

ΔΗΜΗΤΡΗ Ν. ΚΑΤΣΗ

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΑΝΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΔΣΕ 1946-1949

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ – ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1947-1948

(Ακολουθούν άλλοι 2 τόμοι)

Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1998

Handwritten signature

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚ. ΚΑΤΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΑΡΚΑΔΙΑΣ 5 - ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑ 123 51

ΤΗΛ. 5394118 - ΑΦΜ 43896444

Δ.Ο.Υ. ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΗ Ν. ΚΑΤΣΗ

**ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΑΝΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΔΣΕ
1946-1949**

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ – ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1947-1948

(Ακολουθούν άλλοι 2 τόμοι)

Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1998

Επιμέλεια: Δ.Φ. ΠΑΝΟΣ-ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

νουν την προσπάθεια του Κατσή, στην κριτική του, *ας το κρίνει ο καθένας*.

Επίσης — και αυτό είναι το σοβαρότερο — ολόκληρο το βιβλίο διακείται από μια απέραντη ανθρωπιά, από μια σωστή συναισθηματικότητα και αποδείχνει τον κόσμο του συγγραφέα σαν ανθρώπου και σαν σωστού αγωνιστή. Τα εξακόσια δεκαεννιά ονόματα που αναφέρει στο τέλος του βιβλίου σαν πημμένους νεκρούς του Δημοκρατικού Στρατού, φανερώνουν το ύψιστο προτέρημα της φιλίας και της ευγνωμοσύνης. Όμως δεν είναι μονάχα αυτών των ονομάτων και αγωνιστών, που άλλοι δεν τους θυμούνται, των φίλων και συναγωνιστών στον ίδιο αγώνα που χαρακτηρίζει τον Κατσή. Είναι ολόκληρη η συμπεριφορά του σε κάθε κατεύθυνση που είναι αναμφίβολα συμπεριφορά του κάθε μαχητή του Δημοκρατικού Στρατού. Ο σκληρός και πρωτόφαντος αγώνας, σ' ολόκληρη τη στρατιωτική ιστορία της χώρας, δεν αναγκάζει τους μαχητές τη συνέπεια της μάχης να τη συνεχίζουν με τη σκληράδα εναντίον αιχμαλώτων και πολιτών του αντιπάλου στρατοπέδου, όσες ευθύνες κι αν έχουν στα προηγούμενα γεγονότα, όποιους ρόλους κι αν έπαιξαν σ' αυτά...

Συναντάει ο Κατσή σαν καφετζή σε ανταρτοκρατούμενο μέρος (χωριό) παρακρατικό προσωπικό του σκληρό κι απάνθρωπο βασανιστή που με λόγια θλίψης και απόγνωσης παρακαλεί το θύμα του να τον συγχωρέσει για ό,τι έγινε. Τον είχε στο χέρι του ο Κατσή, όμως δε καταδέχεται να του φερθεί δίκαια όσο άδικα του φέρθηκε αυτός και τον αφήνει. «*Ας με κρίνουν οι αναγνώστες αν του φέρθηκα σωστά ή όχι*».

Ο συγκλονισμός που κατέχεται για τον πρώτο νεκρό του χωριού του από τα δολοφονικά πλήγματα των αεροπόρων της «Κυβέρνησης» της Αθήνας, καθώς και ο συγκλονισμός όλων των ανταρτσών κι ανταρτών της περιοχής του χωριού του, περιγράφεται με ομηρική μεγαλοπρέπεια και δυναμικότητα και δείχνει ολοκάθαρα το είδος της σύνδεσης των μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού που μετριέται με απέραντη φιλία στενής οικογενειακής μορφής.

Σ' όλο το βιβλίο του διακρίνεται το μέτρο όταν μιλάει για τους αντιπάλους του Δημοκρατικού Στρατού. Έτσι τους ονομάζει αντιπάλους και όχι εχθρούς. Κοιτάει κάτι πιο επικοδομικό και πιο σωστό που δεν το κάνουν οι άλλοι όταν γράφουν και όταν μιλάνε, ρίχνει το βάρος της κριτικής του στους δικούς του και όχι στους άλλους, τους αντίθετους, που 'καναν όσο μπορούσαν τη δουλειά τους που τους έταξε η προσωπική τους ιδιοτέλεια και τα ξένα αφεντικά τους.

Είναι ένα βιβλίο εντυπωσιακό, γραμμένο από πρώτο χέρι, από χέρι αταλάντευτο, αντίξο των συντρόφων του, που όλοι μαζί αποδείχτηκαν άξιοι των ιδανικών τους.

Αν αυτό το βιβλίο πέσει στα χέρια κάποιου άξιου σκηνοθέτη ταινιών του κινηματογράφου, θα φτιάξει ένα μεγαλούργημα αλήθειας με ης ονομασίες τόπων και περιοχών, αγωνιστών και ηρώων, πρωτόφαντων προσπαθειών, από μια δράκα ανθρώπων, από μια δράκα Ελλήνων, που στάθηκαν άνθρωποι και Έλληνες μέχρι την τελευταία τους στιγμή τότες...

ΚΩΣΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ

Λοχαγοί Μηχανικού – σαμποτέρ του ΔΣΕ. Απ' τα αριστερά: Μήτσος Κατσής. Βαγγέλης Χαρισόπουλος. Βίτσι 1948.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(Απ' τον πρώτο τόμο)

Τα γεγονότα τα ανιστορούμε όπως τα ζήσαμε στην εξέλιξη και την έκβασή τους. Σ' αυτό με βοήθησαν οι προσωπικές μου αναμνήσεις και το ημερολόγιο που κρατούσα.

Στην αρχή σε ένα μπλοκ και σε συνέχεια σε ένα τετράδιο, έχουν καταγραφεί όλα τα βασικά γεγονότα του Εμφύλιου Πολέμου, όπως τα έζησα ο ίδιος, οι περιπέτειες, ο ηρωισμός και οι αυτοθυσίες των ανταρτών σ' όλα τα 1154 εικοσιτετράωρα που υπηρέτησα στο ΔΣΕ, στις 137 μάχες, που έδωσα, στις πολυάριθμες δύσκολες πορείες της αντάρτικης ζωής, στις κρίσιμες στιγμές των επανειλημμένων τραυματισμών μου, στα νοσοκομεία, στις εγχειρήσεις, στα 38 χρόνια της αναγκαστικής προσφυγιάς στη μακρινή Τασκέντη, πρωτεύουσα της Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Ουζμπεκιστάν.

Στον Εμφύλιο Πόλεμο πήρα μέρος στην αρχή σαν απλός μαχητής, σαν σύνδεσμος σε εμπιστευτικές αποστολές των Αρχηγείων Αγράφων, Θεσσαλίας και του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ. Στη συνέχεια, μετά την αποφοίτησή μου από τη Β' σειρά της Σχολής Αξιωματικών Γενικού Αρχηγείου (ΣΑΓΑ), διετέλεσα διμοιρίτης, λοχαγός, διοικητής τάγματος. Κι έτσι έχω εκείνα τα στοιχεία και τις εμπειρίες που συνιστούν ένα συγγραφικό έργο κατά τη γνώμη μου αξιόλογο και σημαντικό.

Δεν είναι φυσικά εύκολο να περιγράψει κανείς αυτή την τραγική περίοδο της νεότερης ιστορίας μας, τις περιπέτειες, τις κακουχίες, τις δυσκολίες, τις σκληρές και αιματηρές μάχες, τις μεγάλες πορείες, τις θυσίες και τους ηρωισμούς των μαχητών, μαχητριών και αξιωματικών του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας.

Εμείς όμως τα προσπαθήσουμε, και νομίζω ότι θα δώσουμε, στο μέτρο των δυνατοτήτων και ικανοτήτων μας ορισμένα χαρακτηριστικά γεγονότα που θα συμπληρώσουν την ιστορία του Εμφύλιου Πολέμου.

Και άλλοι έγραψαν αναμνήσεις και ιστορικά δοκίμια, όπου διατυπώνουν τις σκέψεις τους και τις κρίσεις τους. Ωστόσο περισσότερο σιάθηκαν στις αιτίες της έκρηξης και της έκβασης εκείνου του Πολέμου. Ο συναισθηματικός τομέας, ο τομέας του παράγοντα ανθρώπου,

του φλογερού αγωνιστή του ΔΣΕ, έμεινε σχεδόν έξω από την οπτική τους γωνία.

Σ' αυτό το ημερολόγιο-ντοκουμέντο γράφω, πότε βιασικά, πότε άνετα, πότε με όρεξη και πότε χωρίς αυτή, πότε σύντομα και πότε με μεγαλύτερες σημειώσεις. Η περιγραφή γίνεται με χρονολογική σειρά των γεγονότων, με ημερομηνίες, τοποθεσίες, μετακινήσεις των τμημάτων, περιστατικά μαχών, πορείες, συναντήσεις με γνωστούς. Περιγράφονται εξαιρετικές περιπτώσεις ανδρείας και ηρωισμού αγωνιστών και τμημάτων. Παράλληλα περιγράφονται σε μερικές περιπτώσεις μάχες και γεγονότα που ο συγγραφέας δεν πήρε άμεσα μέρος ο ίδιος. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η συγγραφή στηρίχτηκε σε πληροφορίες που διασταυρώθηκαν από αρκετές παράλληλες πηγές. Ορισμένα παραδείγματα: Για να εξακριβωθούν τα ονοματεπώνυμα των 35 ανταρτών που πήραν μέρος στη μάχη που διεξήχθη στο Ψηλό Κοτρώνι Καϊταςας στις 6 του Ιούνη 1946, ήρθα σε επαφή ή αλληλογράφησα με 8 αυτόπτες μάρτυρες. Για τη μάχη στο Παλιούρι Καρδίτσας, που έγινε στις 20 του Ιούλη 1946, ρωτήθηκαν 11 αυτόπτες μάρτυρες. Για τη μάχη στα Πατώματα του Γράμμου στις 30 του Μάη 1949 ρωτήθηκαν πάνω από 35 άτομα.

Οι τέσσερις τόμοι της συγγραφής «Το ημερολόγιο ενός αντάρτη 1946-1949» ολοκληρώθηκε στην Τασκέντη το 1983. Για λόγους όμως οικονομικούς και άλλους η έκδοσή τους καθυστέρησε. Στο χρονικό αυτό διάστημα μερικά από τα πρόσωπα, στελέχη και καθοδηγητές του ΔΣΕ που αναφέρονται στο βιβλίο, έφυγαν από τη ζωή. Ωστόσο θεώρησα σκόπιμο να μην αλλάξω τίποτα από όσα είχα γράψει.

Δεν είναι εύκολο να αποτυπώσει κανείς στο χαρτί τις αναμνήσεις του, τα περιστατικά που έζησε, τις δυσκολίες που αντιμετώπισε και κυρίως τα βιώματα και τις εμπειρίες του από μια τέτοια κρίσιμη ιστορική περίοδο, όταν μάλιστα του λείπουν πολλά εφόδια, ελληνική μόρφωση, ελληνική γλώσσα, ιστορικές γνώσεις, συγγραφικές ικανότητες και πείρα.

Νομίζουμε ότι η προσπάθειά μας αυτή θα αποτελέσει μια σημαντική συμβολή στην περιγραφή εκείνων των τρομερών ημερών του Εμφυλίου Πολέμου, όπου οι μαχητές, οι μαχητρίες και οι αξιωματικοί του ΔΣΕ, έδειξαν τεράστια ψυχική αντοχή, αντιμετώπισαν μεγάλες και σκληρές δοκιμασίες, απίστευτες στερήσεις, κακουχίες, κινδύνους, παραμένοντας όμως πιστοί στις ιδέες και στα ιδανικά τους, σταλάντευτοι κι ακλόνητοι, έδειξαν απέραντη τόλμη και πάθος για την υλοποίηση των ιδέων και των ιδανικών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΣΧΟΛΗ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ (ΣΑΓΑ) ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εισαγωγικό σημείωμα. Συνοπτική σύγκριση.

Το σώμα αξιωματικών στους αστικούς στρατούς πάντα βρισκόταν στο κέντρο της προσοχής της Πολιτείας. Με φροντίδα του κράτους για τις πολύπλευρες και παντοειδείς ανάγκες ξοδεύονται τεράστια ποσά, όπως για τη δημιουργία της απαραίτητης στρατιωτικής υποδομής (κτίρια, εργαστήρια, στρατόπεδα, άλλες πολεμικές εγκαταστάσεις, πολύγωνα κ.λ.π.). Ενώ στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στις σχολές μονίμων και εφέδρων αξιωματικών εξασφαλίζονταν στο ακέραιο οι πιο ευνοϊκές δυνατότητες και οι πιο άνετες συνθήκες για συντήρηση, εκπαίδευση και μόρφωση. Σ' αυτές τις σχολές όλα παρέχονταν δωρεάν: ύπνος, φαγητό, ενδυμασία, μισθός κ.λ.π.

Στον Ελληνικό αστικό στρατό, για να βγει κανείς μόνιμος αξιωματικός έπρεπε να έχει τελειώσει το Γυμνάσιο και στη συνέχεια να φοιτήσει τέσσερα ολόκληρα χρόνια στη Σχολή Ευελπίδων για να πάρει τον μικρότερο βαθμό του αξιωματικού (ανθυπολοχαγού).

Το γνωρίζουν οι πάντες ότι οι μόνιμοι αξιωματικοί του Ελληνικού αστικού στρατού στην καταπληκτική τους πλειοψηφία προέρχονταν από παιδιά πλούσιων οικογενειών. Αυτή η προνομιά προέλευσή τους προκαθόριζε τις πολιτικές τους αντιλήψεις. Έπρεπε, δηλαδή, να είναι πάντα πιστοί στα συμφέροντα της άρχουσας τάξης.

Οι αξιωματικοί σ' ένα λαϊκό στρατό, που αποτελείται πάντα όχι από εκπροσώπους μιας οργανωμένης πολιτείας, ενός κράτους, αλλά από εκπροσώπους του επαναστατημένου λαού, βάζει σαν στόχο του, την ανατροπή του υπάρχοντος χρεώκοπημένου κοινωνικού συστήματος και την ίδρυση δικού του λαϊκού κράτους. Η επανάσταση, ένας λαϊκός

Κουρούπης Θανάσης απ' τη Δεσκάτη Γρεβενών. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Α' σειράς της ΣΑΓΑ. Υπολγός του ΔΣΕ.

Χαρισόπουλος Βαγγέλης απ' το Μικρόβαλτο Κοζάνης. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Α' Σειράς της ΣΑΓΑ. Λοχαγός του ΔΣΕ.

Φελεκίδης Γιάννης απ' την Ποντοκόμη Κοζάνης. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Α' σειράς της ΣΑΓΑ. Υπολοχαγός μηχανικού – Σαμποιέρ του ΔΣΕ.

Τρεις φίλοι, αγωνιστές, σύντροφοι, αγκαλιασμένοι χέρι με χέρι, καρδιά με καρδιά, αγωνίζονταν για το μεγαλύτερο ανθρώπινο ιδανικό που λέγεται ΛΕΥ-ΤΕΡΙΑ. Υψώματα Βράχας Ευρυτανίας – Ιούλης 1949. Τρεις διαλεκτοί διοικητές – εκπαιδευτές της ΣΑΓΑ. Απ' αριστερά: Φλώρος Μήδης απ' τους Κπισιάδες Άρτας, Ζαχαριάδης Αβραάμ απ' το Νέο Καύκασο Φλώρινας, Κονδώρος Δημήτριος απ' τα Δερβίζιανα Ιωαννίνων.

τοποθετήθηκε ΠΕ του Αρχηγείου Αγράφων. Ο Διονύσης Γκουκούσης (Καραντάου) παρέμεινε στη διάθεση του Αρχηγείου Θεσσαλίας. Οι υπόλοιποι μαθητές, που προέρχονταν απ' τη Βόρεια Ελλάδα σχημάτισαν ένα λόχο και με διοικητή το Φλώρο Αρχιμήδη και ΠΕ τον Κόνδωρο Δημήτρη ακολούθησαν τη διοίκηση του ΓΑ στην πορεία προς τη Βόρεια Πίνδο. Η επίσημη ορκωμοσία των φοιτητών της Α' σειράς της ΣΑΓΑ έγινε τον Οκτώβριο του 1947 στην Αετομηλίτσα Γράμμου. Απ' την α' σειρά της ΣΑΓΑ αποφοίτησαν και οι τέσσερις πρώτες αντάρτσ-

Κωτούζας Μήτσος απ' την Πορτίτσα Καρδίτσας. Α' Γραμματέας της Αχ. Επιτροπής Λεονταρίου του ΚΚΕ Καρδίτσας. Στο ΔΣΕ απ' την Άνοιξη του 1947. Αξιωματικός Πληροφοριών του ΚΓΑΝΕ. Ταγματάρχης του ΔΣΕ. Αργότερα μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ.

Μοληκηνίδης Δημήτριος του Μιχάλη, απ' τη Μοσχοκαρυά Δομοκού. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπηρετούσε στα τμήματα της 1ης Μεραρχίας. Έπεσε στη μάχη του Αγίου Γεωργίου Καρπενησιού τον Οκτώβρη του 1949.

Αντάρτες του Θεσσαλικού ιππικού στο ελεύθερο Σμόκοβο το 1948. Απ' τ' αριστερά διακρίνεται ο Νίκος Γκένας (Πλάτανος). Δίπλα του η μελλοντική γυναίκα του Μαρίκα.

σες ανθυπολοχαγοί του ΔΣΕ. Αυτές ήταν οι Καζαντζίδου Μαίρη απ' το Μυλοχώρι Πτολαιμαΐδας, Ντοβαλίδου Αφροδίτη απ' το Νεστόριο Καστοριάς, Χατζή Βασιλική επίσης απ' το Νεστόριο Καστοριάς, Κωτούζα Φρόσω απ' τη Μεθώνη Κατερίνης.

Η 6^η σειρά της ΣΑΓΑ

Η οργανωτική σύνθεση της 6^{ης} σειράς της ΣΑΓΑ αποτελούνταν από τρεις λόχους, ενώ ο αριθμός των μαθητών αποτελούνταν από 334 άτομα. Σε έναν απ' τους λόχους υπάγονταν και μια ξεχωριστή διμοιρία γυναικών.

Τα μαθήματα άρχισαν τον Οκτώβριο του 1947 στο χωριό Αετομηλίτσα και τελείωσαν στο Λαιμό Πρέσπας στις 18 Γενάρη του 1948.

Οι φοιτητές αξιωματικοί της 6^{ης} σειράς, όπως και της 5^{ης}, σ' όλη τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους ασχολήθηκαν αποκλειστικά με την εκπαίδευση και δε χρησιμοποιήθηκαν σαν μάχιμα τμήματα.

Το ανώτατο κλιμάκιο της Σχολής αποτελούνταν από τα εξής στελέχη:

Διοικητής – Νίκος Τερζόγλου (Πύραυλος) – εύελπης αξιωματικός του αστικού στρατού, Υπαρχηγός Πολιτικός Επίτροπος – Νίκος Ακριτίδης, Διαφωτιστής Νίκος Μπελογιάννης, Στρατολόγος και μέλος της Διοίκησης ο μηχανικός τοπογράφος Νίκος Βυθούλκας.

Διευθυντές σπουδών οι Ακρίτας και Γιώργος Νικολάου (διαδοχικά).

Το διοικητικό και εκπαιδευτικό προσωπικό αποτελέστηκε από τους παρακάτω: Ράφτη Κώστα (Νεμέρτσικας) απ' τη Μερώνη Πωγωνίου, δάσκαλος, έφεδρος αξιωματικός, διοικητής του 1ου λόχου, Φλώρο Αρχιμήδη (Μήδης), διοικητής του 2ου λόχου απ' την Άρτα, απόφοιτος της Σχολής αξιωματικών ΕΛΑΣ Ρεντίνας, Κονδύρο Δημήτριο (Έκτορας), διοικητής του 3ου λόχου απ' τα Δερβίζιανα Γιαννίνων – απόφοιτος της Σχολής αξιωματικών ΕΛΑΣ Ρεντίνας. Διμοιρίτες εκπαιδευτές: Ζαχαριάδης Αβραάμ απ' το Νέο Καύκασο Φλώρινας, απόφοιτος της Σχολής αξιωματικών ΕΛΑΣ (ΑΣΑΕ), Ζάκος Γιώργος απ' την Τύρνα Τρικάλων (ΑΣΑΕ), Ζιώκας Ζήσης απ' τη Ραψάνη Λάρισας (ΑΣΑΕ), Καμινάρης Βασίλης (Κίμων) απ' τα Γιάννενα (ΑΣΑΕ), Κορολόγος Γιάννης απ' την Αθήνα, έφεδρος αξιωματικός, Λαμπράκης Παναγιώτης (Λαδιάς) (ΑΣΑΕ), Μάτσος Γιώργος (Τάκης) απ' τον Τσαμαντά Φιλιππιάτων (ΑΣΑΕ), Μυλωνάς Γιώργος (Δημητριάδης) απ' τα Τρίκαλα, έ-

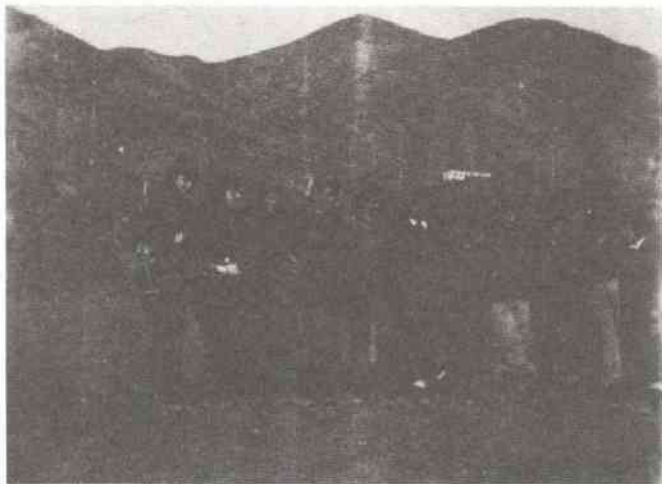
Η διμοιρία γυναικών της Β' σειράς της ΣΑΓΑ. Διακρίνονται η Βασιλική Χατζή, διοικητής διμοιρίας και ο Ράφτης Κώστας, διοικητής του λόχου. Αερομηλίστα Νοέμβρης 1947.

δών την ανέλαβε ο Κώστας Ράφτης (Νεμέρτσικας) με βοηθό το Γιώργο Μυλωνά.

Το διοικητικό και εκπαιδευτικό προσωπικό αποτελέστηκε από τους παρακάτω:

Ιη Διλοχία – διοικητής ο Φλώρος Αρχιμήδης, με τις διοικήσεις:
1ος λόχος – διοικητής ο Λαμπράκης Παναγιώτης με ΠΕ τον Ηλία Ζηκόπουλο και διμοιρίτες το Ντόβα Δημήτριο, Αμανατίδη Γιώργο και την Παπαδοπούλου Νούλη, που ήταν διοικητής της διμοιρίας γυναικών, ΠΕ αυτής της διμοιρίας ήταν η Γατζοπούλου Μάχη, 2ος λόχος διοικητής ο Ζάχος Γιώργος.

ΙΙη Διλοχία – διοικητής ο Δημήτρης Κονδώρος με επιτελή το Βράζα Δημήτριο, με διοικητές του 1ου λόχου τον Καμινάρη Βασίλη (Κίμων) και του 2ου λόχου τον Ζαχαριάδη Αβραάμ, Διμοιρίτες εκπαιδευτές οι Ζιώκας Ζήσης, Καλαντζής Αποστόλης και Κολτσίδης Δημήτριος.

Λαϊμός 14/2/1948. Η διμοιρία γυναικών της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ.

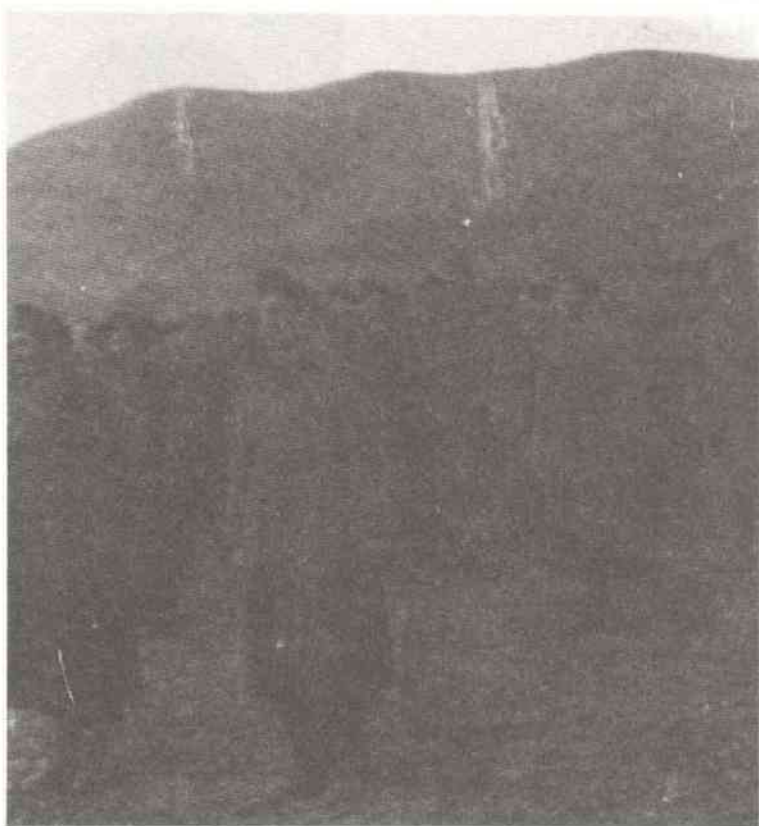
Η δ' σειρά της ΣΑΓΑ

Τα μαθήματα της δ' σειράς άρχισαν στις αρχές Απρίλη 1948 στο Λαϊμό Πρέσπας. Αποτελούνταν από δυο διλοχίες με αριθμητική δύναμη 363 άτομα. Στο ανώτατο διοικητικό κλιμάκιο σε σύγκριση με την Γ' σειρά έχουμε τις παρακάτω αλλαγές. Διευθυντής σπουδών ανέλαβε ο Μυλωνάς Γιώργος και επιτελής ο Λαμπράκης Παναγιώτης.

Η 1η Διλοχία – διοικητής ο Φλώρος Αρχιμήδης και ΠΕ ο Κονδώρας Δημήτριος. Διοικητές λόχων ο Ζαχαριάδης Αβραάμ και ο Ζάχος Γιώργος.

Η 2η Διλοχία – διοικητής ο Καμινάρης Βασίλης και ΠΕ ο Μαλικόπουλος Θανάσης. Διοικητές λόχων ο Ζιώκας Ζήσης και ο Μάτσος Γιώργος, η Κόζα Μαρίκα διοικητής διμοιρίας γυναικών.

Οι μαθητές της δ' σειράς απ' τις αρχές του Ιούνη του 1948 πέρασαν στο Γράμμο και έδωσαν μια σειρά μάχες στην περιοχή του Γκόλιο Κάμενικ, στην Αρένα κ.λ.π. Είχαν σημαντικές απώλειες. Εκείνοι που έπεσαν στο πεδίο της μάχης ήταν ο διοικητής του 1ου λόχου Γιώργος Ζάχος και ο διμοιρίτης Κολιτσιδής Δημήτριος απ' την Καλλονή Γρεβε-

Ο λόχος μαθητών της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ σε παράταξη για αναφορά. Στη φωτογραφία μπροστά: Ο δ/τής του Λόχου Λαμπράκης Πάνος και ο ΠΕ Ζηκόπουλος Ηλίας. Στη δεύτερη σειρά απ' τ' αριστερά: οι διμοιρίτες Νιόβας Μήτσος και ο Αμανατίδης. Λαϊμός Απρίλης 1948.

νών. Όταν η Σχολή επέστρεψε στο Βίτσι στα τέλη Αυγούστου το 1948 η αριθμητική της δύναμη δεν ξεπερνούσε τα 250 άτομα.

Η επίσημη ορκωμοσία των μαθητών της δ' σειράς της ΣΑΓΑ έγινε το Σεπτέμβριο του 1948 στο Λαϊμό Πρέσπας.

Η ε' σειρά

Η ε' σειρά συγκροτήθηκε το Νοέμβριο του 1948 με έδρα το Λαιμό Πρέσπας. Η εκπαίδευση έληξε το Γενάρη του 1949. Η αριθμητική της δύναμη 603 άτομα. Διοικητής ήταν ο Νικητίδης Νίκος (Κόλιας) με ΠΕ τον Δημητρίου Πάνο, επιτελάρχης ο Βαλακάς Γιώργος. Οι σχηματισμοί της ε' σειράς αποτελούνταν από δυο τάγματα με διοικητές το Νικολάου Γιώργο (Νώντα) και Μπουροζίκα Χρυσόστομο. Διοικητές λόχων ο Βασιλάκος Σωτήρης, ο Τζανής Δημήτριος, ο Τσακμάκης Αντώνης, ο Σαμαρτζίδης Δημήτριος, ο Τεκτονίδης Κώστας, ο Χριστοφορίδης Όμηρος.

Η ε' σειρά χρησιμοποιήθηκε σαν μάχιμο τμήμα. Ανάμεσα στις μάχες που πήρε μέρος ήταν και η επίθεση κατά του Μπίκοβικ το Δεκέμβριο του 1948 στην οποία είχε σημαντικές απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες.

Η σ' σειρά

Η σ' σειρά της ΣΑΓΑ συγκροτήθηκε στο Λαιμό Πρέσπας το Φλεβάρη του 1949, με διοικητή το Νικητίδη Νίκο (Κόλια) και ΠΕ τον Δημητρίου Πάνο και με επιτελάρχη το Βαλακά Γιώργο. Διοικητές Ταγμάτων οι Δούκας, Κιτσούλης Δημήτριος, Κόκας Στέργιος, Μαλικόπουλος Θανάσης, Μπουρουζίκας Χρυσόστομος, Νικολάου Γιώργος (Νώντας), Τζέλιος Δημήτριος, Τσακμάκης Αντώνης, Ζώκας Ζήσης. Διοικητές Λόχων οι Κουκίδης Πέτρος, Μεταλλίδης Ηλίας, Μπούμπαρης Νίκος, Παπαϊωάννου Λουκάς, Σαμαρτζίδης Δημήτριος (Βόλγας), Σαρσαμπάλης Απόστολος, Τερζόπουλος Παναγιώτης (Πανίκας), Τσαλίκης Αποστόλης (Αδάκρυτος) και άλλοι.

Στην αρχική της συγκρότηση αποτελούνταν από τρία τάγματα και ένα λόχο Ελευθέρων Σκοπευτών, με συνολική δύναμη 600 περίπου άτομα. Αργότερα, στο Γράμμο, τον Ιούνιο του 1949 συγχωνεύτηκε με την σ' σειρά και μια διλοχία της ΣΑ του ΚΓΑΝΕ από 200 περίπου άτομα. Έτσι η συνολική δύναμη της σ' σειράς έφτασε στα 800 περίπου άτομα. Ο σχηματισμός αυτός λόγω της σημαντικής δύναμής του ονομάζονταν και Ταξιαρχία της ΣΑΓΑ. Η Ταξιαρχία της ΣΑΓΑ την περίοδο αυτή εκπλήρωνε και καθήκοντα γενικής εφεδρείας στα χέρια του ΓΑ. Για την χρησιμοποίησή της σε κάποια μάχη ήταν υποχρεωτική η προσωπική συγκατάθεση του Νίκου Ζαχαριάδη σαν Προέδρου του Πολε-

Πορεία ενός τμήματος της ΣΑ στο Γράμμο. Στο βάθος κάτω φαίνεται ο Σαραντάπορος. Αύγουστος 1949.

Πορεία προς την έδρα της β' σειράς της ΣΑΓΑ

23 Οκτώβρη 1947. Βρισκόμαστε στα δασωμένα υψώματα κοντά στο χωριό Περιβόλι. Η διμοιρία μας, που αποτελούνταν από μαθητές της β' σειράς και οι οποίοι προέρχονταν απ' τα θεσσαλικά τμήματα με επικεφαλής το Ζιώκα Ζήση, χωρίζει απ' το Αρχηγείο Αγράφων και παίρνει το δρόμο για τη μόνιμη έδρα της Σχολής Αξιωματικών, που για μας ακόμα ήταν άγνωστη. Μαζί μας κινείται και ο Νίκος Τερζόγλου (Πύραυλος), που είχε διοριστεί ως μελλοντικός διοικητής της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Το βράδυ στρατοπεδεύσαμε στο Δίστρατο.

24 Οκτώβρη. Φτάνουμε στη Σαμαρίνα, στο πασίγνωστο σ' όλη την χώρα βλαχοχώρι. Για την πρωτεύουσα των βλάχων είχαμε ακούσει πολλά, τώρα έχουμε τη δυνατότητα να τη δούμε και με τα μάπα μας. Μα και το θέαμα που μόλις αντικρύσαμε είναι θαυμάσιο. Η Σαμαρίνα είναι κτισμένη σε μια ομαλή ανοικτή και όμορφη βουνοπλαγιά.

Ξύλινα μονώροφα σπίτια, σχεδιασμένα και κτισμένα με πολλά σωστά χαρακτηριστικά ρυμοτομίας. Με ασπρισμένους τοίχους και βαμμένα παράθυρα, με περιφραγμένες αυλές, περιποιημένα και με μια φανερή καθαριότητα.

Το θέαμα αυτό ομορφαίνουν οι πολλές βρύσες, που υπάρχουν σ' αυτό το χωριό. Απ' αυτές τρέχει μερονυχτίς κρύο κρυστάλλινο νερό. Τα ρέματα, που το διασχίζουν, είναι γεμάτα κι αυτά με άφθονα τρεχούμενα γάργαρα νερά. Μέσα στη μνήμη σου αποτυπώνεται για πάντα η θεσπέσια εικόνα αυτού του χωριού. Άριστες και αξέχαστες εντυπώσεις.

Στο χωριό έμενε ακόμα κόσμος. Λειτουργούσε μαγαζί. Όποιος από μας είχε λεφτά μπορούσε να αγοράσει μικροπράγματα, στραγάλια, λουκούμια, τσιγάρα, να παραγγείλει τσίπουρο.

25 Οκτώβρη. Το δρομολόγιο περνάει μέσα απ' τη Φούρκα. Στα υψώματα αυτού του χωριού βρισκόταν καταστραμμένο ένα αεροπλάνο που το είχαν γκρεμίσει πρόσφατα οι αντάρτες.

Μια ραγδαία βροχή που ξέσπασε απότομα μας εξαναγκάζει να διανυκτερεύσουμε στο Κάντισκο. Η επιμελητεία του χωριού μας έφκιασε καλό και μπόλικο φαγητό. Εδώ ακούσαμε τα πρώτα ψιθυρίσματα ότι την άλλη μέρα φτάνουμε στο χωριό Αετομηνίτσα (Ντέντισκο), στο οποίο θα είναι και η έδρα της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Εκείνο τον καιρό το χωριό αυτό συνήθιζαν να το αναφέρουν με την παλιά ονομασία του σαν Ντέντισκο.

26 Οκτώβρη. Είναι μέρα του Αγίου Δημητρίου. Ο δεύτερος χρόνος, που απουσιάζω απ' την ονομαστική μου γιορτή απ' το σπίτι μου. Οι σκέψεις δεν μπορούν να ξεκόψουν από τα περασμένα, να ξεχάσουν τις παλιές συνήθειες και παραδόσεις αυτής της ημέρας που λάβαιναν χώρα παλιότερα στη ζωή του χωριού.

Στην πορεία περνάμε τη γέφυρα με τις καμάρες στον ποταμό Σαραντάπορο. Το ποτάμι ήταν ξεχειλισμένο με θολό νερό απ' την πολλή βροχή που είχε πέσει τη νύχτα. Παρακάμπτοντας τη Λυκόραχη φτάνουμε στην Αετομηνίτσα. Μας ανακοινώθηκε ότι φτάσαμε στον προορισμό μας.

Οι μαθητές της β' σειράς απ' τις άλλες περιοχές της χώρας είχαν

φτάσει εδώ από πρωύτερα και είχαν αρχίσει κιάλας την εκπαίδευση. Αν και ψιχάλιζε αυτή την ημέρα, βγήκαν να μας συναντήσουν.

27 Οκτώβρη. Με τον δικό μας ερχομό ολοκληρώνεται η οργανωτική συγκρότηση της 6' σειράς. Εγώ τοποθετήθηκα στον 3ο Λόχο με λοχαγό τον Κονδώρο Δημήτρη (Έκτορα) και διμοιρίτη-εκπαιδευτή τον Καμινάρη Βασίλη (Κίμωνα). Αυτή την ημέρα πραγματοποιήθηκε μια πρώτη γενική συγκέντρωση γνωριμίας.

Ο μέχρι τώρα διοικητής 6' σειράς ΣΑΓΑ Νίκος Μπελογιάννης αναλαμβάνει διαφώπιση της Σχολής, ενώ διοικητής αναλαμβάνει ο Νίκος Τερζόγλου (Πύραυλος).

28 Οκτώβρη. Έγινε γενική πανηγυρική συγκέντρωση της Σχολής, αφιερωμένη στην 1η επέτειο απ' την ίδρυση του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ. Αυτό συνδυάστηκε και με την επίσημη ορκωμοσία όλων μας σαν μαχητές του ΔΣΕ. Ο όρκος του μαχητή του ΔΣΕ διαβάστηκε φωναχτά. Η συγκέντρωση αυτή έγινε στη μεγάλη αίθουσα του σχολείου. Στην πανηγυρική αυτή συγκέντρωση-εκδήλωση πήρε μέρος και μίλησε ο αρχηγός του ΔΣΕ Μάρκος Βαφειάδης. Η ομιλία του συνοδεύτηκε με πολλά χειροκροτήματα, με ζητωκραυγές υπέρ του αρχηγού του ΔΣΕ και του ΚΚΕ. Μετά το τέλος ακολούθησαν επαναστατικά τραγούδια, μαζικός χορός.

Η Αετομηνίτσα του Γράμμον – έδρα της 6' σειράς της ΣΑΓΑ

Η επιλογή της Αετομηνίτσας σαν τόπος εγκατάστασης και εκπαίδευσης ενός τέτοιου μεγάλου στρατιωτικού σχηματισμού συγκέντρωνε πολλά πλεονεκτήματα, που προσφέρονταν πλουσιοπάροχα για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού. Πρώτα-πρώτα, θεωρούνταν το πιο ασφαλές μέρος, μια που βρίσκονταν στο βάθος του ελεύθερου χώρου και ήταν πολύ απομακρυσμένο απ' τα κέντρα εγκατάστασης του αντιπάλου. Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημά του ήταν το γεγονός ότι αυτό το μεγάλο βλάκικο κεφαλοχώρι προσφέρονταν για την καλύτερη κάλυψη των αναγκών μας από άποψη στέγασης στην περίοδο του χειμώνα.

Οι κάτοικοι έφυγαν με τα ποίμνιά τους για τα χειμαδιά και στο χωριό δεν έμεινε κανένας. Τα σπίτια, που ήταν ακατοίκητα διατηρούνταν σε πολύ καλή κατάσταση. Όλα με τοίχους πέτρινους και τα πιο πολλά διώροφα, με πόρτες, κλειστά παράθυρα με διπλά τζάμια, πατώματα στρωμένα με σανίδια, τζάκια για θέρμανση. Η εξοικονόμηση ξύλων

για θέρμανση γινόταν απ' το δάσος, που βρισκόταν αρκετά κοντά. Οι ευρύχωρες αυλές των σπιτιών προσφέρονταν για τη διεξαγωγή προσκλητηρίων γυμναστικής και άλλων μέτρων σε επίπεδο διμοιρίας.

Επίσης άριστα προσφέρονταν και η πλούσια εδαφική διαμόρφωσή του για τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων. Στο χώρο αυτό μπορούσε να συναντήσει όλες τις παραλλαγές της ελληνικής εδαφικής επιφάνειας. Μεγάλες ανοιχτές λάκκες, γυμνές βουνοκορφές, απέραντες δασωμένες πλαγιές, ανώμαλες και ομαλές κλίσεις του εδάφους, υψώματα, κορυφές, αντερείσματα, δύσβατα μέρη με απότομες ανηφοριές και κατηφοριές, βαθιές χαράδρες με ρεμαπές γεμάτες νερό, βράκια, τσουγκάρια, γούπατα, σπία για διεξαγωγή ασκήσεων σε κατοικημένο χώρο.

Το πολύ νερό που έτρεχε απ' την κεντρική βρύση απ' τους τρεις σωλήνες (κάλυκες πυροβολικού), εξασφάλιζε πλήρη πς ανάγκες των μαθητών. Ωστόσο το πιο εντυπωσιακό και αναγκαίο για τη σχολή ήταν η μεγάλη αίθουσα του γυμνασίου — σχολείου με 350 περίπου θέσεις. Σ' αυτή την αίθουσα ακριβώς διεξάγονταν οι γενικές συνελεύσεις, οι διαλέξεις, τα μαθήματα, οι πανηγυρικές εκδηλώσεις.

Το μεγαλύτερο μειονέκτημα ήταν η άθλια επισιτισική κατάσταση.

Το πρωινό ήταν συνήθως ένας νερωτός τραχανάς ή κουρκούτι. Το μεσημέρι ένα άλλο νεροζούμι με λίγα φασόλια, ρεβύθια ή μακαρόνια, που σπάνια έβλεπες σ' αυτά μερίδα κρέατος και πς περισσότερες φορές χωρίς αλάτι. Η ημερήσια μερίδα ψωμιού ήταν 250 γραμμάρια μπομπότα. Το π σήμαινε τώρα η ποσότητα 250 γραμμάρια ψωμί για ένα νεαρό οργανισμό σε μια τέτοια ολόήμερη εντατική εκπαίδευση και χωρίς εξήγηση είναι κατανοητό.

Φτάσαμε στο σημείο να έχουμε περιπτώσεις, όταν κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών στρατιωτικών ασκήσεων, συναγωνιστές μας, που ήταν πάρα πολύ εξαντλημένοι να πέφτουν επί τόπου ύστερα από κάποιο άλμα, να σταματούν, να μην έχουν κουράγιο να σηκωθούν και να κινηθούν πιο πέρα.

Με μεγάλη αγωνία περιμέναμε καθημερινά τότε θα έρθει η ώρα της διανομής, που συνήθως γινόταν το μεσημέρι, να πάρουμε τη γνωστή μερίδα του μπομποτίσιου ψωμιού.

Για την αποφυγή κάθε παρανόησης, παρεξήγησης, ακόμα και κάθε είδους γκρίνιας, μα και με την επιδίωξη να εξασφαλιστεί η πιο σωστή και δίκαιη κατανομή, εξόν από την τόση προσοχή που δινόταν στο μοίρασμα του ψωμιού, ριχνόταν επίσης και λαχνός για το κάθε κομμάτι. Σ' αυτές πς στιγμές και το πιο μικρό ψίχουλο της μπομπότας ζύγι-

ζε περισσότερο και απ' το πιο ακριβό ασήμι.

Το ψωμί για όλη την ομάδα μας το έπαιρναν απ' την επιμελητεία του λόχου δυο άνδρες που αυτή την ημέρα τύχαινε να είναι υπηρεσία. Αυτοί τώρα και μοιράζαν το ψωμί σε ίσες μερίδες με βάση το σύνολο της αριθμητικής δύναμης. Ωστόσο αυτό ακόμα δεν σήμαινε ότι φτάσαμε στην τελική σωστή λύση. Ακολουθεί ακόμα μια διαδικασία. Παρουσία όλη της ομάδας μας, ένα σύντροφός μας κρύβεται πιο πέρα έτσι που να μην βλέπει τις χωρισμένες μερίδες. Εκεί ένας απ' τους υπεύθυνους της υπηρεσίας δείχνοντας με το χέρι μια απ' τις μερίδες φώναζε δυνατά: «Τίνος είναι αυτή;» Την απάντηση για το ποιος θα ήταν δικαιούχος αυτής της μερίδας την έδινε ο κρυμμένος σύντροφος.

Αυτό το τρομερό επιποσιτικό πρόβλημα που δοκίμαζαν οι μαθητές της β' σειράς δεν πρέπει να θεωρείται σαν μοναδική περίπτωση. Σχεδόν παρόμοια άσχημη κατάσταση αντιμετωπίζαν και τα άλλα τμήματα που αυτή την περίοδο βρισκόταν στο χώρο της Βόρειας Πίνδου και σφειλόνταν κατά κύριο λόγο στους παρακάτω παράγοντες:

- Στην απότομη και μεγάλη συσσώρευση στην περιοχή του Γράμμου και του Σμόλικα μιας τεράστης μάζας ανθρώπων που αποτελούνταν από μάχιμα τμήματα, από νεοενταγμένους μαχητές, από άοπλους καταδιωκόμενους πολίτες, από τραυματίες, αρρώστους που είχαν έρθει απ' τη Νότια Ελλάδα.

- Στο ότι η γενική επιμελητεία του ΔΣΕ δεν ήταν ακόμα ούτε καλά οργανωμένη και ούτε προετοιμασμένη για να αντιμετωπίσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

- Στο ότι οι σύμμαχοι γείτονές μας απόφευγαν να εφοδιάζουν με τρόφιμα τα τμήματα του ΔΣΕ. Και να προστεθεί ακόμα ότι η στάση τους και συμπεριφορά τους συνεχίστηκε μέχρι τον Ιούλη του 1948.

Συνοπτικά για τη ζωή, για την εκπαίδευση

Απ' τον Οκτώβρη 1947, η όμορφη Αετομηλίτσα που βρίσκεται σε μια ψηλή βουνοπλαγιά του Γράμμου γίνεται η έδρα του κεντρικού εκπαιδευτικού στρατιωτικού ιδρύματος του ΔΣΕ, που θα φοπούσαν οι νεαροί και μελλοντικοί αξιωματικοί – ανθυπολοχαγοί της β' σειράς της ΣΑΓΑ.

Απ' το μήνα αυτό το εγκατελειμμένο αυτό μέχρι πριν λίγο καιρό βλάχικο κεφαλοχώρι αλλάζει εικόνα, αποκτάει καινούργιους ρυθμούς ζωής, έχει πολύ κόσμο, μεταβάλλεται σε στρατιωτικό φροντιστήριο εκ-

παίδευσης, σε ακαδημία πολέμου. Πρόκειται για μια εντύπωση που την σχηματίζουν μόλις πατήσεις το πόδι σου σ' αυτό, τη βλέπεις καθημερινά όπου και αν κοιτάξεις.

Οι καπνοδόχοι των σπιτιών είναι οι πρώτοι που μαρτυρούν για την ύπαρξη εδώ καινούργιων κατοίκων, που πριν ακόμα φέξει στέλνουν στον ουρανό συνεχώς σύννεφα καπνού. Ενώ με τον ερχομό της ημέρας, οι αυλές, οι πλατειούλες, είναι γεμάτες από στρατιωτικούς σχηματισμούς. Εκεί διεξάγεται πρωινή γυμναστική, γίνονται συντάξεις τμημάτων, δίνονται αναφορές, ενώ τα δυνατά και προσταχτικά παραγγέλματα των διοικητών αντηχούν πολύ μακριά. Τα δρομάκια του χωριού συχνά τα διασχίζουν φάλαγγες στρατιωτικών σχηματισμών, που τραγουδούν ομαδικά επαναστατικά τραγούδια. Τα γύρω υψώματα και οι πλαγιές μεταβάλλονται καθημερινά σε πεδία ασκήσεων μάχης. Σ' αυτό το χώρο συχνά ακούγονται πυροβολισμοί, ριπές από δοκιμαστική σκοποβολή.

Η εκπαίδευση γίνεται βάσει ενός γενικού επεξεργασμένου προγράμματος που είχε εκπονηθεί και εγκριθεί από το ΓΑ του ΔΣΕ και αποτελούνταν από ένα ολοκληρωμένο σύμπλεγμα μαθημάτων στρατιωτικοπολιτικής φύσης, που περιλάμβανε όλες τις πλευρές της θεωρητικής και πρακτικής στρατιωτικής κατάρτισης των μαθητών.

Τόσο ο προγραμματισμός της εκπαίδευσης, όσο και το καθεστώς της εσωτερικής λειτουργίας της Σχολής ανταποκρίνονταν στις αρχές του κανονισμού ενός αντίστοιχου και παρόμοιου εκπαιδευτικού ιδρύματος του αστικού στρατού, προσαρμοσμένος και συγκροτημένος πάνω σε λαϊκοεπαναστατική βάση. Το πρόγραμμα της εκπαίδευσης, το ωράριο της καθημερινής εσωτερικής λειτουργίας ήταν αναρτημένο στο θάλαμο της κάθε ομάδας.

Η πολιτικοστρατιωτική κατάρτιση, ο όγκος των ειδικών στρατιωτικών γνώσεων και της πρακτικής εξάσκησης, που αποκτούσαν οι μαθητές αποφοιτώντας απ' την ΣΑΓΑ τους επέτρεπαν με μεγάλη ευκολία να αναλάβουν αμέσως καθήκοντα διοικητών διμοιριών και λόχων.

Τα μαθήματα κατά κύριο λόγο γίνονταν στην ύπαιθρο σε σύνθεση διμοιρίας, πιο αραιά σε σύνθεση λόχου. Ο διοικητής της κάθε διμοιρίας ήταν και ο βασικός εκπαιδευτής αυτού του τμήματος. Η κάθε διμοιρία είχε το δικό της μόνιμο χώρο εκπαίδευσης και ο κάθε λόχος είχε το δικό του μέρος συγκεντρώσεων. Τα πρωινά προσκλήτηρια, οι αναφορές γινόταν σε επίπεδο λόχου. Τηρούνταν σ' αυτές οι κανόνες του στρατιωτικού χαιρετισμού. Τα μαθήματα δεν σταματούσαν και στις πιο δύσκολες δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

— Τα βασικά στοιχεία του αιφνιδιασμού, για το ρόλο του, για τους παράγοντες που εξασφάλιζαν την επιτυχία του.

— Τις βασικές ιδιομορφίες που παρουσιάζει η διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων στα βουνά, τα δάση, τους κάμπους, τους κατοικημένους χώρους.

— Το ρόλο κάλυψης των τμημάτων στη στρατοπέδευση, την πορεία, την προετοιμασία των επιχειρήσεων, τα τεχνικά καμουφλάζ, τις μέθοδες παραπλάνησης του αντιπάλου.

Γενικές γνώσεις:

— Για τα βασικά χαρακτηριστικά των θαρειών όπλων πολέμου, των όλμων, του πυροβολικού, των τανκς, της αεροπορίας, τους τρόπους αντιμετώπισής τους.

— Για τα ναρκοπέδια και τον ναρκοπόλεμο.

— Στοιχειώδης τοπογραφική κατάρτιση, να είναι σε θέση να διαβάζουν τους τοπογραφικούς χάρτες.

Το δεύτερο σκέλος της πρακτικής στρατιωτικής εξάσκησης πραγματοποιούνταν:

— Με την διεξαγωγή επί τόπου πρακτικών εικονικών ασκήσεων μάχης σε επίπεδο ομάδας, διμοιρίας, λόχου. Οι ασκήσεις διεξάγονταν σε συνθήκες με διαφορετική εδαφική διαμόρφωση, καιρικές συνθήκες και χρόνο (δάση, βουνά, κατοικημένο χώρο, τη νύχτα, με χιόνι, με κακοκαιρίες κ.λ.π.).

Η αφομοίωση αυτής της πρακτικής των πολεμικών ασκήσεων ολοκληρώνονται με την κριτική της μάχης που επακολουθούσε μετά από κάθε άσκηση με την συμμετοχή όλων των μαθητών και διοικητών.

— Με την πραγματοποίηση σκοποβολής σε στόχους με όλα τα ατομικά και ομαδικά όπλα, δοκιμαστικές εκτοξεύσεις πάντζερ κ.λ.π.

— Με τη λύση, αρμολόγηση όλων των ατομικών και ομαδικών όπλων. Η πρακτική εξάσκηση σ' αυτόν τον τομέα έφτανε σε ανώτατο επίπεδο και εκπλήρωση.

Για την πιο καλύτερη απόδοση κηρύσσονταν σοσιαλιστική άμιλλα ανάμεσα σε ομάδες, διμοιρίες, λόχους, σε ξεχωριστούς μαχητές. Οι νικητές έπαιρναν ειδικές σημαιούλες — έπαθλα, στον ατομικό διαγωνισμό-άμιλλα. Οι νικητές οπωσδήποτε αποκτούσαν το δικαίωμα για μια συμπληρωματική μερίδα φαγητού.

Οι συναγωνιστές μας, που στην πλειοψηφία τους ήταν εργάτες γης, με σημαντικό αγωνιστικό παρελθόν, ένιωθαν ιδιαίτερη χαρά τόσο για την προτίμηση που τους έγινε να σταλούν στη Σχολή Αξ/κών, όσο και για το ότι τους δινόταν η δυνατότητα να σπουδάσουν, να γίνουν

αξ/κοί, να διοικήσουν στο μέλλον μονάδες του ΔΣΕ. Γι' αυτό όλοι τους χωρίς εξαίρεση ενεργοποιούν στο ακέραιο τις δυνάμεις τους αποφασιστικά και με σιδερένια θέληση, με απεριόριστη φιλεργία, που χαρακτηρίζει τους αγρότες καλλιεργητές, ρίχνονται με τα μούτρα στη μάθηση. Κάνουν ό,τι μπορούν να αποκτήσουν όσο το δυνατό περισσότερες στρατιωτικές γνώσεις, να κατακτήσουν τα μυστικά της πολεμικής τέχνης, να φανούν αντάξιοι της εμπιστοσύνης που τους έδειξαν, να ανταποκριθούν καλύτερα στα μελλοντικά καθήκοντα του διοικητή του ΔΣΕ.

Στο σύνολό τους το υψηλό και ποιοτικό επίπεδο της στρατιωτικοπολιτικής εκπαίδευσης που λάβαινε χώρα σ' αυτό το ίδρυμα σε πολύ μεγάλο βαθμό οφείλονταν στη σωστή επιλογή της στελέχωσης της ΣΑ-ΓΑ.

Ο μεσαίος κρίκος του διοικητικού και εκπαιδευτικού προσωπικού, σε σύνθεση λόχων και διμοιριών αποτελέστηκε από απόφοιτους ανθ/γούς της Σχολής Αξιωματικών του ΕΛΑΣ Ρεντίνας, από ένα ειδικό διαλεκτικό και ικανό στρατιωτικό προσωπικό με πολύπλευρη πολεμική πείρα απ' τους αγώνες της Εθνικής Αντίστασης και του ΔΣΕ.

Το εκπαιδευτικό προσωπικό, που ήταν εξοπλισμένο με τεράστια εφόδια στρατιωτικών γνώσεων και με πολύπλευρη πολεμική εμπειρία, η ηλικία τους, καθώς βρισκόταν τότε στην ακμή των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων τους, η δυνατή συνειδητή θέλησή τους να δώσουν στους μελλοντικούς ανθ/γούς ό,τι το καλύτερο διέθεταν, όλα αυτά μαζί μαρτυρούν για το υψηλό και ποιοτικό επίπεδο διεξαγωγής των μαθημάτων, τη μεγάλη αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης στο σύνολό της.

Σ' αυτό το εκπαιδευτικό προτσές έπαιρναν μέρος δυο ακατανίκητες δυνάμεις, που κινούνταν προς μια κατεύθυνση, ενωμένες και με την ίδια επιδίωξη. Αυτές ήταν οι δυο δυνατές θελήσεις, των εκπαιδευτών, απ' την μια μεριά, των εκπαιδευομένων απ' την άλλη. Λάβαινε χώρα μια ειδική τεχνολογία ηθικοστρατιωτικοπολιτικής κατάρτισης στελεχών, ένα προτσές, όπου δένονταν ένα σκληρό ατσάλι. Δημιουργούνταν το καινούργιο δυναμικό του διοικητικού προσωπικού του ΔΣΕ, εμπνευσμένο από τα ρωμαλέα ηθικά κίνητρα του δίκαιου αγώνα που διεξάγονταν.

Όλοι μας βλέπαμε με τα ίδια τα μάτια μας τις τεράστιες προσπάθειες που καταβάλλονταν απ' τους εκπαιδευτές μας να μας βοηθήσουν σε όλα. Πολλά απ' τα καλά της μελλοντικής μας στρατιωτικοδιοικητικής σταδιοδρομίας μας τα χρωστούμε σ' αυτούς. Είμαστε ευγνώμονες.

Είναι απαραίτητο να υπογραμμιστούν οι τεράστιες προσπάθειες

που κατέβαλλε ο μηχανικός – τοπογράφος Νίκος Βυθούλλκας. Οι δυσκολίες που συναντούσε στο έργο του ήταν απερίγραπτες.

Δεν ήταν εύκολο να διδάσκεις τοπογραφία, να μιλάς για το ανάγλυφο του εδάφους, για τις τοπογραφικές καμπύλες σε ανθρώπινο προσωπικό με γραμματικές γνώσεις σε επίπεδο δημοτικού σχολείου, για έννοιες που ήταν στους μαθητές άγνωστες και ακατανόητες. Τα μαθήματα αυτά για να μπορούσαν να γίνουν κατανοητά, απαιτούσαν μια στοιχειώδη υποδομή τεχνικών γνώσεων. Έτσι, ο αείμνηστος Βυθούλλκας, βλέποντας ότι οι προσπάθειές του στον πίνακα, στην αμμοδόχο δεν καρποφορούσαν, κατέφευγε σε μια σειρά άλλα πρακικά μέτρα. Έπαιρνε μεγάλες πατάτες, έκανε πάνω σ' αυτές διάφορες διατομές, οριζόντιες, κάθετες κ.λ.π.

Με τέτοια χειροπιαστά παραδείγματα έδινε τη δυνατότητα στους μαθητές να μπαίνουν καλύτερα στην ουσία του θέματος, να αρχίζουν να αφομιώνουν το υλικό.

Μ' αυτό το πνεύμα ανακρίζαμε τη μεγάλη απαιτητικότητά τους, πιο σωστά τη σκληρότητά τους, που έδειχναν στις πρακτικές στρατιωτικές ασκήσεις μάχης, όταν μέσα στην καρδιά του χειμώνα με το πολύ χιόνι, τους παγερούς αέρηδες του βοριά εφάρμοζαν κατά γράμμα το πρόγραμμα των πρακτικών ασκήσεων, μας υποχρέωναν να περνάμε μέσα απ' τα κατεβασμένα ρέματα που ήταν γεμάτα παγωμένο νερό, να μουςκευόμαστε, να κοκαλώνουν τα ρούχα μας απ' την τρομερή παγωνιά του ορεινού βορρά.

Δεν ήταν ευχάριστο πράγμα κάτι τέτοιο, ωστόσο καταλαβαίναμε ότι αυτή η συμπεριφορά τους, η «αδιαφορία» τους είχε άμεσα σχέση με την επιδίωξη, ώστε οι πρακτικές ασκήσεις να πλησιάζουν όσο το δυνατό περισσότερο τις πραγματικές δυσκολίες και ιδιομορφίες, που θα μπορούσαν να λάβουν χώρα σε συνθήκες μελλοντικών μαχών.

Εμείς θυμούμαστε ακόμα ότι στα χέρια των εκπαιδευτών βρισκόταν το βιβλίο του ρώσου στρατηγού Παμφίλοφ με τον τίτλο «Η δημοσία του Βολοκολάμσκ».

Είναι φανερό ότι το πρότυπο εκπαίδευσης της μεραρχίας του στρατηγού Παμφίλοφ να βρίσκει πρακτική εφαρμογή και στις παγερές βουνοπλαγιές του Γράμμου.

Απ' την Αετομνητίτσα του Γράμμου στο Λαιμό της Πρέσπας

7 Νοέμβρη 1947. Στη μεγάλη αίθουσα του σχολείου και σε κλί-

μακα σχολής οργανώθηκε γενική γιορταστική εκδήλωση, αφιερωμένη στη 30ή επέτειο της Μεγάλης Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης. Μετά την επίσημη ομιλία στην αυλή του σχολείου ξεκίνησε ομαδικός χορός, στην αρχή απ' τους πιο θερμόαιμους, στην πορεία πήρε καθολική χαρακτήρα με την συμμετοχή διοικητών και μαχητών, ανδρών και γυναικών.

Γίνεται φανερό η επιθυμία, η τάση των εκπροσώπων της κάθε ξεχωριστής περιοχής της χώρας να δίνουν ιδιαίτερο τόνο στη δική τους τοπική παρουσίαση, να κάνουν αυτοπροβολή τα δικά τους τραγούδια και χορούς, να δείξουν την ανωτερότητά τους, να δείξουν ότι είναι πιο εντυπωσιακοί απ' τους άλλους. Αδύνατο, όμως, να συμβεί κάτι τέτοιο, να γίνει κάποια τέτοια προτίμηση. Όλοι τους είναι εξίσου άξιοι. Και με ίδια περηφάνεια, πάθος και μαστοριά φιλοδοξούν να αναδειχτούν πρώτοι. Οι θεσσαλιώτες, οι ρουμελιώτες, οι μακεδόνες, οι ηπειρώτες με τα τσάμικα, με τα συρτά με τις δικές τους ιδιομορφίες, με τα γρήγορα πηδηχιά και ρυθμικά τους τραγούδια, οι πόντιοι, οι εβρίτες με τους δικούς τους ζωντανούς και πεταχτούς χορούς. Άγνωστο από πού ξεφύτρωσε αυτή τη στιγμή μια ποντιακή λύρα, που ανέβασε αυτή την ζωντανία στο κατακόρυφο.

Έχουμε μπροστά μας μια εικόνα έντονης πανέθνικής γιορταστικής εκδήλωσης. Η εκδήλωση έκλεισε με το τραγούδι, τη γνωστή «Σαμαρίνα», όπου στον ομαδικό αυτό χώρο δεν έμεινε κανένας απέξω, που αυτός πραγματικά προκάλεσε ξεχωριστή εντύπωση απ' την καθολική μαζικότητά του και την ευχάριστη διάθεση όλων.

11 Νοέμβρη. Ήταν μια μέρα γεμάτη λιακάδα. Όλοι οι λόχοι πήραν εντολή να σταματήσουν τα μαθήματα και να συγκεντρωθούν στο προαύλιο του σχολείου. Εκεί συντάχθηκε όλη η Σχολή. Στα γρήγορα μάθαμε να προφέρουμε στα γαλλικά το «Καλώς όρισε». Καθώς είμασταν συνταγμένοι, μας επισκέφτηκε σε λίγο μια γαλλίδα δημοσιογράφος, που όλοι μαζί την προσφωνήσαμε κάμποσες φορές δυνατά στα γαλλικά με τις λέξεις «Καλώς όρισε». Εντυπωσιάστηκε, βλέποντας μπροστά της ένα καλά συνταγμένο και οργανωμένο στρατηκικό σκημασιό. Ενώ μέχρι τώρα άκουγε για ληστοσυμμορίες. Είχε κατενθουσιαστεί και κατασυγκληθεί απ' την όλη εικόνα που αντίκρισε εδώ στα βουνά του ελεύθερου Γράμμου, απ' τη θερμή υποδοχή που τις επιφύλαξαν. Πρώτα αλλάζει προσωπικές χειραψίες με τους διοικητές των τμημάτων, στη συνέχεια μπαίνει ανάμεσά μας και δίνει το χέρι της, αρχίζει τη συζήτηση, μας βάζει ερωτήσεις, φωτογραφίζεται.

Με τον ίδιο ενθουσιασμό καταχειροκροτούμε, όταν ακούγαμε τα ονόματα και των άλλων μελών του ΠΓ του ΚΚΕ που βρισκόταν στην αίθουσα, το Γιάννη Ιωαννίδη, το Μάρκο Βαφειάδη, τον Πέτρο Ρούσο, το Λεωνίδα Στριγκό κ.λ.π. Ο Ν. Ζαχαριάδης ήταν ντυμένος με στολή εγγλέζικη, απ' το καπέλο μέχρι τα άρβυλα. Φορούσε πιστόλι, κουβαλούσε μαζί του αυτόματο σπάγερ.

Στη συγκέντρωση μίλησε ο Μ. Βαφειάδης, ο Ν. Τερζόγλου, ο Κ. Ράφτης, ο Ν. Βυθούλας. Ανάμεσα στους μαθητές της Σχολής που μίλησαν ήταν και ο Α. Διαμαντής, ο οποίος δίπλα στα άλλα, δεν δυσκολεύτηκε να θέξει και το θέμα της άθλιας επισιτιστικής κατάστασης, που δοκιμάζαμε. Η συγκέντρωση τελείωσε με μια μεγάλη ομιλία του Ν. Ζαχαριάδη. Ο τελευταίος δεν ξέχασε να αναφερθεί και σε ένα απ' τα θέματα που έβαλε η βάση, στο ζήτημα της ανεπαρκούς τροφοδότησης του προσωπικού. Είπε χαρακτηριστικά τα εξής: «Όσο μεγάλες και αν είναι οι δυσκολίες που συναντάμε στην τροφοδοσία των τμημάτων μας, εμείς αυτό το θέμα της Σχολής θα το εξετάσουμε. Από εδώ πρέπει να αρχίσουμε». Και πρόσθεσε: «Νησικά αρκούδια δεν χορεύουν».

Στο τέλος όλοι μαζί τραγουδήσαμε τον ύμνο της γ' Διεθνούς. Μετά τη συγκέντρωση, στην αυλή του Σχολείου οι μαθητές τραγούδησαν ομαδικά επαναστατικά τραγούδια. Μέσα σ' αυτή την έντονη αγωνιστική ατμόσφαιρα αυθόρμητα ξεπήδησε και το τραγούδι: «Το μπουντρούμι δεν τον λυγά και η σκέψη τρέχει γοργά στους συντρόφους, που πολεμούν απ' τα κάτεργα για να βγουν. Φυλακή βαριά με φρουρούς θεριά στα δεσμά κρατεί αρχηγό κι οδηγητή...». Το τραγούδι αυτό ανέβασε ακόμα πιο ψηλά την επαναστατική έξαρση αυτής της εκδήλωσης. Η έξοδος της ηγεσίας του ΚΚΕ στο βουνό προκάλεσε σε όλους μας ενθουσιασμό, μεγάλη χαρά, πρόσθετες πολλές ελπίδες για μια νικηφόρα έκβαση του ένοπλου αγώνα. Ο Ν. Ζαχαριάδης βγήκε παράνομα απ' την Ελλάδα στο εξωτερικό την άνοιξη του 1947. Για τους λόγους που αναφερθήκαμε αλλού, εξαναγκάστηκε να παραμείνει έξι ολόκληρους μήνες στις πρωτεύουσες των Λαϊκών Δημοκρατιών της Ευρώπης. Ξαναπήκε στην Ελλάδα το Σεπτέμβριο του 1947 και πήρε μέρος στην 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ. Ίσως αυτή τη φορά να ήταν και η πρώτη επίσημη εμφάνισή του σε ένα τέτοιο μεγάλο τμήμα του ΔΣΕ, όπως ήταν η Σχολή μας.

17 Δεκέμβρη. Για σήμερα είχε προγραμμαστεί να γίνει μεγάλη άσκηση μάχης σε κλίμακα Σχολής. Ο χειμώνας αυτή τη χρονιά είναι τραχύς. Το χιόνι έχει σκεπάσει τα πάντα και συνεχίζει να πέφτει. Μια ασθενής ομίχλη και ένας παγερός βουνίσσιος αέρας που φυσάει τσου-

Διαμαντής Τάσιος απ' τα Φίλια Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Β' σειράς της ΣΑΓΑ. Λοχαγός του ΔΣΕ.

Βασιλάκος Σωτήρης από Ξυνο-
νέρι Καρδίτσας, ΕΠΟΝίτης, μέλος
του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Α-
πόφοιτος της Β' σειράς της ΣΑΓΑ.
Υπερασπιστής του Κλέφτη. Λοχα-
γός του ΔΣΕ. Στη φωτ. απ' τα δεξιά.

χτερά συμπληρώνουν την εικόνα του σκληρού ορεινού κλίματος. Οι δυσμενείς αυτές καιρικές συνθήκες δεν παίρνονται υπόψη απ' την διοίκηση και η άσκηση διεξήχθηκε, όπως προβλέπονταν. Ο λόχος μας αυτή τη φορά παίρνει μέρος στην «επίθεση». Η προχώρησή μας γίνεται από μια απότομη δασωμένη πλαγιά. Οι δυσκολίες και τα εμπόδια είναι πολλά. Η κάθε προσπάθειά μας προς τα μπρος, τόσο κατά άτομα, όσο και σαν τμήμα παρακολουθείται, κρίνεται. Αδύνατο εδώ στον ανήφορο και με τέτοιες καιρικές συνθήκες να πετύχεις αρμονία στην εκτέλεση. Σης κινήσεις και στα άλματα, αναπρόφευκτα λαμβάνουν χώρα γλιστρίματα, πεσίματα, λάθη. Οι διοικητές τα βλέπουν, φωνάζουν, μας κατασαδίζουν. Μετά την «κατάληψη» του υψώματος συνεχίζουμε την «καταδίωξη του εχθρού», να εκμεταλλευτούμε την επιτυχία της μάχης. Εδώ λαμβάνει χώρα καινούργια δοκιμασία. Στην πορεία συναντούμε ένα ρέμα γεμάτο νερό, για σταμάτημα, για καθυστέρηση, για παράκαμψη δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Περνούμε μέσα απ' το παγωμένο ρέμα. Η άσκηση τελείωσε αργά τις απογευμαρινές ώρες. Κατάκο-

Σλίκας Κώστας του Αχιλλέα απ' τον Αυγερινό Κοζάνης. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' τις 16/8/46. Απόφοιτος της Β' σειράς της ΣΑΓΑ. Λοχαγός του ΔΣΕ. Στη φωτογραφία απ' αριστερά όρθιοι: Ο δι'τής του λόχου Σλίκας Κ. και ο ΠΕ Βαγγέλης. Καθιστοί ο ταγματάρχης Γ. Αμαναδάδης και ο ολμιστής Μπίρος Βασίλης. Μουργκάνα, Μάης 1948.

ποι, καταμουσκεμένοι, επιστρέφουμε στους θαλάμους. Ανάψαμε γερές φωπές, ζεσταθήκαμε, στεγνώσαμε τα ρούχα μας. Εκεί κοντά στο τζάκι της φωπής είχαμε την ευκαιρία να κάνουμε πόλεμο με τις ψείρες. Η εξόντωσή τους γινόταν με τον γνωστό και τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Βγάzaμε τις φανέλες μας, τις πυρώναμε κοντά στη φωτιά και μετά τις πνάζαμε πάνω στα κάρβουνα. Διασκεδάσαμε, νιώθαμε ικανοποίηση όταν ακούγαμε τις εκρήξεις που προκαλούσαν οι ψείρες μόλις έπεφταν στη φωτιά. Εκεί φαίνονταν και οι πιο πλούσιοι ανάμεσά μας.

23 Δεκέμβρη. Σε συγκέντρωση του λόχου μας ανακοινώθηκε ότι

η έδρα της ΣΑΓΑ μεταφέρεται στον ελεύθερον χώρο του Βίτσι. Αυτό υπαγορεύτηκε από το ότι είχε ήδη μεταφερθεί στην περιοχή της Πρέσπας η έδρα του Γενικού Αρχηγείου, μα και από το ότι αυτός ο χώρος από πολλές απόψεις προσφέρονταν για μια καλύτερη επιστηπική εξασφάλισή μας. Ήταν μια καρμόσυνη είδηση που μας χαροποίησε όλους. Εκεί μάθαμε ακόμα ότι η διοίκηση του Γενικού Αρχηγείου ανέθεσε στους άνδρες της Σχολής να μεταφέρουν στο Βίτσι τη μετάλλινη βάση του τυπογραφείου, που το βάρος της ξεπερνούσε τον τόννο. Πρόκειται για ένα μηχάνημα τεράστιο σε βάρος και ανάποδο σε όγκο που έπρεπε να μεταφερθεί στους ώμους, στην καρδιά του χειμώνα, μέσα από δυσκολοπάττα δρομολόγια, που περνούσαν απ' τις κορφές του Γράμμου, που το πάχος του χιονιού έφτανε μέχρι τη μέση, σε μια περίοδο που έκανε προβληματική τη μετακίνηση ακόμα κι ενός ελεύθερου ανθρώπου. Ο διοικητής του λόχου μας Δημήτρης Κονδώρας (Έκτορας) δίπλα στα άλλα μας είπε για την προετοιμασία που έγινε, για τον τρόπο μεταφοράς αυτού του βαριού αντικειμένου, ότι στον δικό μας λόχο έπεσε ο λαχνός να ανταποκριθεί σ' αυτή την καινούργια δοκιμασία. Μας παρακάλεσε όλους να καταβάλουμε όλες τις δυνάμεις μας να φέρουμε σε πέρας αυτή τη δύσκολη αποστολή. Γι' αυτή τη δουλειά ετοιμάστηκαν ειδικά μακριά στείλιάρια (παλούκια). Η κάθε ομάδα αναλάβαινε να μεταφέρει τη μετάλλινη βάση μέχρι μια ορισμένη απόσταση και στην πορεία να αλλάσσεται από κάποια άλλη.

24 Δεκέμβρη. Το πρωινό φαγητό για σήμερα ήταν πιο ενισχυμένο. Μας δόθηκε μια μερίδα ξηρή τροφή για το μεσημέρι. Προβλέπονταν την ημέρα αυτή να περάσουμε τη Λυκόραχη και να φτάσουμε στο Πευκόφυτο. Είχε απλωθεί μια αραιά ομίχλη, έκανε κρύο. Ευτυχώς που σταμάτησε να χιονίζει. Στην εμπροσθοφυλακή της φάλαγγας είναι ο λόχος μας, ο οποίος και ανέλαβε για σήμερα να μεταφέρει τη μετάλλινη βάση. Η καλή πητικοπολιτική και οργανωτικοτεχνική προετοιμασία που είχε προηγηθεί έφερε τα αποτελέσματά της, μια και ο ρόλος της φάνηκε απ' την πρώτη στιγμή της πορείας. Μπροστά κινούνταν μια ομάδα που απόβλεπε απ' τη μια μεριά, να ανοίγει τον τορό και απ' την άλλη με τσεκούρια να κόβει τα δένδρα, τα κλωνάρια, να ανοίγει το πέρασμα, ενώ άλλοι με τα φκιάρια στις στροφές πλαταίνουν τον τορό, πατούσαν το χιόνι.

Η μετάλλινη βάση είχε δεθεί στα παλούκια και το φορτίο της έμοιαζε μ' ένα μεγάλο φορείο. Συνήθως τη μετέφεραν στους ώμους τους 4 και τότε-τότε 8 άνδρες. Σης στροφές, σης ανηφορίες έπαιρναν μέρος και βοηθούσαν και άνδρες άλλης ομάδας. Η αλλαγή του φορ-

τίου από ομάδα σε ομάδα γινόταν με το ρολόι σε κάθε 15 λεπτά. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η βάση σβαρνίζονταν ή σερνόντανε. Πριν ακόμα νυκτώσει φτάσαμε στο Πευκόφυτο. Η αποστολή εκπληρώθηκε. Το πείραμα αυτό έδειξε ότι με τέτοιους πεπεισμένους κι αδόμαστούς ανθρώπους μπορούν να γίνουν πραγματικά θαύματα. Γι' αυτή την επιτυχή εκπλήρωση της αποστολής μας ο λόχος μας δέχτηκε τα συγχαρητήρια της διοίκησης της Σχολής.

Τις βραδινές ώρες, τελείως απρόοπτα μας καλούν σε γενική συγκέντρωση, όπου μας ανακοινώθηκε η είδηση της ίδρυσης της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης. Πρόκειται για ένα γεγονός εξαιρετικής πολιτικής σημασίας, μια και όλοι μας υπολογίζαμε στα σίγουρα ότι θα αναγνωριστεί απ' τις φιλικές για μας χώρες των Λαϊκών Δημοκρατιών. Τέτοια κατεύθυνση δόθηκε και απ' τη σύντομη ομιλία που έγινε. Αυτή η είδηση που έγινε δεκτή απ' όλους μας με μεγάλη χαρά, με ενθουσιασμό, πολλαπλασίαζε την πίστη μας και τις ελπίδες μας για μια νικηφόρα έκβαση του ένοπλου αγώνα μας. Γι' αυτό μετά το τέλος της συγκέντρωσης ακολούθησαν χειροκροτήματα, ζητωκραυγές, ομαδικά επαναστατικά τραγούδια.

25 Δεκέμβρη. Το έργο της μεταφοράς του φορτίου για σήμερα το αναλαμβάνει άλλος λόχος. Οι δυσκολίες στην πορεία και σήμερα σε τίποτα δεν αλλάζουν απ' τις χθεσινές. Το δρομολόγιο περνάει από δύσβατα μονοπάτια, με κακοτοπιές, με δάση, με ανηφορίες, με ποτάμια. Επιπρόσθετα άρχισε ξανά να χιονίζει. Στην πορεία περνούμε τον Μυροβλήτη, το Πεύκο και διανυκτερεύουμε στο Λιβαδοτόπι.

26 Δεκέμβρη. Συνεχίζει να ψιλοχιονίζει, να φυσάει παγερός αέρας. Το δρομολόγιο περνάει μέσω των χωριών Μεσόδραχο, Χιονάτο, Κάτω Φτέρη. Διανυκτερεύουμε στον Πολυάνεμο. Τη βραδιά αυτή έκανε μια τρομερή παγωνιά. Το συσσίτιο τώρα είναι άλλο, μπόλικο ψωμί και καλό φαγητό. Από δω και πέρα απάλλαξαν τη Σχολή απ' το φορτίο της μετάλλινης βάσης. Η μεταφορά της γίνεται με κάρο.

27 Δεκέμβρη. Η επόμενη διανυκτέρευση γίνεται στο χωριό Ιεροπηγή. Με ειδική εντολή του φρουραρχείου έφκιαξαν πολύ φαγητό. Μας διανεμήθηκε διπλή μερίδα με παχύ χοιρινό κρέας, με μπόλικο ψωμί. Αρχίσαμε να στεκόμαστε στα πόδια μας. Στις 28/12 μείναμε στο Βατοχώρι και στις 29/12 φτάνουμε στο Λαιμό της Πρέσπας, στην καινούργια έδρα της ΣΛΓΑ. Στο χωριό αυτό υπήρχαν αρκετά άδεια σπίτια, στα οποία και τακτοποιηθήκαμε. Τόσο εδώ, όσο και στον ευρύτερο χώρο του Βίτσι, εδώ και ένα χρόνο είχε διαμορφωθεί μια σταθερή ελεύθερη αντάρτικη περιοχή. Ο πληθυσμός των χωριών έμεινε στα σπί-

πα του. Ασχολούνταν ήσυχα με το αγροτικό νοικοκυριό του. Κυριαρχούσε παντού η λαϊκή εξουσία. Ο γεωγραφικός αυτός χώρος με επίκεντρο την Πρέσπα μεταβάλλεται σε κύριο κέντρο του καινούργιου ένοπλου αγώνα. Εδώ έχουν εγκατασταθεί η έδρα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης, του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ και μια σειρά πολλές άλλες διοικητικές μονάδες και υπηρεσίες. Η Πρέσπα είχε μεταβληθεί σε μια σταθερή γωνιά της καινούργιας ελεύθερης Ελλάδας.

30 Δεκέμβρη. Απ' την πρώτη μέρα του ερχομού μας εδώ φάνηκε ότι η τροφοδοσία μας είναι ανθρώπινη και ούτε καν μπορούσε να γίνει κάποια σύγκριση μ' εκείνη του Γράμμου. Η εκπαίδευση άρχισε με την ίδια ένταση.

1 Γενάρη 1948. Βρισκόμαστε στο στάδιο της αποπεράτωσης των σπουδών. Μας ανακοινώθηκε ότι μέσα στο επόμενο δεκαπενθήμερο θα τελειώναν τα μαθήματα και θα ακολουθούσαν εξετάσεις.

8 Γενάρη. Ενόψει των τελικών εξετάσεων όλο το βάρος της εκπαίδευσης στρέφονταν στην ολοκλήρωση των πρακτικών στρατιωτικών ασκήσεων μάχης και την επανάληψη των μαθημάτων για την καλύτερη αφομοίωση του υλικού που διδάχτηκε. Σ' αυτό το πνεύμα εντάσσονταν και η τελευταία εικονική στρατιωτική άσκηση μάχης που διεξήχθη σε κλίμακα Σχολής. Από ειδική επιτροπή ακολουθεί ο έλεγχος των γνώσεων του κάθε μαθητή ξεχωριστά. Όλη αυτή η διαδικασία των εξετάσεων τελείωσε στις 17 Γενάρη. Στο σύνολο των 334 περίπου μαθητών, εγώ βρέθηκα στην 108η σειρά προτεραιότητας.

18 Γενάρη. Επικρατούσε μια λιακάδα, παρόλο που το έδαφος ήταν σκεπασμένο με χιόνι. Είναι η τελευταία μέρα μας στη Σχολή. Απ' την προηγούμενη μέρα είχε γίνει η απαραίτητη προετοιμασία για τη σημερινή επίσημη τελετή με τους μαθητές της Β' σειράς για την απονομή του βαθμού του ανθυπολοχαγού του ΔΣΕ. Στην πλατεία του χωριού γίνεται η γενική σύνταξη όλης της Σχολής. Δίνεται κανονικά στρατιωτική αναφορά στο διοικητή της Σχολής Νίκο Τερζόγλου.

Σε λίγο με ένα παλιό στρατιωτικό τζιπ έφτασε αντιπροσωπεία του Γενικού Αρχηγείου με επικεφαλής το Μάρκο Βαφειάδη. Ο αρχηγός του ΔΣΕ αναφέρθηκε στην ομιλία του στην κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα, στάθηκε ιδιαίτερα στα δικά μας καινούργια καθήκοντα. Στη συνέχεια διάβασε το διάταγμα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης με το οποίο απονέμονταν ο βαθμός του ανθυπολοχαγού του ΔΣΕ σε όλους τους μαθητές της Β' σειράς. Εκεί επί τόπου επιδόθηκε στον καθένα η ειδική λουρίδα με το ένα αστέρι (γαλόνι), που υπο-

169. Σανδόπουλος Λεωνίδα;
 170. Καλπαχίδης Θεόφιλος
 171. Κουντούρης Βασίλειος
 172. Κοσμάτοπουλος Στέφανος
 173. Γούρης Βασίλειος
 174. Μαντζούπουλος Γερμανός
 175. Ούζουνης Ευστάθιος
 176. Ράικος 'Αλέξανδρος
 177. Γόσης Λεωνίδα
 178. Χολέβας Γεώργιος
 179. Κουτσουκάδης Δανιήλ
 180. Χατζής Θεόδωρος
 181. Παπαδανασίου Γιάννης
 182. Παπαδήμας Βάσις
 183. Μαυσιδής Χρήστος
 184. Πολίτης Χρήστος
 185. Βασιλιάκης Σωτήριος
 186. Μιλούκος Δημήτριος
 187. Μάντζαρης Μενέλιος
 188. Παπαγεωργίου Παντελής
 189. Κυριακίδης Σαρψών
 190. Σερέζος Κώστας
 191. Τσαγκλής 'Ηλίας
 192. Κωσταντινίδης Γιάννης
 193. Διακόπουλος Λεοπέτρης
 194. Κούρης Νικόλαος
 195. 'Ιωάννου Γιάννης
 196. Κυριακίδης 'Αργύρης
 197. Τσιμάρης Βασίλειος
 198. Νατσιόπουλος Νικόλαος
 199. Μπίγκας Βασίλειος
 200. Οικονόμου Νίκος
 201. Κοτσάλης Δημήτριος
 202. Καραγιάννης Γιάννης
 203. Βάσκος Πασχάλης
 204. Μαριανός Θανάσης
 205. Τσέρτσος Νικόλαος
 206. Μειοβέτσης Λάζαρος
 207. Τσακμάκης 'Αντώνιος
 208. Μαγκαλιός Χρήστος
 209. Χρηστίδης Παύλος
 210. Ζιώγας Χρήστος
 211. Μαντζάνης Γιάννης
 212. Κατσιούρας Κυριάκος

213. Μανουσιαδης Πέτρος
 214. Μυλωνάς 'Απόστολος
 215. Τάντος Δημήτριος
 216. Κανονίδου Πολυτένη
 217. Ασουλός Δημήτριος
 218. Ντούσιος Σπύρος
 219. Φωτόπουλος Μιχάλης
 220. Φηλιούκας Κώστας
 221. Γίζος Βασίλειος
 222. 'Αποστολίδης 'Ανέστης
 223. Γκούγκος 'Αλκιβιάδης
 224. Σουκάρης Γιάννης
 225. Τσέος Δημήτριος
 226. Μπαντράς Κώστας
 227. Μαντζάρας Δημήτριος
 228. Δασκαλόπουλος 'Ιωάννης
 229. Παπαδημητρίου 'Αντώνιος
 230. Ζέρβας Παναγιώτης
 231. Μήλιος Γεώργιος
 232. Τόλης Δημήτριος
 233. Περιστεριάς Χρήστος
 234. Πασιός Δημήτριος
 235. Κατίκος Δημήτριος
 236. Κολάσκος Γιάννης
 237. Ντίγκου Νίκη
 238. Ντινόπουλος Δημήτριος ..
 239. Στάθης 'Ηλίας
 240. Μπακουγιάννης Δημήτριος
 241. Γιαγκαλής Γιάννης
 242. Σαφάκας Κώστας
 243. Μότσιος Βασίλειος
 244. Κένιζος 'Αργύρης
 245. Λαζής Κώστας
 246. Μάγγος Φώτης
 247. Τσούλης Κώστας
 248. Σκούρας 'Ηλίας
 249. Μπέτος Δημήτριος
 250. Μήλιος Στέργιος
 251. Πιραστινιδής Θεοχάρης
 252. Τσάβος Θανάσης
 253. Τζήμας Γιάννης
 254. Παναγιωτούλας Επαγγελος
 255. 'Ασιατίδης 'Απόστολος
 256. Κούλης Χρήστος

257. Πέιος Ήλιος
 258. Γκαρέλης Στέργιος
 259. Λαφίρας Στέργιος
 260. Κλειούσης Ήλιος
 261. Κόρκος Κάστας
 262. Ζηούρος Νικόλαος
 263. Περδίκης Στέργιος
 264. Σανίδας Γιάννης
 265. Ίνδος Γεώργιος
 266. Μπαύσης Νίκος
 267. Ζαρβάνης Κρούμιος
 268. Καρκατσούλης 'Απόστολος
 269. 'Ηλιόπουλος 'Αριστοτέλης
 270. Νεδελίκος Δημήτριος
 271. Γ'οντοβάς Γαβριήλ
 272. Τολίκας 'Αγαμέμνων
 273. Μήσης Παναγιώτης
 274. Σχλιάβος 'Ελευθέριος
 275. Βοδελένης Κάστας
 276. Λερούσης Γεώργιος
 277. Κλειάσας Στέργιος
 278. Κελεπούρης Δημήτριος
 279. Μανούκας Βασίλειος
 280. Πικούρας 'Αντιγόνη
 281. Δημητρογιάννης Ήλιος
 282. 'Αντωνίου Χρήστος
 283. Μπαίρντας Γιώργος
 284. 'Αρμαντιάδης Χρήστος
 285. Τασιμανοπούλου 'Ανιστευσία
 286. Σιαπάνας Κάστας
 287. 'Ανιστασιάδης Παύλος
 288. Παπαγεωργίου 'Αγαμέμνων
 289. 'Ανδριάνης Βασίλειος
 290. Καψούλης Κωνσταντίνος
 291. Χατζούλης Κοσμάς
 292. Χριστοφορίδης Όμηρος
 293. Μάρκου 'Αρχόντι
 294. 'Αντωνόπουλος Γιάννης
 295. Κόλιας Θεομύς

296. Κατκαρίδου 'Ελισάβετ
 297. Ζορνιαξίδης Χαράλαμπος
 298. Τσάρικας Στέργιος
 299. Βλάχος Γεώργιος
 300. Ζάνης 'Αριστοτέλης
 301. Σαρακατσάνης Δημήτριος
 302. Κολοκούδας Χαράλαμπος
 303. Τσάκνη Βασιλική
 304. Σεντούκας Κάστας
 305. Εθαγγέλου Βασίλειος
 306. Χρυσάριδης Χαράλαμπος
 307. Μουρατίδης Γιώργος
 308. Κεακιγιάννης Γιώργος
 309. Τασούλης Δημοσθένης
 310. Κιάσης Κωσταντίνος
 311. Χλαυρός Κωσταντίνος
 312. Σιοτής Γιάννης
 313. Καριμπίδης Δημήτριος
 314. Μακρεκάστας Νικόλαος
 315. Φαλαγκάκης Νικόλαος
 316. Θεοχαρόπουλος Νικόλαος
 317. Μανούσιος Νικόλαος
 318. 'Απών Τρόφων
 319. Σέριος 'Αχιλλέας
 320. Κασιγιάννης Κάστας
 321. Στεριόπουλος Εθαγγελος
 322. Κωνσταντίνος Δημήτριος
 323. Κανιάς Σιετήρης
 324. Σεμερξίδης Στυλιανός
 325. Γκρετσίος Δημος
 326. Ποδάρις 'Αλέκος
 327. Κούλης Σμερόν
 328. 'Αρχαύδας Γιώργιος
 329. Μποτίσης Γιάννης
 330. Γιαγκαυλίδης Γιώργος
 331. Κελεπούρης Βασίλειος
 332. Ζαχαριάδης Θεόδωρος
 333. Τσικαρίκης Νικόλαος
 334. Στουρνάρας Σπύρος

Σημ' Εδρα της Προπορείας Δημοκρατικής Κυβερνήσεως 18 τοβ Μάρτη, 1948

Ο Ηγούμενος και Ητομαρχός των Σωματιωτικών

Στρατηγός ΜΑΓΚΟΣ

στο Ηράκλειο Κρήτης και κατοικούσε στο Βάλο. Φοιτητής. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 3/9/46. Λοχαγός ΠΕ του ΔΣΕ. Φοίτησε στην Α' σειρά της Σχολής Πολιτικών Επιτρόπων Πόλεων - Υπαίθρου του ΓΑ. Έπεσε στον Κίσσαβο το Φλεβάρη του 1950.

44. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ του Στέργιου. Γεννήθηκε το 1925 στην Κορυφή Βοΐου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 31/12/46. Ανθ/γός της σ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη του Λέσσις Βίτσι στις 11/8/49. Με πρόταση της ΣΑΓΑ του απονεμήθηκε μνημικά ο βαθμός του λοχαγού.

45. ΔΟΣΣΑΣ ΘΑΝΑΣΗΣ του Προκόπη. Γεννήθηκε στο Εφταχώρι Καστοριάς το 1927. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/1/47. Υπηρέτησε σαν σύνδεσμος του ΓΑ του ΔΣΕ. Ανθ/γός της σ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε την άνοιξη το 1949 στις μάχες του Γράμμου.

46. ΔΟΥΛΙΚΑΣ ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ του Αντώνη. Γεννήθηκε το 1926 στο Μοσκοποτάμιο Κατερίνης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από Νοέμβρη 1946. Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Μεγάλη Βρύση Γραμματικού Βερμίου στις 3/3/48. Υπολ/γός μνημένος νεκρός.

47. ΔΟΥΜΑ ΣΟΦΙΑ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1923 στη Θεσσαλονίκη. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 16/10/47. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη θέση Καζάνι του Βίτσι στις 20/9/48. Έχει προαχθεί μνημικά σε υπολ/γό.

48. ΔΡΑΓΚΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ του Δημήτρη (Λούρας). Γεννήθηκε το 1915 στη Λευκίμη Έβρου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/6/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 23/9/48 στη Μεσκίνα Βίτσι. Έχει προαχθεί μνημικά σε υπολ/γό ΠΕ. Δ/γμα 19/10/48.

49. ΔΡΟΣΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ του Θωμά. Γεννήθηκε στο 1927 στη Γραμμένη Ναυπακτίας. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο τραπεζοειδές Κατοίκου στις 18/4/49.

50. ΕΓΛΕΖΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Μάρκου. Γεννήθηκε το 1921 στην Καστανιά Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/2/47. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 17/9/48 στο Μάδι-Μάδι του Βίτσι. Με Δ/γμα της ΠΔΚ έχει προαχθεί μνημικά σε υπολ/γό πεζικού.

51. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΚΩΣΤΑΣ του Θόδωρου (Σπίθας). Γεννήθηκε το 1928 στο Σιδηρόνερο Δράμας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 28/8/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη Νάουσας στις 22/12/48. Με Δ/γμα της ΠΔΚ έχει προαχθεί μνημικά σε υπολ/γό μηχανικού.

52. ΖΑΪΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Γιάννη. Γεννήθηκε το 1925 στα Αμύγδαλα Γιτολαιομαΐδας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/7/46. Ανθ/

149. ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ του Ανδρέα. Γεννήθηκε στους Ραφθανάιους Γιαννίνων το 1916. Μέλος του ΚΚΕ. Δάσκαλος. Ανθ/γός ΠΕ της ΣΑΓΑ. Έπεσε τον Απρίλη του 1949 στο Γράμμο. Λοχαγός ΠΕ ημihμένος νεκρός του ΔΣΕ.

150. ΛΑΖΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ του Λαζάρου. Γεννήθηκε το 1920 στους Προσκυντές Κομοπνής. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 26/11/48. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 5/5/49 στο Γιαννοχώρι.

151. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Στάθη (Φλογερός). Γεννήθηκε στα Κανάλια Μαγνησίας το 1924. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 28/8/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Για την εξαιρετική του δράση του απονεμήθηκε το μετάλλιο ανδρείας. Έπεσε στις 13/5/49 στα Κουλκουθούρια Βίτσι. Λοχαγός ημihμένος νεκρός του ΔΣΕ. Δ/γμα 5/7/49.

152. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ του Βασίλη (Κίτσος). Γεννήθηκε το 1928 στο Καπνοχώρι Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/2/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Μπίκοβικ στις 14/11/48.

153. ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ ΕΛΕΝΗ του Θεμιστοκλή (Κλεομένη). Από το Καπνοχώρι Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Διμοιρίτσα. Έπεσε τον Αύγουστο του 1948 στο Κιλκίς.

154. ΛΑΛΟΣ ΝΙΚΟΣ του Στέργιου. Γεννήθηκε το 1928 στη Ζωή Κοζάνης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/5/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Πεύκο Καστοριάς στις 21/3/49.

155. ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ του Μιχάλη. Γεννήθηκε το 1928 στους Πετράδες Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/9/48. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 10/5/49 στο Βίτσι.

156. ΛΑΦΑΡΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ του Γιώργου. Γεννήθηκε το 1922 στο Αρκουδοχώρι Νάουσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 12/1/46 στην ομάδα του Μπαρούτα. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 6/9/48.

157. ΛΕΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Γιώργου. Γεννήθηκε το 1926 στον Πυργετό Λαρίσης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/2/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στα Κουλκουθούρια στις 13/5/49.

158. ΛΕΟΝΤΑΡΙΔΟΥ ΕΛΕΝΗ. Γεννήθηκε το 1924 στο Μεσόκαμπο Φλώρινας. Μέλος του ΚΚΕ. Μέλος του Κεντρικού Συμβουλίου της ΠΔΕΓ. Ανθ/γός ΠΕ της ΣΑΓΑ. Έπεσε το Γενάρη του 1950 σε εχθρική ενέδρα στο χωριό Βαρκό Αμύνταιου.

159. ΛΙΑΚΟΥΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1923

στο Χορτιάτη Θεσσαλονίκης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 7/6/46. Ανθ/γός ΠΕ της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Κάμπο Βασιλίστας στις 12/4/49. Έχει προαχθεί μνημικά σε λοχαγό μνημένο νεκρό Δ/γμα 5/8/49.

160. ΛΙΑΠΗΣ ΠΑΝΝΗΣ του Γιώργη. Γεννήθηκε στην Ραφάνη Λάρισας το 1922. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/1/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 12/2/49 στη Φλώρινα.

161. ΛΙΟΛΙΟΥ ΚΑΤΙΝΑ (Μπαρούτα). Από τη Φυτιά Βέρροιας, κόρη του Μπαρούτα. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη Μπίκοβικ Βίτσι το Δεκέμβρη του 1948.

162. ΛΙΟΛΙΟΣ ΚΩΣΤΑΣ του Θωμά (Μπαρουτάκης). Γεννήθηκε στη Φυτιά Βέρροιας, γιός του Μπαρούτα. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από το 1946. Απόφοιτος της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Υπολ/γός του ΔΣΕ, διοικητής λόχου. Έπεσε τον Ιούλη του 1949 στο Βίτσι.

163. ΛΟΛΑΣ ΘΩΜΑΣ του Θανάση. Γεννήθηκε στο Κυπαρίσι Γρεβενών το 1924. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/12/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Γιαννοχώρι Γράμμου στις 21/11/48. Η ΠΔΚ τον προήγαγε σε λοχαγό ΠΕ μνημένο νεκρό, Δ/γμα 31/12/48.

164. ΛΟΥΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Κώστα. Από την Κάτω Καλλιθέα Σπερχιάδας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 28/3/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη Ασπραγγέλους Ηλείου στις 17/6/48.

165. ΛΙΟΥΛΙΑΚΑΣ ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ του Αντώνη. Γεννήθηκε το 1926 στο Μοσκοπόταμο Κατερίνης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το Νοέμβρη του 1946. Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 3/3/48 στη Μεγάλη Βρύση Βερμίου. Έχει προαχθεί μνημικά σε υπολ/γό πεζικού.

166. ΜΑΓΑΛΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ του Αποστόλη. Απ' τη Χάλη Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Κάμενικ Γράμμου στις 26/6/48. Με πρόταση της 670 Μονάδας έχει προαχθεί σε λοχαγό μνημένο νεκρό.

167. ΜΑΚΡΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ του Γιάννη. Γεννήθηκε στα 1929 στο Σκλήθρο Αγυιάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 23/4/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 12/2/49 στη Φλώρινα.

168. ΜΑΚΡΗΣ ΣΠΥΡΟΣ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1925 στο Φλαμπουρέσι Καλαμπάκας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 8/8/46. Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 8/8/48 στο Μάλι-Μάδι Βίτσι.

169. ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ ΘΑΝΑΣΗΣ του Φώτη. Γεννηθηκε το 1924 στο Χορηγό Βοίου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 15/4/47. Ανθ/γός

δεύτερο μετάλλιο ανδρείας.

226. ΠΑΝΑΓΟΥΛΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ του Δημήτρη. Γεννήθηκε το 1918 στη Νίκαια Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 22/8/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Στις 21/9/48 υπολ/γός και στις 4/11/48 λοχαγός. Έπεσε στις 14/6/49 στο Σπήλαιο Γρεβενών. Αντισυνταγματάρχης πλημμένος νεκρός.

227. ΠΑΝΟΣ ΠΙΑΝΝΗΣ του Φωτίου. Γεννήθηκε το 1924 στους Ραφταναίους Γιαννίνων. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/12/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 2/10/48 στην Αρένα Γράμμου. Με Δ/γμα της ΠΔΚ της 5/11/48 προήχθη σε λοχαγό πεζικού πλημμένο νεκρό.

228. ΠΑΝΤΟΣ ΠΙΑΝΝΗΣ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1927 στη Νταουτά Αλμυρού. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/3/48. Ανθ/γός της στ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Λέσις στις 11/8/49. Υπολ/γός πλημμένος νεκρός.

229. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ του Θόδωρου (Όμπρος). Γεννήθηκε το 1919 στον Πλατύκαμπο Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ 20/7/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Πήλιο το 1949. Έχει προαχθεί σε ήλαρχο πλημμένο νεκρό.

230. ΠΑΠΑΔΗΜΑΚΗΣ ΒΡΑΧΙΩΛΗΣ του Δημήτρη. Από την Σιταριά Έβρου. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της στ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Λέσις Βίτσι στις 11/8/49. Για την εξαιρετική του δράση του απονεμήθηκε ο βαθμός του λοχαγού πλημμένου νεκρού.

231. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ ΒΑΙΟΣ του Ανδρέα. Γεννήθηκε το 1921 στο Λεοντάρι Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 27/9/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στην Όντρα Γράμμου στις 10/4/48.

232. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ του Κώστα (Μυγδάλας). Γεννήθηκε το 1925 στο Παλιούρι Διδυμοτείχου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 13/3/47. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Προήχθη σε υπολ/γό πεζικού. Έπεσε στον Κόζιακα στις 25/8/49.

233. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1922 στο Αηδονοχώρι Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/9/46. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Βίτσι στις 5/8/49.

234. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΟΣ του Θόδωρου. Γεννήθηκε στη Λευκίμη Έβρου το 1923. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/4/47. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Ραμπατίνα Βίτσι στις 6/7/49.

235. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ του Πρόδρομου (Καλύσας). Απ' το Βάλτο Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 15/9/47. ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε το 1949 στα Κρούσα.

283. ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ του Αντώνη (Οδυσσέας). Γεννήθηκε το 1926 στο Σουφλί Έβρου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/8/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 25/8/49 στη Ρούμελη.

284. ΣΙΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1925 στη Δωροθέα Πέλλας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 24/8/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 19/6/49 στον Άγιο Χριστόφορο Γράμμου.

285. ΣΙΑΛΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Σωτήρη. Γεννήθηκε το 1926 στους Ψαράδες Φλώρινας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/6/47. Ανθ/γός της στ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ύψωμα 1078 στο Βίτσι στις 13/8/49. Λοχαγός πλημμένος νεκρός.

286. ΣΙΓΚΡΕΚΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ του Γιώργη (Δούναβης). Γεννήθηκε το 1927 στο Σουφλί Έβρου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 26/8/47. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Τραυματίστηκε και υπέκυψε στα τραύματά του στη μάχη του Λέσις Βίτσι στις 11/8/49. Λοχαγός πλημμένος νεκρός.

287. ΣΙΔΕΡΑΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ του Χαρίτωνα (Αυθής). Γεννήθηκε το 1929 στο Ελληνικό Σουφλίου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 15/11/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Μπίκοβιτ Βίτσι στις 14/11/48. Υπολ/γός πλημμένος νεκρός.

288. ΣΙΔΕΡΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ του Δημήτρη (Γαρέφης). Γεννήθηκε το 1927 στον Προβατώνα Σουφλίου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 13/4/47. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε στα Κουλήκουθούρια Βίτσι στις 6/5/49. Υπολ/γός πλημμένος νεκρός.

289. ΣΙΔΕΡΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ του Γιώργη. Γεννήθηκε το 1928 στη Μεγάλη Στέρνα Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 9/6/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Ζέρμα Γράμμου στις 19/4/49. Υπολ/γός πλημμένος νεκρός.

290. ΣΙΔΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Δημήτρη. Απ' το Καρυόφυτο Κομοπηνής. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 25/5/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στην Ξάνθη το 1949.

291. ΣΙΔΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΠΕΛΑΓΙΑ του Δημήτρη. Γεννήθηκε το 1929 στους Ευζώνους Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 25/7/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Τραυματίστηκε το 1948 και υπέκυψε στα τραύματά της στο Γ' ορεινό νοσοκομείο του ΓΑ.

292. ΣΙΟΥΤΗΣ ΠΑΝΝΗΣ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1928 στον Πλάτανο Αλμυρού. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 29/3/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Λούντζερ Βίτσι στις 18/10/48. Υπολ/γός πλημμένος νεκρός.

293. ΣΚΕΤΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ του Γιάννη. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/

Σιούτης Γιάννης.

γός της Δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Ταμπούρι Γράμμου. Υπολήγος ημηνένος νεκρός.

294. ΣΚΟΡΔΟΥΛΗΣ ΠΙΑΝΝΗΣ του Πασχάλη (Φλέσσας). Γεννήθηκε το 1920 στα Κιμέρια Ξάνθης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 4/2/47. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 12/5/49 στην Οξυά Γράμμου, ενώ μιλούσε με τον πληβόα προς τους φαντάρους του κυβερνητικού στρατού.

295. ΣΚΟΡΝΟΥ ΘΕΟΔΩΡΑ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1923 στο Νεοτόρι Καστοριάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 14/10/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στα υψώματα Ζούζουλης Γράμμου στις 12/7/48. Λοχαγός ΠΕ ημηνένος νεκρή.

296. ΣΚΟΤΙΔΑΣ ΚΩΣΤΑΣ του Δημήτρη. Γεννήθηκε το 1924 στο Κρύκελο Ευρυτανίας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/1/47. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε το Δεκέμβριο του 1949 στο Γράμμο.

297. ΣΚΟΥΦΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ του Κώστα. Απ' τη Γριά Γρεβενών. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Διοικητής λόχου της 18ης Ταξιαρχίας. Έπεσε στις 12/9/48 στο Μάλι-Μάδι του Βίτσι.

298. ΣΚΟΥΡΑΣ ΗΛΙΑΣ του Γιάννη. Γεννήθηκε το 1928 στο Ροβολιάρι Ευρυτανίας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 23/2/47. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 30/6/49.

299. ΣΛΑΥΚΟΣ ΘΩΜΑΣ του Χρήστου. Γεννήθηκε το 1919 στη Γουμένισσα Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 15/10/46. Ανθ/γός της στ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 11/8/49 στο Λέσπες Βίτσι. Υπολήγος ημηνένος νεκρός.

300. ΣΟΜΑΔΗΣ ΠΕΤΡΟΣ του Γιάννη. Γεννήθηκε το 1927 στο Κάντισκο Κόνιτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/8/46. Ανθ/γός της

1923 στο Μ. Μοναστήρι Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από τον Απρίλη του 1946. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε το Σεπτέμβριο του 1948 στη μάχη της Αγυιάς σαν διοικητής λόχου της ΣΑ του ΚΓΑΝΕ. Λοχαγός πεζικού τμημένος νεκρός.

337. ΤΣΙΑΤΣΙΑΒΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ του Γιώργη (Πλατανιάς). Γεννήθηκε το 1922 στο Κουλούρι Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από το Μάρτιο του 1946. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στον Άη-Λια Φούρκας Κόνιτσας τον Ιούνιο του 1948. Υπολ/γός τμημένος νεκρός.

338. ΤΣΙΟΛΑΣ ΛΑΖΑΡΟΣ του Βασίλη. Γεννήθηκε το 1918 στο Πεύκο Καστοριάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 20/12/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη του Καρπενησιού του Γενάρη του 1949. Λοχαγός τμημένος νεκρός.

339. ΤΣΙΡΙΚΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1915 στο Κηπουριό Γρεβενών. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 5/10/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Φλώρινα στις 12/2/49. Του απονεμήθηκε το μετάλλιο ανδρείας.

340. ΤΣΙΡΜΙΡΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Μανώλη. Γεννήθηκε το 1924 στη Θεσσαλονίκη. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 22/11/47. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε το 1949 στο Γράμμο σαν ΠΕ τάγματος της ΣΑΓΑ. Λοχαγός ΠΕ τμημένος νεκρός.

341. ΤΣΟΛΑΚΙΔΗΣ ΓΙΩΡΓΗΣ ΤΟΥ Σταύρου. Γεννήθηκε το 1928 στην Κυανή Διδυμοτείχου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 25/1/47. Ανθ/γός της σ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Λέστις του Βίτσι στις 11/8/49. Λοχαγός τμημένος νεκρός.

342. ΤΣΟΛΑΚΙΔΗΣ ΔΡΟΣΟΣ του Πολυχρόνη. Γεννήθηκε το 1925 στα Βρυσικά Διδυμοτείχου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 14/1/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 10/8/49 στο ύψωμα 1621 του Βίτσι. Υπολ/γός τμημένος νεκρός.

343. ΤΣΟΚΑΛΙΔΗΣ ΘΟΔΩΡΟΣ του Θόδωρου. Γεννήθηκε στα 1925 στα Αμάραντα Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από τον Αύγουστο 1946. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε το 1949 στο Πειρίτσι.

344. ΤΣΟΥΜΑΡΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ του Ζώνη. Γεννήθηκε το 1925 στο Εφταχώρι Καστοριάς. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 25/6/48 στον Πύργο Σιράτσας. Λοχαγός τμημένος νεκρός.

345. ΤΣΟΥΡΒΑΣ ΓΙΩΡΓΗΣ του Γιάννη (Ακρίτας). Γεννήθηκε το 1925 στο Δερβίλι Ολύμπου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 19/6/46.

Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Απ' το Μάρτη του 1949 υπολ/γός πεζικού. Έπεσε στις 17/4/49 στο ύψωμα 1008 του Βίτσι.

346. ΦΑΚΙΡΗΣ ή ΣΑΜΑΡΑΣ ΑΛΕΚΟΣ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1917 στα Στεφανά Λαγκαδά. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 17/1/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Φλώρινα στις 12/2/49. Υπολ/γός τιμημένος νεκρός.

347. ΦΑΡΜΑΚΙΩΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Αχιλλέα (Σανιδάς). Γεννήθηκε το 1922 στα Γιαννωτά Ελασσώνας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 16/7/46. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Ελεύθερο Γρεβενών στις 7/5/48. Λοχαγός τιμημένος νεκρός.

348. ΦΙΛΙΑΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Νίκου. Γεννήθηκε το 1929 στην Ασπροκκλησιά Καστοριάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/3/47. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Φλώρινα στις 12/2/49. Υπολ/γός τιμημένος νεκρός.

349. ΦΙΛΙΟΣ ΝΙΚΟΣ του Βαγγέλη. Γεννήθηκε το 1924 στην Άνω Λεύκη Καστοριάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/6/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ύψωμα 1033 στη μάχη της Φλώρινας στις 12/2/49.

350. ΦΛΩΡΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ του Κώστα. Γεννήθηκε το 1924 στην Αίγανη Τυρνάβου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 3/5/46. Ανθ/γός της 8' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 10/10/48 στο Βίτσι.

351. ΦΟΥΝΤΟΣ ΝΙΚΟΣ του Θανάση (Αθάνασος). Γεννήθηκε το 1924 στο Λιτόχωρο Κατερίνης. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από το Μάρτη του 1946. Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ύψωμα Κουπάνκα Βοΐου στις 22/6/48. Λοχαγός τιμημένος νεκρός.

352. ΦΟΥΡΛΙΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Θανάση. Γεννήθηκε το 1929 στον Αιμιλιανό Γρεβενών. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 29/7/48. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Τραυματίστηκε στο Σιαυρό Σαμαρίνας στις 3/7/48 και υπέκυψε στα τραύματά του. Με Δ/γμα της ΠΔΚ απ' ης 21/11/48 λοχαγός τιμημένος νεκρός.

353. ΧΑΡΑΤΖΗΣ ΚΩΣΤΑΣ του Δημήτρη. Γεννήθηκε το 1921 στη Σκύτη Αγυιάς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 4/8/46. Ανθ/γός της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη μάχη της Λεποκαρυάς στις 27/9/48. Υπολ/γός τιμημένος νεκρός.

354. ΧΑΡΧΑΝΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ του Γιάννη. Γεννήθηκε το 1914 στη Λουγκά Τρικάλων. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 25/8/46. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στον Προφήτη Ηλία Οξυάς Γράμμου στις 11/4/49. Υπολ/γός τιμημένος νεκρός.

355. ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΝΤΩΝΗΣ του Σταύρου. Γεννήθηκε

Χατζηδημητρίου Αντώνης.

στη Δήμητρα Σεργών το 1925. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/7/47. Υπηρετούσε στη ΣΑΓΑ. Έπεσε 17/4/49 στο Ταμπούρι Γράμμου. Λοχαγός μνημένος νεκρός.

356. ΧΑΤΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ του Γιώργη (Γάκης). Γεννήθηκε το 1921 στον Παλαμά Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 28/6/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ΝΑ αντέρεισμα του Κλέφτη Γράμμου στις 2/7/48. Με πρόταση της 105 Ταξιαρχίας που υπηρετούσε ονομάστηκε μνημικά σε λοχαγό πεζικού.

357. ΧΑΤΖΟΥΛΗΣ ΗΛΙΑΣ του Δημήτρη. Γεννήθηκε το 1929 στη Δαμασκηνιά Βοΐου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 10/7/48. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στην Οξυά στις 14/4/49.

358. ΧΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ του Κυριάκου. Γεννήθηκε στη Νιγρίτα Σεργών το 1923. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/9/46. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 12/2/49 στη Φλώρινα.

359. ΧΡΗΣΤΑΚΟΥΔΗΣ ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ του Ξενοφώντα. Γεννήθηκε στα 1920 στα Στεφανιά Λαγκαδά. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/5/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 12/2/49 στη μάχη της Φλώρινας.

360. ΧΡΗΣΤΙΑΝΑΣ ΑΛΕΚΟΣ του Χρήστου. Γεννήθηκε στο Φλαμπουρέσι Τρικάλων το 1932. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 5/1/47. Ανθ/γός της γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ύψωμα Καραβίλας Όθρυος στις 4/11/48. Υπολ/γός μνημένος νεκρός.

361. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ του Μενέλαου (Λάκης). Γεννήθηκε το 1924 στην Αξιούπολη. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 18/9/46.

Ανθ/γός της α' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο ύψωμα Κάμενικ Γράμμου στις 16/7/48. Λοχαγός μνημένος νεκρός.

362. ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ του Αποστόλου (Τολμηρός). Γεννήθηκε το 1926 στον Άσμο Κομοπής. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 6/2/47. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 20/11/48 στη μάχη Γιάννη Κεφάλι του Βίτσι. Υπολ/γός μνημένος νεκρός.

363. ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ του Γρηγόρη. Γεννήθηκε το 1928 στην Χιαλιαδού Δομοκού. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 8/8/47. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Χελώνα στις 2/8/49. Λοχαγός μνημένος νεκρός.

364. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ του Θόδωρου. Γεννήθηκε το 1927 στο Ελληνικό Κιλκίς. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 17/7/46. Ανθ/γός της δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στο Ταμπούρι Φούρκας Γράμμου στις 7/1/49. Λοχαγός μνημένος νεκρός.

365. ΧΡΥΣΑΦΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ του Παρασκευά. Γεννήθηκε το 1922 στην Καλλικράτεια Χαλκιδικής. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της ε' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 6/12/49 στη μάχη Ιθέρων.

366. ΧΛΩΡΟΣ ΚΩΣΤΑΣ του Γιάννη. Απ' τον Άγιο Γιάννη Τυρνάβου. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 5/8/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε το 1949 στο Βίτσι.

367. ΨΑΡΑΣ ΠΩΡΓΟΣ του Χρήστου. Γεννήθηκε το 1927 στον Πλατύκαμπο Λάρισας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από 1/8/46. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στη Φαλτσάτα Καστοριάς στις 21/8/48. Υπολ/γός μνημένος νεκρός.

368. ΨΑΡΗΣ ΚΩΣΤΑΣ του Θόδωρου. Απ' τα Φάρσαλα Τρικάλων. Μέλος του ΚΚΕ. Ανθ/γός της β' σειράς της ΣΑΓΑ. Έπεσε στις 6/9/48 στο Μάλι-Μάδι Βίτσι. Υπολ/γός μνημένος νεκρός.

Όσοι από τους αναγνώστες γνωρίζουν και άλλα ονόματα σκοτωμένων αξιωματικών της ΣΑΓΑ του ΔΣΕ ας επικοινωνήσουν μαζί μου στα τηλ.: 5445238, 5394119.

Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΔΕΝ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΓΙΝΕΙ

Η σκοπιμότητα και η αντίφαση της επιχείρησης

Τόσο η περιγραφή, όσο και η κριτική εξέταση της μεγάλης μάχης της Κόνιτσας σαν σύνολο βασίστηκε στα πολλαπλά δημοσεύματα που γράφτηκαν στον Τύπο, (δικό μας και αναπάλου) και σε πληροφορίες που πάρθηκαν από αρκετούς αυτόπτες μάρτυρες, οι οποίες διασταυρώθηκαν. Σ' ό,τι όμως αφορά τις βασικές εκδηλώσεις που γίνονται και τα συμπεράσματα που βγήκαν, ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στις προσωπικές γνώμες που έκφρασαν οι τέσσερις γνωστοί διοικητές του ΔΣΕ και άμεσοι μέτοχοι σ' αυτή τη μάχη όπως οι ταξίARCHON Ζυγούρας Μήτσος και Ηλιάδης (Σοφιανός), ο ταγματάρχης Φώτης Ιωσηφίδης και ο ΠΕ τάγματος Σημαιοφορίδης Νίκος (Νικηταράς), που αργότερα χρημάτισαν κατά καιρούς διοικητές μου.

Η πόλη της Κόνιτσας, αυτό το μικρό και απομακρυσμένο αστικό κέντρο έπρεπε και μπορούσε να καταληφθεί. Κι αυτό όχι μονάχα γιατί χρειαζόταν στο ΔΣΕ, που θα του επέτρεπε να διευρύνει σημαντικά τον ελεύθερο χώρο στη Βόρεια Πίνδο, αλλά και για την τεράστια πολιτική σημασία που θα είχε μια τέτοια στρατιωτική επιτυχία των ανταρτών εκείνη την περίοδο. Επίσης και γιατί τα τμήματα του ΔΣΕ αυτή τη φορά είχαν όλες τις δυνατότητες να υλοποιήσουν αυτό το σκοπό. Να υπογραμμιστεί ακόμα ότι ο ΔΣΕ σε καμιά παρόμοια μεγάλη επιθετική ενέργεια για την κατάληψη κάποιου σημαντικού κατοικημένου χώρου-πόλη, όπως ήταν η περίπτωση της Καρδίτσας, της Έδεσσας, της Αρδέας, της Νάουσας, της Φλώρινας, του Καρπενησιού κ.λ.π., δεν διέθετε τέτοιες μεγάλες υλικές δυνατότητες και φανερές πιθανότητες πολεμικής επιτυχίας, όπως αυτή τη φορά στην επιχείρηση της Κόνιτσας. Παρόλα αυτά, τελικά τα τμήματα του ΔΣΕ βρέθηκαν μπροστά σε ένα απογοητευτικό αποτέλεσμα, να καθεί αυτή η ευνοϊκή ευκαιρία και να οδηγηθούν σε μια μεγάλη αποτυχία.

Απ' τα κατοπινά δημοσεύματα που γράφτηκαν στο δικό μας Τύπο, διαπιστώθηκε μια σχεδόν ομόφωνη εκτίμηση που σήμαινε ότι η αποτυχία αυτής της επιχείρησης ήταν αποτέλεσμα ενός ριζικά λαθεμένου

βέρνησης των ανταρτών.

Στη δεύτερη περίπτωση, οι δυνάμεις και τα μέσα του ΔΣΕ που είχαν συγκεντρωθεί το Δεκέμβριο του 1947 στο χώρο της Βόρειας Πίνδου ήταν αρκετά για την κατάληψη αυτού του στόχου.

Στην τρίτη περίπτωση είναι αναμφισβήτητο ότι η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία μετά την πτώση της Κόνιτσας, θα αναλάβαινε καινούργιες προσπάθειες, κινητοποιώντας σημαντικές δυνάμεις και μέσα για την ανακατάληψη της. Ωστόσο η Κόνιτσα δεν ήταν Μέτσοβο, η γεωγραφική της θέση, καθώς βρισκόταν σ' ένα ακριτικό σημείο της ελληνικής επικράτειας, απομακρυσμένη σε σημαντική απόσταση απ' τα Γιάννενα, με το μοναδικό και υποχρεωτικό οδικό δίκτυ, τα δύσβατα ορεινά μέρη απ' τις άλλες κατευθύνσεις, οι σκληρές καιρικές συνθήκες του χειμώνα, όλα αυτά μαζί δημιουργούσαν ένα σύμπλεγμα αξεπέραστων δυσκολιών στις μελλοντικές επιθετικές ενέργειες του αντιπάλου. Μπορεί ο αντίπαλος με την αεροπορία που διέθετε να κατέστρεφε την πόλη της Κόνιτσας, ωστόσο όμως αυτό δεν θα σήμαινε ανακατάληψή της.

Επομένως, κάτω από αυτές τις συνθήκες, η διατήρηση της Κόνιτσας δεν θα εξαρπώταν απ' τον συσχετισμό των δυνάμεων που θα παρέθεταν οι αντάρτες, αλλά κατά κύριο λόγο από μια καλή και έγκαιρη οργανωπικοτεχνική προετοιμασία των τμημάτων και του εδάφους για την βασισμένη σε ένα καλά μελετημένο στρατιωτικό σχέδιο αντίστασης, με κλιμακωτές γραμμές άμυνας σε βάθος και πλούσιο στην αντιπώση ποικίλων ενδεχόμενων περιστάσεων.

Θα ήταν βέβαια μεγάλη αυταπάτη να περίμενε κανείς απ' την τότε διοίκηση του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ την εκπόνηση ενός τέτοιου στρατιωτικού σχεδίου, ύστερα από τόσα αρνητικά που είχε παρουσιάσει η δράση της.

Εξετάζοντας τέλος την άποψη αν η μάχη αυτή συνδουάζονταν με τα καθήκοντα που έβαζε η 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ για στρατολογία 20-25 χιλιάδων καινούργιων μαχητών, είμαστε υποχρεωμένοι να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η κατάληψη και διατήρηση αυτού του στόχου δεν ήταν δυνατό να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην επίλυση αυτού του καθήκοντος, διότι ο πληθυσμός της περιοχής δεν εξασφάλιζε τέτοιες δυνατότητες.

Οπότε η πραγματοποίηση αυτού του σκοπού σήμαινε και προϋπόθετε ότι:

α) Το κύριο βάρος αυτού του έργου θα έπεφτε στους ώμους των μεγαλύτερων αντάρτικων μονάδων που αυτή την περίοδο είχαν συγκεντρωθεί στο χώρο της Βόρειας Πίνδου και της Δυτικής Μακεδονίας.

β) Τα αντάρτικα τμήματα απαιτούνταν να εφαρμόσουν την ανάλογη τακτική που θα ευνοούσε και θα συνέβαλλε με τον καλύτερο τρόπο στην πραγματοποίηση αυτού του καθήκοντος.

γ) Οι αντάρτικοι σχηματισμοί στο άμεσο μέλλον θα έπρεπε να εφαρμόσουν μια τακτική που θα αποτελούσαν από δυο βασικά σκέλη: Από τη μια μεριά, να μην εμπλέκονται σε μεγάλες στατικές μετωπικές μάχες με τον Κυβερνητικό Στράτο, να αποφεύγουν επιθετικές του ενέργειες κατά ακριτικών πόλεων και άλλων γερά οχυρωμένων στόχων, που δεν ήταν εύκολη η κατάληψή τους, αλλά και να συνδέονταν ακόμα και με μεγάλες δικές μας απώλειες, μα και με ασήμαντες δυνατότητες στρατολόγησης καινούργιων μαχητών. Ενώ, απ' την άλλη μεριά, η προσοχή, οι δραστηριότητες των αντάρτικών σχηματισμών θα έπρεπε να στρέφονται στα μετόπισθεν του ανηπάλου, όπου θα πραγματοποιούνταν βαθιές διεισδύσεις, εκεί που δεν τις περίμεναν. Με αιφνιδιασικά και συγκεντρωτικά χτυπήματα να καταλαμβάνουν πιο αδύνατους στόχους του ανηπάλου με ανύπαρκτα οχυρά και με λιγότερα αξιόμαχα τμήματα του ανηπάλου.

Τέτοιοι στόχοι προσφέρονταν στις βάσεις του εχθρού στα κεφαλοχώρια και στις πόλεις του κάμπου της Δυτικής Μακεδονίας, της Θεσσαλίας, της Ρούμελης και της Ηπείρου. Μονάχα στη βάση μιας τέτοιας δημιουργικής παρζάνικης τακτικής θα μεγάλωνε τώρα η σύγκυση του ανηπάλου ύστερα απ' τη ματαίωση των εαρινών επιχειρήσεων του 1947, μα και θα επέτρεπε να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της επιστράτευσης που έβασε η 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ.

Ο μοναδικός νγέτης που δεν σκέφτονταν να εφαρμόσει μια τέτοια πολεμική τακτική ήταν ο Μ. Βαφειάδης, που συνέχιζε να κρατάει δεσμευμένες 4 ολόκληρους μήνες στις κορυφές του Σμόλικα πάνω από 5000 αντάρτες και να τις χρησιμοποιεί σε τέτοιες αμελέπιες και με πρόχειρη οργάνωση επιθετικές επιχειρήσεις, όπως ήταν οι μάχες του Μετσόδου και της Κόνιτσας. Θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι η επίτευξη του όρου της στρατολόγησης 20-25 χιλιάδες καινούργιων μαχητών ήταν αρκετά δύσκολο καθήκον, όχι όμως και απραγματοποίητο. Ωστόσο, στη χειρότερη περίπτωση μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η στρατολόγηση μιας δύναμης 10-15 χιλιάδων ανδρών σε πανελλήνια κλίμακα ήταν απόλυτα δυνατή και εφικτή. Εάν ο ΔΣΕ διέθετε συμπληρωματικά έστω και 10 χιλιάδες άνδρες το καλοκαίρι του 1948 στο Γράμμο η ανατροπή της εαρινής εκστρατείας του Κυβερνητικού Στρατού θα ήταν αναπόφευκτη.

Εξετάζοντας συνολικά τη μάχη της Κόνιτσας βάσει των παραπάνω

- αντίπαλος είχε 1300 άνδρες. Από τη δύναμη αυτή ένας λόχος φρουρούσε μόνιμα τη γέφυρα Μπουραζάνη επί του Αώου ποταμού, σε απόσταση περίπου 4 χλμ. δυτικά της Κόνιτσας.

Για την άμυνα της πόλης η 76η Ταξιαρχία διέθετε το ένα τάγμα της για το κράτημα των υψωμάτων Βάση-Πλάκα-Τσέρνικο, βορειοδυτικά της πόλης. Με την υπόλοιπη δύναμή της κρατούσε το ύψωμα Τραπεζίτσα (υψ. 1714) και ορισμένα άλλα σημεία μέσα στην πόλη. Στο ύψωμα Προφήτης Ηλίας (υψ. 1074) δεν είχε δύναμη. Κρατούσε όμως το μονοπάτι που οδηγεί από την πόλη προς τον Προφήτη Ηλία πιο κάτω από την κορυφή.

Ο λόχος στη γέφυρα Μπουραζάνη κατείχε με τις δυο διμοιρίες του οχυρωμένο ύψωμα με χαρακώματα, ορύγματα συγκοινωνίας, συρματοπλέγμα και πολυβολεία, τα οποία θέριζαν αξονικά το κατάστρωμα της γέφυρας επί της αριστερής όχθης του ποταμού Αώου και βρισκόταν σε απόσταση γύρω στα 200 μ. από τη γέφυρα. Η τρίτη διμοιρία του λόχου κατείχε θέσεις σε βραχώδες ύψωμα επί της δεξιάς όχθης του Αώου, το οποίο περιβαλλόταν από συρματοπλέγμα.

Θα ήταν όμως παράλειψη εάν δεν αναφέραμε ότι σε ολόκληρο το χώρο ευθύνης της που ήταν όλη η Ήπειρος, η VIII Μεραρχία διέθετε συνολικά 17-20 τάγματα Στρατού, Χωροφυλακής, Εθνοφυλακής, ΜΕΑ καθώς και δυνάμεις της Αεροπορίας, και δυνάμεις καταδρομών, που με εντολή του ΓΕΣ μπορούσαν πολύ γρήγορα σε περίπτωση ανάγκης να κινητοποιηθούν και να δράσουν υπέρ της VIII Μεραρχίας.

Δημοκρατικός Στρατός. Το Γενικό Αρχηγείο του Δημοκρατικού Στρατού για την επιχείρησή με σκοπό την κατάληψη της Κόνιτσας και τη διατήρησή της διέθεσε τις 32η και 16η Ταξιαρχίες, Σοφιανού και Μ. Παλαιολόγου αντίστοιχα, Τάγμα ενισχυμένο του Αρχηγείου Θεσσαλίας, καθώς και τμήμα κομμάντος για κάλυψη της επιχείρησης από κινήσεις του εχθρού στο δημόσιο δρόμο από Καλπάκι προς γέφυρα Μπουραζάνη και Γραμπάλα-Βοϊδομάτη, με σταθερή κατοχή των υψωμάτων Γραμπάλα-Μεσοβούνι από την ανατολική πλευρά του δημόσιου δρόμου, καθώς και μια υπολογίσιμη δύναμη του Αρχηγείου Ηπείρου στη γέφυρα Βοϊδομάτη προς Κόνιτσα.

Σχέδιο επιχείρησης, κατανομή δυνάμεων και αποστολών

Ο Γεράσιμος Μαλτέζος (Τζουμερκιώτης), μόνιμος αξιωματικός, επιτελάρχης του Γενικού Αρχηγείου για αρκετόν καιρό και προ της μά-

Ο πρώην επιτελάρχης του Γενικού Αρχηγείου Γεράσιμος Τζουμερ-
κιάωτης διαπιστώνει ακόμα από την πρώτη στιγμή που γνωρίστηκε με τη
διαταγή της επιχείρησης ότι το Γενικό Αρχηγείο που είχε αναλάβει τη
διεύθυνση αυτής της επιχείρησης δεν διέθετε καμιά εφεδρεία. Ο-
ποιοσδήποτε όμως διοικητής χωρίς εφεδρεία, που θα μπορεί να επέμ-
βει σε κρίσιμη στιγμή της μάχης, παύει να είναι διοικητής και μεταβάλ-
λεται σε απλό θεατή των εξελίξεων της μάχης. Συνεπώς, το Γενικό Αρ-
χηγείο τυπικά μονάχα αναλάμβανε τη διεύθυνση της μάχης της Κόνι-
τσας και όχι ουσιαστικά. Δικαιολογημένα λοιπόν ο Γεράσιμος Μαλτέ-
ζος καταλήγει στο ότι, πηγαίνοντας μαζί με το Μάρκο την παραμονή
της μάχης για το Σταθμό Διοίκησης, από όπου υποτίθεται ότι θα διευ-
θύνανε τη μάχη, συνειδητοποιήσει πλήρως ότι τα λάθη του σχεδιασμού
της επιχείρησης ήταν πολλά και δεν μπορούσε την τελευταία στιγμή να
κάνει τίποτε, γιατί τα τμήματα είχαν φτάσει κοντά στους στόχους τους.
Παράλληλα διαπιστώνει ακόμα ότι στη διαταγή του Γενικού Αρχηγείου
δεν υπήρχε σχέδιο για τη διάταξη των Μονάδων και τις αποστολές
τους, καθώς ακόμα ούτε και για τη συγκεκριμένη ειδική εκείνη επιχεί-
ρηση για την κατάληψη της πόλης και υποθέτει ότι το σχέδιο πιθανόν
να είχε δώσει ελευθερία στις διοικήσεις να εκπονήσουν τα σχέδια για
την εκπλήρωση των αποστολών τους».

Με την αυθεντική μαρτυρία του ο διοικητής της 16ης Ταξιαρχίας Δ.
Ζυγούρας (Παλαιολόγος), στον οποίο είχε ανατεθεί η κατάληψη της
γέφυρας Μπουραζάνη, βεβαιώνει στη συνέχεια ότι το Γενικό Αρχηγείο
είχε δώσει ελευθερία στις διοικήσεις να εκπονήσει κάθε μια το δικό
της σχέδιο για την εκπλήρωση της αποστολής της και ότι ούτε στον ί-
διο, εκτός από την αποστολή να καταλάβει αιφνιδιαστικά τη γέφυρα
Μπουραζάνη, δεν του γινόταν καμιά άλλη επιβοηθητική και συγκεκρι-
μένη υπόδειξη σχετικά με τον τρόπο που έπρεπε να ενεργήσει για την
επιτυχία της αποστολής του. Επιπλέον όμως ο ίδιος αυτός, διοικητής
της 16ης Ταξιαρχίας, βεβαιώνει ακόμα ότι κατά την πορεία, όντας επι-
κεφαλής της Ταξιαρχίας του, προς Κόνιτσα, την προπαραμονή της επι-
χείρησης, στα υψώματα του χωριού Αμάραντος συνάντησε τη διοίκη-
ση της 32ης Ταξιαρχίας (Γ. Σοφιανός, διοικητής, Τραιφόρος επίτρο-
πος) μαζί με τη διοίκηση του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας (Ν. Θεο-
χαρόπουλος (Σκοτίδας), διοικητής, Λ. Στρίγκος επίτροπος και Γ. Γεωρ-
γιάδης, μόνιμος αξ/κός, επιτελάρχης), οι οποίοι από τη θέση αυτή (α-
πόσταση γύρω στα 20 χλμ. ευθεία), παρατηρούσαν με τα κιάλια την
Κόνιτσα και συζητούσαν το σχέδιο ενέργειας για την κατάληψη της
πόλης. Είχαν καταλήξει το κύριο χτύπημα να δοθεί στο ύψωμα Βάσι

με ταυτόχρονη απασχόληση των υψωμάτων Πλάκα και Τσέρνικο και μετά την ανατροπή των δυνάμεων του αναπάλου από τα υψώματα αυτά θα συνεχίζοταν η επίθεση για την κατάληψη της πόλης. Το ύψωμα Προφήτης Ηλίας (ύψ. 1074), σύμφωνα με τις πληροφορίες των οργάνων πληροφοριών της 32ης Ταξιαρχίας, που είχαν κάνει τις σχετικές αναγνωρίσεις (αφενός δεν κατεχόταν), είχε αποκλειστεί να αποτελέσει στόχο κατάληψής του, διότι από μεν τη βόρεια κατεύθυνση ήταν απότομο και δεν ήταν δυνατόν να επιχειρηθεί η κατάληψή του, έστω και χωρίς την παραμικρή αντίσταση, από δε τη νότια κατεύθυνση και νοποδυτική, η πρόσβασή του ήταν αδύνατη διότι είχε φρουρά και υποστηριζόταν ταυτόχρονα από τις εσωτερικές γραμμές άμυνας της πόλης.

Έτσι, τόσο η διοίκηση της 32ης Ταξιαρχίας, όσο και η διοίκηση του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας, ήταν εξαιρετικά αισιόδοξες και στήριζαν αυτή τους την αισιοδοξία κατά κύριο λόγο στη χρησιμοποίηση του πυροβολικού, που τουλάχιστον αυτή τη φορά, θα ήταν και η πρώτη επίδειξη αυτού του όπλου από την πλευρά του Δημοκρατικού Στρατού, θα προκαλούσε τον πανικό του αναπάλου, ο οποίος θα το έβαζε στα πόδια. «Μιλούσαν δε με τέτοια βεβαιότητα, λέει στη μαρτυρία του ο δ/τής της 16ης Ταξιαρχίας Δ. Παλαιολόγος, για την επιτυχία τους η οποία θα οφειλόταν στη χρησιμοποίηση του πυροβολικού στον τομέα της 32ης Ταξιαρχίας, ώστε για κάποια στιγμή ζήλεψα την εύνοια που παρεχόταν από το Γενικό Αρχηγείο στη 32η Ταξιαρχία!»

Όπως θα φανεί και πιο κάτω, κατά τη σύντομη περιγραφή της διαξαγωγής της μάχης για την κατάληψη της Κόνιτσας, την οποία ουσιαστικά ανέλαβε το Αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας, εφαρμόστηκε το σχέδιο που είχε αποφασιστεί στην κοινή σύσκεψη του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας με τη διοίκηση της 32ης Ταξιαρχίας στα υψώματα του χωριού Αμάραντος. Επομένως, αν η διαταγή του Γενικού Αρχηγείου καθόριζε με συγκεκριμένο σχέδιό της τις ενέργειες της 32ης Ταξιαρχίας, κατά την επίθεση για την κατάληψη της πόλης, δεν ήταν δυνατόν το σχέδιο εκείνο να παραβιαστεί από τη διοίκηση της Ταξιαρχίας αγνοία του ΓΑ και με συμμετοχή μάλιστα της διοίκησης του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας.

Στη 16η Ταξιαρχία, σύμφωνα με τη μαρτυρία του δ/τή της Δ. Ζυγούρα (Παλαιολόγο) είχε δοθεί η αποστολή: με τα δυο τάγματά της (το τρίτο τάγμα της είχε δοθεί για ενίσχυση στην 32η Ταξιαρχία) να καταλάβει τη γέφυρα Μπουραζάνη και στη συνέχεια, αφού εξασφάλιζε με μέρος της δύναμής της την κατοχή της γέφυρας, με τις υπόλοιπες δυνάμεις της θα προωθούνταν προς το ύψωμα Βίγλα-Βασιλικά, για

την εμπόδιση κίνησης κυβερνητικών δυνάμεων στο δημόσιο δρόμο Γιάννενα-Κόνιτσα, μέσω της γέφυρας Μπουραζάνη.

Έτσι, ο δ/της της 16ης Ταξιαρχίας τα ξημερώματα της 24.12.47, παραμονή της μάχης της Κόνιτσας, φτάνοντας στο χώρο κάλυψής της (ανατολικές δασωμένες πλαγιές υψωμάτων χωριού Μάρι) κοντά στη γέφυρα Μπουραζάνη, έκανε μόνος του όλες τις αναγκαίες αναγνωρίσεις και διαπίστωσε τα εξής: α) στη δεξιά όχθη του ποταμού Αώου η γέφυρα είχε φρουρά διμοιρίας πάνω σε μικρό βραχώδες ύψωμα, το οποίο περιβαλλόταν από συρματοπλέγμα. Λόγω του βραχώδους εδάφους του υψώματος, δεν υπήρχαν οχυρωμένες θέσεις βολής αυτομάτων όπλων, ούτε κανένα καράκωμα, β) στη δυτική όχθη του ποταμού όμως και σε απόσταση από τη γέφυρα γύρω στα 200 μ. υπήρχε οχυρωμένο χωματόδες ύψωμα με ορύγματα συκοινωνίας, καράκωμα και θέσεις αυτόματων όπλων, χωμένων μέσα στο έδαφος, των οποίων οι θυρίδες θέριζαν αξονικά το κατάστρωμα της γέφυρας. Το ύψωμα επίσης περιβαλλόταν από φράχτη συρματοπλέγματος και γ) ο ποταμός Αώος λόγω του νοτιά, που επικρατούσε τις μέρες εκείνες και λιώνανε τα χιόνια στα ηπειρώτικα βουνά, ήταν πλημμυρισμένος και τα νερά του θολά και ορμητικά, ώστε δεν άφηναν κανένα περιθώριο να σκεφτεί κανείς ότι ήταν δυνατόν να διαπεραιωθεί στρατιωτική δύναμη από την ανατολική όχθη της περιοχής του ποταμού επί της οποίας βρισκόταν η 16η Ταξιαρχία, στη δυτική όχθη του ποταμού, όπου ήταν οχυρωμένες οι δύο διμοιρίες του λόχου της γέφυρας, χωρίς να γίνει χρήση της ίδιας της φρουρούμενης γέφυρας.

Η κατάληψη όμως της γέφυρας, πραγματικά, ήταν δυνατόν να γίνει μονάχα με ταυτόχρονη αιφνιδιαστική ενέργεια και στις δυο όχθες του ποταμού και την ταυτόχρονη εξουδετέρωση της φρουράς και στις δυο όχθες. Η ανάγκη αυτή οδήγησε το διοικητή της 16ης Ταξιαρχίας να οργανώσει την αιφνιδιαστική κατάληψη της γέφυρας ως εξής: α) να οργανώσει στη δεξιά όχθη του ποταμού Αώου, η οποία κυριαρχούσε υψομετρικά και επί αριστερής όχθης, ισχυρή βάση πυρός πολυβόλων και όλμων με επίλεκτους σκοπευτές πολυβόλου ιδιαίτερα, ώστε με τον καταιγισμό των δραστικών πυρών τους στο ύψωμα της αριστεράς όχθης του ποταμού που ήταν οχυρωμένες οι δύο διμοιρίες του λόχου και το οποίο δεν απέχεε περισσότερο των 400-450 μέτρων από τη βάση πυρός της 16ης Ταξιαρχίας, β) λόχος του 2ου τάγματος της Ταξιαρχίας, ο οποίος θα κατείχε από προηγούμενα θέσεις κοντά στη διμοιρία της δεξιάς όχθης, με την εκδήλωση των πυρών των πολυβόλων και όλμων της βάσης πυρός, χρησιμοποιώντας κουβέρτες για την υπερπήδη-

ση του συρματοπλέγματος θα έπρεπε με τη χρησιμοποίηση επιθετικών χειροβομβίδων να εξουδετερώσει αμέσως τη διμοιρία, πριν ακόμα συνέλθει από τον αιφνιδιασμό και γ) το 1ο τάγμα με επικεφαλής το διοικητή του Άγρα, το οποίο επίσης θα κατείχε από ενωρίτερα θέσεις κοντά στη γέφυρα, την ίδια στιγμή με την εκδήλωση των πυρών των πολυβόλων και όλμων της βάσης πυρός, επωφελοόμενο της σύγκυσης την οποία θα προκαλούσαν τα αιφνιδιαστικά αυτά πυρά και αδιαφορώντας για το αποτέλεσμα της επίθεσης κατά της διμοιρίας του αντιπάλου στη δεξιά όχθη του ποταμού, με τους δυο λόχους του στο πρώτο κλιμάκιο θα εξορμούσε από τις θέσεις του, περνώντας αστραπιαία το κατάστρωμα της γέφυρας, ώστε να προλάβει να βάλει πόδι στο οχυρωμένο ύψωμα του λόχου επί της αριστερής όχθης του Αώου, πριν ο αντίπαλος προλάβει να συνέλθει από τα αιφνιδιαστικά και εύστοχα πυρά των πολυβόλων και όλμων. Ο τρίτος λόχος του τάγματός του ακολουθώντας τους λόχους του πρώτου κλιμακίου θα ήταν πάντοτε έτοιμος να επέμβει για την αντιμετώπιση παντός ενδεχομένου κατά την πορεία.

Το 2ο τάγμα της Ταξιαρχίας, με τους υπόλοιπους δυο λόχους του, αποτελούσε την εφεδρεία της Ταξιαρχίας. Προϋπόθεση για την επιτυχία του σχεδίου της αιφνιδιασικής επίθεσης για την κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη επί του Αώου, αποτελούσε η επιχείρηση να διεξαχθεί τις πρωινές ώρες μόλις το φως της ημέρας θα επέτρεπε τη σκοπευμένη βολή ιδιαίτερα των πολυβόλων της βάσης πυρός η οποία θα εξουδετέρωνε τα πυρά του αναπάλου και θα επέτρεπε το χωρίς θύματα πέρασμα της γέφυρας από το 1ο τάγμα της Ταξιαρχίας με επικεφαλής το διοικητή του Άγρα.

Λόγω της ιδιαίτερης σοβαρότητας που παρουσίαζε ο στόχος της κατάληψης της γέφυρας και οι ιδιομορφίες της επιχείρησης για την αιφνιδιαστική κατάληψή του, συμφωνήθηκε με το Αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας η έναρξη της επιχείρησης για την κατάληψη της γέφυρας να αποτελούσε κοινό σύνθημα για την έναρξη και της επιχείρησης για την κατάληψη της Κόνιτσας, διότι σε αντίθετη περίπτωση θα ματαιωνόταν ο αιφνιδιασμός της επιχείρησης για την κατάληψη της γέφυρας.

Υστερα από τη συμφωνία με το αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας για την προτεραιότητα της έναρξης της αιφνιδιαστικής επίθεσης κατά της γέφυρας Μπουραζάνη, ο δ/της της Ταξιαρχίας διατύπωσε γραπτά τη διαταγή της επιχείρησης και τις αποστολές των ταγμάτων με τις απαραίτητες αναγνωρίσεις για τα δρομολόγια που θα ακολουθούσαν το τάγμα και ο λόχος για να καταλάβουν τις θέσεις εξόρμησης για την επίθεση κατά της γέφυρας. Στη συνέχεια επακολούθησε σύσκεψη στε-

λεχών με τις διοικήσεις των ταγμάτων και λόχων, στην οποία ο δ/τής της Ταξιαρχίας μίλησε με συντομία για τη σοβαρότητα σημασίας της μάχης για την κατάληψη της γέφυρας, έλυσε διάφορες απορίες στελεχών γύρω από την επικείμενη μάχη και ζήτησε από τους πάντες την ανώτατη απόδοση για την επιτυχία της μάχης.

Το ενισχυμένο τάγμα του Αρχηγείου Θεσσαλίας, καθώς και το τμήμα κομάντος που θα κάλυπταν την επιχείρηση από κινήσεις του εχθρού στο δημόσιο δρόμο από Γιάννενα προς Κόνιτσα, γέφυρα Βοϊδομάτι κ.λ.π. τη νύχτα της 24.12.47 προς 25.12.47, τέθηκαν σε κίνηση ώστε πριν ξημερώσει να είχαν καταλάβει θέσεις στο δημόσιο δρόμο Γραμπάλα – Μεσοβούνι προς γέφυρα Μπουραζάνη και Γραμπάλα – Βοϊδομάτι προς Κόνιτσα.

Διεξαγωγή της μάχης για την κατάληψη της Κόνιτσας και γέφυρας Μπουραζάνη

Η νύχτα της 24-25.12 προς 25.12.47 ήταν εντελώς ήσυχη, συνεχίζει την αφήγησή του ο Δ. Ζυγούρας (Παλαιολόγος). Δεν είχε μεσολαβήσει απολύτως τίποτε ώστε να διαταραχθεί η νυκτερινή εκείνη γαλήνη. Ο αντίπαλος ήταν εντελώς ανύποπτος, διότι δεν είχε αναληφθεί απολύτως τίποτε από όσα είχαν προηγηθεί στο χώρο γύρω από την Κόνιτσα για την προετοιμασία της επιχείρησης μέχρι την τελευταία στιγμή της έναρξης της μάχης.

Έτσι, στις 25.12.1947, μόλις ξημέρωσε και φώτισε, ώστε οι σκοπευτές ιδιαίτερα των πολυβόλων της βάσης πυρός της 16ης Ταξιαρχίας να διακρίνουν με ευκολία το στόχο στο ύψωμα της αριστερής όχθης του Αώου, η πρώτη ριπή των πολυβόλων ξέσχισε την πρωινή εκείνη ησυχία. Ακολούθησε αμέσως ορυμαγδός από ριπές 10 πολυβόλων, ομβροντίες τεσσάρων όλμων, οι πυροβολισμοί των ατομικών όπλων των μαχητών της βάσης πυρός, ενώ ταυτόχρονα στο μέτωπο της πόλης της Κόνιτσας είχαν αρχίσει να ακούονται οι βολές του Ορειβατικού Πυροβολικού του Δημοκρατικού Στρατού και λίγο αργότερα άρχισαν να ακούονται και από εκεί τα όπλα του πεζικού από τις δυο πλευρές των ανηπάλων. Όσο η ώρα περνούσε τόσο τα πυρά δυναμώνανε, καθώς και οι βολές πυροβολικού ανταποδίδονταν τώρα και από την πλευρά του ανηπάλου.

Στη γέφυρα Μπουραζάνη η μάχη εξελίχτηκε όπως την είχε προβλέψει και οργανώσει ο δ/τής της Ταξιαρχίας. Ο αιφνιδιασμός του λό-

χου που φρουρούσε τη γέφυρα πέτυχε κυριολεκτικά. Τόσο στη δεξιά όχθη του ποταμού οι άνδρες της διμοιρίας δέχτηκαν βροχή από επιθετικές χειροβομβίδες και αιχμαλωτίστηκαν όσοι δεν πρόλαβαν να φύγουν, όσο και στην αριστερή όχθη τα σκοπευμένα πυρά των πολυβόλων και όλμων της βάσης πυρός είχαν τέτοια σφοδρότητα που έμοιαζαν με πύρινη μπόρα που για 4-5 λεπτά δεν επέτρεψαν να γίνει καμιά κίνηση πάνω στο οχυρωμένο ύψωμα. Όσοι από τους άνδρες που κατείχαν θέσεις εκεί δοκίμασαν να κινηθούν ή ακόμα και να φύγουν από το ύψωμα σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν.

Το χρονικό διάστημα των 4-5 λεπτών που διήρκεσε ο καταγισμός των πυρών των πολυβόλων και όλμων πάνω στο οχυρωμένο ύψωμα της αριστερής όχθης του Αώου, ήταν αρκετό ώστε οι λόχοι του τάγματος Άγγρα να περάσουν πάνω από τη γέφυρα χωρίς να ματώσει μύτη και να βάλουν πόδι στο ύψωμα, το οποίο καταλήφτηκε πολύ γρήγορα. Όσοι από τους υπερασπιστές του δεν σκοτώθηκαν ή δεν τραυματίστηκαν βαριά σκόρπισαν στη δασωμένη κοιλάδα του Αώου και όσοι δεν πιάστηκαν αργότερα από τα τμήματα που κατείχαν θέσεις για να αντιμετωπίσουν από την κατεύθυνση Καλπάκι τις ενισχύσεις προς Κόνιτσα, δέφνυαν τη νύχτα προς Αρτίστα — Δολιανά.

Η μάχη για την κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη είχε λήξει γύρω στις 9.00 η ώρα. Δεν είχε κρατήσει σχεδόν ούτε μισή ώρα. Ο λόχος του 582 τάγματος του αναπάλου που υπερασπιζόταν τη γέφυρα είχε 18 νεκρούς και 23 αιχμαλώτους. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο διοικητής του λόχου Βήτος. Από τα τμήματα της 16ης Ταξιαρχίας που πήραν μέρος στην επιχείρηση της γέφυρας, ήταν ένας νεκρός και τρεις ελαφρά τραυματίες του τάγματος Άγγρα.

Λάφυρα, εκτός από οπλισμό σε ατομικά ντουφέκια και αυτόματα όπλα καθώς και πυρομαχικά βρέθηκαν και πολλά τρόφιμα (σφαγμένα αρνάκια, γιατί ζημέρωνε η γιορτή των Χριστουγέννων, κρασιά, σοκολάτες κ.λ.π.).

Γύρω στις 9.15 ο δ/τής της 16ης Ταξιαρχίας ανέφερε στο Γενικό Αρχηγείο με τον ασύρματο την κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη και με σύνδεσμό του επίσης πληροφορούσε την 32η Ταξιαρχία για την κατάληψη της γέφυρας. Επειδή όμως από τα πυρά της διεξαγόμενης μάχης στην Κόνιτσα, ο δ/τής της 16ης Ταξιαρχίας αναλαμβανόταν ότι δεν είχε παρατηρηθεί πρόοδος της επίθεσης κατά των αντιστάσεων των υψωμάτων Βάσης-Πλάκας και Τσέρνικο, πρότεινε στη Δ/ση του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας να εισηγηθεί στο Γενικό Αρχηγείο να δώσει διαταγή, ώστε μετά την κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη, ο-

λόκληρη η 16η Ταξιαρχία να στραφεί προς Κόνιτσα, αφήνοντας στη γέφυρα μόνον έναν λόχο, για φρουρά της, παίρνοντας υπόψη του ότι υπήρχαν άλλες δυνάμεις για άμεση αντιμετώπιση των εκθρικών ενισχύσεων προς Κόνιτσα, στις οχυρές θέσεις Γραμμάλα-Γεροπλάτανος κ.λ.π.

Δεν είχε μεσολαβήσει ούτε ένα τέταρτο της ώρας από την αποστολή με τον ασύρματο του τηλεγραφήματος προς το Γενικό Αρχηγείο με την αναφορά για την κατάληψη της γέφυρας και το Γενικό Αρχηγείο πάλι με τον ασύρματο ζητούσε επιβεβαίωση αν κατελήφθη η γέφυρα. «Με άλλα λόγια, η ορμητικότητα κατά την επίθεση της Ταξιαρχίας μας, πρόσθεσε ο διοικητής της, αιφνιδίασε και το Γενικό μας Αρχηγείο» και επανέλαβε με τον ασύρματο λακωνικά το τηλεγράφημα με τα λόγια: «Επαναλαμβάνουμε, γέφυρα κατελήφθη, στοπ».

Αναφέραμε όλες τις παραπάνω λεπτομέρειες της μάχης για την κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη στη μάχη της Κόνιτσας, επειδή όπως μας είπε στην αφήγησή του ο δ/τής της Ταξιαρχίας Δ. Ζυγούρας (Παλαιολόγος), ουδέποτε άλλη φορά ειπώθηκε τίποτε περισσότερο από το ότι η γέφυρα καταλήφθηκε «αιφνιδιασικά». Ποιος όμως μπορεί να φανταστεί πόση ψυχραιμία, τόλημη, αποφασιστικότητα, ηρωισμός, αυτοθυσία, αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ μαχητών και στελεχών απαιτήθηκαν να εκτελεστεί ιδιαίτερα εκείνη η φάση της επιχείρησης, κατά την οποία ολόκληρο ένα τάγμα χρειάστηκε να περάσει το κατάστρωμα μιας γέφυρας 3,5 μ. πλάτους και 100 μ. μήκους, όταν στο κατάστρωμά της ήταν σκοπευμένα 6 οπλοπολυβόλα, άλλα καμιά δεκαριά αυτόματα όπλα και γύρω στα άλλα 40 ατομικά ντουφέκια των δυο διμοιριών του λόχου του αναπάλου από την απόσταση των 200 μ. και τι θα συνέβαινε στην περίπτωση που δεν θα πήγαιναν καλά όλα, όπως είχαν υπολογιστεί κατά το σχεδιασμό και την οργάνωση της επιχείρησης για την κατάληψη της γέφυρας;

Ενώ όμως ολοκληρώθηκε με εξαιρετική επιτυχία το σοβαρότερο μέρος της όλης επιχείρησης που ήταν η κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη και η απομόνωση της Κόνιτσας από τον μοναδικό της δρόμο που την ένωνε με την υπόλοιπη Ήπειρο η 32η Ταξιαρχία η οποία ενεργούσε για την κατάληψη της πόλης μέχρι ώρα 10.00 δεν είχε σημειώσει καμιά πρόοδο. Διότι οι θόρειες πλαγιές των οχυρωμένων υψωμάτων Βάση — Πλάκα — Τσέρνικο, που χρησιμοποιήθηκαν σαν κατευθύνσεις επίθεσης εναντίον των αντίστοιχων στόχων, εκτός του ότι ήταν αρκετά ανηφορικές και δυσκόλευαν την προώθηση των τμημάτων κάτω από τα πυρά των ανηπάλων δυνάμεων, επί πλέον ήταν και

ναρκοθετημένες. Τα επιτιθέμενα τμήματα είχαν απώλειες, ιδιαίτερα σε τραυματίες από τα ναρκοπέδια, χρειάστηκε να χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά των τραυματιών και άνδρες από τα τμήματα επίθεσης, αποδιοργανώθηκαν έτσι οι μάχιμοι σχηματισμοί και ολόκληρη η επίθεση της 32ης Ταξιαρχίας εκφυλίστηκε.

Η προπαρασκευή του Ορειβατικού Πυροβολικού στην οποία είχαν σπριχτεί οι «αισιόδοξες προβλέψεις» ότι με τις «πρώτες βολές του πυροβολικού οι φαντάροι θα το βάζανε στα πόδια», αποδείχτηκε αυταπάτη. Μονάχα ώρα 10.00 καταλήφτηκε το ύψωμα Τσέρνικο και αφού η 32η Ταξιαρχία ανασυγκρότησε τις δυνάμεις της, μετά την αποτυχία της πρώτης επίθεσής της, άρχισε να πιέζει και τα υψώματα Βάση και Πλάκα. Στα υψώματα Προφήτης Ηλίας και Τραπεζίτσα που δεσπόζουν στην πόλη δεν είχε γίνει καμιά απολύτως προσπάθεια.

Πρέπει ακόμα να προστεθεί ότι μετά την κατάληψη του υψώματος Τσέρνικο ο επιτελάρχης του Αρχηγείου Δυτική Μακεδονία, Γ. Γεωργιάδης, άγνωστο αν με δική του πρωτοβουλία ή με εντολή του Γενικού Αρχηγείου, έστειλε στη μονάδα του το τάγμα της 16ης Ταξιαρχίας, που είχε δοθεί για ενίσχυση της 32ης Ταξιαρχίας και είχε παραμείνει σαν εφεδρεία στη διάθεσή της. Η 16η Ταξιαρχία, εφαρμόζοντας την αρχική διαταγή του Γενικού Αρχηγείου μετά την κατάληψη της γέφυρας, αφήνοντας έναν λόχο στη γέφυρα προώθησε τις δυνάμεις της στο δημόσιο δρόμο Γιάννενα-Κόνιτσα και παίρνοντας επαφή με το ενισχυμένο Θεσσαλικό τάγμα κατέλαβε τα υψώματα κατά μήκος του δημόσιου δρόμου μέχρι το ύψωμα Βίγλα, με σκοπό να εμποδίσει ενισχύσεις προς Κόνιτσα μέσω γέφυρας Μπουραζάνη.

Οι πιέσεις της 32ης Ταξιαρχίας προς τα υψώματα Βάση και Πλάκα και μετά την κατάληψη του υψώματος Τσέρνικο, οι οποίες συνεχίστηκαν ολόκληρη την πρώτη μέρα και επαναλήφθηκαν και τη δεύτερη, δυστυχώς δεν απέδωσαν, διότι οι αμυνόμενοι πρόβαλαν σθεναρή αντίσταση. Η διεύθυνση της επιχείρησης (Γενικό Αρχηγείο), μη διαθέτοντας την παραμικρή εφεδρεία, δεν ήταν σε θέση να συμβάλει ώστε να αλλάξει την πορεία των γεγονότων, τα οποία προεξοφλούσαν την αποτυχία της επιχείρησης για την κατάληψη της πόλης. Επίσης κακώς η 16η Ταξιαρχία είχε διατεθεί εξολοκλήρου από την πρώτη μέρα της επιχείρησης στον τομέα της αντιμετώπισης ενισχύσεων προς Κόνιτσα, τη στιγμή που για το σκοπό αυτόν είχε τοποθετηθεί ένα ενισχυμένο τάγμα του Αρχηγείου Θεσσαλίας, καθώς και τμήμα κομάντος τα οποία μπορούσαν να αντιμετωπίσουν επί αρκετές ημέρες, όπως και αντιμετώπισαν τις δυνάμεις της VIIIης Μεραρχίας οι οποίες κινήθηκαν από τα

διάφορα σημεία της υπόλοιπης Ηπείρου για ενίσχυση της Κόνιτσας.

Τη νύχτα της 26 προς 27, 12, 47 η διοίκηση της 76ης Ταξιαρχίας απέσυρε τις δυνάμεις της από τα υψώματα Βάση και Πλάκα για άμυνα μέσα στην πόλη. Την ημέρα της 27.12, η 32η Ταξιαρχία κατέλαβε τα υψώματα που είχαν εγκαταλειφθεί και η διοίκησή της πιστεύοντας ότι μετά την κατάληψη και αυτών των υψωμάτων η άμυνα της πόλης γινόταν επισημάνει, συνέχισε τις επιθέσεις της για την κατάληψη της πόλης. Δύο διαδοχικές φορές έμπασε τμήματά της μέσα στην πόλη, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Διότι η παραμονή τους μέσα στην πόλη ήταν αδύνατη, εφόσον ο αντίπαλος διατηρούσε την κατοχή των βασικών υψωμάτων Προφήτη Ηλία και Τραπεζίτσα, τα οποία δεσποζουν σε ολόκληρη την πόλη.

Στις 29.12 με υπόδειξη του Γενικού Αρχηγείου διατάχτηκε αποφασιστική ενέργεια κατά του αυχένα Παναγιάς – Προφήτη Ηλία και κατά του φυλακίου Αγίας Μαρίας – Τραπεζίτσας. Επειδή όμως ούτε η διοίκηση της 32ης Ταξιαρχίας είχε εφεδρεία, ούτε το Γενικό Αρχηγείο διέθετε εφεδρεία, χρειάστηκε να γίνει αναδιάταξη των δυνάμεων της 32ης Ταξιαρχίας για εξοικονόμηση εφεδρείας, η οποία θα αναλάμβανε την ενέργεια. Έτσι, η ενέργεια αυτή εκδηλώθηκε την επομένη 31/2 ώρα 03.00. Δεν πραγματοποιήθηκε όμως κανένας από τους δυο στόχους. Στον αυχένα Παναγιάς – Προφήτη Ηλία οι δυνάμεις οι οποίες ενήργησαν ήταν μικρές και δεν ήταν δυνατόν να ανταποκριθούν στην αποστολή τους. Το ίδιο επίσης συνέβηκε και στο φυλάκιο Αγίας Μαρίας Τραπεζίτσας.

Η ίδια ενέργεια διατάχτηκε από το Γενικό Αρχηγείο να επαναληφθεί και τη νύχτα της 01-02, 1.1.48 μετά τον ερχομό του τάγματος του Αρχηγείου Θεσσαλίας από τον τομέα Γραμπάλας – Μεσοβούνι, το οποίο κατόπιν ισχυρής πίεσης από τον αντίπαλο είχε αποσυρθεί. Η διοίκηση όμως της 32ης Ταξιαρχίας επηρεασμένη από τις αντικειμενικές δυσκολίες που παρουσίαζε η κατάσταση κατέληξε στην απόφαση να πάρει αμυντική διάταξη και να κυπήσει τις αντίπαλες δυνάμεις κατά την αντεπίθεσή της και να τις ανατρέψει.

Σε ολόκληρο αυτό το διάστημα των οκτώ ημερών που είχαν μεσολαβήσει από την έναρξη της επιχείρησης για την κατάληψη της Κόνιτσας, εκτός από την αεροπορία η οποία με συνεχείς βομβαρδισμούς και πολυβολισμούς παρενοχλούσε τις επιθετικές ενέργειες των δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού σε όλους τους τομείς και παράλληλα εφοδιάζε με τρόφιμα και πυρομαχικά την απομονωμένη φρουρά του αντιπάλου μέσα στην πόλη, ταυτόχρονα στον τομέα Γραμπάλας – Με-

σοβουνίου (πάνω στο δημόσιο δρόμο Γιάννενα — Κόνιτσα) διεξαγόταν χωρίς διακοπή μάχες ακόμα και τη νύχτα, με ιδιαίτερη σφοδρότητα για τη διάνοιξη του δρόμου προς Κόνιτσα, μέσω της γέφυρας Μπουραζάνη.

Στον τομέα αυτό, εκτός του τάγματος της 76ης Ταξιαρχίας που βρισκόταν μέχρι τότε στην περιοχή Καληακίου αμυντικά εγκατεστημένο, ενεργούσαν επιθέσεις η 43η και 74η Ταξιαρχίες χρησιμοποιώντας ακόμα τανκς, καθώς και η Γ' Μοίρα Ορεινών Καταδρομών, που είχαν καταφθάσει εσπευσμένα. Όλες όμως οι προσπάθειες αυτών των Μονάδων της VIII Μεραρχίας, μέχρι τις 30.12 δεν είχε αποδόσει κανένα αποτέλεσμα. Όπως επίσης δεν είχε καταφέρει απολύτως τίποτα, ούτε η Μοίρα Καταδρομών, η οποία επανειλημμένα είχε επιχειρήσει να καταλάβει το ύψωμα Βίγλα το οποίο κρατούσαν τμήματα της 16ης Ταξιαρχίας.

Στις 30.12 όμως, οι δυνάμεις της VIII Μεραρχίας κατάφεραν τελικά να καταλάβουν τις θέσεις του ενισχυμένου θεσσαλικού τάγματος (Γραμπάλα — Μεσοβούνι), το οποίο τελικά από κάποιο πλατύ σημείο πέρασε τον Αώο και ενώθηκε με τα τμήματα της 32ης Ταξιαρχίας στην περιοχή Κόνιτσας. Επειδή όμως οι δυνάμεις της VIII Μεραρχίας είχαν εκδηλώσει την πρόθεση να υπερκεράσουν το δεξιό πλευρό της 16ης Ταξιαρχίας, το Γενικό Αρχηγείο στις 28-29.12, τη νύχτα, είχε δώσει εντολή η 24η Ταξιαρχία, η οποία βρισκόταν στην περιοχή Μουργκάνας και είχε καταλάβει θέσεις στα δεξιά της 16ης Ταξιαρχίας από Βίγλα και μέχρι το χωριό Βασιλικά κοντά στα αλβανικά σύνορα, να διασφαλίσει το αριστερό πλευρό της 16ης Ταξιαρχίας.

Στο μεταξύ όμως, τα τμήματα που κρατούσαν στην ανατολική όχθη του ποταμού Βοϊδομάτη τη διάβαση προς Κόνιτσα και ήταν αποκομμένα, χωρίς δυνατότητα ανεφοδιασμού σε τρόφιμα και πυρομαχικά, στις 2.1.48, λόγω έλλειψης πυρομαχικών αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη θέση τους. Το γεγονός αυτό έδωσε τη δυνατότητα στις δυνάμεις της VIII Μεραρχίας, τη νύχτα της ίδιας ημέρας να μπάσουν Τάγμα μέσα στην Κόνιτσα. Την επόμενη νύχτα πέρασε στην Κόνιτσα και δεύτερο τάγμα.

Μετά τις πρώτες δυο τρεις ημέρες, όταν οι δυνάμεις του αναπάλου που ήταν μέσα στην Κόνιτσα έκαναν τις αναγκαίες αλλαγές στη διάταξή τους (απέσυραν τις δυνάμεις της από τη Βάση — Πλάκα, ενίσχυσαν προφήτη Ηλία, Τραπεζίτσα κ.λ.π.), και σταθεροποίησαν τη θέση τους, όλες οι ενέργειες της 32ης Ταξιαρχίας είχαν πάρει σχεδόν μια μορφή ρουτίνας και γινόνταν χωρίς ελπίδα επιτυχίας πλέον. Μάλιστα τις τε-

λευταίες μέρες στην Κόνιτσα υπήρχε ησυχία και μονάχα τη νύχτα ακουγότανε ορισμένα πυρά τα οποία ανταλλάσσονταν μεταξύ των αντιπαλών δυνάμεων.

Στο δημόσιο δρόμο όμως Γιάννενα — Κόνιτσα η κατάσταση ήταν πολύ διαφορετική. Ο εχθρός από την πρώτη μέρα της επιχείρησης για την κατάληψη της Κόνιτσας, έριξε το κύριο βάρος του για τη διάνοιξη αυτού του δρόμου και οι μάχες διεξαγότανε με εξαιρετική σφοδρότητα και από τις δυο πλευρές. Για τις δυνάμεις όμως του Δημοκρατικού Στρατού η συνέχιση της άμυνας πάνω στο δημόσιο δρόμο με το αντίστοιχο κόστος σε σοβαρές απώλειες, χωρίς προοπτική επιτυχίας του κύριου στόχου, που ήταν η κατάληψη της πόλης, δεν είχε πλέον απολύτως κανένα νόημα, ιδιαίτερα τις τελευταίες ημέρες.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, ο δ/τής της 16ης Ταξιαρχίας ο οποίος σήκωνε πλέον το κύριο βάρος της πίεσης του αντιπάλου για τη διάνοιξη του δημόσιου δρόμου Γιάννενα — Κόνιτσα, μέσω γέφυρας Μπουραζάνη, στις 3.1.1948 υπέβαλε ευθέως την πρόταση στο Αρχηγείο Κεντρικής Μακεδονίας για το άσκοπο της συνέχισης του αγώνα, με την παράκληση η πρότάσή του αυτή να διαβιβαστεί και στο Γενικό Αρχηγείο, ώστε να δοθεί τέλος στην επιχείρηση.

Ευτυχώς, μέχρι το βράδυ της 3.1.1948 η διοίκηση της 16ης Ταξιαρχίας πήρε διαταγή στη διάρκεια της νύχτας να αποσύρει τις δυνάμεις της στην ανατολική όχθη του Αώου, η δε 24η Ταξιαρχία επίσης να αποσυρθεί στην περιοχή Μουργκάνας από την οποία είχε έρθει προ δύο ημερών.

Φτάνοντας, όμως την επομένη το πρωί με τα δύο τάγματά του στη γέφυρα Μπουραζάνη ο διοικητής της 16ης Ταξιαρχίας, δοκίμασε τις απογευματινές ώρες μια φοβερή απογοήτευση όταν ο επιτελάρχης του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας Γ. Γεωργιάδης τον κάλεσε στο Σταθμό Διοίκησης του Αρχηγείου και του ανακοίνωσε απόφαση του Γενικού Αρχηγείου, σύμφωνα με την οποία, οι 32η και 16η Ταξιαρχίες την επομένη το πρωί θα έπρεπε να είναι έτοιμες να επιτεθούν κατά της Κόνιτσας και του ζητήθηκε να δώσει αμέσως τις ανάλογες διαταγές, ώστε αφήνοντας στη γέφυρα Μπουραζάνη το ένα τάγμα για το κράτημα της γέφυρας, τα δυο άλλα τάγματά του τη νύχτα να κινηθούν και να βρεθούν στο χώρο που είχε καθοριστεί για να πάρουν μέρος στην επίθεση εναντίον της Κόνιτσας μαζί με την 32η Ταξιαρχία.

Μπήκε η ερώτηση του δ/τή της 16ης Ταξιαρχίας προς τον Επιτελάρχη του Αρχ. Δυτικής Μακεδονίας Γ. Γεωργιάδη, ποια ήταν η λογική του Γενικού Αρχηγείου το οποίο αποφασίζει τώρα να χτυπηθεί η

Κόνιτσα, η οποία ενισχύθηκε με δυο ακόμα τάγματα, όταν είχαμε την προηγούμενη επίθεση η οποία απέτυχε, αν και οι δυνάμεις που την κρατούσαν τότε ήταν πολύ πιο κάτω από τις μισές που ήταν τώρα μέσα στην πόλη και με τη δυνατότητα αυτές να ενισχύονται ελεύθερα από το πέρασμα του Βοϊδομάτη;

Η απάντησή του ήταν ότι το Γενικό Αρχηγείο υποστηρίζει την άποψη ότι όσο περισσότερες εκθρικές δυνάμεις βρίσκονται μέσα στην Κόνιτσα τόσο χειρότερα θα ήταν για αυτές, γιατί οι απώλειές του θα ήταν βαρύτερες, διότι κάθε βλήμα του πυροβολικού μας θα έπεφτε σε στόχο! Περίεργη λογική! Αλλά ο διοικητής της 16ης Ταξιαρχίας και ο επιτελάρχης δεν είχαν δικαίωμα να σχολιάσουν περισσότερο τη διαταγή του Γ.Α. Ο καθένας τους ασχολήθηκε με τα επί μέρους ζητήματα του τομέα του για την προετοιμασία της επικείμενης για την επομένη νέας επιχειρήσης εναντίον της Κόνιτσας, υπό άλλες συνθήκες, φυσικά χειρότερες από τις συνθήκες της επίθεσης στις 25.12.

Γύρω στις 02.00 ώρα, στις 4.1.1948 ο δ/τής της 16ης Ταξιαρχίας κλήθηκε, όπως αναφέρει ο ίδιος στη μαρτυρία του, από τον Επιτελάρχη του Γενικού Αρχηγείου, ο οποίος μαζί με τον ίδιο τον Μάρκο, είχαν εγκαταστήσει πλέον κάπου βορειότερα του υψώματος Πλάκα το Σταθμό Διοίκησής τους και όταν γύρω σε μισή ώρα βρέθηκε μπροστά τους στο Σ.Δ. τους, δυστυχώς άκουσε να επαναλαμβάνονται και πάλι τα ίδια, ότι τώρα που ο εχθρός διαθέτει μεγαλύτερες δυνάμεις μέσα στην Κόνιτσα ήταν χειρότερα για τον ίδιο, διότι θα ήταν μεγάλες οι απώλειές του λόγω της πυκνότητας που θα παρουσίαζε με τις δυνάμεις του μέσα στον περιορισμένο χώρο της πόλης, αφήνοντας να υπονοηθεί, ότι η κατάληψη της Κόνιτσας αυτή τη φορά ήταν εξασφαλισμένη!!!

Στη διάρκεια όμως της νύκτας ώρα 03.01 προς 4.1.48, ένα τάγμα του ανιπάλλου διείσδυσε αθόρυβα μέσα από την Κόνιτσα και χωρίς να γίνει αντιληπτό, τις πρωινές ώρες της 4.1.48 κατέλαβε το ύψωμα Δερβένι, που ήταν στο κέντρο των νότιων της όλης διάταξης των δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού. Η κίνηση αυτή του εχθρικού τάγματος, θέτοντας υπό άμεση απειλή τα νότια της όλης διάταξης του Δημοκρατικού Στρατού γύρω από την Κόνιτσα και τη γέφυρα Μπουραζάνη ανέτρεψε όλα τα μεγαλεπίβολα σχέδια του Γενικού Αρχηγείου το οποίο διέταξε πλέον όλες οι δυνάμεις του να αποσυρθούν σε άλλους χώρους, οι οποίοι ήταν καθορισμένοι εκ των προτέρων.

Αιτίες της αποτυχίας

Ο Μάρκος Βαφειάδης στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», τεύχος 1, 1948, στις σελίδες 6-10 στο άρθρο του «Η μάχη της Κόνιτσας», κάνοντας κριτική της μάχης, αποδίδει την αποτυχία στη διεύθυνση της επιχείρησης την οποία αποτελούσε ο Δ/τής του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας Νίκος Θεοχαρόπουλος (Σκοτίδας) και ο Επιτελάρχης του Γ. Γεωργιάδης, η οποία τελείως αδικαιολόγητα και αντιστρατηγικά πίστευε ότι αν καταληφθούν τα υψώματα Τσέρνικο και κυρίως Βάση – Πλάκα, η Κόνιτσα δεν μπορούσε να σταθεί και θα έπεφτε. Ενώ, σύμφωνα με το σχέδιο, όπως εξηγεί σε συνέχεια στο άρθρο του ο Μ. Βαφειάδης, προς δυο κατευθύνσεις έπρεπε από την πρώτη στιγμή να γίνουν οι βασικές ενέργειες: α) κατάληψη της γέφυρας Μπουραζάνη και επέκταση του χώρου ασφάλειας με κατοχή του Δερβενιού που είναι το δεσπόζον ύψωμα στο συγκρότημα των Β.Δ. υψωμάτων της Κόνιτσας και κράτημα της διάβασης Βοϊδοράτη. β) Κύρια προσπάθεια από Β.Δ. κατεύθυνση (προσβάσεις Τραπεζίτσας) κατά του αυχένα Παναγιάς και Προφήτη Ηλία για εξουδετέρωση όλων των αντιστάσεων πάνω από την Τραπεζίτσα και ταυτόχρονα δευτερεύουσα προσπάθεια προς Τσέρνικο – Βάση και Πλάκα.

Στη συνέχεια του άρθρου του στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», ο Μ. Βαφειάδης απαριθμεί σοβαρά λάθη της Διοίκησης της 32ης Ταξιαρχίας (Διοικητής Γ. Σοφιανός, Επίτροπος Τραϊφόρος), ότι δεν έκανε όπως έπρεπε σχολαστική αναγνώριση του εδάφους από κοντά, ενώ βεβαίωσε κατηγορηματικά ότι είχαν εξασφαλισμένη την επιτυχία της επιχείρησης, ότι η κατάσταση των τμημάτων της Ταξιαρχίας που ενεργούσαν στην πόλη οργανωτικά δεν ήταν καλή, ότι τα τμήματα της Ταξιαρχίας δεν είχαν την κανονική σύνθεση όπως πρόβλεπε η σχετική διαταγή του Γενικού Αρχηγείου, ούτε επίσης και τον προβλεπόμενο οπλισμό σύμφωνα με τη διαταγή, ότι ο Διοικητής της Ταξιαρχίας συγκεκριμένα έδειξε σοβαρές αδυναμίες σε όλη τη διάρκεια της επιχείρησης και η διοίκηση γενικά έδειξε προχειρότητα (διαταγές αόριστες, αντιφατικές μεταξύ Διοικητή και Επιτρόπου και πολλές άλλες αδυναμίες, ελλείψεις και αυθαιρεσίες ακόμα της διοίκησης).

Στο βιβλίο του ο Γεράσιμος Μαλιτζός (Τζουμερκιώτης) με τίτλο: «Δημοκρατικός Στρατός», που εκδόθηκε το 1984 και διηύθυνε μαζί με το Μ. Βαφειάδη την επιχείρηση για την κατάληψη της Κόνιτσας, σχεπικά με αυτήν τη μάχη στις σελίδες 164-170 του βιβλίου του λέει τα εξής: «Αναφέρω ξεχωριστά αυτή τη μάχη, γιατί πήρα μέρος στη διεύθυνση

της επιχείρησης και από άποψη απόκτησης έμμεσης πείρας θα μπορούσα να δώσω κάποια σωστή εξήγηση των λαθών, που συνετέλεσαν στην αποτυχία της επιχείρησης... Η κατάληψη της Κόνιτσας δεν ήταν ακατόρθωτο πράγμα, η διατήρησή της όμως ήταν προβληματική με τον τότε συσχεσμό των δυνάμεων και μέσων... Το σχέδιο για την κατάληψη της Κόνιτσας εκπονήθηκε εξ ολοκλήρου από το Γενικό Αρχηγείο. Εγώ ήμουνα Επιτελάρχης του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας και δεν πήρα μέρος στην εκπόνηση του σχεδίου. Με φώναξε ο Μάρκος την προηγούμενη μέρα της επιχείρησης, που ο ίδιος κινούνταν προς την Κόνιτσα για να διευθύνουμε μαζί την επιχείρηση. Μαζί του δεν είχε πάρει ούτε έναν αξιωματικό του Επιτελείου του και ιδιαίτερα το Διευθυντή του Γραφείου Επιχειρήσεων Λογοθέτη, που ήταν πολύ απαραίτητος».

Στη συνέχεια ο Γ. Μαλιτζός (Τζουμερκιώτης) στο βιβλίο του αναφέρεται στα λάθη του σχεδίου επιχειρήσεων του Γενικού Αρχηγείου, από τα οποία συμπεραίνεται ότι η κύρια προσπάθεια της διεύθυνσης της επιχείρησης ήταν η περικύκλωση και απομόνωση της φρουράς της Κόνιτσας μια και σε αυτήν την κατεύθυνση ρίχτηκαν οι κύριες Μονάδες της επιχείρησης (τα 3/4), ενώ στο στόχο της Κόνιτσας ρίχτηκε μόλις το 1/4 των δυνάμεων, μια δύναμη σχεδόν ισοδύναμη με την αμυνόμενη φρουρά της Κόνιτσας, συμπληρώνοντας ταυτόχρονα, ότι το Γενικό Αρχηγείο που είχε αναλάβει τη Διεύθυνση της Επιχείρησης δεν διέθετε καμιά εφεδρεία.

Συνεπώς δεν είναι μονάχα τα λάθη και οι αδυναμίες του Αρχηγείου Μακεδονίας και της 32ης Ταξιαρχίας οι αιτίες της αποτυχίας στις οποίες αναφέρεται στο άρθρο του ο Μ. Βαφειάδης στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», αλλά και τα σοβαρότερα λάθη του Γενικού Αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού, στα οποία αναφέρεται στο βιβλίο του ο Γ. Μαλιτζός (Τζουμερκιώτης) στις σελίδες σχετικά με τη μάχη της Κόνιτσας και τα οποία είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα στην πλάσηγγα των αιτιών της αποτυχίας αυτής της μάχης.

Για τις απώλειες του Δημοκρατικού Στρατού στις μάχες της Κόνιτσας δεν αναφέρουν απολύτως τίποτε ούτε ο Μ. Βαφειάδης στο άρθρο του, ούτε ο Γ. Μαλιτζός στο βιβλίο του, οι οποίες δυστυχώς ήταν σοβαρότατες. Και θα ήταν φυσικά ακόμα μεγαλύτερες, αν εφαρμοζόταν η απόφαση που είχε παρθεί από το Μάρκο Βαφειάδη και τον Επιτελάρχη του Γ. Τζουμερκιώτη για νέα επίθεση κατά της Κόνιτσας, με τις ίδιες δυνάμεις οι οποίες είχαν ταλαιπωρηθεί επί δέκα μερόνυχτα (25.12.47 μέχρι 4.1.48), μάλιστα όταν ο αντίπαλος είχε περάσει μέσα

στην Κόνιτσα άλλα δυο τάγματα και είχε μάλιστα τη δυνατότητα από το βράδυ της 2.1.48 να ενισχύσει τις δυνάμεις του μέσα στην πόλη μέσω της διάβασης του Βοϊδομάτη από την οποία είχαν αποσυρθεί η δύναμη του Δημοκρατικού Στρατού που τη φρουρούσε. Ευτυχώς όμως η απόφαση εκείνη δεν υλοποιήθηκε, διότι τη νύχτα 3.1. προς 4.1.48, Τάγμα του ανιπάλου είχε διεισδύσει, όπως προαναφέραμε, από Κόνιτσα στο ύψωμα Δερβένι, το οποίο δέσποζε στα νώτα της διάταξης των Μονάδων του Δημοκρατικού Στρατού και όλα τα σχέδια για τη νέα επίθεση ματαιώθηκαν, οι δε δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού αποσύρθηκαν σε χώρους που ήταν από προηγούμενα καθορισμένοι.

Ολοκληρώνοντας τελικά το κεφάλαιο «Απίες της αποτυχίας» της μάχης της Κόνιτσας, θα θέλαμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Παρά το γεγονός ότι ο Γ. Τζουμερκιώτης στο βιβλίο του «Δημοκρατικός Στρατός» σχετικά με τη μάχη της Κόνιτσας εκθέτει με λεπτομέρειες κάτω από ποιες συνθήκες αυτός βρέθηκε μαζί με το Μ. Βαφειάδη να διευθύνουν μαζί την επιχείρηση για την κατάληψη της Κόνιτσας, δεν διευκρινίζει ποια είναι η πραγματικότητα σχετικά με το θέμα της διεύθυνσης της επιχείρησης για την κατάληψη της Κόνιτσας, αυτό που ισχυρίζεται ο Μάρκος ή αυτό που υποστηρίζει ο ίδιος στην αφήγησή του στις σελίδες του βιβλίου του; Διότι ο μεν Μάρκος υποστηρίζει ότι την επιχείρηση για την κατάληψη της Κόνιτσας διύθυσε το Αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας (Θεοχαρόπουλος Ν. (Σκοτίδας) με Επιτελάρχη το Γ. Γεωργιάδη), ενώ αντίθετα ο Γ. Τζουμερκιώτης βεβαιώνει μεν ότι τη διεύθυνση της επιχείρησης είχε η Διοίκηση του Γενικού Αρχηγείου, δηλαδή ο ίδιος ο Μάρκος με το Γ. Τζουμερκιώτη, ο οποίοςς εκτελούσε καθήκοντα Επιτελάρχη του Γενικού Αρχηγείου, όμως δεν ανακρούει τους ισχυρισμούς του Μάρκου Βαφειάδη ως ανακριβείς. Οπότε μπαίνει επιτακτικά το ερώτημα στους αναγνώστες, ποιο πράγμα από τα δυο είναι το σωστό. Διότι δεν είναι δυνατόν να είναι σωστά και τα δυο. Ίσως βέβαια την περίοδο του Εμφύλιου Πολέμου, κατά την οποία γράφτηκε το άρθρο του Μ. Βαφειάδη στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός» για λόγους σκοπιμότητας που είχαν σχέση με τη διαφύλαξη του κύρους της ιδιότητας του Διοικητή του Γενικού Αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού, να έπρεπε έτσι να εμφανιστεί η εικόνα της επιχείρησης για την κατάληψη της Κόνιτσας, σήμερα όμως που έχουν εκλείψει τέτοιου είδους λόγοι η ιστορική αλήθεια πρέπει να παρουσιάζεται όπως ακριβώς αυτή έχει στην πραγματικότητα, απαλλαγμένη από σκοπιμότητες.

Εδώ τελειώνει η περιγραφή του Δ. Ζυγούρα (Παλαιολόγου).

Γνώμες και κρίσεις για τα αίτια της αποτυχίας

«Η διεύθυνση των επιχειρήσεων Κόνιτσας (του ΔΣΕ) πίστευε ότι η κατάληψη του συγκροτήματος των υψωμάτων Τσέρνικοβο και ιδιαίτερα των Βάση – Πλάκας θα επέφερε την πτώση της πόλης Κόνιτσας και δεν εκτίμησε την αξία των υψωμάτων Προφήτης Ηλίας και Τραπεζίτσα, που σχηματίζουν ένα πέταλο άμεσα πάνω από την βόρεια και ανατολική παρυφή της πόλης και κυριαρχούν απόλυτα σ' αυτή» (Δ. Ζαφειρόπουλος, υποστράτηγος του Κυβ. Στρατού, σελ. 312).

«Όλα τα παραπάνω δείχνουν πολύ καθαρά, ακόμα και για ένα υποδεκανέα ότι η εκμηδένιση των αντίπαλων τμημάτων στην Τραπεζίτσα – ύψωμα 1794 και το ύψωμα 1074, ήταν βασικός όρος για να μπούμε και να καταλάβουμε την Κόνιτσα» (Δ. Βλαντάς, σελ. 27, έκδοση 1981).

«Η πόλη μπορούσε και έπρεπε να παρθεί, αν απ' την αρχή ακόμα δεν είχαν γίνει σοβαρά και εξώφθαλμα λάθη τακτικής φύσης, απaráδεκτα σ' όλη της την έκταση» (Μ. Βαφειάδης, περιοδικό ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ σελ. 5, τεύχος 1, 1948).

«Τελείως αδικαιολόγητα και αντιστρατωτικά η διεύθυνση της επιχείρισης πίστευε ότι εάν καταληφθούν τα υψώματα Τσέρνικοβο και κυρίως Βάση – Πλάκα η Κόνιτσα δεν μπορούσε να σταθεί και θα πέσει, έδινε δευτερεύοντα σημασία στα υψώματα Προφήτη Ηλία και Τραπεζίτσα» (Μ. Βαφειάδης, ΔΗΜ. ΣΤΡΑΤΟΣ, τεύχ. 1, 1948).

Ο σχηματισμός της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης (ΠΑΚ)

Για πρώτη φορά για τη δημιουργία μιας ελεύθερης Ελλάδας με δική της Κυβέρνηση και δική της κρατική υπόσταση ανήγγειλε ο Μ. Πορφυρογένης στις 27 Ιούνη 1947 στο Στρασβούργο απ' το βήμα του Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γαλλίας... Αργότερα η 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ που συνήλθε το Σεπτέμβριο του 1947 έβαλε το καθήκον να δημιουργηθεί στην ελεύθερη περιοχή της βόρειας Πίνδου η Δημοκρατική Κυβέρνηση του βουνού. Το σημαντικό αυτό γεγονός αναμένονταν με ανυπομονησία και απ' τα δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα. Για κάμποσο ακόμα καιρό το βαρυσήμαντο αυτό θέμα δεν εμφανίζεται στην επικαιρότητα.

Τον πάγο τον έσπασε η ανακοίνωση του ραδιοφωνικού σταθμού

«Ελευθέρη Ελλάδα» στις 23 Δεκέμβρη του 1947, που ανήγγειλε επίσημα το σχημασμό της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης στα βουνά της Ελευθέρας Ελλάδας.

Δυο μέρες μετά απ' αυτή την ανακοίνωση ακολουθεί μια άλλη εξίσου συγκλονιστική είδηση, που διαδίδεται σ' όλη την Ελλάδα, είναι η είδηση ότι οι αντάρτες ενεργούν αποφασιστική επίθεση για την κατάληψη της Κόνιτσας.

Οι μαχητές του ΔΣΕ, οι έλληνες δημοκράτες καταλάβαιναν την τεράστια πολιτική σημασία για το επαναστατικό μας κίνημα που είχε ο σχημασμός της Δημοκρατικής Κυβέρνησης του βουνού. Έλπιζαν, μα και πίστευαν στα σίγουρα ότι από δω και πέρα η αναγνώριση της ΠΔΚ απ' τις φίλες σοσιαλιστικές χώρες θα άνοιγε το δρόμο για μια ανοικτή και πολυπλευρη βοήθεια που θα επέτρεπε στο ΔΣΕ να διεξάγει ένα νικηφόρο πόλεμο.

Η είδηση για το σχημασμό της Κυβέρνησης των βουνών αναστάτωσε τη μοναρχοφασιστική κυβέρνηση της Αθήνας και τους αμερικάνους πάτρωνές της. Ακολουθεί άμεση και έντονη αντίδραση, παίρνονται μια σειρά σκληρά μέτρα και αντίποινα στο εσωτερικό της χώρας, ενώ απ' την άλλη μεριά εξαπολύονται απειλές και προειδοποιήσεις προς τις σοσιαλιστικές χώρες με σκοπό να αποτρέψουν την αναγνώριση της Κυβέρνησης του βουνού. Το φασιστικό κράτος ψηφίζει νόμους που βγάζει εκτός νόμου το ΚΚΕ, τις οργανώσεις του ΕΑΜ, της Εθνικής Αλληλεγγύης, κ.λ.π. Εξαλείφονται τώρα και τα τελευταία υπολείμματα της νόμιμης βιτρίνας της Βάρκιζας. Οι εκτοπίσεις, οι συλλήψεις δίνουν και παίρνουν, ενώ ο ρυθμός της λειτουργίας των στρατοδικείων εντάθηκε ακόμα περισσότερο, στα εκτελεστικά αποσπάσματα όλο και πιο συχνά στέλνουν τους ανηφασίστες στον άλλο κόσμο.

Την εκπλήρωση του δεύτερου σκέλους αυτής της αποστολής, δηλαδή την αποτροπή της αναγνώρισης της κυβέρνησης των βουνών την αναλαμβάνουν τώρα οι πραγματικοί αφέντες της Ελλάδας, οι αμερικάνοι ιμπεριαλιστές.

Για την έκταση της ανησυχίας και αμηχανίας, που προκάλεσε στους κόλπους της ντόπιας και ξένης αντίδρασης η ανακοίνωση του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελευθέρη Ελλάδα» είναι αρκετά αποκαλυπτικές οι διαπιστώσεις της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ. Η λεγόμενη Βαλκανική Επιτροπή του ΟΗΕ που ελέγχονταν πλήρως απ' τις ΗΠΑ, στην έκτακτη συνεδρίασή της, που ήταν αφιερωμένη σ' αυτό το γεγονός συνοδεύονταν με τις παρακάτω διαπιστώσεις-προειδοποιήσεις:

«Μια αναγνώριση ντε φάκτο της κίνησης που αποκαλείται «προσω-

ρινή δημοκρατική κυβέρνηση της Ελλάδας...» θα συνιστούσε βαριά απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας». Για ένα αναγκαιμενικό παρατηρητή δεν είναι δύσκολο να αντιληφτεί ότι οι διαπιστώσεις της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ αποσκοπούσαν να υπενθυμίσουν και να δώσουν να καταλάβουν στους αμερικανούς ότι στη δοσμένη στιγμή απαιτείται η άμεση επέμβαση της αμερικάνικης κυβέρνησης. Αυτή τη δύναμη θεωρούσε τώρα η αναδραστική πλειοψηφία της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ σαν το μοναδικό παράγοντα που θα μπορούσε να αποτρέψει την επικίνδυνη κατάσταση που θα δημιουργούσε η αναγνώριση της ΠΔΚ των βουνών.

Η αντίδραση της κυβέρνησης των ΗΠΑ ήταν έντονη και άμεση. Δίνει εντολές τους πρεσβευτές τους στις βαλκανικές πρωτεύουσες να κάνουν σοβαρές προειδοποιήσεις προς τις κυβερνήσεις αυτών των χωρών να μην αναγνωρίσουν την Ελεύθερη κυβέρνηση του βουνού. Περιοριζόμαστε να αναφερθούμε σε ένα παράδειγμα μιας τέτοιας προειδοποίησης – τηλεσιγράφου. Ο υφυπουργός των ΗΠΑ Λόβει τηλεγραφοῦσε στον αμερικανό πρεσβευτή στο Βουκουρέστι με το (868.01/12- 317) στις 20 Φλεβάρη του 1948.

«Να ενημερώσετε με σαφήνεια τη ρουμανική κυβέρνηση ότι η αναγνώριση της κυβέρνησης Μάρκου θα αποτελέσει κατά την αμερικανική κυβέρνηση κατάφωρη παραβίαση του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ... Ότι η αμερικάνικη κυβέρνηση θεωρεί το ελληνικό ζήτημα άκρως σοβαρό και είναι αποφασισμένη να το φέρει σε πέρας οπωσδήποτε. Συνεπώς θα αντιμετωπίσει σαν πράξη μη φιλική κάθε ενέργεια άλλης χώρας που θα εμποδίσει την επίτευξη αυτού του σκοπού».

Η ξετσιώπιση και παμμή αυτή απαίτηση της αμερικάνικης κυβέρνησης μιλάει για όλα μόνη της, σημαίνει πολλά. Οι μερικές εκείνες λέξεις «θεωρεί το ελληνικό ζήτημα άκρως σοβαρό και είναι αποφασισμένη να το φέρει σε πέρας οπωσδήποτε», απ' τη μια μεριά, σήμαιναν ότι η χώρα μας έπαψε να έχει δική της φωνή, μεταβλήθηκε σε αποικία των αποικιοκρατών του Πενταγώνου και, απ' την άλλη ξεκαθάριζαν το ρόλο των ΗΠΑ, κάνοντας πια σαφές ότι όλο το ελληνικό εσωτερικό πρόβλημα είναι πια υπόθεση της αμερικάνικης πολιτικής. Απ' τα δημοσιεύματα των εφημερίδων είναι γνωστό ότι η αμερικάνικη κυβέρνηση έστειλε παρόμοια τηλεσίγραφα-απειλές και προς τις άλλες κυβερνήσεις των Λαϊκών Δημοκρατιών. Τέτοιο διάβημα έκανε και προς τη Σοβιετική Ένωση, προς το Στάλιν. Και αφού απ' την τελευταία δεν πήρε ικανοποιητική απάντηση, έριξε όλο το βάρος της διπλωματίας της για την επίτευξη αυτού του σκοπού στη Γιουγκοσλαβία του Τίτο.

Τα πράγματα έδειξαν ότι τα σκάγια αυτής της επιλογής χτύπησαν το λαό. Ο γιουγκοσλάβικος ρόλος βρισκόταν στο επίκεντρο της επικαιρότητας των βαλκανικών εξελίξεων αυτής της περιόδου, ενώ το γιουγκοσλαβικό καρτί συνεκίζονταν να παίζεται με ιδιαίτερη προσοχή και ένταση από διάφορες ενδιαφερόμενες πλευρές και κέντρα. Στο ρόλο και στο καρτί της γιουγκοσλαβίας οι μαχητές του ΔΣΕ, η ηγεσία του ΚΚΕ είχαν το δικαίωμα να υπολογίζουν και να ελπίζουν πολλά. Είναι όμως διαπιστωμένο ότι η Γιουγκοσλαβία ακόμα απ' τα τέλη του 1946 άρχισε να κρατάει μια επιφυλακτική στάση στο θέμα της υποστήριξης και ανεφοδιασμού των αντάρτικων σχηματισμών με οπλισμό, τρόφιμα, κ.λ.π. Αυτή η συμπεριφορά με το πέρασμα του χρόνου άρχισε να γίνεται φανερά πιο αντιφατική απ' τις αρχικές υποσχέσεις που είχε δώσει ο Τίτο. Τα παραδείγματα μιας τέτοιας στάσης δεν είναι λίγα.

Οι μαχητές των τμημάτων του ΔΣΕ που στα τέλη 1947, αρχές 1948 είχαν συγκεντρωθεί στην περιοχή της βόρειας Πίνδου θυμούνται καλά τις τεράστιες σκληρές δοκιμασίες που πέρασαν από έλλειψη τροφίμων. Μερικοί συναγωνιστές μας δεν μπόρεσαν να αντέξουν την τρομερή και ανυπόφορη πείνα και εξαναγκάστηκαν να αυτομολήσουν στον κυβερνητικό στρατό, να πεθάνουν χορίατοι. Έχουμε περιπτώσεις που καταδικωμένοι αγωνιστές που βρισκόταν προσωρινά σαν πρόσφυγες στη Γιουγκοσλαβία, επέστρεφαν στα τμήματα του ΔΣΕ άοπλοι. Την ίδια θλιβερή κατάσταση παρατηρούμε στον εξοπλισμό και στον εφοδιασμό των αντάρτικων σχηματισμών με πολεμοφόδια ιδιαίτερα με βλήματα για εκείνα τα λίγα και μετρημένα βαριά όπλα που διαθέταμε (πυροβολικό, όλοι κ.λ.π.).

Ακόμα πριν την έναρξη του ένοπλου αγώνα είχε συμφωνηθεί απ' τις ηγεσίες των αδελφών κομμάτων του σοσιαλιστικού στρατοπέδου ότι η Γιουγκοσλαβία θα αναλάμβανε την υποχρέωση να είναι ο συντονιστής της κάθε είδους βοήθειας προς την αγωνιζόμενη Ελλάδα. Γι' αυτό, ως προς το ρόλο που της είχε ανατεθεί, καθώς και απ' τη γεωγραφική θέση, που βρισκόταν κρατούσε στα χέρια της το βασικό κανάλι ανεφοδιασμού του μεγαλύτερου μέρους που ερχόταν απ' το εξωτερικό για τις ανάγκες του επαναστατικού κινήματος.

Επίσης, ήταν ακόμα συμφωνημένο ότι η Γιουγκοσλαβία θα ήταν μια απ' τις πρώτες κυβερνήσεις των Λαϊκών Δημοκρατιών που θα αναγνώριζε τη Δημοκρατική Κυβέρνηση του βουνού. Όμως μετά την ανακοίνωση για το σχηματισμό της ΠΔΚ με διάφορους τρόπους κωλυσιεργεί, δεν προχωράει σε ένα τέτοιο αναγκαίο βήμα. Βάζει καινούργιους όρους για την αναγνώριση της Κυβέρνησης των ανταρτών, ό-

πως, λόγου χάρη, ότι αυτό μπορούσε να γίνει μονάχα εάν η τελευταία εγκατασταθεί και θα έχει την έδρα της σε κάποια ελεύθερη πόλη της Ελλάδας. Πρόκειται για φανερές προφάσεις υπεκφυγής... γιατί, όπως είναι γνωστό ο ΔΣΕ είχε ετοιμάσει την απαραίτητη υποδομή, είχε δημιουργήσει μια συμπαγή ελεύθερη περιοχή στο χώρο του Βίτσι που την κρατούσε σταθερά πάνω από δυο χρόνια.

Η Γιουγκοσλαβική ηγεσία απ' τη θέση του αρχισυντονιστή των ελληνικών υποθέσεων εκ μέρους των αδελφών κομμάτων μπορούσε να γνωρίζει πολλά πράγματα και μυστικά για τη στρατηγική και πολιτική του ΚΚΕ, για τις δυνατότητες και τις δυσκολίες του ΔΣΕ, που κανένας δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι αυτές οι πληροφορίες δεν έφταναν και στις υπηρεσίες του αντιπάλου, επίσης και για το ρόλο που έπαιξαν αυτές οι πληροφορίες για το ναυάγιο των ειρηνικών πρωτοβουλιών που υπέβαλε αργότερα η ΠΔΚ και που απόβλεπαν στην ομαλή διευθέτηση του εσωτερικού μας προβλήματος.

Ακόμα και ένας απλός αντικειμενικός παρατηρητής μπορεί χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία να αναληφτεί ότι αυτή η στάση της Γιουγκοσλαβίας (συνειδητά ή ασυνειδητά) εξυπηρετούσε στο ακέραιο τα αμερικάνικα συμφέροντα στη Μεσόγειο και υποτίθεται ότι τηρήθηκε στη βάση κάποιων ανταλλαγμάτων. Δεν πρέπει να μας διαφύγει ότι αυτή η στάση αποσκοπούσε ταυτόχρονα να εκθέσει και την εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης σ' αυτή την περιοχή των Βαλκανίων και της Μεσογείου.

Εννοείται, ότι σ' αυτά τα μυστικά παρασκήνια και παζαρέματα που έλαβαν χώρα ανάμεσα στις ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβία υπήρχαν ανταλλάγματα και δεσμεύσεις. Σαν αμοιβή και αντάλλαγμα γι' αυτή τη στάση της Γιουγκοσλαβίας οι ΗΠΑ δεσμεύονταν να υποστηρίξουν τις γνωστές σωβινιστικές προβλέψεις της Γιουγκοσλαβίας σε βάρος της Ελλάδας και την αναγνώριση του ανύπαρκτου μακεδονικού ζητήματος. Στη ρίζα αυτών των συμφωνιών και δεσμεύσεων βρίσκονται και οι επανειλημμένες ανακοινώσεις απ' τις ΗΠΑ του «μακεδονικού ζητήματος». Και την πρόσφατη έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ γι' αυτό το θέμα, απ' τις 1/1/1991, θα πρέπει να την βλέπουμε ότι έχει την αφετηρία της σ' αυτές τις δεσμεύσεις.

Μια τέτοια στάση της Γιουγκοσλαβίας δεν είναι απλώς διπλοπροσώπη, αλλά και συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία για τις πιο σοβαρές υποψίες. Όπως και να έχουν τα πράγματα, παραμένει γεγονός ο τεράστιος αρνητικός ρόλος που έπαιξε η στάση αυτή της Γιουγκοσλαβίας για την αρνητική έκβαση του ένοπλου αγώνα του ΔΣΕ. Χαρακτηριστι-

κή απ' αυτή την άποψη είναι η δήλωση που είχε κάνει ο Παπάγος μετά την ήττα του ΔΣΕ σε μια διάλεξή του στις ΗΠΑ. «Χωρίς τη βοήθεια της Γιουγκοσλαβίας, τόνισε, θα ήταν αδύνατο να νικήσουμε στον Εμφύλιο πόλεμο».

Ο Ν. Ζαχαριάδης είπε επίσης συγκεκριμένα αργότερα για τον παράγοντα Γιουγκοσλαβία:

«Εάν απ' την αρχή γνωρίζαμε τη στάση που θα κρατούσε η Γιουγκοσλαβία απέναντι στο κίνημά μας, θα σκεφτόμασταν εάν ξεκινούσαμε τον καινούργιο ένοπλο αγώνα». Ωστόσο κι αυτά τα λίγα και κουμπωμένα λόγια του πρώην αρχηγού του ΚΚΕ, όπως αυτά εκφράζονται και χωρίς άλλες συμπληρωματικές εξηγήσεις, δεν μας δίνουν πλήρως τη δυνατότητα να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα αυτού του ζητήματος. Δηλαδή, εάν αυτά που είπε εννοούσε αποκλειστικά τη Γιουγκοσλαβία, ή μήπως πίσω από τη Γιουγκοσλαβία εννοούσε και όλες τις σοσιαλιστικές χώρες, ανάμεσα σ' αυτές και τη Σοβιετική Ένωση.

Η σύνθεση της ΠΔΚ και οι αδύνατες πλευρές της

Πρωθυπουργός και υπουργός Στρατιωτικών – στρατηγός ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ.

Αντιπρόεδρος – Υπουργός Εσωτερικών – ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

Υπουργός Εθνικής Οικονομίας – ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΣΤΡΙΓΚΟΣ.

Υπουργός Δικαιοσύνης – ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΣ.

Υπουργός Υγείας και Πρόνοιας – ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΚΚΑΛΗΣ.

Υπουργός Οικονομικών – ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΑΡΤΖΙΩΤΑΣ.

Υπουργός Εξωτερικών – ΠΕΤΡΟΣ ΡΟΥΣΟΣ.

Από μια σύντομη εξέταση των προσώπων που μπήκαν στη σύνθεση της ΠΔΚ θα δούμε μια σειρά ελλείψεις, που, κατά τη γνώμη μου, οι σημαντικότερες απ' αυτές ήταν:

α) Μια και κάναμε ανοιχτό πια πόλεμο, ένα αγώνα ζωής και θανάτου, που απόβλεπε στην ανατροπή του υπάρχοντος κοινωνικού καθεστώτος, ο σκοπός και οι συνθήκες υπαγόρευαν ότι τόσο η σύνθεση της ΠΔΚ, όσο και τα ανώτερα καθοδηγητικά κλιμάκια της ηγεσίας του ΚΚΕ και του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ θα έπρεπε να πλαισιωθούν όσο το δυνατό περισσότερο από μορφωμένους, ειδικούς και έμπειρους στρατιωτικούς και πολιτικούς παράγοντες. Κάτι τέτοιο δεν έγινε. Φτάσαμε στο σημείο ώστε στη σύνθεση της ΠΔΚ να μην υπάρχει ούτε

ένας ειδικός επαγγελματίας αξιωματικός.

β) Ο σχηματισμός της ΠΔΚ ήταν και η μοναδική ευκαιρία για την πολιτική ηγεσία του ΚΚΕ να απαλλαχτεί απ' το Μάρκο Βαφειάδη απ' τη θέση του αρχιστράτηγου του ΔΣΕ, που ήταν φανερά ακατάλληλος γι' αυτή την βασική και νευραλγική θέση. Λόγω κάποιας σκοπιμότητας και της γνωστής τεχνητής φήμης που είχε αποκτήσει το όνομά του, στο Μ. Βαφειάδη μπορούσε να ανατεθεί τιμητικά το υπουργείο των στρατιωτικών και τίποτε άλλο.

γ) Η θέση του αρχιστράτηγου του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ έπρεπε να ανατεθεί σε έναν έμπειρο ειδικό στρατιωτικό και όχι ένα τέτοιο πρόσωπο έπρεπε να βρεθεί και να προετοιμαστεί από πρωτότερα.

δ) Ήταν τεράστιο λάθος η τοποθέτηση του Μάρκου Βαφειάδη στη θέση του πρωθυπουργού της ΠΔΚ.

ε) Πρωθυπουργός έπρεπε να αναλάβει ο αρχηγός του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΣΧΟΛΗ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ-ΣΑΜΠΟΤΕΡ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ (ΣΑΜΣΓΑ) ΤΟΥ ΔΣΕ

Η α' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ του ΔΣΕ

Στο χώρο της ελεύθερης Ελλάδας λειτούργησαν τρεις σειρές της ΣΑΜΣΓΑ. Στην ΣΑΜΣΓΑ στέλνονταν αξιωματικοί ανθυπολοχαγοί πεζικού, απόφοιτοι της ΣΑΓΑ.

Τα μαθήματα της Α' σειράς της ΣΑΜΣΓΑ άρχισαν στις 8 Οκτώβρη του 1947 στο χωριό Κάντισκο Κόνιτσας και τέλειωσαν στις 25/10/47.

Διευθυντής της ΣΑΜΣΓΑ ήταν το μέλος του ΓΑ του ΔΣΕ, ο άρτια εξοπλισμένος αξιωματικός μηχανικού-κομάντος, ο πασίγνωστος ειδικός μπουρλοπέρης πυροτέχνης με τεράστια πείρα διοικητικής και σαμποταριστικής δράσης στα χρόνια της Εθνικής Αντίστασης, ο θρυλικός Βρατσάνος-Αγγελούλης Αντώνης.

Για μια αυθεντική ενημέρωση παραθέτουμε αντίγραφο των υπαρ.

πρωτ. 321 και 328 της ιδρυτικής διαταγής του Αρχηγείου Κ. και Δ. Μακεδονίας απ' ης 6/10/47.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΑΡΧΗΓΕΙΟ Κ. ΚΑΙ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ-ΓΡΑΦΕΙΟ 1
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΩΤ. 321

ΔΙΑΤΑΓΗ

- I. Ιδρύουμε Σχολή Σαμποτέρ που θα λειτουργήσει στην έδρα μας.
 - II. Την διοίκηση της σχολής σαμποτέρ αναθέτουμε στο Βρατσάνο με βοηθό του το Σ. Κωστάκη.
 - III. Διάρκεια λειτουργίας κάθε σειράς 15 ημέρες.
 - VI. Στην πρώτη σειρά θα φοιτήσουν οι 65 αποφοιτήσαντες ανθ/γοί από τη Σχολή ανθ/γών του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας και 30 μαχητές του Αρχηγείου Βόιου-Γράμμου και αποσπάσματος Πάνου.
 - V. Μέρα έναρξης των μαθημάτων της Α' σειράς καθαρίζουμε την 8/10/47.
 - VI. Η διοίκηση της σχολής να καταρτίσει πρόγραμμα εκπαίδευσης και να το υποβάλει προς έγκριση στο Αρχηγείο Κ. και Δ. Μακεδονίας.
- Σ.Δ. Αρχηγείου Κ. και Δ. Μακεδονίας 6/10/47
ΚΙΚΙΤΣΑΣ

ΔΙΑΤΑΓΗ

- I. Σε συνέχεια προς την υπ. αριθ. 321 και 6/10/47 διαταγή μας εγγράφουμε για τη φοίτηση στην πρώτη σειρά της Σχολής Κομάντος τους παρακάτω συναγωνιστές.
- Α'. Τους παρουσιασθέντες στην έδρα μας συναγωνιστές ανθ/γούς της σχολής Αξιωματικών του Γενικού Αρχηγείου δυνάμει της υπ. αριθ. 189/4/47 διαταγής του.
1. Γκαταφάκας Σπύρος. 2. Βασιλειάδης Γεώργιος. 3. Τσιάτας Χρήστος. 4. Καλκατζής Θωμάς. 5. Παπαδόπουλος Χαράλ. 6. Κουμουλίδης Ανδρέας. 7. Δουλάκας Ευριπίδης. 8. Καλαϊτζίδου Μαίρη. 9. Τσάρας Δημήτριος. 10. Σπυρόπουλος Δημήτριος. 11. Τσέγκος Γιώργος. 12. Λιόλιος Αθανάσιος. 13. Θεοφυλακτίδης Θεόφ. 14. Φελεκίδης Γιάννης. 15. Παύλου Κώστας. 16. Κεραμάρης Θανάσης. 17. Παπανικολάου Νικ. 18. Παπαθεοδώρον Ανδρέας. 19. Γκελόπουλος Αντ.

20. Περβανάς Αλέκος. 21. Τσιρέλας Χρήστος. 22. Ζυγούρης Δημήτριος. 23. Φολίδης Κώστας. 24. Λάσπας Δημήτριος. 25. Ντούφας Παναγιώτης. 26. Καραθάνος Δημήτριος. 27. Βέργας Λάμπρος. 28. Καρκάλης Θανάσης. 29. Μπίτης Αριστείδης. 30. Στεργιόπουλος Χρήστος. 31. Φούντος Νίκος. 32. Αντωνίου Πασχάλης. 33. Τσιάτας Αναστάσιος. 34. Μωισιάδης Σπύρος. 35. Μπασδέκης Λάζαρος. 36. Λαζάρου Δημήτριος. 37. Βασιλόπουλος Γιώργος. 38. Μπρέντας Γιώργος. 39. Παρίντας Χρήστος. 40. Τσανάκας Νίκος. 41. Καραγιάννης Χρήστος. 42. Χαρισόπουλος Ευάγγελος. 43. Σλάυκος Λάζαρος. 44. Σαμπάνης Λάμπρος.

Β'. Τους διά της Διαταγής του Γενικού Αρχηγείου αποσταλέντες για φοίτηση στη Σχολή Κομάντος 15 ανθ/γφούς της Σχολής Αξιωματικών του Γενικού Αρχηγείου:

1. Σπηλιανίδης Παναγιώτης. 2. Χατζπαθανασίου Ανδρέας. 3. Γεωργόπουλος Γιάννης. 4. Τσόκις Νίκος. 5. Βαμβάς Σωτήρης. 6. Παπαδόπουλος Νίκος. 7. Ντίνας Γιώργος. 8. Σαμαράς Αποστόλης. 9. Σούβας Αποστόλης. 10. Θωμόπουλος Θεόδωρος. 11. Παλέτας Θωμάς. 12. Μπεσύνας Λεωνίδας. 13. Αντωνόπουλος Γιώργος. 14. Χαρουπιανός Γιώργος. 15. Ματούλας Δημήτριος.

Γ'. Τους αποφοιτήσαντες λοκίες από τη Σχολή Αξιωματικών του ΓΑ δυνάμει της υπ.' αριθ. 175 1/10/47 διαταγής του. 1) Δρακούλης Ακατσιγάς και 2) Κλιτσιανικός Θανάσης.

Δ'. Τους παρουσιασθέντες στην έδρα μας κατόπιν σχετικής διαταγής μας.

α) Από το Αρχηγείο Βόιου-Γράμμου:

1. Ζάχος Ζαχαρίας. 2. Κανταζής Κώστας. 3. Γκολέτσας Βασίλης. 4. Ηλιοπούλος Πασχάλης. 5. Σαρδέλης Αργύρης. 6. Παπαδόπουλος Ανδρέας. 7. Ζιώγας Γιάννης.

β) Από το Απόσπασμα Πάνου:

1. Ντανόπουλος Μιλτ. 2. Κρικέλης Αναστ. 3. Γκονιβάς Κώστας. 4. Νακόπουλος Νίκος. 5. Σουμελίδης Σαμπών. 6. Φωτειάδης Γιάννης. 7. Χατζηπαναγιώτου Αντ. 8. Σπορίδης Γιάννης. 9. Σαμαρτζής Βαγγέλης. 10. Ιωάννου Βαγγέλης. 11. Λαμπράκος Γιώργος. 12. Μανταριδής Σωκράτης.

γ) Απ' το Αρχηγείο Βίτσι.

1. Τόσκας Χρήστος.
2. Ανδρέου Γιώργος.
3. Τσίκας Κώστας.

δ) Από το Αρχηγείο Χασιών

1. Βλάχος Ηλίας.

ε) Απ' το λόχο Ασφάλειας του Αρχηγείου Κ. και Δ. Μακεδονίας

1. Γκούνος Θωμάς.

II. Η διοίκηση της Σχολής να καταπιαστεί zeστά με όλη την τακτοποίηση και οργάνωση της ζωής των μαθητών.

III. Το Αρχηγείο Κ. και Δ. Μακεδονίας πιστεύει απόλυτα πως όλοι οι παραπάνω συναγωνιστές κατανοώντας τη σημασία και την αξία της Σχολής Κομάντος για την επιτυχία του Αγώνα, θα καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να αφομοιώσουν πλήρεια όλα τα μαθήματα που πρόκειται θεωρητικά και πρακτικά να διδαχτούν.

Μαθητής στη 8' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ του ΔΣΕ

20 Γενάρη 1948. Βρισκόμαστε στο χωριό Λαιμό Πρέσπας. Είναι η δεύτερη μέρα που οι απόφοιτοι της Β' σειράς της ΣΑΓΑ περιμέναμε ώρα με την ώρα να μας φωνάζουν για να μας μπάσουν σε κάποια αποστολή με προορισμό τα μάχιμα τμήματα. Συνέχιζαν να καταφθάνουν από διάφορες περιοχές της χώρας οι καινούργιοι μαθητές που θα πλαισιώναν την Γ' σειρά της ΣΑΓΑ. Ανάμεσα σ' αυτούς και δυο χωριανοί μου ο Κατσαρής Θανάσης και ο Παπάς Τάσιος. Εκεί συνάντησα και έναν άλλο χωριανό μου, τον Αντωνόπουλο Νίκο. Και οι τρεις τους καλοί αγωνιστές, δούλευαν παλιότερα στις οργανώσεις του χωριού μας και με σημαντική δράση στα τμήματα του ΔΣΕ.

Εμένα και άλλους 14 συναδέλφους, απόφοιτους της ΣΑΓΑ, μας φώναξαν να παρουσιαστούμε στη Διοίκηση. Είμασταν σίγουροι ότι θα μας στείλουν για τα τμήματα. Έλαβε, όμως, χώρα κάτι που δεν το περιμέναμε. Ο Αντώνης Βρατσάνος που μας περίμενε, μας ανακοίνωσε ότι έχει αποφασιστεί και συμφωνηθεί με το ΓΑ ότι και οι 15 προοριζόμενοι για τη Σχολή Μηχανικού για μια σύντομη εκπαίδευση και στη συ-

Σαμαράς Τάκης του Βασίλη, απ' την Κιμένη Καρδίτσας. ΕΠΟΝίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Σπς 20/1/48 τραυματίστηκε σοβαρά στη μάχη στο ταμπούρι Ζιάκας με αποτέλεσμα να χάσει το ένα του πόδι.

Αντωνόπουλος Νίκος του Θανάση απ' τη Κιμένη Καρδίτσας. Γραμματέας της ΕΠΟΝ και στέλεχος της ΚΟΒ του χωριού του. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Λοχαγός του ΔΣΕ.

νέχεια θα χρησιμοποιηθούμε για διοικητικές θέσεις στους μελλοντικούς σαμποταριστικούς σχηματισμούς που σύντομα θα συγκροτηθούν. Με σκεπτικισμό και χωρίς ιδιαίτερη διάθεση δέχτηκα τον καινούργιο προορισμό μου. Για άρνηση δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Στην επιλογή των μελλοντικών Αξιωματικών Σαμποτέρ ο Βρατσάνος, εκτός από τα άλλα κριτήρια, ενδιαφέρθηκε να υπάρχουν εκπρόσωποι από όλες τις περιοχές της χώρας. Η δημιουργία της Σχολής Μηχανικού Σαμποτέρ εντάσσονταν στις γενικότερες προσπάθειες του ΓΑ του ΔΣΕ να αποκτήσει με δικές του δυνάμεις ειδικευμένα στελέχη για να καλύψει τις ανάγκες αυτού του κλάδου.

Μα και η ίδια ιδιομορφία της σύνθετης και πολύπλευρης πολεμικής δράσης των σαμποταριστικών σχηματισμών καθιστούσε αναγκαία αυτή τη διπλή στρατιωτική κατάρτιση και ειδίκευση.

Με μια σύντομη ομιλία ο Βρατσάνος μας ενημερώνει για τα και-

νούργια καθήκοντα, όχι απλώς μας ενθαρρύνει, αλλά και μας εμπνέει για την τεράστια σημασία της σαμποταριστικής δράσης και του ναρκοπολέμου, για τη συμβολή του στον ένοπλο αγώνα του ΔΣΕ.

Από αυτή τη μέρα αποτελέσαμε τη Β' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ του ΔΣΕ, οργανωθήκαμε σε ξεχωριστή στρατιωτική μονάδα, ταχτοποιηθήκαμε σε ξεχωριστό στίπ, ενώ η τροφοδοσία μας γίνεται απ' την επιμελητεία της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ.

Αρχίζει η γνωριμία με τους καινούργιους συναγωνιστές. Ομαδάρχης ανέλαβε ο παλιός σαμποταριστής ΕΛΑΣίτης του Ολύμπου Λευτέρης Καραγιάννης (Παπαφλέσσας) απ' τη Ραψάνη. Αυτός είχε αναλάβει και την πρακτική μας εξάσκηση.

21-27 Γενάρη. Αρχίζει ξανά με την ίδια ένταση το καθησώς της καθημερινής εκπαίδευσης μαζί με τις άλλες συνιστώσες της στρατιωτικής ζωής. Όλα έχουν την μεθοδολογική τους σειρά, γίνονται βάσει προγράμματος απ' το εγερτήριο μέχρι το σιωπητήριο.

1. Διαλέξεις ειδικής θεωρητικής τεχνικής και μηχανικής κατάρτισης.

2. Διαλέξεις απόκτησης τεχνικών γνώσεων για τα κύρια χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των εκρηκτικών υλών, πυροτεχνικών μέσων και κάθε είδους νάρκης. Ανάμεσα σ' αυτά περιλαμβάνονται και τα παρακάτω:

α) Τα χαρακτηριστικά των εκρηκτικών υλών (στερέων, πλαστικών, υγρών κ.λ.π.), οι κάθε λογής δυναμίτες, ζελατοδυναμίτες, τροτύλη, Τ.Ν.Τ. κ.λ.π.

β) Τα μέσα μετάδοσης πυρός, όπως:

— Τα πυροτεχνικά μέσα που τα αποτελούσαν τα παντοειδείς φυτίλια (βραδύκαυστο, ακαριαίο, ταχύκαυστο κ.λ.π.), τα κοινά και ακαριαία καπούλια, τα άλλα εναύσματα κ.λ.π.

— Τα ηλεκτρικά μέσα μετάδοσης με κυκλώματα αγωγών που γίνονταν από απόσταση με τη βοήθεια ηλεκτρικής πηγής (εκρηκτήρα).

— Οι σύγχρονοι πυροδοτικοί μηχανισμοί (παγίδες διαφόρων τύπων, επιβραδυντικοί και ωρολογιακοί μηχανισμοί κ.λ.π.).

γ) Γνωριμία και χρησιμοποίηση με τις κάθε λογής νάρκες (ανταρμακές, ατομικές κ.λ.π.) που λειτουργούσαν με διάφορους τρόπους ενέργειας, πίεσης, έλξης, ανύψωσης κ.λ.π.

3. Ειδικές τεχνικές γνώσεις καταστροφής σημαντικών στόχων, τεχνικών εγκαταστάσεων και άλλων ανηκειμένων του αντιπάλου. Όπως:

α) Μερικές και ολοκληρωτικές αναπνάξεις γεφυρών, τοίχων αντιστήριξης, σιδηροδρομικών γραμμών, ατμομηχανών, καταστροφμάτων

ειδικών δικτύων, γαλαριών, αποθηκών και άλλων συγκοινωνιακών εγκαταστάσεων και έργων.

β) Αναπλάξεις οχυρωμένων κτηρίων, πυροβόλων, αεροπορικών και λιμενικών εγκαταστάσεων.

γ) Να είναι σε θέση ο καθένας να κάνει απλούς (χονδρικούς) υπολογισμούς για το ποσοστό της εκρηκτικής ύλης που είναι αναγκαίο για την καταστροφή του ενός ή του άλλου αντικειμένου του εχθρικού στόχου.

δ) Καταστροφή συρματοπλεγμάτων και ναρκοπεδίων, διάνοιξη οδοφραγμάτων και άλλων τεχνικών εμποδίων στις επιθετικές ενέργειες.

ε) Δημιουργία οδοφραγμάτων, τρόπος αντιμετώπισης και καταστροφής των αρμάτων μάχης και άλλων οχημάτων.

ζ) Άρπες γνώσεις χρησιμοποίησης των πάντζερ, των «σταυρών» στην επίθεση κ.λ.π.

4. Πρακτική εξάσκηση σε τέτοιο βαθμό και επίπεδο που θα επέτρεπε στο μέλλον σε κάθε αξιωματικό σαμποταριστή να είναι σε θέση αυτοκέφαλα να χρησιμοποιεί οικονομικά και με πλήρη ασφάλεια τα εκρηκτικά υλικά, τα πυροτεχνικά και πυροδοτικά μέσα. Μα και να θυμάται μια για πάντα στην κάθε κίνησή του ότι στον σαμποταριστή δεν επιτρέπεται να κάνει δεύτερο λάθος, μια και το πρώτο οδηγεί στο μοιραίο.

Το περιεχόμενο των πρώτων θεωρητικών διαλέξεων που γίνονται απ' τον ίδιο τον Βρατσάνο αφορούν τη γενική αποστολή του μηχανικού σαν όπλο και ο ρόλος του σε διάφορες φάσεις του πολέμου: Επίθεση, άμυνα, υποχώρηση. Όλες αυτές οι γενικές αρχές και αξίες του στρατιωτικού κανονισμού στην πορεία των διαλέξεων εμπλουτίζονται με καινούργιες ιδέες απ' τις πολλές εμπειρίες απ' τη δράση και την τακτική των σαμποταριστικών σχηματισμών στα χρόνια της Εθν. Αντίστασης 1941-1944. Συνδυάζονται με την αναφορά σε ξεχωριστά υποκτά λαμπρά παραδείγματα επιδεξιότητας και ανδρείας των θρυλικών μπουρλοπέρηδων του Ολύμπου. Η υψηλή τεχνικοθεωρητική κατάρτιση και η πλούσια εμπειρία του Βρατσάνου στον τομέα του σαμποτάζ και του ναρκοπολέμου, συνδυασμένη μ' εκείνη την ατομική του ικανότητα που πάντα τον διέκρινε να εμπνέει τους μαθητές με τη δυνατότητα πραγματοποίησης των πιο απίθανων τολμηρών σαμποταριστικών ενεργειών, των πιο βαθιών εφευρέσεων και συνδυασμών. Αυτή η ανεκτίμητη ύλη που παραδίνονταν σε συνδυασμό με τη μεθόδευση και τον τρόπο διδασκαλίας της, (παράδοσή της στην απλή δημοτική γλώσσα, κατανοητή για όλους) ήταν τώρα ένας σημαντικός παράγοντας που

επέτρεπε την καλύτερη αφομοίωσή της. Στο θέμα της αφομοίωσης συμπληρωματικά βοηθούσαν οι σημειώσεις που κρατούσαμε και τις οποίες τις επεξεργαζόμασαν ομαδικά τις βραδινές ώρες. Μ' αυτό τον τρόπο γινότανε δυνατό να αφομοιώνουμε και μια σειρά νέες και δυσκολοκατανόητες για μας λέξεις και έννοιες που μέχρι τώρα ήταν για μας τελείως άγνωστες. Εννοείται όλα αυτά γινόταν δυνατά χάρη στο μεγάλο ζήλο για μάθηση και στις τέρασπες προσπάθειες που κατέβαλλε ο καθένας να ανταποκριθεί στα καινούργια καθήκοντα.

28 Γενάρη. Έκανε μια εξαιρετική λιακάδα. Σπς προσήλίες και γυμνές πλαγιές του Αγίου Γερμανού διεξάγονται μαθήματα-ασκήσεις των τμημάτων της ΣΑΓΑ. Τελείως απρόοπτα και για πρώτη φορά σε τούτο το μέρος φτάνουν δυο αεροπλάνα και χωρίς κάποια προκαταρκτική αναγνώριση παίρνουν στροφή, κάνουν κλίση, μυδραλλιοβολούν, ρίχνουν ρουκέτες μέσα στο χωριό Λαιμό. Μερικά σπία έπαθαν ζημιές, υπήρχαν τραυματίες απ' τον άμαχο πληθυσμό. Αυτό σήμαινε ότι ο αντίπαλος πληροφορήθηκε για την ύπαρξη στο Λαιμό της έδρας της ΣΑΓΑ. Ύστερα απ' αυτό δόθηκε εντολή όλα τα υπόλοιπα τμήματα που στρατοπέδευαν στο Λαιμό, εκτός της ΣΑΓΑ να μεταφερθούν αλλού. Τέτοια εντολή πήραμε κι εμείς.

29 Γενάρη. Με σκοπό να δούμε με τα ίδια τα μάτια μας, όσο εμείς, άλλο τόσο και οι άλλοι μαθητές της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ τις τεράστιες καταστροφικές ικανότητες των εκρηκτικών υλών, αποφασίστηκε αυτή την ημέρα να γίνει μια εμπειρική δοκιμαστική ανατίναξη. Αντικείμενο γι' αυτό το πείραμα επιλέχτηκε ένα γερό πολυβολείο του ελληνικού στρατού κοντά στα Αλβανικά σύνορα που ήταν φκιαγμένο από μονολιθικό σιδηρομεπτόν με πολύ παχύ τοίχο. Πριν την έκρηξη πέρασαν και το είδαν όλοι οι μαχητές και διοικητές. Όλη η δουλειά αυτού του πειράματος ανατέθηκε σ' εμάς με την επίβλεψη του Βρατσάνου. Όταν μετά την έκρηξη πήγαμε στο μέρος που ήταν αυτό το ισχυρό πολυβολείο βρήκαμε μια γούρνα και μονάχα μερικές σιδερό-βεργες κραπόταν απ' το βάθος των θεμελίων.

30 Γενάρη. Η ομάδα μας εγκαταλείπει το Λαιμό. Πεζοπορία και συνταγμένοι μέσω Μηλιώνας, Πλατύ, Καρυές φτάνουμε στο χωριό Κόττα. Εδώ είχε την έδρα της η νεοϊδρυμένη 670 Μονάδα. Στην Κόττα ήταν η κεντρική αποθήκη των εκρηκτικών υλικών του ΓΑ. Το μέρος προσφέρονταν σημαντικά για τη συνέχιση της εκπαίδευσης. Υπήρχε δημόσιος δρόμος με στροφές, γεφυρούλες, τοίχοι αντιστήριξης με καλικοστρωμένο κατάστρωμα της δημοσίας κ.λ.π.

1 Φλεβάρη. Η διοίκηση αποφάσισε να μας στείλει σε μαχητικές

αποστολές για σαμποταριστική δράση στο μέτωπο. Χωριστήκαμε σε τέσσερα συνεργεία. Σκοπός αυτών των αποστολών ήταν να κάνουμε καταστροφές και τοποθέτηση αντιαρματικών ναρκών στα οδικά δίκτυα Βίγλας-Φλώρινας, Μπούφι-Φλώρινας, Καστοριάς-Κλεισούρας, Φλώρινας, Νεσφόριο-Καστοριάς. Πηγαίναμε σε μια πρώτη μαχητική εξάσκηση δοκιμασίας.

Το δικό μας τριμελές συνεργείο αποτελούμενο από τους Δ. Κατσή, Η. Γεωργίου και Κυριάκο Κατσούρα αναλάβαινε να δράσει στον τομέα Καστοριά-Κλεισούρα-Φλώρινα. Φορτωμένοι με το απαραίτητο εκρηκτικό υλικό και μέσα και συνοδευόμενοι από μια ομάδα πεζικού ξεκινήσαμε. Επικρατούσε ομίχλη, φυσούσε ένας ψυχρός αέρας, έπεφταν ξεχωριστές νιφάδες χιόνι. Μόλις περάσαμε τη Χαλάρα αρχίζει να πέφτει ένα πυκνό υγρό χιόνι. Αν και μουσκευτήκαμε μέχρι τα κόκκαλα η πορεία συνεχίζεται. Όχι μονάχα δεν δίνανε σ' αυτό σημασία, μα και νιώθαμε κάποια ικανοποίηση που ύστερα από τέσσερις ολόκληρους μήνες μας δινόταν η δυνατότητα να βγούμε έξω από «τους τοίχους» της Σχολής. Όταν πς βραδινές ώρες φθάσαμε στη Βυσσινιά το χιόνι είχε ξεπεράσει τους 25 πόντους. Εμάς και τους τρεις σαμποταριστές μας στείλανε κατάλυμα σ' ένα δικό μας σπίτι, σ' ένα πολύ φιλόξενο νοικοκύρη. Στο τζάκι με την πολλή φωτιά γρήγορα ζεσταθήκαμε, σπενγώσαμε. Εκείνο που περισσότερο μας κατέληξε ήταν το τραπέζι που μας έστρωσε μπροστά μας, που όταν το ανηκρύσαμε έμοιαζε για μας σαν να βλέπαμε πραγματικό όνειρο. Μια μεγάλη τηγανιά γεμάτη αυγά, τυρί και λουκάνικο μ' εκείνη την παραδοσιακή ελληνική μυρωδιά που θύμιζε παλιές σπιτικές καταστάσεις και συνήθειες. Το πρωί της άλλης μέρας ένα τέντζερης γεμάτος ζεστό τραχανά, μπόλικο φρέσκο ψωμί, μα πάνω απ' όλα η επιμονή του νοικοκύρη να φάμε ανεπιφύλακτα όσο μπορούμε. Αυτή τη βραδιά εμείς με τα λαίμαργα κι αχώρταγα στομάχια μας πειστήκαμε και πιστέψαμε ότι μπορεί κάποτε να χορτάσει κανείς.

2 Φλεβάρη. Η ομίχλη που επικρατούσε μας επιτρέπει να πορευτούμε την ημέρα με επόμενο σημείο στάσης το χωριό Παλιοκερασιά. Μόλις νύχτωσε με σύνδεσμο απ' αυτό το χωριό τραβάμε για το δημοσιο δρόμο Καστοριάς-Κλεισούρας, σε μια γέφυρα κοντά στον Κορυσσό. Αυτό ήταν και το ανακείμενο που έπρεπε να καταστρέψουμε. Το σδικό αυτό δίκτυο την ημέρα λειτουργούσε κανονικά, ενώ τα βράδια ελέγχονταν από ένα εχθρικό φυλάκιο. Η ομάδα πεζικού παίρνει διάταξη προς την κατεύθυνση του εχθρικού φυλακίου, ενώ εμείς χωρίς καθυστέρηση καταπιαστήκαμε με τη δουλειά της εμπυρευματέυσης της

γέφυρας. Όταν όλα τελείωσαν πυροδοτήσαμε το βραδύκαυστο και επιστρέψαμε στη διάταξη της ομάδας. Περιμέναμε να ακούσουμε την έκρηξη, να δούμε τους καρπούς της πρώτης μας δοκιμασίας. Αυτή η στιγμή δεν άργησε να έρθει. Μια λάμψη πρώτα και ένας δυνατός κρότος μας φέρνουν το μήνυμα της επιτυχίας. Δεν αργούν να εκδηλωθούν τα πυρά του αναπάλου απ' το διπλανό φυλάκιο, τα οποία συνεχίστηκαν για αρκετή ώρα. Η δική μας υποχώρηση γίνεται κανονικά μέσα στο σκοτάδι χωρίς απώλειες. Το πρωί στις 3/2/ επιστρέψαμε στην Παλιοκερασιά.

4 Φλεβάρη. Μόλις νύκτωσε φεύγουμε πάλι για σαμποταριστική αποστολή. Στο οδικό δίκτυο ανάμεσα στο Σταυροπόταμο και Βασιλειάδα ανηπάξαμε μια γέφυρα, ενώ ταυτόχρονα τοποθετήσαμε στο κατάσπρωμα δυο αναρμασικές νάρκες. Κι αυτή η επιχείρηση διεξήχθη χωρίς κάποια ανωμαλία. Μ' αυτό τον τρόπο εκπληρώσαμε την αποστολή που μας είχε ανατεθεί.

5 Φλεβάρη. Μέσω Παλιοκερασιάς, Βυσσινιάς, Αγίου Αντωνίου, Χαλάρας επιστρέφουμε στην Κόπα. Κατά την παραμονή μας εδώ μέχρι της 9/2, εμείς οι μαθητές, παράλληλα με την εκπαίδευση που κάναμε, προσφέραμε και μια σειρά υπηρεσίες στο διοικητικό μηχανισμό της 670 Μονάδας που είχε την έδρα της σ' αυτό το χωριό. Τις αποστολές τις παίρναμε απ' το Σπύρο Κοτορό, που κατείχε υπεύθυνη θέση στο επημελείο αυτής της μεγάλης μονάδας.

10 Φλεβάρη. Με εντολή του Βρατσάνου, οι δυο μας με τον Γιώργο Αραγιά πήγαμε στο χωριό Βατοχώρι με σκοπό να παραδώσουμε μαθήματα μηχανικού στη Σχολή Υπαξιωματικών της 670 Μονάδας που είχε την έδρα της σ' αυτό το χωριό.

Διοικητής αυτής της Σχολής ήταν ο Σπύρος Νικολακόπουλος, εύελπης αξιωματικός του ασπικού στρατού, ένας εξαίρετος λαϊκός αγωνιστής με προφανείς διοικητικές και στρατιωτικές ικανότητες. Απ' αυτόν πληροφορήθηκα ότι στη ΣΥ τους υπηρετούσε και ο αδερφός μου Πέτρος. Μια τέτοια είδηση για μένα ήταν απρόσπρη κι απίθανη, γιατί απ' ό,τι γνώριζα ο αδερφός μου Πέτρος βρισκόταν στα τμήματα της Ρούμελης. Είχαμε να ανταμώσουμε απ' τον Ιούλη του 1947. Πριν από λίγες μέρες ήρθε με το Τάγμα του Κώστα Παλαιολόγου απ' τη Νότια Ελλάδα. Εδώ μου δόθηκε η δυνατότητα να συναντηθώ και με μια σειρά πολλούς άλλους γνωστούς μου απ' τα μέρη μας, που υπηρετούσαν σ' αυτό το τμήμα. Αντικρίζοντας κανείς τώρα τους μαχητές και διοικητές αυτού του αξιόμαχου αντάρπικου σχηματισμού, δεν μπορούσε να μην επισημάνει την εντυπωσιακή τους εμφάνιση. Όλοι τους, χωρίς εξαίρε-

ση, ήταν ντυμένοι από το δίκωχο μέχρι τ' άρβυλα με εγγλέζικες στολές και υποδήματα. Την ίδια εικόνα παρουσίαζε και ο οπλισμός τους: ατομικά όπλα, αυτόματα, ομαδικά οπλοπολυβόλα, πολεμοφόδια, άλλα είδη εξάρτυσης. Προέρχονταν από λάφυρα που είχαν παρθεί απ' τις επανειλημμένες επιτυχείς μάχες που είχε δώσει αυτός ο αξιόμαχος σκηματισμός στο πρόσφατο παρελθόν.

12 Φλεβάρη. Καθένας που βρισκόταν αυτή την περίοδο στο Βίτσι εντυπωσιάζονταν από την εικόνα που παρουσίαζε αυτός ο μικρός ελεύθερος χώρος. Είχε ουσιαστικά και κυριολεκτικά μεταβληθεί σ' ένα γενικό στρατιωτικό φροντιστήριο πολύπλευρης εκπαίδευσης. Δεν υπήρχε εδώ χωριό είτε άλλη προσφερόμενη γωνιά που να μην είχε εγκατασταθεί σχολή, κάποιο στρατιωτικό παράρτημα ή έμπεδα εκπαίδευσης.

Την ίδια εικόνα συναντούσε κανείς σε κάθε εγκαταστημένο τμήμα που όλα τους χωρίς εξαίρεση ασχολούνταν με μια προγραμματισμένη πολύπλευρη εκπαίδευση και εξάσκηση. Επικρατούσε ένας πραγματικός οργασμός δουλειάς, μια έντονη κινητοποίηση όλων των δυνατοτήτων για την εκπλήρωση των στόχων που έβαζε η 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ. Όλοι μαζί τώρα, μαχητές και στελέχη, στρατός και λαός ζούσαν εδώ με μια σκέψη, με την ίδια απεριόριστη αφοσίωση, πώς με τον πιο καλύτερο τρόπο θα μπορέσουν να εκπληρώσουν το καθήκον-σύνθημα που έβαζε ο ΓΤ της ΚΕ του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης στην Πανελλαδική Στρατιωτική Σύσκεψη Στελεχών «ΟΛΟΙ ΣΤ' ΑΡΜΑΤΑ – ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΙΚΗ!».

Εδώ πληροφορήθηκα ότι τα δυο αδέρφια μου Γιώργος και Ελένη βρίσκονται στο χωριό Ανταρτικό. Υπηρετούσαν στο Τάγμα του Ηλία Αλευρά. Πήρα άδεια και πήγα να τους συναντήσω. Τόσο αυτό το Τάγμα, όσο και οι άλλοι αντάρτικοι σχηματισμοί που στρατοπέδευαν στα χωριά Ανταρτικό και Τύρνοβο λόγω του είδους της τοπικής απασχόλησής τους ονομάζονταν – Τάγματα εμπέδων. Αυτό είχε τώρα άμεση σχέση τόσο με τη γενική κατεύθυνση μιας καλύτερης πολεμικής προετοιμασίας των τμημάτων του ΔΣΕ ενόψει της αναμενόμενης ειρηνικής εκστρατείας του κυβ. στρατού, όσο και με το γεγονός ότι αυτοί οι σχηματισμοί πρόσφατα είχαν ηλαισιωθεί με αρκετούς νεοκαταταγμένους μαχητές απ' την περιοχή της Θεσσαλίας. Εξάλλου, το θέαμα αυτής της προγραμματισμένης και εντατικής εκπαίδευσης που γινόταν σ' αυτά τα τμήματα το αντίκρουσα με τα ίδια τα μάτια μου, πλησιάζοντας στο χωριό Ανταρτικό. Σε κάποια λάκκα βλέπεις συγκεντρωμένες διμοιρίες, λόχους να κάνουν μαθήματα, σε κάποια άλλη πλαγιά να γίνονται ασκήσεις μάχης, να ακούγονται παραγγέλματα διοικητών, αλλού να ακού-

γονται δοκιμαστικές σκοποβολές κ.λ.π. Όλα αυτά έδειχαν την τεράστια σημασία που έδινε αυτή τη στιγμή το ΓΑ του ΔΣΕ για μια πολύπλευρη στρατιωτική εκπαίδευση των τμημάτων τόσο στον τομέα της πολεμικής τέχνης, όσο και στην υψηλή ειδίκευση των μαχητών να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν σωστά τα διάφορα όπλα, να γνωρίζουν τις ιδιομορφίες και τις αξίες του κάθε πολεμικού μέσου ξεχωριστά. Στη διάρκεια του μεσημεριανού συσσιτίου συναντήθηκα με τα αδέρφια μου. Αγκαλιαστήκαμε, χαρήκαμε όλοι μας, μιλήσαμε για πολλή ώρα. Τους είπα για την συνάντηση που είχα με τον αδερφό μας Πέτρο. Για την αδερφή μας Βούλα δεν γνωρίζαμε συγκεκριμένα πού βρίσκονταν. Κάποιες πληροφορίες που είχαμε έλεγαν ότι κι αυτή βρίσκεται κάπου στο Βίτσι. Κατά τη σύντομη παραμονή μου εδώ συναντήθηκα και με άλλους χωριανούς μου, που υπηρετούσαν σ' αυτό το τάγμα, τις αδερφές Χρυσάνθη και Θανασία Καρούζα, τον Αντώνη Λότσο, τον Κ. Αντωνόπουλο, τις αδερφές Βασιλική και Παναγιώτα Λόζου.

13-24 Φλεβάρη. Η έδρα της Β' σειράς της ΣΑΜΣΓΑ μεταφέρθηκε στο Βατοχώρι. Τα μαθήματα διεξάγονται ολημερίς με αμείωτη ένταση. Ενώ τα βράδια γινόταν ομαδική επεξεργασία του διδασκομένου υλικού. Βρισκόμαστε ήδη στο στάδιο αποπεράτωσης της εκπαίδευσης. Στη δοσμένη στιγμή ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη στενή ειδίκευση του σαρποταριστή που πετυχαίνονταν με τις επανειλημμένες πρακτικές ασκήσεις με διάφορα αντικείμενα. Οι δυο γέφυρες κοντά στο Γάυρο (μια μεταλλική και μια από σιδερομπετόν) το κατάστρωμα και οι τοίχοι αντιστήριξης στο δημόσιο δρόμο Βατοχώρι — Καστοριάς είναι οι στόχοι, τα αντικείμενα που γίνονται τοποθετήσεις εικονικών εμπυρευμάτων με τις ανάλογες συνθέσεις.

Στο κατάστρωμα αυτού του οδικού δικτύου γίνονται εικονικές τοποθετήσεις αντιαρμακών ναρκών (χωρίς γόμωση). Συνήθως, η κάθε τέτοια αποστολή, όπως εμπυρευμάτευση, ναρκοθέτηση κ.λ.π. ανατίθενταν σε ξεχωριστό συνεργείο αποτελούμενο από 2-3 σαρποταριστές. Η πρακτική αυτή επιχείρηση γινόταν πάντα παρουσία όλων των μαθητών. Μετά την κάθε εκπλήρωση ακολουθούσε κριτική εξέταση, γίνονταν παρατηρήσεις για τις ελλείψεις, για ό,τι το αρνητικό λάβαινε χώρα. Για να πλησιάζει η εκπαίδευση της συνθήκης του μετώπου μια σειρά πρακτικές ασκήσεις γίνονταν τη νύκτα, είτε με δεμένα τα μάτια. Έτσι π.χ., οι τοποθετήσεις αντιαρμακών ναρκών στη δημοσιά γίνονταν τη νύκτα, ενώ η εγκατάσταση ναρκοπεδίων από ατομικές νάρκες και αντίστοιχα ο αφοπλισμός τους εκπληρώνονταν με κλειστά τα μάτια. Η εκπλήρωση τέτοιων επιχειρήσεων απαιτούσε πολλή υψηλή πρακτική

ειδίκευση και ιδιαίτερη προσοχή στα μέτρα ασφαλείας.

Πηγαίνοντας τώρα για κάποια αποστολή ναρκοθέτησης στο δημόσιο δρόμο, όλοι μας γνωρίζαμε ότι βασικό κριτήριο που θα εξασφάλιζε την επιτυχία ήταν πρώτα απ' όλα το καλό καμουφλάζ της νάρκης, που αυτό σήμαινε ότι εγκαταλείποντας αυτό το μέρος, όλα γύρω σ' αυτό το περιβάλλον έπρεπε να μοιάζουν φυσικά, απείραχτα, χωρίς την παραμικρότερη υποψία ότι εδώ πέρασε ανθρώπινο πόδι. Με τέτοια επιδίωξη, θέληση και αισιοδοξία πηγαίναμε για την κάθε νυκτερινή εικονική ναρκοθέτηση. Δίπλα όμως σε όλα αυτά η καλή ποιότητα της δουλειάς, η υψηλή ειδίκευση στην εκπλήρωσή της, ο χρόνος αποπεράτωσης, όλα αυτά ήταν για μας δείκτες που παίρνονταν υπόψη στην οσοιαστική άμιλλα που είχε κηρυχτεί ανάμεσα σε κάθε συνεργείο, σε κάθε μαθητή.

Θυμάμαι χαρακτηριστικά εκείνη τη βραδιά που το κάθε συνεργείο ξεχωριστά για πρώτη φορά ξεκίνησε για μια τέτοια εικονική επιχείρηση με στόχο την τοποθέτηση αντιραματικών ναρκών στο δημόσιο δρόμο κοντά στο Γάυρο. Το κάθε συνεργείο ήταν εφοδιασμένο, εκτός απ' τις νάρκες, και μ' έναν κασμά και με σαμποταριστικά ξίφη.

Ο φωπομός που δίνει αυτή τη βραδιά η ξαστεριά δύσκολα φτάνει στην βαθιά χαράδρα του Γάυρου. Φτάνοντας στον τομέα μας, αμέσως γίνεται η επιλογή του μέρους της ναρκοθέτησης. Απ' την αρχή κιόλας φάνηκε πόσο πολύ διαφορετικά και δύσκολα ήταν τα πράγματα εδώ σε σύγκριση με εκείνα που μαθαίναμε στη θεωρία.

Πειστήκαμε απ' την πρώτη κιόλας σηνγή, όταν ο κασμάς χτύπησε το τεχνικά στρωμένο και συμπυκνωμένο κατάστρωμα της δημοσίας για να ανοίξουμε τον λάκο της νάρκης. Αμέσως αποδείχτηκε ότι ήταν πια αδύνατο να σκάψεις. Εκείνο που κατορθώναμε ύστερα από κάθε χτύπημα του κασμά ήταν οι σπίθες φωπιάς, που έβγαιναν και μαζί μ' αυτές να εκτοξεύονται με δύναμη προς όλες τις κατευθύνσεις πέτρινα τριμμάτα μικρού μεγέθους που η ύπαρξή τους την άλλη μέρα θα πρόδινε όλο το έργο της επιχείρησης. Αποφασίζουμε να βάλουμε μπρος τα σαμποταριστικά ξίφη, σαν τη μοναδική περίπτωση που θα μας επέτρεπε να εκπληρώσουμε την αποστολή μας. Με πολύ κόπο γίνεται δυνατό να παραδιάσουμε το κολημμένο και συμπυκνωμένο μίγμα στην εξωτερική άκρη της επιφάνειας του καταστρώματος. Βασανιστικά με τα ξίφη αφαιρούμε από αυτό κάποιο ξεχωριστό χαλίκι, λίγο μίγμα χώματος και όλα αυτά τα τοποθετούσαμε προσεκτικά στα μαντίλια, που είχαμε στρώσει δίπλα μας. Μ' αυτό τον τρόπο ανοίχτηκε ο λάκκος, τοποθετήθηκε η νάρκη. Ακολουθεί η επιχείρηση της κάλυψής της. Τη σκεπάσα-

με προσεκτικά, επιδιώκοντας ούτως ώστε το μέρος αυτό να έχει την επόμενη μέρα ομοιογενή όψη με την άλλη επιφάνεια του καταστρώματος, να μην μείνει ούτε το παραμικρό αποτύπωμα και ίχνος όπ' εδώ πάτησε ανθρώπινο πόδι. Το παραπάνω χώμα που έμεινε στα μαντήλια το πετάξαμε μακριά απ' το μέρος αυτό. Φεύγοντας ελπίζαμε όπ' ανταποκριθήκαμε στο σύνολο των απαιτήσεων της αποστολής και ιδιαίτερα του καμουφλάζ. Μόλις έφεξε την άλλη μέρα, όλοι μαζί, μαθητές και διοικητής, περάσαμε απ' το μέρος, που τα συνεργεία είχαν τοποθετήσει τις νάρκες με σκοπό να διαπιστώσουμε και να κρίνουμε την αποτελεσματικότητα αυτής της πρώτης πρακτικής δοκιμαστικής εξάσκησης.

Ήταν επόμενο να δούμε όπ' «της νύκτας τη δουλειά τη βλέπει η μέρα και γελά». Οι ελλείψεις που παρατηρήθηκαν ακόμα μια φορά έπεισαν όπ' για να εκπληρωθεί στο ακέραιο η κάθε σαμποταριστική αποστολή δεν χρειάζεται μονάχα τόλμη, επιθυμία και δυνατή θέληση, αλλά και υψηλή τεχνική πρακτική εξάσκηση. Είχαμε πειστεί όπ' η επιτυχία του καλού καμουφλάζ της κάθε νάρκης οφειλονταν ακόμα και στη σωστή επιλογή του μέρους της δημοσίας που θα γινόταν η τοποθέτηση της νάρκης. Όλοι μας γνωρίζαμε τα σημεία εκείνα της δημοσίας που πιο πολύ προσφέρονταν για τοποθέτηση ναρκών. Κι αυτά συνήθως ήταν κάποια λακούβα, ή κάποια άκρη του δρόμου που έδιναν τη δυνατότητα να σκεπαστούν έστω και με ένα ψιλό στρώμα σκόνης ή χώματος του χρώματος που κυριαρχούσε στο άμεσο κοντινό περιβάλλον. Πρακτικές ασκήσεις πραγματοποιούνταν τη νύκτα και πάνω σε άλλα αντικείμενα της δημοσίας, όπως η εμπυρευματέυση τοίχων αναστήριξης, γεφυρών κ.λ.π.

26 Φλεβάρη. Απ' τη διοίκηση της Σχολής γίνεται ένας έλεγχος των γνώσεων των μαθητών. Οι εξέταση αυτή έδειξε όπ' όλοι χωρίς εξαίρεση οι μαθητές αφομοίωσαν θετικά το διδασκόμενο υλικό. Σε λίγες μέρες αργότερα ήρθε το διάταγμα της ΠΔΚ, με την απονομή σ' εμάς, του βαθμού του ανθυπολοχαγού μηχανικού του ΔΣΕ. Παραθέτουμε τα 11 ονόματα απ' τους 15 αποφοίτους της ΣΑΜΣΓΑ.

1. Αραγιάς Γιώργος — Βυθός Βοΐου.
2. Γεωργίου Ηλίας — Τουρκοχώρι Αγιάς.
3. Κατσής Δημήτριος — Κημένη Καρδίτσας.
4. Λιτσόπουλος Βασίλης.
6. Ματζιάρας Μήτσος.
7. Νιζιούφας Αντώνης.
8. Πάνος Γιάννης — Ραφταναίοι Ιωαν.
9. Ποδάρας Αλέκος.

10. Ράικος Αλέκος.

11. Τσιμάρης Βασίλης – Λεοντάρη Καρδίτσας.

Εκπαιδευτής στην γ' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ

26 Φλεβάρη. Με επιλογή του Βρατσάνου, τρεις απ' τους 15 αποφοίτους ανθυπολοχαγούς μηχανικού, ο υποφαινόμενος, ο Γ. Αραγίας και ο Γ. Πάνος μένουμε στη διάθεση της διοίκησης για να χρησιμοποιηθούμε σαν εκπαιδευτές στην Γ' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ, ενώ οι άλλοι 12 πήραν φύλλο πορείας για τα μάχιμα τμήματα.

Φεύγοντας τώρα για τα τμήματα ο κάθε απόφοιτος ανθ/γός της ΣΑΜΣΓΑ εφοδιάζονταν υποχρεωτικά και με ένα ειδικό πολεμικό-τεχνικό βιβλίο του Αντώνη Βρατσάνου με τον τίτλο «ΒΟΗΘΗΜΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ – ΝΑΡΚΟΠΟΛΕΜΟΥ». Πρόκειται για ένα πολύτιμο εγχειρίδιο που περιλάμβανε ένα σύμπλεγμα των αναγκαίων θεωρητικών γνώσεων και πρακτικών οδηγιών στον τομέα των καταστροφών και του ναρκοπολέμου, για ένα πραγματικό «χρυσό οδηγό» στα χέρια των καινούργιων αξιωματικών – διοικητών των σαμποταριστικών σχηματισμών.

27/2-2 Μαρτίου. Στο χωριό Λαιμό Πρέσπας παραδίδουμε μαθήματα στους μαθητές της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ. Στο χωριό αυτό είχαν ήδη καταφτάσει από διάφορες περιοχές της Ελλάδας οι μελλοντικοί μαθητές της Δ' σειράς της ΣΑΓΑ. Ανάμεσά τους και δυο απ' το χωριό μας. Αυτοί ήταν οι Πέτρος Κατσής και Μήτσος Σωτηρόπουλος. Με προσωπική επιλογή του Βρατσάνου άλλοι 21 απόφοιτοι ανθ/γοί της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ στέλνονται να σπουδάσουν στη Γ' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ. Αυτοί ήταν οι παρακάτω:

1. Βανόπουλος Ηλίας – Αγία Άννα Καστοριάς. 2. Καλπακίδης Γιώργος – Πρωτοχώρι Κοζάνης. 3. Καρκανέβατος Ανδρέας – Σιτοχώρι Νιγρίτας. 4. Καστανιώτης Γιώργος – Βρωμερή Κατερίνης. 5. Κατσιαμάκης Νίκος – Γιαννοχώρι Καστοριάς. 6. Κόγιας Κώστας – Δεσκάτη Γρεβενών. 7. Κωνσταντίνidis Ανδρέας – Αμυγδαλιά Κοζάνης. 8. Λελεκάνος Κώστας – Πλατύκαμπο Λάρισας. 9. Μερκούρης Ηλίας – Χαλκίδα Βόλου. 10. Παπαθεοδώρου Αποστόλης – Περιβόλι Δομοκού. 11. Σακοράφας Γιάννης – Σκαμνιά Ελασσνας. 12. Συλλέκτης Δημήτριος – Πλευρώμα Εδέσσης. 13. Στεφανόπουλος Βαγγέλης – Σάκκος Έβρου. 14. Πάνου Θανάσης – Βατοχώρι Καστοριάς. 15. Τσίτσαρης Χρήστος – Ελάπιστα Κοζάνης. 16. Φαρτσάλας Ευριπίδης

Καρνανέβατος Ανδρέας του Αποστόλη, απ' το Σιτοχώρι Σερρών. Ε-ΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το Δεκέμβρη του 1946. Απόφοιτος της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ και της Γ' σειράς της Σχολής μηχανικού σαμποτέρ. Διοικητής λόχου σαμποτέρ του ΔΣΕ.

Πάνου Θανάσης απ' το Βατοχώρι Καστοριάς, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ και της Γ' σειράς της ΣΑ μηχανικού σαμποτέρ. Λοχαγός του ΔΣΕ.

— Μονόπουλο Καστοριάς. 17. Τερζενίδης Θεόφιλος — Δροσάτο Κιλκίς. 18. Ελευθεριάδης Κώστας — Σιδεροχώρι Δράμας. 19. Καραπάνος Νίκος — Αμπελάκια Λάρισας. 20. Κοκκινόπουλος Βασίλης. 21. Κοντογιάννης Θανάσης — Γόνους Τυρνάβου.

3-12 Μαρτίου. Τα μαθήματα της Γ' σειράς της ΣΑΜΣΓΑ διεξάγονται στο χωριό Ανταρτικό. Εκτός από τη δουλειά του εκπαιδευτή, με εντολή του Βρατσάνου είχα αναλάβει και την κατανομή και προώθηση του σαμποταριστικού υλικού απ' την κεντρική αποθήκη στα διάφορα μάχιμα τμήματα του ΔΣΕ. Ήδη στην κάθε Ταξιαρχία είχε συγκροτηθεί διμοιρία σαμποτέρ.

13 Μαρτίου. Η έδρα της ΣΑΜΣΓΑ μεταφέρθηκε στο Βατοχώρι. Η διοίκηση μαζί με τους εκπαιδευτές εγκατασταθήκαμε στο σπίτι του Νίκου Πάνου.

14 Μαρτίου. Πήρα αποστολή να πάω για σαμποταριστική δράση στον τομέα Φλώρινας — Αμυνταίου. Μαζί μου ήταν και μια ομάδα μα-

θητών που για πρώτη φορά θα έπαιρναν μέρος σε καταστροφές με πραγματικό στόχο και συνθήκες σε περιοχή που ελέγχονταν απ' τον αντίπαλο. Μέσω Χαλάρας-Μακροχωρί φτάνουμε στο Βαψώρι. Στις 15/3 η πορεία γίνεται πάνω σε παλιό τορό, μια και το χιόνι εδώ ξεπερνούσε τους 40 πόντους. Ύστερα από σχετική αναγνώριση τις βραδινές ώρες μπήκαμε στο χωριό Φλάμπουρο. Συνδεθήκαμε με την οργάνωση, πήραμε πληροφορίες, ψωμί, βγάλαμε κανονικά σκοπιά. Σε τούτα τα μέρη συχνά έκανε επιδρομές ο αντίπαλος. Στις 16/3 με σύνδεσμο που μας έδωσε η οργάνωση πορευόμαστε προς το στόχο. Δεν είχαμε απομακρυνθεί και πολύ απ' το χωριό Φλάμπουρο και τελείως απρόοπτα πέφτουμε πάνω σε ένα τμήμα του αντιπάλου που κι αυτό κινούνταν ανιχνευτικά προς την κατεύθυνσή μας. Η απόσταση που μας χώριζε όταν τον ανιχνεύθηκε ήταν γύρω στα 200 μέτρα, το γεγονός αυτό μας εξαναγκάζει ν' ανοίξουμε πρώτοι πυρά με σκοπό να τους καθυλώσουμε προσωρινά και στη συνέχεια να συμπυκνούμε. Ο υπέρτερος αντίπαλος γρήγορα ανιχνεύθηκε ότι είχε να κάνει με μια μικροομάδα ανταρτών, αναπτύσσεται, κινείται επιθετικά για την καταδίωξή μας. Με τη βοήθεια του συνδέσμου υποχωρήσαμε μέσα από μια μικρή χαράδρα χωρίς να έχουμε απώλειες. Τις βραδινές ώρες βρισκόμαστε στα υψώματα δυτικά της Άνω Υδροούσας. Τα χωριά Άνω και Κάτω Υδροούσα επίσης είχαν πιαστεί απ' τον αντίπαλο. Όπως είχε διαμορφωθεί εδώ η κατάσταση, η παραπέρα δική μας προώθηση προς το δημόσιο δρόμο Αμυνταίου γινόταν πια αδύνατη. Αυτή ήταν και η γνώμη του συνδέσμου. Εμείς όμως σε καμιά περίπτωση δεν θέλαμε να γυρίσουμε πίσω άπραγοι. Ύστερα απ' αυτό συμβουλευτήκαμε το σύνδεσμο, εάν μπορούμε να κάνουμε καταστροφές σε κάποιο άλλο σημείο της δημοσίας προς την κατεύθυνση της Φλώρινας. Ο σύνδεσμος ήταν άνθρωπος της οργάνωσης, ένας ανδρείος άντρας. Μας υποσχέθηκε να μας οδηγήσει σε μια γέφυρα στο δημόσιο δρόμο Φλώρινας, ανάμεσα στα χωριά Βέυη και Κλεινές. Νύχτωσε, άρχισε να χιονίζει, το σκοτάδι της νύχτας γίνεται πιο πυκνό. Από μονοπάτια που περνούσαν μέσα απ' τους λόγγους, παρακάμψαμε με επιτυχία το κατεχόμενο Φλάμπουρο και φθάνουμε στη γνωστή γέφυρα. Γίνεται η εμπυρευμαία και στη συνέχεια η ανατίναξη. Πριν ακόμα φέξει επιστρέψαμε στα υψώματα έξω απ' την Άνω Υδροούσα. Καταμουσκεμένοι απ' το συνεχές νωπό χιόνι που έπεφτε, αλλά και ικανοποιημένοι που εκπληρώσαμε την αποστολή μας. Στις 17/3 αφού ευχαριστήσαμε το σύνδεσμό μας πήραμε το δρόμο της επιστροφής για το Βατοχώρι.

18 Απρίλη. Έφεξε μια μαγευτική απριλιάτικη μέρα, παντού πάνω

μας ένας ξάστερος ουρανός, έκανε μια εξαιρετική λιακάδα. Το μεσημεριανό διάλειμμα επιστρέφουμε απ' την εκπαίδευση για αυτιστίο. Κατά σύμπτωση αυτή την ημέρα ο Βρατσάνος και οι εκπαιδευτές ήταν προσκεκλημένοι σε τραπέζι στο σπίτι του συναδέλφου μας Θανάση Πάνου. Μπαίνοντας στο δωμάτιο τα πιάτα είχαν ήδη στρωθεί και άχνιζαν οι καλομαγειρεμένες πατάτες, συμπληρωμένες με μεγάλες μερίδες χοιρινού κρέατος, ένα είδος χαρακτηριστικής παράδοσης της μαγειρικής του πληθυσμού των βόρειων περιοχών της Μακεδονίας. Δίπλα σ' αυτό, μπόλικο φρέσκο ζεστό ψωμί απ' το φούρνο. Για μας εκείνο τον καιρό δεν έλειπε καμιά φορά η όρεξη για φαγητό. Πιο πολύ, που αυτή τη φορά μπροστά μας ήταν στρωμένο ένα τέτοιο πλούσιο τραπέζι.

Δεν προκάναμε να πάρουμε τις πρώτες μπουκιές κι ακούγεται βοή αεροπλάνων. Βγαίνοντας στην αυλή είδαμε να σκάζουν ρουκέτες που ρίχνονταν απ' τα δυο αεροπλάνα που είχαν φτάσει. Μια από αυτές έπεσε στους τοίχους του διπλανού μας σπιτιού προκαλώντας ζημιές.

19-27 Απρίλη. Τα μαθήματα συνεχίζονται. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην πρακτική εξάσκηση. Ο δημόσιος δρόμος Βατοχώρι-Καστοριά, τα πολυάριθμα τεχνικά αντικείμενα σ' αυτόν είναι οι εικονικοί στόχοι που γίνεται η πρακτική εκπαίδευση.

Οι μαθητές της Σχολής Μηχανικού κατά την παραμονή τους στο Βατοχώρι, χάρη στην καλή διαγωγή και συμπεριφορά τους, την υποδειγματική στρατιωτική τους παρουσίαση σ' όλες τις εκδηλώσεις, τους έκαναν να ξεχωρίζουν ανάμεσα στους άλλους αντάρκους σχηματισμούς, να αφήσουν τις πιο καλές εντυπώσεις, να αποκτήσουν την αγάπη και τη συμπάθεια του πληθυσμού. Τη διαφορά αυτή την έβλεπαν παντού, στα προσκλητήρια, στις συντάξεις, στις μετακινήσεις τους απ' το ένα μέρος στο άλλο, στο αυστηρό καθεστώς στρατιωτικής πειθαρχίας, στην ψυχαγωγία, κ.λ.π.

Όταν οι μαθητές της Σχολής επέστρεφαν απ' τις ασκήσεις και έμπαιναν στο χωριό συνταγμένοι με ρυθμικό στρατιωτικό βήδισμα, τραγουδώντας επαναστατικά τραγούδια, οι κάτοικοι έβγαιναν απ' τα σπίτια τους να τους δουν ακόμα μια φορά, να τους καμαρώσουν, να τους χειροκροτήσουν στο πέρασμά τους. Οι μαθητές της Σχολής έχουν και ένα άλλο εντυπωσιακό περιστατικό στο ενεργητικό τους. Με δικές τους δυνάμεις οργάνωσαν μια μεγάλη πετυχημένη ψυχαγωγική βραδιά που περιλάμβανε θεατρική παράσταση, ομαδικά επαναστατικά τραγούδια, εκτέλεση λαϊκών χορών κ.λ.π. Την εκπολιτιστική αυτή εκδήλωση την παρακολούθησε πολύς κόσμος, πολίτες και αντάρτες. Στην οργάνωση

της θεατρικής παράστασης, στην εκτέλεση των κύριων ρόλων πρωτοστάτησε ο συνάδελφος Ηλίας Μερκούρης (Ταρζάν) απ' το Βόλο.

28 Απρίλη. Ήρθε διαταγή απ' το ΓΑ του ΔΣΕ οι μαθητές της Γ' σειράς της ΣΑΜΣΓΑ μαζί με τον Βρατσάνο να κινηθεί προς το Γράμμο, όπου εκεί θα συνεχίζονταν η εκπαίδευση.

Ξανά πορεία προς Γράμμο

29 Απριλίου. Ακόμα πρωί είμαστε συνταγμένοι, φορτωμένοι, πανέτοιμοι για πορεία, περιμένοντας τον ερχομό του διοικητή και την εντολή να ξεκινήσουμε. Με τον ερχομό του διοικητή, ο αξιωματικός υπηρεσίας δίνει κανονικά στραπωτική αναφορά. Αυτός ο κανονισμός πλούνταν τότε στο τμήμα μας με όλους τους τύπους του.

Ο Αντώνης Βρατσάνος ήταν ο αναγνωρισμένος ηγέτορας των σαμποταριστικών σχηματισμών του ΔΣΕ. Αγνός αξιωματικός λαϊκού τύπου με εξαιρετικές στραπωτικές και διοικητικές ικανότητες, με υπέροχο ταλέντο και άρρα κατάρτιση μηχανικού μπουρλοπέρη, με τεράστια πολεμική και σαμποταριστική εμπειρία στο παρελθόν. Η θαυμασία και λαμπρή δράση των τμημάτων μηχανικού του Ολύμπου στα χρόνια της Εθνικής Αντίστασης συνδέονταν με το όνομά του. Ήταν ένας απ' τους πιο δημοφιλείς ηγέτες του ΔΣΕ και δίκαια έχαιρε της μεγάλης εκτίμησης όχι μονάχα ανάμεσα στους σαμποταριστές, αλλά και σε όλους τους μαχητές και διοικητές του ΔΣΕ. Αυτοί που έζησαν μαζί του, γνωρίζουν ότι ο Βρατσάνος στο κάθε του βήμα, στον πόλεμο, την εκπαίδευση, την πορεία, την ανάπαυλα, στις πιο δύσκολες στιγμές της αντίταρκτης ζωής, παντού δεν άφηνε στιγμή που να μην εμπνέει τους κατώτερους του με τα παραδείγματα των καλύτερων επαναστατικών παραδόσεων του λαού μας. Τέτοια ήταν η συμπεριφορά του και στη σύντομη σημερινή του ομιλία. Μας είπε περίπου τα παρακάτω:

«Πάμε για το Γράμμο με σκοπό να πλαισιώσουμε τους καινούργιους σαμποταριστικούς σχηματισμούς της 670 Μονάδας. Ο κύκλος της εκπαίδευσης θα συνεχίζεται στην πορεία και θα ολοκληρωθεί στο καινούργιο μέρος του προορισμού μας».

Όπως πάντα, έτσι κι αυτή τη φορά δεν ξέχασε να μας υπενθυμίσει και να υπογραμμίσει ό,τι είχε σχέση με την καλή συμπεριφορά μας στην πορεία, την πειθαρχία του τμήματος, την ατομική και ομαδική του εμφάνιση και γενικά την κάθε μας εκδήλωση. Ότι η κίνησή μας θα πρέπει να είναι υποδειγματική, ώστε το πέρασμά μας να δημιουργεί

Αγγελούλης Αντώνης (Βρατσά-νος). Μέλος του Γ. Αρχηγείου, διοικητής των σαμποταριστικών σχηματισμών του ΔΣΕ. Πρέσπα Μάρτης 1948.

Κωνσταντινίδης Ανδρέας του Αβραάμ απ' τη Χαραυγή Κοζάνης. Ε-ΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Γ' σει-ράς της ΣΑΓΑ και της Γ' σειράς της ΣΑ μηχανικού του ΓΑ του ΔΣΕ. Υ-πολὺγός μηχανικού του ΔΣΕ.

παντού τις καλύτερες εντυπώσεις στο λαό της περιοχής και στ' άλλα αν-τάρτικα τμήματα. Το πέραςμα των σαμποταριστικών σχηματισμών να προκαλεί δικαιολογημένα τη χαρά και τον ενθουσιασμό των πάντων, ό-τι οι μπουρλοπέρηδες θα πρέπει να ξεχωρίζουν με το καλό παράδειγ-μά τους απ' όλα τα άλλα τμήματα, στον πόλεμο, την πειθαρχία, την εμ-φάνισή τους, την άριστη συμπεριφορά απέναντι στη ψυχαγωγία. Ο διοικητής μας πάντα επιδίωκε και το πετύχαινε τα τμήματα του σαμπο-τέρ να ξεχωρίζουν απ' την καλή πλευρά, να αποτελούν το υπόδειγμα ανάμεσα στους άλλους αντάρτικους σχηματισμούς. Η ψυχαγωγία των τμημάτων, οι ομαδικοί χοροί, τα επαναστατικά τραγούδια να είναι παν-τοπινό φαινόμενο στο τμήμα. Αυτές οι επαναστατικές ιδέες, συνταγή του διοικητή, έγιναν για μας τους νεαρούς αξιωματικούς και διοικητές των μελλοντικών σαμποταριστικών σχηματισμών κτήμα στην κατοπινή καθημερινή συμπεριφορά μας. Για τη συμπεριφορά των σαμποταριστι-

κών σχημασμών, για τη μαχητική τους διάκριση μάχες συχνά ακούγονταν τα λόγια: «Περνάει το τμήμα των σαμποτέρ». «Την αποστολή αυτή την ανέλαβαν οι σαμποταριστές». «Εδώ έχουν διάταξη οι λεβέντες του Βρατσάνου» κ.λ.π., κ.λ.π.

Μετά το τέλος της ομιλίας του Βρατσάνου δίνεται το παράγγελμα για ξεκίνημα. Περνάει η φάλαγγά μας με ηχηρό, ρυθμικό στρατιωτικό βηματισμό. Η κίνησή μας συνοδεύεται με το γνωστό και δημοφιλές τραγούδι των σαμποταριστών: «Για τους σαμποταριστές μας δεν υπάρχουνε φραγμοί, το φανέρωσαν στην πάλη, στα γεφύρια στη γραμμή. Τα χέρια κάτω από τη γη, τη γη την πατρική, εκδίκηση στον κάθε εχθρό, ΕΚΔΙΚΗΣΗ – ΦΩΤΙΑ – ΦΩΤΙΑ!». Ο κόσμος του χωριού που μας είχε μάθει, μόλις άκουσε το βροντερό ομαδικό τραγούδι μας, κατάλαβε ποιοι είμασταν. Βγήκε έξω απ' τα σπίτια του να μας δει ακόμα μια φορά να μας αποχαιρετίζει. Με τον ίδιο τρόπο μπήκαμε στη συνέχεια και στο χωριό Ιεροπηγή που κάναμε την επόμενη στάση. Αν και στο χωριό αυτό υπήρχαν και άλλα αντάρτικα τμήματα, η δική μας δυναμική εμφάνιση προκαλεί την προσοχή και το ενδιαφέρον των κατοίκων, των ανταρτών. Τους εντυπωσιάζει, βγήκαν να μας δουν, να χαρούν, να μας χαιρετίσουν.

30 Απρίλη. Με την ίδια μαχητική εμφάνιση γίνεται το πέρασμά μας απ' τα χωριά Πολυάνεμος, Κορφούλα, Κομινιάδες, Διποταμία, Καλή Βρύση. Οι κάτοικοι των χωριών αυτών, ακόμα και εκείνοι που δούλευαν στα χωράφια τους, ακούγοντας τον δυνατό ήχο των τραγουδιών μας, σταματούν τις δουλειές τους, ενδιαφέρονται να δουν ποιο είναι αυτό το τμήμα, ενώ τα μικρά παιδιά τρέχουν να μας πλησιάσουν, να έρθουν πιο κοντά μας να μας δουν καλύτερα, να μας χαιρετίσουν.

Ωστόσο η πιο εντυπωσιακή ήταν η είσοδός μας τις βραδινές ώρες στο χωριό Βρύση. Μέσα σ' αυτό το χωριό, εκτός απ' τους κατοίκους στρατοπέδευαν και μια σειρά τμήματα της 107ης Ταξιαρχίας. Έτσι κι αυτή τη φορά η είσοδός μας γίνεται με την ίδια δυναμική και μαχητική παρουσίαση. Διασχίζουμε τον κεντρικό δρόμο συνταγμένοι σε φάλαγγα κατά δύοδες, με αυστηρό στρατιωτικό βηματισμό, με εξασκημένο και ακριβό ρυθμό κίνησης που συνδυάζονταν και συνοδεύονταν με επαναστατικά τραγούδια, ενώ το πέρασμά μας, που γίνεται πάνω σε πλακοστρωμένο δρόμο, το κάνουν πιο εντυπωσιακό. Ήταν επόμενο μια τέτοια θεαματική στρατιωτική εμφάνιση να γίνει αντιληπτή από μακριά. Αυτό κάνει τους κατοίκους και τους αντάρτες που βρίσκονται εδώ να βγουν απ' τα σπίτια τους στους δρόμους, να ιδούν περί τίνος πρόκειται. Να μας πλησιάσουν, να μας ιδούν από κοντά με τα μάτια τους,

να μας καμαρώσουν, να μας χαιρετίσουν. Το γεγονός αυτό μας κάνει κι εμάς να νιώθουμε χαρά και ικανοποίηση. Οι επευφημίες, τα χειροκροτήματα, οι ζητωκραυγές των παραβρισκομένων υπέρ του ΔΣΕ δεν μας παρασύρουν να χαλαρώσουμε. Και μονάχα όταν φθάσαμε στην κεντρική πλατειούλα του χωριού και ύστερα από στραπωτικό παράγγελμα γίνεται το σταμάτημα, η ανάπαυση, η διάλυση.

Σ' αυτή τη δυναμική και θεαματική στραπωτική παρουσίαση του τμήματος υπήρξε και ένα άλλο αρκετά χαρακτηριστικό. Και αυτό ήταν ότι όλοι εμείς οι 21 μαθητές και τρεις εκπαιδευτές είχαμε ράψει στις επωμίδες μας το αστέρι, που σήμαινε το βαθμό του αξιωματικού ανθυπολοχαγού του ΔΣΕ, γεγονός που δεν μπορούσε να μην προκαλεί συμπληρωματικά τη χαρά, τη συγκίνηση και τον θαυμασμό των παραβρισκομένων. Δεν έμεινε αδιάφορος από αυτή την εκδήλωση και ο διοικητής της 107ης Ταξιαρχίας Ηλίας Ρούνης, που μαζί με όλο το επιτελείο του βγήκε και μας συνάντησε στην πλατεία του χωριού. Εκεί μπροστά στα μάτια μας συγκάρηκε τον Αντώνη Βρατσάνο γι' αυτή την εντυπωσιακή εμφάνιση του τμήματός μας. Εκεί ο Ταξίαρχος δίνει εντολή στην επιμελητεία να χορηγηθεί αυτή τη βραδιά σε όλους μας διπλή μερίδα φαγητού.

Ο διοικητής της 107ης Ταξιαρχίας φανερά συγκινημένος και ικανοποιημένος απ' αυτή τη δική μας εντυπωσιακή εμφάνιση, παίρνει πρωτοβουλία και συγκαλεί ένα ακτίφ στελεχών, στο οποίο κάλεσε κι εμάς να μας παρουσιάσει, να μας φέρει σαν παράδειγμα, να τονίσει τη μεγάλη υποδομή και τις προϋποθέσεις που είχαν δημιουργηθεί που επέτρεπαν με σιγουριά να πιστεύουμε για μια νικηφόρα έκβαση του ένοπλου αγώνα.

Ο Ηλίας Ρούνης με το ψευδώνυμο Μπάρμπα Λιάς ήταν ένας γεροδεμένος άντρας και σχετικά ηλικιωμένος αγωνιστής, ντυμένος με στολή αξιωματικού, με ένα κολοκοτρωνέικο παρουσιαστικό. Διατηρούσε ένα περιποιημένο μερακλήδικο μουστάκι, πάντα μετρημένος στις κουβέντες. Στη σύντομη ομιλία του αναφέρθηκε στις τελευταίες πολεμικές επιτυχίες των ανταρτών, στη συνεχιζόμενη ποιοτική και ποσοπική άνοδο του ΔΣΕ κι ανάμεσα στ' άλλα είπε τα παρακάτω: «Όλοι μας θυμούμαστε πόσοι λίγοι είμασταν όταν ξεκινήσαμε τον ένοπλο αγώνα. Αρχίσαμε απ' το τίποτε, από ξεχωριστούς ξεκομμένους, από μικροομαδούλες, που συνεχώς μας καταδίωκαν και δεν μας άφηναν να σταθούμε σε χλωρό κλαρί. Εξαναγκαζόμασταν να κάνουμε συνεχώς λούφες, να κρυβόμαστε στους λόγγους και στα δάση, να υποφέρουμε από την πείνα και μια σειρά άλλες δυσκολίες. Βλέπουμε σήμερα ότι

*Νικολακόπουλος Σπύρος απ' την
Ευα Μεσσηνίας. Εύελπης αξ/κός.
Πήρε μέρος στο Αλβανικό μέτωπο.
Μέλος του ΚΚΕ. Διοικητής λόχου
στον ΕΛΑΣ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947.
Διευθυντής της Σχολής Υπαξιτών
του Γ. Αρχηγείου. Υπερασπιστής
του Θρυλικού Κλέφτη. Ταγματάρ-
χης του ΔΣΕ.*

*Ρούνης Ηλίας (Μπάρμπα-Λιας).
Πήρε μέρος στην Μικρασιατική εκ-
στρατεία. Μέλος του ΚΚΕ. Καπετά-
νιος του 2/27 τάγματος του ΕΛΑΣ.
Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Διοικητής της
107ης Ταξιαρχίας του ΔΣΕ. Επικε-
φαλής των υπερασπιστών της Αλε-
βίτσας.*

στη θέση εκείνων των μικροσματοδούλων να έχει δημιουργηθεί ένας ισχυρός λαϊκοεπαναστατικός στρατός, οργανωμένος σε λόχους, σε τάγματα, σε ταξιαρχίες, που ελέγχει και κρατάει σταθερά ολόκληρες ελεύτερες περιοχές. Ένα άλλο αρκετά πειστικό παράδειγμα για την ανοδική πορεία του ΔΣΕ είναι οι λεβέντες του μικρού αυτού τμήματος που έχουμε μπροστά μας, που με την υποδειγματική τους σημερινή στρατιωτική εμφάνιση μας έκαναν όλους να χαρούμε. Είναι οι νεαροί ανθ/γοί μας, οι οποίοι σπούδασαν σε δική μας στρατιωτική σχολή. Είναι σαν τα χελιδόνια που έρχονται και φέρουν την άνοιξη. Είναι οι καινούργιοι εκπαιδευμένοι αξιωματικοί μας, που προορίζονται να πλαισιώσουν τα τμήματά μας. Πίσω απ' αυτούς θα ακολουθήσουν και πολλοί άλλοι, που ετοιμάζονται στο ελεύθερο Βίτσι».

1 Μαΐου. Είναι μέρα του Μεγάλου Σαββάτου. Έκανε μια πραγματική πρωτομαγιάτικη λακάδα. Τελείως απρόοπτα έμαθα ότι εδώ κοντά βρίσκεται και η αδερφή μου Βούλα. Με μεγάλη χαρά και χωρίς καθυ-

στέρψη πήρα άδεια και πήγα να την ιδώ. Είχα να την συναντήσω απ' τον Οκτώβρη του 1947. Συνάντηση δυο αδερφών στο μέτωπο και μάλιστα έτσι αναπάντεχα είναι γεγονός υψίστης χαράς. Έτσι απρόοπτα που έλαβε χώρα αυτή η συνάντηση, έκανε στην αρχή την αδερφή μου Βούλα, όταν μ' αντίκρυσε να μην πιστεύει στα ίδια τα μάτια της. Όταν πείστηκε πια ότι μπροστά της είναι ο αδερφός της ρίχτηκε ίσια απάνω μου, μ' αγκάλιασε, με φιλούσε. Σε τέτοιες περιπτώσεις αδύνατο να μείνεις ασυγκίνητος όσο σκληρός κι αν είσαι. Πολύ περισσότερο που η αδερφή μου Βούλα ήταν πολύ ευαίσθητη σε σύγκριση με τ' άλλα αδέρφια μας. Γι' αυτό και τα δάκρυα έτρεχαν στο πρόσωπό της. Τις απογευματινές ώρες μαζί με τον Αποστόλη Παπαθεοδώρου κάναμε μια βόλτα στην κορφούλα που είναι στην πάνω άκρη του χωριού. Εδώ περνούσε η μεθοριακή γραμμή των ελληνοαλβανικών συνόρων. Η γραμμή αυτή περνούσε στη βάση του χωρισμού των υδάτων. Στο ορόσημο συναντήσαμε και τον αλβανό φρουρό των συνόρων. Όταν τον πλησιάσαμε, τον χαιρετίσαμε. Μας ανταπέδωσε κι αυτός με παρόμοιο χαιρετισμό. Δεν αμφέβαλε ότι είμαστε αντάρτες, αυτό εξάλλου βεβαιώνονταν κι απ' το «Δ» που είχαμε στο δίκωχο. Μας πρότεινε καπνό και χαρτί να στρίψουμε τσιγάρο. Με νοήματα του δώσαμε να καταλάβει ότι δεν καπνίζουμε. Έβγαλα και του πρόσφερα ένα κουτί τσιγάρα απ' αυτά που καμιά φορά χορηγούνταν στους αξιωματικούς του ΔΣΕ. Μας ευχαρίστησε. Στήσαμε «κουβεντολόι» με τις χειραφτίες, με τα νοήματα, με μορφασμούς, όπως μπορούσαμε. Πολύ θέλαμε να μιλήσουμε μ' αυτό τον φαντάρο, που στο πρόσωπό του βλέπαμε το φιλικό λαό και το αδελφό κόμμα της Αλβανίας, που σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές περισσότερο από κάθε άλλη χώρα των Λαϊκών Δημοκρατιών στεκόταν δίπλα μας και βοηθούσαν το κίνημά μας, εκπληρώνοντας το διεθνιστικό τους καθήκον, παρά τις τεράστιες δυσκολίες που συναντούσαν οι ίδιοι και τις αιματηρές οικονομίες που κάνανε για να καλύψουν τις ίδιες τις δικές τους ανάγκες.

2 Μαΐου. Είναι Κυριακή, μέρα του Πάσχα. Γνώριζα ότι στα τμήματα της 107ης Ταξιαρχίας υπηρετούσε ο χωριανός μου Κοντοβάς Γαβριήλ. Πήρα άδεια απ' το Βρατσάνο και πήγα να τον συναντήσω. Αυτή την περίοδο τα τμήματα του ΔΣΕ, που βρίσκονταν σε τούτο το χώρο, ασχολούνταν εντατικά με οχυρωματικά έργα στη σχεδιαζόμενη γενική γραμμή άμυνας, ενόψει της αναμενόμενης εκθρικής εαρινής εκστρατείας. Παρόλο που ήταν Κυριακή του Πάσχα τα τμήματα αυτά δούλευαν κανονικά. Προχωρώντας σε μια δασωμένη πλαγιά της Αλεβίτσας συνάντησα μια αντάρπσσα, που φορούσε πένθος στο μανίκι.

Μου έδειξε πού δουλεύει ο χωριανός μου. Τον γνώρισα αμέσως. Μαζί μ' έναν άλλο με μια μακρινή κόφτρα πριόνιζαν έναν μεγάλο κορμό δένδρου που προορίζονταν για τη κατασκευή σκεπάστρων αμπριών. Όταν τον πλησίασα τον φώναξα στο όνομά του. Όταν γύρισε και με είδε, με γνώρισε αν και στην αρχή μόλις με αντίκρουσε παραξευέντηκε πάρα πολύ από μια τέτοια αναπάντεχη δική μου εμφάνιση σε τούτα τα μέρη. Παρατάει την πριόνα και τρέχει ίσια απάνω μου, φωνάζοντας: «Ρε, Μήτσο, πώς βρέθηκες εδώ;». Αγκαλιαστήκαμε, σφιχτήκαμε, για κάμποση ώρα δεν θέλαμε να ξεχωρίσουμε. Στέλεχος και συνεργάτης στην οργάνωση της ΕΠΟΝ, μέλος του ΚΚΕ. Προέρχονταν από μια επαναστατική οικογένεια του χωριού μας που ολοκληρωτικά είχε δοθεί στον αγώνα που κάναμε. Άλλα τέσσερα αδέρφια του πολεμούσαν με το όπλο στο χέρι απ' τις γραμμές του ΔΣΕ. Μια τέτοια αναπάντεχη συνάντηση στα δάση της μακρινής Μακεδονίας δυο χωριανών, φίλων, συναγωνιστών και συντρόφων προκάλεσε πλημμύρα αμοιβαίων αισθημάτων χαράς απ' αυτή την ευχάριστη στιγμή. Είχαμε να σμιζουμε απ' το 1946. Ήταν διοικητής διμοιρίας. Θυμάμαι χαρακτηρισικά τους άσπρους καθαρούς και σιδερωμένους γιακάδες του άσπρου πουκάμισού του, που τους είχε βγαλμένους έξω από το χιτώνιό του. Φώναζε και μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά της διμοιρίας του και με παρουσίασε. Ήρθε το μεσημέρι κι επειδή το ψωμί δεν είχε φτάσει ακόμα, χρειάστηκε να φάμε τη φασουλάδα σκέτη. Είπε πολλές καλές κουβέντες στα παιδιά για μένα, για την οικογένειά μου, δίπλα σ' όλ' αυτά με παρουσίασε και σαν τραγουδιστή. Επέμενε να τραγουδήσω να με ακούσουν και οι άνδρες της διμοιρίας του. Στάθηκαν μάταιες οι προσπάθειες να τον πείσω ότι δεν τα καταφέρνω.

Εκεί μπροστά στα παιδιά όλης της διμοιρίας μου λέει χαρακτηριστικά: «Εγώ έλεγα πότε να πάω στο χωράφι μου στη Σουρβιά, ν' ακούσω κανά τραγούδι απ' τα Κατσούλια κι εσύ λες ότι δεν τα καταφέρνεις;». Χρειάστηκε να εξηγήσω ότι στα Κατσούλια που με το τραγούδι τους πραγματικά προκαλούσαν το θαυμασμό στους Δρανησιώτες ήταν τα αδέρφια μου Κώστας, Γιώργος, Πέτρος, Ελένη. Τελικά συμφωνήσαμε να τραγουδήσουμε μαζί «Σηκώσου απάνω, Γιάννο μου, και μη βαριά κοιμάσαι...». Με επιμονή των παιδιών ακολούθησαν: «Σαν πας, πουλί μου στο Μωριά...». Και στη συνέχεια χορέψαμε μαζί το τοσάμικο: «Εγώ είμαι ο Νάκος ο Μπελής...». Κατευχαριστημένοι απ' αυτή τη συνάντηση, τις βραδινές ώρες, αποχαιρετηστήκαμε. Κανένας μας δεν γνώριζε και δεν υποψιάζονταν ότι αυτή η συνάντηση ήταν και ο τελευταίος χωρισμός μας.

3 Μαΐου. Το τμήμα μας συνεχίζει την πορεία του προς Γράμμο. Περνούμε το Λειβαδοτόπι και διανυκτερεύουμε στο Πεύκο. Σπς 4/5, μέσω Μυροβλήτη, Πευκόφυτο φτάνουμε στη Λυκόραχη. Εδώ κοντά είχε εγκατασταθεί η έδρα της 670ης Μονάδας.

Στα δυο εικοσιτετράωρα της πορείας μας απ' την Καλή Βρύση νιώσαμε για τα καλά πόσο άσχημη ήταν η επισιτιστική κατάσταση του πληθυσμού και των τμημάτων του ΔΣΕ σε τούτα τα μέρη. Θυμηθήκαμε την πείνα του φθινοπώρου του 1947. Μετά το Λειβαδοτόπι δεν ξαναείδαμε ψωμί στα μάτια μας. Από εκεί και πέρα τη βγάσαμε βασικά με κουρκούτι που στην ουσία δεν επρόκειτο για πραγματική κουρκούτι, αλλά απλώς για ένα κατασκεύασμα που αποτελούνταν από λίγο καλαμποκίσιο αλεύρι ανακατεμένο με βραστό νερό. Αν και σ' όλα αυτά τα χωριά είχαν εγκατασταθεί πολλά συνεργεία επιμελητειών, ωστόσο δεν υπήρχαν αποθήκες με τρόφιμα για διανομή. Αυτή η άσχημη επισιτιστική κατάσταση που επικρατούσε αυτή την περίοδο στα χωριά του Γράμμου έχει τις εξηγήσιμες πλευρές της. Οι λίγοι κάτοικοι που είχαν ακόμα παραμείνει σ' αυτά τα χωριά, οι ίδιοι πεινούσαν. Κι αυτό όχι μονάχα, γιατί σ' αυτά τα ορεινά μέρη ήταν περιορισμένες οι δυνατότητες παραγωγής σταριού, καλαμποκιού κ.λ.π., αλλά και από το γεγονός ότι δυο ολόκληρους χειμώνες στους ώμους των λίγων κατοίκων αυτών των χωριών έπεσε όλο το βάρος της τροφοδότησης των αντάρτικων σχηματισμών. Δίπλα σ' αυτές τις εξαιρετικά δυσμενείς επισιτιστικές συνθήκες θα πρέπει ακόμα να προστεθεί ότι στα αντάρτικα τμήματα και στον πληθυσμό αυτής της περιοχής είχε ανατεθεί το καθήκον της κατασκευής και της ανέγερσης αμυντικών οχυρωματικών έργων, στα οποία δούλευαν εντατικά να προλάβουν να τα τελειώσουν πριν την έναρξη της εκθρικής εαρινής εκστρατείας. Και παρόλες αυτές τις δύσκολες συνθήκες επιβίωσης, χάρη στη δυνατή θέληση, την επιμονή, την ανδρεία των ανταρτών και των πολιτών το έργο της οχύρωσης δεν σταμάτησε.

Ο Δ. Βλαντάς, τότε Πολιτικός Επίτροπος του Αρχηγείου Δυτικής Μακεδονίας (ΑΔΜ) να πώς περιγράφει την τρομερή επισιτισκή κατάσταση των αντάρτικων τμημάτων την άνοιξη του 1948.

«Έφτασα, λοιπόν, νύχτα στις 21/2/48 στο σταθμό διοίκησης του ΑΔΜ. Την άλλη μέρα το πρωί μου έφεραν στην καλύβα που κοιμήθηκα μια σούπα, το ονομαζόμενο αλευροτέντωμα. Επρόκειτο για λίγο καλαμποκάλευρο μέσα σε βραστό νερό... Σκέφτηκα: αφού στο σταθ-

μό διοίκησης του ΑΔΜ τρώνε τέτοιο κατασκευάσμα, η διατροφή των ανταρτών θα είναι χειρότερη» (Δ. Βλαντάς, εκδ. 1981, σελ. 54).

Παρακάτω παραθέτουμε μια ακόμα περικοπή απ' την έκθεση του ίδιου του Δ. Βλαντά, που έσπειλε με την ιδιότητα του ΠΕ του ΑΔΜ απ' τις 6/3/1948 στο ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ και αφορούσε την κατάσταση του επισηπισμού των τμημάτων αυτού του Αρχηγείου. «Για την τροφοδοσία των τμημάτων του ΑΔΜ στη Βόρεια Πίνδο, μπορώ να πω, πως έχουμε σωστό δράμα. Αμφιβάλλω αν υπάρχουν σε άλλα Αρχηγεία τόσο πεινασμένα τμήματα. Έφτασαν να τρώνε οι τραυματίες μας και οι άρρωστοί μας στο αναρρωτήριο της 14ης Ταξιαρχίας (αυτό είναι κανονικό νοσοκομείο και όχι αναρρωτήριο) πενήντα δράμια μπομποτά χωρίς τίποτε άλλο. Πάρτε μέτρο για τις άλλες μονάδες» (Δ. Βλαντάς, στο ίδιο, σελ. 58).

Ο Δημήτρης Ντάλας που τότε ήταν τραυματίας και νοσηλεύονταν στο Γενικό Νοσοκομείο στο Γράμμο αφηγείται: «Οι μερίδες του φαγητού ήταν μικρές, σπάνια σ' αυτές υπήρχε κρέας κι όλα αυτά χωρίς αλάτι.

Και ενώ βρισκόμασταν κοντά στα σύνορα, έφτασε η υπόθεση στο σημείο να μην μπορεί να εξοικονομηθεί ένα τσουβάλι αλάτι για τις ανάγκες του νοσοκομείου».

Για την τρομερή επισηπιστική κατάσταση που βρέθηκαν τα τμήματα του ΔΣΕ την άνοιξη του 1948 στο χώρο της Βόρειας Πίνδου, είχαν άμεσα σχέση με τη συμπεριφορά που κρατούσαν οι φίλοι σύμμαχοί μας και πρώτα απ' όλα η Γιουγκοσλαβία του Τίτο, η οποία απ' τη θέση του συντονιστή των ελληνικών υποθέσεων, γνώριζε πολύ καλά την άθλια επισηπιστική κατάσταση που βρίσκονταν οι αντάρτες, και όχι απλώς αδιαφορούσε, αλλά και έκλεισε το κύριο κανάλι του ανεφοδιασμού εκείνης της λίγης βοήθειας που ερχόταν απ' τους φίλους μας του εξωτερικού και υποχρεωτικά περνούσε μέσα απ' το γιουγκοσλαβικό έδαφος.

Με σκοπό να βρεθεί κάποια διέξοδος απ' αυτή την απελπιστική κατάσταση, που βρέθηκαν την άνοιξη του 1948 τα τμήματα του ΔΣΕ που βρίσκονταν στη Βόρεια Πίνδο, το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ αναγκάζεται το όλο αυτό θέμα να το εξετάσει σε ειδική του συνεδρίαση. Εκεί και αποφασίστηκε να πάει το μέλος του ΠΓ του ΠΕ του ΓΑ του ΔΣΕ Βασίλης Μπαρτζιώτας στα Τίρανα και να ζητήσει γι' αυτό βοήθεια απ' το αδερφό κόμμα της Αλβανίας. Να π γράφει γι' αυτό το θέμα ο ίδιος ο Β. Μπαρτζιώτας: «Επειδή ο Τίτο με το κλείσιμο των συνόρων μας στέρησε το ψωμί μας, με απόφαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ πήγα στη Λαϊκή Δη-

μοκρατία της Αλβανίας να παρακαλέσω τους ηγέτες της, Εμβέρτ Χότζα και Μεχμέτ Σέκου να μας βοηθήσουν με τα απαραίτητα άλυρα. Οι αλβανοί σύντροφοι, προς τιμή τους, μας βοήθησαν με το παραπάνω. Ο αντίπαλος, ο κυβερνητικός στρατός που δεν ήξερε ότι λύσαμε το ζήτημα του ψωμιού, μας βομβάρδιζε με προκηρύξεις στο Σμόλικα και στο Γράμμο και καλούσε το ΔΣΕ να σταματήσει τον πόλεμο. «Δεν έχετε τώρα ούτε τον Τίτο μαζί σας. Μείνατε χωρίς ψωμί» (Β. Μπαρτζιώτας, 60 χρόνια κομμουνιστής, σελ. 28, εκδ. 1986). Κι όλη αυτή η συμπεριφορά του Τίτο εκδηλώθηκε στις πιο κρίσιμες κι αποφασιστικές στιγμές για τους αντάρτες, όταν ο ΔΣΕ ετοιμάζονταν να δώσει και έδινε τη μεγάλη μάχη του Γράμμου. Είναι να λυπάται κανείς ότι βρέθηκαν μερικοί οπαδοί της αριστεράς που δεν θεωρούν αυτή τη στάση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο σαν πραγματικό πισώπλατο χτύπημα απέναντι στο κίνημά μας. Τη βοήθεια σε τρόφιμα που μας έδωσε αυτή τη φορά η Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας οι αντάρτες την αισθάνθηκαν απ' τον Ιούλη του 1948.

Διείσδυση στο χώρο των Γρεβενών για επιμελτειακή εκμετάλλευση

5 Μαΐου. Απ' τη διοίκηση της 670ης Μονάδας ήρθε διαταγή στο Βρατσάνο να στείλει ένα συνεργείο σαμποταριστών στο ΑΔΜ για να χρησιμοποιηθεί προσωρινά για καταστροφές. Ο διοικητής ανάθεσε αυτή τη δουλειά σ' εμένα. Την ίδια μέρα, μαζί με το Γιάννη Πάνο και τον Κώστα Λελεκάνο ξεκίναμε απ' τη Λυκόραχη, περάσαμε τη Ζέρμα, τη Ζούζουλη και διανυκτερεύσαμε στου Νιτέσκου τα Καλύβια.

6 Μαΐου. Κάτα το μεσημέρι φτάσαμε στο Ντουτσκό. Στο δάσος έξω από αυτό το χωριό συναντήσαμε τη διοίκηση του ΑΔΜ. Μας έκαναν γνωστή την αποστολή μας. Το τμήμα που θα ακολουθούσαμε. Εφοδιαστήκαμε με το απαραίτητο εκρηκτικό υλικό και τα πυροτεχνικά μέσα. Εδώ μάθαμε ότι τα τμήματα του ΑΔΜ πραγματοποιούσαν μια επιχείρηση-διείσδυση στα κατεχόμενα χωριά των Γρεβενών με σκοπό να γίνει επιμελτειακή εκμετάλλευση αυτού του χώρου, να συγκεντρωθούν τρόφιμα, (σιτάρι, καλαμπόκι, γιδοπρόβατα, βόδια κ.λ.π.) για να καλυφτούν οι άμεσες και οξείες ανάγκες των τμημάτων, όσο και για τη δημιουργία κάποιας στοιχειώδους εφεδρείας τροφίμων, ενόψει της αναμενόμενης εαρινής εκστρατείας του κυβερνητικού στρατού.

7 Μαΐου. Μόλις νύχτωσε ξεκινήσαμε. Εμείς ακολουθούσαμε το

λόχο του Σωκράτη Παναγούλια, γνωστού συμμαθητή μου απ' τη Β' σειρά της ΣΑΓΑ. Ο λόχος αυτός ανήκε στο τάγμα του Ξυροτύρη. Η πορεία γίνεται μέσω Νιτρούζι, Ροδιά. Παρακάμπουμε τον Άη-Γιώργη, που κατέχονταν απ' τον αντίπαλο. Στη νυχτερινή αυτή πορεία παρατηρήθηκε καθυστέρηση της φάλαγγας με αποτέλεσμα να μην φτάσουμε έγκαιρα στον προορισμό μας όπως προβλέπονταν απ' το σχέδιο. Το γεγονός αυτό έπαιξε αρνητικό ρόλο στην ολοκληρωτική εκπλήρωση της αποστολής του τάγματος, μα κόστισε την άλλη μέρα και απώλειες στο τμήμα.

8 Μαΐου. Σύμφωνα με το σχέδιο της επιχείρησης, τα τμήματα που θα ασχολούνταν με την επιμελητειακή εκμετάλλευση έπρεπε να μπουν τη νύχτα στα χωριά Κιβωτός, Κοκκινιά, Πολύδενδρο και να τελειώσουν τη δουλειά ως τις πρωινές ώρες. Στην πραγματικότητα όμως λόγω της καθυστέρησης που παρατηρήθηκε οι αντάρτες έφτασαν στην Κιβωτό τα ξημερώματα, ενώ όταν μπήκαν στο χωριό Κοκκινιά είχε βγει ο ήλιος. Με μεγάλη καθυστέρηση φτάσαμε κι εμείς στο στόχο, που ήταν να αναπνέσουμε μια γεφυρούλα στο δημόσιο δρόμο Γρεβενών-Κοκκινιάς. Η καταστροφή αυτή έπρεπε να γίνει τη νύχτα, ενώ εμείς όταν φτάσαμε στον προορισμό μας ο ήλιος είχε ανεβεί για τα καλά. Κάναμε την ανατίναξη. Αργότερα διαπιστώθηκε ότι η καταστροφή αυτής της γέφυρας δεν έλυσε το πρόβλημα, μια και το έδαφος επέτρεπε στα μηχανοκίνητα να την παρακάμψουν. Επιστρέφοντας μπήκαμε στο χωριό Κοκκινιά. Οι περισσότεροι κάτοικοι αυτού του χωριού ήταν πρόσφυγες απ' το Πόντο. Ήταν Σάββατο, παραμονή του Αγίου Θωμά. Μας πρόσφεραν κόκκινα αυγά, ψωμί, τρόφιμα. Σ' ένα σπίτι δοκίμασαμε το γνωστό καβίτσι, που στους άλλους δυο συναδέλφους μου άρεσε πολύ. Από εκεί πήγαμε στην κορφούλα Τσούμα που ήταν ο διοικητής λόχου. Τα αντάρτικα συνεργεία που είχαν αναλάβει την επιμελητειακή εκμετάλλευση δουλεύουν εντατικά να προλάβουν να εκπληρώσουν την αποστολή τους και στη συνέχεια να υποχωρήσουν. Τα εχθρικά αεροπλάνα που έφτασαν σε λίγο αρχίζουν να μυδραλιοβολούν, να τους δυσκολεύουν το έργο τους. Η κατάσταση των ανταρτών επιδεινώθηκε μετά το μεσημέρι, όταν τμήματα του στρατού με μηχανοκίνητα και δυο τανκς, που είχαν φτάσει απ' την Κοζάνη, άρχισαν να μπαίνουν στο χωριό Πολύδενδρο και να κατευθύνονται προς Κοκκινιά. Το μέρος μπροστά βάζεται συνεχώς με πολυβόλα, με ανταρματικά πυροβόλα, με βλήματα όλμων. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν και τα δυο τανκς.

Η υποχώρηση των ανταρτών γίνεται με μεγάλες δυσκολίες κάτω

απ' τα συνεχή πυρά και την απειλή να τους πάρουν σθάρνα τα τανκς. Το ομαλό έδαφος επιτρέπει σ' αυτά να κινούνται μπροστά με αποτέλεσμα να υπάρχουν σ' εμάς τραυματίες, θύματα. Απ' την Τσούμα που βρισκόμαστε βλέπαμε την κρισιμότητα της κατάστασης, που είχε δημιουργηθεί. Ωστόσο εκείνο που ιδιαίτερα ανησυχούσε το λοχαγό Πα-ναγούλια ήταν η συνεχής προώθηση των τανκς προς Κοκκινιά. Ζήτησε τη γνώμη μας για τον τρόπο αντιμετώπισης των τανκς. Στη διάθεση του λόχου βρέθηκαν όλα-όλα δυο πάντζερ. Ο Γιάννης Πάνος πρότεινε να κατεβεί μια ομάδα μ' αυτά τα δυο πάντζερ στην Κοκκινιά και εκεί να περιμένει και να χτυπήσει τα τανκς. Ιδέα πολλή ριψοκίνδυνη και χωρίς προοπτική. Διαφώνησα ριζικά. Διατύπωσα τη γνώμη ότι όσο δύσκολη και αν είναι η κατάσταση της υποχώρησης των τμημάτων μας απ' την Κοκκινιά με τίποτε δεν μπορούμε αυτή τη στιγμή να βοηθήσουμε με τα μέσα που διαθέτουμε να σταματήσουν τα τανκς μια και το μέρος ήταν βατό και κανένας δεν μπορούσε να ξέρει εκ των προτέρων από πού θα περάσουν για να περιμένει. Εξέφρασα τη γνώμη ότι τα τανκς μπορούν να αντιμετωπιστούν μονάχα πιο πίσω, κοντά στο χωριό Κιβωτό που το έδαφος είναι ανηφορικό και έχει μια σειρά άλλα φυσικά εμπόδια-σούδες, αυλάκια, όχθες που θα υποχρέωναν τα τανκς να κινούνται από φανερές διαβάσεις. Ότι και σ' αυτή την περίπτωση να μην σπριχτούμε μονάχα στα δυο πάντζερ, αλλά να χρησιμοποιήσουμε και τυποποιημένα καλούπια με εκρηκτικές ύλες και ότι στην άμυνα αυτή να πάρουμε προσωπικά και οι ίδιοι μέρος. Σ' αυτό και καταλήξαμε. Για άγνωστους για μας λόγους τα τανκς δεν αποφάσισαν να κινηθούν προς καταδίωξη των τμημάτων μας. Αρκέστηκαν απ' τις θέσεις που βρισκόταν να βάζουν με τα αντιαρμακά πυροβόλα τους και τα ταχυβόλα. Τις βραδινές ώρες οι αντάρτες μαζί με τα τρόφιμα και τα κοπάδια άρχισαν να υποχωρούν. Οι πλαγιοφυλακές μας κρατούσαν καθηλωμένες τις δυνάμεις του στρατού που κατείχαν τον Άη-Γιώργη.

Αυτή τη νύχτα και για τον ίδιο σκοπό έγιναν παρόμοιες διεισδύσεις και από άλλα τμήματα στο γεωγραφικό χώρο των Γρεβενών και του Τσοτυλίου.

Εάν η ηγεσία του ΔΣΕ ύστερα απ' τη φανερή αδιαφορία των φίλων μας συμμάχων να μας εφοδιάσουν με τρόφιμα, δεν έπαιρνε έγκαιρα αυτά τα μέτρα, όλα τα τμήματα του ΔΣΕ θα σαρώνονταν απ' την τρομερή πείνα. Με την διείσδυση των τμημάτων στο χώρο των Γρεβενών συγκεντρώθηκαν αρκετά τρόφιμα, αλεύρι, πολλά γιδοπρόβατα, βόδια κ.λ.π. που βοήθησαν σημαντικά να λυθεί το οξύ πρόβλημα της τροφοδοσίας όλων των σχηματισμών που βρίσκονταν στη Βόρεια Πίνδο.

Πολλά απ' τα γιδοπρόβατα και τα βόδια, που είχαν συγκεντρωθεί και έπρεπε να διατηρηθούν, τα βοσκούσαν αντάρτες τσοπάνηδες και χρησιμοποιήθηκαν για τα συσσίτια των ανταρτών μέχρι το τέλος της εαρινής εκστρατείας του κυβερνητικού στρατού το καλοκαίρι του 1948. Ο ΔΣΕ σαν λαϊκός στρατός που ήταν έκφραζε τα συμφέροντα των αγροτών και των εργαζόμενων στρωμάτων του πληθυσμού. Πάλευε για την εγκατάσταση στην χώρα μας μιας δίκαιης κοινωνίας χωρίς εκμετάλλευση και ενάντια στις καταπιέστριες τάξεις. Η ηγεσία του ΔΣΕ καταλάβαινε τώρα πολύ καλά τι σήμαινε για τέτοιο λαϊκό στρατό, σαν το ΔΣΕ, να παίρνει τα ζώα απ' τις οικογένειες των αγροτών. Ωστόσο αυτό το μέτρο ήταν αναγκαστικό και άκρως αναγκαίο, όταν πια δεν υπήρχε άλλη διέξοδος και το μέτρο αυτό πάρθηκε όταν το μαχαίρι είχε φτάσει στο κόκκαλο. Ήταν πια ζήτημα ζωής ή θανάτου και το μέσο αυτό καλούνταν να σώσει τα τμήματα απ' το σίγουρο θάνατο, την τρομερή πείνα που τον λίμαζε.

Ωστόσο αυτή η πράξη σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί με τα πλιότσικα που έκαναν οι λυστοσυμμορίτες της δεξιάς, που έπαιρναν τα ζώα απ' τις οικογένειες των αριστερών και τα πουλούσαν στα παζάρια και θησαύριζαν. Οι αντάρτες σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν έκαναν εξαίρεση ανάμεσα σε αριστερούς και δεξιούς. Εκτός απ' αυτό, απ' ό,τι είμαι σε θέση να γνωρίζω, οι άνθρωποι των επιμελητειακών συνεργειών για ό,τι έπαιρναν έδιναν στον κάτοχό τους αποδείξεις με σφραγίδες, που αυτό σήμαινε ότι στο μέλλον μετά τη νίκη της επανάστασης να έχουν το δικαίωμα να παρουσιάσουν αυτή την απόδειξη στα αρμόδια όργανα για αποζημίωση.

9 Μαΐου. Τα τμήματα του ΑΔΜ που είχαν πάρει μέρος σ' αυτή τη διείσδυση στρατοπεδεύουν στα δάση γύρω απ' το Νιτρούζι, Νιουσκό κ.λ.π. Ο χώρος αυτός όλη την ημέρα βομβαρδίζεται απ' την εχθρική αεροπορία, απ' το πυροβολικό. Σε μερικούς τομείς διεξάγονται μάχες με τμήματα του Κυβερνητικού Στρατού που είχε κινηθεί προς καταδίωξη. Στις 10 και 11/5 βρισκόμαστε στο ΣΔ του ΑΔΜ κοντά στο χωριό Νιουσκό. Μας δόθηκε η δυνατότητα να δούμε και έναν γάλλο ανταποκριτή που αυτές τις μέρες επισκέφτηκε το ΑΔΜ... Στις 13/5 πήραμε εντολή να επιστρέψουμε στο τμήμα μας την ίδια μέρα μέσω Νιέτσκο, Καλύβια, Ζούζουλη, Ζέρμα, Λυκόραχη, Θεοτόκο. Εκεί συναντήσαμε τη διοίκηση και τους άλλους μαθητές της σχολής.

15 Μαΐου. Αυτή την ημέρα έγινε ένα είδος εξετάσεων των γνώσεων των μαθητών, που ήταν και το στάδιο αποπεράτωσης της εκπαίδευσης αυτής της σειράς της Σχολής. Εδώ δόθηκαν και τα φύλλα πο-

ρείας για διοικητικές θέσεις σε διάφορα τμήματα των σχηματισμών του σαμποτέρ.

Οι έξι απ' αυτούς, ανάμεσά τους και εγώ, σταλθήκαμε να πλαισιώσουμε τη νεοϊδρυμένη Διλοχία σαμποτέρ της 670ης Μονάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΜΟΙΡΙΤΗΣ ΣΤΗ ΔΙΛΟΧΙΑ ΣΑΜΠΟΤΕΡ ΤΗΣ 670ης ΜΟΝΑΔΑΣ

Γνωριμία με το τμήμα

16 Μαΐου. Ήταν μια θαυμάσια ηλιόλουστη μαγιάτικη μέρα. Πλησίαζε το μεσημέρι όταν φτάσαμε στον καταυλισμό της Διλοχίας, που βρισκόταν σε μια ομαλή πλαγιά ανάμεσα στην Οξυά και τη Θεοτόκο. Η πράσινη χλόη είχε ήδη στρώσει για τα καλά τις προσήλιες ρεματιές, ενώ οι απέναντι πλαγιές του Σμόλικα είναι ακόμα σκεπασμένες με χιόνι.

Μπαίνοντας στον καταυλισμό αμέσως ανηληφθήκαμε τις εντατικές ασχολίες των μαχητών, μια κινητικότητα που μας θύμιζε τη συννητισμένη εικόνα που πάντα παρουσίαζε ένα τμήμα ύστερα από κάποια επιστροφή του από κάποια μακρινή και κουραστική εκστρατεία. Το κύριο μέλημα αυτών των ασχολιών ήταν η γενική καθαριότητα του προσωπικού και των ατομικών ειδών. Άλλοι γυμνοί απ' τη μέση και πάνω στέκονταν στη σειρά κοντά στις φωτιές που έβραζαν σε αυτοσχέδια δοχεία (ντενεκέδες) νερό, για να ζεματίσουν τα ρούχα τους, να εξοντώσουν τις ψείρες, τα αυγά τους (της κόνιδες). Οι δραστηριότητες είναι ποικιλόμορφες, πλένουν ρούχα και τα τεντώνουν να στεγνώσουν στα κλώνάρια των δένδρων, ράβουν ή επισκευάζουν τα ατομικά τους είδη όπως μπορούν. Καμιά ομοιομορφία στο ντύσιμο, στην υπόδυση. Όλα ήταν παρδαλά. Στρατιωτικές χλαίνες, μαύρα παλτά, καπαρντίνες, πολιτικά σακάκια, χιτώνια, άρβυλα, μπότες, σκαρπίνια, παντόφλες, τραγιάσκες και δίκονα. Σ' ό,τι αφορά τα πουκάμισα και τις κάλτσες μπορούσες να συναντήσεις όλα τα υπαρκτά χρώματα. Ήταν φανερά εξαντλημένοι, μόλις είχαν έρθει στο Γράμμο ύστερα από μια τρίμηνη δυσκο-

λότατη πορεία απ' τη Νότια Ελλάδα. Υπήρχε όμως στον κόσμο αυτό και το αίσθημα της αντοχής, το κουράγιο, η επιμονή, η θέληση να παλέψουν για τα ιδανικά που πίστευαν.

Γνώριζαν για το δικό μας ερχομό. Τους είχε ανακοινώσει η διοίκηση, γι' αυτό μόλις πατήσαμε στον καταυλισμό, κατάλαβαν περί τίνος πρόκειται. Μα και το σύνολο της δικής μας παρουσίας όπως είμασταν ντυμένοι στα στραπωικά απ' το δίκωχο μέχρι τ' άρβυλα, εξοπλισμένοι με αυτόματα, φορτωμένοι με γυλιούς δεν μπορούσε να μην προκαλεί εντύπωση σ' αυτούς τους «επισκέπτες», που μόλις είχαν έρθει απ' τη Ρούμελη. Σταματούν ης ασκολίες τους, μας κοιτάζουν, άλλοι έρχονται κοντά να μας γνωρίσουν, να μας χαιρετίσουν, να μας ρωτήσουν από ποια περιοχή καταγόμαστε. Για μένα αυτή η πρώτη γνωριμία ήταν ιδιαίτερα ευχάριστη, μια και οι περισσότεροι αυτού του τμήματος κατάγονταν απ' τις δικές μας γειτονικές περιοχές, της Ευρυτανίας, της Φθιώδας, του Δομοκού κ.λ.π.

Ο ΣΔ της Διλοχίας ήταν εγκαταστημένος στο μοναδικό αντίσκηνο του καταυλισμού, που είναι κάτω από έναν ... έλατο. Στην έξοδο του αντίσκηνου συναντάμε το διοικητή της Διλοχίας ταγματάρχη Μενέλαο Τυπάδη. Τον χαιρετίσαμε όλοι μας στραπωικά, όπως συνηθίζονταν τότε. Φαίνονταν ικανοποιημένος απ' αυτόν τον τρόπο παρουσίας. Με χειραψίες μας χαιρέτησε τον καθένα ξεχωριστά. Ακολούθησε συζήτηση. Με ένα ήρεμο, αλλά αρκετά πειστικό τρόπο μας εξηγεί για το σκοπό της συγκρότησης και τον προορισμό της Διλοχίας, για την κατάσταση του τμήματος και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, για τη σύνθεση του προσωπικού, που σχεδόν στο σύνολό του ήταν ανειδίκευτο όχι μονάχα για τη διεξαγωγή σαμποταριστικής δράσης, αλλά και για συνηθισμένο πόλεμο. Επισήμανε ιδιαίτερα ότι το καθήκον υπ' αριθ. 1 γι' αυτό το τμήμα είναι σήμερα το συντομότερο να εκπαιδευτεί και να αποκτήσει διπλή στραπωική ειδίκευση με μαχητές πεζικάριους και σαμποταριστές. Να ετοιμαστεί πολυπλευρα για τη διεξαγωγή μιας τέτοιας σύνθετης πολεμικής δράσης. Συμπλήρωσε ακόμα ότι ο χρόνος που μας δίνει η ανώτερη ηγεσία για τη εκπλήρωση αυτού του καθήκοντος είναι περίπου ένας μήνας, φανερά ανεπαρκής. Κλείνοντας τόνισε τον ιδιαίτερο δικό μας ρόλο σ' αυτό το έργο, μα εξέφρασε και την πεποίθηση ότι η διοίκηση της Διλοχίας ελπίζει πολλά στη δική μας βοήθεια και πιστεύει ότι και σ' αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα που ορίζεται, το τμήμα μας θα είναι έτοιμο να μπει στον πόλεμο. Τόσο απ' την πρώτη στιγμή της συνάντησης, μα και από την βαθιά εμπεριστατωμένη ανάλυση της κατάστασης και των συνθηκών της, που επακολού-

θηκε, αισθανθήκαμε όλοι μας ότι μπροστά μας έχουμε να κάνουμε μ' έναν ευγενή και μορφωμένο αξιωματικό, έναν ειδικό στρατιωτικό και ικανό διοικητή. Τις απογευματινές ώρες πραγματοποιήθηκε ακτίφ στελεχών, όπου ο διοικητής μας παρουσίασε και επίσημα. Εκεί ανακοινώθηκε η διοικητική τακτοποίηση του καθενός μας. Από αυτή τη στιγμή διοικητές και των έξι διμοιριών της Διλοχίας είναι όλοι τους απόφοιτοι της ΣΑΓΑ και της ΣΑΜΣΓΑ. Αυτοί ήταν ο Γ. Αραγιός, Δ. Κατσής, Θ. Πάνος, Απ. Παπαθεοδώρου, Β. Τσιμάρας, Φελεκίδης. Η διμοιρία αποτελούνταν από τρεις ομάδες με συνολική δύναμη 33 άτομα. Ομαδάρχες ήταν ο Αποστολόπουλος Θανάσης, ο Σέιτος Χρήστος και ο Τσώνης Κώστας. ΠΕ της διμοιρίας η Ειρήνη Ζαφειρίου. Σύνδεσμος ο Νιαβής Δημήτριος. Στη διμοιρία υπηρετούσαν και τρεις αντάρτσες, από μια στην κάθε ομάδα. Αυτές ήταν η Λελούδου Σάββα, Πλασταρά Ελένη και η Ρίζου Αγορή. Όλοι οι διοικητές από ομαδάρχη μέχρι ταγματάρχη ήταν εξοπλισμένοι με αυτόματα στήγιερ. Από διμοιρίτες και πάνω ήταν συμπληρωματικά εφοδιασμένοι με πιστόλια. Στην κάθε ομάδα υπήρχαν συμπληρωματικά 2-3 ατομικά αυτόματα, ένα οπλοπολυβόλο και άλλα ατομικά όπλα. Ήμουν τυχερός που στη διμοιρία μου, ο ένας απ' τους σκοπευτές οπλοπολυβόλου, ήταν παλιός αντάρτης. Αυτός ήταν ο Λάζαρος Λαζάρου. Στον εξοπλισμό της κάθε ομάδας συμπεριλαμβάνονταν ακόμα ένα πάντζερ και μια ποσότητα από πυροτεχνικά μέσα και καλούπια από εκρηκτική ύλη, ένας κασμός, ένα φκιάρι. Ο κάθε μαχητής υποχρεωτικά ήταν εφοδιασμένος με μια χειροβομβίδα «Μιλς», με σαμποταριστικό ξίφος.

Τμήμα της γενιάς της ΕΠΟΝ και των Αετόπουλων

Η συγκρότηση της Διλοχίας σαμποτέρ έγινε λίγες μέρες πριν το δικό μας ερχομό. Ήταν συστατικό τμήμα της 670ης Μονάδας. Ανήκε διοικητικά απευθείας σ' αυτή και προορίζονταν για την διεξαγωγή συντονισμένης και μεγάλης σε κλίμακα σαμποταριστικής δράσης. Λόγω της εξαιρετικής σημασίας που δίνονταν σ' αυτό το σχημασμό, η στελέχωσή του γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και με τα πιο αυστηρά και δυνατά κριτήρια. Η συγκρότησή του χαρακτηρίζεται από τέσσερις βασικές ιδιομορφίες, που σπάνια συναντούσε κανείς σε τέτοιες περιπτώσεις σε άλλα τμήματα του ΔΣΕ. Πρώτο. Συνήθως, το κάθε τμήμα συγκροτούνταν πάντα στη βάση κάποιας υπαρκτής οργανωτικής υποδομής-μαγιάς, η οποία στη συνέχεια ενισχύονταν με καινούργιες δυνάμεις

που επέτρεπαν η ομάδα να γίνει διμοιρία, η διμοιρία — λόχος, ο λόχος — τάγμα, το τάγμα — ταξιαρχία κ.λ.π. Εδώ όμως τα πράγματα ξεκίνησαν απ' την αρχή από μηδενική βάση. Ο ταγματάρχης Μενέλαος Τυπάδης πήρε τη διαταγή για τη συγκρότηση της Διλοχίας σαμποτέρ στο χωριό Φούρκα Γράμμου. Η διαταγή συνοδεύονταν και με μια κατάσταση με τα ονόματα των 105 πρώτων μαχητών που θα αποτελούσαν τη μαγιά του μελλοντικού σχηματισμού. Όλοι τους ήταν άοπλοι, χωρίς καμιά διοικητική σύνδεση, μόλις είχαν έρθει απ' τη Ν. Ελλάδα. Με παράκλησή του και μέσω του Γούσια πετυχαίνει και αποσπάει τον Τάσιο Περδίκη και τον τοποθετεί επιμελητή του τμήματος. Ακολουθεί πορεία μέσω Κάντισκο — Λυκόραχη και στρατοπεδεύουν στο δάσος έξω απ' τη Θεοτόκο. Σης επόμενες μέρες άρχισαν να φτάνουν στη διάθεση του διοικητή, διαδοχικά, οι παρακάτω ενισχύσεις:

- Μια παρτίδα με άλλους 35 περίπου όπλους απ' τη Ν. Ελλάδα.
- Μια παρτίδα με 40 οπλισμένους απ' τους νομούς Φλώρινας και Καστοριάς. Μαζί μ' αυτούς και οι Γιώργος Σούλας, Βαγγέλης Χαρισόπουλος, Βασίλης Ντερέκας και Γιώργος Μαγκούφης (Ναύαρχος). Οι πρώτοι δυο προορίζονταν για διοικητές λόχων, ενώ οι άλλοι δυο, αντίστοιχα, Π. Επίτροποι.

- Μια ομάδα απόφοιτων της Σχολής Υπαξιωματικών του ΔΣΕ που προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν σαν ομάδες.

- Μια παρτίδα, 10 περίπου, από το Μπούλες.

- Εμείς οι έξι απόφοιτοι ανθυπολοχαγοί της ΣΑΓΑ και της ΣΑΜ-ΣΓΑ είμασταν οι τελευταίοι που ήρθαμε. Με βάση αυτά τα δεδομένα μέσα στο Μάη ολοκληρώθηκε η οργανωτικοδιοικητική συγκρότηση και η συνολική δύναμη της Διλοχίας. Ήταν γύρω στα 215 άτομα. Αργότερα ήρθε και τοποθετήθηκε ΠΕ της Διλοχίας ο Γιάννης Μάου, απόφοιτος της Γ' σειράς της ΣΑΓΑ.

Δεύτερο. Η ηλικιακή σύνθεση του προσωπικού. Στη συνολική δύναμη του τμήματος μονάχα οι 11 ήταν πάνω των 24 ετών, που σήμαινε ότι το 95% της συνολικής δύναμης προέρχονταν απ' τη γενιά της Ε-ΠΟΝ και των Αετόπουλων. Ακόμα και μια άλλη αρκετά χαρακτηριστική πλευρά της ηλικιακής σύνθεσης του προσωπικού. Οι 150 περίπου, ποσοστό 70%, ήταν εφηβικής ηλικίας από 16-19 ετών.

Τρίτο. Από όλους τους μαχητές απουσίαζε τελείως η σαμποταριστική ειδικότητα.

Τέταρτο. Οι 150 περίπου μαχητές, που προέρχονταν απ' τη φάλαγγα αόπλων της Ρούμελης, δεν είχαν περάσει καμιά απολύτως στρατιωτική εκπαίδευση.

Η αρχική οργανωτική συγκρότηση:

Παραθέτουμε με αλφαβητική σειρά τα ονόματα των συναγωνιστών που αποτέλεσαν την αρχική οργανωτική σύνθεση της Διλοχίας με συγκέντρωση και ορισμένων άλλων ατομικών στοιχείων που έγινε δυνατό να εξακριβωθούν.

1. Αγγελάκης Νίκος. 2. Αθανασιάδης Μηνάς. 3. Αθανάσιος ... Νοσοκόμος απ' την Αχλαδιά Φλώρινας. 4. Αναστασιάδης Βασίλειος. 5. Αϊδονίου Θεόδωρος – Βυθός Γρεβενών. 6. Αντωνίου Παντελής. 7. Αντωνίου Κώστας. 8. Αποστολόπουλος Θανάσης – ομαδάρχης, Ασθέστη Φθιώτιδας. Τιμημ. νεκρός το 1948. 9. Αραγιάς Γιώργος, διμοιρίτης – Δίλοφο Κοζάνης. 10. Αρβανίτης Σωκράτης – Νομός Θεσσαλονίκης. 11. Αρβανίτης Γιώργος. 12. Αργυροπούλου Ολυμπία, Τρίγωνο Φλώρινας, τ. νεκρή. Οξυά Γράμμου 12/8/48. 13. Βασιλειάδης Ομαδάρχης. Τιμ. νεκρός – Ασπράγγελοι 17/6/48. 14. Βασιλειάδης Παύλος, ημιονηγός απ' τα χωριά της Πρέσπας. 15. Βάσκος Μανώλης, σύνδεσμος – Άγιος Γερμανός Φλώρινας. 16. Βετζόπουλος Χρήστος, κουρέας. Τ. νεκρός, Όρμα Αρδέας 25/12/48. 17. Βίτσας Γιώργος, ημιονηγός. – Σκοπός Φλώρινας. 18. Βλαχάκης Χρυσόστομος. – Ταμπακλή Δομοκού, ανθ/γός τ. νεκρός, Φλώρινα 12/2/49. 19. Βογιατζής Αντώνης, διμοιρίτης – Καστανοχώρια Βοΐου. 20. Βόλτσης Ιορδάνης, ημιονηγός – Σκοπός Φλώρινας. 21. Γαλάνης Νίκος. 22. Γαρτσώνης Νίκος, Μοσχοκαρυά Φθιώτιδας. Τ. νεκρός – Φλώρινας 12/2/49. 23. Γεωργίτσος Χαράλαμπος. 24. Γιαννόπουλος Ανδρέας, Πύργος Φθιώτιδας. 25. Γκανάσιος Αθανάσιος – Καρυά Ολύμπου. 26. Γκελίνα Ελένη, Τριανταφυλλιά Φλώρινας. 27. Γκρίζος Νίκος. 28. Γερμάνης ... Άγιος Γερμανός Φλώρινας. Τ. νεκρός – Φλώρινα 12/2/49. 29. Δάφος Εμμανουήλ. 30. Δεμίρης Αθανάσιος, σύνδεσμος – Βασιώρι Καστοριάς. 31. Δημοβίτης Θανάσης. 32. Ζαμανόπουλος Χρήστος. Πληροφορίες λένε ότι κάθικε στους Ασπράγγελους 17/6/48. 33. Ζαφειρίου Ειρήνη. ΠΕ Διμοιρίας. – Απ' το Ν. Καύκασο. Υπολ/γός Τ. νεκρή, Μάης 1948. 34. Ιωάννου Γιάννης, σύνδεσμος διλοχίας – Κορυφή Φλώρινας. 35. Καλαμπόκας Γιάννης – Βελεσιώτες Δομοκού. Τ. νεκρός. 36. Καλτσιά Ρωξάνη – Κλειτσός Ευρυτανίας. Τιμημένη με το μετάλλιο «Ηλέκτρα». 37. Καμαρέτσος Φώτης – Μπόσκληβο Καρδίτσας. Ανθ/γός, τ. νεκρός. Σκλήθρο 23/12/48. 38. Καπάνας Γιάννης – Κορομηλιά Δομοκού. Τ. νεκρός, Φλώρινα 12/2/49. 39. Κατσαντώνης Κώστας – Νέζερο Δομοκού. 40. Κατσιαμάκης Νίκος, διμοιρίτης – Γιανοχώρι Καστοριάς. Τ. νεκρός Νάουσα 13/1/49.

41. Κατσής Δημήτριος, Διμοιρίτης – Κιμένη Καρδίτσας. 42. Καρακάκος Γιώργος. 43. Κατσιώρας Πέτρος, διμοιρίτης – Μελίη Φλώρινας. Υπολήγος τ. νεκρός Φλώρινα 12/2/49. 44. Κλειούσης Ηλίας, κουρέας – Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς. 45. Κλεισιδής Αθανάσιος – Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς. 46. Κογιόπουλος Χρήστος. 47. Κοροβέσης, επιμελητής λόχου. Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς. 48. Κοσμαδέλος Θωμάς, νοσοκόμος διλοχίας – Πελασγία Φθιώτιδας. 49. Κούκος Ζήσης – Άγιος Δημήτριος Καστοριάς. Τ. νεκρός, Πάδες Κόνιτσα 30/7/48. 50. Κουπαλέτσος Αναστάσιος. 51. Κουτράκης Αναστάσιος. 52. Κοντσιώνας Γιώργος. 53. Κοτσιανός Δημήτριος, διμοιρίτης – Γαυράκια Δομοκού. Τ. νεκρός, Νάουσα 13/1/49. 54. Κυριακίδης Πάρης, ημιονηγός. 55. Κύρκος Αθανάσιος, Κορομηλιά Φλώρινας. 56. Κύρκου Δημήτριος, Αβαρίτσα Δομοκού. Τιμημένος με το μετάλλιο Ανδρείας. 57. Κωστόπουλος Παναγιώτης. 58. Κωστάκας Δημήτριος, Πουρνάρι Δομοκού. 59. Κωστανός Γιάννης, μάγειρας – Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς. 60. Λάζαρος Λάρος, σκοπευτής οπλ/λου – Ανταρπικό Φλώρινας. Τ. νεκρός. 61. Λιαγκόπουλος Δημήτριος. 62. Λιάπης Κώστας – Καρυές Δομοκού. Τ. νεκρός. 63. Λιλής Ηλίας – Γαυράκια Δομοκού. 64. Λιακόπουλος Δημήτριος. Τ. νεκρός Όρμα Αρδέας 25/12/48. 65. Λουκοπούλου Ελένα, – Υπάτη Φθιώτιδας. 66. Λυμπάνης Μενέλαος. 67. Μάλιος Τράικος – Σκοπός Φλώρινας. 68. Μανώλης Γιάννης – Καροπλέσι Καρδίτσας. 69. Μάου Γιάννης, ΠΕ Διλοχίας, απ' τη Θεσσαλονίκη. Τ. Νεκρός, Γράμμος 1948. 70. Μαρκοπούλου Αθανασία, νοσοκόμα – Τριανταφυλλιά Φλώρινας. 71. Μαρκούσης Φώτης – Κλειτός Ευρυτανίας. 72. Μέλιος Γιάννης, σύνδεσμος – Βυρσινιά Καστοριάς. 73. Μπλιόπουλος Χρήστος. 74. Μιχαλόπουλος Μήτσος, σκοπευτής οπλ/λου – Αγία Τριάδα Αλμυρού. 75. Μόσχος Αθανάσιος. Πληροφορίες τον φέρνουν πημ. νεκρό στη Βλάση 23/10/48. 76. Μπέλλος Δημήτριος – Κρύα Γιαννίνων. Τ. νεκρός, Σκληθήρο Έδεσσας 23/12/48. 77. Μπελλός Γιάννης. 78. Μπακογιάννης Γιάννης – Βύθισμα Ευρυτανίας. 79. Μπαργιώτας Παναγιώτης. – Τσαρίτσανη Ελασσώνας. 80. Μπαμπλέκης Γιώργος. ΠΕ Διμοιρίας – Τσαρίτσανη Ελασσώνας. 81. Μποκοβίκης Νίκος. 82. Μπουδρας Τάσιος – Γαύρο Καστοριάς. 83. Νιαβής Δημήτριος, σύνδεσμος – Βίνιανη Ευρυτανίας. 84. Νοβάτης Σωτήρης, Επιλοχίας Διλοχίας – Κορυφή Φλώρινας. 85. Ντερέκας Βασίλης, ΠΕ Λόχου – Φίλια Καρδίτσας. 86. Ντούσκος Κώστας – Φουρνά Ευρυτανίας. Τ. νεκρός Κεπέσσοβο Ζαγορίων 27/5/48. 87. Παλασίνη Αθανασία. 88. Πάνου Θανάσης, διμοιρίτης – Βατοχώρι Καστοριάς. 89. Παπαδόπουλος Πέτρος, ημιονηγός

— Πυξός Φλώρινας. 90. Παπαδόπουλος Γιώργος, ημιονηγός — Σινκρέλι Ευρυτανίας. 91. Παπαθεοδώρου Αποστόλης, διμοιρίτης — Περιβόλι Δομοκού. 92. Παπαδόπουλος Γιώργος (Λάζος) — Ομαδάρχης. Τ. νεκρός Γράμμος. 93. Παραβούσης — Μαγκούφης Γιώργος (Ναύαρχος) ΠΕ Λόχου. 94. Παπάς Βασίλης. 95. Περδίκης Τάσιος Επιμελητής Διλοχίας — Ασωπός Λακωνίας. 96. Πλασταρά Ελένη — Δρυμώνα Αλμυρού. 97. Ποδάδας Αλέκος. 98. Πούδρας Πέτρος. 99. Πουρνάρας Αναστάσιος. 100. Πυροβέσης Χρήστος, Σύνδεσμος Διλοχίας — Ιεροπηγή Καστοριάς. 101. Ράλλης Αναστάσιος — Άγιος Δημήτριος Καστοριάς. 102. Ποιόφ Νίκος, Ομαδάρχης — Χαλάρα Καστοριάς. 103. Ράιτσος Σωτήρης. 104. Ρέλιος Στέφανος — Φουρνά Ευρυτανίας. 105. Ρίζου Αγορή — Μοσχοκαρυά Φθιώπδας. Τιμημένη με το μετάλλιο «Ηλέκτρα». 106. Ροδιοβίτης Παντελής. Οι πληροφορίες λένε ότι σκοτώθηκε στους Ασπραγγέλους. 107. Σάββα Λελούδου Μοσχοκαρυά Φθιώπδας. Τ. νεκρή, Ελάφι Γρεβενών 26/6/49. 108. Σακαλίδης Γιώργος, ομαδάρχης Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς. 109. Σαμανόπουλος Νίκος, μάγειρας Κολοκυθιά Χασίων. 110. Σέιπας Κώστας, νοσοκόμος λόχου — Λεοντάρι Καρδίτσας. 111. Σέιπας Χρήστος, ομαδάρχης — Λεοντάρι Καρδίτσας. 112. Σιούλας Γιώργος, Διοικητής Λόχου — Φιλιππαιοί Γρεβενών. Τ. νεκρός Πάδες 31/7/48. 113. Σκαρλάτος Παναγιώτης Κυριακοχώρι Φθιώπδας. Υπ'γός Τ. νεκρός. Σκλήθρο 23/12/48. 114. Σουλιάτης Δημήτριος, Γαρδίκι Φθιώπδας. Τ. νεκρός. Υψ. 2442 Γράμμου 18/8/48. 115. Σαλονικιός Γιώργος, ΠΕ διμοιρίας — Νιγρίτα. Λοχαγός ΠΕ. Τ. νεκρός. Όρμα 25/12/48. 116. Σκεμπάρης Γιώργος. 117. Στανίσης Λάζαρος. 118. Σούφλας Δημήτριος. Καροπλέσι Καρδίτσας. 119. Σούφλας Βασίλης. Καροπλέσι Καρδίτσας. 120. Στεργιοπούλου Ολυμπία — Αρχυροχώρι Φθιώπδας. Τιμημ. με το μετάλλιο «Ηλέκτρα». 121. Τασαρής Πέτρος — Κηπουργιό Γρεβενών. 122. Τασόπουλος Μιχάλης. 123. Τορτόρας Κώστας. 124. Τσεκούρας Ηρακλής — Ομαδάρχης, Μεξιάτες Φθιώπδας. 125. Τσιμάρας Βασίλης, διμοιρίτης — Λεοντάρι Καρδίτσας. 126. Τσιρίγκας Αποστόλης, υπεύθυνος οπλισμού — Αγόριανη Δομοκού. 127. Τσουλοχρήστος Γιώργος — Δρυμώνα Αλμυρού. Τ. νεκρός, Φλώρινα 12/2/49. 128. Τσουτσούλας Βαγγέλης. 129. Τσώνης Κώστας. Ομαδάρχης — Ανιάδα Ευρυτανίας. 130. Τυπάδης Μενέλαος. Διοικ. Διλοχίας — Άργος Ορεστικό. Τ. νεκρός. Οξυά Γράμμου 12/8/49. 131. Χαλεπλής Αποστόλης. 132. Χαρισόπουλος Βαγγέλης, διοικητής Λόχου — Μικρόβαλτος Κοζάνης. 133. Χατζής Σταύρος. 134. Χουλιάρης Βελισσάρης. 135. Χουλιάρης Δημήτριος. 136. Φαρτσάλας Ευριπίδης, διμοιρίτης — Μονόπου-

Η πολύπλευρη και εντατική εκπαίδευση συνδυάζεται με μαζικές ψυχαγωγικές εκδηλώσεις

17-21 Μαΐου. Οι ανθρώπινοι οργανισμοί των νεαρών μαχητών που μόλις είχαν έρθει στο Γράμμο απ' τη Ρούμελη με την ηρωική πορεία των αόπλων βρισκόταν σε κατάσταση οριακής εξάντλησης. Είχαν ανάγκη από ξεκούραση και καλή τροφοδοσία. Σε αντίθεση από κάτι τέτοιο που έπρεπε να αναμένουν, τους ανατίθεται ένα άλλο καθήκον, ακολουθεί μια καινούργια δοκιμασία, μια εντατική εκπαίδευση και προετοιμασία να μπουν το γρηγορότερο στον πόλεμο. Η πολύπλευρη στρατιωτική εκπαίδευση αυτού του ανειδίκευτου προσωπικού ήταν και το υπ. αριθ. 1 καθήκον όλων των διοικητών του τμήματος αυτή τη στιγμή. Αυτό ήταν και το κύριο θέμα μιας εμπεριστατωμένης εισήγησης που έκανε ο ταγματάρχης σε ακτίφ που πήραν μέρος στελέχη από ομαδάρχες και πάνω. Ο διοικητής επισήμανε όλο το φάσμα των τεράστιων δυσκολιών που έπρεπε να ξεπεραστούν και μάλιστα σε συνθήκες μιας πενιχρής τροφοδοσίας. Η στρατιωτική εκπαίδευση των μαχητών σε όγκο και στο είδος της ήταν μεγάλη και πολύπλευρη. Είχε διπλό προσανατολισμό ειδίκευσης, που περιλάμβανε όλες τις πλευρές της πολεμικής τέχνης και των γνώσεων χρήσης των πολεμικών μέσων σε επίπεδο που διδάσκονταν στα έμπεδα ένας μαχητής πεζικού σε συνδυασμό με ένα ακόμα σύνθετο σκέλος ειδίκευσης, όπως ήταν η τέχνη της σαμποταριστικής δράσης και του ναρκοπολέμου. Εκπαινητές και εμψυχωτές όλου του συμπλέγματος αυτής της εντατικής και δημιουργικής εκπαίδευσης ήταν ο ίδιος ο διοικητής του τάγματος Μενέλαος Τυπάδης. Άνθρωπος με ανώτατη στρατιωτική και τεχνική ειδίκευση, με προφανείς μεγάλες διοικητικές ικανότητες. Ήταν απόφοιτος αξιωματικός-μηχανικός της στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

Όλο το βάρος της άμεσης εκπαίδευσης, θεωρία, πρακτική εξάσκηση είχε ανατεθεί σ' εμάς τους διοικητές διμοιριών. Πρόκειται για ένα ξεκάθαρο δυναμικό εκπαιδευτικό προσωπικό εξοπλισμένο με πλούσια ατομική πολεμική εμπειρία, με στρατιωτικές γνώσεις και ειδική τεχνική κατάρτιση στον τομέα του ναρκοπολέμου. Αν όλοι αυτοί οι παράγοντες συνδυαστούν με τη δυνατή θέληση και τις τεράστιες προσπάθειες, που καταβάλλανε οι εκτελεστές με σκοπό να δώσουν ό,τι το καλύτερο διάθεταν στους καινούργιους μαθητές, αυτό σήμαινε ότι το ε-

πίπεδο της εκπαίδευσης θα ήταν κάτι το πρωτοφανές σε ποιότητα και απόδοση, μα και παρόμοιο πρωτότυπο ήταν αδύνατο να συναντήσει κανείς σε κάποιο αστικό στρατό. Η εκπαίδευση γίνεται σε ολόημερη βάση με μια μικρή διακοπή το μεσημέρι. Υπήρχε όμως μια αξιέπαστη δυσκολία που σκότωνε τη διάθεση και τις προσπάθειες για εκπαίδευση. Αυτή ήταν η φανερή ανεπαρκής τροφοδοσία. Τη θλιβερή αυτή κατάσταση τη δείχνει το καθημερινό μενού:

Πρωί. Σκέτο νεροζούμι με καλαμποκίσιο αλεύρι.

Μεσημέρι. Ολόκληρη καραβάνα με νεροζούμι που σ' αυτή έπλεαν 5-6 φασόλια ή ρεβίθια και μια μικρή μερίδα κρέας.

Βράδι. Κάποιο σκέτο νεροζούμι, με λίγα φασόλια, η ρεβίθια και χωρίς κρέας. Κανένας δεν έδινε και τόση σημασία για τις περισσότερες φορές που ήταν χωρίς αλάτι. Η ημερήσια μερίδα του ψωμιού ήταν 300 γραμμάρια μπομποτά, την οποία οι μαχητές την κατανάλωναν αμέσως μετά τη διανομή της το μεσημέρι. Τις μέρες αυτές που οι προσήλιες πλαγιές είχαν πρασινίσει, οι μαχητές με την πρώτη ευκαιρία έτρεχαν στις λάκκες και βοσκούσαν σαν τα πρόβατα. Έτρωγαν τα γνωστά λάχανα και κόρτια που ήταν υποφερτά. Οι τσουκνίδες του χωριού δεν πρόκαναν να μεγαλώσουν, τις μάζευαν και τις έβραζαν στις καραβάνες, ασφαλώς κι αυτές ανάλατες. Μ' αυτό τον τρόπο καταπράυναν τ' άδεια στομάχια τους. Κατά πόσο επιδρούσε στους νεαρούς και εξαντλημένους οργανισμούς αυτή η πενιχρή τροφοδοσία το βλέπαμε συχνά με τα μάτια μας στις ασκήσεις που γινόταν, όταν οι μαχητές έπαιρναν κάποιο ανήφορο να τρέξουν, δεν τα κατάφερναν και καταυδρωμένοι έπεφταν κάτω, σταματούσαν.

Αμέσως μετά το δικό μας ερχομό, παρατηρείται μια καινούργια ζωντάνια σ' όλες τις δραστηριότητες του τμήματος. Δημιουργούνται προϋποθέσεις που φέρνουν μια σειρά σημαντικές αλλαγές στη στρατιωτική υποδομή συμπεριφοράς και στη νοοτροπία όλης αυτής της μονάδας. Το γεγονός και μόνο ότι ζούσαμε ανάμεσα στους μαχητές, μαζί κοιμόμασταν κάτω από μια κουβέρτα, τρώγαμε σε μια καραβάνα το ίδιο φαγητό και πολλές φορές με ένα κουτάλι, μας επιτρέπει να αλληλογνωριστούμε από κοντά, να τους ενθαρρύνουμε, να τους βοηθήσουμε πρακικά, όπου δυσκολεύοταν να τα καταφέρουν, δημιουργεί μια βαθιά συντροφική ατμόσφαιρα που όλα βασίζονται στο πνεύμα της κατανόησης και του αλληλοσεβασμού. Ήταν επόμενο μια τέτοια συναγωνιστική συμπεριφορά να φέρει μια σειρά σημαντικές αλλαγές στο σύνολο της αντάρκτης ζωής. Γίνονται κατανοητές, αφομοιώνονται και αναγνωρίζονται συνειδητά σαν αναγκαίες μια σειρά απαιτήσεις της

στρατιωτικής ζωής, όπως η πειθαρχία, η εκπλήρωση των διαταγών των διοικητών κ.λ.π.

Με το ίδιο πνεύμα έβλεπαν οι μαχητές και μια σειρά τυπικές αρχές συμπεριφοράς του στρατιωτικού κανονισμού, οι οποίες άρχιζαν να τηρούνται και να εφαρμόζονται και στο τμήμα μας. Δεν υπήρχε τώρα περίπτωση ώστε μαχητής που παρουσιάζονταν στον ομαδάρχη του, στο διμοιρίτη του κ.λ.π. και να μην τηρεί με ακρίβεια τους στρατιωτικούς κανόνες συμπεριφοράς, όπως π.χ. είναι ο στρατιωτικός χαιρετισμός, η στάση προσοχής, να είναι κουμπωμένος, περιποιημένος κ.λ.π. Για την έμπνευση αυτής της αναγκαίας και καινούργιας στρατιωτικής συμπεριφοράς-νόρμας, για να πάρει τη μορφή της συνήθειας σ' ολόκληρο το τμήμα καθοριστικό ρόλο έπαιζε το δικό μας προσωπικό παράδειγμα.

Ένα άλλο αρκετά σημαντικό μέτρο που κι αυτό εντάσσονταν στα πλαίσια της τόνωσης του πθικού και γενικότερα της μαχητικής και επαναστατικής διαπαιδαγώγησης του τμήματος ήταν οι οργανωμένες ψυχαγωγικές εκδηλώσεις. Δεν ήταν εύκολο να προσελκύσεις αυτό το εξαντλημένο προσωπικό σε τέτοιες εκδηλώσεις. Γι' αυτό και η εφαρμογή του στην αρχή ξεκίνησε απ' τα στελέχη, απ' τους διμοιρίτες, τους ομαδάρχες, υποστηρίχθηκε στη συνέχεια απ' τους πιο θερμόαιμους και τελικά στην πορεία πήρε μαζικό χαρακτήρα, έγινε συνήθεια και μεταβλήθηκε σε παράδοση. Στο έργο αυτό συνέβαλε και η σοσιαλιστική άμιλλα που είχε κηρυχτεί ανάμεσα στις ομάδες, διμοιρίες, λόχους. Επίκεντρο ήταν ο ομαδικός χορός που άρχιζε απ' τα εύκολα και προσιτά για όλους συρτά τραγούδια. Να μερικά από αυτά.

«Επάνω στα ψηλά βουνά αντάρτες ΕΠΟΝίτες παλεύουν για τη λευτεριά, χτυπώντας τους φασίστες...», «Μια όμορφη ανταρτοπούλα επάνω στα βουνά, πολεμάει για να φέρει την ελευτεριά...».

Ιδιαίτερη δημοφιλία απόκτησαν αργότερα τα τραγούδια:

«Είμαστε πεντέξ νταήδες, όι-όι πεντέξ νταήδες, άι-άι πεντέξ νταήδες...», «Ποιος ποταμός, ποια θάλασσα, ποια λίμνη δεν θολώνει, άιντε γιούργια-γιούργια, γιούργια-γιούργια, άιντε κι ο χορός θέλει τραγούδια...».

Με το πέρασμα του χρόνου η συμμετοχή στις εκδηλώσεις αυτές πήρε καθολικό χαρακτήρα, προσέλκυσε και τους πιο επιφυλακτικούς, τους πιο ντόμπρους και νεαρούς στην ηλικία, όπως ήταν ο Γιώργος Τσουλοχρήστος. Η ύπαρξη των κορισιών, του γυναικείου φύλου στα τμήματα, η ενεργητική συμμετοχή τους σε αυτές τις εκδηλώσεις αποτελούσε ένα συμπληρωματικό παράγοντα στη ζωντάνια που επικρατούσε. Με αυτές τις δυσκολίες και σ' αυτές τις συνθήκες μπορούν να αν-

τέξουν μονάχα μαχητές λαϊκού στρατού που είναι εμπνευσμένοι από ανώτερα ηθικά κίνητρα και ιδανικά.

Πορεία προς Ζαγόρια

22 Μαΐου. Πραγματοποιείται σύσκεψη στελεχών στην οποία μας ανακινώθηκε ότι η εκπαίδευση σταματάει προσωρινά και ότι απ' αύριο το τμήμα φεύγει για μακρινή και κουραστική πορεία. Ήταν κάτι που δεν το περιμέναμε, μια και γνωρίζαμε ότι για την αποπεράτωση τους εκπαιδευτικού προγράμματος χρειαζόταν να γίνουν ακόμα πολλά. Ο ταγματάρχης στάθηκε λεπτομερειακά που έπρεπε να στραφεί η προσοχή μας τόσο στην προετοιμασία όσο και κατά τη διάρκεια της πορείας. Μας είπε ακόμα ότι οι μαχητές, εκτός απ' το συνηθισμένο βάρος θα εφοδιαστούν συμπληρωματικά με ξηρά τροφή για τρία εβδομάδες και ότι θα έπρεπε να προσεχτεί να μην καταναλωθεί η τροφή την πρώτη μέρα, αλλά να γίνει με την απαιτούμενη αναλογία. Σαν γνώστης της κατάστασης του τμήματος, των φυσικών δυνατοτήτων αντοχής ορισμένων νεολαίων μαχητών, μας υπενθύμισε να είμαστε πάντα έτοιμοι να τους βοηθήσουμε, να τους συμπαρασταθούμε και αν χρειαστεί να τους ξελαφρώσουμε από το βάρος, να μην έχουμε βραδυπορούντες κ.λ.π.

23 Μαΐου. Τις τελευταίες μέρες το τμήμα ενισχύθηκε με είδη ρουχισμού. Στην εμφάνισή του τώρα υπερίσχυσε το χρώμα κακί. Ικανοποιητικά είχε λυθεί και το πρόβλημα της υπόδησης. Όλοι οι μαχητές εξασφαλίστηκαν με δίκονα με το γνωστό σήμα-γράμμα «Δ». Αυτή τη βραδιά οι διοικητές δούλεψαν εντατικά για να ετοιμάσουν με τον καλύτερο τρόπο το τμήμα για την κουραστική αυτή πορεία. Ο κάθε διμοιρίτης, ομαδάρχης ενδιαφέρονταν και φιλοδοξούσε να μην παρουσιάσει στο τμήμα του καμιά ανωμαλία στην πορεία. Μα και τα πράγματα έδειξαν ότι αυτό που επιδίωκαν το πέτυχαν. Η καλή διάθεση των μαχητών γι' αυτή την πορεία ήταν μια επιβεβαίωση γι' αυτό. Το ξεκίνημα άρχισε με ομαδικά τραγούδια κατά διμοιρίες, που στην πορεία άναβε και δυνάμωνε, έπαιρνε ενός είδους αγωνιστικό χαρακτήρα. Είναι έντονη και φανερή η επιθυμία του κάθε τμήματος για κάποια καλύτερη επίδειξη. Εδώ λαμβάνουν χώρα αστεία, καλαμπούρια, πειράγματα, χιούμορ, περιστατικά διασκεδαστικού περιεχομένου. Εδώ γεννήθηκε ένα καινούργιο ψυχαγωγικό φαινόμενο, που οι σαμποταριστές συνέχιζαν να το εφαρμόζουν στο μέλλον. Η εμπροσθοφυλακή της φάλαγγας

είχε βγει σε μια μεγάλη λάκκα και μέσα σ' αυτή τη διασκεδαστική ατμόσφαιρα της πορείας ακούγεται η δυνατή φωνή της Αγορής, που έριξε ένα πολύ αστείο χαριτόλογο ψυχαγωγικό σύνθημα – σπόντα! «Ένα δυνατό ω-ω-πα-α-α-! για το χτένισμα του Γιώργου Α...».

Απ' όλη τη φάλαγγα ακολουθεί ένα δυνατό παρατεταμένο ω-ω-πα-α-α! Η πρωτότυπη αυτή διασκεδαστική εκδήλωση προκαλεί ευθυμία, γέλια, κέφι, ευχάριστη διάθεση σε όλους. Η αρχή έγινε, οι σπόντες για τα υπονοούμενα πρόσωπα με κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συνεχίζονται. «Ένα δυνατό ω-πα-α! για τις γυαλιστερές μπότες του Αποστόλη Π...». «Ένα δυνατό ω-πα-α! για την κόκκινη τσάντα του Θεάσση Π...» κ.λ.π.

Το δρομολόγιο περνάει μέσω Βούλπιανης. Φτάνοντας στην Πυρσόγιαννη μας πήρε το σκοτάδι. Η πορεία συνεχίστηκε όλη τη νύχτα. Παρακάμψαμε τη Μόλιστα και τις πρωινές ώρες φτάσαμε στο Ελεύθερο, όπου γίνεται στάση για ξεκούραση. Τα μέχρι τώρα αποτελέσματα ήταν ενθαρρυντικά. Το τμήμα ανταποκρίθηκε σ' αυτή τη δοκιμασία χωρίς ανωμαλίες.

24 Μαΐου. Από δω και πέρα η κίνηση γίνεται την ημέρα. Με τη φάλαγγα κινούνται και τα μεταγωγικά του τμήματος. Πέρασαμε τους Πάδες και φτάνοντας στο Ηλιοχώρι μας πήρε το σκοτάδι. Οι μαχητές που γνώριζαν ότι κουβαλούσαν ψωμί στο σακίδιο, είχαν πάντα το νου τους σ' αυτό. Γι' αυτό δεν «ξεχνούσαν» να βάζουν εκεί το χέρι τους, ασφαλώς κρυφά να μην τους πάρουμε χαμπάρι. Η πορεία συνεχίζεται χωρίς ύπνο για δεύτερη βραδιά, ενώ από 'δω και πέρα γίνεται πιο δύσκολη όχι μονάχα γιατί ήταν σκοτάδι, μα και γιατί το δρομολόγιο που περνούσε μέσω Σκαμνέλι ήταν δύσβατο. Δίπλα σ' αυτά παρουσιάστηκαν περιπτώσεις που μερικούς μαχητές τους έσφιξαν τα παπούτσια (από εκείνους που μόλις τα είχαν φορέσει). Προτιμούν να περπατήσουν ξυπόλητοι παρά να ξεκοπούν απ' το τμήμα. Βλέπαμε ακόμα με τα ίδια τα μάτια μας πως μερικοί νεαροί μαχητές μας πόσο δυσκολεύονταν να τα βγάλουν πέρα, ιδρώναν, καταβάλλανε υπεράνθρωπες προσπάθειες ν' αντέξουν, να συνεχίσουν την πορεία μόνοι τους. Σε μια τέτοια κρίσιμη κατάσταση βρέθηκαν και δυο πιο αδύνατοι 16χρονοι της διμοιρίας μου, ο Μπακογιάννης και ο Τσουλοκρήστος. Τους προτείναμε και επιμέναμε να τους ξαλαφρώσουμε από το βάρος, αυτοί όμως αρνούνται κατηγορηματικά οποιαδήποτε βοήθεια. Με πείσμα και περηφάνεια δεν ήθελαν να αναγνωρίσουν ότι έφτασαν σ' αυτό το σημείο. Με τέτοιο πνεύμα αντιμετωπίστηκαν οι δυσκολίες αυτής της κουραστικής πορείας απ' όλους τους μαχητές, μα και απ' τις λεβέντισσες

αντάρπισες, που κι αυτές, εξίσου με τους άνδρες τα έβγαλαν πέρα παλικαρία. Όλα αυτά μαζί επιβεβαίωναν την τεράστια διαπαιδαγωγική δουλειά που είχε γίνει προηγουμένως σ' αυτό το τμήμα. Τις πρώιμες ώρες φτάσαμε στο Τσεπέλοβο.

25 Μαΐου. Στους καταυλισμούς που σταματήσαμε, το κάθε τμήμα παίρνει δικά του μέτρα ασφάλειας, βγάζει σκοπιές, παρατηρητήρια, επιδιώκοντας απ' τις πρώτες μέρες όλα να γίνονται ακριβώς όπως τα μεταδίδουμε στη θεωρία, στα μαθήματα. Η ξεκούραση ήταν σύντομη. Τις βραδινές ώρες πορευόμαστε μέσω των χωριών Κεπέσοβο, Κουκούλι, Βίτσα, φτάνουμε στο δημόσιο δρόμο Γιαννίνων-Καλπακίου κοντά στο χωριό Νεγράδες. Ο λόχος πήρε διάταξη στα υψώματα, ενώ δυο συνεργεία απ' τη διμοιρία μου κατεβήκαμε στη δημοσιά και τοποθετήσαμε αντιαρματικές νάρκες. Η τοποθέτηση, η κάλυψη γίνονταν κάτω απ' την αυστηρή δική μας επίβλεψη. Αυτή ήταν και η πρώτη τέτοια πρακτική εξάσκηση του τμήματος σ' αυτό τον τομέα. Υποχωρώντας, στο γύρω χώρο της ναρκοθέτησης τοποθετήθηκαν ατομικές νάρκες τύπου «Σουμάν». Παρόμοια αποστολή αυτή τη βραδιά πήραν και συνεργεία του 2ου λόχου.

26 Μαΐου. Από δω που βρισκόμαστε είδαμε την μηχανοκίνητη φάλαγγα του αναπάλου που κινούνταν απ' τα Γιάννενα προς Κόνιτσα. Μόλις έφτασε στο ναρκοθετημένο μέρος φάνηκε ένα σύννεφο καπνός, σκόνη. Στη συνέχεια ακούσαμε την έκρηξη, που σήμαινε ότι η τέχνη του καμουφλάζ της νάρκης ήταν πετυχημένη. Τμήματα στρατού που συνόδευαν τη φάλαγγα αμέσως αναπτύχθηκαν, κινήθηκαν προς τα δικά μας υψώματα, άρχισε η σύγκρουση. Ιδιαίτερη πίεση δέχτηκε ο 2ος λόχος του Β. Χαρισόπουλου, που είχε διάταξη δεξιότερα από μας. Η σύμπτυξη των τμημάτων μας έγινε προς Μαυροβούνι. Εκεί δεχτήκαμε αεροπορική επιδρομή με αποτέλεσμα να τραυματιστεί βαριά ένας μαχητής του λόχου μας, ο Κώστας Ντούσκος τον οποίο με φορείο τον μεταφέραμε το βράδυ στο Κεπέσοβο.

27 Μαΐου. Μαζί μας στο χωριό Κεπέσοβο είναι και η διοίκηση της Διλοχίας, ενώ ο 2ος λόχος συμπύκνωσε προς Πάπιγκο. Εδώ δεχτήκαμε καινούργια αεροπορική επιδρομή, ευτυχώς χωρίς απώλειες. Η τροφοδοσία των τμημάτων εδώ είναι κάπως παραπάνω από προβληματική. Σε τούτα τα όμορφα χωριά με τα διώροφα και περιποιημένα σπίτια κατοικούσε πολύ λίγος κόσμος, βασικά ηλικιωμένος που οι ίδιοι αυτό τον καιρό αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα τροφοδοσίας. Τις βραδινές ώρες υπέκυψε στα τραύματά του ο Κ. Ντούσκος απ' το χωριό Φουρνά Ευρυτανίας. Στην άκρη του χωριού, κάτω από ένα δένδρο τον

θάψαμε. Στο λόχο μας υπηρετούσε και ένας χωριανός του, ο Στέφος Ρέλιας που φανερά συγκινήθηκε απ' το χαμό του συμπατριώτη του.

28 Μαΐου. Η διμοιρία μας προωθήθηκε και πήρε διάταξη στα υψώματα του χωριού Τσεπέλοβο.

Θαυμάζαμε τα σπίτια αυτού του χωριού που έμοιαζαν με παλάτια. Ήταν όμως σχεδόν εγκατελειμμένα. Στείλαμε ένα συνεργείο με επικεφαλής τον ομαδάρχη Χ. Σέιτο να εξοικονομήσει τρόφιμα. Οι δυνατότητες ήταν απογοητευτικές.

Χάρη στην καλή συμπεριφορά, την επιμονή και την ικανότητα του ομαδάρχη να συνδυάζει την παράκληση, αλλά και να πείθει τους κατοίκους να καταλάβουν την ανάγκη να μας βοηθήσουν, έγινε δυνατό να μαζευτούν λίγο λειψό ψωμί, μερικά αυγά, μυζήθρα, κρεμμύδια, σκόρδα κ.λ.π. τα οποία μοιράστηκαν ισόμερα σε όλους.

29 Μαΐου. Ήρθε ειδοποίηση να πάω στο ΣΔ της Διλοχίας. Μόλις είχε επιστρέψει το επιμελητειακό συνεργείο απ' το χωριό με λίγα τρόφιμα που είχε κατορθώσει να συγκεντρώσει. Γνωρίζαμε ότι το υπόλοιπο τμήμα που βρίσκονταν στο Κεπέσοβο βρισκόταν σε χειρότερη κατάσταση από μας. Με πρόταση της Ε. Ζαφειρίου, ΠΕ της Διμοιρίας, τα δυο βρασμένα αυγά, που είχαν βρεθεί τ' αφήσαμε για τη διοίκηση της Διλοχίας. Η γυναικεία σκέψη, το μυαλό της νοικοκυράς φάνηκε κι εδώ σ' όλη την έκτασή του. Φτάνοντας στο αντίσκηνο του ΣΔ, χαιρέτησα το διοικητή, όπως συνηθίζονταν στρατιωτικά. Το πρώτο που με ρώτησε ήταν να μάθει για την κατάσταση της τροφοδοσίας της διμοιρίας. Ύστερα απ' τη δική μου σχετική ενημέρωση μου εξήγησε ότι κάποια ενίσχυση με τρόφιμα απ' την κεντρική επιμελητεία (εννοούσε του Γράμμου) ανάμενεται να φτάσει μέσα στις επόμενες 4-5 μέρες. Μέχρι τότε ο κάθε διοικητής θα πρέπει να βρει διέξοδο με δικές του δυνατότητες. Εδώ μου δόθηκε εντολή να κινηθώ με τη διμοιρία μου πιο κοντά στο δημόσιο δρόμο Γιαννίνων-Κόνιτσας με σκοπό να κάνω αναγνώριση αυτού του τομέα και στη συνέχεια να αναπτύξω σαμποταριστική δράση.

Πλησίαζε να βασιλέψει ο ήλιος, όταν επέστρεψα στο τμήμα. Με πλησίαζε ο μαχητής Δ. Κύρκος και μου προτείνει να πάω στην ομάδα τους. Τα τρία πατριωτάκια απ' την Όθρυ, ο Δ. Κύρκος, ο Δ. Μικαλόπουλος και ο Γ. Τσουλοκρήστος είχαν μαζέψει ισουκνίδες. Τις έβρασαν, είχαν βρει και αλάτι και με φώναξαν να με φιλοξενήσουν. Ήταν ό,τι χρειαζόταν. Τις φάγαμε με όρεξη μέχρι το τέλος. Ο ομαδάρχης Χ. Σέιτος μου πρότεινε να βράσουν μερικά φασόλια, περίπου 3,5 κιλά

που είχαν μαζέψει απ' το χωριό, του είπα να τα αφήσει για την άλλη μέρα.

30 Μαΐου. Μόλις έφεξε, χωρίς ντόπιο σύνδεσμο κινηθήκαμε προς την κατεύθυνση Μονοδένδρι-Βίτσα. Σταματήσαμε προσωρινά για αναγνώριση σε κάπ γυμνά υψώματα. Γρήγορα αντιληφθήκαμε ότι απέναντί μας πήρε διάταξη ένα τμήμα ΜΑΥδων. Τους βλέπαμε και μας έβλεπαν. Δεν αλλάξαμε πυρά. Τις απογευματινές ώρες μόνοι τους απαγκιστρώθηκαν σιγά-σιγά και έφυγαν προς τα πίσω. Με δυσκολία βρήκαμε ξύλα να ανάψουμε φωτιά μέσα σε νεροφαγιά και να βράσουν εκείνα τα λίγα φασόλια που είχαμε εφεδρεία.

31 Μαΐου. Αδύνατο σε τούτα τα μέρη να βρεις άνθρωπο να σε εξυπηρετήσει, να τον χρησιμοποιήσεις για σύνδεσμο. Και για κακή μας τύχη στη διμοιρία μας δεν υπήρχε ανάρτης απ' την περιοχή της Ηλείου. Γι' αυτό, όλα από δω και πέρα γίνονταν με προσανατολισμό, με οπτική αναγνώριση. Μόλις νύκτωσε ξεκινήσαμε για σαμποτάζ στη δημοσιά, παρακάμψαμε τα Άνω Σουδενά και φτάνουμε σ' αυτή κοντά στους Νεγράδες. Με καλούπια εκρηκτικής ύλης κόβουμε τους τηλεγραφικούς στύλους και σε διάφορα μέρη στις άκρες της δημοσιάς τοποθετήσαμε ατομικές νάρκες τύπου «Σουμάν».

Απρόσμενο σαμποταριστικό ατύχημα

1 Ιουνίου. Έχουμε διάταξη σε κάπ γυμνά υψώματα κοντά στο χωριό Άνω Σουδενά. Έκανε λιακάδα, ζέστη. Τηρούμε ακινησία. Απ' την αναγνώριση που κάναμε καταλήξαμε στο σημείο που θα γίνονταν το βράδυ το σαμποτάζ. Είναι η δεύτερη μέρα που δεν βάλουμε τίποτε στο στόμα μας. Κόντευε να βασιλέψει ο ήλιος, πάψαμε πια να πιστεύουμε ότι μπορεί να έρθει κάποια επιμελητειακή ενίσχυση απ' το λόχο. Και ενώ ετοιμαζόμασταν για την επιχείρηση, βλέπουμε τον ημιονηγό Γ. Παπαδόπουλο, μαζί με ένα μουλάρι. Μας έφερε μερικές πατάτες βραστές. Στην αναβροχιά καλό είναι και το καλάζι. Χωριστήκαμε σε δυο τμήματα. Το ένα αποτελούνταν από τα τρία στοιχεία των οπλοπολυβόλων, το οποίο με επικεφαλής την ΠΕ της Διμοιρίας Ε. Ζαφειρίου πήρε διάταξη σ' αυτά τα υψώματα με σκοπό σε περίπτωση ανάγκης να καλύψουν με πυρά την υποχώρησή μας. Το δεύτερο μαζί μ' εμένα θα πήγαινε τη νύχτα στη δημοσιά για ναρκοθετήσεις. Απ' αυτό δημιουργήθηκαν τρία συνεργεία που στο καθένα είχε ανατεθεί ξεχωριστή αυτόνομη αποστολή, τομέας δράσης με επικεφαλής τον ομαδάρχη. Η

οργανωπικοτεχνική προετοιμασία και η σωστή κατανομή των αποστολών είχε μεγάλη σημασία σε τέτοια νυχτερινά σαμποτάζ. Ξεκινήσαμε μόλις νύκτωσε. Το πλησίασμα της δημοσιάς γίνεται με προφυλακτικά μέτρα. Οι υποψίες που είχαμε ότι μπορεί να υπάρχει σ' αυτόν τον τομέα στημένη εκθρική ενέδρα δεν επιβεβαιώθηκαν.

Αυτό μας επιτρέπει να αρχίσουμε αμέσως το έργο. Βγάλαμε σκοπιά και στις δυο αντίθετες κατευθύνσεις της δημοσιάς. Καθορίστηκε ο τρόπος υποχώρησης και το μέρος συγκέντρωσης του τμήματος μετά την αποπεράτωση της αποστολής. Εγώ κινούμουν με την ομάδα του Χρ. Σέιτου. Το κάθε συνεργείο έπρεπε να τοποθετήσει από μια αναρματική νάρκη στο κατάσπρωμα ενώ στις όχθες της δημοσιάς αυτού του τομέα θα έβαζε ατομικές νάρκες. Το πιο δύσκολο σ' αυτή την αποστολή ήταν να ανοίξεις τη νύχτα λάκκο στο χαλικοστρωμένο κατάσπρωμα, να τοποθετήσεις σ' αυτό νάρκη, να απομακρύνεις όλα τα παραπάνωσια χώματα, να την καλύψεις, να μη μείνουν σ' αυτό το χώρο τα παραμικρά ίχνη που θα μπορούσαν να προκαλέσουν υποψίες ότι αυτή τη βραδιά από δω πέρασε άνθρωπος. Η παραμικρότερη τσαπατσουλιά και παράλειψη μπορούσε να βγάλει σκάρτο όλο το έργο της ναρκοθέτησης. Με ζήλο ρίχτηκαν στη δουλειά οι σαμποταριστές μας. Το συνεργείο του Χρ. Σέιτου, που εργάζονταν στο πιο ακρινό σημείο, προς την κατεύθυνση των Γιαννίνων, αποπεράτωσε το έργο του. Αποσύρουμε τη σκοπιά απ' αυτή τη μεριά και όλοι μαζί πήραμε το δρόμο της επιστροφής. Και να τώρα τελειώς αναπάντεχα μέσα στο σκοτάδι άστραψε μια λάμψη η οποία αμέσως συνοδεύτηκε με ένα ήχο έκρηξης νάρκης. Ακούγονται φωνές, κραυγές ανησυχίας. Καταλάβαμε ότι κάπ το κακό έλαβε χώρα στον κεντρικό τομέα που εργαζόταν το συνεργείο του ομαδάρχη Α. Αποστολόπουλου. Αμέσως με τους Χ. Σέιτο και Δ. Νιαβή τρέξαμε προς τα εκεί. Τι όμως είχε συμβεί; Το συνεργείο αυτής της ομάδας είχε τελειώσει τη δουλειά της ναρκοθέτησης και άρχισε να υποχωρεί απ' το καθορισμένο δρομολόγιο. Για μια στιγμή ο ομαδάρχης αντιλήφθηκε ότι ξέχασε το σακκίδιο με τα εργαλεία του και γύρισε να τα πάρει. Δεν δυσκολεύτηκε να τα βρει. Στο γυρισμό του όμως μπερδεύτηκε μέσα στο σκοτάδι και χωρίς να το θέλει πάτησε σε μια ατομική νάρκη που προηγουμένως είχε τοποθετηθεί απ' το ίδιο το συνεργείο. Απ' την έκρηξη που προκάλεστηκε τραυματίστηκε σοβαρά η πατούσα του ενός ποδιού του. Το γεγονός αυτό της απρόοπτης έκρηξης και του τραυματισμού του ομαδάρχη προκαλεί σύγχυση, αμηχανία, απογοήτευση στους νεαρούς και άπειρους μαχητές, τους έκανε να τα χάσουν, να μην ξέρουν π να κάνουν πιο πέρα, σταματούν στις θέσεις που βρί-

σκονται, δεν αποφασίζουν να πάνε προς βοήθεια στον τραυματία ομαδάρχη. Ο ανδρείος αυτός ομαδάρχης, που αντλήφτηκε τη σύγχυση που έπαθαν οι μαχητές του, παρά τον τόσο σοβαρό τραυματισμό του, τους φωνάζει, τους υποδείχνει, πώς να τον πλησιάσουν.

Η ναρκοφοβία που επικράτησε τους κρατάει διστακτικούς, παραμένουν κοκκαλωμένοι στο μέρος που βρέθηκαν. Ακόμα και όταν εμείς πλησιάσαμε και τους φωνάξαμε να μας πουν τι συνέβη. Μας απαντούν δυνατά: «Σταματήστε, μην προχωράτε, μπροστά υπάρχουν νάρκες». Μονάχα χάρη στη ψυχραιμία του παθόντος έγινε δυνατό να συνεννοηθούμε, να τον πλησιάσουμε. Τον πιάνουμε απ' ης μασχάλες και τον τραβούμε απ' την όχθη στο κατάστρωμα, που ήταν ασφαλές από ατομικές νάρκες. Σκίζουμε ένα πουκάμισο και μ' αυτό τυλίγουμε στην αρχή το καταματωμένο και τραυματισμένο πόδι του. Στη συνέχεια το δένουμε απέξω γερά με μια φανέλα. Μ' αυτό τον τρόπο κάπως περιορίστηκε η αιμορραγία. Πολύ μας κακοφάνηκε γι' αυτό το μεγάλο κακό που βρήκε τον συναγωνιστή μας, που τόσο τον αγαπούσαμε και τον εκτιμούσαμε σαν άνθρωπο και σαν διοικητή όλοι μας. Του εξηγήσαμε να μην ανησυχεί, πως ό,τι και αν συμβεί σε καμιά περίπτωση δεν πρόκειται να τον εγκαταλείψουμε. Δεν ήταν εύκολα από τούτα τα μετόπισθεν να μεταφερθεί χωρίς φορείο στις πλάτες ένας τέτοιος σοβαρά τραυματίας. Τόσο στα πεδία των μαχών όσο και σε παρόμοιες δυσμενείς συνθήκες η μεγαλύτερη και κύρια ευθύνη για τη συμπαράσταση και τη σωτηρία των συναγωνιστών τραυματιών μας έπεφτε στους διοικητές. Βοηθήσαμε τους «εγκλωβισμένους» μαχητές αυτού του συνεργείου να βγουν απ' την επικίνδυνη ζώνη του ναρκοπεδίου. Κινηθήκαμε κατά μήκος του καταστρώματος της δημοσίας, συναντηθήκαμε με το συνεργείο του Κ. Τσώνη κι όλοι μαζί πήραμε το δρόμο της επιστροφής. Η μεταφορά του τραυματία έγινε από ένα συνεργείο από δυο γερούς μαχητές που του σήκωναν απ' ης μασχάλες, οι οποίοι στην πορεία αλλάσσονταν. Πολλά ήταν τα εμπόδια που συναντούσαμε στην πορεία και έπρεπε να ξεπερασθούν. Πρώτα απ' όλα έπρεπε να διανύσουμε μια απόσταση 4-5 χιλ. από ένα δρομολόγιο που περνούσε από μια ανηφορική και κάθετη πλαγιά, που ήταν κατάφυτη από πολύ πικνούς θάμνους (πουρνάρια, φελίκια, τσαπουρνιές κ.λ.π.) από ένα πραγματικό ρουμάνι, το πέρασμά του απ' αυτό δημιουργούσε προβλήματα ακόμα και στους ελεύθερους γερούς μαχητές. Αν σ' αυτό προστεθεί και ότι η πορεία γινόταν τη νύχτα μέσα στο σκοτάδι, ενώ η μεταφορά του τραυματία από νεαρούς μαχητές μας, με εξαντλημένους και πεινασμένους ανθρώπινους οργανισμούς γίνεται κατανοητό πόσο

βασανιστικό είναι το κάθε μας βήμα που ακολουθούσε. Εξαναγκασθήκαμε να βγάλουμε ειδικά ένα συνεργείο από δυο μαχητές μας οι οποίοι κινούνταν μπροστά απ' τον τραυματία, με σκοπό να ανιχνεύουν, να κάνουν την επιλογή του περάσματος, να ανοίγουν τα κλωνάρια και τους κορμούς των θάμνων. Θα πρέπει να αναγνωριστεί ακόμα ότι το μεγαλύτερο βάρος της μεταφοράς έπεσε σ' εμένα και στους δυο ομάδρχες Σέιτο και Τσώνη που είχαμε περάσει τα είκοσι. Ένα τέτοιο είδος μεταφοράς δεν κούραζε μονάχα εμάς τους μεταφορείς, αλλά και τον ίδιο τον τραυματία. Κι αυτό όχι μονάχα γιατί με το πέρασμα του χρόνου οι πόνοι άρχισαν να μεγαλώνουν, αλλά και γιατί το πέρασμά του απ' αυτό το ρουμάνι αναπόφευκτα κάπου του αγγίζαν το τραυματισμένο πόδι του. Αρχίζει συχνά να μας παρακαλεί να κάνουμε στάση. Κάπνι που και οι ίδιοι το επιθυμούσαμε, όμως η κατάσταση υπαγόρευε να κινούμαστε όσο μπορούσαμε πιο πάνω. Γι' αυτό τον παρακαλούσαμε να κάνει υπομονή, κουράγιο να απομακρυνθούμε όσο μπορούμε πιο μακριά απ' την επικίνδυνη ζώνη πριν μας πάρει η μέρα.

Συμμεριζόμασταν την τρομερή κατάσταση που βρισκόταν ο συναγωνιστής μας, ωστόσο ένα σταμάτημα, σε μια απόσταση μερικές εκατοντάδες μέτρα απ' τη δημοσιά, θα σήμαινε για όλους αυτοκαταστροφή με τον ερχομό της μέρας. Από στιγμή σε στιγμή οι πόνοι του τραυματία μας μεγαλώνουν, γίνονται πιο έντονοι, κάνουν την κατάστασή του πιο ανυπόφορη, μα και οι δυνάμεις του αρχίζουν να εξαντλούνται. Τώρα πιο έντονα απαιτεί, μας παρακαλεί να σταματήσουμε, να τον αφήσουμε εδώ μόνον του να ψυχάσει, να κάνει λούφα σε τούτους τους θάμνους και ό,τι θέλει ας συμβεί. Εξαναγκαστήκαμε στην πορεία να κάνουμε μικροστάσεις. Του δίνανε από λίγο νερό που ζητούσε συχνά και ξανά κίνηση προς τα μπρος. Κατά αυτόν τον τρόπο είχαμε απομακρυνθεί περίπου δυο χιλ. απ' το δημόσιο δρόμο, όταν είδαμε ότι άρχισε να χαράζει. Έδωσα εντολή στους υπόλοιπους άνδρες να κινηθούν με όσο μπορούν πιο γρήγορους ρυθμούς για να προκάνουν να φθάσουν στη διάταξη του άλλου τμήματος πριν φέξει, μα ταυτόχρονα να ειδοποιήσουν τη διοίκηση της Διλοχίας για το ατύχημα. Να στείλουν φορείο για την παραλαβή του τραυματία. Ενώ εγώ με τον σύνδεσμό μου Δ. Νιαβή, αψηφώντας τα πάντα, παραμείναμε και κάναμε λούφα μαζί με τον τραυματία μας. Γεμίσαμε τα παγούρια μας με τα αποθέματα νερού που είχαν οι άλλοι συναγωνιστές μας. Για τη στάση μου αυτή, να καθίσω μόνος μου κοντά στο τραυματία δέχτηκα αργότερα την επίκριση του ΠΕ του λόχου με το σκεπτικό ότι εγκατέλειψα τη διμοιρία και ασχολήθηκα με την τύχη ενός τραυματία. Τα σχόλια δικά σας.

2 Ιουνίου. Στους πυκνούς θάμνους αυτής της πλαγιάς κάνουμε λούφα περιμένοντας να δούμε ποια θα ήταν η τύχη μας... Αυτό το στάμπημα καταπράϋνε για λίγο, προσωρινά, τους πόνους του τραυματία μας κι αμέσως τον πήρε ο ύπνος. Ωστόσο αυτό δεν κράτησε για πολύ. Μόλις ξύπνησε οι τρομεροί πόνοι από ένα τέτοιο σοβαρό ακρωτηριασμό που υπέστη άρχισαν να τον ανησυχούν ξανά και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που τον εξανάγκαζαν να μην μπορεί να συγκρατηθεί, να φωνάζει. Ο ήλιος είχε ανεβεί ψηλά για τα καλά, όταν ακούστηκε ο θόρυβος του ερχομού της μηχανοκίνητης φάλαγγας, η οποία κινούνταν απ' τα Γιάννενα προς Κόνιτσα. Από το μέρος που βρισκόμαστε βλέπαμε μονάχα ένα μικρό κομμάτι του δημόσιου δρόμου. Μετρήσαμε το πέραςμα 34 διάφορων οχημάτων, άλλα με φορτία κι άλλα με στρατό. Επρόκειτο για μεγάλη φάλαγγα. Η περιορισμένη παρατήρηση δεν μας επιτρέπει να παρακολουθούμε τη συμπεριφορά της φάλαγγας, όταν μπήκε στο χώρο της ναρκοθέτησης. Τα ίχνη που είχε αφήσει το κθεσινοβραδινό δυστύχημα έγιναν αμέσως ανιληπτά. Προκαλούν υποψίες. Σταματάει η φάλαγγα. Οι στρατώτες της συνοδείας κατεβαίνουν απ' τα αυτοκίνητα, παίρνουν διάταξη μάχης. Η έκρηξη μιας ατομικής νάρκης που ακούστηκε επιβεβαίωσε ότι ακόμα μια ανθρώπινη τραγωδία έλαβε χώρα.

Δεν αργήσαμε να ανιληφθούμε ότι δυο ξεχωριστές ομάδες στρατού κινούνταν προς τα πάνω ανιχνεύοντας το έδαφος. Οι υποψίες ότι μπορούν να πέσουν απάνω μας ήταν φανερές. Δεν κρύψαμε αυτό το γεγονός κι απ' τον τραυματία μας. Μας προτείνει να του αφήσουμε ένα παγούρι με νερό και να συμπυκνθούμε προς τα πάνω να γλιτώσουμε τη σύλληψη. Μια τέτοια πρόταση σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτή. Ετοιμαστήκαμε με το Νιαβή να βάλουμε μπρος τα ατομικά μας αυτόματα μόλις μας πλησιάσουν. Σε απόσταση 60-70 μέτρα πέρασαν δίπλα μας και απ' τις δυο μεριές χωρίς να μας πάρουν χαμπάρι, προχώρησαν και 200 μέτρα πιο πάνω. Εκεί σε μια ραχούλα έστησαν φυλάκια και παρέμειναν εκεί μέχρι της απογευματινές ώρες. Ενώ η μηχανοκίνητη φάλαγγα έφυγε για τον προορισμό της. Έκανε μια τρομερή ζέστη σε τούτο το προσήλιο και πυκνό ρουμάνι που κάναμε λούφα. Δεν φυσούσε από πουθενά αέρας, ενώ οι δυνατές ακτίνες του καλοκαιρινού ήλιου μας καίνε αλύπητα. Μας έκαναν να μουσκέψουμε απ' τον ιδρώτα, να μην μας χωράει ο τόπος. Αυτή η αποπνικτική ατμόσφαιρα κάνει πιο οδυνηρή την κατάσταση για τον τραυματία μας, τον οδηγεί να βρίσκει παρηγοριά στις φωνές, να ζητάει συχνά νερό, κάτι που όλοι μας γνωρίζαμε ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν επι-

τρέπεται. Του δίνανε μικρές γουλιές να του μουσκεύουν τον στεγνό λάρυγγά του. Συχνά, ψιθυριστά τον παρακαλούμε να κάνει υπομονή, κουράγιο μέχρι το βράδυ, να μην φωνάζει.

Βλέπαμε με τα ίδια τα μάτια μας όλη τη συμπεριφορά των φαντάρων. Όλη η προσοχή τους, τα όπλα τους, τα μέτρα ασφάλειας ήταν στραμμένα προς τον ελεύθερο χώρο των ανταρτών, καμιά υποψία προς τις πλάτες τους, προς τα μετόπισθεν που βρισκόμασταν εμείς. Ωστόσο οι σπηγμές ήταν για μας κρίσιμες. Ακόμα και το παραμικρό ξεροβήχι μπορούσε να γίνει αναληπτό. Επίσης ήταν αρκετό ένας στρατιώτης που θα πήγαινε για σωματική του ανάγκη να προχωρούσε λίγο πιο βαθύτερα στους θάμνους και να πέσει απάνω μας. Αποδείχθηκε ότι ο Θανάσης ήταν ένας πολύ ψύχραιμος αγωνιστής, μας καταλάβαινε και σ' αυτή την κατάσταση έκανε τεράστιες προσπάθειες να συγκρατηθεί. Όμως εκείνοι που δεν ήθελαν να τον καταλάβουν ήταν οι πόνοι, που αντί να λιγοστεύουν μεγάλωναν, γίνονταν πιο ανυπόφοροι. Με μεγάλη αγωνία, αυτή την εσωτερική ανάγκη για φωνές τη μετέτρεπε σε πιο ήπια βαθιά βογκητά και αναστεναγμούς. Η μεγάλη αυτή καλοκαιριακή μέρα, ώπου να περάσει έγινε ένας πραγματικός εφιάλτης για όλους μας.

Τις απογευματινές ώρες οι άνδρες του φυλακίου συγκεντρώνονται, κατεβαίνουν στο δημόσιο δρόμο και μπαίνουν σ' αυτοκίνητα της φάλαγγας, που επέστρεφε στα Γιάννενα. Μια δυνατή έκρηξη που ακούσαμε αυτή τη στιγμή επιβεβαίωσε ότι ακόμα ένα στρατιωτικό όχημα πνάχτηκε στον αέρα. Εδώ έλαβε χώρα ένα σπάνιο φαινόμενο. Πάνω από την τοποθετημένη νάρκη πέρασαν 34 περίπου μηχανοκίνητα της ηρωικής φάλαγγας και τα μισά της απογευματινής χωρίς να πάθουν τίποτε και χωρίς να γνωρίζουν ότι άγγιζαν το θάνατο, πατώντας πάνω στο πυροδοτικό μηχανισμό της ανταρματικής νάρκης.

Η ΠΕ της διμοιρίας, μόλις αντιλήφθηκε ότι η μηχανοκίνητη φάλαγγα έπαιρνε το δρόμο της επιστροφής προς Γιάννενα σηκώνει τους άνδρες της διμοιρίας και κανέται προς την κατεύθυνσή μας. Προλαβαίνουν να στείλουν μερικές ριπές οπλοπολυβόλων προς τον υποχωρούντα αντίπαλο. Ήταν φανερό η ανησυχία των μαχητών μας, γι' αυτό πλησιάζοντας προς το μέρος, που κάναμε λούφα, φώναζαν δυνατά «ΕΡΧΟΜΑΣΤΕ!».

Εδώ τώρα ο πεπειραμένος και με υψηλή ειδίκευση νοσοκόμος του Τάγματος Θωμάς Κοσμοδέλος πετάει όλα τα πρόχειρα δικά μας δεσίματα και «επιδέσμους» και του κάνει μια καινούργια επίδεση. Μετά από αυτή την επίδεση ο τραυματίας φάνηκε να αισθανθηκε κάποια α-

νακούφιση. Ήταν όμως φανερά εξαντλημένος απ' τους βασανιστικούς πόνους, απ' την αιμορραγία. Από δω και πέρα η μεταφορά του μέχρι το Κεπέσσοβο που ήταν ο Σ.Δ. της Διλοχίας γίνεται με φορείο. Από εκεί με φορείο προωθήθηκε στο Γενικό Νοσοκομείο του Γράμμου. Αργότερα πληροφορηθήκαμε ότι έπαθε γάγγραινα και υπέκυψε στα τραύματά του.

3 Ιουνίου. Η διμοιρία μας έχει διάταξη έξω απ' τα Άνω Σουδενά. Η πείνα έχει φτάσει στο απροχώρητο. Αν και γνωρίζαμε τις δυνατότητες υπήρχαν για τροφοδοσία απ' τους λίγους και ηλικιωμένους κατοίκους που είχαν απομείνει σ' αυτό το χωριό, ωστόσο για μας άλλη διέξοδος δεν υπήρχε. Ξαναστελνουμε τον ομαδάρχη Χ. Σέπο. Όταν επέστρεψε, πάλι κάπ βρέθηκε και μας έφερε. Μερικά αυγά, λίγα κλωρά σκόρδα και κρεμμύδια και ένα ολόκληρο ανεβατό ψωμί. Το τελευταίο ήταν ακόμα ζεστό, μόλις το είχε βγάλει απ' τη γάστρα μια ηλικιωμένη γριά. Όπως μας είπε ο ομαδάρχης, όταν της είπε σε τι κατάσταση βρισκόμασταν, φανερά συγκινημένη, το παραχώρησε ολόκληρο σε μας χωρίς καν η ίδια να το δοκιμάσει. Δεν χωράει αμφιβολία ότι αυτή θα προερχόταν από δικό μας σπίτι. Όλη αυτή η νόσημη «μπουγάτσια» δεν ξεπερνούσε τα 2,5 κιλά. Μοιράστηκε εξίσου σε 32 άτομα και η διανομή έγινε με λαχνό. Ευτυχώς που τις βραδινές ώρες ήρθε ημιονηγός μ' ένα μουλάρι φορτωμένο τρόφιμα. Όλα αυτά προέρχονταν απ' την επιμελητεία της 670ης Μονάδας. Αμέσως μπήκε το καζάνι και έγινε δυνατό να σταθούμε στα πόδια μας.

Η ανατίναξη του Υδραγωγείου των Γιαννίνων

4 Ιουνίου. Ειδοποιήθηκα και πήγα στο ΣΔ της Διλοχίας στο Κεπέσσοβο. Παρουσία του λοχαγού μου Γ. Σιούλα ο ταγματάρχης Μ. Τυπάδης μου ανακοίνωσε ότι αποφασίστηκε να μου αναθέσουν την ανατίναξη του υδραγωγείου των Γιαννίνων. Αργότερα έμαθα ότι αυτή η διαταγή είχε δοθεί ραδιοτηλεγραφικώς απ' το διοικητή της 670ης Μονάδας Γ. Βοντίτσιο (Γούσια). Γνώριζα για τις μεγάλες στρατιωτικές ικανότητες, τις τεράστιες ειδικές μηχανικές γνώσεις του διοικητή μας. Παίρνοντας αυτή την αποστολή πείστηκα γι' αυτό ακόμα μια φορά. Θέλω εδώ συμπληρωματικά να υπογραμμίσω ότι όλοι εμείς οι νεαροί αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του ΔΣΕ είμασταν πολύ τυχεροί που βρεθήκαμε κάτω απ' την καθοδήγηση ενός τέτοιου ικανού διοικητή με μια πολύπλευρη στρατιωτική και τεχνική κατάρτιση. Μα και αναγνω-

ΣΤ ΑΡΜΑΤΑ ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΙΚΗ

ΕΛΤΙΟ ΕΙΛΗΣΕΩΝ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 20 ΤΟΥ ΙΟΥΝΗ 1948

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ Δ. Σ.

Τό Πραχτόρειο «Ελεύθερη Ελλάδα» μεταδίδει τα παρακάτω για τή δράση του Δ. Σ.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στίς 11)6 έχθρική περίπολος έπεσε σέ ένεδρα σαμποτέρ κοντά στήν Μικρόβρυση Μουριών. Σκοτώθηκαν 4 καί τραυματίστηκαν 9 μοναρχοφασίστες.

Στίς 15)6 έχθρικό τάγος ανατινάχθηκε από νάρκη μας στό ύψωμα 304 αεράμυνας Μεταμόρφωσης.

Τήν ίδια ζέρα πυροβολικό έβαλε μέ έπιτυχία κοντά στό σιδηροδρομικό σταθμό Μουριών. Επίσης χτύπησε τό έχθρικό πυροβολικό καθώς καί τούς στρατώνες Μουριών μέ άνεξακρίβωτα αποτελέσματα.

Στίς 15)6 τμήμα μας ένήργησε έπίθεση ένάντια στήν έχθρική φρουρά του χωριού Προφήτης Νιγρίτας. Οι έγκληματίες ρυθδες του χωριού κλειστήκαν στήν έκκλησιά που είχαν άγυρώσει από πριν καί πρόβαλαν άντίσταση. Η έκκλησία πήρε φωτιά από τά πυρά καί κάηκε μαζί μέ τούς μάυδες Έβρώς. Οι μαχητές μας ανατίναξαν καί τό κείριο άσπιδωτός καί πήραν 44 φουρα ή όπλα πολυβόλο ένα πιστόλι, ένα ραδιόφωνο καί δυό φάρμακα, φαρμακευτικό υλικό, άρματα άιχμάλωτος ένας χωρρρύλακας. Τό τμήμα μας άκολούθησαν 8 νέοι καί νέα καί τό γιάτοόσ του έυνοική.

ΕΝΑ ΣΟΒΑΡΟ ΣΑΜΠΟΤΑΖ

Η ΑΝΑΤΙΝΑΞΗ ΤΟΥ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟΥ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Στίς 9 του μήνα, μικρό τμήμα μιας διλοχίας μηχανικού άνατίναξε τό ύδραγωγείο των Γιαννιτών, λίγα χιλιόμετρα έξω από τήν πόλη. Οι σήραγγες αυτής της κατασκευής θα είναι πολύ σημαντικές για τις δυό μεραρχίες που έχουν τήν έδρα τους ή τμήματά τους καί υπηρεσίες μέσα στήν πόλη. Τη «στρατόπεδο Βασιλαρίου», οι ήγνατιστάσεις του μηχανικού, τα μεγάλα στρατιωτικά άποσκευαστήρια που τροφοδοτούν τις γύρω μονάδες, τα τμήματα μεταφορών, χρειάζονται κάθε μέρα πολύ νερό.

Όλοι αυτοί, ο πολυμηχανικός που βρίσκεται στήν στρατιοκρατομένη Γιάννινα θα έχει τώρα να αντιμετώπισει, δυό να μπορέσουν να ξαναφτιάξουν τό ύδραγωγείο, άκόμα μι ά δυσκολία μέ τήν έλλειψη νερού μέσα στήν πόλη. Καί θα έχει να λύσει άκόμα ένα από τα πολλά προβλήματα, ή κάθε μέρα του δημοσυργεί ο Δημοκρατικός Στρατός.

Οι καίτοι της δημοκρατικής πόλης θα μπορέσουν να υδρευθούν από τα πηγές καί τις πηγές της λίμνης. Η άνατίναξη αυτή είναι ένα από τα καλύτερα σαμποτάζ των τμημάτων στήν Ηπειρο μέχρι σήμερα. Πρώτα-πρώτα για τις συνέπειες που θα έχει για τον έχθρο. Αφού γιναι τό ύδραγωγείο βρίσκεται 4-5 χιλιόμετρα έξω από τήν πόλη καί τό φυλάγανε σάν τό μάτι τους μέ ένα δόκλιχο λόχο. Κά άκόμα γιατί ή δουλειά όλη γίνετο μέ πραγματική δεξιοτεχνία, ικανότητά καί καλωκαρία.

Ένας από τους μαχητές του τμήματος που πήρουν μέρος σ' αυτό τό σαμποτάζ γράφει σ' άσταπόκλειή του: Κάναμε καλά τήν άγανώριχη από προμήτεια καί κατασκευάσαμε σ' όλες τις λεπτομέρειες του τό σχέδιό μας. Η όλο τό βαρύ μας φορτίο συντομώσαμε τό δρόμο. Κι άκόμα φάγαμε καφέ, αρτοποιία καί κατεργασμένα από έναν δύσκολο κατήφορο για άφρόσυμο δική τό χωριό καί τό φυλάκιο που δεν είναι καλή διακόσμηση μέσα από τό ύδραγωγείο.

γιατί το υδραγωγείο βρίσκεται 4-5 χιλιόμετρα έξω από την πόλη και το φυλάγανε σαν τα μάπα τους με ένα ολόκληρο λόχο. Κι ακόμα γιατί η δουλειά όλη γίνηκε με πραγματική δεξιοτεχνία, ικανότητα και παλληκαριά.

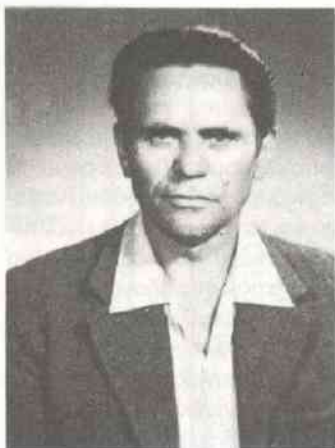
Ένας απ' τους μαχητές του τμήματος που πήρε μέρος σ' αυτό το σαμποτάζ γράφει σε ανταπόκρισή του.

«Κάναμε αναγνώριση και καταστρώσαμε σ' όλες τις λεπτομέρειες το σχέδιό μας. Μ' όλο το βαρύ μας φορτίο συντομέψαμε το δρόμο. Κι όταν φτάσαμε κοντά αρχίσαμε να κατεβαίνουμε από ένα δύσκολο κατήφορο, αφήνοντας δίπλα μας το χωριό και το φυλάκιο που είναι περίπου 200 μέτρα απ' το υδραγωγείο. Όταν πια κατεβήκαμε η Ειρήνη που είναι ΠΕ της διμοιρίας μας, μας τοποθέτησε στις πλαγιοφυλακές, ενώ ο διμοιρίτης μας, νεαρός ανθυπολοχαγός της Σχολής Αξιωματικών του ΔΣΕ Κατσής Μήτσος έχοντας μαζί του ένα συνεργείο κατεβαίνει χαμηλότερα, δίπλα στον όγκο του υδραγωγείου που υψώνεται μαύρο μέσα στη νύχτα. Η δεξαμενή είναι τσιμεντένια, γερά φκιαγμένη, με μοναδική σιδερένια πόρτα γερά κλειδωμένη. Η πόρτα μίτε παρabiάζεται, μήτε σπάζει. Από πάνω της όμως υπάρχει ένα μικρό παραθυράκι κλεισμένο με συρματοπλεγμα. Το συρματοφαλίδι, γράφει ο ανταποκριτής μας, μπαίνει σε ενέργεια. Ο διμοιρίτης μας καθαλάει τις πλάτες του Κύρκου και βρίσκεται μέσα. Τον ακολουθεί ο Χρήστος Σέιτος, ενώ ο Νιαβής απ' έξω κλείνει με την κλαίνη του το παραθυράκι να μην φαίνεται το λυχνάρι που θ' ανάψουν. Όλα γίνονται στη στιγμή. Κι ύστερα μια λάμψη σαν αστραπή, ένας τρομερός κρότος συγκλονίζει τα πάντα μέσα στον κάμπο. Η γενναία φρουρά κρύβεται. Τα πρόβατα του χωριού σπάζουν τα μανδριά τους και σκορπίζουν στα χωράφια. Οι σκύλοι ουρλιάζουν, ακούγονται φωνές χωρικών που ξύπνησαν τρομαγμένοι. Χαλασμός Κυρίου. Το κτίριο της δεξαμενής γκρεμίστηκε ολόκληρο. Αγωγοί και κλειδιά πετάχτηκαν στον αέρα. Ένας λάκκος, έξι μέτρα βαθύς είναι εκεί που βρίσκονταν το υδραγωγείο. Το νερό μουγκρίζει σαν κατεβασμένο ποτάμι, χάνεται ολόγυρα.

— Πιέτε, φασιστικές μεραρχίες, νερό!

Χωρίς κανέναν να τους ενοχλήσει το μικρό τμήμα ξεκίνησε απ' τα χαράματα και ξαναγύρισε στη βάση του, έχοντας εκπληρώσει τη σοβαρή αποστολή του».

9 Ιουνίου. Τη γυμνή κορυφογραμμή του Μετσικέλι την περάσαμε ακόμα πριν φέξει και στήσαμε λημέρι στην πρώτη δασωμένη παρυφή. Φανερά ικανοποιημένοι όλοι μας απ' την επιτυχή έκβαση της επιχείρησης, βγάλαμε σκοπιά και αποφασίσαμε να ξεκουραστούμε και τις βρα-

Σπίρος Χρήστος απ' το Λεοντάρι Καρδίτσας. ΕΠΟΝίτης, στο ΔΣΕ απ' το Δεκέμβριο του 1946. Σαρμποταριστής, Υπολγός του ΔΣΕ.

Τσιμάρας Βασίλης απ' το Λεοντάρι Καρδίτσας. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Απόφοιτος της Β' σειράς της ΣΑΓΑ και της Γ' σειράς της ΣΑ μηχανικού του ΓΑ. Λοχαγός μηχανικού του ΔΣΕ.

δινές ώρες να γυρίσουμε στο Κεπέσοβο.

Είχε όμως μεσολαβήσει κάτι που εμείς δεν το γνωρίζαμε. Ο ραδιοσταθμός της Αθήνας ακόμα πριν φέξει μετέδωσε το γεγονός ότι οι αντάρτες ανατίναξαν το υδραγωγείο των Γιαννίνων. Απ' αυτή την πηγή πληροφορήθηκε και η διοίκηση της 670ης Μονάδας. Η τελευταία με επείγον τηλεγράφημά της ζητάει επιβεβαίωση αυτής της είδησης απ' τη διοίκηση της Διλοχίας μας. Εσπευσμένα ο ταγματάρχης στέλνει τον ΠΕ της Διλοχίας Μάου Γιάννη να ψάξει να μας βρει, να πληροφορηθεί γι' αυτό το γεγονός. Όταν έφτασε στον καταυλισμό μας, εκτός απ' το σκοπό, όλοι μας κοιμούμασταν. Απ' τον σκοπό έμαθε τα πρώτα αποτελέσματα. Όταν με σήκωσαν και τον είδα, ξαφνιάστικα, κατάλαβα κάτι το σοβαρό συμβαίνει, σε καμιά περίπτωση δεν μου πήγε στο μυαλό ότι είχε έρθει γι' αυτό το σκοπό. Μόλις με πλησίασε φανερά χαρούμενος με συγκάρηκε. Ο ΠΕ της Διλοχίας μας ήταν ένας ευγενής και μορφωμένος άνθρωπος. Με διακριτικό τρόπο μου έκανε παρατήρηση, γιατί δεν ενδιαφέρθηκα να ενημερώσω αμέσως τη διοίκηση γι' αυτό το σημαντικό σαμποτάζ. Ενημερωμένος τώρα, έφυγε αμέσως μα-

*Κύρκος Δημήτριος του Γιώργου
απ' την Αβαρίτσα Δομοκού. ΕΠΙΟ-
Νίτης. Στο ΔΣΕ από το 1947. Υπη-
ρετούσε στα τμήματα σαμποτέρ σαν
σύνδεσμος και ομαδάρχης. Για τις
εξαιρετικές πράξεις ανδρείας και η-
ρωισμού με Δύγμα της ΓΙΔΚ απ' της
29/3/49 του απονεμήθηκε το «Με-
τάλλιο ανδρείας».*

ζί με το σύνδεσμό του για το ΣΔ. Αργότερα φτάσαμε κι εμείς στο Κεπέσοβο.

10 Ιουνίου. Πραγματοποιείται ακτίφ στελεχών της Διλοχίας μας. Η πρωτοβουλία για τη σύγκλησή του ανήκε στον ίδιο τον ταγματάρχη. Ο προικισμένος αυτός διοικητής και μορφωμένος στρατιωτικός, δεν άφηνε απαρατήρητο κανένα σημαντικό γεγονός που λάβαινε χώρα στο τμήμα μας, θετικό είτε αρνητικό, που να μην το φέρνει στη συνέλευση, σε ακτίφ για ενημέρωση, για συζήτηση, να το κρίνει αντικειμενικά παρουσία όλων. Έτσι κι αυτή τη φορά αυτό το ακτίφ ήταν αφιερωμένο στη σημαντική επιτυχία που είχε παρουσιάσει η διμοιρία μας με την ανατίναξη του υδραγωγείου. Δεν παρέλειψε να μιλήσει για την ξεχωριστή συμβολή του καθενός μας σ' αυτό το σαμποτάζ. Εκεί μπροστά μας διαβάστηκε η διαταγή της Διλοχίας που απονέμονταν έπαινος σ' όλους τους συμμετέχοντες.

Σ' αυτή τη διαταγή τονίζονταν: «Ειδικά για το σ. Κατοή Μήτσο, η διοίκηση της Διλοχίας ετοίμασε πρόταση για το ΓΑ του ΔΣΕ να προαχθεί στο βαθμό του υπολοχαγού για ανδραγαθεία».

10-13 Ιουνίου. Ο λόχος μας έχει διάταξη στα υψώματα, ανάμεσα στο Κεπέσοβο και Σουδενά.

Η τροφοδοσία του τμήματος κάπως βελτιώθηκε. Γινόταν απ' την επιμελητεία της 102ης Ταξιαρχίας, που κι αυτή πριν από λίγο ήρθε στην περιοχή των Ζαγοριών.

14 Ιούνι. Στο χωριό Τσεπέλοβο που ήταν ο ΣΔ της 102ης Τα-

ξαρχίας πραγματοποιήθηκε ακτίφ στελεχών της Διλοχίας από διμοιρίτη και πάνω, στο οποίο μας μίλησε ο διοικητής της 670ης Μονάδας Γ. Βοντίτσιος (Γούσιας). Το γεγονός και μόνο ότι ο διοικητής μιας τέτοιας μεγάλης Μονάδας παίρνει μέρος σε ακτίφ στελεχών του τμήματός μας υπογραμμίζει τη σημασία που δίνονταν στο δικό μας σχηματισμό. Απ' την πρώτη στιγμή της ομιλίας του μας συγκάρηκε όλους για τις πρώτες επιτυχίες που σημείωσε ο νεοϊδρυμένος μας σχηματισμός σαμποτέρ και ιδιαίτερα για το πιο σημαντικό, το πρόσφατο σαμποτάζ με την ανατίναξη του υδραγωγείου των Γιαννίνων. Ο ομιλητής που κατόντωναν και για πολλά χρόνια δούλεψε στις κομματικές οργανώσεις της περιοχής Ηπείρου, γνώριζε πολύ καλά τους στόχους, που έπρεπε να στραφεί η προσοχή του τμήματός μας και ανάμεσα σ' άλλα ανέφερε τη γέφυρα της Μπαλτούμας, στρατιωτικές εγκαταστάσεις στην πόλη Γιάννενα, άλλα αντικείμενα του οδικού δικτύου κ.λ.π. Σ' αυτό πήρε μέρος και ο Κ. Ράφτης (Νεμέρτσικας), επιτελάρχης της 670ης Μονάδας. Εκεί για πρώτη φορά γνώρισα το Γ. Ζωΐδη. Μίλησε σ' αυτή και ο διοικητής μας Μ. Τυπάδης.

Εκεί ο Κ. Ράφτης διάβασε διαταγή της 670ης μονάδας που απόνευμε έπαινο σ' εμένα σαν επικεφαλής της αποστολής που ανατίναξε το υδραγωγείο. Δέχτηκε μπροστά σε όλους προσωπικές χειραψίες.

Μετά το ακτίφ ακολούθησε μια γενική γνωριμία ανάμεσα στο Γούσια και τους παρεβρισκόμενους, που διεξήχθη σε μια πραγματική φιλική και συντροφική ατμόσφαιρα. Βρήκα την ευκαιρία να του υπενθυμίσω για τις πρώτες γνωριμίες και τις συναντήσεις που είχαμε το 1947 στην Καστανιά, τη Βράχα την Αιμιλιανή. Είχε θυμηκκό. Την τελευταία ιδιαίτερα τη θυμούνταν με λεπτομέρειες. Εκεί με συστήνει στο διοικητή λέγοντας: «Δικό μας παιδί απ' τη Ν. Ελλάδα, έμπιστος, παλικάρι».

Κατά την παραμονή μου στο Τσεπέλοβο είχα τη δυνατότητα να συναντηθώ με μια σειρά παλιούς μου φίλους και γνωστούς που υπηρετούσαν στα τμήματα της 102ης Ταξιαρχίας. Σ' αυτή τη συνάντηση άκουσα για πρώτη φορά ότι οι παραπάνω διοικητές απευθύνονταν προς το Γούσια και τον προσφωνούσαν «σ. στρατηγέ». Για μένα τότε αυτή η προσφώνηση μου φαινόταν ότι μονάχα υπερβολική, αλλά και παράλογη. Ανάμεσα σ' αυτούς συνάντησα τον ταγματάρχη κ. Παλαιολόγο, τους λοχαγούς Λ. Πολίτη, Θ. Σουλόπουλο, Γ. Γιαννόπουλο, τον επιμελητή Περ. Ευθυμίοπουλο και αρκετούς συναδέλφους απόφοιτους της Β' σειράς της ΣΑΓΑ.

15-16 Ιουνίου. Η Διλοχία μας μετακινήθηκε στο Τσεπέλοβο.

Δόθηκε εντολή στο κάθε τμήμα να καλύψει τις ανάγκες του σε οπλισμό, σε πυρομαχικά. Μύριζε προετοιμασία για επιχείρηση. Τη δεύτερη μέρα κλιμάκιο της διοίκησης αποτελούμενο απ' τον ταγματάρχη, τον Π. Επίτροπο, τους λοχαγούς πέρασε απ' την κάθε διμοιρία, συζήτησαν με τους μαχητές και τους διοικητές για όλα. Πριν φύγουν απ' τη διμοιρία μου ο ταγματάρχης με ρώτησε: «Πώς πάει η ετοιμότητα;». Του απάντησα: «Κάνουμε ό,τι μπορούμε». Επιμένει για μια πιο συγκεκριμένη απάντηση. «Αυτό θα το δείξει η επόμενη πολεμική αναμέτρηση», του είπα. Εδώ ο διάλογος σταμάτησε. Φαίνεται ότι ικανοποιήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΟΥΣ

Ο στόχος, οι δυνάμεις που έπαιρναν μέρος

Οι Ασπράγγελοι βρίσκονται στα φυσικά οχυρά υψώματα του Μισοκέλι. Απέχει μόλις 20 χιλ. απ' τα Γιάννενα. Από δω αρχίζει η έξοδος απ' την πρωτεύουσα του νομού προς Ζαγόρια. Η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία, που γνώριζε την τεράστια στρατιωτική σημασία αυτής της πύλης, πήρε όλα τα μέτρα και είχε μεταβάλει τους Απραγγέλους σε προπύργιο της πρωτεύουσας της Ηπείρου. Εγκατέστησε ένα ολόκληρο τάγμα και το οχύρωσε αμυντικά. Θεωρούσε αυτή την τοποθεσία απόρθητο φρούριο. Τον κύριο κρίκο όλου του αμυντικού συστήματος τον αποτελούσαν τα φυσικά οχυρά υψώματα — Μελίσσι, Δόνη Σιπατούρας και Κορακοειδές. Συμπληρωματικά στους Ασπραγγέλους στάθμευαν αποσπάσματα χωροφυλακής, τμήματα ΜΑΥδων.

Το ΓΑ του ΔΣΕ έδινε μεγάλη σημασία σ' αυτή την επιχείρηση. Κι αυτό όχι μονάχα γιατί θα δίνονταν ένα τέτοιο γερό χτύπημα κοντά στα Γιάννενα, αλλά και γιατί αυτό το πλήγμα θα το δεχόταν ο αντίπαλος σε μια περίοδο που κινούσε τις κύριες δυνάμεις του προς Κόνιτσα για τις επιχειρήσεις του Γράμμου. Δίπλα σ' όλα αυτά θα έλυνε και μια σειρά άλλα προβλήματα, όπως ήταν του οπλισμού και των πυρομαχικών, τροφίμων, υποδήσης, στρατολογία καινούργιων μαχητών κ.λ.π.

Την επιχείρηση για την κατάληψη των Ασπραγγέλων την ανέλα-

βαν τα τμήματα της 102ης Ταξιαρχίας του Γ. Γιαννούλη, της Διλοχίας Σαμποτέρ του Μ. Τυπάδη και θα υποστηρίζονταν από δυο αντάρτικα πυροβόλα με επικεφαλής τον Κ. Μαργκά. Το κύριο χτύπημα για την εξόντωση της φρουράς την ανέλαβαν οι δυνάμεις των δυο ταγμάτων Κ. Παλαιολόγου και Γραβενιώτη. Ιδιαίτερο ρόλο σ' αυτή την επιθετική ενέργεια ανατίθενταν στο λόχο αυτοματιστών του Γιώργου Γιαννόπουλου. Τα τμήματα της Διλοχίας σαμποτέρ αναλάμβαναν με ενέδρα που θα έστηναν μπροστά στο δημόσιο δρόμο, στην Ασφάκα, να σταματήσουν τη μηχανοκίνητη φάλαγγα του ανηπάλου που θα έρχονταν για ενίσχυση απ' τα Γιάννενα.

16 Ιουνίου. Η Διλοχία μας έχει καταυλιστεί στο δάσος έξω απ' το χωριό Δίκورφο. Σε ακτίφ στελεχών μας ανακοινώθηκε ότι αυτή τη βραδιά τα τμήματα της 102ης Ταξιαρχίας θα επιτίθενταν να καταλάβουν τους Ασπραγγέλους, ενώ η δική μας Διλοχία πήρε αποστολή τη νύχτα να περάσει στα μετόπισθεν και να στήσει ενέδρα στο δημόσιο δρόμο κοντά στην Ασφάκα με σκοπό την άλλη μέρα να σταματήσει ης δυνάμεις του ανηπάλου (πεζικό, μηχανοκίνητα), που θα έρχονταν απ' τα Γιάννενα. Στο σημείο της ενέδρας θα στηθεί ομαδικό αντιαρματικό ναρκοπέδιο που η έκρηξή του θα γίνει την κατάλληλη στιγμή, μόλις πλησιάσουν σ' αυτό τα εχθρικά μηχανοκίνητα. Ο διοικητής μας μίλησε λεπτομερειακά για το σχέδιο ενέργειας, για την ξεχωριστή αποστολή που έπαιρνε το κάθε τμήμα (λόχος, διμοιρία) για τη μακρινή νυχτερινή πορεία προς το στόχο. Εξήγησε ότι το τμήμα μας ξεκινάει για μια σκληρή δοκιμασία να δώσει μια δύσκολη μάχη σε αντίξοες συνθήκες. Θα διεξαχθεί σε κάμφο, σε ακάλυπτο και ανοχύρωτο έδαφος. Θα έχει να αντιμετωπίσει τανκς, πυροβολικό. Θα δεχτεί την ημέρα αεροπορικές επιδρομές. Ότι σ' αυτό το πρώτο βάψισμα πυρός του τμήματός μας οι διοικητές, οι λίγοι παλιοί αντάρτες θα πρέπει να δείξουν το παράδειγμα, να είναι τα σπρινγκματα και οι εμψυχωτές στο ξεπέρασμα οποιωνδήποτε δυσκολιών.

Εδώ ξεκαθάρισε και ένα άλλο πράγμα, λέγοντας χαρακτηριστικά: «Την κύρια ευθύνη για το στρώσιμο του ναρκοπεδίου και την πυροδότησή του με τον εκρηκτήρα την αναθέτουμε προσωπικά στο Μήτσο Κατσιώτη». Αυτή η προτίμηση σήμαινε πημή, περηφάνεια, αλλά και μεγάλη υπευθυνότητα.

Κι αυτή τη φορά στη διμοιρία μας ανατέθηκε ένα απ' τα βασικότερα καθήκοντα, να πάρει διάταξη στην πρώτη γραμμή της ενέδρας, να βρεθεί στην μπουκά της μάχης, να στήσει και να πυροδοτήσει το αντιαρματικό ναρκοπέδιο, να αποτελέσει τον κύριο κορμό της αντίστασης.

Για να φτάσουμε στο στόχο χρειάζομασταν να διανύσουμε τη βραδιά αυτή μια μεγάλη απόσταση. Να παρακάμψουμε απ' τα νώτα τους Ασπραγγέλους και να βγούμε στα μετόπισθεν από δύσβατους δρόμους, έχοντας μαζί μας φορτωμένα μεταγωγικά. Γι' αυτό ξεκινήσαμε απ' το Δίκορφο ακόμα μέρα. Φτάσαμε στον προορισμό μας χωρίς καθυστέρηση. Ξεφορτώσαμε τα ζώα με το εκρηκτικό υλικό. Μας υπόδειξαν περίπου τον τομέα που έπρεπε να στηθεί η ενέδρα, ενώ τα άλλα τμήματα της Διλοχίας τράβηξαν πιο πέρα και πήραν διάταξη στα πιο πάνω υψώματα, τα οποία είχαν σχετική κάλυψη. Σ' ένα απ' αυτά τα υψώματα υπήρχε και ένα εκκλησάκι.

Όλα όσα έπρεπε να γίνουν στον τομέα μας από δω και πέρα ήταν πια υπόθεση ενός διμοιρίτη. Αν σ' αυτό προστεθεί η ρητή διαταγή του ταγματάρχη που με υποχρέωνε να βρεθώ προσωπικά δίπλα στον εκρηκτήρα να προκαλέσω την έκρηξη, μπορεί να διαπιστώσει κανείς τη μεγάλη παράλειψη της διοίκησης (Διλοχίας, λόχου), που ενώ γνώριζε καλά τον καθοριστικό ρόλο που είχε αναλάβει η διμοιρία μας σ' αυτό το ενεδρευτικό χτύπημα, άφησε όλο αυτό το έργο στις πλάτες ενός διμοιρίτη. Η λογική όμως των πραγμάτων υπαγόρευε ότι σ' αυτόν τον τομέα έπρεπε να βρίσκεται ο λοχαγός ή ο Π. Επίτροπος.

Από μια σύντομη αναγνώριση που κάναμε όλα παρουσιάζονται απογοητευτικά. Ωστόσο η διαταγή είναι διαταγή, πρέπει να εκπληρωθεί.

Βρισκόμαστε σ' ένα ομαλό ίσιωμα, στο ριζό του βουνού, μπροστά μας περνούσε η δημοσιά, το μέρος γύρω μας γυμνό, μια πραγματική λάκκα στρωμένη με απείραχτα πράσινα χόρτα, που σε μερικές μεριές το ύψος τους έφτανε μέχρι το γόνατο. Το έδαφος φανερά δεν προσφέρονταν για άμυνα, για κάλυψη, για μελλοντική σύμπυξη του τμήματος. Μέσα σ' αυτή την ξásτερη βραδιά για κάμποσες φορές γυρίζαμε και ξανά εξετάζαμε το γύρω έδαφος, για κάμποση ώρα σκεφτόμαστε, σπάσαμε τα κεφάλια μας να λύσουμε δυο βασικά ζητήματα: Πού θα πάρει διάταξη η διμοιρία και πού θα στηθεί το ναρκοπέδιο. Τίποτε όμως δεν ταίριαζε. Όλα έμοιαζαν να έρχονται ανάποδα. Η ώρα είναι 12.15', όταν ακούσαμε πυρά που σήμαιναν ότι η επίθεση για την κατάληψη των Ασπραγγέλων άρχισε. Τα περιθώρια για πολλές σπασοκεφαλίες περιορίστηκαν. Έπρεπε να βιαστούμε. Η απόφαση είναι το ναρκοπέδιο να στηθεί κατά μήκος της δημοσιάς, στο ομαλό έδαφος, 30-40 μέτρα πιο μέσα απ' αυτή, ενώ οι μαχητές της διμοιρίας να πάρουν διάταξη περίπου 300 μέτρα και πίσω από αυτό, αφού καλυφτούν σε κάμ μικροθάμνους που υπήρχαν σ' αυτή την πλαγιά.

Προτεραιότητα έχει τώρα το έργο της εγκατάστασης του ναρκοπεδίου. Κατά συνεργείο, μ' ένα καλό καταμερισμό δουλειάς και με προθυμία τοποθετούνται στη γη οι αναρματικές νάρκες «ΤΕΛΕΡΜΑΪΝ». Καλύπτονται με την απαιτούμενη προσοχή, συνδέονται με τα πυροτεχνικά μέσα, με τον εκρηκτήρα. Το μήκος του ναρκοπεδίου έφτανε τα 150 μέτρα. Γύρω απ' αυτό δεν υπάρχει θάμνος, πατουλιά να καλυφτούν οι άνδρες που θα έμεναν να βάλουν μπρος τον εκρηκτήρα. Γι' αυτό αποφασίστηκε να κρυφτούν ξαπλωμένοι ανάμεσα σε μια τούφα από χόρτα.

Οι άνδρες της διμοιρίας τοποθετήθηκαν στις ορισμένες θέσεις διάταξης μάχης. Δόθηκαν ακόμα μια φορά οδηγίες να τηρηθεί την ημέρα καθεστώς αυστηρής κάλυψης και ακινησίας. Στη διάταξη θα έμεινε η ΠΕ της διμοιρίας. Σύμφωνα με το σχέδιο της επιχείρησης προβλέπονταν ότι τα πυρά κατά του αντιπάλου θα ανοίγονταν μονάχα ύστερα απ' την έκρηξη του ναρκοπεδίου και με εντολή της Π. Επιτροπής. Έπαιρνε να χαράξει, οι δυο μας με τον ομαδάρχη Κ. Τσώνη πίνουμε θέση κοντά στον εκρηκτήρα. Φεύγοντας υπενθύμισα στο Λάζο Λάζαρο, τον μοναδικό παλιό και πεπειραμένο σκοπευτή οπλ/λου για τον αποφασιστικό ρόλο που έπρεπε να παίξει το ομαδικό του όπλο σ' αυτή τη μάχη. Χαμογελώντας μου απάντησε: «Μείνε ήσυχος, σ. διμοιρίτη, δεν θα αφήσω να περάσει ούτε μύγα».

Οι νεαροί μαχητές μας δίνουν την πρώτη σκληρή μάχη και αντέχουν

17 Ιουνίου. Έφεξε, ο σάλαγος της μάχης των Ασπαραγγέλων άρχισε να κοπάει. Μερικά βλήματα του δικού μας πυροβολικού έσκασαν πιο πέρα από μας. Είχε λάβει χώρα μια σύγκυση ανάμεσα στους πυροβολητές μας και τους αξιωματικούς που συντόνιζαν τη βοή με τις φωτοβολίδες. Είχαν μπερδευτεί τα εκ των προτέρων συμφωνημένα συνθηματικά και οι οβίδες έπεφταν αλλού κι όχι εκεί που προορίζονταν. Ευτυχώς που ο Κ. Μαργκάς έγκαιρα αναλήφτηκε της συνέπειες που μπορούσε να έχει αυτό το μπέρδεμα και έδωσε εντολή η βοή να μεταφερθεί στα μετόπισθεν του αντιπάλου.

Πρώτος που έφτασε να συμπαρασταθεί στη φρουρά του οχυρού ήταν ο «Γαλατάς». Πετάνει ψηλά στον ουρανό, γυρίζει, αναγνωρίζει, στέλνει πληροφορίες. Σε λίγο έφτασαν δυο αεροπλάνα, παίρνουν στροφές, κατεβαίνουν χαμηλά, μυδραλιοβολούν, βομβαρδίζουν τα υ-

ψώματα γύρω στους Ασπραγγέλους. Φεύγοντας αυτά ήρθαν άλλα. Μαζί με τον Κ. Τσώνη βρισκόμαστε δίπλα στον εκρηκτῆρα στρωτά ξαπλωμένοι μέσα στα χόρτα της λάκκας. Ήταν περίπου 10-11 η ώρα, όταν στο βάθος της άλλης άκρης του δημόσιου δρόμου, απ' την πλευρά των Γιαννίνων προς την κατεύθυνσή μας βλέπουμε να κινείται μηχανοκίνητη φάλαγγα. Τα οχήματα κρατούν αποστάσεις μεταξύ τους, η κίνησή τους γίνεται με αργούς ρυθμούς. Ανάμεσά τους 3-4 τανκς που φανερά ξεχώριζαν. Αρχίζουμε να τα μετράμε. Όσπου να μας πλησιάσουν ο αριθμός τους έφτασε τα 32. Καταλάβαμε ότι η ώρα της αναμέτρησης δεν είναι μακριά. Αρχίζουμε να κοιτάζουμε τον εκρηκτῆρα. Σ' αυτόν βασίζονται πολλὰ.

Μόλις όμως η εμπροσθοφυλακή έφτασε στα 400-500 μέτρα από μας η φάλαγγα σταμάτησε. Ένα τμήμα στρατού, δύναμης περίπου λόχου, κατεβαίνει απ' τα αυτοκίνητα, ακροβολίζεται και πάνει θέσεις μάχης στις όχθες της δημοσιάς. Ενώ πιο πίσω ένα άλλο απ' αυτό ξεφορτώνει οπλισμό, ασχολείται με την εγκατάσταση πολυβόλων, άλλων, αντάρμακων πυροβόλων. Γίνεται αναλημπτό ότι δημιουργούσαν τη βάση πυρός πριν την εξόρμηση των τμημάτων πιο πέρα. Όλη αυτή η συμπεριφορά όχι απλώς δεν μας άρεσε αλλά και προκαλούσε υποψίες, μήπως γυνῆκαμε αναλημπτοί, μήπως είμαστε προδομένοι. Αποδείχτηκε ότι κάτι τέτοιο δεν είχε συμβεί και ότι όλο αυτό το σκηνικό του σταματήματος εντάσσονταν σε προσχεδιασμένα μέτρα ασφαλείας. Απ' το μέρος αυτό οι αξιωματικοί με τα κιάλια για κάμποση ώρα παρατηρούσαν, ανίχνευαν το μέρος μπροστά. Ο χώρος της δικῆς μας διάταξης δεν δείχνει ίκνη ζωῆς. Έμοιαζε σα νεκρή ζώνη. Σε λίγο το ακροβολισμένο τμήμα σηκώνεται, αφήνει τον κάμπο, την μηχανοκίνητη φάλαγγα, παίρνει τον ομαλό ανήφορο, τραβούσε ίσια κατά πάνω μας. Η κατάσταση διαμορφώνεται διαφορετικά απ' ό,τι υπολογίζαμε. Το αντάρμακκό ναρκοπέδιο είχε στηθεί με προορισμό να αναπναχθεί μηχανονίκητη φάλαγγα. Όμως κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Μπροστά μας βλέπουμε να πλησιάζει η εμπροσθοφυλακή του ανηπάλου. Οι ακροβολισμένοι φαντάροι προχωρούν κινούνται φανερά ξέγνοιαστοι, φτάνουν και πατούν πάνω στο ναρκοπέδιο χωρίς κάτι να αναληφτούν. Η δύναμη του εκρηκτικού υλικού που είχε θαφτεί στη γη ήταν τόσο μεγάλη που μπορούσε να εξαφανίσει, να κάψει, να μεταβάλει σε κάρβουνο ολόκληρο το λόχο. Αυτή ήταν και η κατάλληλη στιγμή να πυροδοτήσουμε τον εκρηκτῆρα.

Στρίβω το κλειδί του εκρηκτῆρα και έκρηξη δεν ακολουθεί. Επαναλαμβάνω το πείραμα, ξαναστρίβω το κλειδί και πάλι τίποτε. «Τώρα

βρέθηκε το έρμο να χαλάσει», προσθέτει ο Κ. Τσώνης. Η κατάσταση είναι απογοητευτική. Τα χάσαμε. Ήταν σαν να μην καταλαβαίναμε π θα κάνουμε πιο πέρα. Εν τω μεταξύ οι φαντάροι προχωρούν μέσα στη λάκκα, μας πλησιάζουν, φτάνουν στα 30 μέτρα, ήρθε η ώρα να πιαστούμε στα χέρια. Κάνω μια προσπάθεια, ξαναστρίβω το κλειδί και πάλι άρνηση. Αποδείχτηκε ότι ο εκρηκτής ήταν χαλασμένος, άχρηστος χωρίς εμείς να το γνωρίζουμε.

Οι στιγμές είναι κρίσιμες και για τους δυο μας. Είναι μέρα μεσημέρι. Βρισκόμαστε σε μια γυμνή λάκκα, καλυμμένοι πίσω από μια μικρή τούφα χόρτων. Η απόσταση που μας χωρίζει απ' την εμπροσθοφυλακή των στρατιωτών λιγοστεύει. Μερικά βήματα απόμειναν να κάνουν ώστε να μπορέσουν να μας γραπώσουν στα χέρια. Οι άνδρες της διμοιρίας που είχαν διάταξη πιο πίσω, περίμεναν όπως ήταν συμφωνημένο να ακούσουν πρώτα την έκρηξη και μετά να ανοίξουν πυρά. Σ' αυτό το γυμνό έδαφος αποκλείονταν κάποια προσπάθεια φυγής προς τα πίσω. Μια τέτοια ιδέα ισοδυναμούσε με αυτοκτονία. Δεν μπορούσε να γίνει σκέψη και για κάποια παράδοση. Έμεινε ο δρόμος της τίμιας και ανδρείας αντίστασης, της αυτουπεράσπισης. Βγαίνουμε απ' την τούφα κι ανοίγουμε πυρά με τα αυτόματα, η μια ταινία ακολουθεί την άλλη. Η ΠΕ της διμοιρίας μας Ε. Ζαφειρίου ακούγοντας τις πρώτες δικές μας ριπές αυτοσπγμής δίνει το σύνθημα να ανοίξουν πυρά όλα τα όπλα μας. Καίγεται το πελεκούδι. Εξαναγκαζόμαστε με τον Κ. Τσώνη να ξαπλώσουμε στη γη, να γλιτώσουμε απ' τα δικά μας πυρά που περνούσαν πάνω απ' τα κεφάλια μας.

Τα εύστοχα και αιφνιδιαστικά πυρά που εκδηλώθηκαν από όλα τα όπλα μας ενάντια σε ένα ολόκληρο λόχο που κινούνταν ξέγνοιαστα την ημέρα μέσα σε μια λάκκα, δεν προκάλεσαν μονάχα απώλειες, αλλά και έκαναν τους φαντάρους και τους αξιωματικούς να προγκίξουν έντρομοι, να τραπούν σε άτακτη φυγή πανικόβλητοι, τρέχοντας προς τα πίσω, όπως μπορούσε ο καθένας για να σωθεί, πετώντας τα πράγματά τους, ακόμα και τον ίδιο τον οπλισμό τους.

Η παραπέρα εξέλιξη αυτής της μάχης, το θέαμα που έλαβε χώρα, όπως πρακτικά εκφράστηκε, σπάνια μπορεί να το συναντήσει κανείς ακόμα και σε μια πετυχημένη επδεικτική κινηματογραφική ταινία κάποιου άξιου σκηνοθέτη. Όλη η διμοιρία, μαζί αντάρτες κι αντάρπισσες, νέες και νέοι 16-17 χρόνων, ανάμεσα σ' αυτούς και τα παρακάτω επώνυμα πρόσωπα: Γ. Τσουλοχρήστος, Γ. Μπακογιάννης, Π. Κωστόπουλος, Γ. Καλαμπόκας, Δ. Μιχαλόπουλος, Σ. Λελούδου, Α. Ρίζου, Ε. Πλασαρά κ.λ.π. βγαίνουν απ' τις θέσεις τους. Όρθιοι και με τα όπλα

στα χέρια κυμούν σαν ένας χείμαρρος προς τα κάτω. Προχωρούν γρήγορα πυροβολώντας και φωνάζοντας «ΑΠΑΝΩ ΤΟΥΣ! ΑΕΡΑ!».

Επικράτησε ένας ενθουσιασμός, μια ορμητική επίθεση κατά του αντιπάλου που υποχωρεί έντρομος. Αστραπιαία περνούν πλάι απ' τη θέση που βρισκόμασταν με τον Κ. Τσώνη. Δεν έχουν καμιά διάθεση για σταμάτημα. Συνεχίζουν το κυνηγητό χωρίς καν να σκέφτονται ότι βρίσκονται στα μετόπισθεν του αντιπάλου. Ότι χίλια περίπου μέτρα πιο πέρα υπάρχει μηχανοκίνητη φάλαγγα, έχει διάταξη ένα ολόκληρο τάγμα στρατού. Με μεγάλη δυσκολία, φωνάζοντάς τους και παρακαλώντας τους, έγινε τελικά δυνατό να τους σταματήσουμε, να τους αποτρέψουμε. Επιστρέφοντας, άρχισαν την περισυλλογή λαφύρων: όπλα, πυρομαχικά, ρούχα, τρόφιμα, κ.λ.π., που είχαν εγκαταλειφθεί στο πεδίο της μάχης.

Ήρθε το μεσημέρι. Η πρώτη προσπάθεια του αντιπάλου να στείλει ενισχύσεις στους Ασπραγγέλους ανατράπηκε. Δεν είχαμε αμφιβολία ότι θα ακολουθήσουν και άλλες. Απ' αυτή τη στιγμή τα πράγματα παίρνουν αντίστροφο χαρακτήρα. Δεν πρόλαβε η διμοιρία μας να απομακρυνθεί και πολύ απ' το πεδίο της μάχης και να φτάνουν τα πρώτα δύο αεροπλάνα. Βομβαρδίζουν, μυδραλιοβολούν τα υψώματα της κορυφογραμμής με επίκεντρο το ύψωμα με το μικρό εκκλησάκι. Μόλις αυτά έφυγαν, φτάνουν άλλα δυο, που ρίχνουν ρουκέτες, βαρέλια με βενζίνη, που μόλις έσκαζαν στη γη αναφλέγονταν μαζί με τους μικροθάμνους, προκαλούσαν πυρκαγιά στο γύρω έδαφος. Οι δυο αεροπορικές επιδρομές υποχρεώνουν τους άνδρες της διμοιρίας μας να καθλωθούν εκεί που βρισκόταν σε μια ακατάλληλη, ανηφορική πλαγιά με μικροθάμνους. Δεν είχαμε προλάβει ακόμα να βγούμε στην ασφαλή ζώνη, να φθάσουμε δηλαδή στην κορυφογραμμή που είχαν διάταξη τα άλλα τμήματα της Διλοχίας.

Φεύγοντας τα αεροπλάνα, τα γύρω υψώματα, η πλαγιά που βρισκόμαστε, βομβαρδίζονται με πυροβολικό, με όλμους, βάζονται με βαριά πολ/τα. Και η κατάσταση επιδεινώνεται, όταν στους πρόποδες της πλαγιάς πλησίασαν δυο τανκς που ανενόχλητα και από κοντινή απόσταση παίρνουν μέρος στην αντιμετώπισή τους. Χτυπούν τις θέσεις μας με αντιραμπακά βλήματα, με τα ταχυβόλα τους. Μόλις εντόπιζαν την παραμικρή ξεχωριστή δική μας κίνηση, αυτοστιγμής έστρεφαν τα όπλα τους προς το μέρος αυτό.

Η απόσταση που μας χώριζε απ' τη ράχη, να βγούμε στην ασφαλή ζώνη δεν ξεπερνούσε τα 250 μέτρα. Όσο αναγκαίο ήταν αυτό το πέραςμα, τόσο ριψοκίνδυνο ήταν να το κάνει κανείς. Υποχρεωθήκαμε

να κολλήσουμε στις θέσεις που βρισκόμαστε, καλυμμένοι σε κάπ μικροθάμνους από πουρνάρια, τηρώντας αυστηρή ακινησία με την ελπίδα να έρθει κάποια άλλη πιο κατάλληλη στιγμή για να συμπτυχθούμε. Δίπλα μας σκάζουν βλήματα, σφαίρες κώνονται στη γη. Όποιος είναι τυχερός γλιτώνει.

Τις απογευματινές ώρες ένα ολόκληρο τάγμα βρίσκεται στη βάση εξόρμησης στους πρόποδες της πλαγιάς. Πριν ξεκινήσει για επίθεση προηγείται αεροπορική επιδρομή. Φτάνουν τρία αεροπλάνα και να το ένα πίσω από το άλλο παίρνουν στροφές, βομβαρδίζουν μυδραλιοβολούν, ρίχνουν ρουκέτες στα υψώματα που έχουν διάταξη τα υπόλοιπα τμήματα της Διλοχίας μας. Απ' το μικρό εκκλησάκι δεν έμεινε όρθιος ούτε ένας τοίχος. Με το που έφυγαν τα αεροπλάνα, αρχίζει καινούργιος βομβαρδισμός με τὰ πυροβόλα, τους όλμους, τα αντιαερματικά. Μας βάλλουν συνεχώς τα ταγκς. Το σφυροκοπήμα αυτή τη φορά ήταν πιο μαζικό και μεγάλης διάρκειας. Ήταν επόμενο ύστερα απ' αυτό να υπολογίζουν για κάποια εύκολη νίκη. Βρέθηκαν ξανά γελασμένοι. Οι αντάρτες δεν τα παρέδιδαν τόσο εύκολα τα υψώματα. Το κύριο επιθετικό χτύπημα αυτή τη φορά κατευθύνονταν στο δεξιό τομέα της Διλοχίας.

Την πιο σθεναρή αντίσταση πρόταξε η ομάδα του Βασιλειάδη. Οι περισσότεροι μαχητές και μαζί μ' αυτούς και ο ομαδάρχης έπεσαν στο πεδίο της μάχης χωρίς να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους. Ο ανδρείος αυτός συναγωνιστής κατάγονταν απ' τα χωριά της Φλώρινας. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και μια αντάρτισσα απ' το χωριό Καρύτσα Αγιιάς. Στο ύψωμα αυτό τραυματίστηκε και ο διμοιρίτης Γ. Αραγιάς.

Επιθετικά κινείται ο αντίπαλος και προς στον δικό μας τομέα. Αν και η υποχώρηση σ' αυτόν τον ανώμαλο ανήφορο και κάτω απ' τα συνεχή εκθρικά πυρά ήταν κάπ παραπάνω από προβληματική, ωστόσο δώσαμε εντολή να συμπτυχθεί ο καθένας όπως μπορεί. Η πίεση που δεχόμαστε απ' τον επιθεμένο αντίπαλο, η δυσμενής κατάσταση που βρισκόταν αυτές τις στιγμές το τμήμα μας, προκαλεί απογοήτευση σε μερικούς μαχητές. Ακούμε φωνές, κραυγές απόγνωσης και απελπίσias: «Βοηθείστε μας! Θα μας πιάσουν! Κόπηκαν τα πόδια μας, δεν μπορούμε να βαδίσουμε».

Οι πιο γεροί σε πητικό και αντοχή βοηθούν να ξεπεραστεί αυτή η απογοήτευση για να ανεθούν και να περάσουν στην ασφαλή ζώνη, να μην παστεί κανένας αιχμάλωτος. Ο νοσοκόμος του λόχου Κ. Σέιτος που βρίσκεται εδώ κάνει την επίδεση στους τραυματίες μας. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν η Α. Ρίζου και ο Σαμανόπουλος.

Ο ήλιος πλησίαζε να βασιλέψει. Ο αντίπαλος αναλαμβάνει την τελευταία του σημερινή επίθεση να καταλάβει τα υψώματα που κρατούσε η Διλοχία μας. Μα ήταν και ζήτημα γοήτρου για την στρατιωτική διοίκηση του αναπάλου να επιτίθεται μια ολόκληρη μέρα με τέτοιες σημαντικές δυνάμεις και μέσα και μάλιστα σε απόσταση 15 χιλ. απ' τα Γιάννενα και να μη μπορεί να εκδιώξει απ' αυτά τα υψώματα ένα μικρό αντάρτικο τμήμα.

Η Διλοχία μας είχε ήδη εκπληρώσει στο ακέραιο την αποστολή που ανέλαβε. Δεν επέτρεψε να σταλούν ενισχύσεις στους Ασπραγέλους. Μπορούσε πια να εγκαταλείψει τις θέσεις της. Η διοίκηση έδωσε εντολή να αρχίσει η σταδιακή απαγκίστρωση των τμημάτων απ' τις θέσεις που κρατούσαν. Αυτή τη φορά στην αιχμή της επιθετικής ενέργειας βρίσκεται μια διλοχία ΛΟΚ. Πριν το ξεκίνημά της προηγήθηκε σφυροκόπημα των θέσεών μας με τα βαριά όπλα. Σ' αυτές τις στιγμές η αποαγκρίστρωση των τμημάτων μας που γίνονταν κάτω απ' τα συνεχή πυρά του αναπάλου δεν ήταν εύκολη. Ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος του τμήματός μας, μαζί και η δική μας διμοιρία πρόκαναν να συμπτυχθούν έγκαιρα στις καινούργιες θέσεις.

Μερικοί όμως μαχητές, κατά κύριο λόγο νέοι, απ' τη διμοιρία του Πάνου, όπως ήταν εξαντλημένοι και κατάκοποι απ' τη χθεσινόβραδινή πορεία, την αγωνία και τη συνεχή σημερινή μάχη δεν τα κατάφεραν. Τους είχε απομείνει να περάσουν ακόμα μια ανοικτή πλαγιά για να φθάσουν στο απυρόβλητο. Εν τω μεταξύ από στιγμή σε στιγμή ο αντίπαλος αναμένονταν να βγει στο απεικρινό δεσπόζον ύψωμα. Σε μια τέτοια περίπτωση η εξόντωσή τους, η αιχμαλώτισή τους ήταν σίγουρη. Το είχαν αναληφτεί και οι ίδιοι π τους περίμενε. Αρχίζουν να ανησυχούν, να απελπίζονται, να τα χάνουν, να κόβονται τα πόδια τους και να μη μπορούν να βαδίσουν πιο πέρα, να φωνάζουν, απ' τις κοπέλες μας να ακούγονται και κλάματα ακόμα: «Βοηθήστε μας! Μην μας αφήνεται! Θα μας πιάσουν» κ.λ.π. Δεν μπορούσε να μας αφήσει αδιάφορους και ασυγκίνητους αυτός ο κίνδυνος που απειλούσε τους συναγωνιστές μας. Έπρεπε να βρεθεί κάποιος τρόπος να βοηθηθούν, να σωθούν. Πώς όμως πρακτικά μπορούσε να εκφραστεί αυτό. Να τους πάρουμε και να τους κουβαλήσουμε στις πλάτες, ήταν κάτι το αδύνατο γιατί πρώτα απ' όλα χρειαζόνταν χρόνος γι' αυτό, που εμείς δεν τον διαθέταμε, μα και ο αντίπαλος από στιγμή σε στιγμή αναμένονταν να βγει στο ύψωμα.

Παίρνω την πρωτοβουλία και προτείνω στον ομαδάρχη Ηρακλή Τσεκούρα να γυρίσουμε πίσω με σκοπό να συναντήσουμε τους επιτιθέμενους λοκατζήδες πριν προκάνουν να βγουν στη ράχη του αντερείσματος κι εκεί δίνοντας μάχη να τους σταματήσουμε, να τους καθυστερήσουμε, να δώσουμε τη δυνατότητα στους συναγωνιστές μας να συμπυκθούν. Ο διμοιρίτης Θ. Πάνος, ο ομαδάρχης Κ. Τσώνης που ήταν δίπλα μας και άκουσαν την πρότασή μου, έκφρασαν κι αυτοί την επιθυμία να μας ακολουθήσουν σ' αυτή την παράτολμη απόφαση, να μείνουν να βοηθήσουν τους μαχητές που βρίσκονταν σ' αυτή την απελπιστική κατάσταση. Έτσι και έγινε. Η πρότασή μου προς τον ομαδάρχη Τσεκούρα δεν ήταν τυχαία. Γνώριζα ότι είχα να κάνω μ' έναν ανδρείο και έμπειρο πολεμιστή. Η δική μας απόφαση να κάνουμε μια τέτοια ενέργεια από άποψη ορθότητας και προοπτικής επιτυχίας δεν στηρίζονταν σε κάποια λογική, μια και οι δυο μας πηγαίναμε να τα βάλουμε μ' έναν ολόκληρο λόχο. Να τον σταματήσουμε, να τον ανατρέψουμε. Στην ουσία επρόκειτο για μια πραγματική τρέλα. Ωστόσο στους λαϊκούς στρατούς τέτοιες υπερτολμηρές και ριψοκίνδυνες ενέργειες έχουν θέση, λαμβάνουν χώρα.

Οι δυο μας τώρα, με τ' αυτόματα στα χέρια γυρίζουμε πίσω και τρέχοντας τραβούμε για τη ράχη του αντερείσματος. Είχε τεράστια σημασία αυτή τη στιγμή ποιος θα φτάσει τώρα πρώτος. Απ' τα πυρά τους καταλαβαίναμε ότι οι ΛΟΚατζήδες πλησιάζαν κι αυτοί να βγουν στην κορυφογραμμή. Δεν ήταν μονάχα τα πυρά που μας έφερναν αυτό το μήνυμα, ήταν και οι δυνατές ομαδικές φωνές τους, τα ξεφωνητά τους που συνοδεύονταν με απειλές και βρισιές, όπως: «Απάνω τους, θα τους φάμε τους Βουλγάρους, ο Μάρκος σήμερα θα πεθάνει» και ό,τι άλλο παρόμοιο μπορούσε να ξεφουρνίσει η ξιπασμένη φαντασία τους. Και τα δευτερόλεπτα αυτή τη στιγμή μπορούσαν να οδηγήσουν σε ολέθρια έκβαση για τους μαχητές μας. Τα πυρά που έρχονται απ' την αντίθετη πλευρά βλέπαμε να θερμίζουν τα κλωνάρια των δέντρων της κορυφογραμμής. Από απόσταση 20-30 μέτρα ανοίγουμε με τα στάγιερ πυρά, γαζώνοντας συνεχώς την κορυφογραμμή που μας χώριζε. Εκεί δέχτηκαν και τη χαριστική βολή οι πρώτοι ΛΟΚατζήδες που μόλις είχαν πατήσει σ' αυτή. Τους είδαμε με τα μάτια μας με τον Τσεκούρα, όταν πλησιάσαμε. Δυο βαριά τραυματισμένοι, πνιγμένοι στο αίμα ξεψυχούσαν, ενώ ένας λοχίας με το γνωστό μαύρο σκούφο των ΛΟΚ, όπως ήταν τραυματισμένος είχε πετάξει το αυτόματο, σήκωσε τα χέρια

και ζητούσε έλεος απ' τον Ηρακλή Τσεκούρα.

Εδώ ο Τσεκούρας με ρωτάει: «Τι να κάνω;». — Στις συνελεύσεις βάζουν τέτοια ερωτήματα, του απάντησα. Αυτός όμως τελικά έκανε τη δική του επιλογή. Τον διατάσσει να βγάλει τα άρβυλα και να περιμένει. Και σ' αυτές τις στιγμές δεν ξέχασε και το άλλο οξύ πρόβλημα που αντιμετώπιζε. Αν στην πρώτη σύγκρουση με την εμπροσθοφυλακή τα πράγματα πήγαν κάπως ευνοϊκά για μας, στην πορεία, με το πλησίασμα της κύριας μάζας των επιτιθέμενων ΛΟΚατζήδων με την αναπόφευκτη εμπλοκή που επακολούθησε μαζί τους η κατάσταση περιπλέκεται. Έφτασε η υπόθεση να μπερδευτούμε στους θάμνους, να έρθουμε στα χέρια, να γίνει αγώνας ζωής και θανάτου. Λίγα μέτρα μας χώριζαν απ' τη ράχη. Τα πυρά, που έρχονταν απ' την αντίθετη πλευρά, ήταν τόσο πυκνά και δραστικά, που έμοιαζε να αποτελούν μια γενική συνεχή ριπή. Θέριζαν κυριολεκτικά τα πάντα μπροστά. Ήταν και το γεγονός ότι το τμήμα αυτό ήταν ειδικά εξοπλισμένο με πολλά αυτόματα. Σ' αυτές τις στιγμές καμιά λογική δεν υπαγόρευε, μα ούτε υπήρχε και σε μας κάποια σκέψη να κάνουμε τα τελευταία βήματα, να βγούμε στη ράχη, να βγάλουμε τα κεφάλια μας στο στόχαστρο της βολής των εχθρικών πυρών. Από δω σχεδιάζαμε να σκοπεύουμε, να πυροβολούμε μόλις οι αντιπαλοί μας θα έβγαιναν στην κορυφογραμμή. Ο Τσεκούρας που ήταν δεξιότερα από μένα, από άποψη τακτικής βρισκόταν σε μια καλή θέση όχι μονάχα γιατί ταμπουρώθηκε πίσω από ένα κοτρώνι, αλλά και γιατί είχε μπροστά του αρκετά καλή παρατήρηση. Με το σκεπτικό να δημιουργήσουμε ένα σχετικά μεγαλύτερο μέτωπο δράσης απ' το απυρόβλητο μέρος του αντερείσματος προχώρησα πιο πέρα, απομακρύνθηκα απ' τον Τσεκούρα καμιά 20-25 μέτρα. Βρέθηκα όμως σε μια μειονεκτική θέση από άποψη του πεδίου βολής και παρατήρησης. Οι ώρες της σκληρής αναμέτρησης πλησίαζαν. Το επιβεβαίωναν αυτό τα πυρά, οι απειλές που έφταναν απ' την αντίθετη πλευρά, που ακούγονταν τώρα πιο συχνά και δυνατά: «Θα τους φάμε τους Βουλγάρους, ο Μάρκος σήμερα θα πεθάνει» κ.λ.π.

Σε λίγο, σε απόσταση 4-5 μέτρα μπροστά από μένα, στο φόντο της κορυφογραμμής, εμφανίζονται ταυτόχρονα φιγούρες ΛΟΚατζήδων να πυροβολούν με τ' αυτόματα στα χέρια, ενώ δίπλα τους να φυτρώνουν συνεχώς κι άλλοι. Ήταν οι στιγμές που το κύριο λεφούσι των ΛΟΚατζήδων άρχιζε να καβαλικεύει τη ράχη. Με το στάγιερ ακουμπισμένο στο γόνα συνεχίζω να βάζω πυρά. Σε ποιον και πού όμως να πρωτοβάλλεις; Εξαναγκάζομαι να τραβηκτώ λίγο πιο πίσω να έχω περισσότερη ευκαιρία δράσης. Απ' τα πουρνάρια που σκεπάζουν ετούτο

το έδαφος αρχίζει να παίζεται ένα «κρυφτάκι» με τις αληθινές σφαίρες, όπου οι μεν προσπαθούν να γαζώσουν τα κεφάλια των δε.

Αυτοί όμως είναι πολλοί. Οι στιγμές κρίσιμες και υπεύθυνες. Αδύνατο να προκάνεις να δεις όλα όσα λαμβάνουν χώρα μπροστά σου. Προσπλωμένος στη μάχη συνεχίζω να κάνω απεγνωσμένες προσπάθειες, να βάζω συνεχώς ριπές με το αυτόματο προς όλες τις κατευθύνσεις. Ήταν μια στιγμή που άλλαξα την ταινία του στάγιερ, όταν άκουσα τη δυνατή προειδοποιητική φωνή του Τσεκούρα: «Μήτσο, πρόσεξε θα σε φάνε, συμπίψου πιο πίσω». Απ' το μέρος που βρισκόταν αναλήφθηκε το επικίνδυνο πλησίασμα ενός αξιωματικού των ΛΟΚ. Δεν προκάνω να στρίψω το κεφάλι μου κι αμέσως αντίκρυσα σε απόσταση χειριού ένα θηρίο βαθμοφόρο, ο οποίος είχε απλώσει το χέρι να με πιάσει απ' τα μαλλιά. Μια απότομη αποστροφή δική μου τον κάνει να μη τα καταφέρει, αλλά τελικά με γραπώνει απ' τις επωμίδες του κιτώνιου μου. Μονάχα μια δυνατή δική μου αντίδραση μου επιτρέπει να του ξεφύγω, ενώ στο γερό χέρι του έμειναν η επωμίδα και το λουρί από μια πρόχειρη τσάντα που κουβαλούσα. Ούτε κατάλαβα τι έγινε αυτή τη στιγμή με το δίκοκό μου. Ακολουθούν γρήγορες κωλοτούμπες προς τα πίσω, οι οποίες μου επιτρέπουν να απομακρυνθώ 6-7 μέτρα. Στους μικροθάνμους που σταμάτησα μου στέλνει μια ριπή με το αυτόματο και στη συνέχεια και μια αγγλική χειροβομβίδα, η οποία έσκασε δίπλα μου. Τα θραύσματα μου προκάλεσαν μικροτραυματισμούς στο στήθος, στο λαιμό, ενώ το πρόσωπό μου παραμορφώθηκε, καυχαλίστηκε απ' τα αέρια. Ευτυχώς που τα μάτια μου δεν έπαθαν ζημιά. Μετά την έκρηξη και το τράνταγμα των αερίων έχασα για λίγο τον εαυτό μου. Ανοίγω τα μάτια μου, αισθάνθηκα ότι είμαι ζωντανός. Ψηλαφίζω με τα χέρια μου το πρόσωπο, αναλήφθηκα ότι υπάρχουν αίματα, καπνιές, πληγές. Το μίσος δεν έχει όρια, το πείσμα γίνεται πιο δυνατό. Δε μπορούσε να γίνει σκέψη για πίσω. Μόλις συνήλθα για λίγο, με το αυτόματο τραβάω ξανά μπροστά, δεν άργησα να ανηκρυσώ το «φίλο» μου το βαθμοφόρο. Η ριπή του στάγιερ που αυτή τη φορά του έστειλα, ήταν χαριστική. Ακούω την τελευταία του κραυγή. «Μάνα μου, με έφαγαν ο Βούλγαροι». Οι βολές και ο αγώνας δεν σταματάνε. Το γεγονός ότι μόνο ότι σχεδόν όλη η δύναμη της εμπροσθοφυλακής του αντιπάλου, που είχε προλάβει να καθαλικέψει την κορυφογραμμή γυτκή εκτός μάχης, (ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο λοχαγός, δυο λοχίες κ.λ.π.), καλμάρει την ορμητικότητα των επιτιθέμενων ΛΟΚατζήδων, τους κάνει να κλωθούν πιο πίσω, να περάσουν προσωρινά σε άμυνα και από εκεί να κάνουν βολές θέσεων. Μεγάλη χαρά νιώθει ο Τσεκούρας μόλις

στροφή να έρχονται οι ναρκοσυλλέκτες και πίσω τους τανκς, τέσσερα μεγαθήρια και τρία θώρακισμένα πιο πίσω, άλλα αυτοκίνητα στη σειρά. Η καρδιά μας χτυπάει. Θα πλησιάσουν το ναρκοπέδιο;

Ο εχθρός δεν πλησιάζει. Στέκεται πιο πέρα. Μόλις 700-800 μέτρα από μας. Στάνει τα πυροβόλα κι αρχίζει βροχή τς οβίδες και τους όλμους. Και να οι πρώτοι πεζοί – πάνω από λόχο – προχωρούν στις θέσεις της διμοιρίας μας. Τα όπλα μας τους υποδέχονται εύστοχα και φονικά είναι τα πυρά μας. Απάνω τους φωνάζει η Αγόρω που ήταν κιάλας τραυματισμένη. Ο εχθρός ανατρέπεται, φεύγει πανικόβλητος, αφήνοντας πάνω από τριάντα πέντε νεκρούς και τραυματίες. Τα τμήματά μας στους Ασπραγγέλους, ανενόχλητα μπορούσαν τώρα να τελειώσουν τη δουλειά τους. Οι σαμποτέρ μας όλη την ημέρα συνεχίζουν τη μάχη με τς ενισχύσεις που προσπαθούσαν να περάσουν, μα δεν δίνουν ούτε μια πιθανή έδαφος στον εχθρό».

«Μια μονομαχία ανθυπολοχαγών»

Ο φασίστας έμεινε παρασύνθημα

«Η αιμορραγία του εχθρού συνεχίζεται. Κάνει τώρα μια γερή προπαρασκευή πυροβολικού, βαράει επίσης με όλμους και την αεροπορία. Μια διλοχία καλά καλυμμένη στο πυκνό δάσος πλησιάζει τς θέσεις μας για να μας αιφνιδιάσει.

Είναι ΛΟΚ-σκύλοι, φασίστες, ξεδιαλεγμένοι ένας προς ένα. Σε κάποιο σημείο πλησιάζουν περισσότερο, φτάνουν στα δέκα μέτρα. Δυσκοί μας τραβούν να τους συντρίψουν, να τους ανατρέψουν. «Απάνω στους φασίστες, παιδιά!» φωνάζει ο ανθυπολοχαγός μας Δ. Κατσής. «Απάνω στους βούλγαρους φωνάζει απ' την άλλη μεριά ένας φασίστας ανθυπολοχαγός. Ο Μάρκος σήμερα θα πεθάνει». Ο ομαδάρχης μας Τσεκούρας έρχεται στα χέρια με τον φασίστα λοχία, τον ρίχνει κάτω και τον σκοτώνει. Ο φασίστας ανθυπολοχαγός συνεχίζει να φωνάζει. – «Ο Μάρκος θα πεθάνει». Μα αντί να γίνει αυτό, μια ριπή του ανθυπολοχαγού μας Κατσή τον ξαπλώνει κάτω. Κι όλη η διμοιρία των ΛΟΚ το βάζει στα πόδια».

18 Ιουνίου. Πριν ακόμα φέξει φτάσαμε στα ΒΔ υψώματα του Μιστικέλι. Μου πρότειναν να μείνω προσωρινά κοντά στη διοίκηση της Διλοχίας ώσπου να αναρρώσω. Δεν το δέχτηκα. Πολύ δύσκολο ήταν σήμερα να καλύψει κανείς το τμήμα του σε τούτα τα τελείως γυμνά αν-

τερείσματα. Έγινε προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί όσο το δυνατό το έδαφος καλύτερα. Ο κάθε διοικητής δεν ξεχνούσε τις επανειλημμένες υποδείξεις του ταγματάρχη μας Μ. Τυπάδη για τις ιδιομορφίες διεξαγωγής της μάχης στις γυμνές κορυφογραμμές, την αναγκαιότητα να αποφεύγεται η συσσώρευση δυνάμεων σε επισημασμένες βουνοκορφές, για τις δυνατότητες κάλυψης των τμημάτων ακόμα και στις πιο αντίξοες συνθήκες. Μ' αυτή την ιδέα ενεργήσαμε κι αυτή τη φορά. Μονάχα 9 άνδρες, ένα στοιχείο απ' την κάθε ομάδα μ' ένα οπλοπολυβόλο με επικεφαλής τον ομαδάρχη παίρνουν διάταξη μάχης πιο μπροστά απ' την κορυφογραμμή, ενώ οι άλλοι 23 καλύπτονται πιο πίσω στο απυρόβλητο. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν ότι και τα τρία αυτά στοιχεία που έπιασαν θέσεις δεν τοποθετήθηκαν στην κορυφογραμμή, αλλά 50-60 μέτρα πιο μπροστά απ' αυτή, προς την κατεύθυνση του αναπάλου. Παρόλο που το μέρος δεν προσφέρονταν για κάλυψη, ωστόσο επιμείναμε σ' αυτή την αρχή, να μην πιάσουν διάταξη στη βραχώδη κορυφογραμμή. Αργότερα πειστήκαμε ακόμα μια φορά για την ορθότητα της τακτικής αυτής επιλογής. Όπως πάντα, έτσι και σήμερα απ' το πρωί άρχισε να πετάει πάνω απ' τη διάταξή μας ο «Γαλατάς». Οι βόμβες, οι ρουκέτες, οι μυδραλιοβολισμοί ρίχνονται στη βραχώδη κορυφογραμμή, τα συντρίμια απ' τις πέτρες σκορπούν το θάνατο παντού. Το ίδιο μέρος χτυπάει αργότερα και το πυροβολικό. Όλα έπεσαν στο κενό. Είχαμε μονάχα δυο ελαφρά τραυματίες απ' τη διμοιρία μας κι αυτοί από θραύσματα βράχων. Είχε περάσει το μεσημέρι, όταν τμήματα του κυβερνητικού στρατού, που κινήθηκαν για καταδίωξή μας, άρχισαν να μας πλησιάζουν. Το εχθρικό πυροβολικό μεταφέρει τη βοή του στα μετόπισθεν. Αυτή τη στιγμή και δόθηκε διαταγή σ' όλους τους άνδρες της διμοιρίας να πιάσουν τις κατάλληλες θέσεις μάχης. Την περισσότερη πίεση δέχτηκαν αυτή τη φορά οι άλλες δυο διμοιρίες του λόχου μας. Ακριβώς χάρη σ' αυτή την τακτική, δεν είχαμε άλλες απώλειες απ' το πυροβολικό. Κι άλλες φορές στο μέλλον, που χρειάστηκε να δώσουμε μάχες σε γυμνές κι ανοχύρωτες κορφές, εφαρμόσαμε δημιουργικά αυτή την τακτική. Η επιθετική ενέργεια του αναπάλου ανατράπηκε. Όμως ο βομβαρδισμός των θέσεών μας απ' τα πυροβόλα συνεχίστηκε μέχρι το βράδυ.

19 Ιουνίου. Έχουμε διάταξη στο ίδιο μέρος μετά το μεσημέρι το πυροβολικό έπαψε να μας ενοχλεί. Ο ταγματάρχης μας Μ. Τυπάδης συνοδευόμενος απ' το λοχαγό μας Γ. Σιούλα, πέρασε τις απογευματινές ώρες απ' την πρώτη γραμμή της διάταξής μας. Ο διοικητής μας διακρίνονταν για τη λαϊκή συμπεριφορά του. Πάντα επιδίωκε την προσω-

πική επαφή με τους κατώτερους διοικητές, με τους ίδιους τους μαχητές. Αυτό τον έκανε πολύ σεβαστό, να τον εκτιμάνε όλοι οι άνδρες της Διλοχίας μας.

Γι' αυτό και η κάθε επίσκεψή του στο τμήμα γίνονταν δεκτή με ιδιαίτερη ικανοποίηση. Περνώντας απ' την κάθε ομάδα της διμοιρίας μας, άνοιγε συζήτηση με τους ομαδάρχες, με τους μαχητές. Τους ρωτούσε για τα πάντα. Θυμούνταν ξεχωριστά προβλήματα των μαχητών. Πριν από λίγες μέρες μετέθεσε ειδικά στη διμοιρία μου δυο νεαρούς μαχητές, το Δ. Μικαλόπουλο και τον Γ. Τσουλοκρήστο, οι οποίοι είχαν ανάγκη ξεχωριστής προσοχής. Μου είχε εξηγήσει τους λόγους που τον οδήγησαν σ' αυτό το μέτρο. Και τα δυο αυτά παιδιά κατάγονταν απ' τα χωριά Αλμυρού, τηρούσαν με θρησκευτική ευλάβεια την έννοια του συμπατριώτη, δεν ξεχώριζε ο ένας απ' τον άλλο, ζούσαν φιλικά, αδερφικά μαζί, αλληλοϋποστηρίζονταν σε όλα και παντού, απόφευγαν τη συναναστροφή με τους άλλους. Δεν ήταν όμως αυτή η κρίσιμη περίπτωση που αντιμετωπίζαν, που υπαγόρευαν το μέτρο της μετάθεσής τους στη διμοιρία μας. Το βασικό ήταν όπ βρίσκονταν σε μια κατάσταση κατάπτωσης των δυνάμεων, οι ανθρωπinoi οργανισμοί ήταν οριακά εξαντλημένοι, με δυσκολία τα έβγαζαν πέρα, έκαναν απεγνωσμένες προσπάθειες να ανταποκριθούν, φαίνονταν απογοητευμένοι. Ο διοικητής ενδιαφέρθηκε για την τύχη των δυο νεαρών μαχητών. Του εξήγησα ότι και οι δυο τους ψυχολογικά και ηθικά βρήκαν ήδη τον εαυτό τους, τους τακτοποίησα σε μια απ' τις πιο μαχητικές ομάδες με τον πιο ικανό διοικητή ομαδάρχη Τσεκούρα και δίπλα στον παλιό αντάρτη και έμπειρο σκοπευτή οπλ/λου Λάζο.

Η άσχημη διατροφή του τμήματός μας δεν τους επιτρέπει να αποκαταστήσουν τις χαμένες δυνάμεις τους. Εδώ πάνω παρεμβαίνει ο Τσεκούρας και προτείνει να τους χορηγηθεί για ένα χρονικό διάστημα συμπληρωματική μερίδα ώσπου να μπορέσουν να σταθούν γερά στα πόδια τους. Ο ταγματάρχης εγκρίνει την πρόταση και από την άλλη μέρα αυτό το εξαιρετικά σπάνιο μέτρο για τα αντάρτικα τμήματα μπήκε σε εφαρμογή. Νεολαίοι αυτοί οι αγνοί αγωνιστές της υπαίθρου λεβέντες, παλικάρια στο άνθος της ηλικίας τους, πιστοί στον αγώνα, ντόμπροι, πειθαρικοί, ειλικρινείς, ήμιοι, συνειδητοί. Σας πολλές και λαμπρές σελίδες δόξας που παρουσίασε κατοπινά η Διλοχία σμποτέρ, αυτό το διαλεκτό και αξιόμαχο τμήμα του ΔΣΕ, ξεχωριστή και ιδιαίτερη ημνητική θέση κατέχουν οι εξαιρετικές υπηρεσίες που πρόσφεραν σ' αυτό οι δυο αυτοί ανδρείοι και ατρόμητοι νεολαίοι μαχητές μας, με τις επανειλημμένες διακρίσεις τους στις μάχες, με την προσωπική

τους παλικαριά και την πολεμική τους ικανότητα. Απόκτησαν όνομα-
θρύλο στο τμήμα. Τους έφερναν πάντα παράδειγμα για μίμηση. Και οι
δυο τιμήθηκαν με την ανώτατη βράβευση, με το μετάλλιο ανδρείας του
ΔΣΕ.

Στη γενική συνέλευση της Διλοχίας

Με το διοικητή που είχαμε έγινε παράδοση για τη Διλοχία μας ύ-
στερα από κάθε μάχη ή άλλο σημαντικό ή αρνητικό γεγονός, το όλο
αυτό θέμα να εξετάζεται σε γενική συνέλευση ή σε ακτίφ στελεχών, να
παίρνει συλλογικό χαρακτήρα, να γίνεται με διαφάνεια. Στην κριτική
ανάλυση όλων των πλευρών της μάχης των Ασπραγγέλων ήταν αφιε-
ρωμένη η σημερινή γενική συνέλευση της Διλοχίας. Εισηγητής ήταν ο
ίδιος ο ταγματάρχης. Η εισήγηση έκανε μια ολοκληρωμένη και λεπτο-
μερή εξέταση κι ανάλυση όλης της πορείας της μάχης, τις ξεχωριστές
φάσεις, πως το κάθε τμήμα ξεχωριστά ανταποκρίθηκε, (λόχος, διμοι-
ρία, ομάδα), τις αρνητικές πλευρές που έλαβαν χώρα. Ο εισηγητής υ-
πογράμμισε ότι η Διλοχία μας σαν σύνολο ανταποκρίθηκε στο ακέ-
ραιο στο καθήκον που της είχε ανατεθεί. Χτύπησε αποτελεσματικά τις
ενισχύσεις που έστειλε ο αντίπαλος στη φρουρά των Ασπραγγέλων,
του προκάλεσε σημαντικές απώλειες, τον ανέτρεψε, τον καθήλωσε μια
ολόκληρη μέρα, όπως ακριβώς προβλέπονταν και απ' τη διαταγή της
επιχείρησης. Έδωσε θετική εκτίμηση για το ρόλο της διμοιρίας μας σ'
αυτή τη μάχη. Εξήρε την τολμηρή πρωτοβουλία που πήραμε με τον
Τσεκούρα. Τη χαρακτήρισε σαν ένα λαμπρό παράδειγμα ανδρείας και
παλικαριάς, το οποίο θα πρέπει να αποτελεί παράδειγμα για μίμηση
για όλους τους διοικητές. Ανάμεσα στις αδύνατες πλευρές που ανα-
φέρθηκε ήταν: Μαζί με τη διμοιρία μας που βρισκόταν στην κύρια κα-
τεύθυνση της ενέδρας έπρεπε να βρίσκεται και ένας απ' τη διοίκηση
του λόχου. Ότι έπρεπε ακόμα να προβλεφτεί η έκρηξη του ναρκοπε-
δίου να γίνει και από μια δεύτερη πηγή πυροδότησης. Ακολούθησαν
ομιλίες από μαχητές, απ' τους παρακάτω διοικητές.

Στο τέλος της συνέλευσης ο διοικητής διάβασε τη διαταγή της Δι-
λοχίας που απόνεμε έπαινο στους μαχητές και διοικητές που διακρίθη-
καν σ' αυτή την μάχη. Σ' ό,τι αφορά εμάς τους δυο η διαταγή έλεγε ότι
η διοίκηση της Διλοχίας έκανε πρόταση στο ΓΑ του ΔΣΕ για προαγω-
γή ελόγου μου στο βαθμό του υπολοχαγού και του Η. Τσεκούρα στο
βαθμό του ανθ/γου, για ανδραγαθία. Όπως όμως αποδείχτηκε αργό-

τερα, τόσο αυτή η πρόταση, όσο και η άλλη που έγινε πρωτύτερα μετά την ανατίναξη του υδραγωγείου δεν έφτιασαν στον προορισμό τους. Χάθηκαν μέσα στον πόλεμο, στα πρόχειρα γραφεία των επιτελείων. Η δική μου προαγωγή στο βαθμό του υπολοχαγού έγινε αργότερα, το Γενάρη του 1949 με καινούργια πρόταση του Α. Βρατσάνου, όταν είχα ήδη στο ενεργητικό μου οκτάμηνη πολεμική δράση σαν διοικητής λόχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΧΗ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1948

Καινούργιος προσανατολισμός

Ο προσανατολισμός να δοθεί η μεγάλη κι αποφασιστική μάχη το καλοκαίρι του 1948 στον ορεινό όγκο της Βόρειας Πίνδου είχε αποφασιστεί στην 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, όπου συνήλθε το Σεπτέμβρη του 1947. Ακριβώς αυτό το κομματικό όργανο αποφάσισε να μεταφερθεί το κέντρο βάρους της δουλειάς του Κόμματος στον πόλεμο. Αυτό σήμαινε ότι η ένοπλη πάλη του ΔΣΕ από μέσο πίεσης που ήταν μέχρι τώρα και που απόβλεπε με αυτή την τακτική να πετύχει να γίνει δυνατή μια ομαλή, δημοκρατική ειρηνική εξέλιξη, περνούσε πια απ' την άμυνα στην επίθεση. Έβαζε πια ανοικτή ζήτηση πολιτικής εξουσίας. Στο όργανο αυτό εξετάστηκαν βασικά σχεδόν όλα τα προβλήματα της προετοιμασίας γι' αυτή την αποφασιστική αναμενόμενη πολεμική αναμέτρηση. Ανάμεσα σ' αυτά ήταν: Η επιλογή του χώρου που θα δίνονταν αυτή η αποφασιστική ανάμετρηση, η οχύρωσή του, η χάραξη της βασικής γραμμής άμυνας και το βάθος της σε κάθε τομέα, οι δυνάμεις που θα έπαιρναν διάταξη άμυνας σ' αυτή, τα ζητήματα των εφεδρειών, της εκπαίδευσης, του εξοπλισμού, της τακτικής, του εφοδιασμού του ΔΣΕ, κ.λ.π., κ.λ.π. Στο όργανο αυτό αποφασίστηκε ο ΔΣΕ να μετατραπεί σε έναν ισχυρό τακτικό λαϊκοεπαναστατικό στρατό, ικανό σε ξεχωριστούς τομείς να δίνει μάχες κατά μέτωπο, μα ταυτόχρονα σε πανελλήνια κλίμακα σε άλλους τομείς να συνεχίζει την τακτική του

νό όγκο της Βόρειας Πίνδου είχε και το πολιτικό της αντίκρουσμα. Απώβλεπε στη δημιουργία μιας σταθερής κρατικής μονάδας εξουσίας σ' αυτή την ελεύθερη περιοχή, η οποία νομοτελειακά θα έπρεπε να δεκτεί και τις αναμενόμενες χειρονομίες και ευεργετήματα της αναγνώρισης αυτής της καινούργιας κρατικής εξουσίας απ' τις χώρες των κρατών των Λαϊκών Δημοκρατιών. Μα είναι ακόμα επιβεβαιωμένο ότι τέτοιες σταθερές υποσχέσεις είχαν δοθεί απ' τις ηγεσίες των αδερφών κομμάτων της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών.

Όλα μπαίνουν στην υπηρεσία του ένοπλου αγώνα

Στο πνεύμα των αποφάσεων της 3ης Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ για την καλύτερη προετοιμασία και την κινητοποίηση όλων των δυνάμεων για να δοθεί πιο αποτελεσματική η αποφασιστική μάχη το καλοκαίρι του 1948, η ηγεσία του ΚΚΕ παίρνει μια σειρά πρακτικά και τεχνικά μέτρα οργανωτικής, στρατιωτικής και κομματικής φύσης. Μεταφέρει και θέτει στην υπηρεσία του ένοπλου αγώνα την πλειοψηφία των ανώτερων στελεχών του Κόμματος που δούλευαν σαν μέλη της ΚΕ και του ΠΓ. Απ' αυτά τα στελέχη πλαισιώνονται κι αναλαμβάνονται κύριες καθοδηγητικές θέσεις στους μεγάλους στρατιωτικούς σχηματισμούς του ΔΣΕ σε κλίμακα Γενικού Αρχηγείου, αρχηγείων περιοχών, ταξιαρχιών κ.λ.π. Να μερικά παραδείγματα: Πρόεδρος του Πολεμικού Συμβουλίου του ΔΣΕ – Ν. Ζαχαριάδης, ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Πολιτικός Επίτροπος του Γενικού Αρχηγείου – Β. Μπαρτζιώτας, μέλος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Διοικητής του ΚΓΑΝΕ – Κ. Γυφτοδήμος (Καραγιώργης), μέλος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Πολιτικός Επίτροπος του ΑΔΜ – Δ. Βλαντάς, αναπληρωματικό μέλος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Διοικητής της 670 Μονάδας – Γ. Βοντίσιος (Γούσιας), μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ, Πολιτικός Επίτροπος της 670 Μονάδας – Λ. Στρίγκος, αναπληρωματικό μέρος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Διοικητής του Αρχηγείου Ηπείρου – Παύλος Αρβανίτης (Κ. Κολιγιάννης), μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ.

Στην περιοχή της ελεύθερης Ελλάδας δημιουργείται νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο πρόσωπο της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης που όλα τα μέλη της αποτελούνταν από μέλη της ΚΕ και του ΠΓ του ΚΚΕ. Η ΠΔΚ δημιουργεί τη λαϊκή εξουσία στις ελεύθερες περιοχές, ασχολείται εντατικά με τη διαφώτιση της παγκόσμιας κοινής γνώμης για το δίκαιο αγώνα που έκανε ο ελληνικός λαός, για το ηθικό

του δικαίωμα να ελπίζει στην υλική και ηθική βοήθεια απ' όλο το παγκόσμιο δημοκρατικό κίνημα και στην πρώτη γραμμή απ' τις χώρες των Λαϊκών Δημοκρατιών και τη Σ. Ένωση, προβάλλει την ανάγκη της αναγνώρισης της καινούργιας κρατικής εξουσίας της Ελεύθερης Ελλάδας, προβάλλει επίσης το αίτημα να δεχτεί τα ευεργετήματα αυτής της αναγνώρισης, δίνοντας προτεραιότητα στην εξασφάλιση του εφοδιασμού των τμημάτων του ΔΣΕ με τον ανάλογο εξοπλισμό, τρόφιμα, ρουχισμό, υγειονομικό υλικό κ.λ.π.

Για την ηθικοπολιτική προετοιμασία των τμημάτων του ΔΣΕ η 3η Ολομέλεια αποφάσισε τη δημιουργία του θεσμού του Πολιτικού Επιτρόπου δίπλα στον κάθε διοικητή από διμοιρία και πάνω. Σ' όλους τους στρατιωτικούς σχηματισμούς από λόχο και πάνω δημιουργείται κομματική οργάνωση. Οι διοικήσεις και τα επιτελεία των μεγάλων στρατιωκών σχηματισμών πλαισιώνονται με ειδικούς επαγγελματίες αξιωματικούς. Μια τέτοια πρώτη ισχυρή στρατιωτική θωράκιση λαμβάνει χώρα αμέσως απ' τις αρχές του 1948 στο ίδιο το Γ. Επιτελείο του ΓΑ του ΔΣΕ, όταν στους διάφορους μηχανισμούς του άρχισαν να εργάζονται μια σειρά μόνιμοι και ειδικοί επαγγελματίες αξιωματικοί, όπως ο Γ. Κατεμής, ο Γ. Κίλισμανής, ο Γ. Σαμαρίδης (Λογοθέτης), ο Στ. Παπαγιάννης, ο Κ. Ιωσηφίδης και άλλοι. Σε διοικητικές και υπεύθυνες επιτελικές θέσεις των μεγάλων στρατιωκών μονάδων στη Βόρεια Πίνδο από ταξιαρχία και πάνω βρίσκονται και εργάζονται οι μόνιμοι αξιωματικοί, Β. Βενετσανόπουλος, Γ. Γεωργιάδης, Γ. Καλιανέσης (Μεσοσίνης), Α. Καρδάσης, Γ. Μαλιτζός (Τζουμερκιώτης), Θ. Ζούλας, Ν. Τερζόγλου (Πύραυλος), Π. Τουμπουλίδης, Μ. Τυπάδης, Β. Στυλιανόπουλος, Απ. Κουκμάδης, Β. Χρυσόμαλλος, Ν. Νικολακόπουλος, Ν. Ροζάκης, Γ. Τσικαρδώνης, Βυθούλας και άλλοι. Αρκετοί μόνιμοι αξιωματικοί πλαισίωσαν τις μεγάλες μονάδες στο ΚΓΑΝΕ, όπως ο Αλ. Παπαγεωργίου, ο Γ. Ζαρογιάννης, ο Κ. Αυδής, ο Θ. Καλλίνος, ο Γ. Αγραφιώτης, ο Β. Παπαδημητρίου, ο Α. Πέτσας, ο Α. Ραχούτης, ο Ευ. Τσαπουρνιάς και άλλοι. Με τα ίδια κριτήρια χρησιμοποιήθηκαν και οι έφεδροι αξιωματικοί, όπως ο Δ. Ζυγούρας (Παλαιολόγος), ο Γ. Γιαννουλής, ο Σ. Ηλιάδης, ο Ν. Θεοχαρόπουλος (Σκοτίδας), ο Η. Παπαδημητρίου (Λιάκος), ο Α. Ρόσιος (Υψηλάντης), ο Κ. Ράφτης (Νεμέρτσικας), ο Κ. Μαργκάς, ο Αχ. Παπαϊωάννου, ο Ν. Νικητίδης (Κόλλιας), ο Β. Μπότσης (Αγραφιώτης), ο Βελισσάρης και άλλοι. Οι μόνιμοι και έφεδροι αξιωματικοί συμβάλλουν αποφασιστικά στην εισαγωγή στους σχηματισμούς του ΔΣΕ της σύγχρονης επιτελικής σκέψης και αντίληψης στο σχεδιασμό και την οργάνωση μεγάλων σύνθετων πολε-

μικών επιχειρήσεων. Βρίσκουν σ' αυτούς τους συντονισμούς πρακτική έκφραση οι βασικές ιδέες και αρχές της πολεμικής τέχνης. Περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό η πρόχειρη πρακτική και οι κουτουράδες του Μ. Βαφειάδη που μέχρι τώρα λάβαιναν χώρα. Χωρίς την ύπαρξη και τη σωστή χρησιμοποίηση αυτού του ειδικού στρατιωτικού δυναμικού θα ήταν αδύνατο να προετοιμασθεί ένα τέτοιο ισχυρό αμυντικό σύστημα, σαν κι αυτό της γραμμής του Γράμμου απ' την Κόνιτσα μέχρι την Αλεβίτσα, να κατασκευαστούν σ' αυτή τέτοια σχεδιασμένα γερά οχυρωματικά έργα. Και γενικά ήταν αδιανόητο να εννοηθεί η οργάνωση και η διεξαγωγή της μεγάλης μάχης του Γράμμου. Η μοναδική παραφωνία που παρουσίαζε αυτός ο σωστός προσανατολισμός ήταν η πλήρης απουσία ειδικών στρατιωκών στις νευραλγικές θέσεις του κύριου καθοδηγητικού πυρήνα της πολιτικοστρατιωτικής ηγεσίας του ένοπλου αγώνα. Αρκετά χαρακτηριστική απ' αυτή την άποψη ήταν η επιλογή του Μ. Βαφειάδη στην αρχή κι αργότερα του Γ. Βονίτσιου (Γούσια) στη θέση του Αρχηγού του ΔΣΕ. Το ίδιο ισχύει και για την ανάδειξη στη διοίκηση του ΚΓΑΝΕ του Κ. Γυφτοδήμου (Καραγιώργη) και του Κ. Κολληγιάννη (Αρβανίτη). Μπορεί αυτοί οι συναγωνιστές μας να είχαν προσφέρει στο παρελθόν πολλές υπηρεσίες στο Κόμμα και θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ανάλογα σε οποιεσδήποτε άλλες καθοδηγητικές θέσεις, εκτός από διοικητές ανώτατων στρατιωκών μονάδων. Και αυτό όχι μονάχα γιατί δεν είχαν καμιά στρατιωτική κατάρτιση και ειδικευση, αλλά και το κυριότερο είχαν πολλά κουσούρια και αδυναμίες, που απωθούσαν τους μαχητές και διοικητές του ΔΣΕ.

Στο έργο αυτό της προετοιμασίας εντάσσεται και η στρατιωτική εκπαίδευση των μαχητών και στελεχών του ΔΣΕ. Αυτό πετυχαίνεται με τη δημιουργία στρατιωτικών σχολών που αποφοίτησαν αξιωματικοί διάφορων όπλων, σχολές υπαξιωματικών, σχολές άλλων στενών στρατιωτικών ειδικοτήτων. Η εκπαίδευση των μαχητών γινόταν στα έμπεδα, αλλά και στα ίδια τα τμήματα.

Στις ελεύθερες περιοχές της Ελλάδας, ιδιαίτερα στο χώρο του Βίτσι και του Γράμμου δημιουργείται η λαϊκή εξουσία, που έχει σαν πρότυπό της την οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως στην πρώτη κατοχή. Ο λαός των ελεύθερων περιοχών κάτω απ' την καθοδήγηση των κομματικών οργανώσεων μπαίνει ολοκληρωτικά στην υπηρεσία του ένοπλου αγώνα. Ο πληθυσμός που δεν μπορούσε να πάρει όπλα, όπως ηλικιωμένοι, γυναίκες, παιδιά, συμμετέχει σύσσωμος στις βοηθητικές υπηρεσίες. Δουλεύει στις μεταφορές, στις επιμελητείες, τα νοσοκομεία, την οχύρωση των αμυντικών θέσεων κ.λ.π. Όλα αυτά εκ-

φράζουν τις επαναστατικές διαθέσεις του λαού, που οι πάντες και τα πάντα ενσαρκώνουν στην πρακτική ζωή και δράση το σύνθημα του Νίκου Ζαχαριάδη «ΟΛΟΙ ΣΤ' ΑΡΜΑΤΑ – ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΙΚΗ!».

Ένας αντικειμενικός αναλυτής που θα εξετάσει την εξέλιξη της ένοπλης πάλης του ΔΣΕ σε συνδυασμό με τα ενταπικά μέτρα που έλαβαν χώρα μετά την 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ δεν μπορεί να μην καταλήξει στις παρακάτω βασικές διαπιστώσεις.

1. Όλος αυτός ο σωστός προσανατολισμός και η τέτοια γενική κινητοποίηση των δυνάμεων και μέσων έγινε με καθυστέρηση ενός περιπίπου χρόνου. Εάν αυτά τα μέτρα λάβαιναν χώρα στα τέλη του 1946, αρχές του 1947 η νίκη του ΔΣΕ θα ήταν εξασφαλισμένη.

2. Οι ευθύνες της ηγεσίας του ΚΚΕ σαν σύνολο και ιδιαίτερα προσωπικά του τότε αρχηγού του ΔΣΕ Μ. Βαφειάδη είναι τεράστιες και ασυγχώρητες.

3. Δεν ήταν άσχετη αυτή η καθυστέρηση και η αρνητική εξέλιξη της ένοπλης πάλης του ΔΣΕ απ' τη στάση και τη συμπεριφορά των φίλων μας απ' τα αδερφά κόμματα, που ενώ στις αρχές του 1946 έδωσαν τη συγκατάθεση για την έναρξη και την υποστήριξη του ένοπλου αγώνα, απ' το Νοέμβριο του 1946, ενώ εμείς μπήκαμε για τα καλά στο χορό, να δηλώνουν και να μας συμβουλεύουν: «Ο χειμώνας και η διεθνής κατάσταση επιβάλλουν να μην πάρει μεγάλη έκταση το αντίρπκο». Οι ίδιοι δεν δίνουν συγκατάθεση να βγει έγκαιρα στο βουνό το 1946 ο ΓΤ της ΚΕ του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδης να μπει επικεφαλής της ένοπλης πάλης. Κι όλα αυτά λαμβάνουν χώρα, όταν υπήρχε σχετική απόφαση του ΚΚΕ να βγει ο Ν. Ζαχαριάδης στο βουνό το 1946.

4. Αυτό σημαίνει ότι δεν ήταν μόνο η ανοικτή αγγλοαμερικάνικη επέμβαση που δεν επέτρεψε μια νικηφόρα έκβαση της ένοπλης πάλης του ΔΣΕ.

Η χάραξη της κύριας γραμμής άμυνας του μετώπου

Η προτίμηση του ορεινού όγκου της Β. Πίνδου – Γράμμου να δοθεί σ' αυτό χώρο η αποφασιστική μάχη με τα γνωστά γεωγραφικά και εδαφικά πλεονεκτήματα για τον αμυνόμενο ήταν αδιαφιλονίκητα η μοναδικά σωστή απόφαση. Απ' το Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ εκδόθηκαν δυο διαταγές, (ΕΠ-194 και ΕΠ-215), που προσδιόριζαν τη χάραξη της κύριας γραμμής άμυνας του μετώπου, το είδος της μηχανικής οχύρωσης του εδάφους και τις δυνάμεις του ΔΣΕ που θα έπαιρναν διάταξη

σ' αυτή. Για την εκπλήρωση των στόχων αυτών των διαταγών έπρεπε να γίνουν πάρα πολλά και μάλιστα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Ανάμεσα σ' αυτά ένα απ' τα πιο δύσκολα και πολύπλοκα ήταν το έργο του μεγάλου όγκου δουλειάς για τη μηχανική θωράκιση του εδάφους σε μια περίμετρο γύρω στα 100 χιλ. η οποία περνούσε μέσα από δύσβατους ορεινούς όγκους του Κάμενικ και του Σμόλνικ, τις ψηλές βουνοκορφές της Γομάρας, της Σκούρτζας, του Πενταλόφου, του Πύργου Κοτύλης, της Αλεβίτσας κ.λ.π., που διέσχισε τις βαθιές χαράδρες των ποταμών Σαραντάπορου και Αλιάκμονα.

Συνοπακά η γραμμή άμυνας του μετώπου του Γράμμου άρχισε απ' το ύψωμα Μαρία, που βρίσκεται στα αλβανικά σύνορα του Δ. Γράμμου, περνούσε από τη Γκορίτσα, το ποτάμι Σαραντάπορο, Νικανώρα - Κρουνέρι - Πεκλάρη - Σούσνιτσα - Ελευθέρο - Κλέφτης - Πάδες - Δίστρατο - Σαμαρίνα, Αβδέλλα - Βασιλίτσα - Γομάρα - Ανίτσα - Σκούρτζα - Μπινιάρη - Τάλλιαρος - Αη-Λιάς Πενταλόφου - Παλιοκριμίνι - Γούπατα - Κοτύλη - ποταμός Αλιάκμονας - Ορέσκα - Αμμουδά - Αλεβίτσα και τέλειωνε στη Διποταμία στα αλβανικά σύνορα του Α. Γράμμου. Η παραπάνω περίμετρος σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να αποτελέσει μια αδιάκοπη και συμπαγή γραμμή του μετώπου όπου θα ήταν πιασμένα τα υψώματα και τσουγκάρια, σημαντικά κι ασήμαντα, ακόμα και οι χαράδρες που βρισκόταν σ' αυτή τη γραμμή. Πρώτα απ' όλα αυτό δεν μπορούσε να γίνει γιατί οι δυνάμεις που διέθετε το Γενικό Αρχηγείο δεν έφταναν να πιαστεί όλη αυτή η γραμμή και, απ' την άλλη μεριά, η ύπαρξη μιας αδύνατης διάταξης καλυμμένης μ' ασήμαντες δυνάμεις θα επέτρεπε στον αντίπαλο χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία να τη σπάσει απ' τις πρώτες μέρες και να εισορμήσει στο εσωτερικό του μετώπου. Γι' αυτό και οι διαταγές του ΓΑ (ΕΠ-194 και ΕΠ-215) καθόριζαν τη συγκέντρωση των δυνάμεων του ΔΣΕ σε βασικούς ορεινούς όγκους, σε δεσποζόντα υψώματα και στις πιθανές κατευθύνσεις των κύριων επιθετικών ενεργειών του αντιπάλου. Η στρατιωτική ηγεσία του ΔΣΕ ξεκινώντας μ' αυτά τα κριτήρια σωστά εκτίμησε τη μεγάλη στρατιωτική σημασία που είχαν για τη γενική άμυνα του μετώπου οι ορεινοί όγκοι-στηρίγματα, όπως ο Πύργος Στράτσικης, ο Κλέφτης, ο Αη-Λιάς Πενταλόφου, ο Πύργος της Κοτύλης, η Αλεβίτσα και άλλοι.

Η οργάνωση και η οχύρωση του εδάφους

Συστατικό μέρος του σχεδιασμού της μεγάλης μάχης του Γράμμου ήταν και η οχύρωση του εδάφους, χωρίς την οποία θα ήταν αδύνατο να αντέξουν και να κρατηθούν τα αντάρτικα τμήματα μπροστά στην τεράστια υπεροχή σε δυνάμεις και πολεμικά μέσα που διέθετε ο αντίπαλος. Οι οδηγίες που έδωσε το Γενικό Αρχηγείο για τον τρόπο οργάνωσης του αμυντικού συστήματος του μειώπου πρόβλεπαν ότι σε κάθε ξεχωριστό σημαντικό ύψωμα η οχύρωση να είναι κυκλική και κλιμακωμένη σε βάθος με γερά πολυβολεία και αμπριά με ισχυρά σκέπαστρα, με τη δημιουργία μιας σειράς διαδοχικών ημικυκλίων χαρακωμάτων, με το να υπάρχουν μπροστά απ' την πρώτη γραμμή ναρκοπέδια, ακόμα και συρματοπλέγματα. Τα αμπριά να κατασκευαστούν χωνευτά μέσα στη γη, με ισχυρά σκέπαστρα, με χώρο για ύπνο και ξεκούραση των μαχητών, για την αποθήκευση πυρομαχικών, τροφίμων, νερό για κάμποσες μέρες.

Η πρόθεση της ηγεσίας του ΔΣΕ ήταν με μια τέτοια ισχυρή θωράκιση του εδάφους, να μεταβάλει αυτά τα υψώματα σ' απόρθητα φρούρια, σ' αυτά τα αμυντικά στηρίγματα να σπάσει τις επιθετικές προσπάθειες του αναπάλου και στην κατάλληλη στιγμή να περάσει σ' αντεπίθεση. Μ' αυτό το σκεπτικό και σκοπό οι αντάρτες του ΑΔΜ που ανέλαβαν την οχύρωση του μετώπου καταπίαστηκαν εντατικά, ρίχτηκαν με τα μούτρα στη δουλειά, ώστε να επιταχύνουν την αποπεράτωση των οχυρωματικών έργων, μα και οι ίδιοι καταλάβαιναν ότι αυτό θα σήμαινε λιγότερες απώλειες, καλύτερη υπεράσπιση των θέσεων τους στην άμυνα.

Θα πρέπει ακόμα να υπογραμμιστεί ότι η περισσότερη δουλειά της οχύρωσης χρειάστηκε να διεξαχθεί σε ασύγκριτα δυσμενείς καιρικές συνθήκες, μέσα στην καρδιά του χειμώνα με το ψυχρό κρύο του βορρά, μέσα στα χιόνια να σκάβεις με κουτσοεργαλεία το παγωμένο έδαφος, με τσεκούρια και πριόνια να κόβεις και να γκρεμίζεις ολόκληρα έλατα και δένδρα, να ετοιμάζεις χοντρούς κορμούς 6-7 μέτρα μήκους κι αυτά τα πελώρια κούτσουρα να τα μεταφέρεις στα χέρια ομαδικά, να τα ανεβάζεις από ανηφοριές και κακοτοπιές σε σημαντικές αποστάσεις προκειμένου να τα τοποθετήσεις στα σκέπαστρα των πολυβολείων και των αμπριών. Αυτό έκανε τους αντάρτες να ξεθεώνονται στη δουλειά απ' το πρωί μέχρι το βράδυ. Αν τώρα δίπλα σ' όλες αυτές τις δυσκολότητες συνθήκες που γινόταν το έργο της οχύρωσης προστεθεί και το γεγονός της πενιχρής τροφοδοσίας των μαχητών, με 300 περίπου γρ.

ψωμί την ημέρα και τα γνωστά ανάλατα νεροζούμια φαγητού που παρασκευάζονταν μπορεί να φανταστεί κανείς την τεράστια επιμονή, την καρτερία και τον ηρωισμό των ανταρτών.

Εμπνευστές για το ξεπέρασμα αυτών των σκληρών δοκιμασιών είναι οι ίδιοι οι διοικητές, οι λοχαγοί, οι διμοιρίτες, οι ΠΕ, οι ομαδάρχες, που με το προσωπικό τους παράδειγμα πάντα βρισκότανε στην πρώτη γραμμή των δυσκολιών και των στερήσεων.

Η δουλειά της οχύρωσης δεν σταμάτησε και όταν άρχισαν οι επιχειρήσεις. Οι αντάρτες την ημέρα πολέμαγαν και τα βράδια ολοκλήρωναν ή επισκεύαζαν τις ελλείψεις των οχυρών. Στο ΑΔΜ δίπλα στ' αντάρτικα τμήματα είχαν δημιουργηθεί ειδικά τάγματα οχύρωσης, που αποτελούνταν από πολίτες των ελεύθερων περιοχών, από άνδρες και γυναίκες, αιχμάλωτους φαντάρους, που κι αυτοί σαν σχηματισμοί, και κάτω απ' τις ίδιες καιρικές και επισιτιστικές συνθήκες έπαιρναν μέρος στο έργο της οχύρωσης.

Γενικός τεχνικός καθοδηγητής της κατασκευής των οχυρωματικών έργων είχε οριστεί ο ειδικός μηχανικός και μόνιμος αξιωματικός του αστικού στρατού Θύμιος Ζούλας, με βοηθούς μια σειρά στελέχη του ΔΣΕ με γνώσεις, που για τον έναν ή για τον άλλο λόγο αυτή την περίοδο βρισκόταν προσωρινά σε διαθεσιμότητα.

Ο Δ. Βλαντιάς, ΠΕ του ΑΔΜ και άμεσος υπεύθυνος καθοδηγητής αυτού του τομέα δίνει μια εικόνα στο περιοδικό «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ», Σεπτέμβρης 1948, για τη γιγάντια δουλειά που έγινε για την οργάνωση της οχύρωσης του μετώπου του Γράμμου. «Με βάση ορισμένα στατιστικά δεδομένα που έχουμε στα χέρια μας, μπορούμε να υπολογίσουμε ότι απ' τις 15 Μαρτίου έως τις 20 Αυγούστου του 1948 τα τμήματά μας που δρούσαν στη Βόρεια Πίνδο έφκισαν περίπου 7400 πολυβολεία και οπλοπολυβολεία, 500 ολμοβολεία, 145 500 μέτρα χαρακώματα. Μέσα σε κόνια, βροχές, ξυπόλητοι, πεινασμένοι, με λιγοστά κουτοεργαλεία, προπαντός κάτω από σωστό καλάζι βλημάτων — σφαιρών κ.λ.π. μαχόμενοι την ημέρα και σκάβοντας τη νύχτα, πραγματοποιήθηκε αυτός ο άθλος» (Τεύχος 1, σελ. 335).

Έτσι βλέπουμε τώρα ότι χάρη στις επίμονες και τεράστιες προσπάθειες των μαχητών και διοικητών του ΔΣΕ, κάτω από αντίξοες καιρικές και επισιτιστικές συνθήκες στα διάφορα υψώματα και στις τραχιές πλαγιές του Γράμμου να φυτρώνουν γερά οχυρά, πολυβολεία, αμηνιά με ισχυρά σκέπαστρα με 6-8 σειρές διασταυρωμένων κορμών δέντρων, ενισχυμένα στα ενδιάμεσα με στρώματα χώματος, με πέτρες και τις περισσότερες φορές συνδεδεμένα με σύρματα και τζενέπα (γάντζους), ικα-

νά να αντέξουν όχι μονάχα στις οβίδες του πυροβολικού, αλλά ακόμα και στις ρουκέτες των αεροπλάνων που είχαν διεισδυτική δύναμη. Όπου έγινε δυνατό να φκιαχτούν τέτοια οχυρά, όπως στον Κλέφτη, την Αλεβίτσα κι αλλού, ο αντίπαλος επανειλημμένα έσπαζε τα μούτρα του μπροστά στην άφραστη παλικαριά και την υψηλή πολεμική τέχνη των ανταρτών. Εδώ οι μαχητές του ΔΣΕ έκαναν πραγματικά θαύματα, έγραψαν καινούργιες σελίδες ηρωισμού, δημιούργησαν την αθάνατη εποποιΐα των 70 ημερών του Γράμμου, μετέβαλαν αυτά τα υψώματα σε αιώνια μνημεία δόξας στον αγώνα για τη λευτεριά, τη δημοκρατία και την ανεξαρτησία της χώρας μας.

Η εκτεταμένη περίμετρος της γραμμής άμυνας, ο μεγάλος όγκος δουλειάς που έπρεπε να εκτελεστεί, ο λίγος χρόνος που είχαν στη διάθεσή τους τα τμήματα δεν επέτρεψαν να ολοκληρωθεί το έργο της οχύρωσης, όπως προβλέπονταν απ' το σχέδιο πριν την έναρξή των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του αντίπαλου που άρχισαν στις 15 Ιούνη 1948. Ήταν φανερό ότι στις 15 Ιούνη η κατάσταση των οχυρωματικών έργων βρισκόταν ακόμα μακριά απ' την αποπεράτωσή τους, παρουσίαζαν μια σειρά σημαντικές ελλείψεις και ανεπάρκειες. Την εικόνα αυτών των αδυναμιών και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό θα τη δούμε ακόμα και στους βασικούς τομείς της άμυνας του μετώπου που απ' την πρώτη στιγμή είχε δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Έτσι και σ' αυτά τα ευαίσθητα από στρατιωτικής άποψης σημεία πουθενά δεν είχε τελειώσει σε βάθος ο κύκλος των εργασιών, ώστε να υπάρχουν σ' αυτά ταυτόχρονα έτοιμα τα οχυρά τόσο μπροστά στις προσβάσεις της πρώτης γραμμής, όσο και πιο πάνω στη δεύτερη γραμμή άμυνας. Να παρατηρείται μια παρδαλή εικόνα, όπως π.χ. να έχουν κατασκευαστεί πολυβολεία και αμπριά στην πρώτη γραμμή, ενώ στη δεύτερη πιο πίσω, τα ίδια αντικείμενα να είναι ακόμα ημιτελή ή το αντίθετο. Αυτή την περίοδο σε χειρότερη κατάσταση βρισκόταν η κατασκευή των χαρακωμάτων σύνδεσης μεταξύ των πολυβολείων και αμπριών που ήταν τόσο απαραίτητα για την επικοινωνία κατά τη διάρκεια της μάχης όσο και για την κάλυψη των μαχητών που θα έβγαιναν έξω απ' τα οχυρά με σκοπό να ανημετωπίσουν την τελευταία έφοδο του αντιπάλου, αλλά και να αλληλοϋποστηρίξουν σ' αυτές τις κρίσιμες στιγμές τις διπλανές θέσεις των γειτονικών τμημάτων, να περάσουν την κατάλληλη στιγμή στην αντιμετώπιση. Σε πολύ λίγα σημεία έγινε δυνατό να τοποθετηθούν μπροστά απ' την πρώτη γραμμή ναρκοπέδια, συρματοπλέγματα ή άλλα τεχνικά εμπόδια.

Σε ό,τι αφορά τους άλλους, τους δευτερεύοντες τομείς άμυνας του

μετώπου, εκεί το έργο υστερούσε τρομερά. Αλλού διεξάγονταν κάποιες εργασίες κι αλλού δεν είχαν αρχίσει ακόμα.

Όπως μας πληροφορεί ο Δ. Βλαντάς την ημέρα έναρξης των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων είχε εκπληρωθεί περίπου το 55-60% του συνολικού όγκου δουλειάς της οχύρωσης. Στο έργο της οχύρωσης έλαβαν χώρα και μια σειρά προχειρότητες και αδυναμίες τεχνικού χαρακτήρα. Ανάμεσα σ' αυτές είχαμε περιπτώσεις που στήθηκαν πολυβολεία σε τελειώς ακάλυπτο μέρος, σε γυμνές επισημασμένες κορφές, που απ' την πρώτη μέρα εκεί στράφηκαν οι βολές του πυροβολικού και της αεροπορίας του αντιπάλου. Κατασκευάστηκαν πολυβολεία σε τέτοιες θέσεις με περιορισμένη ορατότητα και πεδίο βολής, όπου μπορούσαν να βάσουν μονάχα αξονικά πυρά και να αφήνουν απυρόβλητα μέρη και νεκρές ζώνες μπροστά απ' την πρώτη γραμμή κ.λ.π., κ.λ.π.

Για το έργο αυτό της οχύρωσης υπάρχει μια γενική διαπίστωση ότι η δουλειά αυτή άρχισε με μεγάλη καθυστέρηση. Το ξεκίνημα έγινε στις αρχές του 1948, εντατικούς ρυθμούς πήρε απ' το Μάρτιο, ενώ θα έπρεπε και μπορούσε ν' αρχίσει απ' τον Οκτώβριο του 1947. Ο προσανατολισμός για ένα τέτοιου είδους αγώνα είχε αποφασιστεί απ' την ανώτερη ηγεσία του κινήματος το Σεπτέμβριο του 1947. Γι' αυτό, για την καθυστέρηση που παρατηρήθηκε η ευθύνη της στρατιωτικής ηγεσίας του ΓΑ είναι μεγάλη.

Οι κυριότερες μονάδες του ΔΣΕ που πήραν μέρος στη μάχη του Γράμμου

Στο μέτωπο του Γράμμου πήραν μέρος βασικά δυο μεγάλοι σχηματισμοί του ΔΣΕ, το Αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας (ΑΔΜ) και η 670η Μονάδα. Σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο του ΓΑ του ΔΣΕ όλο το βάρος της αντιμετώπισης της εαρινής εκστρατείας του αναπάλου το καλοκαίρι του 1948 στο Γράμμο προβλέπονταν να το αναλάβει το ΑΔΜ. Το ΑΔΜ ήταν την άνοιξη του 1948 μια απ' τις μεγαλύτερες στρατιωτικές μονάδες του ΔΣΕ, στο οποίο άνηκαν διοικητικά όλα τα αντάρτικα τμήματα που δρούσαν στους χώρους της Β. Πίνδου, στο Βίτσι, το Καϊμακτσίλάν και το Βέρμιο. Μετά τη συγκρότηση της 670ης Μονάδας και τις αλλαγές, που έλαβαν χώρα, στη μάχη του Γράμμου πήραν μέρος τρεις ταξιαρχίες του ΑΔΜ και συγκεκριμένα οι 14η, 16η και η Ταξιαρχία της Δ. Νεολαίας Διοικητική διάρθρωση του ΑΔΜ: διοικητής ο Β. Γκανάτσιος (Χείμαρρος), ΠΕ ο Δ. Βλαντάς, επιτελάρχης ο Β. Βενετσά-

νόπουλος. *14η Ταξιαρχία*: διοικητής ο Γ. Γεωργιάδης, ΠΕ ο Γ. Βασιλ-
κος, επιτελάρχης ο Αν. Χαριζόπουλος. *Ταγματάρχες* ο Αχ. Παπαϊωάν-
νου, ο Α. Γαρέφης, ο Δούκας. *16η Ταξιαρχία*, διοικητής ο Δ. Ζυγού-
ρας (Παλαιολόγος), ΠΕ Σιδηρόπουλος, επιτελάρχης ο Γ. Ασούρας.
Ταγματάρχες: ο Γρ. Ντάγκας, ο Λιακόπουλος, ο Καραγιώργης. *Τα-
ξιαρχία Δημ. Νεολαίας*: Διοικητής ο Δ. Σουμάδης, ΠΕ ο Στράτος, ταγ-
ματάρχες ο Ν. Ντίνας, και ο Ηλ. Καλλιμάνης.

Η 670η Μονάδα δημιουργήθηκε με ειδική απόφαση της 3ης Ολο-
μέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ και η οποία προορίζονταν να παίξει το ρόλο
της στρατηγικής εφεδρείας του ΓΑ. Θα ανήκε διοικητικά απευθείας σ'
αυτό με σκοπό να χρησιμοποιηθεί σε κάποια κατάλληλη στιγμή στη
μεγάλη μάχη του Γράμμου για να φέρει στρατηγικά αποτελέσματα
προς όφελος του ΔΣΕ. Η συγκρότησή της προβλέπονταν να πλαισιω-
θεί από καινούργιους μαχητές που θα στρατολογούνταν μετά τον Ο-
κτώβρη του 1947 μέχρι το Μάη του 1948. Δυστυχώς, στην πορεία τα
πράγματα ήρθαν αλλιώς και απ' ης 20 χιλ. καινούργιους μαχητές που
έπρεπε να στρατολογηθούν αυτή την περίοδο, στην πραγματικότητα
έγινε δυνατό να προστεθεί μια συμπληρωματική δύναμη μόνα 3-4
χιλ. περίπου καινούργιων μαχητών. Αυτό το γεγονός άλλαξε τον αρχι-
κό προορισμό αυτού του σχηματισμού να μην αποτελέσει στρατηγική
εφεδρεία του ΓΑ και τα τμήματά της να εξαναγκαστούν να πάρουν
διάταξη μάχης για να μπορέσουν να καλυφτούν οι οξείες ανάγκες της
πρώτης γραμμής άμυνας του μετώπου.

Η διοικητική διάρθρωση της 670ης Μονάδας ήταν η παρακάτω:
Διοικητής ο Γ. Βοντίτσος (Γούσιος), ΠΕ ο Λ. Στρίγκος στην αρχή κι
αργότερα ο Ν. Σκοτίδας. Επιτελάρχες χρημάτισαν διαδοχικά οι Σ. Η-
λιάδης (Σοφινός), Κώστας Ράφτης (Νεμέρτσικας) και Γ. Καλιανέσης
(Μεσσήνης). Στην 670η Μονάδα ανήκαν διοικητικά οι 102, 103, 105
και 107 Ταξιαρχίες. Η *102 Ταξιαρχία* είχε διοικητή το Γ. Γιαννούλη,
ΠΕ το Μακρυγιάννη Γιώργο, επιτελάρχη τον Νιράνα Λεωνίδα. *Ταγμα-
τάρχες* οι Κ. Παλαιολόγος, Ηλ. Ξυροτύρης και Γρεβενιώτης. *103 Τα-
ξιαρχία*, διοικητής ο Α. Ρόσιος (Υψηλάντης), ΠΕ ο Στ. Γιαννακόπου-
λος, επιτελάρχης ο Γ. Καρτσούνης. *Ταγματάρχες* οι Π. Ζάρας και Χρ.
Μπουροζίκας. *105 Ταξιαρχία*, διοικητής ο Π. Τουμπουλίδης, ΠΕ ο Στ.
Πιπανούδης, επιτελάρχης ο Β. Στυλιανόπουλος. *Ταγματάρχες*, οι Ηλ.
Αλευράς, Ευ. Καπετάνιος, Θ. Μηλατσός. *107 Ταξιαρχία*, διοικητής ο
Ηλ. Ρούνης (Μπαρμπα-Λιάς), ΠΕ ο Κ. Πουρνάρας, επιτελάρχης ο Βε-
λισσάρης. *Ταγματάρχες* οι Νικητίδης Νίκος (Κόλιας), Κ. Κηπουρός
(Μαλέτσκος), Γ. Οικονόμου. (Να επισημανθεί ότι η 107 Ταξιαρχία

ενώ ανήκε διοικητικά στην 670 Μονάδα, λόγω της διάταξης που είχε πάρει, σ' όλη τη διάρκεια της μάχης του Γράμμου βρισκόταν προσωρινά κάτω απ' τις διαταγές του ΑΔΜ). *Διλοχία σαμποτέρ*, διοικητής ο ταγματάρχης Μ. Τυπάδης που ανήκε απευθείας στη διοίκηση της 670 Μονάδας.

Στη μάχη Γράμμου πήρε μέρος σαν μάχιμο τμήμα και η Δ' σειρά της ΣΑΓΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ

Η ξενόδουλη δεξιά υποκινούμενη απ' τους αμερικανούς αφέντες της απορρίπτει τις ειρηνευτικές προτάσεις του ΚΚΕ και της ΠΔΚ

Η ηγεσία του ΚΚΕ ακόμα απ' την αρχή του ξεκινήματος της ένοπλης πάλης δεν επιδίωκε δυναμικές λύσεις, δεν ήθελε τον εμφύλιο πόλεμο, έκανε πάντα ό,τι μπορούσε να μην πάρει μεγαλύτερες εκτάσεις, έμεινε πιστά προσπληρωμένη στις προσπάθειές της να βρεθεί μια ειρηνευτική λύση-διευθέτηση του εσωτερικού προβλήματος.

Με το ίδιο πνεύμα και ειλικρίνεια έκφρασε τις προθέσεις της κι αυτή τη φορά, ακριβώς στις παραμονές της αποφασιστικής μάχης του Γράμμου. Το ΚΚΕ και η ΠΔΚ με επίσημες δηλώσεις τους απευθύνονταν προς την κυβέρνηση της Αθήνας και ζητούσαν το σταμάτημα της αιμοτοχυσίας και την έναρξη διαπραγματεύσεων για μια ομαλή διευθέτηση των διαφορών. Ο ίδιος ο ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης με απόφαση του ΠΓ του Κόμματος έγραψε τότες μια σειρά άρθρα, που αναμεταδόθηκαν απ' το ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» και δημοσιεύτηκαν και στον τύπο του ΔΣΕ που έβαζε το ζήτημα της ειρήνευσης.

Σ' ένα από αυτά τα άρθρα με ημερομηνία 5 Ιούνη 1948 και με τον τίτλο «Πραγματικότητα και αυταπάτες» ανάμεσα στ' άλλα γράφει: «... Περισσότερο ίσως από κάθε άλλο λαό, ο δικός μας που παλεύει τώρα συνέχεια 8 χρόνια, θέλει με τη ψυχή του να παυχάσει ο τόπος του για

να μπορέσει κι αυτός να προχωρήσει στη λεύτερη δημοκρατική ανασυγκρότηση και περισυλλογή. Ανταποκρινόμενη στη βαθιά επιθυμία του λαού μας η Κυβέρνηση της Ελεύθερης Ελλάδας δήλωσε ανοιχτά και καθαρά ότι θα δέχονταν οποιαδήποτε πρωτοβουλία από οποιαδήποτε πλευρά που θα απόβλεπε να αποκαταστήσει την ειρήνη, την δημοκρατική τάξη και την εθνική αυτοτέλεια της χώρας μας. Η δήλωση αυτή που κάνει η Κυβέρνησή μας όχι μονάχα ανταποκρίνεται στο βαθύ πόνο του λαού. Είναι μια γενική επιθυμία της παγκόσμιας γνώμης...» (Απ' το «Δελτίο Ειδήσεων του ΔΣΕ», Σάββατο 5 Ιούνη 1948).

Με το ίδιο σκεπτικό και επιδίωξη δυο φορές μέσα σε δυο μήνες η ίδια η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση, στις 30 Μάη, πριν ακόμα αρχίσει η μεγάλη μάχη του Γράμμου και στις 14 Ιούλη όταν αυτή η μάχη βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, η ΠΔΚ κάνει επίσημες δηλώσεις που ζητούσε το σταμάτημα του αιματοκυλίσματος και ότι είναι έτοιμη να δεχτεί έντιμη δημοκρατική συμφωνία. Στην δήλωσή της η ΠΔΚ στις 30 Μάη μεταξύ των άλλων αναφέρει: «... Στην κρίσιμη αυτή στιγμή η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση δηλώνει ξανά ότι είναι έτοιμη να δεχτεί οποιαδήποτε δημοκρατική συμφωνία που θα ξανάφερνε στην Ελλάδα και τον πολυβασανισμένο λαό της την ειρήνη και την ησυχία...» («Απ' το Δελτίο Ειδήσεων του ΔΣΕ», 1η Ιούνη 1948). Η δήλωση αυτή της ΠΔΚ μεταδόθηκε απ' το ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» και δημοσιεύτηκε στις περισσότερες εφημερίδες της Αθήνας.

Η δήλωση αυτή της ΠΔΚ, που ήταν ειλικρινής και τίμια, απευθύνονταν στον πολιτικό κόσμο της χώρας και αποσκοπούσε στο σταμάτημα του αδελφοκτόνου πολέμου, θρήκε πλαπά απήχηση στις λαϊκές μάζες, στην κοινή γνώμη της χώρας και σε μια σημαντική μερίδα του πολιτικού κόσμου. Από ένα πλατύ κύκλο του πολιτικού κόσμου της χώρας ακούστηκαν έντονες ανησυχητικές φωνές, που ζητούσαν να βρεθεί συμβιβαστική λύση, συμφωνούσαν με τις ειρηνευτικές προτάσεις της ΠΔΚ να αρχίσει ένας τίμιος διάλογος ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις του τόπου.

Αρκετά χαρακτηριστική απ' αυτή την άποψη, για εκείνες τις έντονες ανησυχητικές φωνές εκείνου του καιρού, που έκφραζε ο πολιτικός κόσμος της χώρας, είναι και το παρακάτω άρθρο που δημοσίευσε εκείνες τις μέρες, στις παραμονές των επιχειρήσεων του Γράμμου ο ΓΑΒ (Γεώργιος Αγγέλου Βλάχος) ιδιοκτήτης της εφημερίδας «Καθημερινή». Με το άρθρο αυτό ο αρθρογράφος δείχνει σ' όλη την έκτασή του το πνεύμα του σκεπτικισμού και της απαισιοδοξίας εκείνης της εποχής.

γνώριζαν τα καλά, τις ρίζες και το γένος αυτής της παράταξης, τη συμπεριφορά της και τις συνεχείς ανηλεείς μεθοδεύσεις της στο παρελθόν, αυτή η στάση της δεν μπορούσε να μη προκαλεί ιδιαίτερες απορίες. Είναι, όμως, πολύ θλιβερό ότι αργότερα βρέθηκαν ορισμένα στελέχη της αριστεράς, ασφαλώς μετρημένοι στα δάκτυλα, που ξεκινώντας από φανερά στενούς ιδιοτελείς σκοπούς, έφτιασαν σε σημείο να αποσιωπούν αυτή την αλήθεια, να διαστρεβλώνουν εσκεμμένα αυτή την πραγματικότητα και τελείως αβάσιμα κι αστήρικτα να κατηγορούν την ηγεσία του ΚΚΕ και προσωπικά το Ν. Ζαχαριάδη ότι δήθεν απέρριψαν κάποιες ειρηνευτικές προτάσεις του αναπρόεδρου της Κυβέρνησης της Αθήνας Ντ. Τσαλδάρη.

Για πρώτη φορά ανακινήθηκε αυτό το «ζήτημα» το 1957, 9 χρόνια μετά τη μάχη του Γράμμου απ' το Μ. Βαφειάδη. Ας δούμε όμως αυτό το ζήτημα από δυο οπτικές γωνίες, από τη λογική και την αποδεικτική. Για την πρώτη περίπτωση. Πώς μπορούσε και εάν μπορούσε τώρα ο τότε αναπρόεδρος της Κυβέρνησης Ντ. Τσαλδάρης χωρίς τη συγκατάθεση του πρωθυπουργού Θ. Σοφούλη και του αμερικάνικου παράγοντα να κινείται εν αγνοία τους και να παίρνει πρωτοβουλίες για ειρηνευτικές και συμβιβαστικές λύσεις όταν σ' αυτόν ήταν καλά γνωστές οι απαντήσεις του πρωθυπουργού ότι «εκείνο που τους μένει είναι η παράδοση ή η συντριβή χωρίς όρους» και του δεύτερου υπερπόντιου αμερικανού αφέντη: «Η τραγωδία στην Ελλάδα θα λήξει με τη δύναμη των όπλων». Το λογικό συμπέρασμα που μπορεί να βγει απ' τα παραπάνω δεν μπορεί να είναι άλλο από το ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα φανταστικό κατασκεύασμα του Μ. Βαφειάδη, που θεώρησε το 1957, ύστερα απ' τις γνωστές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην ηγεσία του ΚΚΕ μετά το 1956, σαν κατάλληλη ευκαιρία να «ξοφλήσει» τους λογαριασμούς του με τους πρώην συνεργάτες του, να βάλει σε εφαρμογή το σχέδιο της κατασυκοφάντησης και εξόντωσης της επαναστατικής ηγεσίας του κόμματος, που ήταν επικεφαλής της πάλης στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου. Το γεγονός και μόνο ότι και σ' αυτή την κρίσιμη κατάσταση που βρίσκονταν τότε το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα, δεν βρέθηκαν συμπαραστάτες να το βοηθήσουν, μιλάει μόνο του για την ανεδαφικότητα των «επιχειρημάτων» που επικαλούνταν ο Μάρκος. Στη δεύτερη περίπτωση. Το κατά πόσο οι κατηγορίες του Μ. Βαφειάδη ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, την απάντηση τη δίνει ο Β. Μπαριζιώτας, μέλος τότε του ΠΓ και Πολιτικός Επίτροπος του ΓΑ του ΔΣΕ. Στο βιβλίο του «Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΔΣΕ», έκδοση 1981, σελ. 89, διαβάζουμε: «Για πρώτη φορά ο Μ. Βαφειάδης έβαλε τέτοιο

ζήτημα στην Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ το Μάρτη του 1957 και αργότερα ύστερα από 20 χρόνια, πάλι ο ίδιος σε συνέντευξή του στην αθηναϊκή εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» είπε ότι ο Ζαχαριάδης δεν ήθελε, εμπόδιζε την ειρηνική λύση και γι' αυτό το 1948 δεν πήγε στη συνάντηση με τον αμερικανό δημοσιογράφο Σουλτσμπέργκερ που μετέφερε πρόταση του πρωθυπουργού Ντ. Τσαλδάρη για ειρήνευση: Είναι σωστό αυτό; Από την αρχή μέχρι το τέλος είναι αποκύημα της φαντασίας του Μάρκου Βαφειάδη.

Δεν αποκλείεται η μνήμη του να έχει αδυνατίσει τόσο πολύ ώστε να επιτρέπει στον εαυτό του να λέει ανύπαρκτα πράγματα. Πρώτα-πρώτα επιβεβαιώνω κατηγορηματικά ότι το 1948 δεν ήρθε κανένας αμερικανός δημοσιογράφος στην Ελεύθερη Ελλάδα με το όνομα Σουλτσμπέργκερ, ούτε αργότερα. Στο Γράμμο ήρθε στις 29 Ιούνη του 1948 ο αμερικανός δημοσιογράφος Μπίκαρντ, που όχι μονάχα δεν ήταν απεσταλμένος του Ντ. Τσαλδάρη, αλλά και είχε διωχτεί απ' την Ελλάδα (Αθήνα), γιατί έγραφε στις αμερικάνικες εφημερίδες υπέρ του ΔΣΕ. Η συνάντηση έγινε έξω απ' το χωριό Κάντισκο και ο Μάρκος συζήτησε μαζί του για την πορεία της μεγάλης μάχης του Γράμμου. Ο Μπίκαρντ έγραψε τα αποτελέσματα της συνάντησής του στην εφημερίδα «Νιου Γιουόρκ Χέραλντ Τριμπούν», που ήταν ανταποκριτής της. Το άρθρο του Μπίκαρντ αναδημοσιεύτηκε στο «Δελτίο Ειδήσεων του ΔΣΕ» στις 30 Ιούνη 1948. Στη συνέχεια ο Β. Μπαρτζιώτας δημοσιεύει στο βιβλίο του όλο το άρθρο του δημοσιογράφου Μπίκαρντ, στο οποίο πουθενά δεν γίνεται λόγος για κάποιες ειρηνευτικές προτάσεις του Ντ. Τσαλδάρη.

Πιο κάτω στο ίδιο βιβλίο και στη σελ. 90 διαβάζουμε: «Πού είναι λοιπόν, ο Σουλτσμπέργκερ και οι προτάσεις του Ντ. Τσαλδάρη για την ειρήνευση; Για τη συνάντηση Μάρκου-Μπίκαρντ υπάρχουν δυο εκθέσεις στο ΠΓ της ΚΕ στα αρχεία του ΔΣΕ. Η μια είναι του Μάρκου Βαφειάδη και η άλλη της Ηρώ Μπαρτζιώτα, που χρησιμοποιήθηκε σαν μεταφραστής (στα αγγλικά) στη συνάντηση με τον Μπίκαρντ. Και στις δυο αυτές εκθέσεις δε γίνεται λόγος για Σουλτσμπέργκερ, αλλά για Μπίκαρντ και πολύ περισσότερο δε γίνεται λόγος για προτάσεις ειρήνευσης του Ντ. Τσαλδάρη. Αντίθετα λέγεται ότι η Κυβέρνηση της Αθήνας απέρριψε την τελευταία ειρηνευτική πρόταση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης». Για τον αντικειμενικό αναγνώστη είναι αρκετά πειστικά και αποδεικτικά τα επιχειρήματα που παραθέτονται, για να καταλάβει τις προθέσεις και να κρίνει τη συμπεριφορά του πρώην αρχηγού του ΔΣΕ.

ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΖΑΓΟΡΙΑ

Αποστολή για σαμποταριστική δράση

20 Ιουνίου. Η Διλοχία μας βρίσκεται στο χωριό Τσεπέλοβο. Τα τμήματα της 102 Ταξιαρχίας, που έμεναν εδώ, αναχώρησαν εκτάκτως για το Γράμμο. Είχε περάσει το μεσημέρι, όταν ο λόχος παίρνει επειγόντως διαταγή να κινηθεί αμέσως προς Σμόλικα. Τόσο ήταν επείγον το πράγμα που δεν μας άφησαν να πάρουμε μαζί μας τα μεταγωγικά, τα καζάνια, την επιμελητεία. Όσο για τρόφιμα, μας είπαν «θα βρείτε εκεί που θα πάτε». Το σκοτάδι μας πήρε στο Σκαμνέλι. Εδώ παίρνουμε καινούργια διαταγή να αλλάξουμε πορεία και να κινηθούμε προς Άγιο Χριστόφορο, πάλι επειγόντως, για συνάντηση του τάγματος Γρεβενιώτη. Αυτές οι συνεχείς και έκτακτες αλλαγές δεν μπορούσαν να μην μας προκαλούν υποψίες για το ότι κάτι το σοβαρό συμβαίνει. Εμείς δε γνωρίζαμε ότι όλα αυτά συνδέονταν με την έναρξη των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του αντιπάλου στο Γράμμο.

21 Ιουνίου. Ήταν μέρα, όταν φτάσαμε στο χωριό Αγ. Χριστόφορος. Στάθηκε πάλι αδύνατο να μάθουμε πού βρίσκεται το τάγμα του Γρεβενιώτη. Για το σκοπό αυτό στείλαμε το σύνδεσμο Νιαβή στα Πέντε Αλώνια. Στείλαμε επίσης το Χρ. Σέιπο να πάει με την ομάδα του να μαζέψει τρόφιμα. Ο ομαδάρχης αυτός ήταν άνθρωπος με ικανότητες. Πάντα διακρίνονταν σε τέτοιες δουλειές, τα κατάφερνε καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο. Ήταν γεγονός ότι το ψωμί, τα τρόφιμα αυτό τον καιρό και σε τούτα τα μέρη ήταν δυσεύρετα.

Στα χωριά ετούτα σπάνια μπορούσες να συναντήσεις γερό άνθρωπο. Κι αυτοί οι λίγοι που είχαν μείνει ήταν ηλικιωμένοι. Μαζεύτηκαν 2-3 οκάδες ψωμί και λίγο αλεύρι. Τις απογευματινές ώρες παρασκευάστηκε μια σχεπκά πηχτή κουρκούτι. Μετά το «δυνατό» και μοναδικό σημερινό φαγητό ακολούθησε ψυχαγωγική βραδιά όλου του λόχου με ομαδικά τραγούδια και χορούς. Όταν αργά το βράδυ επέστρεψε ο σύνδεσμός Νιαβής, μάθαμε ότι το τάγμα του Γρεβενιώτη αναχώρησε για το Γράμμο.

22 Ιουνίου. Δεν προλάβαμε να ξεκινήσουμε για το Γράμμο και έρχεται καινούργια διαταγή που έλεγε να παραμείνουμε σ' αυτό το χω-

ριό και να αναπτύξουμε σαμποταριστική δράση στο οδικό δίκτυ Μέτσοβο-Γιάννινα. Το καθήκον αυτό συνδέονταν με μια σειρά δυσκολίες. Το θέμα της τροφοδοσίας του τμήματος δεν ήταν το κύριο, «μαθημένα είναι τα βουνά απ' τα χιόνια». Το βασικό εμπόδιο ήταν από πού να πάρουμε πληροφορίες, να προσανατολιστούμε πού βρισκόμαστε, μια και στο λόχο μας δεν υπήρχε ούτε ένας αντάρτης από τούτα τα μέρη, που θα μπορούσε να μας εξυπηρετήσει.

Δεν υπήρχε σ' αυτό το χωριό κάποιο στήριγμα της δικής μας οργάνωσης. Ενώ οι λίγοι γέροντες που είχαν απομείνει, ήταν πολύ κουμπωμένοι στις κουβέντες πάνω σε τέτοια θέματα.

23 Ιουνίου. Ο δημόσιος δρόμος Μέτσοβο — Γιάννινα λειτουργούσε κανονικά την ημέρα και σε μερικές περιπτώσεις και τη νύχτα. Η απόσταση που μας χώριζε από εδώ ήταν σημαντική. Ο λοχαγός μας αφού πείστηκε ότι ήταν αδύνατο να βρεθεί σύνδεσμος, αποφασίζει να στείλει πρώτα δυο ομάδες για επιτόπου αναγνώριση σε δυο τομείς της δημοσίας. Μια ομάδα με επικεφαλής το διμοιρίτη Θ. Πάνο φεύγει προς τον ανατολικό τομέα, προς την κατεύθυνση του Μετσόβου. Εγώ με την ομάδα του Χρ. Σέπου τραβάμε στο δεξιό τομέα, προς τη γέφυρα Μπαλτούμα. Με άδεια τα στομάχια πορευόμαστε τη μέρα και τις απογευματινές ώρες φτάνουμε στο χωριό Δόλιανη. Απ' τους λίγους κατοίκους που ήταν εδώ συγκεντρώσαμε λίγα τρόφιμα. Την ίδια επιφυλακακότητα συναντούμε κι εδώ. Αποφεύγουν την επαφή μαζί μας σαν να μην υπήρχαν ανάμεσα σε τούτους τους κατοίκους οπαδοί μας. Δεν βρήκαμε σύνδεσμο για πιο πέρα. Αυτή η συμπεριφορά τους ήταν σε κάποιο βαθμό εξηγήσιμη. Απ' τη μια μεριά είχε καιρό να περάσει από δω μεγάλο αντάρτικο τμήμα και απ' την άλλη, πολύ συχνά κάνανε επιδρομές σ' αυτό το χωριό αποσπάσματα χωροφυλακής και ΜΑΥδων. Η πορεία συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο και πριν σουρουπώσει σταματούμε έξω απ' το χωριουδάκι Ζίπιανη.

24 Ιουνίου. Απ' το λημέρι, που βρισκόμαστε, η αναγνώριση του μέρους γίνεται με τα κιάλια. Δεν παρατηρήθηκε πουθενά κάτι το ύποπτο, μπροστά μας δε βλέπουμε κάποιο χωριό. Δεν μπορέσαμε να δούμε και τη Ζίπιανη που βρισκόταν πιο κάτω από μας μέσα σ' ένα γούπατο. Αποφασίσαμε να κινηθούμε μέσα απ' το δάσος την ημέρα. Στην πορεία ακούσαμε ανθρώπινο μουρμούρισμα που έμοιαζε με τραγούδι. Σταματήσαμε. Και να τώρα ανακρύσαμε έναν ηλίκιωμένο άνθρωπο να είναι πάνω σε μια κερασιά που ήταν φυτρωμένη μέσα σ' ένα ξέφωτο μιας λάκκας. Να μαζεύει στα γρήγορα κεράσια και να τα βάζει σ' ένα καλάθι. Τραγουδούσε σιγανά, ξέγνοιαστα, με μεράκι. Το δέν-

Μαζί με τον Χρ. Βλαχάκη και το σύνδεσμό μου Δ. Νιαβή φεύγω αμέσως για την καινούργια αποστολή. Μέσω Δόλιανης φτάνω στο Γρεβενίτη. Κατά καλή μου τύχη εδώ συνάντησα δυο αντάρτες του ΚΠ (Κέντρο Πληροφοριών) που μου υποσχέθηκαν να με βοηθήσουν στο έργο της αναγνώρισης. Μιλήσαμε πως θα ξανασυναντηθούμε.

27 Ιουνίου. Επιστρέφω στον Άγ. Χριστόφορο, ανέφερα στο διοικητή τα καινούργια κατέκαστα. Ο λοχαγός Γ. Σιούλας ήθελε να πάρει μέρος προσωπικά σ' αυτή την αναγνώριση. Αποφασίσαμε να πάμε μαζί τις βραδινές ώρες. Ο Χρ. Σέιτος με την ομάδα του πήρε εντολή να πάει για καινούργιες ναρκοθετήσεις στο δημόσιο δρόμο, ακολουθώντας το γνωστό δρομολόγιο. Οι πληροφορίες που έφταναν απ' το Γράμμο μιλούσαν ότι εκεί διεξάγονται σκληρές μάχες. Οι ομοβροντίες ακούγονταν μέχρι εδώ. Και ενώ ετοιμαζόμασταν να πάμε για αναγνώριση, έρχεται καινούργια διαταγή, όλος ο λόχος να κινηθεί προς Πέντε Αλώνια προς συνάντηση της Διλοχίας.

28 Ιουνίου. Τις πρωινές ώρες συναντούμε στα Πέντε Αλώνια τη διοίκηση της Διλοχίας. Μαζί της κινούνταν και ο 2ος λόχος του Β. Χαρισόπουλου. Η Διλοχία αναχώρησε για το Γράμμο, ενώ η δική μου διμοιρία έμεινε σε τούτο το χώρο με σκοπό να συνεχίσει τις προσπάθειες για την καταστροφή της γέφυρας Μπαλτούμας. Ο ταγματάρχης Μ. Τυπάδης μου εξήγησε ότι για την καταστροφή της γέφυρας Μπαλτούμα ενδιαφέρεται προσωπικά ο ίδιος ο διοικητής της 670ης Μονάδας.

29 Ιουνίου. Η διμοιρία μας επιστρέφει στο Γρεβενίτη. Εδώ τυχαία συναντηθήκαμε και με την ομάδα του Χρ. Σέιτου που μόλις είχε επιστρέψει απ' την αποστολή της. Πήραμε επαφή με τον Καπαλίτη Αποστόλη κι όλοι μαζί φύγαμε για το Δρύστενο. Εδώ αφήσαμε την υπόλοιπη διμοιρία, ενώ εγώ με τον Αποστόλη, το Χρ. Βλαχάκη και το σύνδεσμό μου Δ. Νιαβή πάμε για την αναγνώριση της γέφυρας Μπαλτούμας. Ο καπαλίτης Αποστόλης μας οδηγεί τη νύχτα από ασφαλές δρομολόγιο κοντά στο στόχο.

30 Ιουνίου. Από ένα καλά καλυμμένο μέρος που βρισκόμαστε αρχίζει η παρακολούθηση και η παρατήρηση του στόχου. Η απόσταση που μας χώριζε απ' τη γέφυρα μας επιτρέπει να βλέπουμε καλά ακόμα και με γυμνό μάτι. Με τα κιάλια που χρησιμοποιούσαμε ήταν ακόμα καλύτερα. Έγινε δυνατό με αρκετές λεπτομέρεις να φωτιστούν όλες οι πλευρές που μας ενδιέφεραν (μέτρα ασφαλείας, δύναμη φρουράς, διάταξη, οχύρωση, τεχνικά εμπόδια, συμπεριφορά του αναπάλου κ.λ.π.), στοιχείων ότι η καταστροφή της γέφυρας ήταν δυνατό να γίνει μονάχα αφού προηγηθεί η εξόντωση της φρουράς. Άλλη εκδοχή δο-

λοφθοράς δεν υπήρχε. Αποδείχτηκε ότι ήταν πια αργά. Όταν επιστρέψαμε τη νύχτα στο Δρύστενο, η διμοιρία μας παίρνει καινούργια εντολή να κινηθεί αμέσως προς Τσούκα Ρόσα προς συνάντηση του τάγματος Γρεβενιώτη. Η πρακτική των επανειλημμένων αλλαγών των διαταγών, οι αναφάσεις που παρουσίαζαν η μια απ' την άλλη, όσο και αν είναι παράξενες, ωστόσο είναι φαινόμενα που δεν λείπουν στον πόλεμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ

Οι στρατηγικές επιδιώξεις και τα σχέδια των δυο αντιπάλων

Μπήκαμε στις αρχές του Ιούνη του 1948. Αυτό τον καιρό θα έπρεπε να είχαν ολοκληρωθεί οι προετοιμασίες και των δυο αντιπάλων για τη μεγάλη πολεμική αναμέτρηση στη διάρκεια του Εμφύλιου πολέμου στην Ελλάδα, που προτιμείται να ονομάζεται Μεγάλη μάχη του Γράμμου. Μπαίνοντας σ' αυτή την αναμέτρηση και οι δυο αντίπαλες παρατάξεις είχαν συνειδητοποιήσει για τα καλά ότι αυτή η μάχη θα ήταν αποφασιστικής σημασίας.

Ο Κυβερνητικός Στρατός είχε ήδη ολοκληρώσει πλήρως τις σχεδιαζόμενες πολεμικές προετοιμασίες αυτής της εκστρατείας, όταν τον Ιούνη οι κύριες δυνάμεις επίθεσης είχαν πάρει διάταξη κατά μήκος της γραμμής του Μετώπου του Γράμμου.

α) Κυβερνητικός Στρατός

Η αντίπαλη πολιτικοστρατιωτική ηγεσία οργάνωσε τη μεγάλη πολεμική εκστρατεία της το καλοκαίρι του 1948 με την απόλυτη βεβαιότητα ότι θα πετύχαινε αυτή τη χρονιά την πλήρη συντριβή του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας και έτσι θα έφερνε το νικηφόρο τέλος στον Εμφύλιο πόλεμο. Η μεγάλη αυτή εκστρατεία οργανώθηκε στη βάση

δυο συνιστούμενων στρατηγικών σχεδίων που θα υλοποιούνταν διαδοχικά. Τα δυο αυτά στρατηγικά σχέδια πήραν τις ονομασίες «Χαραυγή» και «Κορωνίς». Η ίδια η πιλοφόρυσή τους είχε άμεση σχέση με το στρατηγικό σκοπό που έβαζε μπροστά το καθένα απ' αυτά τα σχέδια. Η επιχείρηση-εκστρατεία στη Νότια Ελλάδα πιλοφορήθηκε «Χαραυγή», την οποία η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία τη θεωρούσε σαν τη χαραυγή της νίκης. Η επιχείρηση-εκστρατεία «Κορωνίς» θεωρούσαν ότι θα έβαζε την κορώνη, θα σήμαινε το στεφάνωμα της οριστικής νίκης. Το στρατηγικό σχέδιο «Κορωνίς», που επεξεργάστηκε το ΓΕΣ πρόβλεπε να κτυπηθούν συγκεντρωτικά οι δυνάμεις του ΔΣΕ που κατείχαν το χώρο της Βόρειας Πίνδου και να εξοντωθούν ολοκληρωτικά μια για πάντα. Η πραγματοποίηση αυτού του σκοπού να γίνει ταυτόχρονα με μεγάλες δυνάμεις και μέσα, που θα επέτρεπαν στον αντίπαλο απ' τις πρώτες μέρες της εκστρατείας να κυκλώσει τις δυνάμεις αυτές, να τις αποκόψει απ' τα άλλα τμήματα του ΔΣΕ που δρούσαν ακόμα σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, να σπάσει όπως έλεγε η ηγεσία του Κυβερνητικού Στρατού, τη σπονδυλική στήλη του ΔΣΕ.

Το σχέδιο «Κορωνίς» πρόβλεπε την έναρξη των επιχειρήσεων μεταξύ 1-20 Ιούνη και καθόριζε ανώτερο όριο διαρκείας όχι παραπάνω από 28 μέρες – τέσσερις εβδομάδες. Το στρατηγικό σχέδιο «Κορωνίς» καθόριζε: «Εξάρθρωση στην περιοχή του Γράμμου του συμμοριακού ελέγχου με πλήρη συντριβή και εξόντωση των εκεί συμμοριακών συγκροτημάτων. Σε συνέχεια εγκατάσταση στο Γράμμο των εθνικών δυνάμεων προς παρεμπόδιση μόλυνσής του από συμμορίτες. Διάρκεια επιχείρησης: Υπολογίζεται κατώτερο όριο 3 εβδομάδες και ανώτερο – 4 εβδομάδες». Στην πραγματικότητα η επιχείρηση κατά του Γράμμου διάρκεισε 69 μέρες. Κέντρο επίθεσης απ' τη δυτική πλευρά ήταν η Κόνιτσα, απ' την ανατολική η Καστοριά.

Το στρατηγικό σχέδιο «Κορωνίς» χωρίζονταν σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση προβλέπονταν να γίνουν μια σειρά προκαταρκτικές επιθετικές ενέργειες για τη βελτίωση των δάσεων εξόρμησης των μεραρχιών. Τη δεύτερη φάση θα την αποτελούσαν τα δυο κινούμενα «έμβολα», όπως τα αποκαλούσαν, που σήμαινε με ισχυρές και γρήγορες επιθετικές ενέργειες κατά μήκος των ελληνοαλβανικών συνόρων που θα εκδηλώνονταν ταυτόχρονα και από τις δυο αυτές κατευθύνσεις, θα πραγματοποιούνταν το κύκλωμα, το κλείσιμο και η απαγόρευση διαφυγής αντάρτικων τμημάτων προς Αλβανία. Διαβάζουμε: Σκοπός: «Επιζήτηση της δημιουργίας φράγματος κατά μήκος του αλβανικού εδάφους...».

Οι κατευθύνσεις της ταυτόχρονης επίθεσης των δυο κινούμενων «εμβόλων» θα ξεκινούσαν: Απ' τα ανατολικά – Αρμούδα – Αλεβίτσα – Σούφλιακα – Σταυρός – ψηλή κορφή του Γράμμου – υψοδείκτης 2552. Απ' τα δυτικά – Πύργος Στράτσανης – Κάμενικ – Βίρμπα – υψοδείκτης 2520.

Το έργο της επιθετικής ενέργειας απ' τα ανατολικά ανατέθηκε στην Ι Μεραρχία με διοικητή τον υποστράτηγο Θωμά Πετζόπουλο, απ' τα δυτικά στη ΙΧ Μεραρχία με διοικητή τον υποστράτηγο Στέλιο Μανιαδάκη.

Σύμφωνα με το σχέδιο το φράγμα αυτό προβλέπονταν να υλοποιηθεί στη διάρκεια 2-3 ημερών.

Η τρίτη φάση του σχεδίου θα ακολουθούσε, όταν τα δυο κινούμενα «εμβόλα» θα ενώνονταν στη ψηλή κορυφή του Γράμμου, θα πραγματοποιούνταν το φράγμα και θα απομονώνονταν η περιοχή του Γράμμου απ' την Αλβανία. Τότε προβλέπονταν να εξαπολυθεί μια κατά μέτωπο επίθεση τριών μεραρχιών, που μαζί με τις άλλες δυο μεραχίες που είχαν πραγματοποιήσει το φράγμα, θα εισορμούσαν από όλες τις κατευθύνσεις στο εσωτερικό του μετώπου με σκοπό να στριμώξουν τα αντάρτικα τμήματα στις χαράδρες του Γράμμου και στις κοιλάδες των ποταμών Σαραντάπορου και Αλιάκμονα, πετυχαίνοντας έτσι την πλήρη συντριβή τους, μια και οι χώροι διαρροής τους προς Ζαγόρια, Χάσια και Βίτσι ήταν κλεισμένοι. Διαβάζουμε: «Διατηρημένου του φράγματος αποκοπής από Αλβανίας, διείσδυση στο εσωτερικό του Γράμμου προς τη δίωξη και εξόντωση των συμμοριτών...». (Βλ. σχεδ/μα 3 στις σελίδες 376-377).

β) Δημοκρατικός Στρατός

Σε αντίθεση με τον Κυβ. Στρατό που ξεκινούσε για τη μάχη του Γράμμου με πλήρη ετοιμότητα, όπως ακριβώς είχε σχεδιαστεί, ο ΔΣΕ, υποχρεώνεται να μπει σ' αυτή τον Ιούνιο του 1948, χωρίς να προλάβει να ολοκληρώσει τις προετοιμασίες του, όπως αρχικά υπολόγιζε, έχοντας πολλές ελλείψεις. Έμεναν άλυτα ακόμα μια σειρά σοβαρά προβλήματα. Διέθετε πολύ περιορισμένες δυνατότητες. Συγκεκριμένα δεν είχε κατορθώσει να τελειώσει τη δουλειά των οχυρωματικών έργων, δεν τα κατάφερε έστω και στον κατώτερο βαθμό να αυξήσει την αριθμητική του δύναμη και να παρατάξει στο μέτωπο του Γράμμου 15-18 χιλ. μαχητές, να δημιουργήσει και να έχει στη διάθεσή του ΓΑ μια

στρατηγική εφεδρεία 5-6 χιλ. ανδρών. Αντιμετώπιζε οξύ πρόβλημα τροφοδότησης των τμημάτων. Δίπλα στα παραπάνω, ακριβώς στις κρίσιμες σαγμές αυτής της μάχης, τελείως απροσδόκητα προστέθηκε και η στάση της Γιουγκοσλαβίας που στέρησε το ελληνικό επαναστατικό κίνημα από τον εφοδιασμό με εξοπλισμό, πυρομαχικά, τρόφιμα και άλλες ανάγκες. Για τους λόγους που οδήγησαν το ΓΑ να δεχτεί και να δώσει τη μάχη του Γράμμου, για τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του ΔΣΕ σ' αυτή την πολεμική αναμέτρηση ο Γ. Βονίτσιος (Γούσιος) γράφει στο βιβλίο του (τ. 1, έκδοση 1977, σελ. 364):

«Ο ΔΣΕ δέχτηκε τη μάχη να τη δώσει στο χώρο της Β. Πίνδου, γιατί είχε μεγάλο βάθος, υποχρωπκές διαβάσεις, έλλειψη συγκοινωνιακού δικτύου και θα μπορούσε, παρά τον άνισο συσχετισμό δυνάμεων 1/10 για τους άνδρες και 1/50 στα μέσα, να καλύψει τα σχέδιά τους και να πετύχει τις επιδιώξεις του Γενικού Αρχηγείου, που ήταν: 1) Να δεσμεύσει και φθείρει στον ανώτατο βαθμό τις κύριες δυνάμεις του αντιπάλου. 2) Να δώσει τη δυνατότητα στις δυνάμεις του ΔΣΕ, που δρούσαν στις άλλες περιοχές και πρώτ' απ' όλα στη Θεσσαλία, Ρούμελη, Πελοπόννησο και Ήπειρο να αναπτύξουν στο ανώτατο όριο της δυνάμεις τους στο χώρο τους και παράλληλα να δημιουργήσουν στον αντίπαλο καταστάσεις πιο απειλητικές απ' αυτές που αντιμετώπιζε στο Γράμμο. 3) Να διατηρήσει βασικά αξιόμαχες τις κύριες δυνάμεις του ΔΣΕ που δρούσαν στο Σμόλικα – Γράμμο, για να μπορέσουν στην κατάλληλη στιγμή να ελιχθούν και δράσουν προς την κατεύθυνση που θα έκρινε κατάλληλη το Γενικό Αρχηγείο. Τα τμήματα του ΔΣΕ που δρούσαν σ' αυτό το χώρο, καλούνταν να δώσουν μια μάχη σκληρή, πεισματάρικη, μάχη διαρκείας, μάχη γερού τακτικού στρατού. Ο ΔΣΕ εδώ έπρεπε να περάσει απ' την αντάρτικη τακτική, που ήταν να δίνει μάχες μικρής διαρκείας και μετά να κάνει τους ελιγμούς του, σε τακτικό στρατό. Έπρεπε να πραγματοποιήσει τους σκοπούς του Γενικού Αρχηγείου, να εφαρμόσει την τακτική της ενεργητικής άμυνας».

Η ηγεσία του ΔΣΕ δίνοντας αυτή την άνιση και δυσανάλογη μάχη επιδίωκε όχι μονάχα να φθείρει και να δεσμεύσει για πολύν καιρό τις κύριες δυνάμεις του αντιπάλου, μα και σε κάποιο βαθμό να διατηρήσει αξιόμαχες τις δικές της δυνάμεις για να τις χρησιμοποιήσει την κατάλληλη στιγμή για δυο πιθανές εκδοχές. Στην πρώτη να περάσει σε αντεπίθεση για να φέρει στρατηγικά αποτελέσματα προς όφελός της, στη δεύτερη, τα τμήματα του Γράμμου να μπορέσουν να ελιχθούν προς άλλη κατεύθυνση και να δράσουν σε άλλο γεωγραφικό χώρο που θα θεωρούσε σκόπιμο το Γενικό Αρχηγείο.

Συσχετισμός Δυνάμεων

α) Κυβερνητικός Στρατός

Για την πραγματοποίηση των σκοπών του στρατηγικού σχεδίου «Κορωνίς» ο Κυβ. Στρατός συγκέντρωσε στην Β. Πίνδο πς 6 απ' πς 7 υπάρχουσες μεραρχίες του, πς Ι, ΙΙ, VI, ΙΧ, Χ και ΧV. Δίπλα σ' αυτούς τους κύριους σχηματισμούς υπήρχαν και μια σειρά τάγματα εθνοφρουράς που ανήκαν μόνιμα και διοικητικά αλλού. Η αριθμητική δύναμη αυτών των σχηματισμών ανέρχονταν σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο Σ. Γρηγοριάδης στις 80.000 άνδρες. Αν τώρα σ' αυτή τη δύναμη προστεθούν και τα βοηθητικά τμήματα της χωροφυλακής και των οπλισμένων ΜΑΥδων, η πραγματική δύναμη προσέγγιζε πς 95-100 χιλ. άνδρες.

Στη διάθεση αυτού του πολυάριθμου στρατού υπήρχαν πολλά σύγχρονα πολεμικά μέσα με τεράστια δύναμη πυρός. Τη μεγάλη αυτή εκστρατεία κατά του Γράμμου αναλάβαιναν να την υποστηρίξουν έντεκα συντάγματα πυροβολικού, 33 πυροβολαρχίες με 136 πυροβόλα. Στη διάθεσή τους ήταν 50 αεροπλάνα διάφορων προορισμών, πολλά μηχανοκίνητα, τα περισσότερα τανκς που υπήρχαν. Ο Κυβ. Στρατός έμπαινε τώρα σ' αυτή τη μάχη άρτια εξοπλισμένος, με τον πιο σύγχρονο αμερικάνικο οπλισμό, με άφθονα πυρομαχικά. Χαρακτηριστικό απ' αυτή την άποψη είναι και το γεγονός ότι πριν την επίθεση και κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών αυτής της μάχης, είχαν φθάσει στην Ελλάδα και παραδόθηκαν στον Κυβ. Στρατό πολεμικός εξοπλισμός και πολεμοφόδια βάρους 210 χιλ. τόννων.

Όλη αυτή η πολεμική μηχανή έμπαινε κάτω απ' τη διοίκηση του Β' Σώματος Στρατού με διοικητή τον αντιστράτηγο Π. Καλογερόπουλο. Τη γενική εποπτεία την είχε ο αρχηγός του ΓΕΣ στρατηγός Γιαντζής Δημήτριος. Ουσιαστικά όμως, και κατά γενική εκτίμηση όλων των χρονικογράφων, όλη την εποπτεία αυτής της μάχης την είχε στα χέρια του ο αμερικανός υποστράτηγος Βαν Φλητ, αρχηγός της Αμερικάνικης Στρατιωκής Αποστολής στην Ελλάδα.

β) Δημοκρατικός Στρατός

Την αντιμετώπιση της εαρινής εκστρατείας του αντιπάλου το 1948 την ανέλαβαν οι δυο μεγάλες μονάδες του ΔΣΕ, το ΑΔΜ και η 670η

Μονάδα. Μιλήσαμε πιο πάνω για τους λόγους της δημιουργίας αυτών των μονάδων. Και οι δυο αυτές ανήκαν διοικητικά απευθείας στο Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ.

Η ύπαρξη δυο παράλληλων διοικητικών μονάδων σ' ένα μέτωπο είχε αρνητικές συνέπειες στο γενικό συντονισμό αυτής της μάχης. Την καθοδήγηση της μεγάλης μάχης του Γράμμου την είχε αναλάβει καινούργιο όργανο που δημιουργήθηκε στις αρχές του 1948, το Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο που το αποτελούσαν οι Ν. Ζαχαριάδης, Μ. Βαφειάδης και Β.Μ. Μαρτζιώτας.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο Δ. Βλάντας, που πολύ προσεγγίζουν την πραγματικότητα, στη μεγάλη μάχη του Γράμμου του ΓΑ του ΔΣΕ παράταξε 10.460 άνδρες. Παρακάτω παραθέτουμε τις κύριες μονάδες που πήραν μέρος σ' αυτή τη μάχη και την περίπου ξεχωριστή αριθμητική δύναμη της κάθε μιας.

α) Αρχηγείο Δυτικής Μακεδονίας: Τρεις Ταξιαρχίες: 14η Ταξιαρχία, τρία τάγματα – 1.200 άνδρες, 16η Ταξιαρχία, τρία τάγματα – 1.200 άνδρες, Δημοκρατική Νεολαία, δυο τάγματα – 800 άνδρες, Τάγμα μεταφορών – 400 άνδρες, Τάγμα τραυματιοφορέων, κυρίως από ηλικιωμένους και γυναίκες – 400, Λόχος Διαβιβάσεων – 120. Υγειονομικό προσωπικό στα αναρρωτήρια, στο νοσοκομείο, φρουρά σ' αυτά – 150. Τμήμα πυροβολικού, λόχος διοίκησης και επιτελείο – 370. Γενικό σύνολο δύναμης 4.640.

β) 670 Μονάδα: Τέσσερις Ταξιαρχίες: 102η Ταξιαρχία, τρία τάγματα – 1.200 άνδρες. 103η Ταξιαρχία, δύο τάγματα – 800 άνδρες, (πρώην 28η Ταξιαρχία). 105η Ταξιαρχία, τρία τάγματα – 1.200 άνδρες, 107η Ταξιαρχία, τρία τάγματα – 1200 άνδρες. Τρεις διλοχίες (σαμποτέρ, τραυματιοφορέων και μεταφορών) – 650 άνδρες. Λόχος διαβιβάσεων 120. Υγειονομικό προσωπικό στα αναρρωτήρια – 80, επιτελείο, φρουρά, λόχος διοίκησης – 120. Συνολική δύναμη – 5.370.

γ) Δυο διλοχίες της ΣΑΓΑ – 450 άνδρες. Συνολική δύναμη στο Μέτωπο – 10.460 άνδρες.

Από μια συνοπτική σύγκριση των δυνάμεων των δυο αντιπάλων που παρατάχθηκαν σ' αυτή τη μάχη φαίνεται η τεράστια διαφορά μεταξύ τους σε έμπυχο υλικό. Ωστόσο αυτή η υπεροχή είναι πολύ μεγαλύτερη και τρομακτικότερη στα μέσα πυρός. Αν η υπεροχή του Κυβ. Στρατού ήταν 10/1 σε έμπυχο υλικό, σε μέσα πυρός ήταν 1/50.

Αν κι αυτή η τυπική εικόνα δεν αντανακλά σ' όλη την έκτασή της την πραγματική δυσαναλογία που υπήρχε προς όφελος του Κυβ.

Στρατού, αν παρθεί υπόψη ότι σε όλη τη διάρκεια αυτής της μεγάλης μάχης τα τμήματα του ΔΣΕ συνεχώς αντιμετώπιζαν ανεπάρκεια πυρομαχικών, που εξανάγκαζαν τους διοικητές πριν ρίξουν το κάθε βλήμα, την κάθε ταινία, να τα μετρούν, να σκέφτονται με τι θα πολεμήσουν την άλλη μέρα. Αρκετά χαρακτηριστικό απ' αυτή την άποψη είναι το παράδειγμα που μας φέρει ο Β. Βενετισανόπουλος, αρχηγός του Γ. Επιτελείου του ΔΣΕ. «Το αντάρτικο πυροβολικό στο Γράμμο, γράφει, διέθετε σ' όλη τη διάρκεια αυτής της μάχης 5.000 βλήματα, ενώ ο στρατός μόνο σε μια συμπλοκή μιας μέρας (Αλεβίτσα) έριξε 12.000 βλήματα (περιοδικό «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ», Νοέμβρης 1948).

Παίρνουμε διάταξη στην πρώτη γραμμή άμυνας του μετώπου

31 Ιουνίου. Ξεκινήσαμε απ' το Δρύσιενο πριν ακόμα φέξει. Στην Τσούκα Ρόσα συναντήσαμε ένα λόχο του τάγματος Γρεβενιώτη και μαζί μ' αυτό πορευόμαστε προς Γράμμο. Μόλις πήραμε τον κατήφορο να περάσουμε την ξύλινη γέφυρα του Αώου αντικρίσαμε το θέαμα των πολεμικών συγκρούσεων που διεξάγονταν στα δυτικά αντερείσματα του Κλέφτη. Τις βραδινές ώρες φθάσαμε στους Πάδες που βρίσκονταν και τα άλλα τμήματα της Διλοχίας μας.

Μια απρόοπτη συνάντηση και μια αναπάντεχη χαρά

1 Ιούλη. Ούτε καν μπορούσα να φαντασθώ την ευχάριστη έκπληξη που επιφύλασσε αυτή η ημέρα για μένα. Η αδερφή μου Ελένη που υπηρετούσε στο Τάγμα του Αλευρά, πληροφορήθηκε απ' το Γ. Μαγκούφη (Ναύαρχο) ότι βρίσκομαι εδώ. Πήρε άδεια κι αυτή την ημέρα ήρθε να με ιδεί. Μόλις έφτασε στην Πέτρα Κατή, μπήκε στη διάταξη και ρωτώντας βρήκε τη διμοιρία μας. Της έδειξαν το μέρος που εργάζονται. Με γνώρισε ακόμα από μακριά. Για μια στιγμή μου φώναξαν ότι κάποιος με ζητάει. Μόλις γύρισα να κοιτάξω, ανακρίνω σ' απόσταση 8-10 μέτρα την αδερφή μου Ελένη. Ήταν κάτι το αναπάντεχο. Λαχτάρισα απ' την απροσδόκητη χαρά μου. Πειτάω τον κασμά κι αμέσως ανταλλάσσουμε τις πρώτες κουβέντες: «Ελένη! Μήτσο!». Ακολουθεί σφιχτό αδερφικό αγκάλιασμα. Είναι αδύνατο να περιγράψει κανείς τη βαθιά, ανείπωτη συγκίνηση και την απέραντη χαρά που ένιωσαν αυτές

πς σπγμές τα δυο αδέρφια, ύστερα από μια τέτοια αναπάντεχη συνάντησι στην πρώτη γραμμή του μετώπου στο κατακόρυφο των πολεμικών συγκρούσεων. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη σπγμή, που πλημμυρίζει η ψυχή σου από ωκεανό υψηλά συγγενικά, ανθρώπινα και επαναστατικά αισθήματα αγάπης, χαράς, συγκίνησης και περηφάνιας. Όπως σφικτοαγκαλιαστήκαμε δεν θέλαμε να ξεχωρίσουμε. Σ' αυτές πς σπγμές όσο και αν θέλεις να συγκρατηθείς, συγκλονίζεσαι ολόκληρος απ' τη συγκίνηση και είναι αδύνατο να zapώσεις τον εαυτό σου. Το μαρτυρούν τα μάπα μας που δεν μπόρεσαν να μείνουν αδιάφορα. Βουρκώνουν και ποτάμι κύνονται τα δάκρυα και ποτίζουν τη γη που τα ρουφάει λαίμαργα.

Είναι ένα άγιο και υπέρτατο φυσικό φαινόμενο, στο οποίο εκφράζονται τα βαθιά αισθήματα της μεγάλης αδερφικής μας αγάπης και συνάμα της επαναστατικής παράδοσης της οικογένειάς μας.

Κοιτάζω την αδερφή μου, χαίρομαι και τη θαυμάζω. Πριν από ένα χρόνο ακόμα δεν είχε κλείσει τα 17 χρόνια και ήταν το πέμπτο μέλος της οικογένειάς μου που πήρε εθελοντικά το δρόμο του βουνού. Και να τώρα μπροστά μου βλέπω μια πραγματική αντάρπσσα, ντυμένη πλήρεια στα στραπωτικά, με το αυτόματο στον ώμο, με το εντυπωσιακό «Δέλτα» στο δίκωχο. Κουβαλούσε μαζί της όλο το φορτίο που προβλέπονταν απ' το στραπωτικό κανονισμό, σακκίδιο, χλαίνη, πυρομαχικά κ.λ.π.

Ξεκινώντας η αδερφή για να πάει για τον αδερφό, ακόμα και σ' αυτές πς συνθήκες του πολεμικού μετώπου δεν ξέχασε το ελληνικό έθιμο της επίσκεψης. Σκέφτηκε να φέρει κάτι για τον αδερφό, έστω και αν αυτό ήταν ασήμαντο. Σημασία γι' αυτή είχε ο συμβολικός χαρακτήρας αυτής της χειρονομίας, αρκεί να μην πάει στον αδερφό με άδεια τα χέρια. Αν και εδώ στο μέτωπο αυτή την περίοδο δεν υπήρχαν δυνατότητες όχι μόνο για κάποια επιλογή, αλλά και να βρεθεί κάτι, που να συμβολίζει την έννοια του δώρου. Ωστόσο η διέξοδος βρέθηκε. Προτίμησε αυτή τη φορά να μη φάει την πρωινή μερίδα της που της είχε χορηγηθεί, να την κρατήσει και να την προσφέρει στον αδερφό. Έμεινα πραγματικά κατάπληκτος όταν είδα την αδερφή μου να βγάζει απ' το σακκίδιό της κι εκεί μπροστά μου να ξετυλίγει ένα μαντίλι με μια φέτα άσπρο ψωμί και ένα μικρό κομμάτι μαρμελάδα. Η δυνατή γυναικεία σκέψη και σ' αυτές πς σπγμές βρήκε τον τρόπο να εκφραστεί. Σε λίγο γύρω μας μαζεύτηκαν όλοι οι μαχητές της διμοιρίας μου, γνωρίστηκαν μαζί της, ρωτούσαν για τη μάχη του Κλέφτη, για γνωστούς συμπατριώτες τους που υπηρετούσαν στο Τάγμα του Αλευρά.

Με δυσκολία την κράτησα μέχρι το μεσημεριανό συσσίτιο. Βιάζονταν να φύγει, να προλάβει, να μην της κάνουν κάποια παρατήρηση. Την ξεπροβόδισα λίγο πιο πάνω προς την κατεύθυνση του Κλέφτη. Εκεί μέσα στο δάσος αποχαιρετηθήκαμε και ο καθένας μας πήγε να πάρει τη θέση στο τμήμα του.

2-6 Ιούλη. Ο Λόχος μας πήρε διάταξη άμυνας στη γυμνή πετρώδη κορυφογραμμή, στην τοποθεσία Πέτρα Κατή. Μας εξήγησαν ότι η διάταξη που πήραμε είναι οριστική και ότι απ' αυτές τις θέσεις θα αντιμετωπίσουμε την επίθεση του αναπάλου. Το μέρος εδώ τελείως ανοχύρωτο, όλα έπρεπε να αρχίσουν απ' την αρχή. Γι' αυτό απ' την πρώτη στιγμή μπήκε το καθήκον ν' αρχίσει εντατική δουλειά για το άνοιγμα θέσεων για τα πολυβολεία, για τα ατομικά όπλα, για ορύγματα κ.λ.π. Για σκέπαστρα δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Μας προειδοποίησαν ακόμα ότι είναι ανάγκη να επιταχυνθεί το έργο να προλάβουμε να ολοκληρωθεί πριν την αναμέτρηση. Οι μαχητές μας με ενθουσιασμό και μεγάλη θέληση δέχτηκαν να καταπιαστούν ενεργά με την εκκλήρωση του καθήκοντος. Ήταν όμως φανερό ότι όλα δεν εξαρμόνταν μονάχα απ' τη δική μας θέληση όσο μεγάλη κι αν ήταν. Δεν ήταν μονάχα ο τεράστιος όγκος δουλειάς, που έπρεπε να αποπερατωθεί, είχε άμεσα σχέση και με τις δυνατότητες, το χρόνο, τα μέσα που διαθέταμε, (ανεπάρκειά του και ακατάλληλα εργαλεία), αλλά κατά κύριο λόγο και με τις δυσκολίες που δημιουργούσαν οι ιδιομορφίες του εδάφους σε καλοκαιρινή περίοδο. Είχαμε να κάνουμε μ' ένα πετρώδες έδαφος που ήταν ξερό και στέρεο σαν πραγματικό μπετόν. Εκείνο που πετυχαίναμε, όταν χτυπούσαμε με τον κασμά να σκάσουμε, ήταν να δεχόμαστε σπίθες φωπιάς και μερικά τρίμματα από κόμματα και σκόνη. Στην ουσία απ' τη δεύτερη κιόλας μέρα τα χέρια μας βγήκαν εκτός μάχης. Στις παλάμες δημιουργήθηκαν κάλοι, ξεφλουδίστηκε η πέτσα. Έτρεχε αίμα, πώς τώρα με τέτοια τραύματα στα χέρια να πιάσεις εργαλεία, κασμά, φκιάρι, να τα σπκώσεις, να χτυπήσεις δυνατά για να σκάψεις. Και απ' την άλλη μεριά, μπορούσε άραγες σε τέτοιες στιγμές να σταματήσει το έργο της οχύρωσης; Εξαναγκαστήκαμε να χρησιμοποιούμε για το σκάψιμο τα μικρά σαμποταριστικά ξίφη, λοστούς, σφήνες κ.λ.π.

Στο τέλος της τρίτης μέρας πέρασε ο ταγματάρχης απ' την πρώτη γραμμή να διαπιστώσει προσωπικά πώς πηγαίνει το έργο της οχύρωσης. Παρόλο που εμείς απ' το πρωί ως το βράδι ξεθεωνόμασταν στη δουλειά χωρίς ανάπαυλα, δεν είχαμε να παρουσιάσουμε κάποια αποτελέσματα. Ανοίχτηκαν μερικές θέσεις πολυβολείων 50-60 πόντους βάθους. Απ' τους μαχητές, με τους οποίους ήρθε σε επαφή, άκουσε

διάφορες γνώμες για τις δυσκολίες. Δίπλα σ' αυτά εκφράστηκαν και παράπονα: «Καλύτερα να πολεμάει κανείς στην πρώτη γραμμή, παρά να σκάβει με τα σακατεμένα και ματωμένα χέρια».

Ο διοικητής πείστηκε, ωστόσο επέμενε να συνεχιστεί το έργο και σ' αυτές τις συνθήκες. Γίνανε προτάσεις να μουσκεύουμε το χώμα απ' το βράδυ και την ημέρα να σκάβουμε. Όσο σωστή και αν ήταν αυτή η πρόταση, τόσο αδύνατο ήταν να πραγματοποιηθεί, γιατί το ίδιο το πόσιμο νερό για τις ανάγκες των μαχητών το κουβαλούσαν με τα ζώα από μακριά, μέσα σε κιούπια και γινόταν δυνατό να διανέμετε μονάχα το βράδυ μια φορά στο εικοσιτετράωρο. Εκείνο που μας υποσχέθηκε ο ταγματάρχης ήταν να μεσολαβήσει πιο πάνω να μας στείλουν μερικούς καινούργιους και κοφτερούς κασμάδες.

Απ' το μέρος που βρισκόμαστε, μας επιτρέπει ακόμα και με γυμνό μάτι να βλέπουμε αρκετά καλά το θέαμα της σκληρής πολεμικής σύγκρουσης που γίνεται αντίκρι στα αντερείσματα δυοκά του Κλέφτη. Μπροστά μας έχουμε ζωντανές και εντυπωσιακές εικόνες απ' όλες τις διαδοχικές φάσεις της πολεμικής αναμέτρησης. Πολλά και σύγχρονα τα πολεμικά μέσα, με τα οποία οι αμερικάνοι ιμπεριαλιστές εξόπλισαν τον Κυβ. Στρατό και τον εφοδίαζαν με άφθονο πολεμικό υλικό. Βομβαρδίζει μερονυχτίς χωρίς κάποιο υπολογισμό και λογαριασμό με καυτό σίδερο τις θέσεις των τμημάτων του ΔΣΕ. Πολλά και ακατάπαυστα μπουμπουνιτά απ' τις βολές των βαριών όπλων. Εκρήξεις οβιδων, που δεν έχουν σταματημό, αδιάκοπες ριπές πολυβόλων. Τα αεροπλάνα καταφτάνουν κατά σμήνη, κατεβαίνουν χαμηλά πάνω απ' τις θέσεις των υπερασπιστών, μυδραλιοβολούν, βομβαρδίζουν, ρίχνουν ρουκέτες, φλόγες απ' τις πυρκαγιές, μαύρα σύννεφα καπνού και σκόνης που σκεπάζουν αυτό το χώρο. Όλα αυτά μιλάνε από μόνα τους για το τι λογής πολεμική σύγκρουση γινόταν. Οι ανδρείοι μαχητές του Τάγματος Αλευρά, που κρατούσε αυτά τα αντερείσματα, αντέχουν σ' αυτή τη κόλαση πυρός, αντιστέκονται παλικάρися.

Η τροφοδοότησή μας γίνεται απ' την κεντρική επιμελητεία. Αν και φανερά ανεπαρκής, ωστόσο ήταν μόνιμη και σταθερή. Παρασκευάζονταν τρεις φορές την ημέρα φαγητό. Μετά το βραδινό συσσίτιο, παρά τη γνωστή κούραση, οργανώναμε σε σύνθεση λόχου ψυχαγωγική βραδιά με ομαδικούς χορούς και τραγούδια.

7 Ιούλη. Ο Λόχος μας παίρνει εντολή ν' αφήσει το μέρος που κατείχε και να πάρει άλλη διάταξη άμυνας στον τομέα Άρματα-Δίστρατο. Η καινούργια γραμμή άμυνας περνούσε μέσα από απότομες πλαγιές κατά μήκος της δεξιάς όχθης του ποταμού Αώου. Τα δυσάρεστα επα-

κόλουθα απ' αυτή τη μετακίνηση δεν ήταν λίγα. Πρώτα απ' όλα γιατί ο καινούργιος τομέας ήταν τελείως ανοχύρωτος.

Ακολουθεί καινούργια αυστηρή προειδοποίηση: το έργο της οχύρωσης να συνεχιστεί με την ίδια ένταση και ρυθμό. Πόσο ανάποδα έρχονται τα πράγματα. Κάναμε υπεράνθρωπες προσπάθειες, ξεθεωθήκαμε στη δουλειά, κατασκατέψαμε τα χέρια μας να προλάβουμε να κάνουμε κάτι, να έχουμε πού να κρύψουμε το σώμα μας, όταν θα μας χτυπούσαν τα ισχυρά πολεμικά μέσα του αντιπάλου. Κι όλος αυτός ο κόπος πήγε χαμένος. Η δική μου διμοιρία πήρε διάταξη στον ανατολικό τομέα, στην τοποθεσία Κυρκούζι.

Λίγο πιο πίσω απ' τη διάταξή μας ανακαλύψαμε ένα μεγάλο μικτό νεκροταφείο απ' την περίοδο του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Βρισκόταν σε μια ομαλή λάκκα ανάμεσα στα πεύκα. Εδώ είχαν ταφεί οι πρώτοι έλληνες πατριώτες, που έπεσαν κατά τη διάρκεια της ιταλικής απόκρουσης τις τελευταίες μέρες του Οκτώβρη του 1940. Στην ίδια λάκκα είχαν ταφεί και οι ιταλοί στρατιώτες. Αποτελούνταν από δυο ξεχωριστά τμήματα. Στο ένα ήταν θαμμένοι οι έλληνες και στο άλλο οι ιταλοί. Φαίνονταν η μεγάλη διαφορά που υπήρχε μεταξύ αυτών των τμημάτων. Οι ελληνικοί τάφοι ήταν ολιγάριθμοι, τοποθετημένοι αραιά ο ένας απ' τον άλλον. Οι περισσότεροι διατηρούνταν σε καλή κατάσταση. Ήταν φραγμένοι με κάγκελα, διατηρούνταν οι σταυροί τους, (ξύλινοι, σιδερένιοι). Μπορούσες να διαβάσεις τα ονόματα και την καταγωγή των πεσόντων ελλήνων πατριωτών. Μα παρατηρούσες και κάτι άλλο, που σου προκαλούσε μεγάλη εντύπωση. Αν και από τότε που αυτοί οι ανδρείοι πατριώτες είπαν το ιστορικό ΟΧΙ, είχαν περάσει πάνω από οκτώ χρόνια, βλέπουμε αρκετούς απ' αυτούς τους τάφους να είναι καθαροί, περιποιημένοι, που αυτό σήμαινε ότι οι συγγενείς τους, οι κοντοχωριοί τους δεν τους ξέχασαν. Συνέχιζαν να έρχονται εκεί, να φέρνουν στεφάνια από αγριολούλουδα, να ανάβουν κεριά, να τους καθαρίζουν απ' τα χόρτα. Οι κοπέλες της διμοιρίας μας δεν έμειναν αδιάφορες και ασυγκίνητες απ' αυτό το θέαμα. Μόλις αντίκρισαν τους ελληνικούς τάφους, θεώρησαν υποχρέωσή τους να δουλέψουν. Καταπιάστηκαν αμέσως. Εργάστηκαν μέχρι το βράδυ να κάνουν τους τάφους των ελλήνων φαντάρων πιο καθαρούς.

Τελείως διαφορετική ήταν η εικόνα που παρουσιάζει ο τομέας, που ήταν θαμμένοι οι ιταλοί. Δεν ήταν τώρα μονάχα το γεγονός ότι οι τάφοι ήταν πολύ κοντά ο ένας απ' τον άλλο, εκείνο που προκαλούσε την πιο άσχημη εικόνα ήταν η πλήρης εγκατάλειψή τους. Δύσκολα να ξεχωρίσεις τον ένα τάφο απ' τον άλλο, είχαν καθεί μέσα στα χόρτα,

σπάνια να υπήρχαν σταυροί στο μέρος της ταφής κ.λ.π.

8-14 Ιούλη. Στην καινούργια διάταξη αρχίζει αμέσως το έργο της οχύρωσης. Πόσο βασανιστική ήταν αυτή η δουλειά! Να σκάβει κανείς σε τούτα τα ξερά και βραχώδη μέρη. Φυσικά για άρνηση δε μπορούσε να γίνει λόγος, μια που εκείνη την περίοδο ανάμεσα στους διοικητές και μαχητές του ΔΣΕ κυριαρχούσε η σκέψη ότι γι' αυτούς δεν υπήρχε απραγματοποιήτο καθήκον. Δίπλα στ' άλλα μας προειδοποίησαν για τα υψηλά μέτρα ασφάλειας που πρέπει να παίρνει το κάθε τμήμα, με ιδιαίτερη επαγρύπνηση τη νύχτα. Καθημερινά πάνω απ' τα κεφάλια μας πετούσε ο «Γαλατάς», το γνωστό αεροπλάνο αναγνώρισης του αν-πάλου. Εκείνο όμως που προκάλεσε ιδιαίτερη υποψία ήταν ο ερχομός δυο αεροπλάνων, τα οποία μυδραλλιοβόλησαν και έρριξαν ρουκέτες στα ανηκρινά από μας δάση, στην αριστερή όχθη του ποταμού Αώου, ενώ γνωρίζαμε καλά ότι σ' αυτό το μέρος δεν υπήρχαν δικά μας τμήματα.

Τις πρωινές ώρες της επόμενης ημέρας, χωρίς προειδοποίηση πέ-ρσαν απ' τη διάταξή μας ο διοικητής της 105ης Ταξιαρχίας Π. Τουμπουλίδης συνοδευόμενος απ' τον ταγματάρχη μας Μ. Τυπάδη. Ίσως εκείνη η ανεξήγητη αεροπορική επιδρομή, που έλαβε χώρα, να με-γάλωσε το φόβο της ανώτερης διοίκησης για μια πιθανή επικείμενη νυχτερινή διείσδυση ΛΟΚατζήδων σ' αυτό τον τομέα. Η επιτόπου επο-πτεία της διάταξής μας άρχισε απ' τον ανατολικό τομέα, απ' το μέρος που βρίσκονταν η διμοιρία μας. Έγκαιρα έγιναν αντιληπτοί απ' τα φυ-λάκιά μας. Αυτό ήταν γι' αυτούς μια πρώτη καλή εντύπωση. Έτρεξα προς συνάντησή τους, τους χαιρέτησα όπως αρμόζει στρατωρικά. Ο τα-ξίαρχος, που αμέσως με γνώρισε, χαμογελαστός και φανερά ευχαρι-στημένος, μου δίνει το χέρι λέγοντας: «Ρε, Δημητράκη, κ' εσύ είσαι εδώ». Με τον Π. Τουμπουλίδη είμασταν αρκετά καλά γνωστοί απ' την άνοιξη του 1947, όταν αυτός ήταν επιτελάρχης του Αρχηγείου Θεσσα-λίας στ' Άγραφα, όπου έτυχε να εκπληρώσω πολλές φορές σοβαρές αποστολές. Γνώριζε προσωπικά και τα άλλα τέσσερα αδέρφια μου που υπηρετούσαν στο ΔΣΕ. Γνώριζε ακόμα και τον πατέρα μου.

Εκεί μπροστά στον ταγματάρχη έψαλε το «εγκώμιο» για μένα, για το ποιος είμαι, για το παρελθόν μου, για την οικογένειά μου κ.λ.π. Εν-διαφέρθηκαν να μάθουν για την οχύρωση, για τα μέτρα ασφάλειας που παίρνονται τη νύχτα, γενικά για την κατάσταση των μαχητών μας. Φάνηκε ότι ήταν ευχαριστημένοι απ' τις απαντήσεις που έδωσα.

Μίλησαν με τους μαχητές της διμοιρίας που είχαν συγκεντρωθεί, τους ρώτησαν για τα πάντα, για τη ζωή τους, για την τροφή κ.λ.π. Μπή-

καν ερωτήσεις και απ' τους μαχητές. Ακούστηκαν και παράπονα, όπως του μαχητή Γερμάνη, που δείχνοντας στον ταξίαρχο τους κάλους των πληγωμένων χειρών του είπε: «Συν. ταξίαρχε μπορείς με πληγές να σκάψεις;». Η απάντηση που δόθηκε ήταν: «Έχεις δίκιο, σε καταλαβαίνω, όμως σε βεβαιώνω ότι όταν θ' αρχίσουν να σκάζουν οι οβίδες και θα έχεις πού να κρύψεις το κεφάλι σου, όλα αυτά θα ξεχαστούν». Τελείως απρόσμενη για όλους ήταν αυτή τη φορά η συμπεριφορά του πιο νεαρού μαχητή της διμοιρίας μας, του 16χρονου Γιώργου Τσουλοχρήστου, του πιο ντόμπρου και πιο επιφυλακτικού στις κουβέντες. Βρήκε το θάρρος, βγήκε μπροστά λέγοντας: «Συναγωνιστή ταξίαρχε, τι μας κρατάτε να φυλάμε εδώ τα έρπη τσουγκάρια: Στείλτε κι εμάς στην πρώτη γραμμή στον Κλέφτη να πολεμήσουμε, μήπως δεν μας εμπιστεύεστε;». Ο ταξίαρχος που είδε ότι αυτός που του έβαλε αυτό το ερώτημα ήταν ένα αδύνατο, κοντό στο ανάστημα παλικάρακι που έμοιαζε να ήταν ένας απ' τους πιο νεαρούς ανάμεσα στους άλλους, τον πλησίασε κι αφού τον ρώτησε πώς το λένε, πόσο χρόνων είναι και από πού κατάγεται, ενθουσιασμένος και χαμογελώντας τον χτυπήσε καί-δευτικά στην πλάτη λέγοντας: «Αγαπητέ συμπατριώτη Γιωργάκη, μην ανησυχείς για όλους μας θα βρεθεί χρόνος να πολεμήσουμε, και όχι από μια φορά». Ακολούθησαν χειροκροτήματα απ' όλους τους άνδρες της διμοιρίας μας. Τους προτείναμε να τους μαζέψουμε μερικά κεράσια απ' τις πολλές κερασίες, που υπήρχαν εδώ. Δεν περίμεναν, βιάζονταν να προλάβουν να περάσουν και απ' τις άλλες διμοιρίες πιο πέρα. Μας αποκαιρέψαν και έφυγαν. Εμείς όμως μαζέψαμε κεράσια και τους τα στείλαμε με δυο μαχητές μας που τους πρόλαβαν στην άλλη διμοιρία που είχαν σταματήσει.

15 Ιούλη. Πήραμε εντολή και μαζί με το λοχαγό Γ. Σιούλα πήγαμε στο ΣΔ της Διλοκίας που ήταν ανάμεσα στο χωριό Πάδες και Παλιοσέλι. Εδώ μας ανακοινώθηκε ότι ο 2ος Λόχος του Β. Χαρισόπουλου ήδη πήρε διάταξη και μάχεται στον τομέα του Ελεύθερου, στο αριστερό αντέρεισμα του Κλέφτη. Οι δυο διμοιρίες του Λόχου μας θα έπαιρναν τώρα καινούργια διάταξη ανάμεσα Παλιοσέλι – Ελεύθερο. Η δική μας διμοιρία αναλάβαινε τώρα να καλύψει τον τομέα της διάταξης που μέχρι τώρα κατείχε ολόκληρος ο λόχος.

Στο ΣΔ, που βρισκόμουν, βλέπω πιο πέρα να περνάει ο νεαρός χωριανός μου Ν. Παπάς. Τα παλιά χαρακτηριστικά της διαγωγής του με βοήθησαν να τον γνωρίσω αμέσως. Ήταν όπως τον ήξερα, πάντα ζωηρός, γρήγορος, ευκίνητος. Τον φώναξα στο όνομα και μόλις γύρισε και με είδε, χάρηκε, ήρθε και συναντηθήκαμε. Ήταν σύνδεσμος

της 105ης Ταξιαρχίας, έφερε κάποια έγγραφα στη δική μας διοίκηση. Φορούσε κοντό χακί παντελόνι. Το αυτόματο στο στήθος, άσπρο καθαρό πουκάμισο με τους γιακάδες βγαλμένους έξω απ' το χιτώνιο, δίκοκο στο κεφάλι, καινούργια άρβυλα. Το πρόσωπό του ήταν ελαφρά ψημένο απ' τον ήλιο. Δεν ήταν μικρό πράγμα να συναντάς στις κορυφές του Σμόλικα, στην πρώτη γραμμή του μετώπου, το χθεσινό αετόπουλο της Δρανίστας και να μη νιώθεις χαρά, θαυμασμό, περηφάνεια. Κι αυτό όκι μονάχα για το όπ αυτός ο 16χρονος νεολαίος βρισκόταν στην πρώτη γραμμή της ένοπλης πάλης, αλλά και για το όπ αυτό το αμούστακο και ανδρείο παλικαράκι ανατέθηκε το καθήκον να εκπληρώνει μια τόσο υπεύθυνη και έμπιστη δουλειά, σαν σύνδεσμος της Ταξιαρχίας. Η τέτοια εμπιστοσύνη και προτίμηση είχε άμεσα σχέση με την επαναστατική προέλευση της οικογένειάς του.

Το γνωρίζαν όλοι στη Δρανίστα όπ η οικογένεια του Απ. Παπά, του Αποστολάκη, όπως συνήθιζαν να τον ονομάζουν οι χωριανοί μας, μικροί και μεγάλοι, άνδρες και γυναίκες ήταν ολοκληρωτικά δομένη στον αγώνα. Πέντε αγόρια και δυο κορίτσια υπηρετούσαν στις γραμμές του ΔΣΕ. Ο χρόνος που διαθέταμε δεν ήταν απεριόριστος. Μιλήσαμε για τα απαραίτητα κι αποκαιρετώντας ο ένας τον άλλο ευχηθήκαμε καινούργια και καλή αντάμωση.

16 Ιούλη. Βάσει της τελευταίας διαταγής η διμοιρία μας αναλαμβάνει να καλύψει όλον τον τομέα απ' το Δίστρατο μέχρι τ' Άρματα. Δεν μπορούσε πια να γίνει λόγος για την ύπαρξη εδώ κάποιας συμπαγούς άμυνας. Στα τρία βασικά υψώματα αυτού του τομέα τοποθετήθηκαν φυλάκια από μια ομάδα στο καθένα. Η απόσταση ήταν τέτοια που δεν υπήρχε μεταξύ τους ούτε ορατή σύνδεση. Στο κέντρο της προσοχής του κάθε διοικητή ήταν το πρόβλημα της επαγρύπνησης. Η κάθε ομάδα-φυλάκιο αναγκάζεται να παίρνει ξεχωριστά δικά της μέτρα ασφάλειας. Να είναι πάντα έτοιμη να δώσει αυτόνομη αμυντική μάχη. Ιδιαίτερα εντατικά μέτρα επαγρύπνησης παίρνονταν τη νύκτα. Εκτός απ' τη συνηθισμένη σκοπιά, ολονυκτίς λειτουργούσαν κινητές περίπολοι. Μόλις σουρούπωνε οι μαχητές έπιαναν τις πραγματικές θέσεις μάχης. Εκεί και λαγοκοιμούνταν με σκοπό να είναι πάντα έτοιμοι να μπουν στη μάχη χωρίς καθυστέρηση. Μόλις έφεγγε άλλαζαν θέσεις. Το σύνολο αυτών των μέτρων απόβλεπαν να παραπληληθεί κάποια κρυφή εχθρική παρακολούθηση των μέτρων ασφάλειας που παίρναμε την ημέρα μ' εκείνα της νύχτας.

Αυτές τις στιγμές οι υπευθυνότητες των διοικητών ήταν τεράστιες. Εγώ βρίσκομαι στο κέντρο της διάταξης κοντά στην ομάδα του Κ. Τσώνη.

Αποφασίστηκε η κάθε ομάδα να βρει το μάγειρά της και να ετοιμάζει μόνη της το φαγητό, ενώ τα τρόφιμα απ' την επιμελητεία να διανέμονται απευθείας στην κάθε ομάδα. Η ΠΕ της διμοιρίας Ε. Ζαφειρίου, πήγε στο χωριό Δίστρατο και έγκαιρα εξασφάλισε ποικιλόμορφα δοχεία για την παρασκευή του φαγητού. Την ημέρα η κάθε ομάδα έστελνε ένα συνεργείο να μαζεύει κεράσια για όλους. Ετούτες οι πλαγιές ήταν γεμάτες από τέτοια καρποφόρα δέντρα. Μα και η σοδειά αυτή τη χρονιά ήταν ιδιαίτερα πλούσια.

Στην κάθε ομάδα και διμοιρία σαν σύνολο δημιουργήθηκε ένας κολλεκτιβίστικος τρόπος ζωής και συμπεριφοράς, ένα πραγματικό συντροφικό περιβάλλον, ένα είδος οικογενειακής επαναστατικής αδελφωσύνης. Κυριαρχούσαν σχέσεις αμοιβαίας αγάπης και αλληλεκτίμησης μεταξύ μας. ΠΕ της Διλοχίας ανέλαβε ο Β. Ντερέκας στη θέση του Ι. Μάου, που μετατέθηκε σε άλλο τμήμα.

17 Ιούλη. Ήρθε διαταγή να στείλουμε στη διάθεση της 670ης Μονάδας το Λάζο Λάζαρο. Προβλέπονταν να χρησιμοποιηθεί σε μια ειδική σοβαρή αποστολή στα μετόπισθεν του ανταπάλου. Κατάγονταν απ' το χωριό Ανταρτικό Φλώρινας. Ήταν ο καλύτερος και πιο έμπειρος σκοπευτής οπλ/λου στη διμοιρία μας. Εγώ που γνώριζα την αξία του με στενοχώρησε αυτή η διαταγή. Μα και ο ίδιος δεν ήθελε να ξεχωρίσει απ' το τμήμα μας. Φεύγοντας μας το είπε ανοικτά: «Δεν πρόκειται να ξαναβρώ άλλους τέτοιους φίλους και συντρόφους». Αποχαιρέτησε τον καθένα με ξεχωριστό αγκάλιασμα, ενώ απ' τα μάτια του κυλούσαν τα δάκρυά του.

Συνήθως το πρόβλημα των κενών θέσεων που συχνά δημιουργούνταν στα τμήματα οι διοικητές το αντιμετώπιζαν επιτόπου με δικές τους δυνάμεις. Τοποθέτησα σκοπευτή του οπλοπολυβόλου το Δ. Μιχαλόπουλο με γεμιστή το Γ. Τσουλοχρήστο που αποτελούσαν μια δυάδα αξεχώριστων φίλων και συμπατριωτών. Και οι δυο τους πολύ επιθυμούσαν, ήταν διακαής πόθος τους να πάρουν στα χέρια τους και να πολεμήσουν μ' αυτό το πανίσχυρο όπλο της ομάδας. Δεν ήταν τώρα μονάχα αυτό που τους έκανε να πετάξουν απ' τη χαρά τους μόλις τους ανέθεσα αυτό το καθήκον, αλλά και το γεγονός ότι και οι δυο τους πολύ αγαπούσαν να ασχολούνται με μηχανισμούς πάσης φύσεως. Ανέλαβα προσωπικά την ευθύνη να τους βοηθήσω να κατακτήσουν την τέχνη της χρήσης. Ακόμα είχα στο νου μου στις πρώτες μάχες να κάνω ο ίδιος χρέη σκοπευτή, μετά να δώσω σ' αυτούς τις πρώτες πρακτικές εμπειρίες. Στην πορεία αποδείχτηκε ότι και οι δυο αυτοί νεαροί ήταν γεννημένοι με δυνατό τεχνικό μυαλό. Το μεγάλο ενδιαφέρον

και ο ζήλος προς αυτό το όπλο φάνηκε απ' την πρώτη μέρα που ανέλαβαν την ευθύνη. Μόλις έβρισκαν τον παραμικρότερο ελεύθερο χρόνο τους έβλεπες και τους δυο να πέφτουν με τα μούτρα πάνω σ' αυτό το όπλο, να ασχολούνται επίμονα μ' αυτό και να επαναλαμβάνουν τη λύση και την αρμολόγησή του, να περιεργάζονται και να μελετούν με λεπτομέρεια το κάθε ξεχωριστό κομμάτι του, να ρωτούν συνεχώς για τις απορίες που προέκυπταν. Συναγωνίζονταν μαζί τους στο χρόνο λύσης και αρμολόγησης, για τη συντήρησή του. Πάντα έλαμπε απ' την καθαριότητα. Αργότερα στην πορεία της αφήγησης ο αναγνώστης θα έχει τη δυνατότητα να πειστεί μόνος του για την εξαιρετική πολεμική δράση που παρουσίασαν αυτοί οι δυο ατρόμητοι νεολαίοι μαχητές μας. Συνέβαλαν με την προσωπική τους προσφορά να γραφτούν οι πιο ένδοξες σελίδες στην ιστορία του επίλεκτου σαμποταριστικού σχημασμού μας.

18 Ιούλη. Ο ημιονηγός Γ. Παπαδόπουλος εφοδίαζε καθημερινά με τρόφιμα τη διμοιρία μας. Απ' τις πρωινές ώρες ξεκινούσε απ' τους Πάδες ακολουθώντας το δρομολόγιο Άρματα – Δίστρατο. Προσπαθούσε πάντα να εκπληρώνει έγκαιρα το καθήκον του. Με το μουλάρι φορτωμένο περνούσε από εκείνα τα δυσκολοπάτητα μονοπάτια, μη δίνοντας σημασία στο «Γαλατά», που συνεχώς πετούσε πάνω απ' το κεφάλι του, ρίχνοντας και από καμιά καπνογόνα χειροβομβίδα. Ποιος ξέρει πόσες και πόσες φορές είχε φωτογραφήσει αυτός ο πειρατής αυτούς τους «επικίνδυνους ανηπάλους» και σε πόσα αντίτυπα τους είχε στείλει στο κέντρο.

Αυτή την ημέρα μου έφεραν ένα γράμμα απ' τον χωριανό μου αντάρτη Κ. Σκονδρογιάννη. Παλιός δραστήριος ΕΠΟΝίτης, υπηρετούσε κι αυτός στον ανατολικό τομέα του Γράμμου. Διαπρώσσαμε τακτική αλληλογραφία μαζί του. Συνήθως σε κάθε γράμμα μου έστελνε και ένα δικό του αυτοσχέδιο ποίημα. Το περιεχόμενό τους αφορούσε τον αγώνα των μαχητών του ΔΣΕ. Παραθέτω ένα απ' αυτά:

*«Μάνα μ' δεν σ' είδα όταν έφυγα, να σ' αποχαιρετήσω,
σου στέλνω τούτο το γραφτό να σε παρηγορήσω.*

*Εντύθηκα με το κακί, με τ' όπλο ξενυχτίζω,
και μες στα πεύκα, ως οξυές περίπολο γυρίζω.*

*Όλες οι διάβες, οι κορφές – ταμπούρια οχυρωμένα,
μας φέρνουνε το μήνυμα για νέο Εικοσιένα.*

*Έχουν όλα ετοιμαστεί για να δοθεί η μάχη,
μας δόθηκε το σύνθημα, εκθρός δε θα περάσει».*

*Κ. Σκονδρογιάννης
Γράμμος, Ιούνης 1948.*

Δεν εξετάζουμε την πλευρά της ποίησης. Κρίνουμε αυτούς τους στίχους απ' το περιεχόμενό τους. Σ' αυτούς αρκετά χαρακτηριστικά εκφράζονται η ατσαλένια θέληση, η επαναστατική διάθεση, η νοοτροπία, η ψυχολογία και η ηθικοπολιτική ετοιμότητα των μαχητών του ΔΣΕ στην αρχική περίοδο αυτής της μεγάλης μάχης.

19 Ιούλη. Αυτή την ημέρα πήρα δυο διαταγές απ' τη Διοίκηση της Διλοχίας. Η πρώτη αφορούσε την ΠΕ της Διμοιρίας Ε. Ζαφειρίου που έπρεπε να πάει στη διάθεση της 670ης Μονάδας για να χρησιμοποιηθεί σε κάποια άλλη καθοδηγητική δουλειά και η δεύτερη να κάνουμε την εμπυρευματέυση της γέφυρας του ποταμού Αώου, που συνδέει τα Ζαγόρια με το Σμόλικα. Η γέφυρα είχε αναγερθεί στο πιο στενό σημείο του ποταμού. Αποτελούσε ένα υποχρεωτικό πέρασμα, είχε αρκετό μήκος και πολύ μεγάλο ύψος. Ήταν κρεμαστή με συρματόσχοινα, με δοκάρια, με γερό κατάστρωμα από σανίδια. Πάνω σ' αυτή μπορούσαν ελεύθερα να περνούν φορτωμένα ζώα. Η καταστροφή της από τεχνική πλευρά δεν παρουσίαζε για μας κανένα πρόβλημα. Απλώς έπρεπε αυτή η δουλειά να γίνει τη νύχτα, να μη γίνουν ανηλιπές οι προθέσεις μας, μια και προβλέπονταν να γίνει εμπυρευματέυση και όχι για καταστροφή. Έκανα την ημέρα μια σύντομη προσωπική αναγνώριση, ενώ το βράδυ μαζί με τον Χ. Σέιτο και το Δ. Κύρκο εκπληρώσαμε την αποστολή μας τηρώντας αυστηρά όλους τους κανόνες του καμουφλάζ και της κάλυψης. Έμεινε η κατάλληλη στιγμή να δοθεί η εντολή για την ανατίναξη. Τέτοια εντολή δε δόθηκε ούτε αργότερα σε μας και από ό,τι μάθαμε δε δόθηκε ούτε σε κάποιον άλλο να καταστραφεί η γέφυρα.

20-29 Ιούλη. Η αραιή διάταξη που έχουμε εδώ στην προωθημένη χαράδρα του Αώου, μας κάνει να βρισκόμαστε σε κατάσταση διαρκούς αγωνίας και επαγρύπνησης. Ολόκληρο το εικοσιτετράωρο τα μέτρα ασφάλειας διατηρούνται στον ανώτατο βαθμό επιπέδου ετοιμότητας. Ιδιαίτερα υποψιαζόμασταν για πιθανή αιφνιδιασκή νυχτερινή επίθεση.

30 Ιούλη. Έπαιρνε να χαράξει όταν στη διάταξή μας ηρθε ο σύνδεσμος του τάγματος που αυτό σήμαινε ότι απ' το ΣΔ είχε ξεκινήσει τα μεσάνυχτα. Μα και η εντολή που μου έφερε ήταν επείγουσα: να βρε-

θώ το συντομότερο με τη διμοιρία μου στη γέφυρα του Αώου. Κατάλαβα ότι κάτι το σοβαρό συμβαίνει. Ακόμα σήμαινε ότι όλη η τεράστια δουλειά της οχύρωσης που κάναμε εδώ μέχρι τώρα αποδείχτηκε άσκοπη.

Το σύνδεσμο, που ρώπσα να μου πει κάτι περισσότερο για τα αίτια αυτής της αιφνίδιας μετακίνησης, δε γνώριζε τίποτε. Αργότερα μάθαμε ότι αυτή η απρόοπτη απόσυρσή μας απ' αυτή τη γραμμή άμυνας είχε άμεσα σχέση με δυο πράγματα: την επιδείνωση της κατάστασης στο μέτωπο του Κλέφτη και τις πληροφορίες που υπήρχαν ότι δυνάμεις του Κυβ. Στρατού κινήθηκαν απ' την κατεύθυνση της Λάιστας προς τη γέφυρα Αώου. Στη γέφυρα μας περίμεναν ο ταγματάρχης, ο λοχαγός με τους συνδέσμους τους. Μια ομάδα πήρε αμέσως διάταξη στον τομέα της γέφυρας, ενώ τις άλλες δυο τις πήρε ο λοχαγός και τις τοποθέτησε πιο πίσω. Εμένα μου ανατέθηκε η αποστολή να κινηθώ αμέσως προς Λάιστα και να συναντήσω ένα τμήμα Πολιτικών Επιτρόπων και Πολιτοφυλακής που ήταν προωθημένο σ' αυτό τον τομέα με σκοπό απ' τη μια μεριά, να πάρω πληροφορίες για τις κινήσεις του Κυβ. Στρατού, τους μετέφερα επίσης εντολή, μόλις ανηλεφθούν εχθρικές κινήσεις να προτάξουν με τις δυνάμεις που διέθεταν αντίσταση με σκοπό να καθυστερήσουν την προώθηση του ανηπάλου όσο το δυνατό περισσότερο. Αυτή η εντολή είχε δοθεί απ' τη διοίκηση της 670ης Μονάδας στον ταγματάρχη μας για άμεση εκπλήρωση. Με το σύνδεσμό του Δ. Νιαβή φεύγω αμέσως για την αποστολή. Ήταν περίπου μεσημέρι όταν τους βρήκα στον καταυλισμό τους, ακριβώς την ώρα που ετοιμάζονταν να φύγουν προς τα πίσω. Διαπιστώσαμε και με τα ίδια τα μάτια μας ότι αυτές τις σπαγμές, δυνάμεις του Κ. Στρατού είχαν πάρει παγανιά ετούτα τα δασωμένα μέρη, ενώ μπροστά απ' την κίνησή τους προηγούνταν άσκοπες σποραδικές βολές πυροβολικού, όλμων, ακόμα και ριπές πολυβόλων. Εφαρμόζονταν και δω η γνωστή τακτική της επίδειξης ισχύος με μοναδική επιδίωξη να προκαλούν στο πέρασμά τους τον τρόμο και το φόβο.

Εξήγησα στους διοικητές αυτού του τμήματος τις οδηγίες που έφερνα. Ήταν περίπου 22-23 άνδρες, όλοι τους καλά εξοπλισμένοι, με δυο οπλοπολυβόλα, με πολλά αυτόματα, επρόκειτο για μια υπολογισίμη δύναμη πυρός που θα τους επέτρεπε εδώ στα πυκνά δάση να χτυπήσουν ενεδρευτικά τον επιτιθέμενο και να του προκαλέσουν σημαντικές απώλειες. Έδειξαν πλήρη αδιαφορία για όσα τους είπα, μα και ούτε καν ήθελαν να ακούσουν για κάποια αντίσταση. Ακόμα κατά τη διάρκεια της συζήτησης μαζί τους διαπίστωσα ότι έχω να κάνω με άκα-

πνους ανθρώπους από μάχη, όταν ακόμα από μακριά ακούγονταν κάποια έκρηξη βλήματος πυροβολικού πνάζονταν απ' τη θέση τους. Προσπάθησαν με διάφορα επιχειρήματα να δικαιολογήσουν τη στάση τους λέγοντας ότι αυτοί δεν είναι μάχιμο τμήμα, ότι έχουν άλλο προορισμό κ.λ.π.

Στην επιμονή μου να μου δώσουν κάποια συγκεκριμένη απάντηση πριν φύγω για πίσω, μου είπαν: «Είμαστε δυο τμήματα, θα συσκεφτούμε και θ' αποφασίσουμε μαζί».

Ήταν μια πραγματική ματσαραγκιά να με ξεφορτωθούν. Μάταια με τον σύνδεσμό μου περιμέναμε. Γρήγορα όμως πειστήκαμε γι' αυτό, αντί για κάποια απάντηση αυτοί όλοι μαζί το 'σκασαν προς τα πίσω οργανωμένα χωρίς να τους πάρουμε χαμπάρι και χωρίς να μας δώσουν καμιά απάντηση.

Η αγανάκτησή μας από μια τέτοια κυδαία συμπεριφορά δεν είχε όρια, όταν βλέπαμε από στιγμή σε στιγμή τα τμήματα του Κυβ. Στρατού να προχωρούν ανενόχλητα, να καταλαμβάνουν το ένα ύψωμα πίσω από το άλλο, χωρίς καμιά απολύτως αντίσταση.

Πήρα απόφαση να τους χτυπήσω ενεδρευτικά με τα δυο αυτόματα που διαθέταμε και ό,π θέλει ας γίνει. Γνωρίζαμε όπ δυο θα τα θάζαμε με ένα ολόκληρο λόχο. Ωστόσο κι αυτή η μικρή αντιπαράθεση, θα τους έδινε να καταλάβουν ότι από δω και πέρα η προέλαση προς Σμόλικά θα γίνεται με αίμα. Ψάχνοντας και επιλέγοντας βρήκαμε το μέρος που προσφέρονταν για ένα ενεδρευτικό χτύπημα. Το καρτέρι στήνεται σε μια τούφα με θάμνους, πίσω από δυο κοτρόνες. Μπροστά μας ένας μισόγυμνος αυκένας με αρκετά καλό πεδίο βολής και παρατήρησης. Πίσω μας δάσος, κατήφορος. Βλέπαμε πως μπροστά μας κατά μήκος ενός αντερείσματος, απ' τα πάνω προς τα κάτω κινούνταν ένας ολόκληρος λόχος προς την κατεύθυνσή μας. Η φάλαγγα προχωρούσε οργανωμένα, με ξεχωριστούς σχηματισμούς, τηρώντας τους στραπωπικούς κανόνες ανιχνευτικής πορείας. Οι άνδρες της εμπροσθοφυλακής κινούνταν ακροβολισμένοι, ήταν φανερά ξεθαρρεμένοι και ξέγνοιαστοι.

Η καλή κάλυψη των θέσεων που πιάσαμε μας επιτρέπει να αφήσουμε τους άνδρες της εμπροσθοφυλακής να μας πλησιάσουν στα 20-30 μέτρα. Η απόσταση που μας χώριζε προκαθόριζε την αποτελεσματικότητα των πυρών. Η εκδήλωση των πυρών μας ήταν ταυτόχρονη. Το κάθε αυτόματο άδειασε από δυο ταινίες κι αμέσως ακολουθεί σύμπυξη. Άγνωστο πόσοι γλίτωσαν απ' τη διμοιρία. Αυτή η αφηνδιασκή εκδήλωση των πυρών μας προκάλεσε σύγχυση, πανικό και πιο πίσω απ'

την εμπροσθοφυλακή. Οι κύριες δυνάμεις του λόχου που κινούνταν πιο πίσω και που αναπλήφθηκαν όα έχουν να κάνουν με δυο αντάρτες αμέσως ακροβολίστηκαν, αναπήχθηκαν, άνοιξαν πυρά, κινήθηκαν προς καταδίωξή μας. Στο έργο αυτό παίρνουν μέρος σχεδόν όλα τα όπλα του λόχου. Χτυπούν μπροστά με βαριά πολυβόλα, με όλμους. Εμείς όμως είχαμε προλάβει να απομακρυνθούμε φανερά ικανοποιημένοι απ' την επιτυχή έκβαση αυτής της ενέδρας. Οι άνδρες της διμοιρίας μας άκουσαν τα πυρά της συμπλοκής και άρχισαν να ανησυχούν για την τύχη μας. Ο ΠΕ της διλοκίας έκανε τη δική του εκτίμηση κι εκεί μπροστά στους μαχητές είπε χαρακτηριστικά. «Έχουμε πάλι να κάνουμε με κάποια τρέλα του Κασιή σαν εκείνη στους Ασπραγγέλους». Όταν αργότερα έμαθα απ' τα παιδιά γι' αυτά τα λόγια, δυσαρεστήθηκα πολύ. Το έβαλα στο νου μου να διαμαρτυρηθώ γι' αυτό με την πρώτη ευκαιρία στον ταγματάρχη. Νύχτα έφτασα στο ΣΔ της Διλοκίας. Ανέφερα στο διοικητή για την εκπλήρωση της αποστολής, για το περιστατικό της σύγκρουσης. Με συγχάρηκε αμέσως για την πρωτοβουλία που πήρα να χτυπήσω την εμπροσθοφυλακή του ανιπάλου. Εκεί ήταν παρών και ο ΠΕ της διλοκίας Β. Ντερέκας. Βρήκα την ευκαιρία να εκφράσω το παράπονό μου, λέγοντας περίπου τα παρακάτω: «Εσύ με συχαίρεις γι' αυτή την πράξη, άλλοι την χαρακτήρισαν τρέλα». Ο ΠΕ, αφού πρώτα ζήτησε συγνώμη γι' αυτή την έκφραση, συμπληρωματικά εξήγησε ότι αυτός με αυτά που είπε ήθελε να υπογραμμίσει τις παρόλμες ενέργειες που συχνά με χαρακτήριζαν. Παρέμβηκε ο διοικητής και το θέμα έληξε. Μα και οι σχέσεις μας με το Β. Ντερέκα ήταν πάρα πολύ καλές, φιλικές, συντροφικές.

Για τη συμπεριφορά του τμήματος των Π. Επιτρόπων και της Πολιτοφυλακής ο διοικητής μου είπε να γράψω αμέσως αναφορά με όλες τις λεπτομέρειες, λέγοντας ότι αυτή η πράξη έχει στρατοδικείο. Την έκθεση την έδωσα την άλλη μέρα υπογεγραμμένη. Αμφιβάλλω εάν τελικά εξετάστηκε από κάποιο αρμόδιο όργανο, μια και δεν με ξαναφώναξαν και δε μου ζήτησαν άλλες εξηγήσεις. Το πιο πιθανό είναι να χάθηκε σε κάποιο πρόχειρο γραφείο-επιτελείο και έτσι δε δόθηκε συνέχεια.

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΑΡΡΑΓΕΣ

Πλήρης ματαίωση των πρώτων επιθετικών προσπαθειών του Κυβ. Στρατού

Η έναρξη της μεγάλης μάχης του Γράμμου άρχισε στις 14 Ιούνη στο δεξιό τομέα του ΑΔΜ και δυο μέρες αργότερα στον αριστερό με επίκεντρο την Αλεβίτσα και στις 21 Ιούνη απ' την κατεύθυνση της Κόνιτσας. Απ' την έναρξή της ακόμα φάνηκε ότι αυτή η μάχη όχι μονάχα δεν θα ήταν τόσο εύκολη, όπως υπολόγизαν οι εκπαιδευμένοι του σχεδίου «Κορωνίς», οι επώνυμοι μορφωμένοι ειδικοί στρατιωτικοί και επαγγελματίες αξιωματικοί της καριέρας, αλλά ακόμα έδειχνε και πόσο δύσκολη θα ήταν πιο πέρα. Αυτή η εντύπωση δημιουργείται απ' την αρχή, απ' τις πρώτες σπινές, όταν απ' τις 16-20 Ιούνη στον τομέα της Αλεβίτσας – Αμμούδας, κατέρρευσαν παταγώδικα όλες οι πρώτες επιθετικές προσπάθειες του Κυβ. Στρατού. Σύμφωνα με το σχέδιο «Κορωνίς», η Αλεβίτσα που προβλέπονταν να καταληφθεί απ' την πρώτη μέρα και να γίνει βάση εξόρμησης απ' το «βορρά εμβόλου», δεν πέφτει.

Το γεγονός αυτό επιβεβαίωνε ακόμα ότι η σχεδιαζόμενη συνένωση των δυο «κινούμενων εμβόλων», των δυο Μεραρχιών προς την υψηλή κορυφή του Γράμμου σε προθεσμία δυο ή το πολύ τριών ημερών χρεωκόπησε, έμεινε όνειρο της στρατιωτικής του ηγεσίας. Αυτή η φανερή και μεγάλη στρατιωτική αποτυχία του Κυβ. Στρατού οδηγεί στην οριστική ματαίωση του προγράμματος των πρώτων δυο φάσεων του σχεδίου «Κορωνίς». Εξαναγκάζει την ανώτερη στρατιωτική του ηγεσία να βάλει σε εφαρμογή απ' τις 21 Ιούνη το επώνυμο σχέδιο σε εντελώς διαφορετική βάση και διορθωμένο. Την υποχρεώνει να μπει απευθείας στην τρίτη φάση, στην κατά μέτωπο επίθεση σε όλους τους τομείς του μετώπου χωρίς την προκαταρκτική κατάληψη εκείνων των στόχων των δυο φάσεων που προβλέπονταν αρχικά απ' το σχέδιο. Βλέπουμε ακόμα και μετά την καινούργια προσαρμογή, μπαίνοντας στην τρίτη φάση και στη συνέχεια οι προσδοκίες του Κυβ. Στρατού ότι μονάχα δεν πάνε καλά, αλλά και προκαλούν απογοήτευση. Οι ισχυρές και επανειλημμένες επιθέσεις που ακολουθούν με τα πιο σύγχρο-

να πολεμικά μέσα, με το άφθονο καυτό σίδηρο που καθημερινά καταναλώνει η πολεμική μηχανή, η δεκαπλάσια και πάνω υπεροχή σε ανθρώπινο προσωπικό, στάθηκαν αδύνατο να φέρουν κάποιες σημαντικές αλλαγές στο μέτωπο, ενώ τα τμήματα του ΔΣΕ συνέχιζαν να κρατούν απόρθητα τα βασικά υψώματα της εξωτερικής γραμμής άμυνας. Θα περίμενε κανείς ύστερα απ' όλα αυτά η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία να βρει επιτέλους το θάρρος να αναγνωρίσει και να πει την πραγματική αλήθεια όσο πικρή κι αν ήταν αυτή, ότι πολεμούσε μ' έναν καλά οργανωμένο, ισχυρό, δυνατό και αξιόμαχο στρατό, όπως πραγματικά ήταν ο ΔΣΕ. Αντί για κάτι τέτοιο συνέχιζε να μιλάει με περιφρόνηση για τους ανδρείους μαχητές του ΔΣΕ, να τους αποκαλεί «κ. συμμορίες» κ.λ.π., που στην ουσία μ' αυτή τη στάση της ντρόπιαζε τον ίδιο τον εαυτό της.

Η σταθερή αντίσταση των ανταρτών στο Γράμμο προκαλεί κρίση στους κόλπους της Δεξιάς

Με συναίσθημα μεγάλης ευθύνης μαχητές και μαχήτριες, διοικητές και Π. Επίτροποι του ΔΣΕ εδώ και πάνω από μισό μήνα κρατούν απαράβιαστη την αρχική γραμμή άμυνας του μετώπου στη Βόρεια Πίνδο. Ακριβώς αυτή η ακαταμάχητη ισχύς αυτών των ανδρείων υπερασπιστών και ατρόμητων παριζάνων με τα ανώτερα ηθικά κίνητρα και ιδανικά, που θέρμαιναν τις καρδιές τους, ήταν οι κύριοι και αποφασιστικοί παράγοντες και προϋποθέσεις, που ο αντίπαλος σε καμιά περίπτωση δεν το περίμενε να εκδηλωθούν σε τέτοια έκταση. Τον έκαναν να πέσει έξω στους υπολογισμούς του, του σπάζουν την κύρια επιθετική του γραμμή, τον σταματούν στη βάση εξόρμησης, τον καθηλώνουν, τον χαλούν τα σχέδια, του προκαλούν μεγάλες απώλειες, τον βάζουν μπροστά στο δίλημμα π να κάνει πιο πέρα. Η τεράστια υπεροχή του 1 προς 10 σε αριθμητική δύναμη, 1 προς 50 σε πολεμικά μέσα, η απόλυτη κυριαρχία του στον αέρα, στάθηκαν αδύνατα να φέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η Αλεβίτσα, η Αμμούδα, ο Πύργος της Κοτύλης, η Σκούτζα, ο Κλέφτης, η Πολιάνα, η Γύψισσα, το Γκόλιο μεταβλήθηκαν σε απόρθητα φρούρια. Δεν άλλαξε τα πράγματα ούτε η επίσκεψη στο μέτωπο του βασιλιά Παύλου Γλύξμπουργκ, καθώς και του αμερικανού στρατηγού Βαν Φλητ, του αρχηγού του ΓΣΕ Γιαντζί που έφτασαν στην Κόνιστα στις 4 Ιούλη του 1948.

Είχε περάσει η προθεσμία των 3-4 εβδομάδων, το χρονικό διάστη-

μα που σύμφωνα με το σχέδιο «Κορωνίς» προβλέπονταν ότι έπρεπε να είχε τερματιστεί ο πόλεμος στο Γράμμο και η πολεμική εκστρατεία, που τόσο καλά είχε προετοιμαστεί απ' τις αρχές του χρόνου και είχε διατυμπανιστεί ότι θα έβαζε το στεφάνι, την κορώνα στα πράγματα, στην ουσία δεν είχε σημειώσει καμιά σημαντική στρατιωτική επιτυχία.

Η κατάσταση στο μέτωπο σαν σύνολο παρουσίαζε στασιμότητα με άγνωστες προοπτικές για το μέλλον. Αυτό ανάγκαζε το ΓΕΣ να κάνει μια καινούργια προσαρμογή, να χωρίσει το Γράμμο σε δυο μέτωπα. Στο μέτωπο της Μακεδονίας που το αναλάμβανε το Β' Σώμα στρατού με διοικητή τον αντιστράτηγο Παναγιώτη Καλογερόπουλο, στον οποίο ανήκαν αρχικά 4 Μεραρχίες, η 1η, 2η, 10η και 15η. Και στο μέτωπο της Ηπείρου που το αναλάμβανε το Α' Σώμα στρατού με διοικητή τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο με τις 7η, 8η και 9η Μεραρχίες. Αν και ο κωρισμός του θεάτρου των επιχειρήσεων σε δυο μέτωπα ήταν ένα αναγκαίο μέτρο που απόβλεπε στον καλύτερο συντονισμό των πολεμικών δραστηριοτήτων, ωστόσο και αυτή τη διοικητική και γεωγραφική αναδιάρθρωση θα πρέπει να τη δούμε σαν αποτέλεσμα μιας φανεράς κρίσης, που οι αιτίες που την προκάλεσαν ήταν κατά κύριο λόγο οι αποτυχίες που είχε ο Κυβ. Στρατός σ' αυτή τη σκληρή αναμέτρηση με τους αντάρτες. Στην πραγματικότητα αυτή η κρίση δεν περιοριζόταν τώρα μονάχα στα πλαίσια του στρατού, ήταν μια κρίση ευρύτερη, γενικότερης σημασίας, που απλώθηκε και αγκάλιασε τον πολιτικό κόσμο της Δεξιάς και τις μάζες που την ακολουθούσαν. Η ανατροπή του σχεδίου «Κορωνίς», η καθήλωση όλης αυτής της πολεμικής εκστρατείας αποτελούσαν φανερά συμπτώματα που δεν δικαιώσαν τις αρχικές προοπτικές της πολιτικοστρατιωτικής ηγεσίας του αναπάλου, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν παντού απογοήτευση, ανησυχία, σύγχυση. Έχουμε να κάνουμε με ένα σύμπλεγμα ανησυχιών και δυσαρρεκειών, που είχαν φτάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να οδηγήσουν πολλούς ηγέτες της Δεξιάς και του υπόλοιπου πολιτικού κόσμου της χώρας να σχηματίσουν την εντύπωση ότι και με την αμερικάνικη υποστήριξη ο ΔΣΕ συνεχίζει να παρουσιάζει επιτυχίες, να κερδίζει μάχες, όπως ακριβώς γίνονταν και με την μέχρι τώρα αγγλική παρουσία. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, όταν καταρρέουν οι επιδιώξεις κάποιας ηγεσίας είναι πιο νομοτελειακό φαινόμενο να εμφανίζονται στο χώρο αυτής της πολιτικής παράταξης συνθηκόλογες και συμβιβαστικές τάσεις από δυνάμεις που ανασπτούν να βρουν κάποια άλλη διέξοδο. Για την ύπαρξη και την έκταση αυτής της πολιτικής κρίσης μαρτυράει το γεγονός ότι ο τότε πρωθυπουργός της κυβέρνησης του συνασπισμού των τεσσάρων κομμάτων Θ. Σο-

φούλης, δυο φορές υπέβαλλε την παραίτησή του, οι οποίες δεν έγιναν δεκτές απ' το βασιλιά Παύλο «για λόγους εθνικούς». Ιδιαίτερα χαρακτηρισική απ' αυτή την άποψη είναι η δήλωση που έκανε τη δεύτερη φορά της υποβολής της παραίτησης της κυβέρνησης ο Σ. Βενιζέλος, αρχηγός του ενός απ' τα τέσσερα κόμματα που αποτελούσαν την τότε κυβέρνηση: «Πρέπει να διακοπεί η συνεργασία των δυο κομμάτων, να αποκατασταθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί στη χώρα και να πάμε γρήγορα για εκλογές για υπερκομματική κυβέρνηση». Το καταλαβαίνει και ο πιο απλός Έλληνας πολίτης ότι η δήλωση αυτή του Σ. Βενιζέλου ήταν μια οργανωμένη εκδήλωση για την ανατροπή της τότε κυβέρνησης.

Το αίτημα για το άμεσο σταμάτημα της αιματοχυσίας και την ειρηνική διευθέτηση του εσωτερικού μας προβλήματος δεν ήταν μονάχα αποτέλεσμα των ανησυχιών που εκδηλώθηκαν στην κορυφή της κυβερνητικής εξουσίας, είχε άμεσα σχέση και με τις πάρα πολλές φωνές που ακούγονταν γύρω απ' αυτό το θέμα από ένα πλατύτερο φάσμα των διάφορων στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας. Την ιδέα αυτή την υποστήριζε και η πλειοψηφία του ελληνικού Έθνους, που αυτό τον καιρό παρουσίαζε μια φανερή κινητικότητα.

Το αίτημα για το σταμάτημα του εμφύλιου σπαραγμού το υποστήριζε ανοικτά απ' τις σελίδες της εφημερίδας του «Καθημερινή» και ο δημοσιογράφος Γεώργιος Βλάχος, ένας Έλληνας πολίτης που ήταν πέρα για πέρα αντίθετος με την κομμουνιστική ιδεολογία.

Δυστυχώς, όμως, στην χώρα μας γινόταν ότι εκείνο που ζητούσε ο ελληνικός λαός, αλλά εκείνο που απαιτούσαν τα συμφέροντα του Παλαπού και του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Οι παράγοντες αυτοί αρνούνται να δεχτούν το αίτημα για εκλογές και για υπερκομματική κυβέρνηση, επιμένουν στη συνέχιση του εμφύλιου σπαραγμού, δεν κάνουν δεκτές και τις δυο φορές τις παραιτήσεις της κυβέρνησης που υποβλήθηκαν, έκαναν το παν να κρατηθεί στην εξουσία το ίδιο κυβερνητικό κατασκευάσμα.

Μια πρώτη ενθάρρυνση

Σης αρχές του Ιούλη του 1948 στο θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων στο Γράμμο παρατηρείται μια στασιμότητα στις πολεμικές εξελίξεις. Διαμορφώθηκε μια κατάσταση που είχε όλες τις ενδείξεις ότι στο μέτωπο επικράτησε ένα είδος προσωρινής ισορροπίας δυνάμεων.

Ακριβώς σ' αυτές τις στιγμές στη σκηνή των πραγμάτων, εντελώς απρόοπτα, εμφανίζεται τώρα ένα απροσδόκητο γεγονός, που όχι μονάχα ξάφνιασε πολλούς, μα και έμοιαζε σαν σεισμική δόνηση που συγκλόνιζε το σύμπαν. Που ενθαρρύνει θεμελιακά τις εξελίξεις, που θα άλλαζαν την κατάσταση και ταυτόχρονα θα εξαφάνιζαν αυτόματα κάθε ελπίδα για να βρεθεί κάποια συμβιβαστική λύση.

Πρόκειται για μια πρώτη σημαντική ενθάρρυνση μπροστά στην φανερή απογοήτευση, που επικρατούσε στους κόλπους του πολιτικού κόσμου της Δεξιάς, που αναπάντεχα έδινε τώρα η είδηση, που έφτασε απ' το ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» στις 28 Ιούνη του 1948 με την εκπληκτική ανακοίνωση της απόφασης του «Γραφείου Πληροφοριών των 9 Κομμουνιστικών Κομμάτων», της Κομινφόρμ, όπως ονομάζονταν, που κατάγγελλε ανοικτά τον Τίτο και την Ένωση των Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών ότι απομακρύνθηκαν απ' τις θέσεις του Μαρξισμού-Λενινισμού κι ακολουθούσαν λαθεμένη γραμμή σε βασικά ζητήματα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Δε βάζουμε εδώ σαν σκοπό να αναφερθούμε στις διαφορές που προκάλεσαν αυτή τη διάσπαση, αλλά θα σταθούμε αποκλειστικά και συνοπτικά στις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε η είδηση αυτής της απόφασης για τον ένοπλο αγώνα του ΔΣΕ. Τρεις είναι οι βασικές. Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι μέσα στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο για πρώτη φορά δημιουργείται ρήγμα. Το δεύτερο είναι ότι αυτή η διάσπαση θα είχε τεράστιες αρνητικές επιπτώσεις για τον ένοπλο αγώνα του ΔΣΕ. Και τρίτο ήταν η μεγάλη ηθική ενθάρρυνση που έδινε αυτό το γεγονός στην απογοητευμένη κυβερνητική παράταξη, όταν η τελευταία πληροφορούνταν πια και επίσημα από δικές μας πηγές ότι ο ΔΣΕ έχανε ένα απ' τα πιο βασικά στηρίγματά του.

Ήταν επόμενο τώρα ο άνεμος αυτής της είδησης να φέρει στην λεγόμενη εθνικόφρονη παράταξη ένα καινούργιο ενθουσιασμό και αισιοδοξία, να την κάνει να ξεχάσει τις σκέψεις για συμβιβαστικές λύσεις, να απαλλαχτεί απ' τις ανησυχίες και τις συγκύσεις, να πάρει πια αδιάλλακτη στάση. Να εξαναγκάσει το Γ. Βλόχο να μην ξαναγράψει παρόμοια άρθρα, που απόβλεπαν στην ειρηνική διευθέτηση του εσωτερικού μας ζητήματος. Όλοι γνώριζαν ότι η Γιουγκοσλαβία είχε καθοριστεί από όλο το αριστερό και παγκόσμιο προοδευτικό κίνημα να είναι το κέντρο συντονισμού όλων των ειδών βοήθειας που προορίζονταν για τις ανάγκες του ΔΣΕ. Από δω και πέρα αυτό το κέντρο-κανάλι έπανε και επίσημα να υπάρχει και να λειτουργεί. Είναι κατανοητό για τους πάντες τι σήμαινε αυτό για τον αγωνιζόμενο ελληνικό λαό, για

το ένοπλο τμήμα του το ΔΣΕ. Για την ιστορική αλήθεια θα ήρπει ακό-
μα να υπογραμμιστεί ότι ο περιορισμός και στη συνέχεια το σταμάτημα
της βοήθειας και η υποστήριξη του ένοπλου αγώνα του ΔΣΕ εκ μέ-
ρους της Γιουγκοσλαβίας είχε ουσιαστικά και πρακτικά αρχίσει απ' τα
τέλη του 1947. Το γεγονός αυτό το γνώριζε μονάχα η ανώτερη ηγεσία
του ΚΚΕ. Απλώς τώρα η ανακοίνωση αυτή έφερε στη δημοσιότητα
και για το πλατύτερο κοινό την αμφοταριστική στάση του αποστάτη
Τίτο. Οι μαχητές και τα στελέχη του ΔΣΕ είναι ευγνώμονες προς το α-
δερφό Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας. Θυμούνται και δε θα ξεχάσουν
ποτέ ότι χάρη στα άλευρα και τα τρόφιμα που μας πρόσφερε αυτή η μι-
κρή και φιλόξενη χώρα έγινε δυνατό να διεξαχθεί η μεγάλη μάχη του
Γράμμου.

Αν τότε, σ' αυτές τις κρίσιμες στιγμές, δίπλα σας τόσες άλλες τερά-
στιες δυσκολίες που συναντούσαν οι αντάρτες του ΔΣΕ προστίθενταν
και η πείνα και χωρίς εξηγήσεις γίνεται κατανοητό πόσο ζοφερά θα ή-
ταν τα πράγματα.

Η 4η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ που συνήλθε στο Γράμμο στα τέ-
λη του Ιούλη του 1948, αν και ενέκρινε την απόφαση της «ΚΟΜΙΝ-
ΦΟΡΜ», που αφορούσε τη στάση της Ένωσης των Γιουγκοσλάβων
Κομμουνιστών, ωστόσο, παίρνοντας υπόψη την ιδιόμορφη θέση του
ΚΚΕ και του ελληνικού επαναστατικού κινήματος απέναντι στη Γιουγ-
κοσλαβία, αποφάσισε προς το παρόν να μη δώσει στη δημοσιότητα
την απόφαση αυτή. Όμως, ο Τύπος της Αθήνας και τα μέσα μαζικής
ενημέρωσης δεν περίμεναν να μάθουν τη στάση της ηγεσίας του ΚΚΕ
για να την κάνουν σημαία τους στην καινούργια τους καμπάνια εναν-
τίστον του ΔΣΕ. Σης προκηρύξεις που συνεχώς τώρα άρχισαν να ρίχνουν
τα αεροπλάνα στα πεδία των μαχών στο Γράμμο το κύριο θέμα που
καθημερινώς διατυμπάνιζαν ήταν στάση του Τίτο. Απ' τις προκηρύξεις,
που πέφταν στα χέρια μας, ανάμεσα στα τόσα άλλα διαβάσαμε με κε-
φαλαία γράμματα: «Παραδοθείτε! Μείνατε μόνοι σας! Ο Τίτο σας εγ-
κατέλειψε! Θα πεθάνετε απ' την πείνα!».

Το γεγονός της δημιουργίας για πρώτη φορά του ρήγματος στο
σοσιαλιστικό στρατόπεδο, εκτός απ' την αισιοδοξία και την ενθάρρυν-
ση που έδινε στην κυβερνητική παράταξη, σε μια κρίσιμη στιγμή που
οι φαντάροι του Κυβ. Στρατού εκδήλωναν όλο και περισσότερο φανε-
ρή απροθυμία για πόλεμο, να σέλονται μπροστά στην επίθεση με την
πίεση των διοικητών. Το γεγονός αυτό επέδρασε αρνητικά και στο ηθι-
κό μιας μερίδας ανταρτών και στελεχών του ΔΣΕ, κατά κύριο λόγο
στους αντάρτες σλαβικής καταγωγής, τους οποίους τους υποκανούσαν

κρυφά και συνειδητά οι άνθρωποι του Τίτο, η διπλοπρόσωπη και ύποπτη ηγεσία τους Πασκαλέφσκι, Μιτρόφσκι και άλλοι, που τους υπόδειχναν να εγκαταλείψουν τα τμήματα του ΔΣΕ, να λιποταχτούν με την πρώτη ευκαιρία και να περνούν στη Γιουγκοσλαβία. Ποιος μπορεί να αμφιβάλλει ότι όλο αυτό το σαμποτάζ γινόταν με υπόδειξη του Τίτο. Ή μήπως αυτή η συμπεριφορά αυτής της δολιότητας δεν συγκέντρωνε όλα τα γνωρίσματα του πισώπλου του κτυπήματος;

Ο Κλέφτης — το ύψωμα που έγινε θρόνος

Είναι άγνωστο για μας από πού αυτό το δεσπόζον ύψωμα του Σμόλικα πήρε αυτή την περήφανη ονομασία — Κλέφτης. Μπορούμε, όμως, να υποθέσουμε ότι αυτό το όνομα συνδέεται με το άγνωστο παρελθόν του, με κάποια σημαντική ιστορική παράδοση. Την αποκάλυψη αυτού του αινίγματος καλούνται να τη δώσουν οι κάτοικοι των δυο γειτονικών χωριών, που συνορεύουν μ' αυτή την κορυφογραμμή, δηλαδή, του Κεράσοβου και του Ελεύθερου.

Όταν μιλούμε για τον Κλέφτη, εννοούμε την κορυφή του υψοδείκτη 1846, που βρίσκεται στη δυτική ραχοκοκκαλιά του Σμόλικα. Πρόκειται για ένα φκιαγμένο απ' την ίδια τη φύση οχυρό φρούριο. Ένα δεσπόζον ύψωμα που κυριαρχεί μπροστά σας απότομες πλαγιές και τις καράδρες που υπάρχουν και σε όλες τις προσβάσεις προς το Σμολικά. Η θωράκιση του εδάφους με τα γερά αμυντικά έργα που αναγέρθηκαν, η δυνατή θέληση των υπερασπιστών της 105 Ταξιαρχίας του Π. Τουμπουλίδη κάνουν αυτό τον ορεινό όγκο πιο ισχυρό. Τον μεταβάλλουν σε απόρρητο φρούριο. Η υπεράσπιση του τομέα του Κλέφτη, των πυλών προς το Σμόλικα γινόταν με δύναμη ενός Τάγματος του Η. Αλευρά στην αρχή, που αντικαταστάθηκε στη συνέχεια απ' το Τάγμα του Κ. Παλαιολόγου. Και οι δυο αυτοί αντάρκοι σχηματισμοί ήταν εξίσου έμπειροι και αξιόμαχοι, με ικανούς παλαίμαχους διοικητές.

Απ' τις 21 Ιούνη μέχρι τις 1 Αυγούστου του 1948, 41 ολόκληρες μέρες ο τομέας της άμυνας του Κλέφτη παραμένει απόρρητος. Οι επιθέσεις για τη διάρρηξη της άμυνας των ανταρτών στην αρχή γινόταν με δύναμη ταξιαρχίας, αργότερα από ολόκληρη μεραρχία του αναπάλου. Εδώ μπροστά στις τραχιές πλαγιές σπάζουν τα μούτρα τους επανειλημμένα, σταματούν, εξαναγκάζονται να υποχωρούν, έχοντας μεγάλες απώλειες οι υπέρτερες δυνάμεις του αναπάλου, εξευτελίζονται οι ειδικοί μορφωμένοι επαγγελματίες αξιωματικοί του Κυβ. Στρατού.

Γι' αυτή τη μάχη αρκούμαστε να παραθέσουμε μερικά αποσπάσματα απ' το βιβλίο του γνωστού συγγραφέα Σ. Γρηγοριάδη που διακρίνεται για την ευθύτητα και την αμεροληψία του.

«Οι αγώνες που ακολούθησαν ήταν σκληροί. Και κάθε μέρα που περνούσε αποδεικνύονταν ότι οι αντάρτες ήταν ισχυρότεροι απ' ό,τι πρόβλεπε το ΓΕΣ...».

«Εξαπέλυσε κατόπιν (ο μέραρχος Μανιαδάκης) την 42η Ταξιαρχία κατά του Κλέφτη, αλλά η επίθεσή της κατέρρευσε πάνω στο τραχύ ύψωμα. Όλες οι έφοδοί της επί 15 μέρες (από 27 Ιουνίου έως 11 Ιουλίου) υπήρξαν μάταιες. Ο Κλέφτης δεν έπεσε.

Έσπευσε τότε σε ενίσχυσή της η 75η ταξιαρχία της 8ης Μεραρχίας. Και εξαπέλυσε τις δικές της δυνάμεις. Αλλά ο Κλέφτης δεν έπεσε...» (Εμφ. Πόλεμος, τ. Β', σελ. 9).

Και πιο κάτω διαβάζουμε:

«Αναλαμβάνοντας στις 14 Ιουλίου τη διοίκηση του μετώπου της Η-πείρου, ο στρατηγός Θρ. Τσακαλώτος έσπευσε να αναθεωρήσει τα σχέδια. Αλλά πρώτα απ' όλα έβλεπε ότι έπρεπε να ξεκαθαρίσει με τον Κλέφτη. Είχε γίνει αίτημα του έθνους και έπρεπε να καταληφθεί με κάθε θυσία.

Πραγματικά, μετά από σύντομη αναδιοργάνωση εξαπέλυσε εναντίον του στις 26 Ιουλίου την 75η Ταξιαρχία, που η 9η μεραρχία την ενίσχυσε με ένα τάγμα και ολόκληρο το πυροβολικό της. Επί πλέον διατέθηκε όλος ο όγκος της αεροπορίας στην εφόρμηση, η οποία όμως μετά από δραματικές σκληρές εναλλαγές δεν πέτυχε τον σκοπό της. Ο Κλέφτης δεν έπεσε.

Την επομένη στις 27 Ιουλίου ο Τσακαλώτος ανανέωσε την επίθεση. Τα τμήματα εφόδου μετά αγώνα έφτασαν ως 100 μέτρα απ' τα πολυβολεία των ανταρτών πάνω στα καψαλισμένα βουνά. Αλλά ο Κλέφτης δεν έπεσε.

Τώρα ο στρατηγός Τσακαλώτος μετακίνησε δυο ακόμη ταξιαρχίες, την 42η και την 71η προς το αδάμαστο ύψωμα. Και μετά από βιβλικό καταιγισμό πυρός εκτόξευσε νέα μαζική επίθεση στις 28 Ιουλίου. Αλλά ο Κλέφτης δεν έπεσε.

Άκαμπος όμως ο σωματάρχης έρριξε και την 36 ταξιαρχία της 9ης μεραρχίας στην έφοδο. Και στις 6.30, το πρωί της 1ης Αυγούστου, ύστερα από άγρια μάχη με χειροβομβίδες και με τη λόγχη, η σκληρή κορυφή πατήθηκε. Ο Κλέφτης έπεσε, αλλά οι υπερασπιστές του διέφυγαν, αν και εγκατέλειψαν αρκετά πτώματα.

Είναι γεγονός πάντως ότι όταν τα τμήματα του στρατού πάτησαν ο-

ριστικά τον Κλέφτη, δεν βρήκαν παρά πτώματα ανταρτών πάνω στο ανασκαμμένο βουνό της κόλασης. Ούτε τραυματίες, ούτε αιχμάλωτοι, ούτε όπλα υπήρχαν στη συγκομιδή τους. Οι δυνάμεις τους Τουμπουλίδη είχαν υποχωρήσει συντεταγμένες». (Στο ίδιο, σελ. 15, 16).

Ο Γ. Βονίτσιος (Γούσιος), διοικητής τότε της 670ης Μονάδας μας πληροφορεί ότι ο Κλέφτης δεν έπεσε απ' την επίθεση του αντιπάλου, αλλά εγκαταλείφθηκε με εντολή για να ευθυγραμμιστεί η διάταξη των ανταρτών. Στο βιβλίο του και στην σελ. 392 γράφει:

«Υστερα από την κατάσταση που διαμορφώθηκε ο Κλέφτης δεν αποτελούσε πια για μας σημείο που έπρεπε να συνεχίσουμε τον αγώνα. Επί 40 μέρες οι ηρωικοί υπερασπιστές του Κλέφτη έκαναν στο ακέραιο το καθήκον τους. Τώρα έπρεπε να τον εγκαταλείψουμε, γι' αυτό δίνω διαταγή να συμπυκνθούν αυτές οι δυνάμεις και να πάρουν θέση στο Ταμπούρι και στα υψώματα Θεοτόκου Οξυάς».

Ο Ευ. Αβέρωφ, ένας απ' τους πιο ακραίους ηγέτες της Δεξιάς, αναφερόμενος στο βιβλίο του για τη μάχη του Κλέφτη αναγνωρίζει την ανωτερότητα των μαχητών του ΔΣΕ. «Οι λόγοι ήταν πολλοί, γράφει, και προπαντός η μαχητικότητα των υπερασπιστών που δεν μπορούσε να είναι μεγαλύτερη» (Φωτιά και Τσεκούρι, σελ. 353).

Ποια τμήματα υπεράσπισαν τον Κλέφτη

Όταν μιλούμε για τη μεγάλη μάχη του Κλέφτη, δεν εννοούμε ότι αυτή διεξήχθη αποκλειστικά μονάχα γύρω απ' το επώνυμο ύψωμα 1846, αλλά σ' έναν πιο ευρύτερο ορεινό συγκρότημα που περιλάβαινε και μια σειρά άλλες σημαντικές τοποθεσίες αριστερά, δεξιά και μπροστά απ' αυτό. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν ο Τσοπάνης και η Αγριοφωλιά απ' τα δεξιά, το Πεκλάρι, η Σούσνισα, η Νικανώρα και τα Μάκρα μπροστά, το Ελεύθερο και η Πέτρα Κατή απ' τα αριστερά. Γενικός στρατιωτικός ανάδοχος στον τομέα του Κλέφτη ήταν η διοίκηση της 105ης Ταξιαρχίας με διοικητή το μόνιμο αξιωματικό Π. Τουμπουλίδη. Τον τομέα του Κλέφτη βασικά τον υπεράσπισαν 4 ανταρτικοί σχηματισμοί, τα τάγματα του Ηλ. Αλευρά, του Ευ. Καπετάνιου, του Κ. Παλαιολόγου και η Διλοκία σαμποτέρ του Μ. Τυπάδη, που όλοι εξίσου και χωρίς εξαίρεση πολέμησαν γενναία και έδειξαν απεριόριστη αφοσίωση και αυτοθυσία στην εκτέλεση του καθήκοντος. Θα πρέπει όμως να αναγνωριστεί ότι το μεγαλύτερο βάρος των εχθρικών επιθέσεων το δέχτηκαν το Τάγμα του Η. Αλευρά στην αρχή κι αργότερα του Κ. Πα-

λαιολόγου, που είχαν πάρει διάταξη στη βασική κατεύθυνση του κύριου επιθετικού χτυπήματος του αναπάλου, που ήταν η κατεύθυνση Κόνιτσα – Πεκλάρι – Σούσνιτσα – Κλέφτης, ύψωμα 1846. Να ποια ήταν περίπου η διάταξη άμυνας αυτών των σχηματισμών. Στον δεξιό τομέα και στις τοποθεσίες Τσοπάνη, Αγριοφωλιά – πολέμησε το τάγμα του Ευ. Καπετάνιου (Πάνου). Τον κεντρικό τομέα τον υπεράσπισαν τα τάγματα του Η. Αλευρά και του Κ. Παλαιολόγου. Τον αριστερό τομέα, Ελεύθερο – Πέτρα Κατή κατείχε η Διλοχία σαμποτέρ Μ. Τυπάδη. Η άποψη που εκφράζεται από ορισμένους μαχητές και διοικητές των δυο αυτών ταγμάτων, όπως αυτή, ότι: «Εμείς κρατήσαμε τον Κλέφτη 38 μέρες» και κάτι άλλο παρόμοιο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, είναι μια φανερή υπερβολική αυτοπροβολή. Το σωστό είναι ότι και τα δυο αυτά τάγματα πολέμησαν εξίσου άξια και έδειξαν άφθαστη παλικαριά και ανδρεία. Και το δεύτερο ότι και τα δυο αυτά τάγματα έμειναν στις θέσεις άμυνας στον τομέα του Κλέφτη περίπου σε ίδιο αριθμό ημερών. Δεν έγινε δυνατό να εξακριβωθεί η ακριβής ημερομηνία πότε το ένα τάγμα αντικατέστησε το άλλο, ωστόσο κατά προσέγγιση, αυτή η ημερομηνία τοποθετείται στις 7-9 Ιούλη. Είναι όμως απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι όταν ο στρατηγός Θ. Τσακαλώτος στα τέλη του Ιούλη εξαπέλυσε τις πιο ισχυρές και λυσσασμένες επιθέσεις τον τομέα αυτό τον υπεράσπιζε το τάγμα του Κ. Παλαιολόγου.

Η διοικητική διάρθρωση των ταγμάτων ήταν. Στο πρώτο τάγμα – διοικητής ο Η. Αλευράς, ΠΕ Π. Κοντόγιωργος, διοικητές λόκων ο Μήτσου Ανδρέας (Ανδρούτσος), ο Μούλτος Γιάννης, ο Οικονόμου Σωτήρης, ο Πρόσιος Γιώργος (Γιούρας). Στο δεύτερο – διοικητής ο Κ. Παλαιολόγου, ΠΕ διαδοχικά ο Βασίλης Σαμάνης και Οικονόμου Στέφανος, λοχαγός ο Καραγιώργος Γιώργος, ο Λάμπρος Πολίτης, ο Σουλώπουλος Θύμιος. Διλοχία σαμποτέρ – διοικητής ο Μ. Τυπάδης, ΠΕ ο Ντερέκας Βασίλης, λοχαγοί ο Γιώργος Σούλας και ο Βαγγέλης Ζαρσόπουλος.

Στη μάχη του Κλέφτη έπεσαν οι παρακάτω διοικητές: Ο λοχαγός Μήτσου Ανδρέας (Ανδρούτσος), ο λοχαγός Καραγιώργος Γιώργος, ο λοχαγός Οικονόμου Σωτήρης, ο λοχαγός Γιώργος Σούλας.

Στη μάχη του Κλέφτη πήραν μέρος και 9 χωριανοί μου Δρανισιώτες. Αυτοί είναι οι: 1. Λότσος Αντώνης, αμνημένος νεκρός, 2. Αντωνόπουλος Κώστας, 3. Κατοής Γιώργος, 4. Καροή Ελένη, 5. Κατσαμπούρας Γιάννης, 6. Λόζου Παναγιώτα, 7. Λόζος Λάμπρος, 8. Παπάς Νίκος, 9. Βασδέκης Νίκος.

Δημακόπουλος Αποστόλης του Δημητρίου απ' τη Μητρόπολη Καρδίτσας. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' τις 14/8/46. Υπερασπιστής του Κλέφτη. Σαν ομαδάρχης και διμοιρίτης πήρε μέρος σε πολλές μάχες του Γράμμου και του Βίτσι.

Απ' το Γενάρη το 1949 μαθητής της ΣΤ' σειράς της ΣΑΓΑ. Σης 12 Φλεβάρη στη μάχη της Φλώρινας τραυματίστηκε σοβαρά με αποτέλεσμα να κάσει το ένα του πόδι.

Λόζος Λάμπρος του Ανδρέα απ' την Κημένη Καρδίτσας. Επίτροπος του Λαϊκού Δικαστηρίου του χωριού. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπερασπιστής του Κλέφτη.

Καλότυχος Δημήτριος απ' το χωριό Δίσπρατο Φθιώτιδας. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπερασπιστής του Κλέφτη. Αργότερα υπηρέτησε στα τμήματα του πυροβολικού του ΔΣΕ.

Καπετάνιος Ευριπίδης (Πάνος) απ' το Ροδολίβαδο Σερρών. Καπνεργάτης, πιάστηκε απ' την Ασφάλεια του Μεταξά και εξορίστηκε στον Αη-Στρατή και την Ακροναυπλία. Μέλος της Επιτροπής Περιόχης Μακεδονίας του ΚΚΕ.

Δημιούργησε την πρώτη αντάρτικη ομάδα που χτύπησε το Λιτόχωρο το 1946. Μέλος του Αρχηγείου Κεντρικής και Δ. Μακεδονίας. Είναι απ' τους επικεφαλής των υπερασπιστών του Κλέφτη. Τραυματίστηκε σοβαρά στα Γκλάβατα Βίτσι το Σεπτέμβρη του 1948. Υπέκυψε στα τραύματά του στο νοσοκομείο στα Σκόπια. Με Δ/γμα της ΠΔΚ απ' ης 17/9/48, υποστράτηγος πημμένος νεκρός του ΔΣΕ.

Κατσαμπούρας Γιάννης του Δημητρίου, απ' την Κυμένη Καρδίτσας. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπερασπιστής του Κλέφτη.

Ματσαφλόρας Βασίλης του Αντιωνίου απ' τα Διλήρια Τυρνάβου. Ταγματάρχης του ΔΣΕ. Για τις εξαιρετικές πράξεις ανδρείας στην υπεράσπιση του Κλέφτη, με Δ/γμα της ΠΔΚ απ' ης 8/11/48 του απονεμήθηκε το «Μετάλλιο ανδρείας».

Καριαγιάννης Κώστας του Δημητρίου απ' το Μακρολίβαδο Δομοκού. ΕΠΟΝίτης. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπερασπιστής του Κλέφτη.

Τσαρουχας Βασίλης απ' το Θραψίμι Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπερασπιστής του Κλέφτη.

Δuo αδέρφια — υπερασπιστές του θρυλικού Κλέφτη (Αφηγείται η Ελένη Κατσή-Παχή)

«Ο Κλέφτης κατέχει μια ξεχωριστή θέση στη μεγάλη μάχη του Γράμμου για την ηρωική αντίσταση και τις αυτοθυσίες των υπερασπιστών του, για την άφθαστη παλικαριά και την απεριόριστη αφοσίωση των μαχητών και διοικητών στο καθήκον που τους είχε ανατεθεί. Μπροστά απ' τον Κλέφτη και στην πρώτη γραμμή της φωπιάς βρεθήκαμε κι εμείς με τον αδερφό μου Γιώργο.

Υπηρετούσαμε και οι δυο στο Τάγμα του Ηλία Αλευρά. Ο Γιώργος σαν σύνδεσμος του ΠΕ Γ. Κοντογιώργου κι εγώ σαν μαχητήρια στη διμοιρία του Δ. Κελεπούρη και με λοχαγό το Σ. Οικονόμου. Έχουν γραφτεί πολλά τόσο για τις αδιάκοπες σκληρές και φονικές μάχες που δόθηκαν μπροστά απ' το πετρώδες αυτό ύψωμα, όσο και για τις τρομερές εικόνες των πολυάριθμων περιστατικών, που διαδραματίστηκαν πάνω σ' αυτό και που συγκέντρωναν όλα τα πιο τραγικά χαρακτηριστικά μιας

Ρίζος Κώστας του Μιλπάδη απ' τη Μοσχοκαρυά Δομοκού. ΕΠΟΝι-της. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Έπρεσε τον Ιούλη του 1948 υπερασπίζοντας τον Κλέφτη.

Οι δυο αρεχωρίστες φιλενάδες ανιάρπισες, Λόζου Παναγιώτα απ' τ' αρισ. και Κατοφή Ελένη. Πάντα μαζί, σης δυσκολίες και πς χαρές της ανιάρπικης ζωής. Πάντα μπροστά και μαζί σης μάκες, σης ψυκαγωγικές εκδηλώσεις. Μαζί πολεμώντας υπεράσπιζαν το θρυλικό Κλέφτη.

Παλαιολόγος Κώστας απ' τους Χσιτάδες Άρτας. Μέλος του ΚΚΕ. Καπετάνιος τάγματος του ΕΛΑΣ. Στο ΔΣΕ απ' τον Απρίλη του 1946. Με το τάγμα του υπεράσπισε τον Κλέφτη. Ταξίαρχος του ΔΣΕ. Αρισ. η Ξένια Παλαιολόγου. Κλέφτης, Ιούλης 1948.

Σαμάνης Βασίλης. ΠΕ του τάγματος υπερασπιστή του Κλέφτη.

Παπανούδης Σταύρος από τη Θεσσαλονίκη. Μέλος του ΚΚΕ από το 1935. Καθοδηγητικό στέλεχος του Εργ. Κέντρου Θεσσαλονίκης και της Επιτροπής Πόλης του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ από το Γενάρη του 1948. Π. Επίτροπος της 105ης Ταξιαρχίας του ΔΣΕ. Υπερασπιστής του Κλέφτη. Πρέσπα 1949.

πραγματικής φρίκης πολέμου με επισφράγισμα να χύνεται καθημερινά κι απ' τις δυο μεριές ελληνικό αίμα, να πέφτουν κορμιά. Το γεγονός της ύπαρξης δυο αδερφών στο ίδιο τμήμα και σ' αυτές τις τρομερές πολεμικές συνθήκες δεν μπορούσε να μας αφήνει αδιάφορους για το τι μπορούσε να συμβεί ύστερα απ' την κάθε μάχη, γι' αυτό η πρώτη φροντίδα, που ακολουθούσε αμέσως μόλις σουρούπωνε, ήταν να τρέχουμε προς συνάντηση ο ένας του άλλου με σκοπό να μάθουμε ποια ήταν η τύχη του άλλου, πράγμα που πρόσθετε ακόμα ένα δυνατό ανθρώπινο συναίσθημα στο άγριο σκηνικό του πολέμου.

Περιορίζομαι να αναφερθώ σ' ένα περιστατικό που έλαβε χώρα στις 3 Ιούλη, στη 13η μέρα παραμονής μου στην πρώτη γραμμή του Μετώπου στον Κλέφτη.

Μέρα ολότελα καυτή, που δεν προκαλέστηκε μονάχα απ' τη δυνατή ζέση της καλοκαιριάτικης εποχής, αλλά κατά κύριο λόγο από την έντονη πολεμική ατμόσφαιρα που επικράτησε σ' αυτό το χώρο. Απ' τις πρωινές ώρες ακόμα είδαμε το γνωστό «Γαλατά», ο οποίος τελείως ανενόχλητα πετούσε πάνω απ' τη διάταξή μας. Ανιχνεύει, παρατηρεί, στέλνει τις απαιτούμενες πληροφορίες στα Γιάννενα, στη Κοζάνη. Απ' αυτά τα κέντρα ξεκινούν σε λίγο και καταφθάνουν, κατά σμήνη τα αεροπλάνα. Κι όπως είμασταν τελείως ανυπεράσπιστοι από κάποια αντιαεροπορική άμυνα, ανενόχλητα καταβαίνουν όσο θέλουν χαμηλά, βομβαρδίζουν, ρίχνουν ρουκέτες, μυδραλιοβολούν τις θέσεις μας, ρίχνουν βαρέλια με βενζίνη, τα οποία μόλις έπεφταν στη γη έσκαζαν κι αναφλέγονταν, έπαιρναν φωτιά τα δέντρα, τα χόρτα, δημιουργώντας ενστίες πυρκαγιών.

Τόσο η αεροπορική επιδρομή, όσο και η προπαρασκευή του πυροβολικού που ακολούθησε απόβλεπαν να εξοντώσουν κάθε ζωντανή ύπαρξη που είχε απομείνει σε τούτο το ανασκαμμένο και καυχαλισμένο ύψωμα. Τα πολυβολεία μας, τα αμπριά μας, αν και έπαθαν σημαντικές ζημιές, μας προστάτευαν, μας προσφέρουν ανεκτίμητες υπηρεσίες σ' αυτές τις τρομερές δοκιμασίες. Το πολυάριθμο πεζικό του ανηπάλου περνάει στην επίθεση, στην έφοδο, το συναντάμε με πείσμα έξω απ' τα χαρακώματα, το ανατρέπουμε, το εξαναγκάζουμε να υποχωρήσει στη βάση εξόρμησης.

Τις απογευματινές ώρες αρχίζει καινούργια επίθεση. Πριν απ' αυτή είχε προηγηθεί νέο ισχυρό σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' την αεροπορία, απ' το πυροβολικό. Το άφθονο και καυτό σίδερο που αυτή τη φορά ρίχτηκε απ' τα επίγεια και εναέρια πολεμικά μέσα δεν μετριέται, ρίχνεται τόσο όσο υπολόγιζε η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία να μην αφήσει τίποτα όρθιο και ζωντανό στις θέσεις των ανταρτών. Τόσο οι κρότοι απ' τις βολές απ' τις πυροβολαρχίες και τις ολμαρχίες, όσο και οι εκρήξεις απ' τα βλήματα ήταν τόσο συχνές που ήταν αδύνατο να ξεχωρίσεις τη μια απ' την άλλη, με αποτέλεσμα να ακούγεται ένα συνεχές μπουμπουνιτό. Η επιφάνεια του εδάφους οργώνεται απ' τις οβίδες, ξεφλουδίζονται, κόβονται, ξεριζώνονται δένδρα, φυτρώνουν ζωντανές φλόγες. Ένα σύννεφο από καπνό και σκόνη σκεπάει τη διάταξή μας. Τα αμπριά μας, τα πολυβολεία μας παθαίνουν καινούργιες σημαντικές ζημιές στα σκέπαστρα, οι περισσότεροι είσοδοι και έξοδοι απ' αυτά

σκεπάζονται με χώμα, υπάρχουν απώλειες, νεκροί, τραυματίες. Γνωρίζαμε και περιμέναμε την έναρξη της εκθρικής επίθεσης. Για μια στιγμή μας δόθηκε εντολή, να είμαστε έτοιμοι μόλις δοθεί το σύνθημα να βγούμε έξω από τα αμπριά, να πιάσουμε τα χαρακώματα, να προλάβουμε να σταματήσουμε τον επιθέμενο πριν αυτός πλησιάσει πολύ κοντά στα αμπριά μας, στα πολυβολεία μας. Βρισκόμαστε ήδη στα χαρακώματα, όταν το πολυάρθρο πεζικό του Κυβ. Στρατού περνάει στην επίθεση, στην έφοδο. Τα χαρακώματα αυτή τη στιγμή δεν είχαν καθόλου την αρχική τους μορφή, το ισχυρό σφυροκόπημα του πυροβολικού που είχε προηγηθεί τα είχε παραμορφώσει, είχε κάνει πάρα πολλές λακούβες. Οι επιθέμενοι έχοντας πολύ πυκνή διάταξη, ανοίγουν πυρά, ορμούν ίσα κατά πάνω μας. Ακολουθούν τα δικά μας απαντητικά πυρά. Κάθε πολυβολείο, κάθε λακούβα, κάθε δένδρο μεταβάλλεται σε φρούριο. Η εμπροσθοφυλακή του αναπάλου δεν αργεί να μας πλησιάσει κοντά, σε ξεχωριστές μεριές πατούν στα χαρακώματά μας, κι αλλού να έρχονται στα χέρια με τους αντάρτες. Στο πεδίο της μάχης χύνεται ελληνικό αίμα, υπάρχουν πολλοί τραυματίες, πέφτουν κορμιά. Σ' αυτές τις στιγμές ακούγονται και απ' της δυο αντίθετες πλευρές, απειλές, βρισίες.

Απ' τη μια μεριά: «Απάνω στους Βουλγάρους!», απ' την άλλη «Απάνω στους φασίστες!» Λίγα μέτρα πιο πέρα από μένα, πολεμώντας όρθιος πέφτει νεκρός ο διμοιρίτης Χρήστος Νίκου, κατάνοταν απ' την Κρασιά Ολύμπου. Την ίδια στιγμή, παίρνω κι εγώ διαμπερές τραύμα στο δεξί μου πόδι από σφαίρα, ευτυχώς χωρίς να πειραχτεί το κόκκαλο. Στην αρχή ένιωσα ένα δυνατό κάψιμο, που δεν έμοιαζε όα τραυματίστηκα. Γρήγορα όμως ο τραυματισμός γίνεται αισθητός, όκι μονάχα απ' τους πόνους, αλλά απ' το αίμα που άρχισε να τρέκει, με αποτέλεσμα να γεμίσει το παπούτσι μου. Παρόλα αυτά δε λέω σε κανέναν τίποτε, συνεχίζω να μάχομαι. Δίπλα μου είναι ο ΠΕ του Λόχου μας Θανάσης Νίκου, κι αυτός τραυματίας, ο οποίος όκι μονάχα συνεχίζει να μάχεται, μα και να εμψυχώνει, να ενθαρρύνει τους μαχητές, να καθοδηγεί την αντίσταση των μαχητών. Εκεί στο πεδίο της μάχης πληροφορείται για τον χαμό του αδερφού του Χρήστου, νιώθει μεγάλη θλίψη, ωστόσο δεν κλονίζεται, κρατείται, δεν σταματάει τον αγώνα, δεν ήταν καιρός για κλάματα, οργανώνει την αντιμεπίθεση, πολεμάει με μεγαλύτερο πείσμα και μίσος. Έπρεπε να εκδικηθεί το αίμα του αδερφού του.

Με πρωτοβουλία του οργανώνεται αντιμεπίθεση και με εντολή του μπαίνουν μπρος στη μάχη τα πάντζερ, οι χειροβομβίδες και μαζί με

τους μαχητές ορμάει στην επίθεση. Μπροστά στην αποφασιστικότητα και ορμητικότητα των ανδρείων μαχητών του Λόχου, η εκθρική επίθεση για δεύτερη φορά σήμερα ανατρέπεται. Οι πολυάριθμοι επιπθέμενοι φαντάροι υποχωρούν, παίρνουν τον κατήφορο για να σωθούν. Ο Κλέφτης παραμένει ακόμα μια φορά απόρρητος.

Πλησίαζε το ηλιοβασίλεμα. Δόθηκε εντολή, όσοι από μας τους τραυματίες μπορούν, να πάνε μόνοι τους στο Σ. επίδεσης του Τάγματος. Η βαριά τραυματισμένοι θα περίμεναν μέχρι τον ερχομό των τραυματοφορέων. Έχοντας το όπλο σαν μπαστούνι και στηριζόμενοι σ' αυτό ξεκίνησα σιγά-σιγά προς τα πίσω. Στο μέρος μας γύρω συνεχίζουν να σκάζουν σποραδικά οβίδες πυροβολικού. Φτάνω σε μια ραχούλα, σταμάτησα λίγο για ξεκούραση. Και να τώρα βλέπω έναν αντάρτη να κινείται τρέχοντας προς την κατεύθυνση της πρώτης γραμμής. Όταν πλησίασε πιο κοντά τον γνώρισα, ήταν ο αδερφός μου Γιώργος. Σαν σύνδεσμος του τάγματος πήγαινε αποστολή στη διοίκηση του λόχου. Στο μυαλό μου φτερουγίζουν διάφοροι συλλογισμοί, πώς να φερθώ πιο πέρα, να τον φωνάξω να σταματήσει, να του πω ότι τραυματίστηκα, να τον στενοχωρήσω ή να τον αφήσω να πάει ήσυχος στη δουλειά του χωρίς να γνωρίζει τίποτε. Τελικά προτίμησα το πρώτο. Τον φώναξα στο όνομα. Σταμάτησε, γύρισε, με κοίταξε, με γνώρισε, ήρθε ίσα στο μέρος μου, αγκαλιαστήκαμε χωρίς να βγάλουμε μιλή. Σ' αυτές τις στιγμές οι έρμες κουβέντες δε βγαίνουν εύκολα απ' το στόμα. Ο συναισθηματισμός, η συγκίνηση απ' τη θέση του τραυματία που ήμουν με φέρνουν σε αμηχανία με μεταβάλλουν σε μουγκή. Ο Γιώργος υποψιάστηκε όταν με είδε να στηρίζομαι στο όπλο. Υποχρεώθηκα να του πω όλη την αλήθεια για τον τραυματισμό μου. Ο χρόνος τον βιάζει.

«Εγώ βιάζομαι, το βράδι θα περάσω να σε ιδώ», μου είπε και συνεχίσε την πορεία του. Για να φτάσει στον προορισμό του έπρεπε υποχρεωτικά να περάσει από ένα γυμνό και επισημασμένο αυχένα που ελέγχονταν και βάζονταν απ' τον αντίπαλο. Πόσα παιδιά μας έπεσαν στο πέρασμά τους απ' αυτό τον καταραμένο αυχένα. Από δω που βρίσκομαι καρφώνω τα μάτια μου απάνω του, παρακολουθώ την κίνησή του, τον συνοδεύω συνεχώς με το βλέμμα μου. Φτάνοντας στο επισημασμένο και επικίνδυνο αυτό σημείο, εντοπίζεται απ' τα εκθρικά παρατηρητήρια κι αμέσως δέχεται πυρά, ριπές πολυβόλων. Όρθιος συνεχίζει να τρέχει δυνατά, προσπαθώντας να το περάσει όσο το δυνατό γρηγορότερα.

Με τα μάτια μου βλέπω αρκετά καλά πώς στην κίνησή του τον κυ-

νηγούσαν να τον φτάσουν οι σφαίρες, ως διέκρινα πώς έπεφταν δίπλα του, που καθώς μπηγόνταν στη γη το μέρος έβγαζε σκόνη. Κατάλαβε κι αυτός τον κίνδυνο που διέτρεχε, σταματάει για λίγο το τρέξιμο, πέφτει προσωρινά στη γη. Μόλις είδα το πέσιμό του, εμένα που σταμάτησε η καρδιά, το αίμα μου, η αναπνοή μου. Αχ, τον έφαγαν τον αδερφό μου, είπα μέσα μου. Σε λίγο ξανασπκώνεται και με γρήγορα άλματα προχωράει μπροστά. Αυτό με έκανε να σταματήσει ξανά για λίγο η καρδιά μου. Με κομμένη την ανάσα βλέπω ξανά να τον κυνηγούν οι σφαίρες, οι ριπές να πέφτουν δίπλα του. Η εικόνα αυτή με τα άλματα και το τρέξιμο επαναλαμβάνεται ώσπου φτάνει στο απυρόβλητο. Αν και πείστηκα όπi πήδησε το χαντάκι, μια σειρά σκέψεις αυτή τη στιγμή μου αναστάτωσαν το μυαλό μου, για πολλή ώρα δεν με άφηναν να ησυχάσω. Το κύριο ερώτημα ήταν: «Θα ξαναδώ άραγες άλλη φορά τον αδερφό μου;». Όμως κι αυτές οι ερμωσκέψεις δεν σταματούν μέχρι εδώ, προχωρούν πιο πέρα, με κάνουν να σκέφτομαι και για την τύχη των άλλων αδελφών μου, του Πέτρου, του Μήτσου, της Βούλας που κι αυτοί βρισκόταν στην πρώτη γραμμή της φωπιάς. Ποιος ξέρει να είναι άραγες ζωντανοί; Όσο και αν προσπαθούσα να απαλλαχτώ απ' αυτές της εφιαλτικές σκέψεις, δεν τα καταφέρνω να συγκρατηθώ, ενώ τα μάτια μου βουρκώνουν, δεν αντέχουν, ποτίζουν τη γη με δάκρυα.

Στο Σ. Επίδεσης του τάγματός μου κάνουν μια καλή επίδεση και από εκεί καβάλα σ' ένα μουλάρι με προώθησαν για το νοσοκομείο. Καταλαβαίνω πως ένωσε και ο αδερφός μου Γιώργος, όταν το βράδυ ήρθε να με δει και δεν με βρήκε».

Η Αλεβίτσα — προμαχώνας των ανταρτών στον Αν. Γράμμο

Η Αλεβίτσα και ο Κλέφτης κατέχουν μια ιδιαίτερη θέση στη μάχη του Γράμμου. Είναι οι τοποθεσίες που οι αντάρτες έγραψαν ως πιο ένδοξες και λαμπρές σελίδες στην εποποιία αυτής της μεγάλης μάχης για την πμή, το δίκιο, τη λευτεριά και τη δημοκρατία στην πατρίδα μας. Αποτέλεσαν αθάνατα σύμβολα που με τον πιο πειστικό τρόπο διατρέφωσαν τον άφθαστο ηρωισμό, την ανδρεία και την παλικαριά των αιρόμπτων μαχητών και διοικητών του ΔΣΕ. Η Αλεβίτσα ξεχωρίζει ακόμα και από μια δική της εξαιρετικά σημαντική πολεμική επίτευξη. Σ' αυτή την τοποθεσία, για 59 ολόκληρα εικοσιτετράωρα η πρώτη γραμμή της άμυνας έμεινε απαραβίαστη. Πρόκειται για ένα χρονικό διάστημα διαρκείας που δεν το συναντάμε σε κανένα άλλο σημείο του μετώπου του Γράμμου.

Η επίθεση κατά της Αλεβίτσας (αριστερός τομέας του μετώπου στον Αν. Γράμμο) άρχισε το πρωί στις 16 Ιούνη του 1948. Στην πρώτη γραμμή της επίθεσης βρίσκονταν οι σχηματισμοί της XV αντίπαλης Μεραρχίας. Ενώ πίσω από αυτή κινούνταν η 1η Μεραρχία.

Η διοίκηση του Β' Σώματος Στρατού του αναπάλου που διεύθυνε όλη την πολεμική εκστρατεία στη Β. Πίνδο, εξέδωσε διαταγή που καθόριζε το σπάσιμο του αριστερού τομέα του μετώπου των ανταρτών, την κατάληψη μέσα σε 24 ώρες των κύριων σπριγμάτων της άμυνας του ΔΣΕ στο Μπούφι υψ. 1433, Αμμούδα υψ. 1546 και Αλεβίτσα υψ. 1583. Στη συνέχεια θα ακολουθούσε η προέλαση της 1ης Μεραρχίας προς την κύρια κορυφή του Γράμμου υψ. 2520. Τον τομέα αυτό του μετώπου τον υπεράσπιζαν τα τμήματα της 107ης Ταξιαρχίας με διοικητή τον Η. Ρούνη. Το κυριότερο βάρος των εχθρικών πιέσεων το δέχτηκαν τα τάγματα του Νικητίδη Νίκου (Κόλια) και του Αχ. Παπαϊωάννου. Για την αποτελεσματικότητα των επίμονων σκληρών μαχών στην αρχική φάση της επίθεσης σ' αυτόν τον τομέα ο Δ. Βλαντιάς γράφει στο βιβλίο του, *ΙΙλος τόμος*, έκδοση 1981 και στη σελίδα 89: «Στον αριστερό τομέα του μετώπου, οι 61 και 73 Ταξιαρχίες της XVης Μεραρχίας του αναπάλου, τέθηκαν εκτός μάχης κατά την πρώτη φάση της μάχης από τις 16 μέχρι τις 20 Ιούνη. Τις αντικατέστησε η 1η Μεραρχία τους για να τους δώσει χρόνο για να αναδιοργανωθούν και να συμπληρώσουν τα κενά τους».

Η Αλεβίτσα, υψ. 1583 απ' τις 16 Ιουνίου μέχρι τις 11 Αυγούστου έφραζε το δρόμο προέλασης του αναπάλου προς το εσωτερικό του Αν. Γράμμου. Για την διεξαγωγή και τη σκληρότητα των μαχών στον τομέα της Αλεβίτσας παραθέτω μερικές περικοπές παρμένες απ' το βιβλίο «Αρχηγείο Στρατού — ΔΙΣ», έκδοση 1970, σελ. 109.

«Ο διοικητής της XVης Μεραρχίας, διαβάζουμε, συνεφώνησε, ότι θα ήταν δυνατή η κατάληψις της υπό της XVης Μεραρχίας εντός του υπό σχεδίου «Κορωνίς» τασσόμενου χρονικού ορίου, αν όλα και ενωρίτερον».

Και πιο κάτω: «Η XV Μεραρχία δεν επέτυχε να φέρη εις πέρας την αποστολήν του ταχθέντος υπό του Β' Σώματος Στρατού χρονικού ορίου, τουτέστιν να καταλάβη την γραμμήν Αλεβίτσα — Αμμούδα — Μπούφι, και υπήρχε κίνδυνος να διακυβευθή χρονικώς η εφαρμογή του σχεδίου επιχειρήσεων «Κορωνίς» (Στο ίδιο, σελ. 125). «Εν τω μεταξύ τας απογευμαρινάς ώρας της 17ης Ιουνίου ο Διοικητής του Β' Σώματος Στρατού αποφάσισε την αναβολήν κατά μίαν ημέραν της ενάρξεως των κύριων επιχειρήσεων του σχεδίου «Κορωνίς» και ώρισεν η-

μέραν ενάρξεως τούτων την 20ήν Ιουνίου 1948, αντί της 19ης ως είχε αρχικώς ορισθεί» (Στο ίδιο, σελ. 125).

«Διά του Β' Σώματος Στρατού η κατάσταση εις τον Βόρειον Γράμμο δεν παρουσίαζε την αναμενόμενην ταχείαν και ευνοϊκὴν εξέλιξιν. Η XV Μεραρχία δεν είχε επιτύχει την προβλεφθεῖσαν πρόοδον, ως μη δυνηθεῖσα να καταλάβει τον αντικειμενικόν σκοπόν Αλεβίτσα – Αιμμούδα – Μπούφι, ὅσας ἀπὸ την ἡμέραν ενάρξεως των επιχειρήσεων θα ἀπετέλλει την βάσιν εξορμήσεως της Ιης Μεραρχίας διὰ την ἐναρξιν της δευτέρας φάσεως» (Στο ίδιο, σελ. 127).

Για τις επανειλημμένες ήττες που υπέστησαν τα υπέρτερα και άρρα εξοπλισμένα τμήματα του Κυβ. στρατού διαβάζουμε τα εξής:

«Η απρόσδοκτος ισχυρά αντίστασις των συμμοριτών επί της τοποθεσίας Αιμμούδα – Αλεβίτσα απεκάλυψε τας μεγάλας δυσχέρειας τας οποίας ἐπρόκειτο ν' ανημερώσει ο Εθνικός Στρατός ἐπὶ του Γράμμου» (Στο ίδιο, σελ. 130). «Οὕτω ἀντὶ ταχείας προελάσεως, αι Ι και XV μεραρχίαι εις τας κυρίας προσπάθειας περιέπεσαν εις άνισον αγώνα και ισχυρών οργανωμένων τοποθεσιών» (Στο ίδιο, σελ. 130). «Το γεγονός τούτο ννάγκασε το ΓΕΣ να εκτραπεί του αρχικοῦ σχεδίου, ως αρχικῶς συνελήφθη, διότι δεν υπήρχαν πλέον οι προϋποθέσεις, ἐπὶ των οποίων εβασίσθη τούτο» (Στο ίδιο, σελ. 130). «Αι κατά τας γενομένας συσκέψεις εκφρασθεῖσαι γνώμαι και αισιοδοξίαι διὰ την υπεράσπισιν της εξωτερικῆς αμυντικῆς τοποθεσίας των Κ/συμμοριτών, ἰδία εις την βόρειαν περιοχὴν Αιμμούδα – Αλεβίτσα, δεν ἐπραγματοποιήθησαν εν χρόνῳ και τόπο» (Στο ίδιο, σελ. 131).

Στο βιβλίον του Δ. Ζαφειρόπουλου «Αντισυμμοριακός αγών» και σπ. σελ. 389 διαβάζουμε: «Συνεχῆς αγώνας σώματος προς σώμα, διαδοχὴ ἀντεπιθέσεων και ἀπ' τις δυο πλευρές και κατὰ ἐπανάληψιν ανταλλαγῆς κυριότητος ψυμάτων, ἦταν τα κύρια χαρακτηριστικά γεγονότα ἐξαήμερου σκληροῦ και πολυδάπανου αὐτοῦ αγώνα. Προεβλήθη ὑπὸ των συμμοριτών πεισματικὴ ἀντίστασις με παρακινδυνευμένες και τολμηρές ἀντεπιθέσεις».

Η αντίπαλη στρατιωτικὴ ηγεσία, παρὰ το γεγονός ὅτι καθημερινὰ ἐβλεπε με τα ἰδια τα μάτια της τις επανειλημμένες ήττες που πάθαινε ἀπὸ ἕναν ολιγάριθμο και ελαφρὰ εξοπλισμένο στρατό, ωστόσο δεν ήθελε να αναγνωρίσει και να πει μια πραγματικὴ ἀλήθεια, ὅτι μπροστά της εἶχε να κάνει και πολεμοῦσε μ' ἕναν ικανὸ και ισχυρὸ επαναστατικὸ στρατό, που σαν τέτοιος ἦταν ο ΔΣΕ, ἀλλὰ συνέχιζε να ἀποκαλεῖ τους Ἕλληνας ἀντάρτες «συμμορίτες», ὅπως και οι γερμανοὶ κατακτητὲς κατὰ τον ἴδιο τρόπο ονόμαζαν ως «συμμορίας» τους ηρωικοὺς ἀντάρτες του ΕΛΑΣ.

*Γάλλος Πασχάλης απ' το Νεοτό-
ριο Καστοριάς, ΕΛΑΣίτης μέλος του
ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Υπερα-
σπιστής της Αλεβίτσας. Διοικητής
τάγματος του ΔΣΕ.*

Δεν καταλάβαινε ότι όλα αυτά τα περί «συμμοριτών» που επαναλάμβανε στην πραγματικότητα σήμαιναν τον αυτοεξευτελισμό των ίδιων των στρατηγών της και το ρεζίλεμα του στρατού που εκπροσωπούσε.

Η Δημοιρία μας ανατρέπει με επιτυχία επίθεση ενός ολόκληρου τάγματος

31 Ιούλη. Είναι η 39η μέρα που ο Κυβερνητικός Στρατός κάνει επανειλημμένες απεγνωσμένες προσπάθειες να καταλάβει τον Κλέφτη. Στα πλαίσια αυτά εντάσσονταν τώρα και η κινητοποίηση καινούργιων δυνάμεών τους, που έφτασαν την προηγούμενη μέρα και πήραν διάταξη κατά μήκος της αριστεράς όχθης του ποταμού Αώου. Ήταν η 36η Ταξιαρχία, που την αποτελούσαν τα 596, 565 και 566 τάγματα. Οι προθέσεις αυτής της Ταξιαρχίας ήταν φανερές, να επιτεθούν κι αφού

πρώτα καταλάβουν την κορυφογραμμή της Πέτρας Κατή, να συνεχίσουν την προέλασή τους χτυπώντας απ' τα νότια τα τμήματα του ΔΣΕ που υπεράσπιζαν τον Κλέφτη. Όλοι μας, μαχητές και διοικητές αναλαμβάνονται ότι ήρθε πια και για μας η ώρα της πολεμικής αναμέτρησης. Ωστόσο όλοι μας χωρίς εξαίρεση προϋποθέταμε και αναμέναμε ότι η κύρια επιθετική προσπάθεια αυτής της ταξιαρχίας θα εκδηλώνονταν απ' την κατεύθυνση της γέφυρας. (Βλ. σχεδ/μα 17, σελίδα 391-392).

Σε αντίθεση όμως με αυτό και τελείως απίθανο για μας, η αντίπαλη ηγεσία προτίμησε να επιθεθεί με τις κύριες δυνάμεις της απ' την πλευρά του Βρυσχωριού, αφού προηγουμένως τα τάγματα αυτά θα διέβαιναν τον ποταμό Αώο. Τον τομέα αυτό απ' την Πέτρα Κατή μέχρι το Παλιοσέλι τον ανέλαβε να τον υπερασπίσει ο Λόχος μας. Ένας λόχος με τον συνηθισμένο ελαφρό οπλισμό, που διέθετε, έπρεπε να αντιμετωπίσει μια ολόκληρη και πάνοπλη ταξιαρχία. Η διάταξη που πήρε ο λόχος μας ήταν η παρακάτω: Στο αριστερό μέρος, που βρίσκονταν και το κύριο ύψωμα της Πέτρας Κατή πήρε διάταξη μια διμοιρία με επικεφαλής το λοχαγό μας. Στο κέντρο η δική μας διμοιρία, ενώ η διμοιρία του Θ. Πάνου δεξιότερα, κοντά στο χωριό Παλιοσέλι. Η αρχική διάταξη περνούσε κατά μήκος αυτής της κορυφογραμμής με ασήμαντη οχύρωση. Απ' την προηγούμενη μέρα προειδοποιήθηκαν μαχητές και στελέχη να είναι πανέτοιμοι για την αναμενόμενη αυτή άνιση μάχη. Ότι για υποχώρηση δεν μπορούσε να γίνει λόγος, μια και πίσω μας ήταν ο Κλέφτης. Ήταν νύχτα όταν έγινε η διανομή του βραδινού συσσιτίου. Εφοδιαστήκαμε με νερό και ξηρή τροφή για την άλλη μέρα, επίσης με πυρομαχικά. Τα μεσάνυχτα, περίπου, μας δίνεται καινούργια διαταγή που έλεγε οι δυο διμοιρίες του Λόχου μας, η δικιά μας και του Θ. Πάνου να αλλάξουν θέσεις, να κινηθούν πιο μπροστά και να πάρουν διάταξη πιο κοντά στη δεξιά όχθη του ποταμού Αώου. Το θετικό αυτής της αλλαγής ήταν ότι αφήναμε την επισημασμένη κορυφογραμμή που αναπόφευκτα την άλλη μέρα θα δεχόνταν το πιο πολύ καυτό σίδερο απ' τα βαριά όπλα του αντιπάλου. Ενώ, απ' την άλλη, η καινούργια διάταξη που περνούσε τώρα μέσα από απότομες και σχετικά καλυμμένες πλαγιές ήταν τελείως ανοχύρωτη.

Έπαιρνε να χαράξει, όταν περνούσα απ' τη διάταξη της διμοιρίας για να διαπιστώσω επιτόπου την ετοιμότητα του τμήματος, να δώσω τις τελευταίες οδηγίες για την επικείμενη μάχη. Και να τώρα βρίσκομαι μπροστά σ' ένα τελείως απροσδόκητο και απρόοπτο συμβάν. Απ' την διμοιρία μας απουσίαζαν τρία άτομα, ανάμεσά τους ο ομαδάρχης Κ.

Τσώνης, ο μαχητής Β. Σούφλας, ο σύνδεσμός μου Δ. Νιαβής. Δεν θέλαμε να πιστέψουμε ότι λιποτάκτησαν, ωστόσο αποδείχτηκε ότι ήταν γεγονός.

Ήταν και οι τρεις συμπατριώτες απ' τα χωριά Ευρυτανίας, είχαν δείξει μέχρι τώρα καλή διαγωγή. Η πιο πιθανή εκδοχή θα πρέπει να θεωρείται η περίπτωση ότι αυτοί λιποτάκτησαν όχι με την πρόθεση να πάνε να παραδοθούν στον αντίπαλο, αλλά με σκοπό να πάνε να υπηρετήσουν στα τμήματα της Νότιας Ελλάδας. Αυτή την περίοδο στους μαχητές που προέρχονταν απ' την Θεσσαλία, απ' τη Ρούμελη υπήρχε μια νοσταλγία να γυρίσουν και να δράσουν στα τμήματα των περιοχών που προέρχονταν. Για μας έμεινε αίνιγμα πιο ακριβώς ήταν το κίνητρο που οδήγησε αυτούς τους μαχητές σ' αυτό το βήμα. Ωστόσο σ' όλες τις περιπτώσεις αυτό δεν άλλαζε την ουσία της λιποταξίας. Το γεγονός αυτό για ένα διοικητή διμοιρίας, σε στιγμές που όλες οι δυνατότητες είχαν μετρηθεί και ζυγιστεί, δημιουργούσε ένα σοβαρό επιπρόσθετο πρόβλημα. Δεν είχα ΠΕ διμοιρίας και να τώρα λίγες ώρες πριν την έναρξη της μάχης μια απ' τις τρεις ομάδες έμεινε ορφανή από διοικητή. Η κατάσταση αυτή με εξαναγκάζει να βρίσκομαι κοντά σ' αυτή την ομάδα, να εκτελώ και τα καθήκοντα του ομαδάρχη, να έχω κάτω απ' την άμεση επίβλεψή μου το οπλοπολυβόλο, μια και ο σκοπευτής του, ο νεαρός Δ. Μιχαλόπουλος ήταν τελείως άπειρος κι αδοκίμαστος. Πριν από λίγες μέρες είχε αναλάβει αυτή την υπεύθυνη θέση. Για τους αντάρτες τα πιο ισχυρά όπλα της ομάδας, της διμοιρίας και του λόχου ήταν τα οπλοπολυβόλα. Συχνά παρατηρούνταν ότι όχι μονάχα οι διοικητές βρίσκονταν δίπλα σ' αυτά, αλλά και στις περισσότερες περιπτώσεις οι ομαδάρχες, οι διμοιρίτες, οι λοχαγοί έπαιρναν στην μάχη μόνοι τους αυτά τα ομαδικά όπλα.

Έφεξε για τα καλά. Έχουμε μια ξάστερη καλοκαιριάτικη μέρα. Η απόσταση που μας χώριζε απ' το ποτάμι ήταν γύρω στα 1000-1100 μέτρα. Βλέπαμε πολύ καλά την πλατιά γαλάζια λωρίδα του βαθιού Αώου. Το νερό του ήταν τόσο ήσυχο που έμοιαζε ότι ήταν στάσιμο. Το ποτάμι του είχε πολύ νερό και μεγάλο βάθος, το θεωρούσαμε αδιάβατο. Αμφιβάλλαμε εάν ο αντίπαλος θα μπορούσε να το περάσει χωρίς τη χρησιμοποίηση ειδικών τεχνικών μέσων. Από δω πού βρισκόμαστε αρκετά καλά βλέπαμε πως οι ομαλές πλαγιές στην αντίθετη όχθη του ποταμού ήταν γεμάτες με κατασκηνώσεις, με εγκαταστάσεις διάφορων οπλικών συστημάτων και μέσων, υπήρχε συσσώρευση σημαντικών δυνάμεων του αντπάλου. Όλη αυτή η στρατοπέδευση είχε γίνει σε ανοικτό μέρος, σε λάκκες, σε χωράφια, τελείως ακάλυπτη. Δεν είχαν να

φοβηθούν από τίποτε, μια και γνώριζαν καλά ότι το πιο ισχυρό πολεμικό μέσο που διέθεταν οι αντάρτες ήταν το οπλοπολυβόλο, που η βολή του πέρα των 1000 μέτρων ήταν σχεδόν ακίνδυνη. Απ' αυτή τη βάση εξόρμησης ύστερα από λίγες ώρες θα ξεκινούσε μια μαζική επιθετική ενέργεια με κατεύθυνση τον Κλέφτη. Αναμενόταν η σημερινή μέρα να είναι απ' τις πιο καυτές. Το θέαμα που επακολούθησε και είδαμε επιβεβαίωσε την εκτίμηση αυτή. Ο ήλιος δεν πρόλαβε να ανεβεί πολύ ψηλά στον ορίζοντα και την πρώτη γεύση της σημερινής εικόνας του πολέμου την φέρνει ο ήχος της βοής απ' τα αεροπλάνα, που όσο πλησίαζε γινόταν πιο δυνατός. Η πολεμική εικόνα γίνεται πιο αισθητή και εκφραστική όταν οι εναέριοι πειρατές αμολούν το θανατηφόρο φορτίο τους πάνω στις θέσεις μας. Ρίχνουν ρουκέτες, βόμβες, ενώ άλλα παίρνουν στροφές, κάνουν βουπές, κατεβαίνουν χαμηλά, μυδραλιοβολούν συνεχώς να εξοντώσουν κάθε ζωντανή αντίσταση. Οι αεροπορικές επιδρομές γίνονται χωρίς διακοπή. Όταν το ένα σμήνος αποχωρεί το έργο το συνεχίζει κάποιο άλλο που έφτανε. Την ολοκληρωτική καταστροφή της αντίστασης των ανταρτών την αναλάμβαναν τώρα να την τελειώσουν τα επίγεια πολεμικά μέσα, τα πολυάρθρα πυροβόλα, οι όλμοι, τα αντιαερικά. Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός εφοδίαζε τον Κυβ. Στρατό με τόσο μεγάλη αφθονία πυρομαχικών, που μπορούσε να τα καταναλώνει χωρίς να τα μετράει και να τα υπολογίζει. Το σφυροκόπημα, που επακολούθησε, ήταν τόσο πυκνό και συχνό που ήταν αδύνατο να ξεχωρίσεις τους κρότους απ' τη βολή και τις εκρήξεις των οβίδων. Ακούγονταν ένα συνεχές ασταμάτητο μπουμπουνιτό. Το τρομερό αυτό θέαμα ερχόταν τώρα να συμπληρώσουν οι εστίες φωπές που εκδηλώθηκαν σε πολλά μέρη και που στη συνέχεια μεταβλήθηκαν σε πυρκαγιές. Ο χώρος των τριών αντερεισμάτων του Κλέφτη, του Ελεύθερου, της Πέτρας Κατή είχε ήδη σκεπαστεί μ' ένα μαύρο σύννεφο από καπνό και σκόνη.

Η διμοιρία του Λόχου μας που είχε διάταξη στην επισημασμένη και βραχώδη κορυφογραμμή Πέτρα Κατή είχε σημαντικές απώλειες. Ενώ η δική μας και του Θ. Πάνου αυτή τη φορά βρεθήκαμε λίγο πιο τυχεροί. Μας βοήθησε πολύ η τελευταία χθεσινοβραδινή αλλαγή της διάταξης, η μετακίνηση που κάναμε απ' την επισημασμένη κορυφογραμμή, προς πιο μπροστά.

Στη συνέχεια βλέπουμε ότι τα τμήματα του Κυβ. Στρατού που στρατοπέδευαν στην απέναντι όχθη του ποταμού να συγκεντρώνονται και να ετοιμάζονται από δυο μεριές να διαβούν τον Αώο. Αποδείχτηκε ότι στο ποτάμι αυτό υπήρχαν μέρη-πόροι, που επέτρεπαν τη διάβαση. Εί-

ναι σίγουρο ότι η υπόδειξη αυτών των πόρων έγινε από ντόπιους κατοίκους. Ένας από αυτούς τους σχηματισμούς, δύναμης τάγματος είχε συγκεντρωθεί στην άκρη του χωριού Βρυσοχώρι, ακριβώς αντίκρου από μας.

Ανενόηλοι και συνταγμένοι οι στραπώτες της εμπροσθοφυλακής μπαίνουν στο ποτάμι. Αν και γνωρίζαμε ότι η βολή των οπλοπολυβόλων μας σε απόσταση περίπου 1000 μ. δεν μπορούσε να προκαλέσει αισθητές απώλειες, ωστόσο η αγανάκτησή μας από ένα τέτοιο θράσος, που έμοιαζε ότι δεν πήγαιναν για το μέτωπο, αλλά σε κάποια μπάνια δεν έχει όρια. Δίνω εντολή να ανοιχτούν πυρά απ' τα οπλοπολυβόλα. Βλέπαμε καλά πως οι σφαίρες που ρίχναμε χτυπούσαν στον καθρέφτη του νερού. Διακρίναμε αρκετά καλά και τη μεγάλη διασπορά της βολής μας. Παρά το γεγονός ότι η βολή μας σε τέτοια απόσταση ήταν σχεδόν ακίνδυνη ωστόσο εξαναγκάζει τον αντίπαλο να σταματήσει προσωρινά αυτή την προσπάθειά του και να γυρίσει πίσω στο χωριό Βρυσοχώρι.

Η βολή του πυροβολικού και των όλμων του αντιπάλου που ακούθηκε δεν ήταν κάτι το αναπάντεχο για μας. Μας φάνηκε όμως παράξενο ένα άλλο φαινόμενο που έλαβε χώρα. Κι αυτό ήταν ότι οι οβίδες, που ρίχτηκαν δεν ήταν απ' τις συνηθισμένες, ανάμεσα σ' αυτές ήταν και καπνογόνες, οι οποίες μόλις έσκαζαν αμέσως έβγαине ολόκληρο σύννεφο μαύρου καπνού. Σε λίγα λεπτά η στενή κοίτη του Αώου έπαψε να φαίνεται. Με το πέρασμα του χρόνου δημιουργείται ένα πυκνό προπέτασμα καπνού, που σκέπασε όχι μονάχα την κοιλάδα του ποταμού, αλλά και ανέβηκε πιο πάνω προς τις κορυφές. Σ' αυτό το μαύρο σκότος — πίσσα βρεθήκαμε κι εμείς. Η υπόθεση έφτασε σε τέτοιο βαθμό που να μην μπορούμε να δούμε τον διπλανό μας σε απόσταση 2 μέτρα. Να βρεθούμε σε μια зоφερή κατάσταση αποπροσανατολισμού και ασάφειας, που μας έκανε να μην γνωρίζουμε πού είναι η Ανατολή, η Δύση, ο Βορράς, το μπροστά και το πίσω, το μέτωπο κ.λ.π. Το μοναδικό που μας έμεινε για τον προσανατολισμό ήταν ότι το μέτωπο είναι προς τον κατήφορο, ενώ τα μετόπισθεν προς την ανηφόρα. Σε όλα αυτά προστέθηκε και η απονικτική ατμόσφαιρα που προκάλεσε η βαριά μυρωδιά του καπνογόνου περιβάλλοντος, καθώς και οι συνέπειες απ' τις βλαβερές ουσίες και τα δηλητηριώδη αέρια που περιείχε το μίγμα των καπνογόνων βλημάτων, που μόλις αναπνέαμε μας έκαιγε τον λάρυγγα. Όλα αυτά μαζί, τουλάχιστον, πθικά και ψυχολογικά δημιουργούσαν μια ατμόσφαιρα χημικού πολέμου.

Με το πέρασμα του χρόνου το προπέτασμα καπνού αρχίζει να δια-

λύεται, να αδυνατίζει. Πριν ακόμα η ατμόσφαιρα φτάσει στη φυσιολογική της κατάσταση βρήκα την ευκαιρία να περάσω απ' τη διάταξη, να ελέγξω την κατάσταση, να ενθαρρύνω τους μαχητές, να τους δώσω τις τελευταίες οδηγίες. Διαπίστωσα ότι το πθικό τους ήταν ακμαίο. Δέχτηκα σωρό ερωτήσεις για το φαινόμενο που έλαβε χώρα, ιδιαίτερα για την αίσθηση που προκάλεσε η άσχημη και βαριά μυρωδιά. Τους υπενθύμισα ότι θα πρέπει να είναι πανέτοιμοι για την απόκρουση της αναμενόμενης επίθεσης. Να είναι άγρυπνοι να μην τους αιφνιδιάσει ο αντίπαλος, ότι σε όλες τις περιπτώσεις τα πυρά ενάντια στον επιτιθέμενο να ανοικτούν όσο το δυνατό από κονινή απόσταση. Να τον αφήσουν να πλησιάζει στα 20-30 μέτρα. Τους υπογράμμισα για υποχώρηση δεν μπορούσε να γίνει λόγος.

Απ' τα ψηλά μέρη είχε φύγει ο καπνός, αποκαταστάθηκε η ορατότητα στο έδαφος πιο πάνω απ' την κοίτη του ποταμού. Με αγωνία και με το δάχτυλο στη σκανδάλη, από στιγμή σε στιγμή περιμέναμε να μας πλησιάσουν οι επιτιθέμενοι. Ο χρόνος περνούσε και κάτι τέτοιο δε φαινόταν. Φτάσαμε στο σημείο να διερωτόμαστε, να μην μπορούμε να εξηγήσουμε τα αίτια αυτής της καθυστέρησης. Δεν ήταν τώρα η αγωνία μας που δεν είχε όρια, άρχισαν να προστίθενται και υποψίες για κάτι το απρόοπτο, μήπως βρεθούμε κυκλωμένοι, μήπως διεισδύσει κρυφά ο αντίπαλος στα μετόπισθέν μας κ.λ.π.

Είχε περάσει το μεσημέρι, όταν έφτασαν μέχρι τ' αυπά μας χαμηλές ανθρώπινες κουβέντες, ψιθυρίσματα. Καταλάβαμε ότι μας πλησιάζουν. Οι πυκνοί θάμνοι που υπήρχαν τους επέτρεπαν να κινούνται καλυμμένοι. Όπως είμασταν καμουφλαρισμένοι ανακρύσαμε να μας πλησιάζει η εμπροσθοφυλακή τους. Κινούνταν ακροβολισμένοι, προφυλακτικά. Είχαν πυκνή διάταξη σε βάθος, κινούνταν κατά ομάδες, δεν βιάζονταν, προσπαθούσαν να χρησιμοποιούν όσο το δυνατό καλύτερα την κάλυψη που τους πρόσφεραν οι θάμνοι. Επιδίωκαν να μας πλησιάσουν όσο το δυνατόν πιο κοντά. Ο Γ. Τσουλοχρήστος που ήταν δίπλα μου μου ψιθυρίζει στ' αυτή: «Ντιπ χαζοί είναι αυτοί, για ζουλάπια μας πέρασαν και θέλουν μ' αυτόν τον τρόπο να μας πιάσουν στα χέρια».

Αργότερα έγινε γνωστό ότι το επίκεντρο της κύριας επιθετικής ενέργειας του τάγματος του ανιπάλου βρίσκονταν στον τομέα που κρατούσε η διμοιρία μας, εδώ προβλέπονταν να γίνει το ένα ρήγμα, να αρχίσει η διείσδυση με κατεύθυνση τον Κλέφτη. Μόλις ακούστηκε η πρώτη ριπή του διπλανού μας οπλοπολυβόλου, μπήκε τέρμα στην αγωνία μας. Αυτό ήταν το σύνθημα να ανοικτούν ταυτόχρονα πυρά απ'

όλα τα όπλα μας. Τα πυρά μας που εκδηλώθηκαν από τέτοια κοντινή απόσταση, προκαλούν σημαντικές απώλειες στον αντίπαλο, του φέρνουν σύγχυση και πανικό, τον εξαναγκάζουν όχι μονάχα να σταματήσει την προώθησή του, αλλά και να συμπτυχθεί προσωρινά προς τα πίσω.

Εκεί με τις πολλές δυνάμεις που διέθετε, ανασυγκροτείται, αναδιοργανώνεται, ετοιμάζει νέα επίθεση, αναπτύσσεται για μάχη. Στο έργο αυτό τον διευκόλυνε το γεγονός όπ γνώριζε πια με ακρίβεια τη δική μας διάταξη. Προχωρούν μέσα στο δάσος όσο μπορούν απαρατήρητοι και την κατάλληλη στιγμή και με την πυκνή διάταξη που είχαν ανοίγουν πυρά, σπκώνονται όρθιοι, περνούν απευθείας στην έφοδο, ορμούν ίσια κατά πάνω μας να καταλάβουν τις θέσεις μας, να μας εξοντώσουν, να μας πιάσουν στα χέρια. Αυτή η ορμητική επιθετική ενέργειά τους συνδυάζεται με δυνατές φωνές, με απειλές: «ΑΕΡΑ! ΑΠΑΝΩ ΤΟΥΣ!, ΟΙ ΣΥΜΜΟΡΙΤΕΣ ΣΗΜΕΡΑ ΘΑ ΠΕΘΑΝΟΥΝ!». Οι ολιγάριθμοι μαχητές μας δεν πορούνται απ' τις απειλές, από το μεγάλο λεφούσι που πλησίαζε. Τους υποδέχονται με εύστοχα πυρά, δεν σκέφτονται για πίσω, κρατούν με πείσμα τις θέσεις τους. Σης απειλές που τους έστελναν οι αντίπαλοι απ' την άλλη μεριά απαντούν με το δικό τους τρόπο: «ΠΑΙΔΙΑ, ΧΤΥΠΑΤΕ ΤΟΥΣ ΦΑΣΙΣΤΕΣ! ΕΔΩ ΠΟΛΕΜΑΕΙ Ο ΔΣΕ!». Στην πορεία τα πράγματα παίρνουν δραματικές εξελίξεις. Σε μερικές μεριές της διάταξής μας οι φαντάροι της εμπροσθοφυλακής φθάνουν στη γραμμή άμυνάς μας, ανακατεύονται με τους δικούς μας. Πρώτος έρχεται στα χέρια με δυο φαντάρους ο ομαδάρχης μας Π. Σκαρλάτος, τους χτυπάει με το κοντάκι του όπλου και στη συνέχεια με τις κλωτσιές τους σπρώχνει στην κατηφόρα της πλαγιάς. Ο κοντόσωμος και πάντα ψύχραιμος κι ανδρείος Χρ. Βλαχάκης, είναι ένας απ' αυτούς της σθεναρής αντίστασης. Με το αυτόματο στο χέρι και από κοντινή απόσταση ρίχνει αδιάκοπα ριπές, χτυπάει τους επιτιθέμενους, προσπαθεί να βοηθήσει τους διπλανούς του. Μέσα σ' αυτή την ένταση της μάχης, δεν κατάλαβε πως δυο φαντάροι τον πλησίασαν πολύ κοντά. Ο ένας ορμάει και του πιάνει την κάννη του αυτομάτου, ενώ ο δεύτερος βαθμοφόρος, λοχίας ρίχνεται και τον πιάνει απ' το λαιμό. Ο πρώτος υποχωρεί όταν η αναμμένη κάννη του έκαψε το χέρι, ενώ ο άλλος με τα δυο του χέρια του σφίγγει το λαιμό με σκοπό να τον πνίξει. Και σ' αυτές τις στιγμές αυτός ο τολμηρός μαχητής μας δεν τα χάνει, βρίσκει τη δυνατότητα να σωθεί. Τραβάει το σαμποταριστικό ξίφος του και μ' αυτό χτυπάει επανειλημμένα το λοχία στην κοιλιά, τον εξαναγκάζει μισοπεθαμένο και πνιγμένο στο αίμα να πέσει κάτω. Σε παρόμοιες κρίσιμες καταστάσεις

βρέθηκαν πλάι του και οι νεαροί μαχητές μας Δ. Κύρκος, Δ. Μπέλλος και άλλοι και βγήκαν νικητές. Ωστόσο τα παραδείγματα που αναφέρουμε δεν ήταν οι μοναδικές μονομαχίες που έλαβαν χώρα σ' αυτή τη σημερινή μετωπική σύγκρουση.

Το οπλοπολυβόλο που το κρατούσε η δυάδα Μιχαλόπουλος-Τσουλοχρήστος δεν έμοιαζε ότι βρίσκεται σε χέρια άπειρων σκοπευτών. Και οι δυο τους απότοτοι απ' όσα συμβαίνει γύρω τους συνεχίζουν να βιάζονται αδιάκοπα, να θερίζουν τα πάντα μπροστά μας.

Αν και ήταν φανερό η δυνατή θέληση όλων μας να σταματήσουμε τον επιτιθέμενο, να διατηρήσουμε πάση θυσία τις θέσεις που κρατούσαμε, ωστόσο η υπεροχή που ο αντίπαλος διέθετε στο πεδίο της μάχης, 7-8 φορές μεγαλύτερη, του επιτρέπει να μας πιέζει με όλο και μεγαλύτερη ένταση. Κάνει προσπάθεια να διεισδύσει στη διάταξή μας, να βγει στα μετόπισθεν, να μας υπερφαλαγγίσει. Όλα αυτά έδειχναν ότι η κατάσταση από στιγμή σε στιγμή άρχισε σοβαρά να επιδεινώνεται. Δίνεται το σύνθημα: «ΠΑΝΤΖΕΡ, ΧΕΙΡΟΒΟΜΒΙΔΕΣ!», το οποίο μεταδίδεται απ' τους μαχητές μας πιο πέρα σε όλη τη διάταξη. Δίπλα σ' αυτά ξεπήδησαν και προστέθηκαν αυθόρμητα και άλλες φωνές από κάτω, όπως: «ΦΩΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΦΑΣΙΣΤΕΣ! ΧΤΥΠΑΤΕ ΤΟΥΣ ΜΠΟΥΡΑΝΤΑΔΕΣ!». Δεν χρειάζονταν τώρα για τους μαχητές μας να εξηγήσουμε τι σήμαιναν αυτές οι ξεχωριστές λέξεις «ΠΑΝΤΖΕΡ, ΧΕΙΡΟΒΟΜΒΙΔΕΣ». Ο τρομερός κρότος ενός πάντζερ που ακούστηκε, οι φλόγες και η δυνατή λάμψη, που έμοιαζε σαν αστραπή, ήταν το πρώτο μήνυμα εκδίκησης. Ακολουθούν οι εκρήξεις των χειροβομβίδων «ΜΙΑΣ», του όπλου αυτού, που σε τέτοιες φάσεις πολέμου είναι αναγνωρισμένο σαν το πιο αποτελεσματικό μέσο υπεράσπισης και άμυνας.

Παρά τη σθεναρή αυτή αντίσταση των αντισταση των μαχητών μας θα ήταν άγνωστο πώς θα εξελίσσονταν τα πράγματα πιο πέρα για τη διμοιρία μας, εάν σ' αυτές τις κρίσιμες στιγμές δεν μας συμπαραστέκονταν η διπλανή μας διμοιρία του Θ. Πάνου. Ο ανδρείος αυτός διμοιρίτης και πολύ κονινός φίλος μου μόλις αντιλήφτηκε την κρίσιμη κατάσταση που βρέθηκε η διμοιρία μας, παίρνει πρωτοβουλία, στέλνει μια ομάδα αυτοματιστών για ενίσχυση, ενώ ταυτόχρονα στρέφει αμέσως τα πυρά των τριών οπλοπολυβόλων του κατά του επιτιθέμενου. Σ' ένα απ' αυτά κάνει μόνος του τον σκοπευτή λέγοντας: «Χτυπάτε τους φασίστες να βοηθήσουμε, να σώσουμε τη διμοιρία του αδερφού και σύντροφου Μήτσου». Η πράξη αυτή έδειχνε τώρα την αλληλοβοήθειή που πάντα παρατηρούνταν και εκφράζονταν πρακτικά απ' τους διοικη-

τές του ΔΣΕ σε τέτοιες δύσκολες σπινιές της μάχης.

Τα εύστοχα και πλάγια πυρά της διμοιρίας του Θ. Πάνου που χτυπούσαν απ' τα νώτα τον επιτιθέμενο, του προκαλούν αισθητές απώλειες, του δημιουργούν προβλήματα, συμβάλλουν να σταματήσει η επιθετική του προσπάθεια προς τα μπρος. Δεν αργήσαμε να αντιληφθούμε κι εμείς τη χάλαρωση της έντασης των πυρών, την κάμψη της επιθετικότητας του αντιπάλου. Παίρνεται πρωτοβουλία να περάσουμε στην αντεπίθεση, να διώξουμε τον αντίπαλο που είχε γαντζωθεί μπροστά μας. Με μια δυνατή φωνή που ακούστηκε: «Αντεπίθεση!» οι μαχητές μας σηκώνονται απ' τις θέσεις τους, όρθιοι με τα όπλα στα χέρια ανοίγουν πυρά, περνούν στην αντεπίθεση, ενώ οι δυνατές φωνές τους: «ΑΕΡΑ, ΑΠΑΝΩ ΤΟΥΣ!» δεν σταματούν. Η εξέλιξη αυτής της αντεπίθεσης έφερε αποτελέσματα κάπ παραπάνω απ' όπι αναμέναμε. Γρήγορα έσπασε η πρώτη αντίσταση, ακολουθεί υποχώρηση προς τα πίσω, προς τον δασωμένο κατήφορο, ενώ στο πεδίο της μάχης εγκαταλείπονται διάφορα είδη, ακόμα και οπλισμός. Ανάμεσα στα λάφυρα ήταν ένα αμερικάνικο «ΤΟΜΣΟΝ, 3-4 ατομικά όπλα, ταινίες με σφαίρες, σακκίδια. Έχει σημασία να υπογραμμιστεί ότι μέσα στα τελευταία δεν υπήρχαν τρόφιμα, αλλά μονάχα απαραίτητα ατομικά είδη τουαλέτας, (σαπούνι, πάστες, αρώματα, καθρέφτες, τσιγάρα, ξυριστική μηχανή κ.λ.π.). Αυτό σήμαινε ότι ο αντίπαλος έλπιζε σε σύντομη και εύκολη νίκη, γι' αυτό δεν χρειάζονταν τρόφιμα. Ο ομαδάρχης Π. Σκαρλάτος είναι από σήμερα κάτοχος του αμερικάνικου ΤΟΜΣΟΝ. Στην κατάδιωξη συναντήσαμε 3-4 πτώματα φαντάρων, υποθέτουμε ότι στην πραγματικότητα οι νεκροί θα πρέπει να ήταν περισσότεροι. Σε αρκετές μεριές είδαμε ανθρώπινα αίματα. Είχαμε κι εμείς τραυματίες, ανάμεσά τους ο Κ. Σούφλας. Τους προθήσαμε αμέσως για το Σ. Επίδεσης.

Στην κίνησή μας προς τα μπρος τελείως απρόοπτα πέσαμε πάνω σε δυο φαντάρους. Είχαν κάνει λούφα μέσα σε κάπ θάμνους. Ξαπλωμένοι τα μπρούμυτα, φυλάγονταν να σηκώσουν κεφάλι να μην τους χτυπήσουν τα δικά μας πυρά. Δεν είχαν πάρει χαμπάρι ότι οι δικοί τους υποχώρησαν.

Η πρώτη κουβέντα που ακούσαμε ήταν: «Παιδιά μην μας σκοτώνετε!». Κατάγονταν και οι δυο τους απ' την περιοχή του Έβρου. Τους εξηγήσαμε να μην ανησυχούν μια και δεν έχουν να πάθουν τίποτε. Ότι οι αντάρτες δεν σκοτώνουν τους αιχμάλωτους. Μα και η εντολή που είχαμε ήταν ρητή γι' αυτό το θέμα.

Το να πάνει το τμήμα αιχμαλώτους στη μάχη, αυτό θεωρούνταν ένας απ' τους καλύτερους δείκτες επιτυχίας, ταυτόχρονα θα πρέπει να

υπογραμμιστεί ότι αυτό ήταν ένα πρόσθετο βάρος για τους διοικητές, το να βρουν ανθρώπους για τη φρουρά τους, για τη συνοδεία τους, πράγμα που για τους αντάρτες την ώρα της μάχης δεν ήταν και τόσο εύκολο να βρεθούν παραπανήσιοι μαχητές. Μ' έναν μαχητή μας και χωρίς να τους δέσουμε τους προωθήσαμε στο ΣΔ της Διλοχίας. Κατά τη λιγότερη παραμονή τους μ' εμάς άνοιξαν συζήτηση με τους μαχητές, ξεθάρρεψαν, σαν να ήταν παλιοί γνωστοί. Ένας απ' τους αιχμαλώτους που απ' τα διακριτικά που είχα στις επωμίδες κατάλαβε ότι είμαι αξιωματικός του τμήματος, ανάμεσα σ' άλλα μου έβαλε και την παρακάτω ερώτηση: «Κύριε ανθυπολοχαγέ, ήσουν τυχερός σήμερα, μια και θα βάλεις στην τσέπη σου έξι χρυσά κομμάτια». Ούτε εγώ, ούτε τα παιδιά καταλάβαμε τι εννοούσε μ' αυτό. Και μάλιστα στην αρχή παραλίγο να παρεξηγηθούμε, γιατί αυτή η ερώτηση μας φάνηκε σαν ειρωνεία. Μονάχα ύστερα από συμπληρωματική εξήγηση έγινε δυνατό να αναληφθούμε τι ήθελε να πει. Μας είπε ότι στον Κυβ. Στρατό υπήρχε τέτοια διαταγή που έλεγε ότι όποιος διοικητής έπανε έναν ανάρτη αιχμάλωτο η αμοιβή του ήταν τρεις λίρες. Κι ακόμα ένα περιστατικό που έλαβε χώρα. Μέσα σε ένα απ' αυτά τα σακκίδια – λάφυρα, βρέθηκε ένα παγούρι με ούζο. Ωστόσο κανένας δεν αποφασίζει να το δοκιμάσει, υποψιαζόμασταν ότι μπορεί να είναι δηλητηριασμένο. Το στείλαμε στο νοσοκόμο της Διλοχίας. Όπως μάθαμε αργότερα στη διοίκηση του τάγματος βρέθηκαν αμέσως ψυχραιμοί και χωρίς καμιά υποψία το κατανάλωσαν.

Με το ίδιο πείσμα και ανδρεία πολέμησε και η άλλη ομάδα της διμοιρίας μας με διοικητή το Χρ. Σέιτου που κρατούσε ένα ξεχωριστό βραχώδες ύψωμα, το οποίο βρίσκονταν ξεκομμένο και σε απόσταση από την υπόλοιπη διάταξη. Η ομάδα αυτή δέχτηκε επίθεση ενός ολόκληρου λόκου. Τους πλησίασαν πολύ κοντά, τους στρίμωξαν στο φυσικό αυτό προμαχώνα που κρατούσαν. Τους απειλούσαν ότι θα τους κάψουν με τα βαριά όπλα, τους φωνάζουν να βγουν έξω απ' τα βράχια και να παραδοθούν για να σωθούν. Ωστόσο παρά την ισχυρή πίεση που δέχονται οι μαχητές δεν υποκύπτουν, αντιστέκονται με πείσμα, για πολλή ώρα πολεμούν σχεδόν μισοκυκλωμένοι, δίνουν σκληρή μάχη, πολεμούν με όλα τα μέσα που διαθέτουν, ατομικά, αυτόματα, χειροβομβίδες, πάντζερ, ακόμα και πέτρες. Κρατούν απόρητο αυτό το φυσικό οχυρό, εξαναγκάζουν τον αντίπαλο τελικά να υποχωρήσει. Η διμοιρία μας έδωσε μια σημαντική επιτυχή μάχη.

Η επίθεση του αντιπάλου ανατρέπεται. Ένα ολόκληρο τάγμα του Κυβ. Στρατού σπάει τα μούτρα του και με σημαντικές απώλειες εξα-

ναγκάζεται να υποχωρήσει. Το αποτέλεσμα αυτής της μάχης όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, είναι δεδομένο, μα και ούτε θα πρέπει να θεωρείται σαν εξαίρεση. Η απεριόριστη ανδρεία και η δυνατή θέληση των μαχητών και διοικητών του ΔΣΕ έκαναν αυτόν τον αγνό λαϊκοεπαναστατικό στρατό ακατανίκητο, να κάνει πραγματικά θαύματα, να παρουσιάζει συχνά τέτοια λαμπρά παραδείγματα. Μια ομάδα των ανταρτών να ανατρέπει λόχο, η διμοιρία τάγμα, ο λόχος ταξιαρχία, το τάγμα μεραρχία του Κυβ. Στρατού.

Με την ίδια επιτυχία ανατράπηκε αυτή την ημέρα και η επιθετική προσπάθεια του άλλου τάγματος του Κυβ. Στρατού που είχε κινηθεί απ' την κατεύθυνση Καλύβια Κατή με σκοπό να καταλάβει την κορυφογραμμή της Πέτρας Κατή.

Τον τομέα αυτό τον κρατούσε η τρίτη διμοιρία του Λόχου μας με επικεφαλής το λοχαγό μας Γ. Σούλα. Ιδιαίτερα σημαντικές απώλειες είχε εδώ ο αντίπαλος απ' τα δικά μας ναρκοπέδια που είχαν στήσει οι σαμποταριστές μας. Ο Γ. Βοντίσιος (Γούσιος) στο βιβλίο του και στη

Σκαρλάτος Παναγιώτης του Γιάννη απ' το Κυριακοχώρι Φθιώπδας. ΕΠΟΝίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπηρετούσε στα τμήματα σαμποιέρ σαν ομαδάρχης και διμοιρίτης. Έπεσε στο Σκλύθρο Έδεσσας στις 23/12/48. Με Δύγμα της ΠΔΚ απ' τις 29/3/49 υπολ'γός ημνημένος νεκρός του ΔΣΕ.

Μιχαλόπουλος Μήτσος (στη φωτογραφία απ' τ' αριστερά) απ' την Αγία Τριάδα Αλμυρού. ΕΠΟΝίτης. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπηρετούσε στα τμήματα σαμποτέρ. Με Δίγμα της ΠΔΚ απ' ης 29/3/49 του απονεμήθηκε το «Μετάλλιο ανδρείας».

σελ. 391 γράφει σχετικά γι' αυτή τη μάχη: «Τάγμα του ανιπάλου που είχε αποπειραθεί να περάσει τον Αώο χτυπήθηκε, έπεσε σε ναρκοπέδια και γύρισε πίσω με πολλές απώλειες. Το ίδιο έπαθε και το άλλο τάγμα του που πέρασε απ' τον ποταμό Αώο απ' τα Καλύβια Κατή».

Ο 2ος Λόχος του Β. Χαρισόπουλου που είχε διάταξη στο αντέρεισμα πάνω από το χωριό Ελεύθερο αποκρούει σήμερα με επιτυχία δυο μαζικές επιθετικές ενέργειες του ανιπάλου. Είναι η 7η μέρα που συνεχίζει να κρατάει σταθερά απαραβίαστη τη γραμμή άμυνας του μετώπου σε τούτο τον τομέα.

Η διμοιρία του Θανάση Πάνου δίνει σήμερα μια σκληρή μάχη

Αναμφισβήτητα η ανατροπή και των δυο επιθετικών ενεργειών του ανιπάλου που απόβλεπαν στην κατάληψη της Πέτρα Κατή στην αρχή και στη συνέχεια να βγει στον Κλέφτη ήταν μια σημαντική πολεμική επιτυχία του Λόχου μας. Αποδείχτηκε όμως ότι αυτό δεν σήμαινε και το τέλος των σημερινών επιθετικών προσπαθειών του ανιπάλου.

Ο ήλιος είχε πάρει ήδη τον κατήφορο, έγερνε να φτάσει στον ορίζοντα των δυτικών κορυφογραμμών, όταν γινόμαστε μάρτυρες μιας

καινούργιας ισχυρής επιθετικής προσπάθειας του Κυβ. Στρατού στον τομέα μας. Πρώτα έφτασε ένα σμήνος τριών αεροπλάνων, τα οποία χωρίς κάποια προκαταρκτική αναγνώριση, παίρνουν στροφές και το ένα πίσω απ' το άλλο, κατεβαίνουν όσο μπορούν πιο χαμηλά, ρίχνουν βόμβες, ρουκέτες, βαρέλια με βενζίνη μυδραλλιοβολούν τις θέσεις μας. Μόλις αυτά αποχώρησαν, αμέσως έφτασαν άλλα δυο.

Γίνεται και σε μας φανερό ότι αυτή τη φορά την κύρια επιθετική του προσπάθεια ο αντίπαλος την κατευθύνει στον δεξιό τομέα του Λόχου μας με άμεσο στόχο να καταλάβει το δεσπόζον αυγοειδές ύψωμα κοντά στο χωριό Παλιοσέλι. Αυτό τον τομέα τον υπεράσπιζε η διμοιρία του Θ. Πάνου. Ακριβώς εδώ πέφτουν οι περισσότερες βόμβες, ρουκέτες, τα βαρέλια με τη βενζίνη, τα οποία μόλις έπεφταν στη γη έσκαζαν, ράνιζαν την επιφάνεια με αυτό το εύλεκτο υγρό, δημιουργώντας στην αρχή ξεχωριστές εστίες φωτιάς, που στη συνέχεια οι φλόγες μεταδίδονταν στα χόρτα, στα κλαριά, μετέβαλλαν την επιφάνεια του εδάφους σε γενική πυρκαγιά.

Το μικρό και όμορφο εκκλησάκι που ήταν χτισμένο στην κορυφή αυτού του υψώματος γκρεμίζεται απ' τις ρουκέτες, μεταβάλλεται σε σωρό από πέτρες. Μετά την αεροπορική επιδρομή το έργο της ολοκληρωτικής εξόντωσης των υπερασπιστών που κρατούσαν αυτό το ύψωμα και τη δημιουργία άνετων συνθηκών προέλασης του πεζικού την ανέλαβαν τα βαριά όπλα του αντιπάλου, τα πυροβόλα, οι όλμοι κ.λ.π. Και ενώ συνεχίζονταν αυτό το δυνατό σφυροκόπημα, από δω που βρίσκόμαστε απαντάμε με τα κιάλια ότι ένα ολόκληρο τάγμα του αντιπάλου έφτασε στις χαμηλές προσβάσεις αυτού του υψώματος και ζώνει σφιχτά όλη την περίμετρό του. Από εκεί αναπτύσσεται με πυκνή διάταξη, σχεδόν κατά ομάδες. Οι φαντάροι βαδίζουν τελείως ανενόχλητοι προς τα πάνω, προς την κορυφή, πρόκειται για ένα θέαμα που θύμιζε τουρκικό λεφούσι του περασμένου αιώνα. Όλα αυτά μας προκαλούν οργή, μίσος και αγανάκτηση.

Έφτασαν στα 200 περίπου μέτρα απ' τις θέσεις άμυνας της διμοιρίας του Θ. Πάνου, εκεί ακροβολίζονται, παίρνουν διάταξη μάχης. Περίμεναν την κατάλληλη στιγμή να περάσουν στην έφοδο. Εμάς μας χώριζε απ' αυτό το ύψωμα μια βαθιά χαράδρα, ενώ η απόσταση ήταν γύρω στα 1200 μέτρα.

Μια φωτοβολίδα που ρίχτηκε σήμαινε ότι το εχθρικό πυροβολικό μετέφερε τη βοή του στα μετόπισθεν, ταυτόχρονα αυτό ήταν και το συνθηματικό για το πεζικό να περάσει στην επίθεση. Ανοίγονται ταυτόχρονα πυρά απ' όλα τα όπλα. Οι φαντάροι σπκώνονταν όρθιοι, πυ-

ροβολώντας και φωνάζοντας δυνατά με τα γνωστά απειλητικά συνθήματα περνούν στην έφοδο. Για μας που με τα μάπα μας είδαμε τη κόλαση του πυρός που έλαβε χώρα, το πολύ σίδερο και η φωτιά που έπεσαν πάνω σ' αυτό το ανοχύρωτο ύψωμα, μας ήταν αδύνατο να πιστέψουμε ότι έμεινε ζωντανή ψυχή πάνω σ' αυτό. Νιώθουμε μεγάλη ικανοποίηση, συγκίνηση μα και περηφάνεια όταν ακούμε απαντητικά πυρά, όταν μέσα απ' αυτό τον τόπο, που καίγονταν, να ξεφυτρώνουν ζωντανοί άνθρωποι να μάχονται παλικαρίσια, να μην τους τρομάζει το μεγάλο λεφούσι που ξεχύθηκε κατά πάνω τους, να μη σκέφτονται για πίσω, να πολεμούν με το ίδιο πείσμα, ακόμα και όταν οι πολυάριθμοι φαντάροι τους πλησίασαν στα 15-20 μέτρα.

Η ψυχή και η καρδιά της άμυνας είναι ο ίδιος ο διμοιρίτης, όρθιος, με το αυτόματο στο χέρι, ψηφώντας το χαλάζι των εχθρικών πυρών, ρίχνει αδιάκοπα ριπές, καλεί τους μαχητές να προτάσσουν αντίσταση, να ακολουθήσουν το παράδειγμά του.

Σ' αυτές τις στιγμές, παρόλο που η δική μας διμοιρία είχε μπροστά της απλωμένο δικό της «τραχανά», δίνω εντολή σε όλους τους μαχητές της δεξιάς ομάδας που είχαν ατομικά όπλα και στο οπλοπολυβόλο να βάλουν μόνιμο κλεισιοσκόπιο 1200 μέτρα και να στρέψουν τη βολή τους προς τα εκεί. Να χτυπήσουν τον επιτιθέμενο, να συμπαρασταθούν στους συναγωνιστές της άλλης διμοιρίας του συναγωνιστή μας Πάνου. Είχαμε υποχρέωση γι' αυτό, μα και δεν ξεχνούσαμε τη βοήθεια που μας πρόσφεραν οι ίδιοι τις πρωινές ώρες. Για λίγο πήρα το όπλο μόνος μου στα χέρια. Στο Λόχο μας όλοι αναγνώριζαν και μιλούσαν για τη σταθερότητα και την ευστοχία της δικής μου βολής. Οι τροchioδεικτικές σφαίρες που ρίχναμε κατά καιρούς επιβεβαίωναν αυτή τη σταθερότητα και την ευστοχία του σκοπευτή. Πεισθήκαμε ακόμα μια φορά ότι στα 1200 μέτρα η βολή απ' τα οπλοπολυβόλα τύπου «ΜΠΡΕΝΤ» δεν ήταν τελείως ακίνδυνη και γίνονταν πιο αισθητή όταν αυτή έρχεται απ' τα νώτα.

Όλα αυτά μαζί έκαναν τον επιτιθέμενο να κάμψει την ορμηικότητά του, να καλμάρει, να σταματήσει την προώθησή του προς τα μπρος, να συμπυκωθεί προσωρινά λίγο πιο πίσω, να γαντζωθεί σε άλλες θέσεις και από εκεί να διεξάγει ανταλλαγή πυρών.

Η μάχη αυτή έδειξε ότι οι 20 περίπου αντάρτες της διμοιρίας του Θ. Πάνου που είχαν απομείνει, οι αποκαλούμενοι απ' τους αναπάνους «κ/συμμορίτες» ήταν αρκετοί να ανατρέψουν ένα ολόκληρο τάγμα με διοικητές μορφωμένους αξιωματικούς, να το εξαναγκάσουν να καλέσει πάλι την αεροπορία, τα αμερικάνικα δεκανίκια για να μπορέσουν

να καταλάβουν αυτό το μικρό κι ανοχύρωτο υψωματάκι.

Το στεφάνι του ήλιου πλησίαζε να κρούξει τις δυτικές κορφές του Πάπιγκου, όταν έφτασαν δυο αεροπλάνα και όλα αρχίζουν ξανά απ' την αρχή. Στο ύψωμα αυτό ρίχνονται βόμβες, ρουκέτες, βαρέλια με βενζίνη, μυδραλλιοβολείται, ξανά φλόγες, πυρκαγιά, το έδαφος ξανα-σκάφεται, σπκώνεται σύννεφο με καπνό, με σκόνη. Με την αποχώρηση των εναέριων πειρατών, ακολουθεί καινούργια ισχυρή επίθεση.

Ωστόσο κι αυτή τη φορά ο πολυάριθμος αντίπαλος δεν μπόρεσε να προελάσει ανενόχλητα, όπως υπολόγιζε. Μέσα απ' τις φλόγες και τους καπνισμένους θάμνους βρέθηκαν και ξεφύτρωσαν πάλι μερικοί υπερασπιστές με επικεφαλής το διμοιρίτη, ανοίγουν και πάλι πυρά, αποτέκονται, προτάσσουν σθεναρή αντίσταση. Τα δικά μας πυρά συνεχίζουν να τους συμπαραστέκονται. Ο νεαρός σκοπευτής μας Δ. Μιχαλόπουλος δεν αποχτάει τώρα μονάχα πρακτική εξάσκηση, μα και πείθεται για τις μεγάλες αξίες του οπλοπολυβόλου «ΜΠΡΕΝΤ» όταν αυτό βρίσκει σε σταθερά χέρια.

Σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες συνεχίζουν να αγωνίζονται οι ανδρείοι μαχητές αυτής της διμοιρίας. Τους είχαν ζώσει απ' όλες τις πλευρές. Η μάχη γίνεται από κοντινή απόσταση. Τους πλησίασαν, τους φωνάζουν να παραδοθούν. Αυτοί συνεχίζουν να αντιστέκονται. Την τελευταία αντίσταση προβάλλουν οι 6-7 υπερασπιστές που είχαν ταμπουρωθεί γύρω απ' το σωριασμένο εκκλησάκι. Έπαιρνε να θαμπώσει, όταν άρχισαν να συμπύσσονται. Η δική μας βολή συνεχίζει να τους συμπαραστέκεται.

Υπήρχαν σ' αυτή τη μάχη απώλειες. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο Ζήσης Κούκος απ' τον Άγιο Δημήτριο Καστοριάς. Τραυματίστηκε επίσης ο ΠΕ αυτής της Διμοιρίας Μπαμπλέκης Γιώργος απ' την Τσαρίτσανη.

Η νύχτα μετά τη μάχη

Σκοτείνιασε για τα καλά, τα όπλα πούχκισαν, τη φυσιογνωμία του μετώπου, τον τόνο του πολέμου σε τούτο το χώρο συνεχίζουν να τη δίνουν οι ξεχωριστές εστίες φωτιάς που ακόμα είχαν παραμείνει ζωντανές και οι φωτοβολίδες που συχνά εκτόξευε στον ουρανό ο αντίπαλος.

Πολλές είναι οι φροντίδες των ανταρτών μετά το τέλος της μάχης και τον ερχομό της νύχτας. Την περίμεναν να τους καλύψει να λύσουν

μια σειρά καίρια προβλήματα. Έτσι αναφέρεται και στο γνωστό τραγούδι που συχνά αντηχούσε: «Να κατακάτσει ο κουρνιαχτός να σκωθεί η αντάρα, να μετρηθούν τ' ασκέρια μας να δούμε πόσοι λείπουν...».

Με την προσθήκη ότι όχι μονάχα να μετρηθούν αυτοί που έλειπαν, αλλά και εκείνοι που είχαν μείνει να τροφοδοτηθούν, να εξοπλιστούν, να προετοιμαστούν για την αναπόφευκτη επόμενη μάχη. Η ολοήμερη ένταση των νEURων, η κούραση, η αϋπνία, οι ταλαιπωρίες και οι τόσες άλλες αγωνιώδεις προσπάθειες της ολοήμερης μάχης απαιτούσαν να βρεθεί τρόπος και χρόνος για κάποια μικρή ανάπαυση, για την τόνωση των εξαντλημένων δυνάμεών μας. Το πιο τρομερό δεινό σ' αυτές τις καλοκαιριάτικες μέρες ήταν το ανυπόφορο μαρτύριο της δίψας. Η έλλειψη νερού, η πολλή ζέση, ο καπνός και η σκόνη, που είχαμε καταπιεί, έκαναν τον οργανισμό μας να μην είναι πια σε θέση να παράγει σάλιο, να στεγνώνουν και να σουφρώνουν τα χείλια μας, να ξεραίνεται ο λάρυγγας, με πολύ δυσκολία να κατορθώνουμε ν' ανοίγουμε το στόμα μας.

Σε λίγο έφτασε στη διάταξή μας ο λοχαγός Γιώργος Σούλας. Μας έφερε τις τελευταίες οδηγίες για την αυριανή μάχη. Πριν έρθει σ' εμάς είχε συναντηθεί με τον ταγματάρχη. Αυτός και μας είπε ότι όλες οι επιθετικές σημερινές προσπάθειες του ανπαλίου να καταλάβει την Πέτρα Κατή και να βγει στον Κλέφτη αποτύχαν. Μοναδική εξαίρεση ήταν η ασήμαντη προώθησή του στο δεξιό τομέα με την κατάληψη ενός μικρού αυγοειδούς υψώματος. Η διάταξη του Λόχου παρέμεινε σχεδόν η ίδια με μια μικρή διόρθωση στον τομέα που κρατούσε η διμοιρία του Θ. Πάνου. Μας εξήγησε ότι και η αυριανή μάχη αναμένεται να είναι εξίσου σκληρή. Δεν μας υποσχέθηκε κάποια ενίσχυση και πρόσθεσε ότι για σύμπτυξη προς τα πίσω δεν μπορεί να γίνεται λόγος, ότι θα πρέπει να κρατήσουμε τις θέσεις και να μην επιτρέψουμε στον αντίπαλο να βγει στον Κλέφτη και να χτυπήσει τα εκεί μαχόμενα τμήματά μας απ' τα νώτα. Μας υποσχέθηκε ότι γρήγορα θα έρθει συνεργείο της επιμελητείας να μας εφοδιάσει με τρόφιμα, με πυρομαχικά, με νερό. Κι όπως πάντα σεμνός, ο λοχαγός μας, φεύγοντας για επίσκεψη στις άλλες διμοιρίες με αποχαιρέτησε με χειραψία λέγοντας: «Συν. Μήτσο, ελπίζω και αύριο να μην τους αφήσετε να περάσουν». Ποιος όμως μπορούσε αυτή τη στιγμή να μαντέψει ότι αυτός ο αποχαιρετισμός θα ήταν και ο τελευταίος, ο στερνός χωρισμός μας.

Σε λίγο εδώ στη διάταξη της διμοιρίας μας ήρθε με το μουλάρι φορτωμένο ο ημιονηγός Γ. Παπαδόπουλος. Πρώτα ξεφορτώθηκαν τα

γκιούμια με το φρέσκο νερό κι αμέσως άρχισε η διανομή. Ξεπλύναμε τα στόματά μας, πήραμε την πρώτη δροσιά, βρέξαμε για τα καλά το λάρυγγά μας, νιώσαμε την πρώτη ανακούφιση. Ακολουθεί η διανομή του ψωμιού, του ζεστού φαγητού που μας έφερε μέσα σε ειδικά κλειστά δοχεία. Δεν ήταν μικρό πράγμα, στην πρώτη γραμμή του μετώπου, να έχει ο μαχητής τη δυνατότητα να πάρει στην καρβάνα του ζεστό φαγητό. Ο ολιγάριθμος μηχανισμός της επιμελητείας της Διλοχίας μας, όλοι τους χωρίς εξαίρεση επιμελητές, επιλοχίας, ημιονηγοί, μάγειρες κ.λ.π. ήταν καλά οργανωμένοι, με πειθαρχία. Δούλευε εντατικά, συνειδητά, έκανε το παν για την καλύτερη και έγκαιρη τροφοδότηση του τμήματος.

Πολλά χρωστούμε γι' αυτό στον επιμελητή της Διλοχίας μας Τάσιο Περδίκη, στον εξαιρετικό αυτό αγωνιστή, ικανό οργανωτή και καλό άνθρωπο. Αρκετά χαρακτηριστικό απ' αυτή την άποψη είναι το πώς αυτός ο αγωνιστής σκέφτηκε και βρήκε τον τρόπο να εξασφαλίζει με την απαραίτητη ποσότητα νερού μια ολόκληρη Διλοχία που η διατάξη της βρίσκονταν μακριά από πηγές. Μόλις πήραμε διάταξη στο Γράμμο πήγε σ' ένα διπλανό βλάχικο χωριό, βρήκε 4 μεγάλα γκιούμια από γάλα, τα έπλυνε, τα επισκεύασε μόνος του, διάλεξε ειδικά ένα δυνατό μουλάρι, σ' αυτό φορτώνονταν συνεχώς τα γκιούμια με φρέσκο νερό και κατ' αυτόν τον τρόπο εφοδίαζε όλη τη Διλοχία με νερό σ' όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων του Γράμμου.

Οι ημιονηγοί της Διλοχίας μας, όπως οι Βασιλειάδης, Βήτσας, Ιορδ. Βόλτσις, Π. Κυριακίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Π. Παπαδόπουλος και άλλοι, αν και ηλικιωμένοι έδειχναν πραγματικό ηρωισμό στην υπηρεσία τους. Δεν ήταν μικρό πράγμα να ξεκινάς απ' τους Πάδες με τα ζώα μόλις σκοτεινιάζει, να κάνεις πορεία και να περνάς απ' τα δύσβατα μονοπάτια του Σμόλικα, μέσα στο δάσος και χωρίς φρουρά, να φτάνεις στο χώρο που Κεράσοβου που ήταν η κεντρική επιμελητεία και με φορτωμένα τα ζώα την ίδια βραδιά να επιστρέφεις στη βάση σου.

Η έλλειψη εφεδρειών υποχρεώνει τους αντάρτες να περάσουν σε παθητική άμυνα

Η κατάληψη του μικρού υψώματος απ' τον αντίπαλο, που έγινε δυνατή ύστερα από ολοήμερη μάχη και του κόσπσε σημαντικές απώλειες ήταν μια επιτυχία τοπικής σημασίας, είχε άμεσα σχέση με την τεράσια υπεροχή που δίδεται ο Κυβ. Στρατός σε έμπυκτη δύναμη και πολεμικά

Περδίκης Τάσιος απ' τον Ασωπό Λακωνίας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Επιμελητής της Διλοχίας σαμποτέρ. Υπολοχαγός του ΔΣΕ.

Γιαπαδόπουλος Γιώργος απ' το Σγκρέλι Ευρυτανίας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπηρετούσε στα τμήματα σαμποτέρ.

Νιερέκας Βασίλης απ' τα Φίλια Καρδίτσας. Στέλεχος του ΕΑΜ στην κατοχή. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Πολιτικός Επίτροπος Διλοχίας Σαμποτέρ.

Μαγκούφης Γιώργος (Ναύαρχος), ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. ΠΕ λόχου Σαμποτέρ. Λοχαγός του ΔΣΕ.

μέσα. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε να αλλάξει, εάν εμείς διαθέταμε έστω και κάποια ασήμαντη εφεδρική δύναμη, που θα μας επέτρεπε να οργανώσουμε αντεπίθεση και να το ανακαταλάβουμε. Εάν η Διλοχία μας είχε στη διάθεσή της έστω και μια μικρή εφεδρική δύναμη στα όρια των δυο-τριών ομάδων και την κατάλληλη σπγμή πς έβαζε στη μάχη, οργανώνοντας αντεπίθεση, στα σίγουρα και με μεγάλη ευκολία ακόμα μια φορά σήμερα θα ξαναέριχνε στη κοιλάδα του ποταμού Αώου ολόκληρο τάγμα του ανηπάλου.

Για το ότι η διοίκηση της Διλοχίας δεν κράτησε κάποια εφεδρεία, δεν ήταν ότι δεν καταλάβαινε τη σημασία της και δεν γνώριζε τους κανόνες της πολεμικής τέχνης, αλλά αυτό υπαγορεύτηκε αποκλειστικά απ' το μεγάλο μήκος του τομέα του μετώπου που διατάχθηκε να υπερασπιστεί.

Την έλλειψη εφεδρείας στο τμήμα μας δεν πρέπει να τη βλέπουμε σαν ξεχωριστή περίπτωση, αλλά σαν ένα γενικό φαινόμενο που αυτή την περίοδο παρατηρούνταν σχεδόν σ' όλα τα τμήματα του ΔΣΕ, που πολεμούσαν στο Γράμμο. Πρόκειται για μια περίοδο που η αριθμητική δύναμη του ΔΣΕ είχε μειωθεί σημαντικά ύστερα απ' τις πολύμερες μάχες, ενώ απ' την άλλη, δεν υπήρχαν κάποιες άλλες πηγές για να πάρει καινούργιες ενισχύσεις. Αυτό ακόμα είχε άμεσα σχέση και με το γεγονός ότι αυτή την περίοδο ο Κυβ. Στρατός είχε κάνει ένα μεγάλο ρήγμα στον τομέα του κεντρικού μετώπου, είχε προωθηθεί σημαντικά και είχε φτάσει μέχρι το Εφταχώρι και τη Φούρκα και ετοιμάζονταν να διαβεί τον Σαραντάπορο για να βγει στο Μπουκέτσι και στη συνέχεια να προελάσει μέσω Αρένας προς την υψηλή κορυφή του Γράμμου.

Η απειλητική αυτή κατάσταση που δημιουργήθηκε, εξανάγκασε την ηγεσία του ΔΣΕ να πάρει επείγοντως μέτρα, να μεταφέρει σημαντικές δυνάμεις στον τομέα του ρήγματος, με σκοπό να σταματήσει την επέκταση του κακού, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα την εξασθένηση της αμυντικής ικανότητας των τμημάτων στους τομείς του μετώπου. Αυτό ακόμα σήμαινε ότι τα αντάρπικα τμήματα, που δρούσαν στο Γράμμο, έφτασαν σε τέτοιο στάδιο να μην έχουν τη δυνατότητα να κρατούν στη διάθεσή τους εφεδρείες, εκείνο το απαραίτητο εργαλείο που θα τους επέτρεπε να κάνουν αντεπιθέσεις για ανακαταλήψεις υψωμάτων. Τους αφαιρέθηκε οριστικά εκείνος ο μοχλός της τακτικής της ενεργητικής άμυνας που εφάρμοζαν μέχρι τώρα και τους επέτρεπε να παρουσιάζουν πραγματικά θαύματα. Εξαναγκάζονται να περάσουν στην τακτική της παθητικής άμυνας. Αυτό ακόμα σήμαινε ότι η πρωτοβουλία στο πεδίο των μαχών διαδοχικά περνούσε στα χέρια του ανηπάλου.

1 Αυγούστου. Πριν ακόμα φέξει μαχητές και διοικητές βρίσκονται στις καθορισμένες θέσεις μάχης. Καμουφλαρισμένοι και πηρώντας πλήρη ακινησία περίμεναν την ώρα της αναμέτρησης. Οι νυχτερινοί αέρηδες των βουνών είχαν ήδη καθαρίσει την ατμόσφαιρα και τον ουρανό απ' τα χθεσινά κατάλοιπα της μάχης. Ο ήλιος που βγήκε φωτίζει γενναϊόδωρα τα πάντα, ενώ οι καυτερές καλοκαιριάκες ακτίνες του γίνονται αισθητές απ' την πρώτη σπινθή. Δεν είχαμε καμιά αμφιβολία ότι και η σημερινή πολεμική δοκιμασία θα είναι άνιση και σκληρή. Οι προβλέψεις, οι ανησυχίες μας δεν άργησαν να επαληθευτούν.

Ας δούμε, όμως, από επίσημες πηγές του αντπάλου, πόσες και ποιες δυνάμεις του Κυβ. Στρατού είχαμε αντιμέτωπες μπροστά μας και ποιο θα ήταν το καθήκον τους. Στο βιβλίο «ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ – ΔΙΣ», διαβάζουμε: «Το Α' Σώμα Στρατού διέταξε την 36η Ταξιαρχία, όπως από το πρωί της 1ης Αυγούστου συνεχίσει την επιθετική της κίνηση επί των κατευθύνσεων Βρυσοχώρι – Παλιοσέλι – Πέτρα Κατή και ύψωμα 1168 – Προφήτης Ηλίας Πάδες προς υποβοήθησιν της κύριας κατά του Κλέφτη επιθέσεως της 75ης Ταξιαρχίας» (Έκδοση 1970, σελ. 231).

Αυτό επιβεβαιώνει ότι ο τομέας Πάδες – Πέτρα – Κατή Παλιοσέλι που κρατούσε ο Λόχος μας δεχόνταν επίθεση από ολόκληρη την 36η Ταξιαρχία. Αυτό προκαθόριζε τι είδος άνιση μάχη έδιναν αυτή την ημέρα οι άνδρες του τμήματός μας, που συνοπτικά σήμαινε ότι ο Λόχος μας δεχόνταν επίθεση 9 πάνοπλων λόχων του Κυβ. Στρατού. Σε η αντίξοες συνθήκες βρέθηκε το τμήμα μας αυτή τη φορά δε φαίνεται μονάχα απ' αυτή την ασύγκριτη τεράστια υπεροχή σε αριθμητική δύναμη του αντπάλου, που αναφέρουμε. Οι συνθήκες αυτής της άνισης πολεμικής αναμέτρησης γίνονται πιο τρομακικές, εάν στα παραπάνω προστεθεί η απόλυτη κυριαρχία του αντπάλου στο πεδίο της μάχης σε βαριά όπλα, (αεροπορία, πυροβολικό, όλμους, βαριά πολυβόλα κ.λ.π.), μια και τα τελευταία ολότελα απουσίαζαν απ' το Λόχο μας.

Οι «Γαλατάδες» που απ' τις πρωινές ώρες εμφανίστηκαν στον ουρανό και η διαρκής αναγνώριση που κάνουν στον τομέα της διάταξής μας είναι οι πρώτες ενδείξεις για τις αναμενόμενες ενταπκές πολεμικές δραστηριότητες του αντπάλου. Σε λίγο πειστήκαμε και στην πράξη ότι και σήμερα επαναλαμβάνεται το χθεσινό πολεμικό σκηνικό και μάλιστα με μεγαλύτερη ένταση και μαζικότητα. Η πρώτη φάση της πολεμικής παράστασης γίνεται όπως πάντα με την εμφάνιση των αεροπλά-

νων, που ρίχνουν βόμβες, ρουκέτες, βαρέλια με βενζίνη, μυδραλλιοβολούν. Επίκεντρο της σημερινής αεροπορικής επιδρομής είναι το τρίγωνο των αντρεϊσμάτων Κλέφτης — Πέτρας Κατή — Ελεύθερο. Η σημερινή πολεμική δραστηριότητα της αεροπορίας είχε ξεπεράσει σε ένταση κάθε προηγούμενο, ήταν μεγάλης διάρκειας, μας φάνηκε ότι δεν θα τελειώσει ποτέ. Ακολουθεί το σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' τις πολυάριθμες πυροβολαρχίες και ολμαρχίες.

Απ' αυτά τα συνεχή και δυνατά μπουμπουνιά ακούγονταν μια σύμμικτη συνεχή βοή κι ένας τρομερός ορυμαγδός. Το έδαφος γύρω μας ανασκάπεται, τα δέντρα, τα χόρτα τυλίγονται μέσα στις φλόγες, εστίες δημιουργούνται ξεχωριστών πυρκαγιών. Στο ενδιαμέσο ρίχνονται και καπνογόνα βλήματα με δηλητηριώδη αέρια. Ένα πυκνό σύννεφο από καπνό και σκόνη αρχίζει να σκεπάζει αυτό το χώρο, που συνεχώς μεγαλώνει και πυκνώνει. Ανασαιίνοντας καταπίνουμε σκόνη και δηλητηριώδη καπνό. Η αποπνικακή μυρωδιά της καπνογόνας ουσίας μας φέρνει σε απόγνωση. Που βρίσκονταν αυτή η υπομονή, από πού αντλούσαν αυτή η αντοχή;

Στον τομέα μας με ιδιαίτερη ένταση σφυροκοπείται η βραχώδης κορυφογραμμή Πέτρα Κατή πάνω απ' το χωριό Πάδες. Τον τομέα αυτό τον κρατούσε η 3η διμοιρία μας με επικεφαλής το λοχαγό Γ. Σούλα. Οι βόμβες, οι ρουκέτες, οι οβίδες που πέφταν και σκάζανε πάνω στους πέτρινους βράχους δημιουργούν πέτρινα συντρίμια, τα οποία σκορπούν άγρια προς όλες τις κατευθύνσεις, προκαλούν σημαντικές απώλειες στη διμοιρία αυτή, ιδιαίτερα σε τραυματίες.

Το τεχνητό νέφος που δημιουργήθηκε απ' τον καπνό, απ' τη σκόνη των εκρήξεων περιορίζει σημαντικά την ορατότητά μας μπροστά. Μονάχα όταν ακούσαμε τη μαζική εκδήλωση των εχθρικών πυρών καταλάβαμε ότι η επίθεση άρχισε. Τα πυρά είναι πολύ πυκνά, οι σφαίρες πέφτουν σαν χαλάζι, οι ριπές που ρίχνονται περνούν πάνω απ' τα κεφάλια μας και θερίζουν τα κλωνάρια των δέντρων. Καίγεται το πελεκούδι, όταν στη μάχη παίρνουν μέρος και τα δικά μας απαντητικά πυρά. Ήρθε και η αποφασιστική στιγμή όταν οι επιτιθέμενοι φαντάροι από απόσταση 60-70 μέτρα σπκώνονται όρθιοι και περνούν στην έφοδο. Ακούμε καλά τα γνωστά απειλητικά συνθήματα, «Βούλγαροι θα πεθάνετε» και άλλα παρόμοια. Σ' αυτές τις στιγμές μπαίνει στη μάχη όλο το δικό μας πολεμικό δυναμικό, τα οπλοπολυβόλα, τα αυτόματα, οι χειροβομβίδες, τα πάντζερ και μαζί μ' αυτά η ακλόνητη θέλησή μας να μην αφήσουμε να περάσει ο Κυβ. Στρατός για τον Κλέφτη. Αυθόρμητα αντηχούν τα συνθήματά μας: «Φωτιά στους φασίστες! Χτυπάτε

τους μπουραντάδες!» κ.λ.π. Είναι κι αυτά μια συμπληρωματική ηθική ενθάρρυνση. Σε ξεχωριστά σημεία οι επιπθέμενοι φαντάροι της εμπροσθοφυλακής φτάνουν και πατούν στη γραμμή των θέσεών μας, συγκρούονται από κοντινή απόσταση με τους δικούς μας. Εδώ τα βρίσκουν σκούρα, η πεισματάρικη αντίσταση των μαχητών μας αναχαιτίζει την ορμηικότητά τους, γίνεται αγώνας για κάθε ξεχωριστό δέντρο, θάμνο, πατουλιά. Τους εξαναγκάζει να σταματήσουν την προώθησή τους, να κωλώσουν και να γαντζωθούν καμιά 100-120 μέτρα πιο πίσω. Τελικά κι εκεί δεν μπόρεσαν να κρατηθούν, συμπύσσονται, πιάνουν καινούργιες θέσεις σε απόσταση 500 μέτρα περίπου και από εκεί γίνεται ανταλλαγή πυρών.

Ο ομαδάρχης Χρ. Σέιτος μας πληροφορεί ότι στον τομέα της διπλανής διμοιρίας μας έπαψαν να ακούγονται πυρά, το πιο πιθανόν είναι να υποχώρησαν, υπάρχει κίνδυνος υπερφαλάγγισης. Πρόκειται για ένα μήνυμα ανησυχητικό. Σ' αυτές τις στιγμές φτάνουν στη διάταξή μας λαχανιασμένος και καταϊδρωμένος ο Γιαννάκης Ιωάννου, σύνδεσμος του τάγματος, μου φέρνει εντολή να παρουσιαστώ επείγοντως στον ταγματάρχη. Κατάλαβα ότι κάτι σοβαρό συμβαίνει. Το σύνδεσμο που ρώτησα το μοναδικό που μου είπε ήταν ότι η διμοιρία που κρατούσε τους βράχους της Πέτρας Κατή είχε σοβαρές απώλειες. Ειδοποιώ γι' αυτό τον ομαδάρχη Π. Σκαρλάτο και μαζί με το σύνδεσμό μου Δ. Κύρκο ξεκινήσαμε. Αυτή τη στιγμή άρχισε ξανά η προπαρασκευή του πυροβολικού. Το μέρος βάλλεται ξανά γύρω μας. Πότε τρέχοντας και πότε με άλματα, παίρνουμε τον ανήφορο αψηφώντας τα πάντα.

Μπήκαμε στο δασάκι, που ήταν ο ΣΔ της Διλοχίας, όταν αντιληφθήκαμε το πλησίασμα τριών αεροπλάνων. Έρχονταν με παραγγελία ειδικά γι' αυτό το μέρος. Δεν προλάβαμε να χαιρετηθούμε με τον ταγματάρχη και μια βόμβα, που έσκασε δίπλα μας, μας σκεπάζει με χώματα, με κλαριά. Ενώ τον επιλοχία μας Σωτήρη Νοβάτοη, που βρίσκονταν δίπλα μας, τον πλάκωσε ένα έλατο που το είχε ξεριζώσει η βόμβα, ευτυχώς χωρίς σοβαρό τραυματισμό.

Πιο κάτω, σ' ένα δασωμένο γούπατο βρίσκονταν οι βοηθητικοί μηχανισμοί της Διλοχίας (επιμελητεία, μεταγωγικά, μαγειρεία κ.λ.π.). Ένα μουλάρι κατατρομαγμένο απ' τη βοή και τον βομβαρδισμό κόβει την τριχιά που ήταν δεμένο κι άρχισε να τρέχει ασταμάτητα. Το εντοπίζουν οι αεροπειρατές, το κυνηγούν και το σκοτώνουν. Μονάχα μετά την αποχώρησή τους έγινε δυνατό να μιλήσουμε με το διοικητή μας.

Σε εξαιρετικά δύσκολες και κρίσιμες στιγμές αναλαμβάνω διοικητής λόχου

Ο ταγματάρχης, όπως πάντα σύντομος στην ομιλία του μου είπε με ψυχραιμία για την εικόνα που αυτή τη στιγμή επικρατούσε στη διάταξη του Λόχου μας. Υπογράμμισε ιδιαίτερα την κρίσιμη κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στον αριστερό τομέα, στο κύριο ύψωμα Πέτρα Κατή. Τόνισε ότι η διμοιρία που κρατούσε αυτό τον τομέα υπέστη σοβαρές απώλειες. Ανάμεσα στους νεκρούς που είχαμε συγκαταλέγονταν και ο λοχαγός μας Γ. Σούλας. Μου είπε ανοικτά όλη την αλήθεια ότι αυτή τη στιγμή ο ίδιος δεν γνώριζε εάν και πόσοι έμειναν στη ζωή απ' αυτή τη διμοιρία. Πρόσθεσε ακόμα ότι κοντά στην παρυφή της κορυφογραμμής της Πέτρας Κατή απ' την αντίθετη πλευρά έχουν συγκεντρωθεί δυνάμεις του ανιπάλου, οι οποίες περιμένουν το σταμάτημα της προπαρσκευής του πυροβολικού να περάσουν στην έφοδο. Εκεί μου ανακοινώνει και την απόφαση λέγοντας περίπου τα παρακάτω: «Απ' αυτή τη στιγμή διοικητής του 1ου Λόχου διορίζεσαι εσύ. Κανόνισε από δω και πέρα μόνος σου. Πάρε υπό την καθοδήγησή σου όλες τις δυνάμεις του λόχου, οργάνωσε την άμυνα, πάρε όλα τα μέτρα, κάνε το παν, να μην επιτραπεί και σήμερα στον αντίπαλο να καταλάβει την Πέτρα Κατή. Εμείς κάποιες άλλες δυνάμεις να σε ενισχύουμε δεν έχουμε. Πήγαινε αμέσως μπροστά, κάνε ό,τι μπορείς, εγώ προσωπικά ελπίζω πολλά από σένα».

Η απόφαση του ταγματάρχη να αναλάβω διοικητής Λόχου με ξάφνιασε. Πηγαίνοντας σ' αυτή τη συνάντηση περίμενα οποιοδήποτε άλλο απρόοπτο, εκτός από αυτό. Μα και ούτε μέχρι τότε με είχε απασχολήσει μια τέτοια σκέψη, ότι μπορεί να έρθει μέρα να αναλάβω διοικητής λόχου. Η προτίμηση γι' αυτή τη διοικητή θέση που μου έγινε, η εμπιστοσύνη που μου έδειξε, η ανάληψη ενός τέτοιου καθήκοντος, η συναίσθηση της ευθύνης μου για το πόστο που μου ανατίθενταν συγκεντρώνουν την προσοχή όλων των συλλογισμών μου, που γίνονταν αυτή τη στιγμή στο μυαλό μου. Ωστόσο η κρισιμότητα της κατάστασης, που επικρατούσε στην πρώτη γραμμή, η ρευστότητά της που μπορούσε από λεπτό σε λεπτό να αλλάξει και να γίνει ανεπανόρθωτη δεν επιτρέπει πολλά ζυγίσματα, δεν άφηνε χρόνο για κάποια πιο βαθιά περισυλλογή. Απαιτούσε άμεσες και ταχύτατες δραστηριότητες, τολμηρές και αποφασιστικές ενέργειες. Μα και η διαταγή που έπαιρνα ήταν σαφέστατη. Μαζί με τον σύνδεσμό μου Κύρκο τραβάμε μπροστά για την εκπλήρωση της διαταγής.

Το μέρος που περνούσαμε συνεχίζονταν να σφυροκοπείται απ' το πυροβολικό, δεν μπορούσε να γίνει λόγος για κάποια προφύλαξη ή για σταμάτημα, ώσπου να περάσει αυτή η μπόρα. Στην πορεία αποφάσισα να πάω μόνος μου ίσια για το ύψωμα Πέτρα Κατή, ενώ στο σύνδεσμό μου Κύρκο δίνω εντολή να πάει να απαγκριστηρώσει απ' την πρώτη γραμμή τις δυο ομάδες με επικεφαλής τον Ηρ. Τσεκούρα και χωρίς καθυστέρηση να τις φέρει στην Πέτρα Κατή που θα βρίσκομαι εγώ. Είχα απόλυτη εμπιστοσύνη σ' αυτό το γενναίο νεαρό παλικαράκι όπi θα κάνει το παν. Τίποτε δεν θα τον εμποδίσει να εκπληρώσει τη διαταγή που πήρε. Πότε τρέχοντας και πότε βαδίζοντας βιάζομαι όχι μονάχα όσο το δυνατό γρηγορότερα να φτάσω στο ύψωμα, αλλά και με την ελπίδα μήπως στην πορεία βρω κάποια ζωντανή ψυχή απ' την 3η διμοιρία, να πάρω πληροφορίες, να προσανατολιστώ για την εκεί κατάσταση. Ο τόπος εδώ σε μερικές μεριές συνεχίζει να καίγεται. Τα βαρέλια με τη βενζίνη που είχαν ρίξει απ' τον αέρα οι αεροπειρατές είχαν δημιουργήσει πυρκαγιές, οι οποίες συνεχώς μεγαλώνουν. Οι ζωντανές φλόγες βοηθούμενες απ' τον αέρα άρχισαν να περπατούν, να επεκτείνονται και να μεταδίδονται στα ξερά χορτάρια, στα φύλλα των δέντρων. Αλλού τις παρακάμπτουμε και αλλού περνούμε μέσα απ' τις φωτιές. Και να τώρα μια πρώτη ενθάρρυνση, συναντώ ένα μαχητή της 3ης διμοιρίας, που συμπτύσσονταν από αυτό το ύψωμα, ήταν ο νεαρός Ανδρέας Γιαννόπουλος. Μόλις με είδε σταμάτησε, χάρηκε. Οι πληροφορίες που μου δίνει είναι κάπi παραπάνω από απογοητευτικές. Μου είπε περίπου τα παρακάτω:

«Συναγωνιστή διμοιρίτη, εδώ μπροστά όλα τέλειωσαν, δεν υπάρχει πια διμοιρία, μαχητές, ομαδάρχες, διμοιρίτες, λοχαγός, όλους τους έφαγαν τα βλήματα. Μείνουμε ζωντανοί μονάχα δυο, εγώ με την Ελένη Πλασταρά, η οποία έρχεται πιο πίσω. Μην σκέφτεσαι να πας μπροστά, γύρισε πίσω. Πίσω από το ύψωμα και σ' απόσταση 30-40 μέτρα έχει συγκεντρωθεί ένας λόχος στρατού έτοιμος να περάσει στην έφοδο». Τι είχε όμως συμβεί σήμερα σ' αυτό τον τομέα. Τις πρωινές ώρες η 3η διμοιρία έδωσε μια σφοδρή και φονική μάχη. Με υπεράνθρωπες προσπάθειες, με μονομαχίες, με αυτοθυσίες κατορθώνει τελικά να ανατρέψει την πρώτη επιθετική ενέργεια του υπέρτερου αντιπάλου. Είχε και η ίδια σημαντικές απώλειες. Μετά την ανατροπή της εχθρικής επίθεσης, ακολουθεί καινούργιος μαζικός και ισχυρός βομβαρδισμός της Πέτρας Κατή με αποτέλεσμα απ' όλη τη διμοιρία να μείνουν ζωντανές μονάχα δυο ψυχές. Απ' αυτό τον βομβαρδισμό σκοτώθηκε ο λοχαγός Γ. Σούλας. Ο 17χρονος Ανδρέας που πριν από λίγο έζησε τρομερές

και τραγικές σπηγμές, είδε με τα μάπα του τις τρομακικές εικόνες της φρίκης του πολέμου και πάνω απ' όλα το χαμό των συναγωνιστών του. Παρόλα αυτά δεν έδειχνε σημάδια πτόησης και απόγνωσης, συνέχιζε να μιλάει με σταθερότητα, να κρατάει τη ψυχραιμία του. Δεν είχα καμιά αμφιβολία για την εγκυρότητα των πληροφοριών που μου έδωσε ο μαχητής, για την κρισιμότητα και την απελπιστική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί για μας στο ύψωμα Πέτρα Κατή. Έτσι τα πίστευα κι εγώ μέσα μου. Ωστόσο το καθήκον που μου είχε ανατεθεί με υποχρέωνε να μη δέχομαι άλλες σκέψεις και γνώμες, να μην προσανατολίζομαι για άλλη διέξοδο εκτός από τη σκέψη αντίστασης, να κάνω το παν να κρατηθεί πάση θυσία η Πέτρα Κατή. Ξεκίνησα για μπροστά. Με σταματάει, επιμένει και μου λέει: «Που πας θα σε πιάσουν στα χέρια».

Πιο πέρα συναντώ τη μαχήτρια Ελένη Πλασταρά, μόλις κι αυτή είχε συμπτυχθεί απ' το καμένο και ανασκαμμένο ύψωμα Πέτρα Κατή. Η κλαινή της είχε μουσκέψει από υγρό βενζίνης, άρπαξε φωτιά, μόνη της τώρα πάλευε να τη σβήσει, τη χτυπούσε δυνατά στη γη, χωρίς να πετυχαίνει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Δεν με πήρε χαμπάρι όταν την πλησίασα. «Μη παιδεύεσαι τσάμπα, πέτα την», της λέω. Η φωνή μου την ξάφνιασε, γύρισε και μόλις με είδε συνήλθε, χάρηκε, πέταξε τη κλαινή, με πλησιάζει φανερά συγκινημένη και ανήσυχη.

Δεν προλαβαίνω να τη ρωτήσω και μ' ένα πικρό παράπονο και θλίψη μου λέει περίπου τα παρακάτω: «Συναγωνιστή διμοιρίτη, χάθηκε όλη η διμοιρία μας, σκοτώθηκε ο λοχαγός μας, έμεινα μονάχα εγώ με τον Γιαννόπουλο». Όπως ήταν φανερά κατασυγκινημένη και με δάκρια στα μάπα, δε μπορούσε να κρατηθεί στα πόδια της, έσκυψε το κεφάλι, στηρίχθηκε πάνω μου, προσθέτοντας. «Τι μεγάλο χάλι μας βρήκε εμάς σήμερα, καλύτερα να σκοτωνόμουν εγώ και να έμειναν οι σύντροφοί μας, τα παιδιά μας, τ' αδέρφια μας». Μπορείς άραγε να μείνεις αδιάφορος όταν βλέπεις μια 17-18χρονη κοπελίτσα συναγωνίστριά μας να βρίσκεται μόνη της σε μια τέτοια τρομακική πολεμική κατάσταση και να σου μιλάει μ' ένα τέτοιο βαθύ καημό και πόνο της καρδιάς της, κατασυγκλονισμένη, με δάκρια στα μάπα και με απέραντη θλίψη για το χαμό των άλλων συναγωνιστών μας. Αλλά όσα αναφέρονται ούτε στο απειροελάχιστο δεν μπορούν να εκφράσουν την πραγματική εικόνα και την έκταση των τραγικών σπηγών και της αμολόγητης ψυχικής οδύνης του ανθρώπου, μπροστά στο θέαμα της βιβλικής πολεμικής φρίκης που επικρατούσε στο άμεσο περιβάλλον αυτού του χώρου. Τι να πρωτοπεριγράψεις, τα αεροπλάνα που πηγαι-

νοέρχονται και συνεχώς πετούν πάνω απ' τα κεφάλια μας, τον τρομερό θόρυβο του βουητού, που μας ξεκούφανε, τις βόμβες που ρίχνουν, τους μυδραλλιοβολισμούς από χαμηλό ύψος, τις ατέλειωτες ομβροπτώσεις των κενονιών που στέλνουν τις οβίδες τους κερανούς στην Πέτρα Κατή, που σκάζουν δίπλα μας, το έδαφος που καίγεται απ' τις πυρκαγιές που έχουν φουντώσει γύρω, τον καπνό που απλώνεται παντού και πάνω απ' όλα την επίθεση του αντιπάλου που αναμένεται να ξεκινήσει από στιγμή σε στιγμή.

Προσπάθησα όσο μπορούσα να την καθησυχάσω, της πρότεινα να βρει τον Γιαννόπουλο και μαζί να πάνε στο ΣΔ της Διλοκίας. Μόλις με βλέπει να τραβώ για το ύψωμα, προσπαθεί να με πείσει να γυρίσω πίσω. Μου υπενθύμισε κι αυτή ότι στην αντίθετη παρυφή της κορυφογραμμής είναι ακροβολισμένος στρατός έτοιμος να περάσει σε επίθεση. Τίποτε όμως δεν μπορούσε να αλλάξει την αρχική μου απόφαση. Με τα δεδομένα που υπήρχαν και τις συνθήκες που επικρατούσαν η απόφαση ενός ανθρώπου να πάει μπροστά σ' αυτό το ύψωμα, από κάθε άποψη στερούνταν κάθε λογικής σκέψης και βάσης. Ότι μια τέτοια ενέργεια ίσως φανεί στο σημερινό αναγνώστη όχι απλώς απίθανη, απίστευτη και παράλογη, αλλά μπορεί να την ονομάσει και πράξη τρέλας.

Θα πρέπει όμως να αναγνωριστεί ότι για τους ανθρώπους εκείνης της επαναστατικής γενιάς του ΔΣΕ, ένας κόσμος που ήταν έτοιμος για αυτοθυσίες, παρόμοιες παράτολμες και εξαιρετικά επικίνδυνες ενέργειες συχνά λάβαιναν χώρα.

Πλησιάζω στον αυχένα της κορυφογραμμής, κινούμαι με προφύλαξη, στην αρχή σκυμμένος και στη συνέχεια σβαρνιζόμενος. Φτάνοντας στη ράχη σηκώνω το κεφάλι να κοιτάξω μπροστά κι αμέσως σε απόσταση 15-20 μέτρα μπροστά αντικρίζω ακροβολισμένο τμήμα στρατού να βρίσκεται σε θέσεις αναμονής, έτοιμο να περάσει στην έφοδο. Ήταν ακριβώς έτσι, όπως με προειδοποίησαν πρωύτερα ο Γιαννόπουλος με την Πλασταρά. Με το σήκωμα του κεφαλιού μου γίνομαι ανηλεπτός κι αμέσως, ταυτόχρονα από 4-5 στόματα ακούω το γνωστό στρατιωτικό πρόσταγμα: «Ψηλά τα χέρια». Αυτοσπινγίς σκύβω το κεφάλι μου, κάνω την πρώτη κωλοτούμπα και στη συνέχεια σαν βαρελάκι κυλάω πιο πίσω. Από κει τώρα χωρίς καθυστέρηση στέλνω τη χειροβομβίδα «Μίλς» και αφού άκουσα την έκρηξη με το Τόμσον θερίζω συνεχώς την κορυφογραμμή με ριπές, φωνάζοντας δυνατά: «ΑΕΡΑ, ΑΓΙΑΝΩ ΤΟΥΣ!».

Εδώ πρόκειται για μια τακτική που συνήθιζαν να εφαρμόζουν οι

αντάρτες όχι μονάχα όταν πήγαιναν με πολλές δυνάμεις για πραγματική επίθεση, αλλά και σε περιπτώσεις που τέτοιες δυνάμεις δεν υπήρχαν, κι όλη αυτή η τακακή απόβλεπε να δημιουργεί ψυχολογικές καταστάσεις, να προκαλεί σύγχυση και παραπλάνηση. Ακολουθούν απαντητικές ριπές απ' την αντίπαλη πλευρά. Η κορυφογραμμή είναι το σημείο που γίνεται η διασταύρωση των πυρών των δυο αντίθετων πλευρών. Αυτή τη στιγμή μου δίνεται η ευκαιρία να συμπυκνωθώ λίγο πιο πίσω, να πιάσω μια ισχυρή θέση κι εκεί να περιμένω. Σε λίγο τα πυρά σταμάτησαν, επικράτησε ησυχία.

Μετά το σταμάτημα της προπαρασκευής του πυροβολικού, ο αντίπαλος περνάει στην επίθεση, βγαίνει στον αυχένα της Πέτρας Κατή ανενόχλητος και χωρίς να ανοίξει πυρά, κινείται κατά μήκος της κορυφογραμμής, έρχονται ίσα κατά πάνω μου. Όταν η εμπροσθοφυλακή πλησίασε στα 80 μέτρα τους ανοίγω πυρά με το τόμσον, τους σταματάω. Αυτό ήταν αρκετό όχι απλώς να με εντοπίσουν, αλλά και να καταλάβουν ότι έχουν να κάνουν μ' έναν αυτοματιστή. Στρέφουν όλα τα πυρά προς το μέρος μου, ακροβολίζονται, προχωρούν. Αν και το μέρος που είχα ταμπουρωθεί πολύ προσφέρονταν για άμυνα, ήταν ένας πραγματικός προμαχώνας, ωστόσο τι μπορούσε να κάνει ένας κούκος μ' ένα Τόμσον μ' έναν ολόκληρο λόχο, που επιτίθεται. Άρχισαν να με πλησιάζουν απ' όλες τις μεριές, να μου φωνάζουν να παραδοθώ. Η κατάσταση από στιγμή σε στιγμή επιδεινώνεται. Για πίσω δεν μπορούσε να γίνει λόγος, το μέρος γύρω ήταν γυμνό. Την κρισιμότητα αυτής της κατάστασης την έσωσαν οι μαχητές της διμοιρίας μου, που έφτασαν στα γρήγορα για ενίσχυση. Ο σύνδεσμός μου Δ. Κύρκος που ήταν και ο ίδιος παρών, όταν ο ταγματάρχης μου έδινε τη διαταγή «να κάνω το παν να κρατηθεί και σήμερα η Πέτρα Κατή», ηγαίνοντας στη διάταξη της διμοιρίας, ξεσπκώνει τις δυο ομάδες με επικεφαλής τον ομαδάρχη Ηρ. Τσεκούρα, τους εξηγεί τη σοβαρότητα της αποστολής και μαζί μ' αυτούς μέσα στη κοσμοκαλασιά των εκρήξεων, αψηφώντας τα πάντα, κινείται με ταχύτητα προς την Πέτρα Κατή.

Από μακριά αναλήφθηκαν το μέρος της σύγκρουσης, γι' αυτό διάζονται, τρέχουν να προλάβουν. Ανοίγουν πυρά, αρχίζουν να φωνάζουν: «ΑΕΡΑ! ΑΠΑΝΩ ΤΟΥΣ!». Πρώτοι έφτασαν οι πιο ψύχραιμοι και τολμηροί, ο Ηρ. Τσεκούρας, ο Ι. Μπακογιάννης, ο Χρ. Βλαχάκης, ο Ι. Μπέλλος, ο Γ. Μανώλης, ο Π. Κωστόπουλος, ο Δ. Κύρκος, ο Κ. Λιάπης, ο Γ. Τσουλοχρήστος, ο Δ. Μιχαλόπουλος που όρθιος κινείται με το οπλοπολυβόλο στα χέρια, βάζοντας συνεχώς ριπές. Φτάνοντας στο μέρος της σύγκρουσης με την ίδια ορμητικότητα, επιτίθενται και ανα-

τρέπουν την εμπροσθοφυλακή του αντιπάλου, την εξαναγκάζουν να υποχωρήσει. Μονάχα τότε εγώ αναλήφθηκα περί τίνος πρόκειται. «Συν. λοχαγέ, ήρθαμε στη διάθεσή σου», μου λέει ο Τσεκούρας μόλις με συνάντησε. Είχε μάθει απ' τον Κύρκο για τον καινούργιο διορισμό μου. Ήταν ο πρώτος που άκουσα να με ονομάζει «Συν. λοχαγέ». Συνήλθα, κατάλαβα, ότι δεν υπήρχε χρόνος για άλλες σκέψεις απ' το να συνεχίσουμε την επίθεση για την ανακατάληψη της Πέτρας Κατή. Το έργο της ανακατάληψης του φυσικού αυτού οχυρού της Πέτρας Κατή που κατέχονταν από ένα ολόκληρο λόχο δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Τα δυο πάντζερ που διαθέταμε καλούνταν τώρα να παίξουν τον κύριο ρόλο στη διευκόλυνση αυτής της επιθετικής ενέργειας. Την αποστολή αυτή την αναλαμβάνουν οι δυο γενναίοι εξειδικευμένοι σαμποταριστές εκτοξευτές Ηρ. Τσεκούρας και Χρ. Βλαχάκης, που κάτω απ' το χαλάζι των πυρών, έρποντας κατορθώνουν να πλησιάσουν από κοντά στην πρώτη γραμμή και από κοντινή απόσταση στέλνουν με επιτυχία τις δυο κεφαλές πάντζερ πάνω στις εχθρικές θέσεις. Η τεράστια ψυχολογική επίδραση που προκάλεσαν τα φαινόμενα των δυο εκρήξεων, οι φλόγες, ο κρότος, που ακολουθεί σε συνδυασμό με την ορμητικότητα των μαχητών δεν άργησαν να φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Τα πράγματα εξελίχθηκαν πολύ ευνοϊκά για μας, περισσότερο απ' ό,τι μπορούσαμε να πιστεύουμε. Ο αντίπαλος αρχίζει να υποχωρεί, να παίρνει τον κατήφορο προς τα Καλύβια Κατή, να εγκαταλείπει το ύψωμα. Γρήγορα γινόμαστε ξανά κυρίαρχοι στο φυσικό αυτό οχυρό. Θα πρέπει όμως να αναγνωριστεί και μια άλλη αλήθεια ότι ο Κυβ. Στρατός αυτή την περίοδο βρίσκονταν σε μια γενική ηθική κατάπτωση, οι φαντάροι δεν ήθελαν να πολεμήσουν, πήγαιναν στη μάχη με φανερή απροθυμία, δεν είχαν διάθεση να προτάσουν κάποια σταθερή αντίσταση.

Πλησίαζε να βασιλέψει ο ήλιος, όταν ήρθε σύνδεσμος και μας έφερε προφορική διαταγή του ταγματάρχη να συμπυκνωθούμε χωρίς καθυστέρηση. Όλα έμοιαζαν παράξενα και ανεξήγητα. Μια ολόκληρη μέρα με αγωνίες, με θυσίες πολεμούσαμε να κρατήσουμε την Πέτρα Κατή και να τώρα διαταγή να την εγκαταλείψουμε.

Την ημέρα αυτή καταλήφθηκε ο Κλέφτης και έτσι η Διλοχία μας που αποκλείστηκε ανατολικά του Σμόλικα, πήρε εντολή την ίδια βραδιά να ελιχθεί και να περάσει προς το Γράμμο. Έτσι τώρα γίνεται εξηγήσιμο γιατί εγκαταλείψαμε την Πέτρα Κατή αμαχητί.

Φτάνοντας στο ΣΔ, η επιμελητεία μας εφοδίασε με το πρώτο αγαθό, το νερό, ήπαμε, πληθύκαμε, γεμίσαμε τα παγούρια μας. Μας είχε

ετοιμάσει φαγητό, έγινε διανομή ψωμιού. Στη συγκέντρωση που έγινε αποδείχτηκε ότι η αριθμητική δύναμη του λόχου δεν έφτανε τα 60 άτομα απ' τα 110 που είχε πριν την έναρξη των μαχών. Απ' το διοικητικό προσωπικό έμειναν εγώ και ο διμοιρίτης Θ. Πάνος. Καθυστερούσε ο ερχομός του 2ου Λόχου του Β. Χαρισόπουλου. Ο σύνδεσμος που πήγε να τον ειδοποιήσει δεν έφτασε στον προορισμό του, σκοτώθηκε στην πορεία από οβίδα πυροβολικού. Ο λόχος αυτός πάνω από μια βδομάδα έδινε συνεχώς σκληρές αμυντικές μάχες σ' ένα αντέρεισμα ανάμεσα στον Ελεύθερο και τον Κλέφτη. Αν και βρέθηκε σφηνωμένος βαθιά μέσα στην εχθρική διάταξη δε μπορούσε να αφήσει τη διάταξη του χωρίς διαταγή. Παραλίγο να μείνουν χωρίς ειδοποίηση σ' αυτή την κατάσταση. Ευτυχώς από κάποιο άλλο τμήμα της 105ης ταξιαρχίας μάθανε για τη γενική διαταγή υποχώρησης των τμημάτων του ΔΣΕ απ' το Σμόλικα και συμπτύχθηκαν. Πριν ξεκινήσουμε, εκεί μέσα στο σκοτάδι, σε συγκέντρωση μας μίλησε ο διοικητής μας Μ. Τυπάδης. Μας είπε για το ότι υπάρχει διαταγή υποχώρησης των τμημάτων του ΔΣΕ απ' το χώρο του Σμόλικα. Δεν μας είπε για πού πάμε, επισήμανε ότι η πορεία θα είναι μακρινή και κουραστική και ότι θα πρέπει να παρθούν όλα τα μέτρα να διατηρείται η συνοχή της φάλαγγας. Στην πορεία συναντηθήκαμε και μ' ένα άλλο τμήμα της 105 Ταξιαρχίας του Π. Τουμπουλίδη. Μαζί παρακάμπουμε απ' τα δεξιά το θρυλικό Κλέφτη που μόλις σήμερα είχε καταληφθεί. Απ' το ύψωμα αυτό συνεχώς εκτοξεύονται φωτοβολίδες στον ουρανό. Βαδίζουμε μέσα στο σκοτάδι, ανάμεσα από καψαλισμένα έλατα, από ένα έδαφος ανασκαμμένο και παραμορφωμένο απ' τις οβίδες. Ένας αέρας που φυσούσε απ' τα ΒΔ μας έφερνε μια αποπνικτική μυρωδιά, που προέρχονταν απ' τον καπνό, τη μπαρούτι, απ' τη λάβα του πολέμου που συνέχιζε να διατηρείται, απ' τη δυσοσμία των πολυάριθμων ελληνικών κορμιών που έπεσαν σ' αυτό το χώρο και απ' τις δυο πλευρές και έμειναν άθαφτα.

Η αναπροσαρμογή του σχεδίου «ΚΟΡΩΝΙΣ». Η διάρρηξη του μετώπου στον κεντρικό τομέα

Η σθεναρή αντίσταση των τμημάτων του ΔΣΕ στην αρχική περίοδο της εαρινής εκστρατείας οδήγησε στη χρεωκοπία των βασικών επιδιώξεων του Κυβ. Στρατού. Γι' αυτό ύστερα απ' τις επανειλημμένες αποτυχίες, που είχε σχεδόν σε όλο το μέτωπο της Βόρειας Πίνδου, η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία αποφασίζει να κάνει αναπροσαρμογή του αρχι-

κού στρατιωτικού σχεδίου της «ΚΟΡΩΝΙΣ». Το όλο αυτό θέμα εξετάσθηκε στη μεγάλη στρατιωτική σύσκεψη που έγινε στην Κοζάνη στις 22 Ιούνη του 1948. Σ' αυτή πήραν μέρος από ελληνικής πλευράς ο αρχηγός του ΓΕΣ αντιστράτηγος Γιαντζής Δημήτριος, ο υπαρχηγός του ΓΕΣ αντιστράτηγος Κιτριλάκης Στέλιος, ο δ/της του Β' Σώματος Στρατού Καλογερόπουλος Παναγιώτης, ο επιτελάρχης του Β' Σώματος Στρατού συνταγματάρχης Δρίβας Χαράλαμπος, από αμερικάνικης πλευράς όλο το ανώτερο κλιμάκιο της Αμερικάνικης Στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα με επικεφαλής τον αρχηγό υποστράτηγο Βαν Φλητ, ο αμερικανός υποστράτηγος Τζέκινς, ο συνταγματάρχης Πιτ-θαμ, ο διευθυντής ΑΙ-ΓΕΣ (κατασκοπίας - αντεκατασκοπίας) αντισυνταγματάρχης Παπαθανασιάδης.

Η αναπροσαρμογή του σχεδίου «ΚΟΡΩΝΙΣ», που εγκρίθηκε σ' αυτή την σύσκεψη πρόβλεπε και καθόριζε ότι η καινούργια βασική κατεύθυνση της επιθετικής ενέργειας να γίνει στον κεντρικό τομέα του μετώπου του ΑΔΜ, έχοντας αφετερία τον Τάλιαρο με κατεύθυνση - Πεντάλοφο - Εφταχώρι - Ζέρμα - Λυκόραχη - υψοδείκτης 2522, με σκοπό να χωρίσει το μέτωπο του Γράμμου στα δυο.

Έχει σημασία να επισημανθεί ότι η αναπροσαρμογή αυτού του σχεδίου έγινε όταν η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία πείστηκε οριστικά ότι όλες οι επιθετικές προσπάθειές της απ' τις κατευθύνσεις Κόνιτσα και Αλεβίτσα να κυριαρχήσει κατά μήκος των αλβανικών συνόρων αποτύχαν. Ακόμα να προστεθεί ότι η τελευταία είχε πληροφορίες ότι ο τομέας του Τάλιарου κραπόνταν από ασήμαντες δυνάμεις του ΔΣΕ. Έτσι τώρα η αντίπαλη 11η Μεραρχία με διοικητή τον υποστράτηγο Νικόλαο Παπανικολάου, ύστερα από μια συγκεντρωτική επιθετική ενέργεια χωρίς δυσκολία κατορθώνει να διασπάσει τη γραμμή άμυνας στον τομέα του Τάλιарου και να δημιουργήσει το πρώτο σημαντικό ρήγμα στην εξωτερική περίμετρο της άμυνας του μετώπου. Η συγκεντρωτική επίθεση της 11ης Μεραρχίας και η δημιουργία του ρήγματος στον τομέα του Τάλιарου έγινε τη νύχτα της 1ης προς 2ας Ιούλη. Η αραιή διάταξη και οι ασήμαντες δυνάμεις του ΔΣΕ που κρατούσαν αυτόν τον τομέα επιτρέπουν στον αντίπαλο όχι μονάχα να διαρρήξει τη γραμμή άμυνας, αλλά και την ίδια μέρα να διεισδύσει 3-4 χιλ. στο βάθος του μετώπου. Το ρήγμα έγινε στο αριστερό όριο της Ταξιαρχίας Δημοκρατικής Νεολαίας και στο δεξιό της 14ης Ταξιαρχίας.

Η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία εκμεταλλεύτηκε αυτή την πρώτη σημαντική επιτυχία, που σημείωσε με το σπάσιμο της εξωτερικής γραμμής άμυνας του μετώπου κι αμέσως μπάζει στη μάχη και άλλες δυο

καινούργιες ταξαρχίες, την 21η και 22η, οι οποίες εισορμούν σ' αυτό το ρήγμα, το επεκτείνουν, το εμβαθύνουν και μέσα στις επόμενες 5-6 μέρες δημιουργούν σφήνα στο μέτωπο του Γράμμου σε βάθος περίπου 10 χιλ. Έτσι βλέπουμε μέσα στο πρώτο δεκαήμερο του Ιούλη ο χώρος της κοιλάδας του ποταμού Ζούζουλης, τα υψώματα και οι αυκένες του Εφταχωρίου να βρίσκονται στα χέρια του αντιπάλου, ενώ η εμπροσθοφυλακή του Κυβ. Στρατού πήρε επαφή με την εσωτερική γραμμή άμυνας του μετώπου, βγήκε στο όριο Κούτσουρο – Προφήτης Ηλίας – Ζούζουλη.

Η τέτοια ραγδαία και σημαντική προώθηση του αναπάλου είναι κατανοητή και εξηγήσιμη από το γεγονός ότι οι δυνάμεις του ΔΣΕ που κρατούσαν αυτόν τον τομέα ήταν ασήμαντες, από το ότι σ' αυτό τον τομέα του μετώπου δεν υπήρχε κάποια εφεδρική δύναμη στα χέρια των διοικήσεων του ΔΣΕ για να μπορέσει να μπει την κατάλληλη στιγμή στη μάχη, να επέμβει για να σταματήσει και να μην επιτρέψει την παρὰπέρα προώθηση του Κυβ. Στρατού.

Πολλοί είναι οι παράγοντες, που οδήγησαν στη διάρρηξη του μετώπου στον κεντρικό τομέα. Πρώτο, η αντίπαλη στραπωτική ηγεσία διέθετε τεράστιες εφεδρικές δυνάμεις σε ανθρώπινο υλικό, που της επέτρεπαν να τις κινητοποιεί και να τις βάζει συγκεντρωτικά στη μάχη την κατάλληλη στιγμή. Συγκεκριμένα σ' αυτόν τον τομέα, που τον κρατούσε ένα δικό μας τάγμα με ελαφρό οπλισμό, χρησιμοποιήθηκαν στην επίθεση 3 ταξαρχίες, 9 πάνοπλα τάγματα, έχοντας την πλήρη υποστήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας. Μια αριθμητική δύναμη 8-9 χιλιάδες άνδρες.

Δεύτερο, οι διοικήσεις του ΓΑ και του ΑΔΜ υποτίμησαν αυτόν τον τομέα, έκαναν ένα μεγάλο λάθος και τον άφησαν σχεδόν ακάλυπτο με την ανάλογη δύναμη, ενώ απ' την άλλη μεριά δεν πρόβλεψαν να κρατούν στο χώρο αυτό κάποια εφεδρική δύναμη για να μπορέσει να επέμβει την κατάλληλη στιγμή. Τρίτο, εγκαταλήφθηκε χωρίς μάχη το ισχυρό φυσικό οχυρό ο Αν-Λιας Ζούπιανης (Πενταλόφου), που ήταν το κύριο αμυντικό στήριγμα σ' αυτόν τον τομέα.

Πώς οργανώθηκε η άμυνα και η οχύρωση του Αν-Λια Ζούπια-νής (Πενταλόφου)

Να τι γράφουν γι' αυτό το θέμα δυο αυτόπτες μάρτυρες, στελέχη του ΑΔΜ.

Ο Δημήτρης Βλαντάς, ΠΕ του ΑΔΜ, στο βιβλίο του «ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ», Γ' τόμος, έκδοση 1981 και στη σελ. 100-103 αναφέρει τα εξής:

«Στο μέτωπο του ΑΔΜ είχαμε δημιουργήσει τέσσερα βασικά σπρίγματα στο σύνολο της διάταξης των ταξιαρχιών του. Στο αριστερό του μετώπου μας, την Αλεβίτσα, υποδείκτης 1565 μ., που έφραζε το δρόμο προέλασης του αναπάλου προς το εσωτερικό του ανατολικού Γράμμου. Στο κέντρο του μετώπου είχαμε δυο βασικά σπρίγματα, τον Πύργο Κοτύλης, υποδείκτης 1758 και Απ-Λια Ζουπιανίου (Πενταλόφου), υποδείκτης 1805. Αυτά τα δυο σπρίγματα έφραζαν το δρόμο προέλασης του αναπάλου προς την κοιλάδα του ποταμού Σαραντάπορου. Ειδικά το σπρίγμά μας στον Απ-Λια Ζουπιανίου 1805, σε σύνδεση με το απέναντι στρατηγικό σπρίγμά μας στη Σκούρτζα, υποδείκτης 1806, έκανε αδύνατη τη διάσπαση του μετώπου στο βουνίσιο συγκρότημα Τάλιαρος, που από ένα διάσελό του περνούσε ένας καρδόδρομος από το Εφταχώρι, που ήταν δυνατόν να χρησιμοποιήσει ο αντίπαλος τανκς και πεδινό πυροβολικό. Όσο εμείς θα κρατούσαμε το φρούριό μας στον Απ-Λια Ζουπιανίου και τον άλλο στην Σκούρτζα, διάσπαση του μετώπου στο Τάλιαρο θα ήταν αδύνατη.

Με απόφαση του ΓΑ μας, ύστερα από πρότασή μου, εμείς θα διατηρούσαμε τις θέσεις μας στα φρούριά μας Αλεβίτσα, Πύργο Κοτύλης, Απ-Λια Ζουπιανίου και στην περίπτωση που ο αντίπαλος θα διασπούσε το μέτωπό μας και προχωρούσε στο εσωτερικό του ανατολικού Γράμμου και προς Εφταχώρι. Η πρόθεσή μας ήταν με σπρίγματα αυτά τα φρούρια να περάσουμε σε στρατηγική αντεπίθεση, όταν θα είχαμε σπάσει την επιθετική προσπάθεια του αναπάλου μας. Γι' αυτό αυτά τα τέσσερα φρούριά μας τα είχαμε οχυρώσει κυκλικά, είχαμε αποθηκεύσει σ' αυτά εφόδια για ένα μήνα, είχαμε τοποθετήσει σ' αυτά γερές βάσεις πυρός από ομαδικούς όπλους και πολυβόλα.

Ειδικά για το φρούριό μας στον Απ-Λια Ζουπιανίου πρέπει να σημειώσω τ' ακόλουθα: Στη βάση του υψώματος είχαμε κάνει σε βάθος δεντροκομίες, που δημιουργούσαν φράγμα και κάτω από τους κορμούς και τα ανακατωμένα κλαριά κάναμε ναρκοπέδια. Αυτό το φράγμα ήταν ημικυκλικό, γιατί το πίσω μέρος του υψώματος 1805 είναι απότομος αδιάβατος βαθύς γκρεμός. Λίγα μέτρα μετά τις ναρκοθετημένες δενδροκομίες, είχαμε φτιάξει αλληλοδιάδοχες ημικυκλικές σειρές χαρακωμάτων και πολυβολείων ως την κορυφή του 1805. Τα πολυβολεία είχαν ισχυρά σκέπαστρα από κορμούς δένδρων.

Οι ατομικές θέσεις των μαχητών μας μέσα στα χαρακώματα είχαν

ελαφρά σκέπαστρα για να τους προφυλάσσουν από θραύσματα οβίδων πυροβολικού και όλμων. Είχαμε κατασκευάσει χωνευτά μέσα στην γη και με ισχυρά σκέπαστρα αμπριά για ύπνο και ξεκούραση των μαχητών μας, για αποθήκες πυρομαχικών, τροφίμων, νερού. Είχαμε από την πλευρά του γκρεμού τηλεφωνική σύνδεση του ανεξάρτητου λόχου μας 100 ανδρών με το ΑΔΜ, που μόνο από αυτό έπαιρνε διαταγές. Το ΑΔΜ δεν είχε το δικαίωμα εγκατάλειψης του φρουρίου μας, χωρίς την άδεια του Γενικού Αρχηγείου μας. Είχαμε σύνδεση και με ασύρματο. Από την πλευρά του γκρεμού είχαμε φτιάσει σχοινένια σκάλα, για να κατεβάσουμε από εκεί το λόχο μας, όταν θα θεωρούσαμε ότι αυτό ήταν απαραίτητο».

Να τώρα τι γράφει για το ίδιο θέμα ο γραμματέας του κομματικού πυρήνα του ΑΔΜ Μήτσος Βήσσιος.

«Στην προσπάθεια αντιμετώπισης της εκστρατείας του μοναρχοφασιστικού στρατού το καλοκαίρι του 1948 στο Γράμμο, ο Πολιτικός Επίτροπος του ΑΔΜ Μήτσος Βλαντάς είδε την ιδιαίτερη σημασία για την εξέλιξη των επιχειρήσεων του οχυρού — Αν Λιας Πενταλόφου. Έπειτα από επίμονη και άμεση προσωπική συμβουλή επί τόπου ολοκληρώθηκε κατά τρόπο ιδανικό η φυσική οχύρωση όλου του συγκροτήματος, εξασφαλίστηκαν ο αναγκαίος οπλισμός και πυρομαχικά σε ποσότητες που εξασφάλιζαν την άμυνα για μερικό διάστημα ακόμα και σε συνθήκες πλήρους απομόνωσης του οχυρού. Εξασφαλίστηκαν οι αναγκαίες ποσότητες νερού και τροφίμων. Κι όλα αυτά αποθηκεύτηκαν έτσι που να μην κινδυνεύουν απ' τις επιθετικές ενέργειες του αντιπάλου. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην επάνδρωση των θέσεων με δοκιμασμένους μαχητές και στελέχη. Επικεφαλής του οχυρού, υπεύθυνος για την άμυνα τοποθετήθηκε ο λοχαγός Αχιλλέας Πιστόλας. Η όλη προετοιμασία γινόταν σε γνώση και με τη βοήθεια του διοικητή του ΑΔΜ Βασίλη Γκανάτσιου (Χείμαρρου) και του επιτελείου του Αρχηγείου. Η διαταγή στο λοχαγό Αχιλλέα Πιστόλα ήταν ρητή και κατηγορηματική και είχε συζητηθεί με όλους τους μαχητές και τα στελέχη του οχυρού. Κανένας δεν είχε το δικαίωμα να εγκαταλείψει το οχυρό χωρίς τη διαταγή του Αρχηγείου, ακόμα και στην περίπτωση που ο εχθρός θα απομόνωνε τις θέσεις μας. Στην περίπτωση αυτή ο καθοδηγητής θα έπρεπε να οργανώσει κυκλική άμυνα. Δυστυχώς η προσπάθεια αυτή του Βλαντά δεν απέδωσε έπειτα από μια αχαρακτήριστη σαμποταριστική ενέργεια του διοικητή του ΑΔΜ Βασίλη Γκανάτσιου» (Από επιστολή του Δ. Βήσσιου, Τασκένδη 1973).

Ποιος έδωσε τη διαταγή να εγκαταλειφτεί αμαχητί αυτό το ισχυρό αμυντικό οχυρό, ο Αν-Λιας Ζούπιανης (Πενταλόφου)

Στο ίδιο βιβλίο του Δ. Βλαντά και στη σελ. 103 διαβάζουμε:

«Ο Χείμαρρος διέταξε το διοικητή του λόκου μας στο ύψωμα 1805 να εγκαταλείψει αυτό το φρούριο το σουρούπωμα της πρώτης Ιουλίου. Εγώ τότες βρίσκομαι στο Σταθμό Διοίκησης της 16ης Ταξιαρχίας μας, στο ύψωμα Ανίτσα 1700, γιατί μετά την κατάληψη του βουνού Όρλιακας περιμέναμε επίθεση της Χης Μεραρχίας στην κύρια γραμμή της 16ης Ταξιαρχίας. Σης 1-7-48 βρίσκομαι στο ΣΔ της 16ης Ταξιαρχίας. Είναι ώρα 22.00. Παίρνω στο τηλέφωνο τον επιτελάρχη του ΑΔΜ Βασίλη Βενετσανόπουλο και τον ρωτώ πώς πάμε στο κέντρο και στο αριστερό του μετώπου μας. Μου απαντά: «Ο εχθρός πήρε τον Αν-Λια Πενταλόφου». Ρωτώ — «Πώς;». Απάντηση: «Με άδεια του διοικητή του ΑΔΜ έφυγε το τμήμα μας».

2-7-48. Μόλις έφτασα στο Σταθμό Διοίκησης του ΑΔΜ ρώτησα το Χείμαρρο, γιατί έδωσε διαταγή εγκατάλειψης του φρουρίου μας Αν-Λια Πενταλόφου. Μου απάντησε ότι «έδωσε αυτή τη διαταγή γιατί θα θυσιάζονταν το τμήμα μας». Τον ρωτώ, γιατί δεν ζήτησε τη γνώμη μου. «Πάντα με κρεμασμένο το κεφάλι, μου απάντησε ότι έκανε λάθος». Σταμάτησα τη συζήτηση, γιατί είχα θυμώσει. Έγραψα στο Γενικό Αρχηγείο ότι η διαταγή του Χείμαρρου για την εγκατάλειψη του φρουρίου μας Αν-Λια Πενταλόφου είναι προδοσία και ζήτησα άδεια να τον παραπέμψω στο στρατοδικείο. Σημειώνω ότι οι Ζαχαριάδης — Βαφειάδης — Μπαρτζιώτας δεν μου επέτρεψαν να παραπέμψω το Χείμαρρο στο Στρατοδικείο».

Για το ίδιο θέμα και στην ίδια επιστολή, που αναφέραμε πιο πάνω ο Δ. Βήσσιος γράφει:

«Στην περίοδο εξέλιξης των επιχειρήσεων στο Γράμμο και όταν ο Βλαντάς δε βρίσκονταν στο σταθμό διοίκησης του Αρχηγείου, χωρίς να υπάρχει επείγουσα και ουσιαστική ανάγκη, με διαταγή του Γκανάτσιου, το τμήμα που υπεράσπιζε τις θέσεις στον Αν-Λια Πενταλόφου εγκατέλειψε το οχυρό και συμπτώθηκε. Ο Βασίλης Γκανάτσιος, φαίνεται ότι αυτή τη φορά δείλιασε στις κρίσιμες στιγμές που ο λαός μας υπεράσπιζε το Γράμμο και παρέδωσε το οχυρό στον εχθρό. Στη συνεδρίαση του κομματικού πυρήνα της διοίκησης του ΑΔΜ του ΔΣΕ με πρόταση του Βλαντά πάρθηκε απόφαση για παραπομπή του Γκανάτσιου στο στρατοδικείο. Όμως με επέμβαση του φίλου του Μάρκου Βαφειάδη ο Β. Γκανάτσιος έμεινε στη θέση του».

Αφήνουμε στην κρίση των αναγνωστών να σχολιάσουν και να κρίνουν αυτό το γεγονός κι αρκούμαστε απλώς να επισημάνουμε μια ουσιαστική πλευρά αυτού του θέματος που σημαίνει ότι εάν τα τμήματα του ΔΣΕ εγκατέλειπαν κατά αυτόν τον τρόπο τις αμυντικές θέσεις που κρατούσαν και ιδιαίτερα τέτοια ισχυρά οχυρά, τότε ο Κυβ. Στρατός θα μπορούσε να καταλάβει το Γράμμο μέσα σε μια βδομάδα.

***Ανισος αγώνας να αντιμετωπιστεί η επικίνδυνη κατάσταση που δημιουργήσε το ρήγμα στον κεντρικό τομέα του μετώπου**

Η απρόσμενη, γρήγορη και σημαντική προώθηση του ανταπάλου στον κεντρικό τομέα και το βαθύ σφίνωμα στο εσωτερικό της γενικής γραμμής άμυνας, δημιούργησε μια εξαιρετικά απειλητική κατάσταση για όλο το μέτωπο του Γράμμου. Αυτό απαιτούσε να παρθούν επείγοντα μέτρα για το σταμάτημα και την επέκταση αυτού του μεγάλου κακού. Ήταν, όμως ξεκάθαρο ότι για να διορθωθεί αυτή η επικίνδυνη κατάσταση έπρεπε να βρεθούν και να σταλούν στον τομέα του ρήγματος καινούργιες σημαντικές εφεδρικές δυνάμεις. Γίνεται ακόμα φανερό ότι για την αντιμετώπιση της προέλασης των δυο μεραρχιών του ανταπάλου, που είχαν εισορμήσει στο βάθος της άμυνάς μας, με τους πιο μετριοπαθείς υπολογισμούς απαιτούνταν μια εφεδρική δύναμη όχι λιγότερη από 3 ταξιαρχίες.

Αλλά, όπως είχαν διαμορφωθεί τα πράγματα αυτή την περίοδο, ήταν τόσο στριμωγμένη και τεταμένη η κατάσταση για τον ΔΣΕ, που ακόμα και σε κλίμακα Γενικού Αρχηγείου ήταν δύσκολο να βρεθεί έστω και ένα ξεχωριστό εφεδρικό τάγμα για να χρησιμοποιηθεί γι' αυτό το σκοπό. Όμως όσο δύσκολα και εάν ήταν τα πράγματα, κάποια διέξοδος έπρεπε να βρεθεί. Το Γενικό Αρχηγείο εξαναγκάζεται τώρα να αποδυναμώσει τους άλλους τομείς, να απαγκιστρώσει από εκεί τμήματα, να κάνει αναδιοργανώσεις και τις ανάλογες ανακατατάξεις να εξοικονομήσει δυνάμεις για να ενισχύσει αυτόν τον τομέα. Την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης την αναλαμβάνουν οι 16η και 103η Ταξιαρχίες του ΔΣΕ με επικεφαλής τους ικανούς και έμπειρους διοικητές Δ. Ζυγούρα (Παλαιολόγο) και Αλέξανδρο Ρόσιο (Υψηλάντη). Υπηρεσιακά αυτός ο τομέας ανατέθηκε στη διοίκηση της 670ης Μονάδας.

Τα αντάρπηκα τμήματα, που πήραν διάταξη σ' αυτό τον τομέα καλούνταν να αντιμετωπίσουν δυο ολόκληρες πάνοπλες μεραρχίες του ανταπάλου και συγκεκριμένα την 11η και την Χη με μια δεκαπλάσια υ-

περοχή σε αριθμητική δύναμη, ενώ από άποψη βαρέων όπλων (πυροβολικό, όλημους, αεροπορία κ.λ.π.) αυτή η παράμετρος ήταν 50 και πάνω φορές μεγαλύτερη. Δεν ήταν όμως μονάχα αυτοί οι παράγοντες που έδειχναν κάτω από ποιες δυσμενείς συνθήκες οι αντάρτες έμπαιναν σ' αυτόν τον αγώνα.

Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί ακόμα ότι τα τμήματα του ΔΣΕ υποχρεώνονταν να δώσουν αυτή τη μάχη με έναν ελαφρό οπλισμό χωρίς καμιά υποστήριξη βαρέων όπλων και από τελείως ανοχύρωτες θέσεις, έχοντας σαν μοναδικό παράγοντα και ελπίδα τη δυνατή θέληση των μαχητών και διοικητών να αντισταθούν με αυτοθυσία, να σταματήσουν και να μην αφήσουν τον αντίπαλο να προελάσει προς τον κύριο Γράμμο. Αν' αυτές τις μειονεκτικές θέσεις παλεύουν με πείσμα, μάχονται με άφταστη παλικαριά, δίνουν σκληρές και άνισες μάχες. Και μ' αυτές τις δυνατότητες δεν περιορίζονται στον αμυντικό αγώνα, κάνουν αντεπιθέσεις και σε πολλές περιπτώσεις ανακαταλαμβάνουν υψώματα. Πετυχαίνουν να καθηλώσουν στο χώρο της Ζούζουλης για έναν ολόκληρο μήνα αυτή την τεράστια πολεμική μηχανή του αναπάλου.

Ιδιαίτερα σκληρές και επίμονες μάχες δίνονται τις τελευταίες μέρες του Ιούλη στα υψώματα Κούτσουρο, Λευκάδια, Ντοκανάρι, Τσούκα, Κυρκούρη, Ταμπούρι, Γκρίμπομαν και άλλα. Εκεί, όμως, που η ανταπάθεση και ο αγώνας από άποψη επιμονής και σκληρότητας είχε φτάσει στο απώγειο σημείο ήταν το ύψωμα Γκρίμπομαν, όπου δόθηκαν οι πιο σφοδρές και φονικές μάχες. Ολόκληρα τάγματα που Κυβ. Στρατού κλιμακωμένα κατά βάθος επιτίθενται συνεχώς για να καταλάβουν το Γκρίμπομαν που το υπεράσπιζε ένας λόχος της 103 Ταξαρχίας. Ακριβώς εδώ για 7 ολόκληρες μέρες σπάζουν τα μούτρα τους έξι τάγματα του αναπάλου, τα 501, 505, 507, 508, 509 και το 561, έχοντας μεγάλες απώλειες. Ενώ η αντίσταση και ο ηρωισμός των ανταρτών ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Να τι μας γράφει γι' αυτό ο διοικητής της 670 Μονάδας Γ. Βοντίτσιος (Γούσιας) στο βιβλίο του και στη σελ. 391. «Υστερα από σκληρή πάλη κατόρθωσαν να κάνουν ρήγμα σ' ένα λόχο μας, αφού πέρασαν πάνω απ' τα πώματα των υπερασπιστών».

Στις μάχες αυτές που δόθηκαν για την αντιμετώπιση του αναπάλου στον τομέα του ρήγματος πήραν μέρος και πολέμησαν 16 χωριανοί μου Δραμισιώτες. Αν' αυτούς 7 έπεσαν στο πεδίο των μαχών. Αυτοί ήταν: 1. Αντωνόπουλος Γιώργος, 2. Δελής Κώστας, 3. Καρπούζας Γιώργος, 4. Κοντοβάς Ηλίας, 5. Κατσάρας Γιώργος, 6. Καλαθάς Θα-

**Με αγριολούλουδα ποτισμένα με δάκρια σκεπάζω τον τάφο της
αξέχαστης φιλενάδας μου**

(Αφηγείται η Ελένη Ν. Κασιή-Παχή)

«Δεν είχαμε ακόμα κλείσει καλά τα 17 μας χρόνια, όταν το καλοκαίρι του 1947 μαζί με τη χωριανή μου Παναγιώτα Λόζου πήραμε το δρόμο του βουνού. Όλος ο εξοπλισμός μας αποτελούνταν από μια μαντανία απ' το σπίτι, το συνηθισμένο χωριάτικο ντύσιμο εκείνης της εποχής, (ζακέτα, μπλούζα, φούστα, ξώφτερνα, κάλτσες) και ένα μανταλάκι στην τσέπη. Άοπλοι, ακολουθούμε ένα μάχιμο τμήμα, πορευόμαστε απ' τ' Άγραφα για τη Β. Πίνδο. Μ' αυτό το ελαφρό ντύσιμο αλληλοϋποστηρίζοντας η μια την άλλη αντέχουμε την πρώτη σκληρή δοκιμασία, μια τρομερή χιονοθύελλα, που μας βρήκε στις 18 Οκτώβρη, όταν περνούσαμε τον υψηλό αυκένα του Περιστεριού των Τζουμέρκων.

Με τον ίδιο τρόπο αντιμετωπίσαμε τις σκληρές συνθήκες που μας περίμεναν όταν μέσα στην καρδιά του χειμώνα φτάσαμε και στρατοπεδεύσαμε στο ύπαιθρο χωρίς στέγη, μέσα στα παγωμένα και χιονισμένα δάση της Βωβούσας. Και πάνω απ' όλα όταν βρεθήκαμε μπροστά σε μια θανατερή απειλή επιβίωσης απ' την ανυπαρξία τροφίμων. Τη διαρκή και τρομερή πείνα της Βωβούσας θα τη θυμάται για πάντα όποιος την έζησε. Μαζί με την Παναγιώτα περάσαμε τη στρατιωτική εκπαίδευση στο Ανταρτικό και με την ίδια ομάδα, με ομαδόρχη το Κ. Ντόβα πήραμε το πρώτο βάπτισμα πυρός στις 31 Μαΐου του 1948 στην περιοχή του Μετσόβου. Πλάι-πλάι, η μια κοντά στην άλλη παίρνουμε μέρος στις φονικές μάχες του Κλέφτη. Μαζί τρώγαμε, πλενόμασταν, κοιμόμασταν κάτω από μια κουβέρτα, παίρναμε ενεργό μέρος στις ψυχαγωγικές εκδηλώσεις του τμήματος, δεχθήκαμε το άφθονο καυτό σίδηρο του Τρούμαν, αντιμετωπίσαμε τις λυσσασμένες επιθέσεις του Τσακαλώτου στην προσπάθειά του να καταλάβει το θρυλικό Κλέφτη. Παντού και πάντοτε μαζί κι αχώριστες. Ο δικός μου τραυματισμός στον Κλέφτη, μας χώρισε, μας στενοχώρησε πολύ και τις δυο. Μετά την ανάρρωσή μου, κάνω το παν να επιστρέψω στο τμήμα μου και το πετυχαίνω. Σης αρχές Αυγούστου βρίσκω το Τάγμα του Αλευρά να έχει διάταξη στο ύψωμα Λυκοπέραμα. Ξανά μεγάλη χαρά και για τις δυο μας. Ξανά σε μια ομάδα με την πολυαγαπημένη μου Παναγιώτα. Την άλλη

μέρα ο Λόχος μας ανατρέπει με επιτυχία μια εχθρική επίθεση. Στη συνέχεια επικράτησε μια προσωρινή ανάπαυλα, νομίσουμε ότι σήμερα δεν θα μας ξαναπειράξουν. Έκανε μια δυνατή ανυπόφορη ζέση. Καθόμασταν με την Παναγιώτα κάτω από ένα δέντρο, όταν αντιλήφθηκα ότι στο κάτω μέρος του παντελονιού μου υπήρχε ένα μικρό σκίσιμο. Πήρα το βελόνι να το ράψω. Η Παναγιώτα επεμβαίνει, δεν με αφήνει. «Θα το ράψω εγώ, Λένη μου, να με θυμάσαι», μου λέει. Αυτές οι κουβέντες και με συγκίνησαν και με έσκιαξαν, με έβαλαν σε υποψία να σκεφτώ ότι θρискόμαστε στο μέτωπο, ότι πολλά μπορούν να συμβούν. Με δικό της χακί νήμα το έπιασε και με μια ιδιαίτερη μαστοριά το έραψε με τόσο προσοχή που δεν έμοιαζε ότι εδώ πρωτύτερα υπήρχε κάποια βλάβη. Τη συγχάρηκα, την ευχαρίστησα, την αγκάλιασα, τη φίλησα. Σε λίγο ήρθε η καταραμένη στιγμή αυτής της μέρας, που με έκανε να νιώσω μια απ' τις μεγαλύτερες πίκρες στη ζωή μου, να με κωρίσει μια για πάντα από την πολυαγαπημένη μου Παναγιώτα. Σκοτώθηκε δίπλα μου από εχθρικό βομβαρδισμό που επακολούθησε. Έμεινα απαρνηγόρητη, όταν την αντίκρυστα νεκρή. Την κοιτούσα και δε μπορούσα να συγκρατηθώ απ' τη βαθιά και ανείπωτη συγκίνηση που ένιωθα. Ποτάμι τα δάκρυά μου. Δεν ήθελα να πιστέψω ότι δεν θα ξαναδώ το στρογγυλό και χαρούμενο πρόσωπό της. Έφυγε όμως για πάντα. Πλησίαζε να βασιλέψει ο ήλιος, όταν με τη βοήθεια των παιδιών ανοίξαμε τον τάφο και όλοι μας κατασυνκληνημένοι και με δάκρυα στα μάτια τη θάψαμε. Εμένα όμως και μετά την ταφή της δεν μου έκανε καρδιά να φύγω, σαν κάτι ακόμα να μην έκανα. Συγκρατήθηκα, έτρεξα σε μια ζερβή πλαγιά πιο πάνω κι αρχίζω να μαζεύω αγριολούλουδα, βιάζομαι να προλάβω, γιατί το τμήμα ετοιμαζόταν να ξεκινήσει, τα δάκρυα απ' τα μάτια μου δεν σταματούν, πέφτουν και ποτίζουν τα λουλούδια. Σ' αυτά πρόσθεσα μερικά πρόσαινα κλαριά και χόρτα, έφκιασα τρία μάτια και με αυτά σκέπασα το φρεσκοσκαμμένο τάφο της. Έτσι την αποχαίρετσα, απόσπα τον τελευταίο φόρο πηής».

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕΤΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΚΥΡΙΟ ΓΡΑΜΜΟ

2 Αυγούστου. Ύστερα από μια ολονύκτια πορεία απ' τους Πάδες φτάνουμε πριν φέξει και στρατοπεδεύουμε στο δάσος έξω απ' το χωριό Κεράσσοβο της Ηπείρου. Πάρθηκαν αυστηρά μέτρα κάλυψης. Ο «Γαλατάς», που απ' το πρωί πετούσε κι ανίχνευε ετούτο το χώρο δεν μπόρεσε να ανακαλύψει τίποτε, γι' αυτό άλλωστε δεν μας ενόχλησε η ε-
κθρική αεροπορία. Έκανε μια τρομερή ζέστη, από πουθενά δε φυσούσε αέρας. Δεν κουνιόταν ούτε ένα κλαράκι. Στις ΒΑ πλαγιές του Κλέφτη, στο Ταμπούρι συνεχίζονται οι σκληρές μάχες. Τις βραδινές ώρες η πορεία συνεχίζεται. Παρακάμψαμε το χωριό Λαγκαδά και φτάσαμε στο Σαραντάπορο. Εδώ δόθηκε εντολή, όταν το κάθε τμήμα θα περνούσε απ' το ποτάμι να έχει το δικαίωμα να κάνει μια σύντομη στάση, αποκλειστικά και μόνο να δοθεί η δυνατότητα στους μαχητές να πιουν ελεύθερα όσο νερό ήθελαν, ύστερα απ' τις συνεχείς και τρομερές δίψες που είχαν δοκιμάσει. Και πραγματικά περνώντας απ' το ποτάμι, ήπαμε νερό με τη ψυχούλα μας, πίναμε και δε χορταίναμε.

3 Αυγούστου. Καταυλιστήκαμε στον τομέα της Οξιάς. Τις απογευματινές ώρες πραγματοποιήθηκε γενική συνέλευση της Διλοχίας, στην οποία μας μίλησε ο ταγματάρχης μας Μ. Τυπάδης. Ο διοικητής μας έκανε μια εμπεριστατωμένη, λεπτομερή και κρπική ανάλυση της πολεμικής δράσης της Διλοχίας μας σαν συνόλου και κάθε τμήματος ξεχωριστά (λόχος, διμοιρία, κ.λ.π.). Μας είπε ακόμα ότι από αύριο παίρνουμε καινούργια αμυντική διάταξη στον τομέα Οξιάς-Θεοτόκου. Επέστησε επίσης την προσοχή των διοικητών, ομαδαρχών, διμοιριτών, λοχαγών να εξετάσουν τις ελλείψεις σε πυρομαχικά και οπλισμό, να μελετήσουν τις ανάγκες των μαχητών σε ρουχισμό, υπόδηση και να δώσουν καταστάσεις στη διοίκηση. Έβαλε το καθήκον να αρχίσει αμέσως η καθαριότητα και ο έλεγχος της ετοιμότητας των όπλων.

Απ' αυτή την ημέρα άλλαξε ριζικά σε ποσότητα και ποιότητα η τροφοδόσή μας. Τρεις φορές την ημέρα δούλευε καζάνι με μεγάλες μερίδες φαγητού και μπόλικο ψωμί (φαρίνα). Συμπληρωματικά διανέμονταν κονσέρβες, ψάρια, μαρμελάδα. Το πρωί μας έφκιαχναν γλυκό τσάι. Μετά το βραδινό αυσσίπιο ακολούθησε γενική μαζική ψυχαγωγι-

τα πίσω, προς την ΒΑ κατεύθυνση του Γράμμου. Όλοι τους προέρχονταν από κάποιο τμήμα ή τμήματα του ΔΣΕ που είχαν διάταξη μάχης πιο μπροστά, ή παραπλεύρως από μας και πριν ακόμα τους πλησιάσει ο αντίπαλος και χωρίς να προτάξουν έστω και μια στοιχειώδη αντίσταση, εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και άρχισαν να υποχωρούν, όπως μπορούσε ο καθένας. Επρόκειτο για ένα φαινόμενο, που συγκέντρωνε όλα τα δείγματα της ανοργανωσιάς, της απειθαρχίας, της ακυβερνησίας, για ένα περιστατικό που για όλους μας ήταν ανεξήγητο, ακατανόητο, απίθανο για τα δικά μας δεδομένα. Στην προσπάθειά μας να μάθουμε απ' αυτούς περί τίνος πρόκειται, από πιο τμήμα προέρχονται, όλοι απόφευγαν να μας δώσουν κάποια συγκεκριμένη απάντηση, έδειχναν αδιαφορία για τα πάντα. Το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν η υποχώρηση προς τα πίσω. Στάθηκε αδύνατο να βρούμε, να συναντήσουμε έστω και κάποιο μικρό διοικητή ανάμεσά τους, ομαδάρχη, διμοιρίτη, λοχαγό, Πολιτικό Επίτροπο κ.λ.π. Τέτοιοι υποχωρούντες μονάχα απ' τη δική μας διάταξη περάσανε καμιά πενήνταριά. Εκείνο που κατορθώσαμε να μάθουμε ήταν ότι αυτοί προέρχονταν από τμήματα της 102ης Ταξιαρχίας, ίσως όμως και από την 103 Ταξιαρχία.

Το μέρος που είχε πάρει διάταξη ο Λόχος μας, αν και ανοχύρωτο, είχε καλή κάλυψη, προσφέρονταν για άμυνα. Καμουφλαρισμένοι καλά στις θέσεις μας και τηρώντας απόλυτη ακινησία περιμέναμε την ώρα της αναμενόμενης αναμέτρησης. Το τμήμα του αναπάλου που επιτίθενταν στον τομέα μας υπολογίζονταν περίπου δυο λόχοι. Ακροβολισμένοι και με μέτρα ασφάλειας αρχίζουν να πλησιάζουν τις θέσεις μας. Από κονανή απόσταση ανοίγουμε πυρά, τα οποία τους σταματούν. Χτυπούμε στο ψαχνό. Απ' τον αντίπαλο γίνεται στην αρχή κάποια προσπάθεια να ανασυγκροτηθεί, να προτάξει αντίσταση, τελικά όμως προτιμάει να συμπτυχθεί προς τα πίσω.

Αμέσως μετά την ανατροπή της εχθρικής επίθεσης, ακολουθεί η εκδίκηση. Η αεροπορία, οι όλμοι, το πυροβολικό στρέφουν την προσοχή τους στη δική μας διάταξη. Μα ήταν και η μοναδική αντίσταση που συνάντησαν οι μεγάλες δυνάμεις του Κυβ. Στρατού που επιτίθενταν σήμερα σ' αυτό τον τομέα. Είχαμε 4 τραυματίες από θραύσματα οβίδων.

Αν όμως στο δικό μας τομέα σταμάτησε η προώθηση του αντιπάλου, ένα άλλο τμήμα του Κυβ. Στρατού δύναμης διλοχίας περίπου που κινούνταν παράλληλα και αριστερότερα από μας, προχωράει ανενόχλητα και χωρίς κάποια αντίσταση διεισδύει βαθιά και πίσω από μας, φτάνει και πιάνει διάταξη σ' ένα ανυπεράσπιστο σημαντικό αυγοειδές

διάταξή μας, δεν μπόρεσε να μας εφοδιάσει με τρόφιμα, με νερό. Έτσι χρειάστηκε να ξεκινήσουμε γι' αυτή τη μάχη με άδεια στομάχια και πολύ διψασμένοι.

Βάσει της διαταγής που πήραμε στρέψαμε όλη την προσοχή μας στο να γίνει η πιο σωστή επιλογή της κατεύθυνσης της επίθεσης, έχοντας ως βασικό κριτήριο και μοναδική ελπίδα για κάποια επιτυχία τον τακτικό αιφνιδιασμό του αναπάλου.

Σαν τέτοια προπηθήκε η ΒΔ πλευρά που περισσότερο πιστεύαμε ότι απ' αυτή ο αντίπαλος δε θα περίμενε κάτι τέτοιο. Αν και στην πραγματικότητα σ' αυτές τις στιγμές στο ύψωμα αυτό δεν υπήρχε διαφορά μεταξύ μετώπου και μετόπισθεν. Για αναγνώριση επιτόπου δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Ανακοίνωσα στους διμοιρίτες για τον τρόπο ενέργειας. Αποφασίστηκε να πλησιάσουμε προφυλακικά σε απόσταση 50-60 μέτρα απ' την πρώτη γραμμή άμυνας του αναπάλου και από εκεί όλοι μαζί, ταυτόχρονα, αιφνιδιαστικά να ανοίξουμε πυρά και στη συνέχεια να περάσουμε σε ορμητική έφοδο.

Κι εκεί που ετοιμαζόμαστε να ξεκινήσουμε, με πλησιάζει ο ΠΕ διμοιρίας Γ. Σαλονικιός που τον εκαμούσα ιδιαίτερα για τις διοικητικές του ικανότητες και τα άλλα καλά προσόντα που συγκέντρωνε. Κι αυτή τη φορά, όπως πάντα, λογικά σκεπτόμενος μου λέει: «Συναγωνιστή Μήτσο, πού πάμε απόψε; Τι θα κάνουμε;». Κατάλαβα τι εννοούσε και του απάντησα: «Όλα γίνονται βάσει διαταγής». Φανερά ανήσυχος και στενοχωρημένος μου λέει: «Έχουν μυαλό στο κεφάλι τους αυτοί οι άνθρωποι που έδωσαν μια τέτοια διαταγή, να στέλνουν 50 άνδρες με ελαφρύ οπλισμό να βγάλουν από ένα τέτοιο φυσικό οχυρό ένα ολόκληρο τάγμα;». Είχε δίκιο, συμμεριζόμουν κι εγώ τις ανησυχίες του.

Είχε σουρουπώσει για τα καλά, όταν ξεκινήσαμε για το στόχο. Τα μέτρα και η συμπεριφορά του αναπάλου μάς δημιουργούν προβλήματα στην κίνησή μας. Με τον ερχομό της νύχτας το τμήμα του Κυβ. Στρατού που κατείχε αυτό το ύψωμα έβαζε με ελάχιστες διακοπές άσκοπα και άστοχα πυρά προς όλες τις κατευθύνσεις, με πολυβόλα, όλμους, ολμίσκους κ.λ.π. Οι φωτοβολίδες διάφορων χρωμάτων συνεχώς εκτοξεύονται στον ουρανό, που φωτίζουν το έδαφος γύρω σαν να είναι πραγματική μέρα. Με προφυλακικά μέτρα κατορθώνουμε να περάσουμε το μισόγυμνο μέρος και να φτάσουμε στην παρυφή της δασωμένης κορυφής. Η απόσταση που μας χώριζε απ' την πρώτη γραμμή άμυνας θα ήταν γύρω στα 150 μέτρα. Και να τώρα βρίσκομαστε μπροστά σ' ένα τελείως απρόσμενο φαινόμενο για μας. Πέφτουμε πάνω στα εχθρικά συρματοπλέγματα που ήταν παγιδευμένα με κου-

δούνια, με κυπριά, με κονσερβοκούπα. Ούτε καν μπορούσαμε να φανταστούμε ότι ο αντίπαλος σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα θα προλάβαινε να τεντώσει συρματοπλέγμα και να το παγιδεύσει κατ' αυτόν τον τρόπο.

Με το πρώτο άγγιγμα των συρματοπλεγμάτων με τα παγιδευμένα αντικείμενα προκαλείται θόρυβος, υποψίες. Το γεγονός αυτό δίνει αυτοσυνμύς το σινιάλο στον αντίπαλο και ανοίγει πυρά με όλα τα όπλα του. Αυτές τις στιγμές καίγονταν το πελεκούδι. Οι ριπές απ' τα αυτομάτα, τα πολυβόλα, τα οπλοπολυβόλα είναι αδύνατο να ξεχωριστούν. Μοιάζει σάμπως να γίνεται μια αδιάκοπη βολή. Οι όλμοι, οι ολμίσκοι συμπληρώνουν την κόλαση αυτή του πυρός. Οι φωτοβολήδες μετέβαλαν τη νύχτα σε μέρα. Ο καθένας, όπου βρέθηκε αυτή τη στιγμή αναγκάζεται να πέσει πρηνηδόν και να κολλήσει πάνω στη γη ακίνητος. Μια πραγματική κόλαση φωτιάς περνούσε από πάνω μας. Αδύνατο τώρα να σηκώσεις κεφάλι, τα πάντα θερρίζονταν απ' τις συνεχείς ριπές, τα κλώνάρια των δένδρων που κόβονταν συνεχώς απ' τις τελευταίες πέφταν πάνω μας και μας σκέπαζαν. Δεν πιστεύαμε ότι αυτή τη φορά θα μείνουμε ζωντανοί. Σ' αυτές τις στιγμές για σύμπτυξη προς τα πίσω δεν μπορούσε να γίνει λόγος. Αυτό θα σήμαινε θάνατο. Εάν έκανες απόπειρα έστω και λίγο να σηκωθείς απ' τη γη, θα σε θέριζε ακαριαία το δρεπάνι των καταγιγοσκών ριπών. Ευτυχώς που δεν είχαμε ανοίξει απαντητικά πυρά που θα επιβεβαίωναν την ύπαρξή μας σ' αυτό το χώρο. Καθιλωμένοι σ' αυτή την κατάσταση μέيناμε πάνω από 40 λεπτά. Μονάχα όταν άρχισαν να αραιώνουν για λίγο τα πυρά δώσαμε εντολή να αρχίσει προσεκτικά η υποχώρηση. Χαμηλότερα, σε μια χαράδρα γίνεται συγκέντρωση κι από εκεί οργανωμένα επιστρέψαμε στο μέρος της διάταξης που είχαμε.

8 Αυγούστου. Πριν ακόμα φέξει ήρθε στη διάταξή μας ένα συνεργείο της επιμελητείας μας, που μας εφοδίασε τρόφιμα (ξηρή τροφή), με νερό. Ο ευαίσθητος τούτος τομέας του μετώπου ενισχύθηκε αυτή τη νύχτα με καινούργιες δυνάμεις από τμήματα της 103ης Ταξιαρχίας. Σφοδρές και έντονες είναι και σήμερα οι πολεμικές δραστηριότητες του αντιπάλου, τόσο από την άποψη κινητοποίησης στρατιωτικών δυνάμεων, όσο και απ' το μεγάλο ποσοστό συμμετοχής σ' αυτές πολεμικών μέσων. Δόθηκαν σκληρές μάχες. Ωστόσο χάρη στις ενισχύσεις που είχαν φτάσει τη νύχτα, όλες οι επιθέσεις του αντιπάλου αποκρούστηκαν. Ο Λόχος μας αντιμετώπισε και σήμερα με επιτυχία τον αντίπαλο που επιτέθηκε στον τομέα του.

Εδώ συνάντησα και τον χωριανό μου Γιώργο Κοντοβά, ένα δρα-

στήριο ΕΠΟΝίτη και φίλο μου. Προέρχονταν από μια επαναστατική οικογένεια που είχε δοθεί ολοκληρωτικά στον αγώνα. Η καρά και των δυο μας ήταν μεγάλη. Αγκαλιαστήκαμε, φιληθήκαμε. Ανταλλάξαμε πληροφορίες για ό,τι γνωρίζαμε για άλλους χωριανούς μας που βρίσκονταν στο μέτωπο του Γράμμου. Ήταν μόνος του, ξεκομμένος απ' το τμήμα του. Του πρότεινα να μείνει στο δικό μας τμήμα. Δεν συμφώνησε. Του πρόσφερα ό,τι είχα, ψωμί, μαρμελάδα. Πριν χωρίσουμε ακόμα μια φορά αγκαλιαστήκαμε. Αποχαιρετώντας με, μου είπε χαρακτηριστικά. «Ποιος ξέρει, ρε Μήτσο, εάν θα ξανασμίξουμε». Και πραγματικά, δεν έμελλε να ξαναναμώσουμε.

Όπως έμαθα, ο Γ. Κοντοβάς ξανασυνδέθηκε με το τμήμα του, τη διμοιρία του Π. Μαρκαντώνη, που ανήκε στην 103η Ταξιαρχία. Πολεμώντας μ' αυτή τη διμοιρία έπεσε αργότερα από εχθρική σφαίρα στις γυμνές κορφές του Γράμμου.

Η Διλοχία μας δίνει μια σειρά επίμονες και επιτυχείς μάχες στον τομέα της Οξυάς (Βλ. σκεδ/μα 21, σελίδες 408-409)

9 Αυγούστου. Πριν φέξει επιστρέφουμε στο ΣΔ της Διλοχίας μας, που βρισκόταν κοντά στον Προφήτη Ηλία Οξυάς. Στο βασικό αυτό ύψωμα είχε διάταξη ο 2ος Λόχος του Β. Χαρισόπουλου. Ο δικός μας Λόχος πήρε διάταξη δεξιότερα, ακριβώς στις ίδιες θέσεις που είχε πριν από δυο μέρες. Ο αντίπαλος που κατείχε το χωριό Οξυά, έκανε χθες μια πρώτη επιθετική προσπάθεια να καταλάβει το ύψωμα του Προφήτη Ηλία Οξυάς. Η επίθεσή του ανατράπηκε μ' επιτυχία απ' το 2ο Λόχο μας. Με τον ερχομό μας εδώ ελπίζαμε ότι θα μας δοθεί κάποια δυνατότητα για ξεκούραση, κάτι που δεν έλαβε χώρα.

Είχε φέξει, όταν απ' τη διάταξη του Λόχου μας πέρασε ο ταγματάρχης μας Μ. Τυπάδης, που ανάμεσα στις άλλες οδηγίες που μας έδωσε, μας προειδοποίησε ότι αναμένεται σήμερα καινούργια επιθετική ενέργεια του ανταπάλου. Πολύ γρήγορα πεισθήκαμε γι' αυτό. Η αεροπορική επιδρομή, που ξεκίνησε πολύ νωρίς σήμερα με το βομβαρδισμό και των μυδραλλιοβολισμών των θέσεών μας, ήταν και το πρώτο προμήνυμα για την αναμενόμενη επίθεση. Οι προθέσεις του ανταπάλου επιβεβαιώνονται ακόμα απ' το γερό και διαρκή σφυροκόπημα του πυροβολικού που επακολούθησε. Όλα τα παραπάνω απόβλεπαν να διευκολύνουν το έργο των δυο ταγμάτων του Κυβ. Στρατού, που αμέσως εξόρμησαν επιθετικά να μας εκπορθήσουν απ' τις θέσεις μας. Η

σύγκρουση κράτισε πάνω από μιάμιση ώρα περίπου. Οι μαχητές μας έδωσαν σήμερα μια επίμονη και πεισματική μάχη, ενώ σε μια αποφασιστική καμπή αυτής της φάσης με εντολή περνούν στην αντεπίθεση, τρέπουν σε φυγή τον αντίπαλο με τις υπέρτερες δυνάμεις του, του προκαλούν απώλειες αναγκάζοντάς τον να αφήσει στο πεδίο της μάχης αρκετά λάφυρα. Επίσημη πηγή του αντιπάλου μας δίνει τα παρακάτω στοιχεία γι' αυτή τη μάχη. «Η ΙΧ Μεραρχία από της πρωίας της 9ης Αυγούστου εξεδήλωσε επίθεση διά της 42ης Ταξιαρχίας προς κατάληψιν του Προφήτη Ηλία Οξυάς (ύψωμα 1521) και Τσεκούρα Δένδρα, υποστηρικθείσα υπό του πυροβολικού και της αεροπορίας. Τα 524 και 525 Τάγματα της διεξήγαγαν σφοδρό αγώνα και ιδιαίτερα το 525, το οποίο επιχειρούσε να καταλάβει το ύψωμα 1521. Ο αγώνας του τάγματος τούτου παρουσίασε πολλές διακυμάνσεις, διότι οι συμμορίται αντέδρασαν δια αντεπιθέσεων μετά πείσματος εις στον Προφήτη Ηλία Οξυάς, επιφέροντας απώλειες εις το τάγμα. Κατά την κρίσιν σπημής του αγώνος έπεσαν μαχόμενοι ο λοχαγός Τσεπέσης Θεοδόσιος και τρεις οπλίται, τραυματίζεται έτερος ανθυπολοχαγός του τάγματος και 16 οπλίται και το τάγμα αναγκάζεται να συμπυκνεί εις τη βάση εξόρμησης του» (Αρχηγείο Στρατού, ΔΙΣ, έκδοση 1970, σελ. 270).

Μετά το βραδινό συσσίπιο, σε ένα καλυμμένο γούπατο με πρωτοβουλία των πιο θερμοαιμων οργανώθηκε μαζικός χορός σε επίπεδο λόχου. Τα γνωστά προσφιλή τραγούδια και οι ρυθμικοί πηδηκτοί χοροί δίνουν και παίρνουν.

Αντχεί το τραγούδι: «Επ-άνω στα ψηλά βουνά α-ντάρτες ΕΠΟΝί-τες, π-αλεύουν για τη λευτεριά, χτυπώντας τους φ-ασίστες. Ω, Ελλάδα μας γλυκειά, δημοκρατία λαϊκά...».

Ακολουθεί ένα άλλο γνήσιο λαϊκό τραγούδι:

«Ποιος ποτα-μός, ποια θάλασσα, ποια βρύση δε θωλώνει, ποια βρύση δε θολώνει. Ποιος πεθερός, ποια πεθερά τη νύφη δε μαλώνει. Αιντε γιούργια, γιούργια, γιούργια, γιούργια, άιντε και ο χορός θέλει τραγούδια...». Σ' αυτήν τη ψυχαγωγική εκδήλωση του Λόχου παραβρίσκονταν και ο ταγματάρχης μας Μ. Τυάδης, που ήταν πάντοτε υπέρ τέτοιων εκδηλώσεων, ωστόσο ο ίδιος απόφευγε να παίρνει μέρος. Αυτή τη φορά τον πήρε σβάρνα η μάζα των ανταρτών, τον τράβηξαν στο γύρο, τον έβαλαν μπροστά. Τον κρατούσε ο συμπατριώτης του Νίκος Σαμανόπουλος, μα και το τραγούδι που ακούστηκε ήταν σκωπικό και από την περιοχή που κατάγονταν. «Ο Δήμαρχος της Καστοριάς τραβάει τα μαλλιά του, σαν έμαθε γ' ανταρτικά στην περιφέρειά του. Πάει το Μπούφι, πάει το Βίτσι, πάει και το Βογατσικό, Δεντροκώρι, Βα-

τοχώρι, Άργος και Ορεσπικό...».

Ίδρωσε κι αυτός μαζί μας. Έφυγε ευχαριστημένος.

10 Αυγούστου. Όλα έδειξαν ότι όλες οι επανειλημμένες προηγούμενες απόπειρες του αναπάλου να καταλάβει αυτό το δεσπόζον ύψωμα απότυχαν, η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία προετοιμάστηκε για τη σημερινή μάχη πολύπλευρα με σκοπό στα σίγουρα και οριστικά να καταλάβει τον Προφήτη Ηλία Οξυάς. Εξάλλου, αυτό επιβεβαιώθηκε και απ' το γεγονός ότι οι σημερινές επιθετικές ενέργειες δεν ήταν μονάχα επίμονες και μαζικές, μα και επαναλήφθηκαν κάμποσες φορές σ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Ολόκληρη η 42η Ταξιαρχία, αποτελούμενη από τρία τάγματα, από 9 πάνοπλους λόχους, μετά από ένα γερό σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' το πυροβολικό και την αεροπορία ξεκίνησαν ξανά σήμερα να καταλάβουν έναν τομέα που τον υπεράσπιζαν οι 180 περίπου άνδρες της Διλοχίας μας. Έτσι όταν η πρώτη πρωινή προσπάθεια να ανεθούν στο ύψωμα απότυχε, το επιτιθέμενο πεζικό συμπύσσεται προσωρινά λίγο πιο πίσω και σταματάει. Η επίθεση επαναλαμβάνεται ύστερα από ένα καινούργιο σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' την αεροπορία και το πυροβολικό του αναπάλου. Αυτή η μεθοδική σειρά από επιθέσεις συνεχίστηκε σήμερα μέχρι το τέλος της μέρας χωρίς αποτέλεσμα.

Οι μαχητές του Λόχου μας έδωσαν μια ολοήμερη επίμονη μάχη, συγκρούστηκαν με τον επιτιθέμενο κάμποσες φορές από κοντινή απόσταση. Χαρακτηριστική από αυτή την άποψη είναι και τούτη η περίπτωση. Ένας λόχος του Κυβ. Στρατού επιτίθενταν στον τομέα που κρατούσαν οι ομάδες του Π. Σκαρλάτου και Ηρ. Τσεκούρα. Με πυκνή διάταξη προχωρούσαν μέσα στο δάσος, βάλλοντας συνεχώς με όλα τα όπλα και φωνάζοντας δυνατά: «Αέρα, παραδοθείτε» κ.λ.π. Πλησίασαν τις θέσεις των δικών μας σε απόσταση 20-30 μέτρα. Οι μαχητές μας έχοντας εμψυχωτές τους ομαδάρχες τους, παρά την αραιή διάταξη την τεράστια υπεροχή του αναπάλου και τα δυνατά απειλητικά συνθήματα που ακούγονταν απ' την άλλη μεριά, δεν πορούνται, προτάσσουν σθεναρή αντίσταση, δεν σκέφτονται να κάνουν πίσω. Γίνεται πεισματικός αγώνας, μονομαχίες για το κάθε δέντρο, τους κάμπουν την ορμητικότητα, τους σταματούν, τους εξαναγκάζουν να υποχωρήσουν, να συμπυκθούν προσωρινά καμιά 100 μέτρα πιο πίσω κι εκεί να γαντζωθούν. Απ' το μέρος αυτό, μετά από ένα καινούργιο σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' τα βαριά όπλα του αναπάλου, άλλες δυο φορές ο αντίπαλος επανέλαβε τις επιθετικές του ενέργειες, οι οποίες αποκρούστηκαν. Τις βραδινές ώρες ενισχύσαμε αυτό τον τομέα με μια ομάδα με ε-

πικεφαλής το γευναίο Δ. Κουτσιανά, η οποία, απαρατήρητη, πλησίασε όσο μπορούσε τους επιθήμενους και από κοντινή απόσταση, αφού πρώτα εκτόξευσε δυο πάντζερ με επιτυχία, μαζί με τους άνδρες των άλλων δυο ομάδων περνούν σε ορμητική αντεπίθεση, με αποτέλεσμα ένας ολόκληρος λόχος του ανπαλίου να τραπεί σε φυγή.

Να τι γράφει για τη σημερινή μάχη η επίσημη πηγή του Αρχηγείου Στρατού: «Από της πρωίας της 10ης Αυγούστου η ΙΧ Μεραρχία επανέλαβε την επιθετική της προσπάθειαν προς τη γενική κατεύθυνση Λιόκου διά των 42ας και 43ης Ταξιαρχιών της επιποθόμενων εις πρώτον χρόνον συγκλινόντων προς τας κατευθύνσεις Προφήτης Ηλίας Οξυάς — Λιόκου και Πριάσποπος — Λιόκου, προς κατάληψιν των υψωμάτων 1521 και 1735 (Κανάλιας). Μετά σκληρόν και επίμονον ολοήμερον αγώνα τα τμήματα επιθέσεως των δυο ταξιαρχιών, προωθήθησαν, με την υποστήριξιν του πυροβολικού και της αεροπορίας και ήχθησαν σε μικράν απόστασιν από της εκκλησίας Προφήτου Ηλία Οξυάς, και από του υψώματος 1753, χωρίς όμως να κατορθώσουν μέχρι των εσπερινών ωρών, παρά τας επιμόνους προσπάθειάς των, να καταλάβουν τα υψώματα τούτα. Με τη δύσιν του ηλίου, οι επί του Προφήτου Ηλία Οξυάς αμυνόμενοι συμμορίται αντεπιτέθησαν κατά των προ της εκκλησίας του Προφήτου Ηλία Οξυάς αγκιστρωθέντων της 42ας Ταξιαρχίας και ανέτρεψαν αυτά.

Τα τμήματα υπό την κάλυψη της νυχτός συνεπύκνωσαν εις την βορείαν του χωριού Οξυάς βάσις εξορμήσεώς των, έχοντας 7 νεκρούς οπλίτας και 36 τραυματίες» (Αρχηγείο Στρατού, ΔΙΣ, έκδοση 1970, σελ. 271).

11 Αυγούστου. Καινούργιες επιθετικές ενέργειες εξαπέλυσε σήμερα ο Κυβ. Στρατός με σκοπό να καταλάβει το ύψωμα Προφήτη Ηλία Οξυάς. Το σκηνικό των σημερινών πολεμικών δραστηριοτήτων ήταν σχεδόν παρόμοιο με το χθεςινό, τόσο από την άποψη του στόχου, την μαζικότητα και την ένταση των επιθέσεων, όσο και των αποτελεσμάτων. Όλες αυτές οι προσπάθειες, όπως και χθες κατέληξαν σε πλήρη αποτυχία. Να τι γράφει γι' αυτή τη μάχη επίσημη πηγή του ανπαλίου. «Νέαν προσπάθειαν του δεξιού της ΙΧ Μεραρχίας κατά την πρωίαν της 11ης Αυγούστου προς κατάληψιν του Προφήτου Ηλία Οξυάς (1521) δεν εσημείωσεν πρόοδον, λόγω ισχυράς ανπιδράσεως των συμμοριτών και λόγω του καράτου των τμημάτων της 42ης Ταξιαρχίας εκ των αλληπαλλήλων νυχτερινών αντεπιθέσεων των συμμοριτών (Αρχηγείο Στρατού, ΔΙΣ σελ. 272).

Η 42η Ταξιαρχία του Κυβ. Στρατού, μια δύναμη πάνω από δυο χι-

λιάδες άνδρες, πέντε ολόκληρες μέρες με την υποστήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας εξαπολούσε συνεχώς ισχυρές επιθέσεις για την κατάληψη του υψώματος του Προφήτη Ηλίας Οξυάς. Και όλες αυτές οι επιθέσεις κατέληξαν σε πλήρη αποτυχία. Αν σ' αυτό προστεθεί και το γεγονός ότι τον τομέα της Οξυάς τον υπεράσπιζαν 180 περίπου αντάρτες εξοπλισμένοι με ελαφρό οπλισμό και χωρίς καμιά απολύτως υποστήριξη από κάποια βαριά όπλα, πυροβολικό, όλμους κ.λ.π., κ.λ.π. αυτό σήμαινε πολλά και πρώτα απ' όλα το π λογής στρατός ήταν αυτός που αμύνονταν και π λογής μαχητές και διοικητές ήταν αυτοί που πολεμούσαν και από ποια φωτεινά ιδανικά εμπνέονταν, άντεχαν και νικούσαν ένα ισχυρότατο αντίπαλο με δεκαπλάσια υπεροχή σε αριθμητική δύναμη και με πάνω από 50πλάσια υπεροχή σε βαριά όπλα.

Ένα αντάρτικο ποίημα απ' το Μέτωπο του Γράμμου

Την ημέρα αυτή μέσω της ταχυδρομικής υπηρεσίας του ΔΣΕ έφτασε στα χέρια μου ένα γράμμα απ' το νεαρό χωριανό μου Κώστα Σκονδρογιάννη που κι αυτός αυτή την περίοδο υπηρετούσε στα τμήματα του Γράμμου. Μ' αυτό τον 18χρονο νεολαίο και πρώην δραστήριο Αετόπουλο αλληλογραφούσαμε τακτικά. Όπως νωρίτερα, έτσι κι αυτή τη φορά ο ζωηρός αυτός νεολαίος συνόδευε το γράμμα του με ένα δικό του αυτοσχέδιο ποίημα. Το παραθέτω:

*«Τι είναι αυτό π' ακούγεται, π κανονίδι πέφτει
εδώ ψηλά στο Κάμενικ κι απέναντι στον Κλέφτη;*

*Οι κορυφές οργώνονται, βροχή οι οβίδες-σφαίρες,
κύνεται αίμα ελληνικό εδώ αυτές τις μέρες.*

*Τα δένδρα ξεριζώνονται, φλόγες, φωπές, συντρίμια,
μα πς κρατάει απόρθητες, το ανθρώπινο το πείσμα.*

*Μην είρθε πάλι η τουρκιά, ξένη κακιὰ φοβέρα,
ποιοι είναι αυτοί που μάχονται, τη νύχτα και τη μέρα.*

*Μάθε κι εσύ, μάνουλα μου, δεν είναι ξένα ασκέρια,
είναι όλα Ελληνόπουλα, αδέρφια και ξαδέρφια».*

*Κώστας Σκονδρογιάννης
Γράμμος, 26 Ιούνη 1948*

τούσε στον τομέα μας. Ταυτόχρονα και απ' τις δυο άλλες άκρες του καλωδίου επαναλαμβάνονταν οι ίδιες οδηγίες, που μας προειδοποιούσαν να είμαστε πανέτοιμοι και άγρυπνοι. Κανένας απ' τους διοικητές, μικρούς και μεγάλους, δεν είχαν αυταπάτες, ότι και σήμερα ο Κυβ. Στρατός δεν θα εξαπέλυε καινούργιες ισχυρές επιθετικές προσπάθειες με επίκεντρο το ύψωμα του Προφήτη Ηλία Οξυάς. Οι δυο Μεραρχίες του αντπάλου, η IX και X, που επιτέθηκαν αργότερα, επιβεβαίωσαν τις υποψίες των αντάρτικων διοικητών.

Οι δυο «Γαλατάδες», που αμέσως μετά τα χαράματα άρχισαν να πετούν πάνω απ' τη διάταξη μας ήταν και το πρώτο προμήνυμα για το είδος της αναμενόμενης σημερινής πολεμικής αναμέτρησης. Αυτό γίνεται πιο ξεκάθαρο μόλις ανέτειλε ο ήλιος και κάμποσα σμήνη αεροπλάνων άρχισαν να καταφθάνουν διαδοχικά απ' τα Γιάννενα και απ' την Κοζάνη. Οι αεροπειρατές έρχονταν απόλυτα προσανατολισμένοι, μια και προορίζονταν να χτυπήσουν τους ίδιους γνωστούς χθεσινούς και προχθεσινούς στόχους, χωρίς να αντιμετωπίζουν ολότελα κανένα κίνδυνο από κάποια αντιαεροπορική άμυνα των ανταρτών.

Γι' αυτό με μεγάλη ευκολία, πριν ακόμα πλησιάσουν στο μέτωπο, από μακριά, απ' τις κορφές της Γύφτισσας και του Κεράσσοβου έπαιρναν στροφές, έκαναν τις ανάλογες κλίσεις και με απότομες εφορμήσεις το ένα πίσω από το άλλο αμόλαγαν το θανατηφόρο φορτίο τους από χαμηλό ύψος πάνω στις θέσεις μας. Μόλις αμολούσαν το φορτίο, που κουβαλούσαν, έπαιρναν ξανά το δρόμο της επιστροφής για τα αεροδρόμια που ανήκαν και παραλάβαιναν καινούργιο φορτίο. Το έργο της ολοκληρωτικής καταστροφής των οχυρών μας και κάθε ανθρώπινης αντίστασης των ανταρτών την αναλάβαινε στη συνέχεια η ισχυρή, μαζική και διαρκής προπαρασκευή του πυροβολικού που ακολουθούσε.

Οι πολυάριθμες και αμέτρητες βόμβες, οβίδες, βλήματα και ρουκέτες, που πέφτουν στη γραμμή άμυνάς μας, είχαν σαν αποτέλεσμα, άλλα οχυρά (όπου αυτά υπήρχαν) να καταστραφούν ολοκληρωτικά και άλλα να πάθουν σοβαρές ζημιές. Τα αμπριά, τα πολυβολεία, που έγινε δυνατό να περισωθούν, είχαν υποστεί σοβαρές βλάβες στα σκέπαστρα, τις εισόδους και εξόδους απ' αυτά τα καταγιστικά πυρά και αλλού να σκεπαστούν με χώμα. Αλλά σκεπάστηκαν με κλωνάρια και κορμούς από ξεριζωμένα δένδρα. Η επιφάνεια του εδάφους παραμορφώνεται, ανασκάφεται, μεταβάλλεται σε βαθιές γούρνες και λάκκους. Απ' τα χαρακώματα σύνδεσης που υπήρχαν δεν έμεινε τίποτε, που να θυμίζει τα αρχικά χαρακτηριστικά τους. Τη φοβερή εικόνα αυ-

τού του θεάματος έρχεται τώρα να τη συμπληρώσει, να την κάνει πιο ζοφερή, απογοητευτική και τρομακτική το τεχνητό μαύρο σύννεφο που δημιούργησε ο καπνός και η σκόνη που είχαν σπκωθεί με αποτέλεσμα να σκεπαστεί για τα καλά όλη σχεδόν η δεξιά όχθη του Σαραντά-παρου. Το σύννεφο αυτό από σπγμή σε σπγμή γινόταν όλο και πιο μεγάλο σε έκταση και πυκνό και σκοτεινό σε χρώμα, που στην πραγματικότητα μετέβαλε αυτόν το χώρο από μέρα σε νύκτα. Γεγονός πολύ αρνητικό, γιατί εξαφάνιζε την ορατότητα και την πθική αλληλοϋποστήριξη εκείνων των λίγων υπερασπιστών που έμειναν ζωντανοί μετά απ' αυτή την κόλαση πυρός που έλαβε χώρα. Τον τομέα αυτής της άμυνας βασικά τον κρατούσαν τμήματα των 103 και 105 Ταξιαρχιών του ΔΣΕ. Ανάμεσά τους και η Διλοχία σαμποτέρ. Θα πρέπει όμως να υπογραμμιστεί ότι το ύψωμα Προφήτης Ηλίας Οξυάς που ήταν ο κύριος στόχος της σημερινής επιθετικής ενέργειας δέχεται το μεγαλύτερο βάρος του εκθρικού πυρός, το κύριο χτύπημα της τεράστιας πολεμικής μηχανής του Κυβ. Στρατού. Είναι ακριβώς εκείνο το σημείο του μετώπου, που είχε διάταξη η δική μας Διλοχία. Ακόμα να τονίσουμε ότι την κορυφή του Προφήτη Ηλία Οξυάς την υπεράσπιζε ο Λόχος του Βαγγέλη Χαρισόπουλου. Εκεί βρισκόταν και ο ΣΔ της Διλοχίας με επικεφαλής τον ταγματάρχη μας Μενέλαο Τυπάδη. Ο δικός μας λόχος είχε διάταξη δεξιάτερα απ' την κορυφή του Αη-Λια.

Ύστερα απ' το άφθονο και αμέτρητο καυτό σίδερο που έπεσε στις θέσεις άμυνας των ανταρτών, δυο ολόκληρες Μεραρχίες του Κυβ. Στρατού ξεκινούν απ' τη βάση εξόρμησης και περνούν ταυτόχρονα σε επίθεση σε όλο τον κεντρικό τομέα απ' τη Ζέρμα μέχρι Θεοτόκο. Γίνεται ολοφάνερο ότι η αιχμή της επίθεσης και το κύριο χτύπημα αυτής της τεράστιας πολεμικής μηχανής καταφέρονται στην κατεύθυνση που περνούσε απ' το ύψωμα Προφήτης Ηλίας Οξυάς. Η αντίπαλη στρατηγική ηγεσία που είδε με τα ίδια τα μάπα της την κόλαση του πυρός που έπεσε πάνω σ' αυτό το ύψωμα, θεωρούσε πια σίγουρο ότι πάνω σ' αυτό δεν έμεινε ανθρώπινη ζωή. Υπολόγιζε στα σίγουρα για μια εύκολη νίκη. Βγήκε όμως γελασμένη κι αυτή τη φορά, έπεσε ξανά έξω στους υπολογισμούς της. Δεν άργησε να πειστεί γι' αυτό όταν είδε ότι οι επιπθέμενοι κατά φάλαγγες παρατεταμένοι λόχοι που πλησίαζαν να φτάσουν στην πρώτη γραμμή της άμυνας των τμημάτων μας αντίκρυσαν ότι μέσα απ' το καπλισμένο, οργωμένο και παραμορφωμένο ύψωμα του Προφήτη Ηλία ξεφύτρωναν ζωντανές ψυχές, που ανοίγουν πυρά. Προτάσσουν σθεναρή αντίσταση και περνούν σε αντεπίθεση, ενώ με τις εύστοχες και θερσιτικές βολές τους κόβουν την όρεξη, σπάζουν την

ορμητικότητα, σταματούν αυτά τα πολυάριθμα φουσάτα, τους προκαλούν απώλειες, τους εξαναγκάζουν να υποχωρήσουν άπρακτοι.

Την ίδια τύχη είχε και μια δεύτερη, εξίσου ισχυρή επίθεση του αν-πάλου που επακολούθησε στη συνέχεια με καινούργιες και φρέσκες δυνάμεις, αφού πρώτα μεσολάβησε αεροπορική επιδρομή και μαζική προπαρασκευή του πυροβολικού. Αυτή τη φορά η εμπροσθοφυλακή του Τάγματος που επιτίθενταν στον τομέα που κρατούσε ο 2ος Λόχος του Β. Χαρισόπουλου έφτασε σε μερικές μεριές μέχρι την κορυφή του υψώματος Προφήτη Ηλία, αλλού μπήκαν στη γραμμή άμυνας, πάτησαν τα χαρακώματα, αλλού σε ξεχωριστές περιπτώσεις ήρθαν στα χέρια με τους αμυνόμενους. Κι αυτή τη φορά εκείνοι οι ολιγάριθμοι υπερασπιστές του 2ου Λόχου προτάσσουν σθεναρή αντίσταση. Δίνουν σκληρή μάχη, αντεπιτίθενται με αυτόματα, με χειροβομβίδες και τελικά εξαναγκάζουν τον πολυάριθμο επιπθέμενο να συμπτυχθεί και να αγκριστηθεί πιο πίσω, σε κοντινή απόσταση απ' την κορυφή του Προφήτη Ηλία.

Σε εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση βρέθηκε αυτή τη φορά και ο δικός μας Λόχος. Ο επιπθέμενος ύστερα από ισχυρή πίεση κατόρθωσε να σπάσει σ' ένα σημείο την άμυνά μας και να κάνει ρήγμα στη διάταξή μας. Η περιορισμένη ορατότητα που λόγω της καταχνιάς επικρατούσε στο μέτωπο δεν επέτρεψε να γίνει έγκαιρα αντιληπτό αυτό το ρήγμα. Πρώτοι μας έφεραν την είδηση για τη διάρρηξη της διάταξής μας οι μαχητές μας Α. Γιαννόπουλος και Γ. Καλαμπόκας, ενώ τα πλευρικά πυρά που δεχόμασταν από μια ολόκληρη διμοιρία που είχε ήδη βγει στα μετόπισθεν μας έπεισαν για τον κίνδυνο που μας απειλούσε. Στον τομέα της διάταξής μας που έλαβε χώρα το ρήγμα επικράτησε μια σύγχυση, ένα πνεύμα υποχώρησης. Ο Λόχος μας αυτή τη στιγμή δε διέθετε κάποια εφεδρική δύναμη για να μπορέσει να τη βάλει αυτή τη στιγμή στη μάχη και να σώσει την κατάσταση. Ωστόσο η παρέμβαση έπρεπε να γίνει και να είναι άμεση, μια και σε μας δεν μπορούσε να υπάρχει σκέψη για υποχώρηση. Κινητοποιούμε ό,τι μπορούμε και με βασικό στήριγμα τους διμοιρίτες Κουτσιανά, Σαλονικιό, τους ομαδάρχες Τσεκούρα, Σκαρλάτο, Σουλιώτη οργανώνουμε αντεπίθεση. Εκεί στην πρώτη γραμμή της επίθεσης βρισκόμαστε κι εμείς με το σύνδεσμο Δ. Κύρκο. Με ορμητικότητα, με πείσμα, με φανατισμό ριχτήκαμε με τα μούτρα απάνω τους, με πάντζερ, με αυτόματα, με οπλοπολυβόλα, με χειροβομβίδες. Αυτός ο κεραυνόβολος τρόπος αντεπίθεσης δεν άργησε να φέρει και τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ο αντίπαλος υποχωρεί, η αρχική διάταξη της άμυνάς μας αποκαταστάθηκε. Τρία

πώματα φαντάρων βρέθηκαν στο πεδίο της μάχης. Ένας στρατιώτης τραυματισμένος στα πόδια πιάστηκε αιχμάλωτος. Τον επιδέσαμε κι αργότερα μαζί με δικούς μας τραυματίες τον προωθήσαμε στο Σταθμό Επίδεσης της 105ης Ταξιαρχίας.

Τις απογευματινές ώρες για τρίτη φορά σήμερα ακολουθεί μια καινούργια πιο ισχυρή και μαζική επιθετική ενέργεια του Κυβ. Στρατού, υποστηριζόμενη με τα πιο σύγχρονα πολεμικά μέσα. Αυτή τη φορά τρία ολόκληρα τάγματα, το 525, 526 και 567 της 10ης Μεραρχίας εξορμούν για να καταλάβουν το ορεινό συγκρότημα του προφήτη Ηλία Οξυάς. Οι 40 περίπου υπερασπιστές του 2ου Λόχου που κρατούσαν αυτό το ύψωμα, προτάσσουν σθεναρή αντίσταση, άλλοι πέφτουν στο πεδίο της μάχης, άλλοι τραυματίστηκαν και μονάχα μερικοί απ' αυτούς που απομέναν, πιεζόμενοι απ' την 30πλάσια και πλέον αριθμητική υπεροχή του ανηπάλου μαχόμενοι συμπύσσονται προς τη ΒΔ πλευρά του υψώματος.

Σ' αυτές τις κρίσιμες στιγμές αυτής της σκληρής, αδυσώπητης και άνιστης μάχης ανάμεσα στους τελευταίους υπερασπιστές του Προφήτη Ηλία ήταν και ο ίδιος ο διοικητής της Διλοχίας μας Μενέλαος Τυπάδης. Ο ταγματάρχης μας μαζί με τον σύνδεσμό του Ιωάννη Γιάννη (Γιαννάκη), ήταν οι τελευταίοι που είχαν απομείνει στο ύψωμα. Οι δυο τους συνέχιζαν να μάχονται από ένα πολυβολείο. Εκεί βρέθηκαν κυκλωμένοι. Τους πλησιάζουν από κοντά, τους φωνάζουν να παραδοθούν. Ήταν επόμενο, μια και δεν ήξεραν με ποιον έχουν να κάνουν να υπολόγιζαν στα σίγουρα να τους πιάσουν στα χέρια. Ο ταγματάρχης μας, ο έμπειρος και ανδρείος αυτός αγωνιστής, ο ειδικός στρατιωτικός και ικανός διοικητής ήξερε και σ' αυτές τις εξαιρετικά δυσκολότερες περιστάσεις πώς να αντιμετωπίζει παρόμοιες καταστάσεις, να βρίσκει τη μοναδική αγωνιστική διέξοδο. Προειδοποιεί το σύνδεσμό του να ετοιμαστεί για έξοδο, του υποδεικνύει το δρομολόγιο σύμπτυξης. Πριν όμως ξεκινήσουν ρίχνουν μερικές ριπές με τα «Στάγερ», τις τελευταίες τους χειροβομβίδες «ΜΙΛΣ». Οι ριπές, οι εκρήξεις των χειροβομβίδων δεν προκαλούν μονάχα σύγχυση και απώλειες στον αντίπαλο, αλλά και τους επιτρέπει να βγουν άθικτοι απ' το πολυβολείο και με ταχύτητα να συμπυκνωθούν, να μπουν σε καλυμμένο έδαφος και μέσα σ' αυτό να υποχωρούν απαρατήρητοι προς τα πίσω. Στην πορεία, όμως, έπρεπε να περάσουν υποχρεωτικά από μια ανοικτή λάκκα, 80 μέτρων περίπου. Τους είχαν απομείνει καμιά 15 μέτρα να περάσουν αυτό το ακάλυπτο και να βγουν στο απυρόβλητο. Εκεί εντοπίζονται απ' τα εχθρικά παρατηρητήρια, δέχονται βολές πολυβόλων. Εκεί το μοι-

ραίο βρίσκει τον ταγματάρχη μας, μια σφαίρα απ' αυτές της ριπές τον αφήνει νεκρό. Έτσι έφυγε από ανάμεσά μας ένας αγνός λαϊκός αγωνιστής και καταξιωμένος διοικητής, αγαππητός και σεβαστός από όλους τους μαχητές και στελέχη του τμήματος. Ενώ ο Δημοκρατικός Στρατός στερήθηκε έναν ικανό και προικισμένο ειδικό στρατιωτικό με τεράστιες προοπτικές και μέλλον.

Ανάμεσα στους άλλους νεκρούς μας αυτής της μάχης ήταν και η Ολυμπία Αργυροπούλου απ' το Τρίγωνο Φλώρινας. Ανάμεσα στους τραυματίες του Λόχου μας ήταν και ο Ηλίας Μεταξάς. Ένας συναγωνιστής μας που μόλις 2-3 μέρες πρωύτερα ήρθε απ' το Μπούλκες. Επίσης τραυματίστηκε σοβαρά στο πόδι ο Γ. Μπακογιάννης.

Απ' το τάγμα του Καπλάνη που είχε διάταξη αριστερότερα απ' τον Προφήτη Ηλία Οξυάς, την ημέρα αυτή τραυματίστηκε σοβαρά η χωριανή μου Κλεοπάτρα Τσαντά-Χαλκιά. Στην ίδια μάχη από έκρηξη ενός βλήματος όλμου σκοτώθηκε η Παπουλού Πηνελόπη απ' το Νταούπι Καρδίτσας, τραυματίστηκαν οι Βιργινία Αναγνωστοπούλου – Μητρούση και η Αλεξάνδρα Παπαγεωργίου – Καρπούζα, απ' το Θραψίμι.

Να η γράφει γι' αυτό το «Αρχηγείο Στρατού – ΔΙΣ»:

«Η συνδεδεασμένη επίθεση των ΙΧ και Χ Μεραρχιών, άρχισε από της 12ης Αυγούστου. Η 42α Ταξιαρχία επιτέθη διά των 525 και 526 Ταγμάτων προς κατάληψιν του συγκροτήματος των υψωμάτων του Προφήτη Ηλία Οξυάς, ήτοι του υψώματος της εκκλησίας και του υψώματος 1521. Μετά σφοδρόν αγώνα κατέλαβε την 07,30 του υψώματος της εκκλησίας και ακολούθως το 526 Τάγμα εκινήθη, κατόπιν προηγηθείσης επιτυχούς προπαρασκευής πυροβολικού και βομβαρδισμών της αεροπορίας και κατέλαβε την 10.00 την υψηλότεραν κορυφήν του υψώματος 1521. Την 10.30 κατόπιν σφοδράς αντεπιθέσεως των συμμοριτών υποστηρικθείσης διά πυροβολικού και όλμων, το τάγμα αναγκάζεται εις σύμπυξιν εις το ύψωμα της εκκλησίας του Προφήτη Ηλία. Κατόπιν νέας συντόμου προπαρασκευής πυροβολικού και νέου βομβαρδισμού της αεροπορίας επί του υψώματος 1521, επανελήφθη η επίθεσις των 525 και 526 Ταγμάτων προς ανακατάληψιν του υψώματος τούτου υποβοηθείσα και από 567 Τάγματος της Χ Μεραρχίας, το οποίον καταλαβών εν τω μεταξύ και τη Μεγάλη Ράχη διετάχθη να κινηθεί επιθετικώς εκ της Μεγάλης Ράχης και να προσβάλη το ύψωμα 1521 από νοποανατολών. Η συνδεδεασμένη επίθεση των τριών ταγμάτων συντονισθείσα υπό της ΙΧ Μεραρχίας και επαρκώς υποστηρικθείσα υπό του πυροβολικού και της αεροπορίας εστέφθη υπό επιτυ-

Αναγνωστόπουλος Κώστας του Νικολάου απ' το Θραψίμι Καρδίτσας. ΕΛΑΣίτης, μέλος του ΚΚΕ. Το 1946 συνελήφθηκε, βασανίστηκε και φυλακίστηκε απ' το μεταβαρκιζανό παρακράτος. Απ' το 1947 στο ΔΣΕ. Έπεσε το Μάρτη του 1948 στις μάχες του Ολύμπου.

Αναγνωστόπουλος Λάμπρος του Νικολάου απ' το Θραψίμι Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Πιάστηκε, τραυματίσθηκε 8 Αυγούστου στη μάχη της Οξυάς Γράμμου και για πολλά χρόνια μετά έμεινε φυλακί.

Αναγνωστοπούλου-Μητρούσι Βιργινία του Νικολάου απ' το Θραψίμι Καρδίτσας, ΕΠΟΝίσσα. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Στη μάχη της Οξυάς Γράμμου στις 12 Αυγούστου 1948 τραυματίστηκε σοβαρά με αποτέλεσμα να χάσει το ένα της πόδι.

Τσαντά-Χαλκιά Κλεοπάτρα του Κώστα απ' τη Καμένη Καρδίτσα, ΕΠΙΟΝτισσα. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Στις 12 Αυγούστου στη μάχη της Οξυάς Γράμμου τραυματίστηκε σοβαρά.

χίας. Τελικά στις 16.30 τα τάγματα της 42ας Ταξιαρχίας ηδραιώθηκαν επί του υψώματος 1521, ολοκληρώσαντα ούτως την κατοκίν του αμυντικού συγκροτήματος Προφήτης Ηλίας Οξυάς» (Αρχηγείο Στρατού – ΔΙΣ, σελ. 274).

Από μαχητές του 2ου Λόχου, που συμπύκθηκαν στη διάταξή μας, πληροφορηθήκαμε ότι ο αντίπαλος κατέλαβε τον Προφήτη Ηλία, για το χαμό του ταγματάρχη μας, για τον τραυματισμό του λοχαγού Β. Χαρισόπουλου, του ΠΕ Βασίλη Ντερέκα και άλλων στελεχών, για τις μεγάλες απώλειες που είχε αυτό το τμήμα. Τα πράγματα μας τα παρούσαν πιο τραγικά και απογοητευτικά από ό,τι ήταν.

Μετά την κατάληψη του προφήτη Ηλία η αντίπαλη στρατιωτική ηγεσία δεν ενδιαφέρεται για την παραπέρα επέκταση αυτής της επιτυχίας, αλλά στρέφει όλη την προσοχή της στη σταθεροποίηση της κατάστασης στο στρατηγικό αυτό ύψωμα του Προφήτη Ηλία. Για το σκοπό αυτό συγκεντρώνει πάνω σ' αυτό μεγάλες δυνάμεις και πολεμικά μέσα, φέρνει και εγκατασταίνει πάνω σ' αυτό ορειβατικά πυροβόλα, όλμους, βαριά πολυβόλα κ.λ.π. Ενώ μπροστά απ' τη γραμμή του μετώπου περιορίζεται να ενοχλεί με σποραδικές βολές πυροβολικού.

Πλησίαζε να σουρουπώνει και ενώ στη διάταξή μας συνέχιζαν να σκάζουν βλήματα πυροβολικού βλέπουμε έναν τηλεφωνητή ανάρτη, φορτωμένο με μια πομπή να περπατεί μόνος μέσα στο δάσος και με μεγάλη ευχέρεια να απλώνει καλώδιο, αδιαφορώντας για τα βλήματα που έσκαζαν γύρω του. Είχε πάρει αποστολή απ' τη διοίκηση της 105ης Ταξιαρχίας να αποκαταστήσει τηλεφωνική σύνδεση με το Λόχο

μας. Αποδείχθηκε ότι αυτός ο συναγωνιστής ήταν συμπατριώτης μου. Κατάγονταν απ' τα χωριά της Καρδίτσας, από ένα απ' τα δυο χωριά Λουτρό ή Παλιούρι. Η δουλειά του τηλεφωνητή στο μέτωπο δεν ήταν από τις πιο εύκολες. Η εκπλήρωση τέτοιων υπηρεσιών συχνά συνδέονταν με μεγάλο ρίσκο για τη ζωή τους. Απ' το τηλέφωνο πήρα εντολή να παρουσιαστώ στο ΣΔ της 105ης Ταξιαρχίας. Δεν πρόλαβα να ξεκινήσω και επιτόπου έφτασε για τον ίδιο σκοπό ο χωριανός μου Ν. Παπάς, σύνδεσμος της 105ης Ταξιαρχίας που μου έφερε προσωπική εντολή να παρουσιαστώ στον ταξίαρχο Π. Τουμπουλίδη. Ο ίδιος τώρα, που γνώριζε ετούτα τα μέρη σα να ήταν ντόπιος κάτοικος, με οδηγεί μέσα απ' το δάσος και από σκοτεινά μονοπάτια στον προορισμό μας. Βαδίζοντας τώρα δίπλα του, χαϊρόμουν ιδιαίτερα που έβλεπα αυτόν τον ζωηρό και ανδρείο νεαρό πιτσιρίκο με τα κοντά παντελόνια να εκπληρώνει καθήκοντα συνδέσμου, που ήταν μια τόσο έμπιστη και υπεύθυνη υπηρεσία σε μια τέτοια μεγάλη στρατιωτική μονάδα του ΔΣΕ. Στο ΣΔ της Ταξιαρχίας επικρατούσε ένας πυρετός κινητικότητας απ' όλο το προσωπικό του επιτελείου. Ήταν ακριβώς η στιγμή που ετοιμάζονταν να μεταφερθεί πιο πίσω. Ιδιαίτερα απασχολημένος ήταν αυτές τις στιγμές ο διοικητής. Χρειάστηκε να περιμένω. Παρόλα αυτά, όταν τελικά τον πλησίασα και τον χαιρέτησα, με δέχτηκε με την παλιά γνωστή συνήθεια: «Καλώς το Δημητράκη». Ήταν ενήμερος για τις μεγάλες απώλειες που είχε η Διλοχία μας, για το χαμό του διοικητή μας κ.λ.π. Όπως στεκόταν όρθιος, μου είπε συνοπτικά τα παρακάτω: «Με εντολή της Διοίκησης της 670ης Μονάδας από σήμερα και πέρα παύει να υπάρχει η Διλοχία σαμποτέρ. Θα υπάρχει ένας Λόχος σαμποτέρ μ' έξι άτομα διοικητή. Κανόνισε μόνος σου τώρα να συμμαζέψεις όλους τους επιζώντες της Διλοχίας να τους τακτοποιήσεις οργανωτικά. Να πάρεις όλα τα μέτρα για τη μεταφορά των τραυματιών. Αξιώματικός μας θα σου δείξει την καινούργια διάταξη του Λόχου».

Κι όταν αργά έφτασα στο Λόχο, συνέχισε να διαπρεΐται ακόμα η φυσιογνωμία της πρώτης γραμμής του μετώπου. Σκάζουν αραιά βλήματα, πέφτουν ξεχωριστές ριπές, ενώ απ' την πλευρά της εχθρικής διάταξης δεν σταματούν να ρίχνονται φωτοβολίδες στον ουρανό. Η απανκίστρωση του τμήματος απ' τις θέσεις που κρατούσε έγινε στα γρήγορα και απαραίτητα. Φτάνοντας στο μέρος της καινούργιας διάταξης και πριν το τμήμα πάρει θέσεις σ' αυτή, σε μια σύντομη συγκέντρωση ανακοίνωσα στους άντρες του Λόχου τη διαταγή που πήρα. Η διάλυση της Διλοχίας, ο χαμός του διοικητή μας, οι πολλές απώλειες του τμήματός μας, όλα αυτά τα δυσάρεστα νέα μόλις έγιναν γνωστά στους

παρεβρισκόμενους, δεν μπορούσαν να μην προκαλέσουν θλίψη και στενοχώρια ανάμεσά τους.

Η τροφοδότηση των τμημάτων μας γίνεται πολύ καλή

Τον τελευταίο καιρό και ιδιαίτερα, όταν τα τμήματά μας πέρασαν στη δεξιά όχθη του Σαραντάπορου, άλλαξε ριζικά η τροφοδότηση των ανταρτών. Τόσο από την άποψη ποσότητας, όσο και από την άποψη ποιότητας έγινε πολύ καλή. Οι τρομερές πείνες του παρελθόντος ξεχάστηκαν. Το αίσθημα της αιώνιας αχοριστίας που επικρατούσε στους αντάρτες άρχισε να κοπάει, να εξαφανίζεται. Το ψωμί πια δεν συγίζεται, δεν κομματίζεται, αλλά διανέμεται σε καρβέλια. Ο κάθε μαχητής που δεν ικανοποιούνταν απ' το μερίδιο που έπαιρνε, είχε τη δυνατότητα να παίρνει συμπλήρωμα (μαρμίτα) σε ψωμί και φαγητό. Όλα αυτά προβλέπονταν απ' την επιμελητεία. Ιδιαίτερα θα πρέπει να υπογραμμιστεί η ποιότητα του ψωμιού που παρασκευάζονταν με άσπρο αλεύρι φαρίνας. Εάν σ' αυτό προστεθούν οι τεράστιες προσπάθειες, ο πολύς κόπος και η μεγάλη τέχνη, που κατέβαλλαν οι φουρνάρηδες, για να το ζυμώσουν, να το ψήσουν και να μας εφοδιάσουν μ' αυτό το υπερνόστιμο ψωμί, χωρίς υπερβολή μπορούμε να καταχωρήσουμε αυτή την ποιότητά του στην κατηγορία της άριστης. Επίσης στα καζάνια κάθε μέρα βράζονταν κρέας, δίνονταν συμπληρωματικά διάφορες κονσέρβες με ψάρια, μαρμελάδα, τυρί κ.λ.π. Όπως μας πληροφορεί ο Πολιτικός Επίτροπος του ΔΣΕ Β. Μπαρτζώτας όλη αυτή η ριζική αλλαγή στην τροφοδότηση των ανταρτών τη χρωστάμε στους συντρόφους αλβανούς, στον αδερφό αλβανικό λαό, που παρά τις μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες που συναντούσε ο ίδιος, αυτές τις κρίσιμες στιγμές κυριολεκτικά της μεγάλης μάχης του Γράμμου μοίραζε το υστέρημά του μαζί μας, μας συμπαρασάθηκε περισσότερο από κάθε άλλη Λαϊκόδημοκρατική χώρα.

13 Αυγούστου. Ήταν ακόμα νύκτα όταν εδώ στην καινούργια διάταξη με ξύπνησαν. Αυτή την ώρα έφτασε ο επιμελητής μας Τ. Περδίκης με όλο το επελείο του, με τα μουλάρια φορτωμένα με τρόφιμα, με ψωμί, ασφαλώς και με τα γκιούμια γεμάτα φρέσκο νερό. Έτσι ήταν κανονισμένα, ο εφοδιασμός των τμημάτων να γίνεται νύκτα. Δεν πρόλαβα ακόμα να συνέλθω απ' το βαθύ ύπνο κι αμέσως αισθάνθηκα μια δυνατή μυρωδιά ζεστού ψωμιού. Ήταν πολύ δυνατή και μοσχοβολούσε στο γύρω χώρο. Σκορπούσε απ' τα ζεστά καρβέλια φαρίνας,

που ήταν φορτωμένα στα μεταγωγικά μας. Οι φούρνοι που έψηναν και μας εφοδίαζαν μ' αυτό το νόστιμο ψωμί δεν ήταν μακριά από μας, βρίσκονταν λίγο πιο πάνω, μέσα στα δάση της Πέτρας Μούκας. Τα ζώα ξεφορτώθηκαν και πριν ακόμα φέξει έφυγαν για να παραλάβουν ξανά τρόφιμα για την άλλη μέρα. Η ποσότητα του ψωμιού, των τροφίμων που έφεραν προορίζονταν για όλη την αρχακή δύναμη της Διλοχίας. Στην πραγματικότητα ύστερα απ' τη χθεσινή μάχη ο αριθμός της είχε μειωθεί σχεδόν στο ήμισυ. Με τη διανομή που έγινε έφτασε να πάρει ο καθένας σχεδόν από διπλή μερίδα. Με πρόταση του Τ. Περδίκη το σημερινό πρωινό αποτελέστηκε από ζεστό ευρωπαϊκό τσάι και από μια μεγάλη μερίδα μαρμελάδα. Πρόκειται για ένα ταιριασμένο έδεσμα, μπόλικη ζεστή φρέσκια φαρίνα, άφθονο γλυκό τσάι, βουνίσιος αέρας, νεολαϊστική όρεξη κ.λ.π. Μέχρι τώρα μονάχα είχα ακούσει για το ευρωπαϊκό τσάι χωρίς να το ιδώ με τα μάπα μου π είδος είναι αυτό. Πήγα ειδικά στην επιμελητεία να γνωριστώ. Ήταν κομμένο και συσκευασμένο σε χάρτινα κουτιά, ενώ η επικέτα του ήταν γραμμένη σε ξένη γλώσσα.

Οι πολεμικές δραστηριότητες του αντιπάλου στον τομέα μας ήταν ασήμαντες. Εκτός από τις ολοήμερες αναγνωριστικές πτήσεις του «Γαλατά» έλαβαν χώρα και μερικές αεροπορικές επιδρομές στον τομέα της Λυκόραχης και της Πέτρας Μούκας.

Τις βραδινές ώρες, μαζί με μερικούς μαχητές του 2ου Λόχου ήρθαν στη διάταξή μας ο λοχαγός Β. Χαρισόπουλος, ο ΠΕ Β. Ντέρεκας. Οι πληροφορίες, που είχαμε μέχρι τώρα για τους δυο τελευταίους, τους έφερναν σαν τραυματίες. Σαν αρχαιότερος λοχαγός, διοικητής του Λόχου ανέλαβε ο Β. Χαρισόπουλος, ενώ εγώ ανέλαβα διοικητής διμοιρίας.

Σημαντική επιδείνωση της κατάστασης στο μέτωπο της 670ης Μονάδας

Τις τελευταίες 6-7 μέρες ο Κυβ. Στρατός, χάρη στην τεράστια υπεροχή του σε πολεμικά μέσα και ανθρώπινη δύναμη κατόρθωσε να απωθήσει σημαντικά τα τμήματα της 670ης Μονάδας από βασικά αμυντικά σπρίγγματα στη δεξιά όχθη του ποταμού Σαραντάπορου με αποτέλεσμα η καινούργια γραμμή άμυνας των ανταρτών να μεταφερθεί πιο πίσω και να βρίσκεται πολύ κοντά, στην τελευταία κορυφογραμμή του Γράμμου. Το γεγονός αυτό και μόνο μαρτυρούσε ότι η μεγάλη

μάχη του Γράμμου σαν σύνολο είχε κριθεί προς όφελος του ανηπά-
λου, ενώ η ολοκληρωτική κατάληψη του υπόλοιπου χώρου ήταν μια
ζήτημα χρόνου. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται απ' τα παρακά-
τω.

1ο. Τα τμήματα του ΔΣΕ και συγκεκριμένα οι ΣΑΓΑ, οι 102, 103
και η 105 Ταξιαρχίες, που είχαν πάρει αμυντική διάταξη στη γραμμή
Μέτσιο, Γοργοπόταμο, Γερακοφωλιά, Λιόκου, Πάτωμα, Μπουκέτσι,
Κάτω Αρένα και απείχαν 4-8 χιλ. απ' την τελευταία κορυφογραμμή
του Γράμμου αναγκάζονται να δώσουν τώρα επίμονες αμυντικές μά-
χες με σκοπό όχι να κρατήσουν τον υπόλοιπο αυτό λίγο ελεύθερο χώ-
ρο που είχε απομείνει, αλλά αποκλειστικά και μόνο να δώσουν τη δυ-
νατότητα στην ανώτατη διοίκηση του ΔΣΕ να πάρει όλα τα μέτρα για να
προετοιμάσει οργανωμένα τον ελιγμό και το πέρασμα του κύριου όγ-
κου των ανταρτών που δρούσαν στο Γράμμο σε άλλη περιοχή.

2ο. Όλοι αυτοί οι αντάρτικοι σχηματισμοί είχαν υποστεί μεγάλη
φθορά και αιμορραγία απ' τις επανειλημμένες μακρόχρονες συνεχείς
μάχες, που είχαν σαν αποτέλεσμα, απ' τη μια μεριά, η αρχική αριθμη-
τική τους δύναμη να μειωθεί στα 50% περίπου, ενώ, απ' την άλλη, οι
λεγόμενες αυτές ταξιαρχίες λόγω της αραιής διάταξής τους, να μην έ-
χουν τη δυνατότητα να διαθέτουν έστω και μια στοιχειώδη εφεδρεία σε
δύναμη επιπέδου λόχου.

3ο. Η αναμενόμενη αμυντική αναμέτρηση που θα επακολουθού-
σε από εδώ και πέρα θα ήταν πιο σκληρή, μια και θα διεξάγονταν από
ανοχώρωτες θέσεις, χωρίς καμιά απολύτως υποστήριξη βαριών όπλων,
(όλμοι, πυροβολικό κ.λ.π.) και μάλιστα στις περισσότερες περιπτώσεις
από τελείως γυμνό έδαφος.

4ο. Αυτές τις μέρες σε μερικά τμήματα του ΔΣΕ και συγκεκριμένα
στην 102η Ταξιαρχία παρουσιάστηκαν φαινόμενα λιποψυχίας, μείω-
σης της μαχητικότητας, ανοργάνωτη υποχώρηση, λιποταξίες κ.λ.π.

Άλλοι στρατοί σε τέτοιες περιπτώσεις διαλύονται, καταρρέουν.
Μονάχα λαϊκοεπαναστατικοί στρατοί σαν το ΔΣΕ, που είναι εμπνευ-
σμένοι από ανώτερα πητικά κίνητρα και φωτεινά ιδανικά αντέχουν και
συνεχίζουν τον πόλεμο.

**Προκλήξεις στο μέτωπο. Ακόμα μια φορά ξεσκεπάζεται ο
ρόλος του Τίτο**

14 Αυγούστου. Και η σημερινή μέρα άρχισε στο μέτωπο με τις α-

ναγνωριστικές πτήσεις του «Γαλατά». Είχε ανεβεί ο ήλιος μια αξάλη περίπου στον ουρανό, όταν αυτή η σχεπική ηρεμία παραβιάστηκε και η προσοχή μας στράφηκε σε μια αλλόκοτη βοή αεροπλάνου που για πρώτη φορά παρατηρείται. Δεν αργήσαμε να εντοπίσουμε το αντικείμενο αυτής της παράξενης βοής. Ήταν ένα αεροπλάνο που διέφερε απ' τα συνηθισμένα σε φόρμα, σε χρώμα, σε ταχύτητα, σε βοή. Περισσότερο προϋποθέταμε ότι πρόκειται για κάποιο άλλο είδος βομβαρδιστικού. Η κατοπινή συμπεριφορά του λύνει το αίνιγμα. Όπως πετούσε ψηλά, βλέπουμε να πέφτουν άσπρα απ' αυτό αντικείμενα, που έμοιαζαν με δέματα, που τα σκορπούσε το αεροπλάνο κατεβαίνοντας πιο χαμηλά. Ήταν κάτι σαν λευκά πανιά. Τα ερωτήματα και οι απορίες μας ήταν πολλά. Τελικά καταλάβαμε ότι πρόκειται για προκηρύξεις. Μερικές απ' αυτές έφτασαν και στη διμοιρία μας. Με μεγάλα γράμματα διαβάζουμε σ' αυτές: «Παραδοθείτε, ο Γράμμος τελείωσε!», «Ο Τίτο σας πρόδοσε!», «Μείνате μόνοι σας!», «Θα πεθάνετε απ' την πείνα!». Εμείς που μέχρι τώρα δεν γνωρίζαμε ακόμα τίποτε για την απόφαση του Γραφείου Πληροφοριών των αδελφών Κομμμάτων για τη διάσπαση του σοσιαλιστικού στρατόπεδου χρειάστηκε εδώ στο μέτωπο του Γράμμου από προκηρύξεις του αντιπάλου να μαθαίνουμε και να απορούμε για όλα αυτά και ιδιαίτερα για τη στάση του Τίτο. Σ' ό,τι αφορά το τελευταίο ότι «Θα πεθάνετε απ' την πείνα!», φαίνεται ότι οι αντίπαλοί μας ακόμα δε γνώριζαν ότι η ηγεσία του Κινήματός μας είχε λύσει αυτό το πρόβλημα χωρίς τον Τίτο, με τη βοήθεια του αδελφού Κόμματος της Αλβανίας.

Ο αιφνιδιασμός των τμημάτων της 102ης Ταξιαρχίας

Τη νύκτα στις 14 προς 15 Αυγούστου τελείως απρόσμενα λαμβάνει χώρα μια ραγδαία και δραματική επιδείνωση της κατάστασης στο μέτωπο του Δυτικού Γράμμου.

Αυτή τη βραδιά, τρία τάγματα της 41 Ταξιαρχίας και ένα της 71ης του αντιπάλου, υποβοηθούμενα από λιποτάκτες αντάρτες, που πριν από μια μέρα παραδόθηκαν και οι οποίοι γνώριζαν καλά τις θέσεις της διάταξης της άμυνας και τα μέτρα ασφάλειας των τμημάτων της 102 Ταξιαρχίας επιτέθηκαν και κατάλαβαν αιφνιδιασικά τη θέση Όρλα. Ανάμεσα στους λιποτάκτες αντάρτες ήταν και ένας πρώην λοχαγός. Τα τμήματα της 102 Ταξιαρχίας του ΔΣΕ υπό τη διοίκηση του Γ. Γιαννούλη που είχαν διάταξη σ' αυτό τον τομέα, μαζί με το ΣΔ και τους άλλους

διοικητικούς μηχανισμούς αυτής της στρατιωτικής μονάδας, υπέστησαν πλήρη νυχτερινό αιφνιδιασμό, με αποτέλεσμα να σκορπίσουν, να διαλυθούν, χωρίς να προβάλουν κάποια σημαντική αντίσταση, υποχωρούσαν όπως μπορούσαν προς τα πίσω. Σ' αυτό τον αιφνιδιασμό πιάστηκαν αντάρτες αιχμάλωτοι, πάρθηκαν τα μεταγωγικά κ.λ.π. Στον επιτυχή αιφνιδιασμό του αναπάλου βοήθησαν τα ανύπαρκα και ελλειπή μέτρα ασφαλείας των διοικήσεων της Ταξιαρχίας και των ταγμάτων.

Μόλις καταλήφθηκε ο κύριος στόχος, οι αντίπαλοι σχηματισμοί συνέχισαν την ίδια νύχτα την προέλασή τους. Ένα κλιμάκιο από δυο τάγματα κινείται με ταχύτητα κατά μήκος της κορυφογραμμής της Όρλα και στις 6.30 στις 15 Αυγούστου ολοκλήρωσαν την κατάληψή της και βγήκαν στο παραμεθόριο ύψωμα 1985. Ενώ το δεύτερο κλιμάκιο που αποτελούνταν απ' το 521 και 523 τάγματα κινούνται ανατολικότερα και χωρίς αντίσταση την ίδια νύχτα καταλαμβάνει διαδοχικά τα υψώματα 1161, 1465 και τη μεγάλη αντειρίδα Μάυρα. Τις πρωινές ώρες τα δυο επιθήμενα κλιμάκια συνεχίζοντας την προέλασή τους συναντούνται στο ύψωμα Κουκούλη και από εκεί προχωρώντας μαζί προς Βορρά, καταλαμβάνουν διαδοχικά τα υψώματα 2288 και Μαύρη Πέτρα (ύψωμα 2431) και κατά το μεσημέρι βρίσκονται περίπου 1500 μέτρα απ' την υψηλότερη κορυφή του Γράμμου (ύψωμα 2520).

Εδώ πρόκειται για ένα σάρωμα του μετώπου στην παραμεθόρια γραμμή των αλβανικών συνόρων, που αυτό σήμαινε ότι από αυτή τη στιγμή ουσιαστικά έπαψε να υπάρχει οποιαδήποτε αντάρακη αντίσταση σ' όλο το δυτικό τομέα, αλλά και να βρίσκεται σε άμεση απειλή κατάληψης η υψηλότερη κορυφή του Γράμμου, το ύψωμα 2520. Είχε δημιουργηθεί μια κατάσταση που άφηνε τελείως ανοικτό και ακάλυπτο το δρόμο του αναπάλου για μια ελεύθερη προέλαση προς Γκούμπελ-Πόρτα Ουσμάν, που θα είχε ολέθριες συνέπειες για όλα τα τμήματα του ΔΣΕ που δρούσαν στο μέτωπο του Γράμμου.

Ο δικός μας Λόχος, ο Λόχος σαμποτέρ του Γ. Αρχηγείου είναι εκείνος ο σχηματισμός που καλέστηκε αυτή τη στιγμή να παίξει ρόλο πυροσβεστικού τμήματος, παίρνοντας διαταγή να αποσοβήσει αυτή την κρίσιμη κατάσταση. Κάτω από δυσκολότητες συνθήκες κινείται απ' την περιοχή της Οξυάς και σε χρόνο ρεκόρ καλύπτει μια απόσταση 12-13 χιλ., που του επιτρέπει να προλάβει και να φτάσει στο στόχο την ώρα ακριβώς που ένα τάγμα του αναπάλου βρισκόταν μερικά μέτρα απ' την κορυφογραμμή του υψώματος 2520 και ετοιμάζονταν να πατήσει σ' αυτή.

Για τον αιφνιδιασμό που έλαβε χώρα τη νύχτα στις 14 προς 15 Αυ-

γούστου, για τις συνέπειες του ο διοικητής της 102 Ταξιαρχίας Γ. Γιαννούλης πέρασε από Στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε θάνατο. Για το θέμα της εκτέλεσης του ταξίαρχου Γ. Γιαννούλη θα αναφερθούμε παρακάτω.

Στο λόχο μας ανατίθεται να εκπληρώσει μια έμπιστη και τμητική μαχητική αποστολή

15 Αυγούστου. Τα γεγονότα εξελίχθηκαν ως εξής. Πλησιάζει να χαράξει, όταν στη διάταξη του Λόχου μας ήρθε σύνδεσμος της 105ης Ταξιαρχίας που έφερνε εντολή στο Λόχο μας επειγόντως να ετοιμαστεί για πορεία. Σε λίγο έφτασε επιτόπου ο ίδιος ο ταξίαρχος Π. Τουμπουλίδης. Ήταν φανερά ικανοποιημένος όταν είδε το Λόχο μας να είναι πανέτοιμος να ξεκινήσει. Όπως είμασταν συνταγμένοι μας μίλησε στα γρήγορα. Μας είπε για το γεγονός του αιφνιδιασμού των τμημάτων της 102ης Ταξιαρχίας, πώς αυτή τη στιγμή δυνάμεις του Κυβ. Στρατού κινούνται ανεμπόδιστα και πλησιάζουν να βγουν στην υψηλή κορυφή του Γράμμου – στο ύψωμα 2520. Ότι στο δικό μας Λόχο ανατίθεται μια αρκετά σοβαρή και τμητική μαχητική αποστολή, να κινηθεί με ταχύτητα, να προλάβει να πιάσει το ύψωμα 2520 πριν το καταλάβει ο αντίπαλος, να το κρατήσει μέχρι να φτάσουν καινούργιες ενισχύσεις μας. Μας προειδοποίησε ακόμα ότι σε περίπτωση που ο αντίπαλος θα καταλάβει πρώτος το ύψωμα 2520, θα χρειαστεί να τον ανατρέψετε και να το ανακαταλάβετε με μάχη, με αίμα. Μας είπε ακόμα ότι η απόσταση που αυτή τη στιγμή χωρίζει τον αντίπαλο απ' το ύψωμα 2520, είναι 3-4 φορές μικρότερη απ' αυτή που θα χρειαστεί να διανύσει το δικό σας τμήμα, ότι στην κίνησή σας προς το στόχο θα δεχτείτε χτυπήματα απ' το πυροβολικό και την αεροπορία του αντιπάλου, ότι η πορεία θα γίνεται σε γυμνό κι ακάλυπτο έδαφος. «Ωστόσο, τόνισε, εσείς θα πρέπει να βρείτε τον τρόπο να προχωράτε, να πετύχετε ώστε να βγείτε πρώτοι στο 2520». Τελειώνοντας μας εξήγησε ότι η επιλογή του δικού μας Λόχου για μια τέτοια σοβαρή, έμπιστη και τμητική αποστολή δεν ήταν τυχαία. Ότι η διοίκηση της 105ης Ταξιαρχίας είναι πεπεισμένη ότι θα φέρετε σε πέρας αυτό το καθήκον. Εκεί γύρισε και με το δεξί του χέρι μας έδειξε να δούμε όλοι με τα ίδια τα μάτια μας ποιο είναι το ύψωμα του 2520 που έπρεπε να πιάσουμε.

Ο Π. Τουμπουλίδης ενημερώθηκε για τον αιφνιδιασμό της 102ης Ταξιαρχίας απ' το Γ.Α. με ασύρματο και με το ίδιο μέσο πήρε εντολή

ρούν, να μην περιμένουν τους βραδυπορούντες, να προλάβουν έγκαιρα να πιάσουν το ύψωμα 2520. Με μια τέτοια συνοχή φτάνουμε στο χαρακτηριστικό αυχένα και το μοναδικό πέρασμα προς την Μαύρη Πέτρα. Πατώντας σ' αυτό τον αυχένα βλέπουμε πως απ' την αντίπαλη, τη δυτική πλευρά του υψώματος 2520, κινείται με πυκνή διάταξη και ακροβολισμένο ένα μεγάλο τμήμα του Κυβ. Στρατού, δύναμης ίσως παραπάνω από τάγμα, το οποίο αυτή τη στιγμή απείχε 350 μέτρα περίπου απ' την κορυφή του 2520. Μια εικόνα, ένα γεγονός κάτι παραπάνω από απογορευτικά κι ανησυχητικά για μας. Δεν ήταν τώρα μονάχα η σημαντική αριθμητική δύναμη του αναπάλου που κινούνταν, αλλά πάνω απ' όλα η απόσταση που χώριζε εμάς από το ύψωμα 2520, που ήταν 800-900 μέτρα περίπου. Με το Γ. Σαλονικιό και το Φελεκίδη, που αυτή τη στιγμή βρισκόμαστε μαζί και πρώτοι ανακρύσαμε αυτό το ανησυχητικό φαινόμενο, κοιταχτήκαμε σιωπηρά στα μάτια. Η γνώμη που είχε σχημαπιστεί μέσα μας αποδείχτηκε ομόφωνη. Έτσι και εκφράστηκε. Το γρηγορότερο να πάμε μπροστά. Μονάχα μπροστά έστω και μόνοι μας. Αυτή τη στιγμή κατέφθασαν και άλλοι συναγωνιστές μας από πίσω.

Φωναχτά ρίχνουμε το σύνθημα: «Παιδιά, όλοι μας γρήγορα μπροστά!». Κι όλοι οι παρεβρισκόμενοι χωρίς περισσότερες εξηγήσεις ξεκινάμε ορμητικά και τρέχοντας παίρνουμε τον ανήφορο. Η δυνατή επιθυμία, η θέληση και αποφασιστικότητα όλων μας να προφτάσουμε να βγούμε πρώτοι στην κορυφή του 2520 μας προσθέτει καινούργιες δυνάμεις. Δεν μπορούσαμε σ' αυτές τις στιγμές να περιμένουμε να φτάσουν όλοι οι μαχητές που ήταν πιο πίσω.

Η κάθετη πλαγιά, ο ανήφορος μαχαίρι, τα απείραχτα στρώτα και χλωρά χοιράκια που την σκέπαζαν μας δημιουργούν επιπρόσθετες δυσκολίες στην κίνηση. Γλιστρούμε, πέφτουμε, ξανασηκώνομαστε και πάλι μπροστά. Υπήρχαν περιπτώσεις που σε ξεχωριστά απότομα μέρη χρειάστηκε να ανεβαίνουμε σκαρφαλώνοντας. Με μια τέτοια σκέψη κι ορμητικότητα φτάνουμε στο ομαλό μέρος της κορυφογραμμής στα 60-70 μέτρα απ' τη ράχη, χαρήκαμε που δεν είδαμε ακόμα τίποτε το ύποπτο μπροστά μας. Τροχάδην συνεχίζουμε να προχωρούμε. Προσωπικά άνηκα στην κατηγορία εκείνων των ανθρώπων οργανισμών με τεράστιες εφεδρείες αντοχής στις πορείες, στις αντίξοες συνθήκες, στις κακουχίες, που πολλοί λίγοι θα μπορούσαν να με συναγωνιστούν σ' αυτούς τους δείχτες.

Ίσως αυτό δίπλα σ' άλλα να ήταν εκείνο που μου επέτρεψε να βγω στη ράχη πρώτος ανάμεσα στους πρώτους. Καταϊδρωμένος, λα-

κανιασμένος κι ανασαίνοντας με δυσκολία κάνω τα τελευταία άλματα τρέχοντας και κρατώντας το δάκτυλο στη σκανδάλη του «Τόμσον». Πατώντας στην κορυφογραμμή μου δίνεται η δυνατότητα ν' ανοίξω πρώτος πυρά κατά της εμπροσθοφυλακής του αντιπάλου που οι άνδρες της βρίσκονταν σε απόσταση 5-6 μέτρα και ετοιμάζονταν και αυτοί να πατήσουν στην κορυφογραμμή. Ταυτόχρονα ανοίγουν πυρά και άλλοι καμιά δεκαπενταριά δικοί μας που αυτή τη στιγμή πατούσαν την κορυφογραμμή και φτάσανε σχεδόν στήθος με στήθος με τους φαντάρους της εμπροσθοφυλακής του αντιπάλου. Αυτοστιγμής καίγεται το πελεκούδι γύρω. Η σύγκρουση μεταβάλλεται σε πραγματική μάχη. Οι περισσότεροι απ' τους δικούς μας που είχαν προλάβει να καταφτάσουν ήταν στελέχη, διμοιρίτες, ομαδάρχες, ανάμεσά του ο Γ. Φελεκίδης, ο Γ. Σαλονικιός, ο Δ. Κουτσιανάς, ο Γ. Σακαλίδης, ο Η. Τσεκούρας, ο Δ. Σουλιώτης, ο Π. Σκαρλάτος, επίσης μια σειρά toλμηροί κι αιρόμνητοι μαχητές μας, όπως ο Χ. Βλαχάκης, ο Γ. Μπέλος, ο Δ. Μικαλόπουλος, ο Δ. Κύρκος, ο Γ. Μανώλης, ο Γ. Καστανάς, ο Γ. Τσουλοκρήσιος, ο Γ. Καλαμπόκας και άλλοι. Όλοι τους εξοπλισμένοι με αυτόματα. Οι ριπές που αδιάκοπα και εύστοχα άρχισαν να ρίχνονται συνοδεύονται με δυνατά συνθήματα: «ΑΕΡΑ, ΑΠΛΑΝΩ ΤΟΥΣ!» κ.λ.π. Το γεγονός ότι προλάβαμε έστω και σε απόσταση στήθους να πατήσουμε πρώτοι στην κορυφογραμμή, σε συνδυασμό με την ορμητικότητα όλων των συναγωνιστών μας στην αρχική μορφή της σύγκρουσης προκαθόρισαν την έκβαση αυτής της εξαιρετικά αποφασιστικής μάχης. Οι προσπάθειες του αριθμητικά υπέρτερου αντιπάλου να αντισταθεί, να οργανώσει αντεπίθεση δεν καρποφόρησαν. Ενώ με τον ερχομό καινούργιων δικών μας ενισχύσεων απ' τα πίσω, η πρωτοβουλία σ' αυτή την αναμέτρηση περνάει οριστικά με το μέρος μας. Ολόκληρο το τάγμα του Κυβ. Στρατού αναγκάζεται να πάρει τον κατήφορο, να συμπυκωθεί προς τον αυχένα της Μαύρης Πέτρας.

Έτσι, χάρη στα έγκαιρα μέτρα που είχε πάρει η διοίκηση της 670ης Μονάδας και ιδιαίτερα και κατά κύριο λόγο σας υπεράνθρωπες προσπάθειες των ανδρείων και toλμηρών μαχητών και διοικητών του δικού μας Λόχου έγινε δυνατό να προληφθεί ένα μεγάλο κακό, να κρατηθεί απόρρητο το εξαιρετικά στρατηγικό ύψωμα, η υψηλότερη κορυφή του Γράμμου και να εμποδιστεί η ελεύθερη προέλαση του Κυβ. Στρατού προς Γκομπελ-Πέτρα Ουσμάν.

Για τη σημασία αυτή της μάχης και ειδικά για τη συμβολή του δικού μας Λόχου, για την επιτυχή έκβασή της, ο διοικητής της 670ης Μονάδας Γ. Βοντίσιος (Γούσιος) γράφει το βιβλίο του:

«Τώρα ο αντίπαλος προχωράει ανενόχλητα να καταλάβει τη ψηλή κορυφή του Γράμμου — ύψωμα 2520.

Δημιουργείται σοβαρός κίνδυνος για όλα τα τμήματά μας. Την κατάληψη της Μπάτρας την αντελήφθηκαν τα παρατηρητήριά μας απ' της φωτοβολίδες. Αμέσως διατάσσω μια διμοιρία (Λόχο) τροχάδην να κινηθεί και να βάλει πόδι στο 2520 και να το κρατήσει μέχρι να φτάσουν άλλες δυνάμεις. Διατάσσω επίσης μια διλοχία να κινηθεί και να πάρει διάταξη στο 2520! (Τόμος Α', σελ. 397). Και παρακάτω στην ίδια σελίδα προσθέτει: «Ευτυχώς που τα τμήματά μας που έστειλα στο 2520, το κατέλαβαν με διαφορά στήθους πιο γρήγορα απ' τον αντίπαλο και έτσι έχουμε περιθώρια να πολεμήσουμε».

Οι μαχητές και τα στελέχη του Λόχου μας όχι μονάχα ένωσαν ικανοποιημένοι, αλλά και θεωρούσαν τους εαυτούς τους περήφανους που έφεραν σε πέρας επάξια μια τέτοια σοβαρή και υπεύθυνη αποστολή που τους είχε ανατεθεί.

Μετά την ανατροπή του αντιπάλου ο Λόχος μας πήρε διάταξη κατά μήκος της γυμνής κορυφογραμμής. Ο αντίπαλος δεν ανέλαβε καινούργια επιθετική προσπάθεια για σήμερα. Αρκέστηκε στο βομβαρδισμό και τον μυδραλιοβολισμό των θέσεών μας απ' το πυροβολικό και την αεροπορία. Το σφυροκόπημα δεν περιορίστηκε μονάχα κατά των δικών μας θέσεων, αλλά επεκτάθηκε και μέσα στο Αλβανικό έδαφος. Είναι κατανοητό ότι αυτό δεν γίνονταν κατά λάθος.

Τις βραδινές ώρες επισκέφθηκε τη διάταξή μας στο 2520, ένας αξιωματικός απ' το επιτελείο της 670ης Μονάδας — μου φαίνεται με το επίθετο Πάνος, που μας συγκάρηκε θερμά για τη «λαμπρή επιτυχία», όπως ονόμασε την σημερινή μάχη που δώσαμε. Μας είπε να ετοιμαστούν προτάσεις για προαγωγές γι' αυτούς που διακρίθηκαν. Εκεί ο λοχαγός μας έβαλε θέμα να δοθεί η δυνατότητα στο λόχο μας να ξεκουραστεί για μια 1-2 μέρες. Ο Πάνος που θεώρησε σαν δίκαιη την πρότασή μας, μας είπε ότι θα εξετάσουν την περίπτωση σου και αύριο θα σου δώσουμε απάντηση. Τον τομέα του 2520 ανέλαβε μια διλοχία της 103ης Ταξιαρχίας και εμείς πήραμε εντολή να γυρίσουμε στον τομέα μας.

Εντολή: «Ούτε ένα βήμα πίσω χωρίς διαταγή»

16 Αυγούστου. Ο Λόχος μας πήρε διάταξη σ' ένα μισόγυμνο αντρείσμα ανάμεσα στο Σταυρό και στην Αετομηνλίτσα. Ύστερα απ' τον

αιφνιδιασμό των τμημάτων της 102 Ταξιαρχίας και το σταμάτημα κάθε είδους αντάρτικης αντίστασης στο Δ Γράμμο στένεψε σημαντικά σε μήκος και σε βάθος ο γεωγραφικός χώρος του μετώπου της 670ης Μονάδας γεγονός που ακόμα περισσότερο δυσχέραινε τη κατάσταση. Η σημερινή ημέρα άρχισε με ισχυρές επιθετικές ενέργειες του ανηπά-λου σ' όλο το μέτωπο.

Τα τμήματα της 103ης, της 105ης, της 16ης Ταξιαρχίας και της Σχολής Αξιωματικών του ΓΑ του ΔΣΕ, που έχουν διάταξη σε μια περιορισμένη γραμμή άμυνας Λιόκο-Σταυρός, Αετομηνίτσα-Πέτρα Μούκα, Λυκόραχη-Μπουχέτσι, διεξάγουν ολοήμερη σκληρή μάχη. Κύρια προσπάθεια του Κυβ. στρατού ήταν να απωθήσει τα αντάρτικα τμήματα απ' ης δασωμένες πλαγιές και να τα εξαναγκάσει να συμπυκνωθούν την ημέρα προς ης γυμνές κορυφές του Γράμμου. Κι εκεί με τα τεράστια πολεμικά μέσα που διέθετε, εναέρια και επίγεια, να τα συντρίψει. Τις βραδινές ώρες της ημέρας ο αντίπαλος κατόρθωσε να προωθήσει τις θέσεις του και να βγει στη γραμμή Λιόκο - Σταυρός - Αετομηνίτσα - Πέτρα Μούκα - Λυκόραχη. Μετά απ' αυτές τις αλλαγές η κύρια και τελευταία γραμμή άμυνας των τμημάτων της 670ης Μονάδας υποχρεωτικά μεταφέρονταν κατά μήκος της βασικής κορυφογραμμής του Γράμμου - Κάτω Αρένα - Καζάνι - Επάνω Αρένα - Τσιούμα - Κιάφα - Χαλίκι - Σκιούρτζα, ύψωμα 2442 - Σκάλα - ύψωμα 2520. Είχε σουρουπώσει όταν πέρασε απ' τη διάταξή μας αξιωματικός του επιτελείου της 670ης Μονάδας, ο οποίος υπέδειξε στο λοχαγό μας τον οριστικό τομέα άμυνας του Λόχου μας, μα ταυτόχρονα του μετέφερε και αυστηρή διαταγή του έλεγε: «Ούτε ένα βήμα πίσω χωρίς διαταγή». Παρόμοια διαταγή πήραν και τα άλλα γειτονικά τμήματα που είχαν πάρει διάταξη στην καινούργια και τελευταία γραμμή άμυνας. Αυτό το μέτρο συνδέονταν με τη φανερή γενική απειλητική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στον τομέα της 670ης Μονάδας, απόβλεπε να προβληθεί στο μέγιστο βαθμό αντίσταση, σαν μοναδική προϋπόθεση απ' τη μια μεριά, να αποφευχθεί η άμεση κατάρρευση του μετώπου και, απ' την άλλη, να δοθεί έστω κι ελάχιστος χρόνος στην ανώτατη ηγεσία του ΔΣΕ να προετοιμάσει οργανωμένα την έξοδο και τον ελιγμό του κύριου όγκου των δυνάμεων του ΔΣΕ απ' το Γράμμο στο χώρο του Βίτσι.

Είχε νυχτώσει για τα καλά όταν ο λοχαγός Β. Χαρισόπουλος κάλεσε εμάς τους δημοίριτες σε σύσκεψη να μας ενημερώσει για την καινούργια κατάσταση και το καινούργιο καθήκον. Πηγαίνοντας με το Γ. Σαλονικό σ' αυτή, περισσότερο πιστεύαμε να μας ανακοινωθεί προ-

σωρινή αντικατάσταση του τμήματος για ξεκούραση. Στην πραγματικότητα ακούσαμε το καινούργιο καθήκον: «Ούτε ένα βήμα πίσω χωρίς διαταγή».

Το φαινόμενο της πολεμίδας

Στο ΔΣΕ είχαμε ελάχιστες περιπτώσεις συναγωνιστών μας που υπέστησαν συμπτώματα δυνατών ψυχικών ταραχών και νευρικών κλονισμών, που απόρρεαν απ' τις ιδιομορφίες της αντάρτικης ζωής, με τις τεράστιες δυσκολίες και τις αμέτρητες κακουχίες, τις άνισες μάχες, τις εξαιρετικά κουραστικές νυχτερινές πορείες, τη συνεχή ανεπαρκή τροφοδότηση, την έλλειψη νερού, τις αϋπνίες κ. λ. π. Όλα αυτά μαζί συγκροτούσαν ένα σύνολο εντάσεων στην καθημερινή ζωή και έφταναν στο σημείο να δημιουργούν παραισθήσεις σε ξεχωριστούς εξαντλημένους ανθρώπινους οργανισμούς, τους οποίους τους οδηγούσαν σε κάποια στιγμή στο να χάνουν τη λογική τους σκέψη και απ' την άλλη να φαντάζονται και να βλέπουν στο νου τους διάφορα κρίσιμα πολεμικά περιστατικά. Αυτά τα συμπτώματα συνθίζαμε να τα ονομάζουμε πολεμίδα. Συνήθως η εκδήλωση αυτού του συμπτώματος συνδεόταν με κάποια τεράστια σωματική και πνευματική υπερκόπωση, από μεγάλη υπερένταση του ανθρώπινου νευρικού συστήματος. Ήταν αποτέλεσμα συσσωρεύσης πολλών δυνάμεων αποσταθεροποίησης, που μόλις έφταναν στο αποκορύφωμα και περνούσαν τα όρια της αντοχής των οργανισμών ακολουθούσε η ακραία ψυχική και νευρική κρίση. Οδηγούσε τον ανθρώπινο νου σε αφασία που απ' τη μια μεριά έπαυε να υπάρχει λογική σκέψη και απ' την άλλη η μνήμη να κρατάει ζωντανά ορισμένα έντονα χαρακτηριστικά περιστατικών της πολεμικής ζωής.

Μια τέτοια περίπτωση έλαβε χώρα σήμερα στις 16 Αυγούστου στο Λόχο μας. Η διάταξη του Λόχου μας δέχτηκε σήμερα μια ισχυρή αεροπορική επιδρομή. Απ' τις βόμβες και τις ρουκέτες που έπεσαν είχε ανασκαφεί το έδαφος γύρω μας. Με την αποχώρηση των αεροπλάνων επικράτησε σχετική ησυχία. Πλησίαζε το μεσημέρι, όταν ο μαχητής του Λόχου μας Αθανάσιος Μήτσος απ' το Βαλτοχώρι Αμυνταίου, που εκτελούσε καθήκοντα παρατηρητή, καλά καθούμενα έπαθε παρόμοιο ψυχικό κλονισμό, σπκώθηκε όρθιος και τρέχοντας προς τα κάτω άρχισε να φωνάζει επανειλημμένα δυνατά: «Παιδιά, έρχονται μπουραντιάδες!». Αυτό προκάλεσε αμέσως το συναγερμό στους άνδρες της διμοι-

ρίας του Γ. Σαλονικιού, οι οποίοι πετάχτηκαν απ' τις θέσεις τους κι άρχισαν να ετοιμάζονται για μάχη. Όταν ο διμοιρίτης έφτασε κι αυτός επιτόπου διαπίστωσε ότι πουθενά δεν υπήρχαν μπουραντάδες και γύρω επικρατούσε ησυχία. Ο παθών μετά τις φωνές έπεσε στη γη τ' ανάσκελα, έβγαζε αφρό απ' το στόμα, δε μιλούσε.

Μια τέτοια περίπτωση είχε λάβει χώρα και στη διμοιρία μου στις 3 Δεκέμβρη του 1948 στην τοποθεσία Άγιος Παντελεήμων του χωριού Βλάσης. Ο Π.Ε. διμοιρίας Γ. Σακαλίδης απ' το χωριό Κρυσταλλοπηγή Καστοριάς κατά τη διάρκεια που η διμοιρία μας έδινε μια σκληρή αμυντική μάχη, του παρουσιάστηκε παρόμοιο σύμπτωμα πολεμίδας. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι αυτός ο συναγωνιστής είχε επανειλημμένα διακριθεί στο παρελθόν για την πολεμική του δράση και τις διοικητικές ικανότητές του σαν ομαδάρχης. Και να τώρα σε μια κρίσιμη στιγμή, όταν η διμοιρία μας έδινε μια άνιση μάχη για το κράτημα αυτού του υψώματος, τελείως απρόοπτα του παρουσιάστηκε πολεμίδα, άφησε το όπλο του και άρχισε να φωνάζει δυνατά: «Αέρα, παιδιά!». «Επίθεση, απάνω τους!». «Πού είναι ο Κατσής;». «Συν. Μήτσο, εγώ πάω μπροστά» κ.λ.π. Κι όλα αυτά λάβαιναν χώρα σε μια κρίσιμη φάση, όταν ο αντίπαλος έφτασε στα 30 μέτρα και μας πίεζε να μας απωθήσει απ' το ύψωμα. Όταν μου δόθηκε η δυνατότητα να τον πλησιάσω, τον είδα ξαπλωμένο, δεν μας γνώριζε, του μιλούσαμε, μας άκουγε, συνέχιζε να παραμιλάει. Ευτυχώς που ύστερα από καμιά ώρα τέτοιας συμπεριφοράς συνήλθε, αυτό μας επέτρεψε να τον πάρουμε μαζί μας, όταν συμπτυχθήκαμε.

Οι παθόντες από τέτοια περιστατικά στέλνονταν στα νοσοκομεία της Αλβανίας Σουκ, Ελμπασάν και ύστερα από μια σχετική νοσηλευτική θεραπεία ξαναγύριζαν στα τμήματα.

Ο ΛΟΧΟΣ ΜΑΣ ΔΙΝΕΙ ΣΥΝΕΧΕΙΣ ΣΚΛΗΡΕΣ
ΜΑΧΕΣ. ΟΙ ΜΑΧΗΤΕΣ ΜΑΣ ΔΕΙΧΝΟΥΝ
ΑΠΑΡΑΜΙΛΛΗ ΑΝΔΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΡΩΪΣΜΟ.
ΠΟΛΕΜΟΥΝ ΜΕ ΑΥΤΟΘΥΣΙΑ. ΠΕΦΤΟΥΝ ΣΤΗ
ΜΑΧΗ ΚΑΙ ΔΕΝ ΥΠΟΧΩΡΟΥΝ. ΓΙΑ ΤΕΣΣΕΡΑ
ΟΛΟΚΛΗΡΑ ΕΙΚΟΣΙΤΕΤΡΑΩΡΑ ΚΡΑΤΟΥΝ
ΑΠΟΡΘΗΤΟ ΤΟ ΥΨΩΜΑ 2442

Διάταξη στα υψώματα 2442 και Σκίρτσον

17 Αυγούστου. Ακόμα απ' τις βραδινές ώρες οι άνδρες του Λόχου μας είχαν πάρει διάταξη στη γυμνή κι ανοχύρωτη κορυφογραμμή στον τομέα Σκίρτσον και στο ύψωμα 2442, έχοντας σαν κύριο στήριγμα το τελευταίο. Το 2442 ήταν το δεσπόζον ύψωμα, το οποίο σε συνδυασμό με τον τομέα δίπλα απ' αυτό αποτελούσε μια εξαιρετικής στρατιωτικής σημασίας τοποθεσία για όλο το γύρω χώρο. Εδώ τελείωνε το κύριο ομαλό αντρείσμα που ξεκινούσε απ' τον Προφήτη Ηλία Οξυάς. Βρίσκονταν κατά μήκος της τελευταίας κορυφογραμμής του Γράμμου, στην κορυφογραμμή που προβλέπονταν να δοθούν οι τελευταίες αμυντικές μάχες των ανταρτών.

Το γνώριζαν ότι μονάχα οι διοικητές των ανώτερων διοικήσεων, αλλά και οι απλοί μαχητές ότι το ύψωμα 2442 ήταν τώρα ένα απ' τα τελευταία και κύρια εμπόδια που έφραζε την προέλαση του Κυβ. Στρατού να βγει στο Γκούμπελ που ήταν η παραμεθόρια γραμμή των ελληννοαλβανικών συνόρων και που θα του επέτρεπε να βάλει τέρμα στην αντάρτικη αντίσταση στον ορεινό όγκο του Γράμμου. Γνώριζαν ακόμα ότι ακριβώς ενάντια σ' αυτό το στρατηγικής σημασίας ύψωμα 2442 θα κατευθύνονταν το κύριο επιθετικό χτύπημα του αντιπάλου. Στο δικό μας Λόχο, σ' αυτό το μικρό και πάντα ορφανό τμήμα από άμεση δική του παραπάνω διοίκηση ανατίθεται κι αυτή τη φορά να βρεθεί στην πιο επικίνδυνη κατεύθυνση της εχθρικής επίθεσης, να δεχτεί το κύριο βάρος των εχθρικών πυρών, να φράξει το πέρασμα του πολυάριθμου αντιπάλου και να κρατήσει απαραβίαστη τη γραμμή άμυνας σ' αυτό τον τομέα. Εδώ ακόμα μια φορά βρήκε πρακτική έκφραση η γωνιστή συμπεριφορά των διοικήσεων των μεγάλων στρατιωτικών μονάδων του

πεζικού, να χρησιμοποιούν το Λόχο μας, αυτό το μικρό «ξένο» τμήμα στους πιο επικίνδυνους τομείς του μετώπου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις όλοι οι παραπάνω διοικητές γνώριζαν και εκτιμούσαν την αξία του αξιόμαχου Λόχου σαμποτέρ, δεν μας ξεχνούσαν, μας θυμούνταν. Κατένας όμως απ' αυτούς δεν μας θυμούνταν μετά τις μάχες, όταν γίνονταν παρουσιάσεις για διακρίσεις, για παρασημοφορήσεις, για προαγωγές για την παρουσίαση της αξιολόγησης πολεμικής δράσης των σαμποταριστών σας σελίδες του Τύπου. Απ' αυτή την άποψη βρισκόμασταν συνεχώς στην αφάνεια και μονάχα όταν καμιά φορά περνούσε απ' τους σκηνοποιούς μας ο Βρατσάνος μπορούσαμε να ελπίζουμε για κάποια αξιολόγηση και δικαίωση.

Πιάνοντας θέσεις μάχης οι μαχητές και οι διοικητές του Λόχου μας γνώριζαν για τη σοβαρότητα αυτού του τομέα που κρατούσαμε, ήταν ενήμερη για την αυστηρή εντολή που μας είχε δοθεί: «Ούτε ένα βήμα πίσω χωρίς διαταγή». Μα και οι ίδιοι καταλάβαιναν ότι δεν υπάρχει πλέον άλλο πίσω για μας μετά το 2442, μια και τελείωνε για το έδαφος της ελληνικής επικράτειας.

Οι άνδρες της διμοιρίας μας πιάσαν θέσεις στην αριστερή διάταξη του Λόχου, μας είχε ανατεθεί να υπερασπίσουμε το ύψωμα 2442, που ήταν και το κύριο στήριγμα όλου του τομέα. Ο Λοχαγός ακόμα μια φορά μου υπενθύμισε τη σημασία που είχε για όλο τον τομέα το ύψωμα 2442. «Συναγωνιστή Μήτσο, μου είπε, αύριο πολλά θα εξαρτηθούν απ' τη διμοιρία σας. Μεθαύριο τον τομέα αυτό θα τον αναθέσω σε άλλη διμοιρία».

Άρχισε να χαράζει η 17η Αυγούστου, όταν περνούσα απ' τη διάταξη της διμοιρίας μου κι απ' την πρώτη στιγμή μου προκάλεσε πολλές ανησυχίες το γεγονός, όταν έβλεπα τους μαχητές μας να έχουν πιάσει θέσεις σε ακάλυπτο κι ανοχύρωτο έδαφος. Αμέσως άρχισαν καινούργιοι προβληματισμοί. Περνώντας και ξανακοιτάζοντας τη διάταξη, βασάνιζα το μυαλό μου να βρει κάποια διέξοδο να μη βρεθούν οι μαχητές μας την ημέρα σ' αυτή την ακάλυπτη ανοικτή και επισημασμένη κορυφογραμμή. Εκεί μου γεννήθηκε μια σκέψη, το βρήκα σκόπιμο να μεταφέρω την πρώτη γραμμή άμυνας πιο μπροστά απ' την κορυφογραμμή. Κι αμέσως, πριν ακόμα χαράξει οι μαχητές μας πιάσουν θέσεις 70-80 μέτρα πιο μπροστά απ' την επισημασμένη κορυφογραμμή, σε μια προσήλια σχεδόν κάθετη βραχώδη πλαγιά, ανάμεσα σε πέτρινες σχισματιές, χαραμάδες, σε νεροφαγώματα πίσω από κάποια μεγάλη πέτρα. Αργότερα πειστήκαμε πόσο σωστή ήταν η σκέψη μας τέτοιας τολμηρής απόφασης.

βάλει αυτόν τον πόλεμο σε πραγματικό παιγνίδι, ανενόχλητοι, θρασεώς και προκλητικοί κατέβαιναν τόσο χαμηλά που πολλές φορές έμοιαζε όσι έρχονται να μας πάρουν τα δίκονα. Μας φαίνονταν ακόμα όσι θα χτυπήσουν με την μύτη τους στο έδαφος. Αυτή η προκλητική κυνικότητα και αυθάδεια έκανε το Μήτσιο Κουτσιανά συχνά να φωνάζει δυνατά: «Άντε, ρε ρεμάλια, δε θα σας δω καμιά φορά να τσακίζετε πάνω στα βράχια;». Εκεί μέσα στους τρομερούς ήχους και τον ορυμαγδό από τις βόμβες των αεροπλάνων αντηκούσε ο δυνατός αντίλαλος των επαναστατικών τραγουδιών της νιότης, της λευτεριάς και της λεβεντιάς των μαχητών μας. Απ' τις θέσεις που βρίσκονται ακούγονται να αντηχούν επαναστατικά τραγούδια, όπως: «Εμείς τα ανταρτάκια δε θέλουμε σκλαβιά και πήραμε τα όπλα, τα όπλα για την ελευτεριά. Εμείς κι αν σκοτωθούμε, το γράφει η μοίρα μας, το αίμα μας καλάλι, καλάλι για τον αγώνα μας...». Μετά ακούγεται ένα απ' τα αγαπημένα τραγούδια των σαμποταριστών: «Για τους σαμποταριστές μας δεν υπάρχουν φραγμοί, τον φανέρωσαν στην πάλη, στα γεφύρια, στη γραμμή. Τα κέρια κάτω από τη γη, τη γη την πατριικά — εκδίκηση στον κάθε εχθρό, εκδίκηση, φωτιά, φωτιά!».

Οι συμπατριώτες μας απ' την περιοχή του Δομοκού και της Ρούμελης Δ. Κουτσιανός, Γ. Καλαμπόκας, Κ. Λιάπης, Α. Χαλεπήλης, Χ. Βλάχακης, Γ. Καστάνας, Π. Σκαρλάτος, Ηρ. Τσεκούρας συνεχίζουν με τα επαναστατικά τραγούδια του τόπου μας: «Εγώ είμαι ο Νάκος ο Μπελής καμάρι της Ομβριακής. Βγήκα στα κλαριά για την ελευθεριά».

Κι ακολουθεί το τραγούδι «Σαν πας πουλί μου, στο Μωριά κι εκεί στην Άγια Λαύρα, χαιρέτα μας την κλεφτουριά κι όλα τα παλικάρια...».

Τα επαναστατικά τραγούδια, ο ενθουσιασμός η έξαρση ανάμεσα στους μαχητές μας τονώνουν το ηθικό τους, τους κάνει να αδιαφορούν από το τι γίνεται γύρω τους. Σ' αυτές τις συνθήκες ο απρόμπος Γ. Τσουλοχρήστος, καταγανακτισμένος απ' το βάρβαρο θράσος των αεροπόρων, επίμονα προτρέπει το Δ. Μιχαλόπουλο, σκοπευτή του οπλοπολυβόλου να ανοίξει πυρά κατά των αεροπλάνων που πετούσαν τόσο χαμηλά και προκλητικά πάνω από τα κεφάλια μας. Ο σκοπευτής αρνείται, επικαλούμενος την αυστηρή εντολή που είχε δοθεί γι' αυτό το ζήτημα. Τότε ο Γ. Τσουλοχρήστος σηκώνεται όρθιος και έρχεται προς εμένα ελπίζοντας να βρει υποστήριξη να πάρει τη συγκατάθεση να ανοικτούν πυρά. Έγινε έξαλλος από οργή όταν είδα μαχητή μας να κινείται όρθιος μέσα σε τούτο το γυμνό έδαφος και μάλιστα την ώρα που τα αεροπλάνα συνέχιζαν να πετούν πάνω από τα κεφάλια μας. Φωνάζω δυνατά να πεδί κάτω, αυτός αν κι ακούει δεν δίνει σημασία στην

προσταγή, τρέχει και φτάνει στο μέρος μου. Φτάνοντας ήθελε να μου εξηγήσει, γιατί ήρθε, δεν τον άφησα. Πολύ εκπαύουσα αυτό τον νεαρό και αιρόμπετο σαμποταριστή, γι' αυτό προσπάθησα να τον πείσω ότι αυτό που έκανε δεν σήμαινε μονάχα παραβίαση της διαταγής για την τήρηση της ακινησίας αλλά και το ότι εάν αυτή τη στιγμή από οποιαδήποτε αιτία, είτε από κάποια άσκοπη κίνηση, είτε από εκδήλωση πυρών κατά των αεροπλάνων δίνονταν η δυνατότητα στον αντίπαλο να αποκαλύψει την ύπαρξή μας και τις θέσεις μας, αυτό θα σήμαινε ότι οι αεροπόροι θα στρέφανε τα πυρά κατά πάνω μας, γεγονός που θα είχε σαν αποτέλεσμα να μας καταματώσουν μέσα σε τούτα τα γυμνά βράκια και να μας συντρίψουν. Δεν τον άφησα να φύγει, τον κράτησα δίπλα μου.

Μετά την αεροπορική επιδρομή επακολούθησε προπαρασκευή του εχθρικού πυροβολικού. Κι αυτή τη φορά το κύριο βάρος του εχθρικού σφυροκοπήματος το δέχεται το ύψωμα 2442 και η επισημασμένη κορυφογραμμή. Χάρη στη διάταξη που είχε πάρει η διμοιρία μας κι αυτή τη φορά τα καταφέρνουμε να γλιτώσουμε και να μην έχουμε απώλειες. Ατέλειωτα είναι τα σφυρίγματα των οβίδων που περνούσαν πάνω απ' τα κεφάλια μας και έσκαζαν πιο πίσω. Γρήγορα ο τομέας μας σκεπάστηκε από ένα πυκνό σύννεφο καταχνιάς. Μετά την προπαρασκευή του πυροβολικού στους γειτονικούς τομείς ακολούθησαν επιθετικές ενέργειες του Κυβ. Στρατού. Επίθεση περιμέναμε κι εμείς στον τομέα μας και είμασταν πανέτοιμοι γι' αυτό. Εμεινε ανεξήγητο γιατί κάποιος τέτοιος παρόμοιος δεν έλαβε χώρα και στο δικό μας τομέα. Το πιο πιθανό είναι ότι αυτό το σφυροκόπημα των θέσεων μας απ' την αεροπορία και το πυροβολικό, απ' την μια μεριά απόβλεπε να προκαλέσει όσο το δυνατό μεγαλύτερες απώλειες στο αμυνόμενο τμήμα μας που κρατούσε το δεσπόζον ύψωμα 2442 και απ' την άλλη να γίνει η αποκάλυψη της ακριβούς διάταξης των θέσεων πυρός του τμήματός μας πριν τη σχεδιασμένη, μαζική κι αποφασιστική απογευματινή επίθεση.

Πόλεμος από διαφορετικές θέσεις και δυνατότητες. Τρεις γνώμες

Πλησίαζε το μεσημέρι. Στον τομέα μας επικράτησε ένα είδος εκείνης της ησυχίας. Το εχθρικό πυροβολικό προσωρινά σάπασε, έφυγε η καταχνιά, αποκαταστάθηκε η παρατήρηση. Διακρίναμε ότι σε μια ρακούλα απέναντι από μας και σε απόσταση 600-700 μέτρα είχε πάρει διάταξη

ένα τμήμα του ανηπάλου. Ενώ στις λάκκες πιο πίσω στο βάθος, απ' την πλευρά της Αιτομηνίτσας βλέπουμε να πορεύονται με κατεύθυνση το 2442 και άλλοι σχηματισμοί του Κυβ. Στρατού. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούσε ο τρόπος πορείας αυτών των σχηματισμών. Η κίνησή τους προς τα μπρος γίνεται κατά συνταγμένους λόχους, ξέγνοιαστα, χωρίς εμπροσθοφυλακές ή κάποια άλλα στοιχειώδη μέτρα ασφάλειας. Μαζί τους κινούνται και τα φορτωμένα μεταγωγικά τους. Όλη αυτή η συμπεριφορά έμοιαζε σαν να ήταν κάποιο ψίκι που πήγαινε να πάρει τη νύφη και όχι πόλεμο.

Ήταν εξηγήσιμη αυτή η συμπεριφορά κίνησης, μια και οι διοικητές των αντίπαλων σχηματισμών δεν είχαν να φοβηθούν από τίποτε. Εκ μέρους των ανταρτών δεν υπήρχε κάποιος κίνδυνος, μια και γνώριζαν καλά ότι μετά το πέρασμα των τμημάτων του ΔΣΕ στη δεξιά όχθη του ποταμού Σαραντάπορου όσα κ' εκείνα τα λίγα βαριά όπλα που μέχρι τότε διέθεταν οι αντάρτες (πυροβολικό, όλμοι, πολυβόλα) έπαιψαν να χρησιμοποιούνται από έλλειψη οβιδών και πυρομαχικών. Το μοναδικό «βαρύ» όπλο που μπορούσαν να χρησιμοποιούν οι αντάρτες από δω και πέρα ήταν το ομαδικό οπλοπολυβόλο.

Οι κινούμενοι σχηματισμοί του ανηπάλου φτάνοντας σε απόσταση περίπου 1000 μ. από μας σταμάτησαν και τελείως ξέγνοιαστα εκεί μέσα στις γυμνές λάκκες ανενόχλητοι άρχισαν να ξεφορτώνουν τα μεταγωγικά τους. Άφουβα και κατά πανηγυρικό τρόπο ακολουθεί η εγκατάσταση των βαριών όπλων (πυροβόλα, όλμοι, βαριά πολυβόλα κ.λ.π.), δημιουργώντας έτσι τη βάση πυρός. Βάζουν μπρος τα καζάνια τους, στήνουν τις σκηνές τους. Θεωρούνταν και το τελευταίο αυτό μέτρο απαραίτητο για να προφυλάξουν το προσωπικό τους απ' τις καυτερές ακτίνες του ήλιου.

Όλες αυτές οι διαδικασίες έδειχναν ότι οι φαντάροι του Κυβ. Στρατού έμοιαζε σαν να βρισκόταν σε συνθήκες εκδρομής και λιγότερο σε συνθήκες πολέμου.

Οι μαχητές του ΔΣΕ δεν είχαν αξίωση και δεν απαιτούσαν παρόμοιες ευκολίες και πολυτέλειες στη ζωή τους. Δεν τους έσκιαζε ούτε το γεγονός που ήταν λίγοι σε αριθμό. Εκείνο όμως που τους έκανε να αγανακτούν, να νιώθουν μεγάλη πίκρα μέσα τους ήταν γιατί σ' αυτές τις κρίσιμες στιγμές της πολεμικής αναπαράθεσης βρέθηκαν ορφανοί, να μην έχουν τη δυνατότητα να διαθέτουν κι αυτοί βαριά όπλα με πολλά πυρομαχικά, με μεγάλο βεληνεκές. Γιατί οι φίλοι μας σύμμαχοι στο θέμα του εξοπλισμού του ΔΣΕ κρατούσαν μια περιφρονητική εξοργιστική στάση. Σαν να μην είχαμε σ' αυτό ηθικό δικαίωμα, σαν να μην

διεξηγάγαμε δίκαιο απελευθερωτικό αγώνα.

Τρεις γνώμες από τρεις αυτόπτες μάρτυρες, άμεσους συμμετόχους στον Εμφύλιο πόλεμο, απ' αυτούς δυο απλοί φαντάροι του Κυβ. Στατού και ο Β. Μπαρτζιώτας, Πολιτικός Επιτίροπος του ΔΣΕ, εκφράζουν την άποψη ότι η έκβαση του αγώνα του ΔΣΕ θα μπορούσε να είναι άλλη, εάν ο τελευταίος, έστω και ολιγάριθμος που ήταν είχε τη δυνατότητα να εξοπλιστεί ανάλογα με σύγχρονα βαριά πολεμικά όπλα. Με τους δυο φαντάρους το Βαγγέλη Σταματίου απ' την Κύμη Ευβοίας και το Γουλιότσα Φώτη απ' το Ληξούρι Κεφαλονιάς γνωριστήκαμε το Δεκέμβριο του 1991, όταν νοσηλευόμασταν μαζί στο Περιφερειακό Νοσοκομείο Πειραιά.

Σταματίου Β.: «Εάν οι αντάρτες είχαν 5 αεροπλάνα θα μας καθαλίκευαν και θα καταλάβαιναν όλη την Ελλάδα».

Γουλιότσος Φ.: «Εμείς δεν ξεκινούσαμε επίθεση για την κατάληψη κάποιου υψώματος στο Γράμμο, εάν προηγουμένως αυτό δεν χτυπιούνταν απ' την αεροπορία και το πυροβολικό. Οι αντάρτες ήταν πολύ πιστοί στον αγώνα που κάνανε, πολεμούσαν με πάθος. Ήταν πολύ καλά εξασκημένοι στην πολεμική τέχνη, ήταν έμπειροι πολεμιστές, δεν ήταν εύκολο να τους κάνεις να υποχωρήσουν από κάποιο ύψωμα. Υπήρχαν περιπτώσεις που 8-10 αντάρτες ανέτρεπαν επίθεση ολόκληρου λόχου».

Μπαρτζιώτας Βασίλης: «Αν διαθέταμε εκεί (στο Γράμμο – σ.σ.) 60-70 ορειβατικά πυροβόλα με 100.000 βλήματα ο μοναρχοφασισμός δε θα ενέβαινε σε καμιά περίπτωση στο Γράμμο και η νίκη μας θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη» (Β. Μπαρτζιώτας, «Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ», εκδ. 1981, σελ. 184).

Και αλλού στο ίδιο βιβλίο διαβάζουμε: «Η διαφορά στα μέσα πυρός ήταν πιο μεγάλη, περίπου ένα προς πενήντα. Στα 200 περίπου πυροβόλα της αμερικανοκρατίας με την αφθονία των βλημάτων ο ΔΣΕ διέθετε 15 πυροβόλα. Ο μοναρχοφασισμός έρριχνε πάνω σ' ένα ύψωμα και 10.000 οβίδες, ενώ ο ΔΣΕ έρριχνε μόνο μερικές δεκάδες βολές» (Β. Μπαρτζιώτας, στο ίδιο, σελ. 172).

Είναι υποχρέωση του Β. Μπαρτζιώτα

Τέτοιου είδους γνώμες και εκτιμήσεις που αναφέραμε πιο πάνω έχουν ακουστεί κι ακούγονται και σήμερα ακόμα όχι μονάχα απ' τους άμεσους συμμετέχοντες στον Εμφύλιο πόλεμο, τους οπαδούς της αρι-

Ακόμα μια επιτυχή μάχη. Ξανά διοικητής λόχου

Είχε περάσει το μεσημέρι. Κατά μήκος όλης της κορυφογραμμής του Γράμμου δίνονται σφοδρές μάχες. Τις απογευματινές ώρες μπαίνει σ' αυτό το παιγνίδι του πολέμου και ο δικός μας Λόχος.

Η διάταξή μας δέχεται σήμερα τη δεύτερη ισχυρή αεροπορική επιδρομή. Ακολουθεί το σφυροκόπημα των θέσεών μας απ' το πυροβολικό. Καταλάβαμε ότι αυτό ήταν το προμήνυμα της αναμενόμενης επίθεσης. Η διάταξή μας ξανά σκεπάστηκε με ένα σύννεφο πυκνής καταχνιάς. Η παρατήρηση περιορίστηκε. Αδύνατο να διακρίνεις τώρα άνθρωπο πιο πέρα από τα 10 μ. Δόθηκε εντολή στους μαχητές της διμοιρίας μας να εντείνουν την επαγρύπνηση, να είναι πανέτοιμοι να αντιμετωπίσουν την αναμενόμενη εκθρηνική επίθεση.

Η πυκνή καταχνιά, η περιορισμένη ορατότητα, η μεγάλης διάρκειας συνεχιζόμενη προπαρασκευή πυροβολικού δημιουργεί μια ασάφεια στον τομέα μας, προκαλεί ανησυχία για το ποια θα είναι η εξέλιξη πιο πέρα.

Πέρασε αρκετός χρόνος αναμονής, όταν τελικά ακούσαμε λίγο δεξιότερα από μας το άνοιγμα απότομων μαζικών πυρών που συνοδεύονταν με δυνατές φωνές: «ΑΕΡΑ! ΑΓΙΑΝΩ ΤΟΥΣ!» κ.λ.π. Οι φαντάροι του Κυβ. Στρατού επωφελούμενοι το τεχνητό σκότος που επικρατούσε από πρωύτερα είχαν πλησιάσει απαρατήρητοι πολύ κοντά στη διάταξη του τμήματός μας και την κατάλληλη στιγμή με ένα γενικό σύνθημα σπκώνονται όρθιοι και ταυτόχρονα περνούν στην έφοδο. Σ' ένα-δύο λεφτά αργότερα παρόμοια εκδήλωση πυρών γίνεται και στον τομέα της διμοιρίας μας. Αυτοσπγμής αρχίζει το μεγάλο παταράκι της μάχης, οι μαχητές μας θγαίνουν απ' τις θέσεις τους, ο κόσμος χαλάει απ' τις συνεχείς και αδιάκοπες ριπές των αυτομάτων, των πολυβόλων. Τα πυκνά πυρά διασταυρώνονται μεταξύ τους μπροστά χωρίς ακόμα οι αντίπαλοι εκπαιστές να βλέπονται μεταξύ τους. Η σθεναρή αντίσταση των μαχητών μας κόβει την ορμητικότητα του ανηπάλου, εξαναγκάζει τους επιθεμένους φαντάρους να σταματήσουν να προχωρούν όρθιοι, να πέσουν στη γη και η προώθησή τους προς τα μπρος να γίνεται με άλματα, πιεζόμενοι συνεχώς απ' τις φωνές των διοικητών τους. Σε μερικές μεριές μας πλησίασαν στα 10-20 μέτρα, τους βλέπαμε και μας έβλεπαν. Εδώ μπήκαν στη μάχη οι χειροβομβίδες «Μίλες» που διακρίνονται σ' αυτές τις σπγμές για την αποτελεσματικότητά τους. Η επιθετικότητα του ανηπάλου σταμάτησε και η ανηπαράθεση άρχισε να παίρνει επίμονο στατικό χαρακτήρα. Στη δεξιά διάταξη του Λόχου μας ο

αντίπαλος κατορθώνει να κάνει ρήγμα και μια ομάδα του να βγει στην τελευταία κορυφογραμμή. Χάρη στα έγκαιρα μέτρα που πήρε ο λοχαγός μας Β. Χαρισόπουλος γίνεται δυνατό να τους ανατρέψουμε και να τους διώξουμε ξανά απ' την κορυφογραμμή. Διαπιστώνοντας τη διαστικτότητα του αντιπάλου, αδράχνουμε την ευκαιρία να περάσουμε σε αντεπίθεση, να τους ανατρέψουμε. Ρίχνεται το σύνθημα: «Αντεπίθεση, παιδιά!» Οι μαχητές μας σπκώνονται όρθιοι και με δυνατές φωνές «ΑΕ-ΡΑ! ΑΠΑΝΩ ΤΟΥΣ!» εξορμούν, περνούν στην αντεπίθεση.

Τα πολλά αιχμάλωτα που δέχεται ο Λόχος μας παίζουν αποφασιστικό ρόλο σ' αυτή την ενέργεια. Ο ζωντανός απόηχος απ' τις δυνατές φωνές, τα πολλά και πυκνά πυρά των αυτομάτων μας σαρώνουν την αντίσταση του αντιπάλου, αρχίζει η υποχώρηση των φαντάρων που στην πορεία μετατρέπεται σε φυγή. Ολόκληρο τάγμα υποχωρεί τρέχοντας μέσα στις λάκκες προς τα πίσω.

Μάταια οι αξιωματικοί τους φωνάζοντας και βρίζοντας προσπαθούσαν να τους σταματήσουν. Ακόμα κι εμείς οι ίδιοι δεν πιστεύαμε σε μια τέτοια εύκολη και επιτυχή έκβαση της μάχης. Θα πρέπει να αναγνωριστεί, έγινε αυτό και σε μας αναληπτό ότι οι φαντάροι δεν ήταν διατεθειμένοι να προτάξουν σοβαρή αντίσταση, φανερά δεν ήθελαν να πολεμήσουν.

Κατά την καταδίωξη στα χέρια της διμοιρίας μας έπεσαν λάφυρα δυο όπλα, ταινίες με σφαίρες, μερικά καινούργια δίκωχα. Είχε σουρουπώσει για τα καλά όταν προσπαθήσαμε να συγκεντρωθούμε, να μάθουμε πόσοι μείναμε και να με ειδοποιούν να πάω στο ΣΔ του Λόχου. Εκεί βρίσκονταν ο ΠΕ Λόχου Β. Ντερέκας και ο Πάνος εκ μέρους της διοίκησης της 670ης Μονάδας. Απ' αυτούς και πληροφορήθηκα ότι ο λοχαγός Β. Χαρισόπουλος τραυματίστηκε και προωθήθηκε για το νοσοκομείο. Η διοίκηση του Λόχου ξανά ανατέθηκε σε μένα. Ο Πάνος μας ενημέρωσε ότι ο αντίπαλος παρά τις τεράστιες προσπάθειές του να βγει για να καταλάβει έστω σ' ένα σημείο στην τελευταία κορυφογραμμή του Γράμμου, απότυχε. Μας επανέλαβε τη γνωστή αυστηρή εντολή που υπήρχε! Να κρατηθεί πάση θυσία και για αύριο το 2442. Σκέφτηκα να του υπενθυμίσω το γνωστό αίτημά μας, να μας αντικαταστήσουν προσωρινά για ολιγοήμερη ξεκούραση. Τελικά δεν αποφάσισα. Έτσι χρειάστηκε ακόμα μια φορά κι αυτή τη βραδιά να εξηγήσουμε στους μαχητές μας την ανάγκη να δοθεί και η αυριανή μάχη με το ίδιο πείσμα και πάθος, να μην επιτρέψουμε στον αντίπαλο να καταλάβει τον τομέα του υψώματος 2442. Αποφασίσαμε τον τομέα του υψώματος 2442, που σήμερα κρατούσε η δική μου διμοιρία, να τον ανα-

Ντίνος Νίκος του Αναστάση απ' τη Ραχούλα Καρδίτσας. Απόφοιτος της ΣΑ του ΕΛΑΣ Ρεντίνας. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Ταγματάρχης του ΔΣΕ. Έπεσε στις 18/8/48 στο ύψωμα 2442 Γράμμου. Με Δίγμα της ΠΔΚ απ' τις 21/9/48 αντισυνταγματάρχης αμνημένος νεκρός.

στάτες κατοίκους της Δρανίστας, μικρούς και μεγάλους, γυναίκες και παιδιά για τις τεράστιες υπηρεσίες που μας πρόσφεραν. Με κίνδυνο της ζωής τους έκαναν παραπάνω από ό,τι μπορούσαν να μας τροφοδοτήσουν, να μας συμπαρασταθούν, να κρύψουν τους ξεκομμένους αντάρτες μας, να φυλάξουν τους τραυματίες μας. Όταν τελειώσει ο πόλεμος και δώσει ο Θεός και είμαι καλά έχω στο νου μου να επισκεφτώ τη Δρανίστα».

Τον αποκαιρέτησα και έφυγα. Δεν έμελλε να ξανασμίξουμε. Την ίδια μέρα σ' αυτή την κορυφογραμμή έπεσε στο πεδίο της μάχης.

Όσο σφοδρές και αν ήταν οι χθεσινές επιθετικές προσπάθειες του αναπάλου για να βγει στην τελευταία κορυφογραμμή του Γράμμου αποτύχαν. Έτσι και σήμερα η γραμμή άμυνας του μετώπου συνέχισε να περνάει κατά μήκος της ίδιας κορυφογραμμής: Κάτω Αρένα, Τσουμιά, Μαύρη Πέτρα, Κιάφα, ύψωμα 2442, Σκάλα ύψωμα 2520. Ο Κυβερ. Στρατός που βρίσκονταν σ' απόσταση 500-700 μέτρα από αυτή τη γραμμή ετοιμάζονταν σήμερα να κάνει το τελευταίο άλμα. Τα τμήματα του ΔΣΕ που είχαν πάρει διάταξη σ' αυτή τη γραμμή άμυνας πήραν εντολή να την κρατήσουν πάση θυσία. Κι αυτό το καθήκον έπρεπε να επιτευχθεί με ασημαντες και κουρασμένες δυνάμεις, που ήταν εξοπλισμένες μονάχα με ελαφρό οπλισμό, που ήταν τελείως ασύγκριτος μ' εκείνα τα πάρα πολλά και τρομερά βαριά όπλα που διέθετε ο αντίπαλος.

Αν στα παραπάνω προστεθεί και το γεγονός ότι στο έδαφος που οι αντάρτες πιάσαν θέσεις άμυνας ήταν τελείως ανοχύρωτο και γυμνό, γίνεται κατανοητό κάτω από τη λογική δυσμενείς συνθήκες θα έμπαιναν οι αντάρτες στη σημερινή πολεμική αναμέτρηση. Οι συνηθισμένοι

στρατοί σ' αυτές τις συνθήκες, καταφεύγουν και προημούν οποιεσδήποτε άλλες διεξόδους, εκτός απ' τη συνέχιση του αμυντικού αγώνα. Για τους λαϊκούς επαναστατικούς στρατούς αυτοί οι κανόνες δεν γίνονται πάντα δεκτοί. Το μοναδικό στήριγμα για μας ήταν ο παράγοντας άνθρωπος, οι μαχητές, μαχήτριες, οι ΠΕ και οι διοικητές μας που ήταν αποφασισμένοι να θυσιάσουν παρά να επιτρέψουν στον αντίπαλο να βγει στην κορυφογραμμή.

Η ανατολή του ήλιου μας βρίσκει όλους σε πλήρη ακινησία και κολλημένους πάνω στη γη. Απ' αυτή τη θέση δεν χορταίνουμε να αναπνέουμε το δροσερό και καθαρό βουνίσιο αεράκι που φυσούσε, να απολαύσουμε τις γοητευτικές ομορφιές της φύσης ετούτων των υψηλών βουνοκορφών. Όλοι μας υποθέταμε και καταλαβαίναμε ότι η σημερινή μάχη θα είναι κάτι παραπάνω απ' τις συνηθισμένες. Γνωρίζαμε ακόμα τη γνωστή διαταγή που έλεγε «Ούτε ένα βήμα πίσω!». Ωστόσο κανένα δεν απασχολεί στα σοβαρά για το ποιες θα ήταν οι συνέπειες αυτής της μάχης, δεν σκέφτονταν ποια θα μπορούσε να είναι η τύχη του σήμερα, πόσοι απ' αυτούς που πιάσαν θέσεις σε τούτη τη διάταξη θα μείνουν το βράδυ ζωντανοί. Πουθενά δε συναντάς σε κανέναν νητοπάθεια ή λιποψυχία. Όλοι, μαχητές και στελέχη, περίμεναν τις ώρες αυτής της καινούργιας σκληρής δοκιμασίας, με μια σκέψη και ένα πνεύμα, να αντισταθούν με ανδρεία, να πολεμήσουν παλικάρσια, να εκκληρώσουν στο ακέραιο το καθήκον, που τους είχε ανατεθεί, να μην επιτρέψουν στον αντίπαλο να ανεβεί σήμερα στο ύψωμα 2442.

Οι «Γαλατάδες» που αμέσως μετά την ανατολή του ήλιου εμφανίστηκαν στον ουρανό, δίνουν πρώτοι σήμερα τον τόνο στο μέτωπο. Ακολουθούν οι μαζικές αεροπορικές επιδρομές από πολλά σμήνη αεροπλάνων που καταφθάνουν κι αρχίζουν να πετούν ανενόχλητα πάνω απ' τον ουρανό της κορυφογραμμής. Με τα επανειλημμένα στριφογυρίσματα σε χαμηλό ύψος, τις κάθετες βουτιές τους, το δυνατό βούισμα, τον εκκωφαντικό θόρυβο των μοτέρ, σε συνδυασμό με τον ανελέητο βομβαρδισμό και τον αδιάκοπο μυδραλλιοβολισμό των γυμνών θέσεων μας αποτελούν ένα μέρος της σημερινής τρομακτικής εικόνας στο μέτωπο.

Το σκηνικό αυτού του πολεμικού θεάματος γίνεται ακόμα πιο τρομακτικό μετά την αεροπορική επιδρομή, όταν αρχίζει η ισχυρή προπαρασκευή του εκθρηνικού πυροβολικού.

Οι πολυάριθμες πυροβολαρχίες χτυπούν τους ίδιους στόχους, στέλνουν αμέτρητες οβίδες και άφθονο καυτό αμερικάνικο σίδερο στις θέσεις των ανταρτών. Στη φάση αυτή της μάχης το σφυροκόπημα του

μοναδικό μαχητή απ' την ομάδα Σουλιώτη που έμεινε σώος, ήταν ο ίδιος ο Γκέρμαν. Τον είδαμε να κάθεται σταυροπόδι μέσα σε μια λάκκα. Τον πλησιάσαμε, ήταν τόσο απογοητευμένος και κατασυγκινημένος απ' το μεγάλο κακό που βρήκε τους άλλους 9 συναγωνιστές του, που μας κοίταζε στα μάπα και δε μπορούσε να μιλήσει. Ήθελε να μας εξηγήσει για τη μεγάλη συμφορά που βρήκε την ομάδα του, ήταν όμως τόσο συγκλονισμένος κι απαρνηγός που δε μπορούσε να ανοίξει το στόμα του να βγάλει μιλιά. Γι' αυτό την πρώτη εξήγηση μας τη δίνει με νοήματα, με μια κίνηση των δυο χεριών από πάνω απ' το πρόσωπο προς τα κάτω, άφηνε να εννοηθεί ότι όλοι οι άλλοι συναγωνιστές του σκοτώθηκαν. Τελικά ύστερα από κάποια προσπάθεια ανοίγει το στόμα του και τρεμουλιαστά μου λέει: «Όλη η ομάδα του Σουλιώτη δεν υπάρχει πια, έμεινα μονάχα εγώ, όλοι οι άλλοι σκοτώθηκαν». Φαινόταν ότι ένιωθε μεγάλη θλίψη, ήταν απαρνηγός, γι' αυτό, μετά τις λίγες αυτές λέξεις που μας είπε, δεν είχε περισσότερο κουράγιο να συνεχίσει. Παρά το ότι δεν υπήρχαν άλλοι μαχητές δίπλα μας, του πρότεινα να πάει πίσω στο Σ. Επίδεσης.

Ολοήμερος πόλεμος χωρίς ανάσα.

Άνισος αγώνας για ζωή ή για θάνατο

Μετά τη μεγάλη ζημιά που έπαθε η διμοιρία του Θ. Πάνου, ο κεντρικός τομέας της διάταξης του Λόχου μας, με επίκεντρο την κορυφή Σκίρτοπ — ύψωμα 2442 έμεινε τελείως ακάλυπτος. Οι δυο μας με το σύνδεσμό μου Κύρκο βρίσκόμαστε στο γυμνό αυτό ύψωμα που ήταν και η πιο επικίνδυνη κατεύθυνση του μετώπου. Μας ήταν ξεκάθαρο ότι από στιγμή σε στιγμή αναμένονταν να εκδηλωθεί η έφοδος του εχθρικού πεζικού. Ασαφής μέχρι αυτή τη στιγμή ήταν η κατάσταση και οι απώλειες που είχαν οι άλλες διμοιρίες μας στον άλλο τομέα. Μέσα σ' αυτή τη σκοτεινή καταχνιά που επικρατούσε προχωρούμε πιο μπροστά με σκοπό να ανιχνεύσουμε το έδαφος πιο πέρα με την ελπίδα μήπως βρεθούν ζωντανοί μαχητές μας.

Γρήγορα πεισθήκαμε ότι σ' όλο τον τομέα που κρατούσε η διμοιρία του Θ. Πάνου δεν υπήρχε πουθενά ζωντανή ψυχή. Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα δίλημμα — ή να μείνουμε μόνοι μας και οι δύο μας να αντιμετωπίσουμε την αναμενόμενη μαζική εχθρική επίθεση ή ο ένας απ' τους δυο μας να πάει πίσω να φέρει κάποιες άλλες ενισχύσεις. Τα γεγονότα όμως εξελίσσονται τόσο ραγδαία που όλα αλλάζουν, ενώ τα

απότομα και ταυτόχρονα εκθιρικά πυρά, που μόλις εκδηλώθηκαν σ' όλο το μέτωπο μπροστά μας, δεν άφηναν πια περιθώρια για κάποιες βαθύτερες σκέψεις και επιλογές, έβαλαν τη σφραγίδα τους, προκαθόρισαν την παραπέρα στάση μας, που δε μπορούσε να είναι άλλη, από το να μείνουμε στις θέσεις που βρισκόμαστε και από αυτές οι δυο μας να προβάλλουμε αντίσταση.

Δυο ολόκληρα τάγματα του Κυβ. Στρατού, τα 566 και 596 της 36ης Ταξιαρχίας που από πρωτύτερα είχαν πιάσει έγκαιρα θέσεις στη βάση εφόδου και σε απόσταση περίπου 80-100 μ. απ' την πρώτη δική μας γραμμή άμυνας, σπκώνονται όρθιοι και περνούν στην επίθεση μόλις έπεσε η συνθηματική φωτοβολίδα. Η μαζική αυτή επιθετική έφοδος με πολλά πυρά όλων των όπλων συνδυάζεται με δυνατές φωνές: «ΟΙ ΣΥΜΜΟΡΙΤΕΣ ΘΑ ΠΕΘΑΝΟΥΝ» και άλλα παρόμοια. Όλα αυτά μαζί δημιουργούν μια φοβερή πολεμική ατμόσφαιρα σ' όλο το μέτωπο μπροστά μας. Και να τώρα μέσα σ' αυτή τη τρομακική κόλαση, ακούμε να αντηχούν και τα δικά μας απαντητικά πυρά απ' τους μαχητές των άλλων διπλανών διμοιριών του Λόχου μας. Ήταν για μας μια πρώτη επιβεβαίωση, που σήμαινε ότι στην υπόλοιπη διάταξη του Λόχου μας η κατάσταση ήταν διαφορετική, ότι εκεί υπάρχουν ζωντανές δικές μας δυνάμεις που συνεχίζουν να προβάλλουν αντίσταση, γεγονός που μας χαροποιούσε και μας ενθάρρυνε.

Οι αμυντικές μάχες που έδιναν τα τμήματα του ΔΣΕ αυτές τις μέρες στην τελευταία κορυφογραμμή του Γράμμου, τόσο από άποψη άνισης αντιπαράθεσης δυνάμεων και πολεμικών μέσων, όσο και απ' την έκταση του πεισματώδη αγώνα που διεξάγονταν ήταν εφάμιλλες, μ' εκείνες του Κλέφτη, της Αλεβίτσας, του Γκρίμπομαν κ.λ.π. εάν παρθεί υπόψη ότι οι μάχες αυτές δίνονταν σε έδαφος με πλήρη έλλειψη υποδομής οχύρωσης και κάλυψης, γίνεται κατανοητό το μέγεθος της έκτασης των δυσμενών συνθηκών, των αντίξοων περιστάσεων και των τεράστιων δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι υπερασπιστές αυτών των γυνών κορυφογραμμών.

Η αντίσταση που πρόβαλλε σήμερα σαν σύνολο το τμήμα μας, (λόχος, διμοιρία, ομάδα, ομαδούλα), είτε ο κάθε μεμονωμένος μαχητής μας ξεχωριστά ανταποκρίνεται πέρα για πέρα στους χαρακτηρισμούς και στις εκτιμήσεις που δίνονται πιο πάνω.

Είναι αδύνατο να περιγραφούν όλα όσα διαδραματίστηκαν ομαδικά και ατομικά. Κι αυτό όχι μονάχα γιατί αυτά ήταν πάρα πολλά που δεν ήταν εύκολο να τα γνωρίζεις και να τα παρατηρήσεις, μα και που είχαν σαν αποτέλεσμα αρκετά απ' αυτά να μείνουν στην αφάνεια, ενώ

μερικά, όπως διεξήχθησαν και εκφράστηκαν, ήταν τόσο τραγικά και πολύπλοκα, που ακόμα και για μας τους ίδιους έμοιαζαν σαν απίθανα, απίστευτα και ανεξήγητα.

Η ομάδα του Π. Σκαρλάτου που είχε προωθημένη διάταξη σε ένα βραχώδες έδαφος στον αριστερό τομέα του Λόχου μας, πρώτη σήμερα πήρε επαφή με τον επιπυθήμενο αντιπαλο. Οι 4 απ' τους 11 μαχητές αυτής της ομάδας, τραυματίστηκαν και βγήκαν εκτός μάχης πριν την έναρξη της επίθεσης. Ανάμεσα στους τραυματίες ήταν και ο σκοπευτής του οπλοπολυβόλου.

Οι απώλειες αυτής της ομάδας έκαναν αραιότερη την ήδη αραιή διάταξη της ομάδας. Ενώ το ομαδικό όπλο χρειάστηκε να το πάρει στα χέρια του ο ίδιος ο ομαδάρχης.

Η δυνατή θέληση των μαχητών αυτής της ομάδας να αντισταθούν επίμονα και να ανταποκριθούν στο γνωστό καθήκον «Ούτε βήμα πίσω χωρίς διαταγή!» φάνηκε απ' την πρώτη στιγμή. Δεν τους λυγίζει το ηθικό όταν αντιλήφθηκαν τη μαζική επίθεση των πολυάριθμων φαντάρων του αντιπαλου πεζικού, η οποία συνδυάζονταν με πολλά πυρά και δυνατές φωνές. Μένουν ατάραχοι όταν τους είδαν να περνούν όρθιοι στην εφόδο και να τους πλησιάζουν από πολύ κοντά. Δεν προούνται και όταν αντιλήφθηκαν ότι σε μερικές μεριές οι φαντάροι διείσδυσαν στο εσωτερικό της διάταξής τους.

Και σ' αυτές τις φανερά εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες μένουν σταθεροί στις θέσεις τους, μάχονται με πείσμα, τους χτυπούν με τα ευστοχα πυρά τους, χωρίς κανένας τους να σκέφτεται για πίσω. Και σ' αυτή την άνιση αναμέτρηση κατορθώνουν να σταματήσουν τον επιπυθήμενο και τελικά να τον κάνουν να συμπνυχθεί προς τα πίσω. Αρκετά χαρακτηριστική απ' αυτή την άποψη ήταν η περίπτωση του μαχητή μας Γιάννη Καστάνα. Πρόκειται για έναν νεαρό μαχητή μας που κατάγονταν απ' την Κορομηλιά Δομοκού. Ένας σεμνός, ολιγόλογος και πάντα περιποιημένος συναγωνιστής μας, ένας εκφραστής του παραδοσιακού τρόπου ντυσίματος των ανταρτών. Το δίκωχο το φορούσε ελαφρά λοξά προς το δεξί μέρος του κεφαλιού του, άσπρο πουκάμισο με ξεκούμπωτο γιακά, μια αρμάδα με σφαίρες στο στήθος.

Από καιρό ήταν μεγάλη του επιθυμία να αποκτήσει αυτόματο. Επιτέλους αυτό έγινε δυνατό μετά τη μάχη της Οξυάς. Απ' το μεγάλο ζήλο που είχε προς αυτό το όπλο, σχεδόν καθημερινά ασχολούνταν μ' αυτό. Το έλυνε, το αρμολογούσε, το καθάριζε, το λάδωνε, το 'κανε να γυαλίζει από μακριά απ' την καθαριότητά του. Τον φέραμε για παράδειγμα.

*Κασιάνας Γιάννης του Βαγγέλη
απ' την Κορομηλιά Φθιώδας. ΕΠΟ-
Νίτης. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Σαμ-
ποταριστής. Έπεσε στη μάχη της
Φλώρινας στις 12/2/49.*

*Ρέλλιας Στέφος του Βαγγέλη απ'
τη Φουρνά Ευρυτανίας. ΕΠΟΝίτης,
στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπηρετούσε
στα τμήματα σαμποτέρ.*

Αυτή τη φορά βρέθηκε μεμονωμένος κι απομακρυσμένος απ' τους άλλους συναγωνιστές του. Ταμπουράνεται σε μια σκηνισματιά ανάμεσα σε δυο πέτρες και από εκεί μόνος του μάχεται. Πάνω από μια ομάδα του αναπάλου τον πλησιάζουν πολύ κοντά, σχεδόν τον κυκλώσαν, του φωνάζουν να παραδοθεί να γλιτώσει, αυτός και σ' αυτή την περίπτωση μένει απτόητος συνεχίζει με το ίδιο πείσμα να αμύνεται. Τον βοηθάει σ' αυτό το αυτόματα ΣΤΑΓΙΕΡ που δε γνωρίζει εμπλοκή. Η σθεναρή και επίμονη αντίστασή του, τα εύστοχα πυρά του, σταματούν την ορμή των επιτιθέμενων, τους καθυλώνει. Βλέποντας με ποιόν έχουν να κάνουν, κανένας απ' τους 15 και πάνω «παλικαράδες» του Κυβ. Στρατού δεν τολμάει να κάνει μερικά βήματα πιο μπροστά να τον πιάσει στα χέρια. Για μια στιγμή βρίσκει την ευκαιρία και ρίχνει μπροστά τη χειροβομβίδα «Μίλς». Αυτή ήταν και η αρχή που έκανε τους επιτιθέμενους να σταματήσουν κάθε προσπάθεια προς τα μπρος και να αρχίσουν να υποχωρούν.

Σχεδόν σε παρόμοιες καταστάσεις βρέθηκαν και οι άλλοι συμπατριώτες του Γιάννη, όπως ο Κ. Λιάπης απ' τα Αλίφακα, ο Στ. Μάλιος

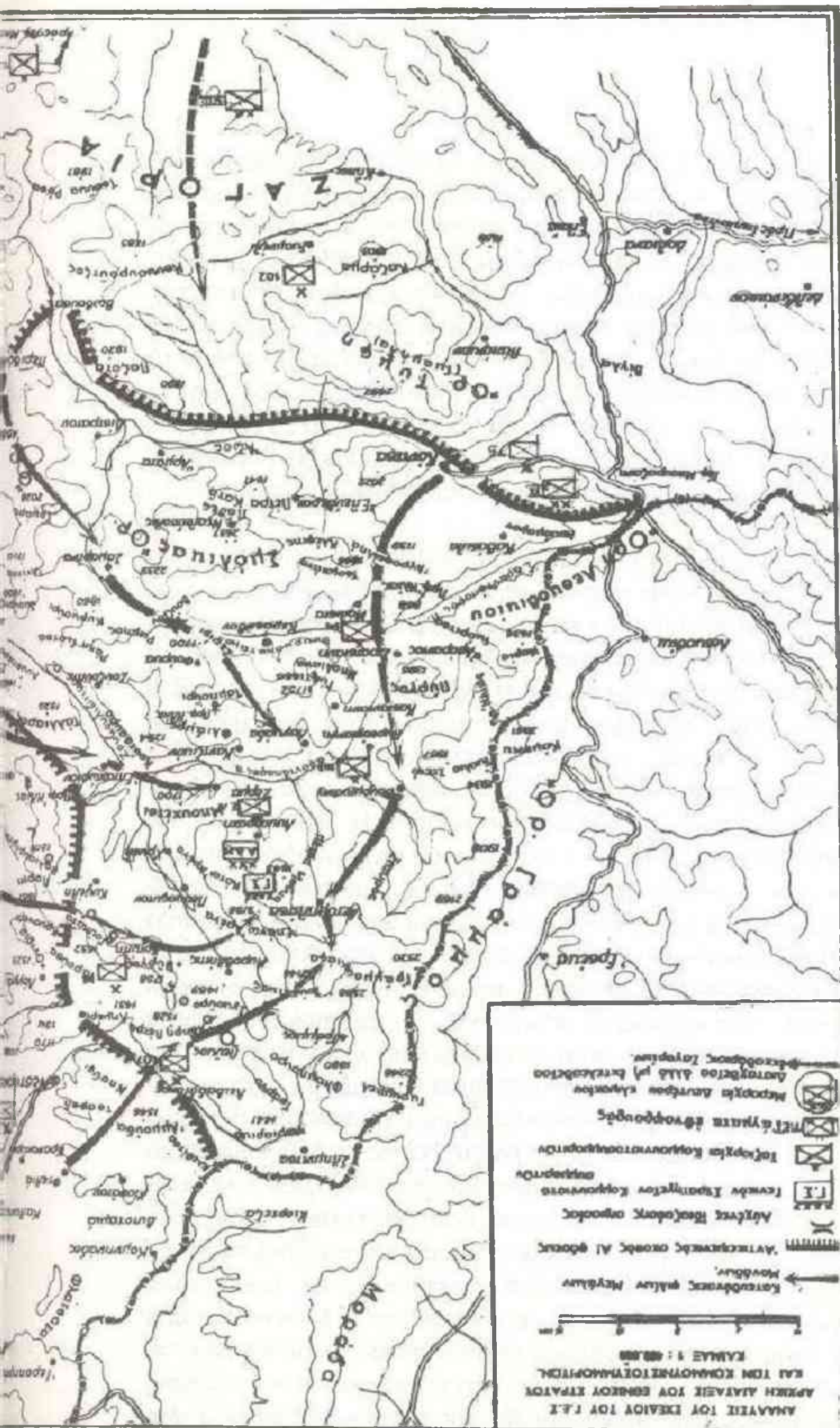
στά. Κυλώντας τον κατήφορο έφτασε και σταμάτησε κοντά στις θέσεις διάταξης του ανηπάλου. Η τρομακτική έκρηξη της αναρμακτικής νάρκης που επακολούθησε προκαλεί πραγματικό πανικό στους ήδη ηθικά κατατρεγμένους φαντάρους με αποτέλεσμα ν' αρχίσουν αμέσως την υποχώρηση. Η ολοκληρωτική ανατροπή και καταδίωξη συνεχίστηκε με την αντεπίθεση που επακολούθησε.

Ήταν περίπου μεσημέρι όταν αυτή η μαζική επιθετική ενέργεια του ανηπάλου κατέρρευσε. Ο σύνδεσμός μας Κύρκος πήρε εντολή να πάει στους διμοιρίτες και να τους πει να μεταφέρουν τη διάταξη τους όσο μπορούν πιο μπροστά απ' την κορυφογραμμή. Νιώθαμε ικανοποίηση για την επιτυχή έκβαση της μάχης, μα και ελπίζαμε επίσης ότι θα ακολουθήσει κάποια προσωρινή εκεχειρία. Κάτι τέτοιο όμως δεν έλαβε χώρα. Στην πραγματικότητα δεν προλάβαμε να συνέλθουμε, να πάρουμε ανάσα, κι όλα αρχίζουν ξανά απ' την αρχή. Η 36η Ταξιαρχία του ανηπάλου με ισχυρότατη υποστήριξη της αεροπορίας και του πυροβολικού εξαπέλυσε καινούργια επίθεση για να καταλάβει το Σκίρτσι - ύψωμα 2442. Αλλά κι αυτή η επίθεση κατέρρευσε πάνω σ' αυτό το ανασκαμμένο και καυχαλισμένο από τις οβίδες και της βόμβες ύψωμα.

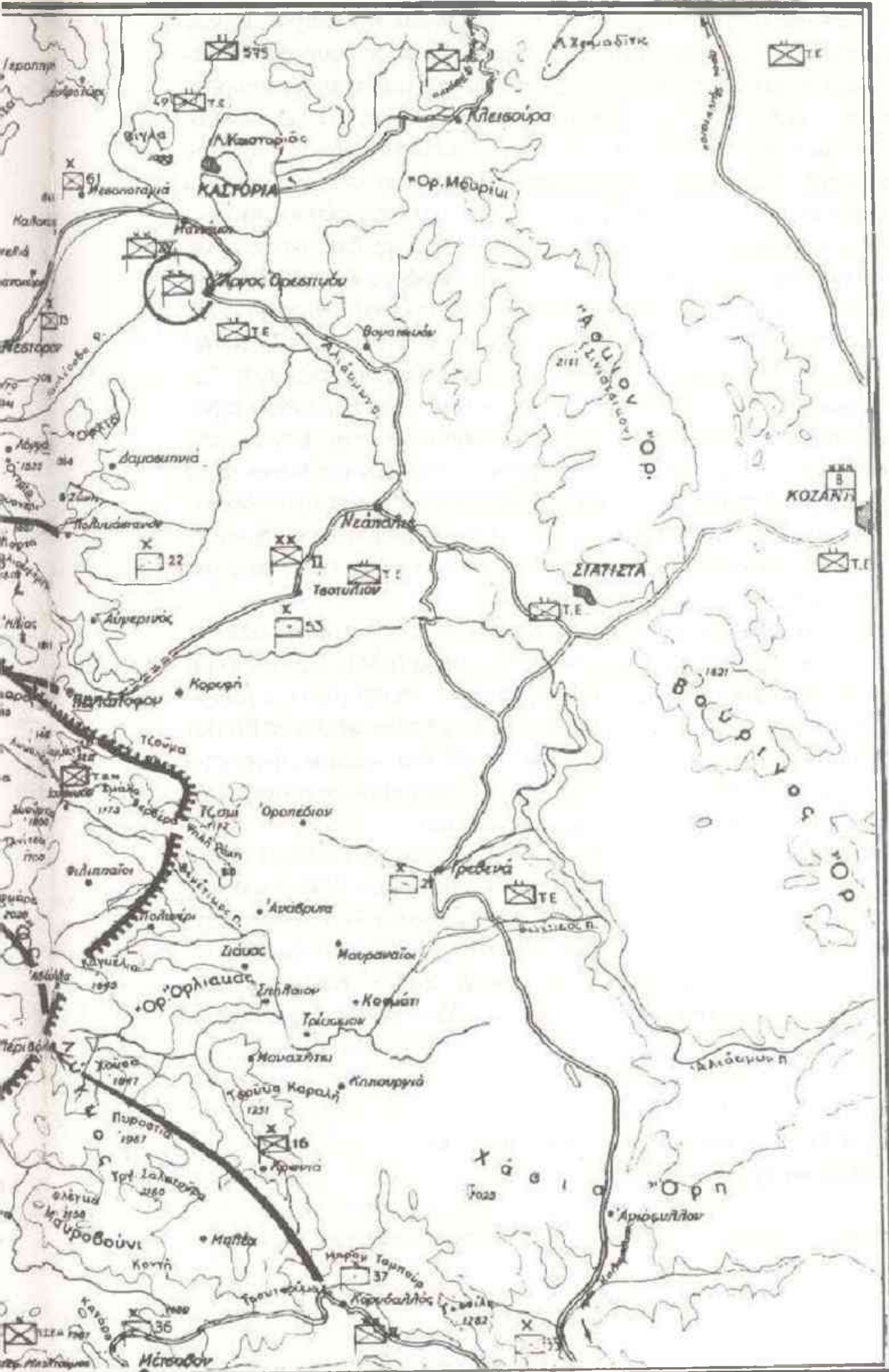
Τις βραδινές ώρες σπεύδουν για ενίσχυση καινούργιες δυνάμεις του Κυβ. Στρατού. Κι αφού προηγήθηκε ένα μαζικό καταγιστικό πυρσος θέσεις μας, εξαπολύεται σήμερα τρίτη κατά σειρά σφοδρή επίθεση. Αυτή τη φορά τα τμήματα εφόδου έφτασαν πολύ κοντά, πλησίασαν στα 20-20 μέτρα. Λαμβάνει χώρα ένας πεισματώδης αγώνας σώμα προς σώμα. Κι αυτή η επίθεση κατέρρευσε πάνω σ' αυτή τη γυμνή και μισοβραχώδη κορυφή. Το ύψωμα 2442 και πάλι δεν έπεσε.

Ας δούμε τι γράφουν γι' αυτή τη μάχη άλλες πηγές: Απ' το βιβλίο «ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ - ΔΙΣ», έκδοση 1970 και στη σελ. 284 διαβάζουμε:

«Την 18ην Αυγούστου εις το αριστερόν της ΙΧ Μεραρχίας, η 41η Ταξιαρχία δια τμημάτων των 522 και 523 Ταγμάτων της, ορμηθείσα εκ της περιοχής Βρωμονέρι και Μάυρα, ήχθη διά νυκτός και εν σιγή διά της διαβάσεως Σκάλα μέχρι της κορυφογραμμής του Γράμμου και άμα τη έω κατέλαβεν αιφνιδιαστικώς την ανώνυμον κορυφήν την ευρισκομένην μεταξύ της υψηλοτέρας κορυφής του Γράμμου - υψόμετρον 2520 και της κορυφής Σκίρτσι - υψόμετρον 2442. Η ενέργεια αυτή της 41ης Ταξιαρχίας διετάχθη υπό του Διοικητού της Μεραρχίας, διά να διευκολύνει και να καλύψει ενέργειαν από δυσμών της παραπλευρόν 36ης Ταξιαρχίας, ήης επιτίθετο ταυτοχρόνως την ημέραν ταύτην από της Νιέσκα διά να καταλάβει το συγκρότημα Σκίρτσι. Η προσπά-

АВАЯТІІ ТΟΥ ΕΚΕΑΙΟΥ ΤΟΥ Γ.Γ.
 ΕΑΙ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ ΜΟΡΦΩΤΩΝ
 ΕΚΑΜΕ 1 : 88.88
 5 4 3 2 1 0
 ΚΑΤΕΒΕΒΑΣΕΝ ΠΑΛΙΝ ΜΕΤΑΒΛΗ
 ΜΟΝΟΝ.
 ΑΥΤΟΚΑΤΑΡΤΙΣ ΟΡΟΚ ΑΙ ΘΕΟΥΣ
 ΑΥΤΕΣ ΠΕΔΕΥΟΝΤΕΣ ΟΡΟΚΟΝ
 ΓΕΝΩΝ ΕΞΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΟΡΟΥΝΤΟ
 ΟΥΚΑΡΕΤΩ
 ΕΙΣΤΕΙΝ ΚΟΡΟΥΝΤΟ ΟΥΚΑΡΕΤΩ
 ΜΕΤΑΛΛΑΝ ΕΒΕΒΕΒΕΥΣΕ
 ΜΕΡΟΠΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΑΝΟΝ
 ΔΙΟΥΤΕΙΟ ΔΙΟ ΠΙ ΕΥΚΕΚΟΒΕΙΟ
 ΠΕΚΕΚΟΒΕΙΟ, ΙΟΥΡΕΙΝ.

θεια των ανωτέρω τμημάτων της 41ης Ταξιαρχίας προς προχώρησιν κατά μήκος της κορυφογραμμής κατ' αμφοτέρας τας εννοίας προσέκρουσε στα δραστικά πυρά αυτομάτων των συμμαχοιών προερχομένων εκ των εκατέρωθεν κορυφών «Γράμμος» και Σκίρτσιον ανεκαίτισθη. Παράλληλως η 36η Ταξιαρχία από πρωίας και καθ' όλην την ημέραν επιτίθετο από Νίσκα προς κατάληψιν του Σκίρτσιον διά των 566 και 596 Ταγμάτων της, υποστηριζόμενη υπό του μείζονος μέρους του πυροβολικού του Σώματος Στρατού και της αεροπορίας. Διεξήχθησαν δι' όλης της ημέρας σκληρώτατοι και τραχύτατοι αγώνες επί των βράχων του Σκίρτσιον (υψ. 2442), οι συμμαχοίται ημύνοντο μετά πείσματος και συνεκέντρωνον τα πάσης φύσεως πυρά των επί των τμημάτων επιθέσεως της 36ης Ταξιαρχίας. Τρις τα τμήματα επιθέσεως της 36ης Ταξιαρχίας κατέλαβαν το Σκίρτσιον και τρις ανετράπησαν, κατόπιν σφοδρών αντεπιθέσεων των συμμαχοιών υπερασπιζόντων με φαναισμόν το έσχατο αυτό έρεισμά των. Υπό τον γενικόν κόματον και κυθέν αίμα εκατέρωθεν, με την επέλευσιν του σκότους τα αντίπαλα μέρη διέκοψαν το πυρ και τα τμήματα επιθέσεως της 36ης Ταξιαρχίας παρέμειναν εν στενή επαφή και εις μικράν απόστασιν από του τριγωνομετρικού της κορυφής Σκίρτσιον».

Για την ίδια μάχη, ο Δ. Βλαντίς στο βιβλίο του IV τόμος, έκδοσις – 1981 και στη σελ. 152 γράφει: «Την ίδια μέρα η 36η Ταξιαρχία με τα 566 και 596 τάγματα Μακρονησιωτών με την υποστήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας, κατέλαβαν με μάχη από βράχο σε βράχο το ύψωμα Σκίρτσιον 2442. Τρεις φορές το κατέλαβαν και τρεις φορές το ανακατέλαβαν τα τμήματά μας. Μόλις σκοτεινίαισε η μάχη σταμάτησε, γιατί και οι δυο αντίπαλοι είχαν βαριές απώλειες».

Ο διοικητής της 670ης Μονάδας και υπεύθυνος γι' αυτό τον τομέα του μετώπου στο Γράμμο Γ. Βοντίτσιος (Γούσις), στο βιβλίο του και στη σελ. 398, αναφερόμενος σ' αυτή τη μάχη γράφει: «Σης 17 Αυγούστου ο αντίπαλος διενήργησε σφοδρή επίθεση στο Σταυρό. Δόθηκε ολόήμερη μάχη και έφτασε μέχρι τον αυχένα 2442». Και παρακάτω στην ίδια σελίδα συμπληρώνει. «Έστειλα τον Σκοτίδα να πάρει όλα τα μέτρα για να κρατηθεί το 2442».

Η νύκτα μετά την ολοήμερη θυελλώδη μάχη. Φροντίδες και προβληματισμοί

Βασίλεψε ο ήλιος. Ο αντίπαλος της μάχης συνεχίζεται, δεν κατα-

λαγιάζει. Η πολεμική αναπαράθεση έφτασε στο κατακόρυφο. Ιδιαίτερα πεισματώδης αγώνας διεξάγεται από κοντινή απόσταση στο ύψωμα 2442. Βρισκόμαστε στην πιο κρίσιμη φάση αυτής της μάχης. Και απ' τις δυο αντίπαλες πλευρές γίνονται ύστατες, υπεράνθρωπες προσπάθειες ποια θα κυριαρχήσει την τελευταία σπγμή στο ύψωμα Σκίρτσον 2442. Οι σαμποταριστές μας μένουν απότοτοι, αμύνονται με αυτοθυσία, άλλοι τραυματίζονται και άλλοι πέφτουν, οι επιζώντες μένουν ανυποχώρητοι στις θέσεις τους, πιστοί στο καθήκον. Είχε σκοτεινιάσει για τα καλά, όταν οι πολυάριθμοι επιπαθέμενοι, δεν άντεξαν, κώλωσαν, αρχίζουν να υποχωρούν. Η καταδίωξή τους συνοδεύεται με δυνατές φωνές.

Ήρθε η πολυπόθητη νύχτα. Κόπασε ο αντίλαλος της μάχης. Με πολύ κόπο, με αίμα, με θυσίες η μάχη κερδήθηκε. Περισσότεροι ήταν τραυματίες μας που προέρχονταν από τα πέτρινα συντρίμια που προκαλούσαν οι βόμβες, οι ρουκέτες, οι οβίδες που έσκαζαν στα πετρώδη ετούτα μέρη. Οι απομεινάντες μαχητές, κατάκοποι απ' την κούραση, αγνώριστοι στο πρόσωπο απ' τον καπνό και τη σκόνη, καψαλισμένοι και θαλισμένοι απ' τα αέρια, πεινασμένοι και διψασμένοι, με πολύ δυσκολία κατορθώνουν να ανοίξουν το στεγνό στόμα τους να μιλήσουν. Σκορπισμένοι σ' όλη τη διάταξη περιμένουν τον ερχομό του σκότους που θα τους επέτρεπε να συνέλθουν από την αιματηπή και φρικτή σύγκρουση. Αρχίζουν αμέσως προσπάθειες να πάρουμε επαφή, να συνδεθούμε με όλους, «να μετρηθούν τ' ασκήρια μας να δούμε πόσοι λείπουν», να ξανασυγκροτηθούμε.

Οι πληροφορίες απ' τους πρώτους μαχητές μας, με τους οποίους πήραμε επαφή, παρουσίαζαν την κατάσταση στο Λόχο μας απογοητευτική. Τη δραματοποιούν αφάνταστα και την κάνουν πιο τρομακική με βάση τις ανύπαρκτες φήμες που άρχισαν να κυκλοφορούν, όπως αυτές: «Ο Λόχος μας εξοντώθηκε», «Ο λοχαγός, ο ΠΕ, οι διμοιρίτες σκοτώθηκαν». Τους ανέφεραν ονομαστικά. Στον κατάλογο αυτό ήταν και το δικό μου όνομα. Γι' αυτό μιλάει το παρακάτω περιστατικό. Ο ΠΕ διμοιρίας Γ. Σαλονικός, ανησυκώνας απ' τις φήμες που κυκλοφορούσαν για την κατάσταση που επικρατούσε παίρνει πρωτοβουλία να περάσει μόνος του απ' την πρώτη γραμμή να ενημερωθεί επιτόπου για την κατάσταση. Φτάνει στον κεντρικό τομέα που βρισκόμασταν μαζί με το Δ. Κουτσιανά. Μόλις μας αντίκρισε σταμάτησε, δεν πίστευε στα ίδια τα μάτια του. Τελικά μας πλησίασε. «Συν. Μήτσο, άλλα έμαθα και άλλα βλέπω». Μου εξήγησε για τις φήμες που κυκλοφορούσαν. Του απάντησα ότι το ίδιο άκουσα και εγώ για αυτόν.

Ο Γ. Σαλονικιός κατάγονταν απ' τη Νιγρίτα Σερρών, είχε κάποια εγκυκλοπαιδική μόρφωση. Πρόκειται για έναν εξαιρετικό αγωνιστή με επαναστατικό παρελθόν, για ένα πεπεισμένο κομμουνιστή. Διακρίνονταν πάντα για τους βαθιούς προβληματισμούς του, για τις καθοδηγητικές ικανότητές του. Έκδηλα ικανοποιημένος που αυτή τη στιγμή με συνάντησε σώο, χωρίς καθυστέρηση πέρασε στο ψηφί, μου μίλησε ανοικτά για τον πόνο του, για την ανησυχιακή κατάσταση, στην οποία βρισκόταν το τμήμα μας, για τις σημαντικές απώλειες που είχαμε, για τη μεγάλη εξάντληση των μαχητών απ' τις συνεχείς και αδιάκοπες μάχες που έδωσαν. Έβλεπε σαν μοναδική και σωστή διέξοδο αυτή τη στιγμή, να βρεθεί ο τρόπος να ανακατασταθεί για 2-3 μέρες το τμήμα μας από άλλο τμήμα, που θα καταλάβει την πρώτη γραμμή για να του δοθεί η δυνατότητα να ξεκουραστεί. Μου πρότεινε να μεσολαβήσω γι' αυτό πιο πάνω. Του εξήγησα ότι συμμερίζομαι πλήρως τις ανησυχίες του και ότι θεωρώ σωστή και την πρόταση που γίνεται. Ωστόσο πρόσθεσα ότι δεν πρέπει να ξεχνούμε την αυστηρή διαταγή που έχουμε και ότι εμείς μόνοι μας δεν μπορούμε να φέρουμε κάποια αλλαγή, να πάρουμε κάποια άλλη απόφαση χωρίς την έγκριση της παραπάνω διοίκησης. Δεν κρατήθηκε και μ' ένα φανερό θάρρος μου λέει: «Πού είναι, συναγωνιστή Μήτσο, αυτή η παραπάνω διοίκηση, δεν βλέπεις εδώ τι γίνεται, σε τι κατάσταση βρίσκεται το τμήμα μας;». Σε ποιον όμως θα μπορούσε να αποτανθεί το ορφανεμένο δικό μας τμήμα, να πει τον πόνο του για τις μεγάλες ανάγκες του, μια και δεν είχαμε άμεση δική μας ανώτερη διοίκηση (τάγμα, ταξιαρχία), μια και διοικητικά ανήκαμε απευθείας στο διοικητή της 670ης Μονάδας, η διοίκηση της οποίας βρίσκονταν στο Φλάμπουρο, μακριά από μας, χωρίς να έχουμε κάποια σύνδεση μαζί της.

Μονάχα τις βραδινές ώρες περνούσε κάποιος αξιωματικός του επιτελείου αυτής της Μονάδας, χωρίς κάποιες αρμοδιότητες να ακούσει τον πόνο μας, να πάρει κάποια μέτρα για την επίλυση τέτοιων ζωτικών ζητημάτων που αφορούσαν το τμήμα μας. Απ' το βάθος της ανατολής άρχιζε να βγαίνει το φεγγάρι, όταν έφτασε σ' εμάς ένας τρίτος «σκοτωμένος», ο ΠΕ του Λόχου Β. Ντερέκας. Ο τελευταίος δίπλα στις άλλες πληροφορίες μας ανέφερε ακόμα ότι ανάμεσα στους άντρες του Λόχου παρατηρείται κάποιο πάγωμα του ηθικού, εκφράζεται ένα είδος φανεράς δυσαρέσκειας. Άκουγες μερικούς να λένε: «Γιατί σε κάθε δύσκολη στιγμή πάντα βάζουν μπροστά το δικό μας Λόχο; Γιατί εμείς να πληρώνουμε πάντα τη νύφη;» κ.λ.π. Οι πολλές απώλειες έβαζαν κι εδώ τη σφραγίδα τους. Από όποια πρόθεση και αν ξεκινούσε αυτή η

δυσαρέσκεια, δεν μπορούσες να μην την πάρεις υπόψη σου. Ανταλλάξαμε γνώμες για την κατάσταση και καταλήξαμε ότι και ο' αυτές τις συνθήκες να προετοιμάσουμε το τμήμα για την αυριανή μάχη. Να γίνει συγκέντρωση του Λόχου, να μιλήσουμε ανοικτά στους μαχητές μας ότι είναι ανάγκη με τις ίδιες δυνάμεις να κάνουμε ακόμα μια φορά το παν να μην επιτρέψουμε στον αντίπαλο να ανεβεί στο 2442. Αποφασίσαμε ακόμα για αύριο να ανατεθεί στο Γιάννη Φελεκίδη να αναλάβει με τη διμοιρία του να κρατήσει τον κεντρικό τομέα με το δεσπίζον ύψωμα 2442.

Τραγούδια και χοροί πριν απ' τη μάχη

Πίσω απ' την κορυφή ο' ένα απυρόβλητο γούνατο πραγματοποιείται η συγκέντρωση. Το μισοφέγγαρο που μόλις είχε ξεπροβάλει απ' τον ορίζοντα, μας διευκολύνει στο έργο μας. Αν και διαπιστώθηκε ότι οι φήμες που είχαν διαδοθεί, δεν ήταν τέτοιες και στο βαθμό που εκφράστηκαν, ωστόσο η ατμόσφαιρα που επικρατούσε ήταν βαριά. Στα πρόσωπα ορισμένων μαχητών μας διακρίνονται σημάδια κλονισμού και κατάθλιψης. Δεν λείπουν απ' τα μάπα των μαχητριών και τα δάκρυα. Όλα είναι εξηγήσιμα, δεν είναι μικρό πράγμα, όταν νιώθεις και αισθάνεσαι ότι σχεδόν οι μισοί απ' τους χθεσινούς συντρόφους μας δεν είναι σήμερα ανάμεσά μας.

Στην ομιλία μου σιάθηκα σύντομα στην όλη πορεία της σημερινής μάχης, στη σκληρότητα και τα αποτελέσματά της. Πώς ο Λόχος μας ανταποκρίθηκε επάξια στο καθήκον που του είχε ανατεθεί, εκπλήρωσε στο ακέραιο τη γνωστή διαταγή που είχε πάρει και πως όλα αυτά έγιναν δυνατά παρά την τεράστια υπεροχή του αντιπάλου σε έμπυχο και άψυχο υλικό. Πως το τμήμα μας στη σημερινή άνιση αναμέτρηση παρουσίασε σαν σύνολο ανώτερα παραδείγματα ατομικού και ομαδικού ηρωισμού. Έγινε αναφορά σε ξεχωριστές συγκεκριμένες περιπτώσεις μαχητών και διοικητών, που έδειξαν απεριόριστη ανδρεία και παλικάριά, όπως οι Χρυσ. Βλαχάκης, Κ. Καστάνας, Δ. Κουτσιανός, Δ. Μικαλόπουλος, Δ. Μπέλλος, Γ. Σακαλίδης, Π. Σκαρλάτος, Ηρ. Τσεκούρας, Γ. Τσουλοχρήστος, Γ. Φελεκίδης, η μαχήτριά μας Σ. Λελούδου και άλλοι. Τονίστηκε ότι ακριβώς χάρη στην ανδρεία και την τόλμη όλων των μαχητών και διοικητών μας, στη σταθερή επιμονή τους να νικήσουν έγινε δυνατό να σταματήσουμε και να ανατρέψουμε τον ασύγκριτα πολυάριθμο και άρτια εξοπλισμένο επιπθήμενο αντίπαλο, να κρατήσουμε

το 2442. Υπενθύμισα επίσης στους μαχητές ότι ο πόλεμος δεν είναι πανηγύρι και ότι για να νικήσεις να επικρατήσεις, είσαι αναγκασμένος να δώσεις αίμα. Επισήμανα ακόμα μια φορά τη βαρύτητα της διαταγής που έχουμε πάρει, που αυτό σήμαινε ότι και αύριο με την ίδια ακατάβλητη θέληση και πείσμα, με τις ίδιες δυνάμεις θα χρειαστεί να αντιμετωπιστεί ο αντίπαλος, να μην του επιτρέψουμε να καταλάβει το ύψωμα 2442. Εκφράστηκε η πλήρης πεποίθηση ότι ο Λόχος μας κι αυτή τη φορά θα ανταποκριθεί στο εξαιρετικά υπεύθυνο καθήκον αυτής της σαγμής. Μετά την ομιλία δεν μπαίνουν ερωτήσεις, επικρατεί μια ολιγόλεπτη σιωπή που θα μπορούσε να ερμηνευτεί σαν μια πρώτη συγκατάθεση όλων να παλέψουν και αύριο όπως και σήμερα. Το λόγο παίρνει πρώτος ο διμοιρίτης μας Γ. Φελεκίδης, που ανάμεσα στ' άλλα είπε: «Γνωρίζουμε ότι χθες η διμοιρία του συν. Μήτσου Κατοή και σήμερα του Θ. Πάνου υπερασπίστηκαν γενναία τον τομέα του 2442, το ίδιο θα κάνει και η δική μου διμοιρία αύριο, υπόσχομαι ότι θα κάνουμε το παν να μην επιτρέψουμε στον αντίπαλο να ανέβει και να καταλάβει το ύψωμα». Η διάθεση των μαχητών μας να πολεμήσουμε και αύριο με το ίδιο πνεύμα, όπως και σήμερα, συμπληρώνεται και ενισχύεται από μια ανεπάντευτη για μας ομιλία και στάση που πήρε ο Χρ. Βενζόπουλος. Σηκώθηκε όρθιος και με μια ακλόνητη σταθερότητα, ανάμεσα στ' άλλα, είπε: «Γνωρίζεται όλοι σας ποιος είναι ο Χρ. Βενζόπουλος. Έκανα τη δουλειά του ημιονηγού και μέχρι τώρα καμιά φορά δεν πολεμήσα στην πρώτη γραμμή. Μα θέλω να σας πω ειλικρινά ότι και ο ίδιος απόφευγα να βρεθώ σ' αυτή. Απ' αυτή τη σαγμή αφήνω το μουλάρι στην επιμελητεία και από αύριο θα πάω στην πρώτη γραμμή μαζί με τους άλλους συναγωνιστές μας να πολεμήσω για να κρατήσουμε το ύψωμα». Μια τέτοια toλμηρή απόφαση, που προέρχονταν από ένα τέτοιο συναγωνιστή μας προκαλεί τον ενθουσιασμό. Δέχεται χειροκροτήματα. Η πρόταση του Γ. Τσουλοκρήστου που επακολουθεί είναι σύντομη: «Εγώ προτείνω να αφήσουμε τις τρεις γυναίκες και όλοι οι άλλοι χωρίς εξαίρεση να πάμε στην πρώτη γραμμή». Αυτοσπγχίς ακολουθεί η απάντηση της μαχήτριάς μας Σ. Λελούδα: «Πού το βρήκατε εσείς αυτό, να προτείνετε να πάνε μονάχα οι άνδρες μπροστά να πολεμήσουν, να σκοτωθούν και να μείνουμε εμείς για σπόρο. Εμείς θα πάμε μαζί με τα παιδιά, όπου πάει η ομάδα μας, η διμοιρία μας». Ουμάμαι αρκετά καλά, λέξη τη λέξη την ψύχραιμη και toλμηρή απάντηση που έδωσε αυτή η ανδρεία μαχήτριά μας. Οι ομιλίες που έλαβαν χώρα δημιουργούν καινούργια αναζωογόνηση, προκαλούν ευθουσιασμό, ανεβάζουν ακόμα πιο ψηλά το ηθικό των ανδρών του Λόχου μας.

Σάββα Λελούδα του Σάββα απ' τη Μοσχοκαρνά Φθιώπδας. ΕΠΟ-Νίσσα. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Υπη-ρετούσε στα τμήματα ασμποιέρ. Έ-πεσε στις 26/6/49 κοντά στο χωριό Ελάφι Γρεβενών.

Σ' αυτές τις στιγμές ο Δ. Κουτσιανάς, αυτός ο άνθρωπος, που βρι-σκόταν πάντα πανταχού παρών στον πόλεμο, στην αντοχή, στο καλαμ-πούρι, δεν ξεχνάει τη γνωστή ψυχαγωγική παράδοση του τμήματός μας. Βρίσκει την ευκαιρία, παίρνει την πρωτοβουλία, πίνει τους πιο θερμούς αιμούς απ' το χέρι, όπως τον Τσεκούρα, το Σκαρλάτο, το Μπέλ-λο, το Σακαλίδη, το Βλαχάκη, τον Κύρκο κι αμέσως ανάβει το τραγού-δι, ο ομαδικός χορός: «Επάνω στα ψηλά βουνά αντάρτες ΕΠΟΝίτες παλεύουν για τη λευτεριά, χτυπώντας τους φασίστες. Ω, Ελλάδα μας γλυκιά, δημοκρατία λαϊκή...». Στην αρχή ο κύκλος ήταν μικρός μερι-κοί είναι απρόθυμοι, κρατούν παθητική και επιφυλακτική στάση. Την ίδια στάση κρατούσαν και οι τρεις μαχήτριές μας στην αρχή. Οι θερ-μοί αιμοί δεν τους αφήνουν να κοιτούν ζαρωμένοι απ' τη γωνιά. Τους τραβούν και τους βάζουν στο χορό. Σε λίγο στον κύκλο του χορού βρίσκονται σχεδόν όλοι. Έτσι εδώ στο γούπατο, που φωτίζονταν από το φεγγάρι, η αυθόρμητη αυτή ψυχαγωγική εκδήλωση μεταβλήθηκε σε πραγματικό γλέντι.

Ακριβώς αυτή τη στιγμή έφτασε εδώ με μια μικρή συνοδεία ο Ν. Θεοχαρόπουλος (Σκοτίδας), επιτελάρχης της 670ης Μονάδας. Ο ί-διος, απ' το Φλάμπουρο που ήταν και ο ΣΔ αυτής της Μονάδας είχε παρακολουθήσει όλες τις εναλλασσόμενες σημερινές πολεμικές φά-σεις της φοβερής αναμέτρησης...

Όπως ειπώθηκε και πιο πάνω ο Σκοτίδας είχε πάρει ειδική εντολή

απ' το Γ. Γούσια να πάει επιτόπου και να πάρει όλα τα μέτρα για να κρατηθεί το 2442 ύψωμα.

Να τώρα πως ο ίδιος αφηγείται αργότερα στο Γ. Γούσια και στον Λ. Κανακαρίδη το θέαμα που αντίκρισε μόλις έφτασε στο ύψωμα. «Γνώριζα, είπε, ότι πριν από λίγες ώρες εδώ καίγονταν ο τόπος απ' το άφθονο καυτό σίδερο που έπεσε, δεν ήξερα εάν και πόσους ζωντανούς θα έβρισκα. Και να τώρα σ' αυτό το μέρος βλέπω αντάρτες να τραγουδούν, να χορεύουν. Κι αυτό λάβαινε χώρα σε απόσταση 600-700 μέτρα απ' την εκθρική διάταξη. Έμεινα έκπληκτος». Ο Ν. Σκοτίδας ήταν ένας απ' τα πιο ικανά και σεβαστά ανώτερα στρατιωτικά στελέχη του ΔΣΕ στο μέτωπο της Βόρειας Πίνδου. Ήταν πολύ δημοφιλής, διακρίνονταν για τον απλό, λαϊκό χαρακτήρα του και τη λαϊκή του συμπεριφορά. Τον είχα γνωρίσει για πρώτη φορά πριν από λίγες μέρες στο ΣΔ της 105ης Ταξιαρχίας μετά τη μάχη της Οξυάς. Με τον ερχομό του σταμάτησε το νταβαντούρι. Άνοιξη συζήτηση με τους μαχητές που μαζεύτηκαν γύρω του. Μας συγχάρηκε για τη σημερινή επιτυχή μάχη. Μας ανέφερε πως όλη την ημέρα, με ιδιαίτερη προσοχή και ενδιαφέρον παρακολούθησε απ' το Φλάμπουρο με τα κάλια τις φάσεις της μάχης. Δυο-τρεις φορές μας φάνηκε ότι το ύψωμα 2442 έπεσε. Το δικό σας Λόχο τον γνωρίζει καλά ο διοικητής και τα άλλα μέλη της διοίκησης. Όλοι τους μιλούν γι' αυτό το αξιόμαχο τμήμα των σαμποτέρ, για τις μάχες που δώσατε στην Πέτρα Κατή, στην Οξυά, στο ύψωμα 2520. Σε ξεχωριστή συζήτηση που έγινε μαζί μας ρώτησε και ενδιαφέρθηκε για τα πάντα. Τρία ήταν τα ερωτήματα που του θέσαμε. 1ο. Λόγω των συνεχών αδιάκοπων μαχών και των σημαντικών απωλειών που είχε ο Λόχος μας να εξεταστεί η δυνατότητα να βρεθεί τρόπος να αντικατασταθεί το τμήμα μας απ' την πρώτη γραμμή για 2-3 μέρες για να μπορέσουν να ξεκουραστούν οι μαχητές. Τον είπαμε ότι τέτοια υπόσχεση μας είχε δώσει πρωιύτερα ο Πάνος. Η απάντηση που πήραμε ήταν ότι αυτή τη βραδιά δεν υπάρχει καμιά τέτοια δυνατότητα, γι' αυτό θα χρειαστεί ακόμα μια μέρα να τα βγάλετε πέρα μόνοι σας. Από αύριο βράδυ θα κάνουμε ό,τι μπορούμε γι' αυτό. 2ο. Έχουμε ανάγκες από πυρομαχικά και ιδιαίτερα σφαίρες για τα ατομικά αυτόματα, από χειροβομβίδες. Μας είπε αυτά θα τα πάρετε στη διάρκεια της νύχτας. 3ο. Να μας εφοδιάσουν με μερικά πάντζερ. Τον φάνηκε κάπως παράξενο το ότι ζητούσαμε πάντζερ. Κι αμέσως μας εξήγησε ότι από καιρό κανένα άλλο τμήμα δε βάζει θέμα να το εφοδιάσουμε με πάντζερ, αλλά και όταν τους στέλνουμε μόνοι μας, πολλές φορές μας τα γυρίζουν πίσω. Έμεινε φανερά ικανοποιημένος όταν του ανέφερα ότι ακόμα πριν τον

ερχομό του εμείς προετοιμάσαμε το Λόχο για την αυριανή μάχη. Φεύγοντας μας είπε να ετοιμάσουμε κατάλογο για τους μαχητές και διοικητές που διακρίθηκαν για προαγωγές. Στην πραγματικότητα, σ' αυτές τις συνθήκες δε μπορούσε κανένας από μας να ασχοληθεί με αυτό το θέμα.

Η ομάδα του Χρ. Σέιπου πιστή στο χρέος και στο καθήκον. Παράδειγμα ηρωισμού

Και σ' αυτές τις συνθήκες η επιμελητεία μας με επικεφαλής τον Τ. Περδίκη βρήκε τον τρόπο να εξασφαλίσει κι αυτή τη βραδιά το τμήμα μας όχι μονάχα με τρόφιμα, αλλά και με ζεστό φαγητό, με φρέσκο κρύο νερό. Το φαγητό αυτή τη φορά χρειάστηκε να παρασκευαστεί μακριά από μας, σε μια βαθιά καράδρα της Γράμμουσας. Όλα μαζί τα δοχεία με το φαγητό, τα γκιούμια με το νερό, τα τρόφιμα τα φέρανε στη διάταξη φορτωμένα στα μουλάρια. Πλυθήκαμε, ήπιαμε και εφοδιαστήκαμε με νερό. Ακολουθεί η διανομή της ζεστής μακαρονάδας, του ψωμιού, της ξηρής τροφής. Κι ενώ η όρεξη βρίσκονταν στο κατακόρυφο, ένα περιστατικό που έλαβε χώρα έρχεται τώρα να μας κόψει για λίγο το ρυθμό. Αυτή τη στιγμή ήρθε ο ομαδάρχης Χρ. Σέιπος με άλλους 5 μαχητές του. Η είδηση αυτή που διαδόθηκε αστραπιαία σ' όλο το τμήμα μας φάνηκε για όλους απίστευτη, έμοιαζε κυριολεκτικά σαν την ανάσταση του Λαζάρου, μια και τους είχαμε για πάντα χαμένους και διαγραμμένους από τη ζωή. Παρατούμε τις καραβάνες με το φαγητό, το ψωμί και τραβάμε ίσια για εκεί να τους δούμε από κοντά με τα ίδια τα μάτια μας. Και αφού πειστήκαμε, τρέχουμε τους αγκαλιάζουμε, τους φιλούμε. Τι είχε συμβεί, τι είχε μεσολαβήσει που έκανε την ομάδα να βρεθεί ξεκομμένη και να τη θεωρούμε χαμένη.

Η ομάδα απ' το βράδι ακόμα είχε πιάσει θέσεις μάχης σε μια βραχώδη μαγούλα, αρκετά προωθημένη, μπροστά απ' την υπόλοιπη διάταξη. Βρίσκεται απ' την πρώτη στιγμή στη μπούκα της εκθρικής επίθεσης, δέχεται τα μαζικά πυρά και την ορμηική έφοδο του Κυβ. Στρατού, που απόβλεπε να την ανατρέψει, να ανοίξει το δρόμο για την παραπέρα προέλασή του. Εδώ όμως ο αντίπαλος τα βρίσκει σκούρα. Η σθεναρή αντίσταση των μαχητών μας, τα εύστοχα και καταγιστικά πυρά των αυτομάτων προκαλούν απώλειες στον αντίπαλο, τον κάνουν να κωλώσει, να σταματήσει την ορμηική του έφοδο, τον αναγκάζουν να παρακάμψει τη μαγούλα και απ' τις δυο μεριές προκειμένου να προ-

χωρήσει πιο πέρα. Έτσι η ομάδα υπερφαιλαγγίστηκε και έμεινε πίσω. Απ' αυτή τη στιγμή έπαψε γι' αυτή να υπάρχει το μέτωπο προς τα μπρος. Η πυκνή κατακνιά που επικρατούσε επιδεινώνει πιο πολύ τα πράγματα, μιας και περιορίζει το πεδίο παρατήρησης των μαχητών μας. Ο ομαδάρχης μας Χρ. Σέιτος, απόφοιτος της Σχολής υπαξι/κών του ΔΣΕ, παλιός αντάρτης απ' το 1946, έμπειρος πολεμιστής και ικανός διοικητής, πιστός στο χρέος και στο καθήκον, δε σκέφτεται πώς να ελιχθεί προς τα πίσω, αμέσως αναλήφθηκε την πολύπλοκη κατάσταση που διαμορφώθηκε γύρω του, παίρνει κυκλική διάταξη και οργανώνει αυτόνομη άμυνα και συνεχίζει να μάχεται κατά των επιτιθέμενων στην αρχή και κατά των υποχωρούντων αργότερα. Απ' αυτές τις θέσεις και μ' αυτό τον τρόπο συνέχιζε μέχρι να σκοτεινιάσει να αντιμετωπίζει τις αλληπάλλινες φάσεις της σημερινής μάχης. Ακόμα και όταν αργά το βράδυ έσβησε ο αντίλαλος της μάχης, η ομάδα συνέχιζε να παραμένει στις θέσεις της περιμένοντας διαταγή.

19 Αυγούστου. Ήταν ακόμα νύχτα, όταν ήρθαν τα ζώα με τα πυρομαχικά και τα πάντζερ. Ο Ν. Σκοτίδας και σ' αυτές τις συνθήκες βρήκε τον τρόπο να ικανοποιήσει αυτό το μέρος των αναγκών μας. Την μεγάλη σημασία και την αποτελεσματικότητα των πάντζερ, όταν αυτά χρησιμοποιούνταν σωστά, την αναγνώριζαν οι πάντες. Και όχι μονάχα από τις υλικές απώλειες που προκαλούσαν μετά την έκρηξη (αέρια, φλόγες, κ.λ.π.), αλλά και απ' τον τρομερό τους κρότο και τη φοβερή τους θραύση, που έσπازαν το πθικό, του ανηπάλου. Η στάση ορισμένων διοικητών του πεζικού μας να αποφεύγουν να εφοδιάζονται μ' αυτά τα όπλα είχε τις εξηγήσιμες πλευρές της. Συνδέονταν με μια σειρά δυσχέρειες τόσο στη μεταφορά (μεγάλος όγκος, συμπληρωματικό βάρος) και απαιτούνταν γι' αυτό άνθρωποι με δυνατή φυσική αντοχή, μια και ο κάθε μαχητής που κουβαλούσε πάντζερ δεν απαλλάσσονταν απ' το βάρος του υπόλοιπου ατομικού του οπλισμού, όσο και απ' τις ιδιομορφίες αυτού του όπλου, που στη μάχη πάντα χρησιμοποιούνταν από κοντινή απόσταση απ' τον στόχο. Αυτό απαιτούσε, απ' τη μια μεριά, ειδικευμένους και εξασκημένους εκτοξευτές, και, απ' την άλλη, ψυχραιμούς και τολμηρούς πολεμιστές. Πρόκειται για όρους και κανόνες που οι πεζικάριοι δεν μπορούσαν πάντα να τους συγκεντρώνουν. Σε αντίθεση με το πεζικό, οι σαμποταριστές, όλοι τους χωρίς εξαίρεση, ήταν αρκετά καλά εκπαιδευμένοι και εξασκημένοι στην εκτόξευση αυτού του τρομερού όπλου. Για την ιδιαίτερη σημασία, που έδειχναν οι σαμ-

ποταριστές για τα πάντζερ, μαρτυρεί το γεγονός ότι η κάθε ομάδα πάν-
τα ήταν εξοπλισμένη με ένα πάντζερ, ενώ όταν πήγαιναν για κάποια
μάχη ο αριθμός αυτός τριπλασιάζονταν.

Ο λόχος μας κι αυτή τη φορά πήρε όλα τα δυνατά μέτρα προκειμέ-
νου να κρατήσει και σήμερα το ύψωμα 2442. Η σημαντική μείωση των
δυνάμεών μας, μας ανάγκασε να βάλουμε στην πρώτη γραμμή και
όλο το βοηθητικό προσωπικό, (επιμελητές, επιλοχίας, ημιονηγοί, μά-
γειρας, κουρέας, κ.λ.π.). Η εμπειρία απ' τις τρεις προηγούμενες μάχες
στον ίδιο τομέα, μας έδινε τη δυνατότητα αρκετά λεπτομερειακά να
γνώρίζουμε ακόμα και τα πιο παραμικρά πλεονεκτήματα, που μας
πρόσφερε η διαμόρφωση του εδάφους. Να τα χρησιμοποιήσουμε στο
μεγαλύτερο βαθμό για τις ανάγκες της κάλυψης και της άμυνας. Τα
βράχια, οι μαγούλες με τις ρωγμές τους και τις σχισμασές τους, τα νε-
ροφαγώματα, οι ξεχωριστές πέτρες, οι λακκούβες, που είχαν δημιουρ-
γηθεί απ' τις εκρήξεις των οβίδων, αποτέλεσαν τα σημερινά ταμπούρια
των σαμποταριστών μας. Σ' αυτές τις θέσεις, καλυμμένους πάνω στη γη
και σε αυστηρή ακινησία μας βρίσκει η ανατολή του ήλιου. Βρίσκομαι
στο ΣΔ του Λόχου με το σύνδεσμό μου Δ. Κύρκο, το νοσοκόμο Θ. Κο-
σμαδέλο, τους Χρ. Βλαχάκη, Ν. Γρατσώνη, Φ. Καμαρέτσο και Δ.
Μπέλλο. Οι τέσσερις τελευταίοι αποτελούσαν και την εφεδρεία του
Λόχου. Οι δυο απ' αυτούς, ο Βλαχάκης με τον Μπέλλο ήταν εξοπλι-
σμένοι και με πάντζερ. Με τη γνωστή τεχνολογική σειρά του πολέμου
άρχισε και σήμερα η εχθρική επίθεση. Το βομβαρδισμό και τον μυ-
δραλλιοβολισμό των θέσεών μας απ' τον αέρα τον διαδέχεται η προ-
παρασκευή του πυροβολικού. Το ύψωμα 2442 που κρατούσε η διμοι-
ρία του Γ. Φελεκίδη δέχεται το μεγαλύτερο βάρος της φωπάς και του
καυτού σίδερου που έπεφτε. Η παρατεταμένη διάρκεια της βολής του
εχθρικού πυροβολικού αρχίζει να μας ανησυχεί.

Η μαύρη καταχνιά σκεπάζει ξανά για τα καλά τον τομέα μας. Α-
κούμε επιτέλους να πέφτουν μπροστά πολλά πυρά. Καταλάβαμε ότι η
σύγκρουση άρχισε, ότι ο αντίπαλος πέρασε στην έφοδο. Τα πυρά που
έπεφταν αυτή τη στιγμή ήταν τόσο πυκνά και αδιάκοπα, που φαίνονταν
σαν να ακούγεται ένας συνεχής σύσμιχτος κρότος ατέλειωτων ριπών.
Αυτό μας έκανε να νιώθουμε ότι η πολεμική αναμέτρηση στην πρώτη
γραμμή βρίσκεται στο κατακόρυφο. Φαίνονταν ακόμα ότι αυτή η έντα-
ση συνεχίζονταν αμείωτη χωρίς να λιγοστεύει. Την κύρια πίεση του ε-
πιτιθέμενου τη δέχεται η διμοιρία του Γ. Φελεκίδη. Ωστόσο οι μαχητές
και διοικητές αυτής της διμοιρίας προτάσσουν επίμονη αντίσταση. Στα-
θεροί ακλόνητοι και ανυποχώρητοι απ' τις θέσεις τους χτυπούν τους ε-

πιπθήμενους στρατιώτες με τα οπλοπολυβόλα, με τα αυτόματα, με τις χειροβομβίδες, με τα πάντζερ. Εμπυκνωτής αυτής της σθεναρής αντίστασης είναι ο ίδιος ο διμοιρίτης μας. Με το παράδειγμά του, με το απεριόριστο θάρρος, που πάντα τον διέκρινε, με το ιδιόμορφο επαναστατικό κουρκουτάδικο (πόντιο) πείσμα που τον χαρακτήριζε, απηφώνοντας τα πάντα τρέχει απ' το ένα μέρος στο άλλο. Εμπυκνώνει και ενθαρρύνει τους μαχητές του σ' αυτό το σκληρό αγώνα. Με το ίδιο πείσμα συναντούν και αντιμετωπίζουν τα πολυάρθριμα επιπθέμενα φουσάτα του ανηπάλου οι μαχητές των διμοιριών του Δ. Κουτσιανά απ' τα αριστερά και του Γ. Σαλονικιού απ' τα δεξιά. Στέλνω το σύνδεσμά μου Δ. Κύρκο να πάει μπροστά στη διμοιρία του Γ. Φελεκίδη, να τον συναντήσει, να μας φέρει πληροφορίες για την κατάσταση που επικρατεί. Επειδή η επιστροφή του συνδέσμου καθυστερούσε, θεώρησα σκόπιμο να μην το περιμένω και μαζί με άλλους τέσσερις μαχητές τραβήξαμε για το ύψωμα 2442. Προχωρούμε μέσα στην πυκνή καταχνιά, τότε τρέχοντας και τότε με άλματα. Στην πορεία συναντούμε τον Κύρκο που μας έφερνε την εξής απάντηση απ' το Γ. Φελεκίδη: «Το ύψωμα σήμερα ανέλαβα να το κρατήσω εγώ. Να πεις στο λοχαγό ότι την εφεδρεία του να την αφήσει για αύριο». Η απάντησή του μας ενθουσιάζει. Φτάσαμε στο ύψωμα, όταν η ορμητικότητα του επιπθέμενου είχε κοπάσει. Γινόταν ανταλλαγή πυρών από πολύ κοντινή απόσταση. Διεξάγονταν σκληρός αγώνας, ποιος απ' τους δυο θα αναγκάσει τον άλλον να υποχωρήσει. Ακριβώς αυτή τη στιγμή ο Γ. Φελεκίδης αποφασίζει και δίνει το σύνθημα της απενπίθεσης. Πλησιάζοντας τον διακρίνουμε. Όρθιος βάζει αδιάκοπα ριπές με το στάγιερ απηφώνοντας τα πάντα γύρω και φωνάζοντας: «Παιδιά, απάνω τους!». Τον βλέπουμε ξεσκούφωτο. Είχε βάλει το δίκωχο στον κόρφο του να μην το χάσει. Το παράδειγμά του το ακολουθούν και οι άλλοι μαχητές του, οι οποίοι σηκώνονται όρθιοι και με μαχητικές κραυγές προχωρούν μπροστά, ρίχνουν χειροβομβίδες, βάζουν με τα αυτόματα. Ανάμεσά τους και ο σκοπευτής Δ. Μιχαλόπουλος, ο οποίος κρατώντας το οπλοπολυβόλο «Μπρεντ» στα χέρια τον κινείται όρθιος, βάζοντας διαρκώς ριπές. Σ' αυτή την αποφασιστική στιγμή παίρνουμε μέρος κι εμείς με τα έξι αυτόματα, ενώ ο Βλαχάκης με τον Μπέλλο εκτοξεύουν προς τα μπρος τα δυο πάντζερ που δυναμώνουν τη μαχητική ισχύ της διμοιρίας. Η υποχώρηση του ανηπάλου, που μόλις είχε αρχίσει μεταβάλλεται σε φυγή.

Το τεχνητό σκότος, που επικρατεί, μεγαλώνει τη σύγχυση, κάνει τους φαντάρους να τρέχουν προς τα πίσω πανικόβλητοι, φοβούμενοι μη πιαστούν αιχμάλωτοι. Έφευγαν κατατρομαγμένοι. Αγνοούν τις

φώνες και τις βρισιές των διοικητών τους που μάταια προσπαθούσαν να τους σταματήσουν: «Το σταυρό σας», «Την Παναγία σας», «Πού πάτε, σταματήστε, γυρίστε πίσω».

Αποκρούστηκε και σήμερα ακόμα μια ισχυρή και καλά προετοιμασμένη επιθετική ενέργεια του αντιπάλου. Ένας άρπα εξοπλισμένος στρατός με δεκαπλάσια και παραπάνω υπεροχή, έχοντας την απεριόριστη υποστήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας, ανατρέπεται, εξαναγκάζεται να τραπεί σε άτακτη φυγή από μια ολιγάριθμη δύναμη των ανταρτών εξοπλισμένη αποκλειστικά με ελαφρό οπλισμό. Η εξέλιξη και τα αποτελέσματα αυτής της μάχης ακόμα μια φορά έδειξαν ότι οι άνδρες του Κυβ. Στρατού αυτό τον καιρό βρίσκονταν σ' ένα σιάδι, όπου το πητικό τους ήταν πεσμένο. Η καταπληκτική πλειοψηφία των φαντάρων έδειχνε πλήρη αδιαφορία για την έκβαση της μάχης.

Συναντάμε το Γ. Φελεκίδη. Η θύελλα της μάχης τον είχε κάνει αγνώριστο. Τα μαλλιά του ανασπκωμένα και μπλεγμένα, το πρόσωπό του κατάνυρο. Μονάχα στα μάπα και στα χείλη μπορούσες να διακρίνεις σημάδια απ' τα χαρακτηριστικά του. Σχεδόν τέτοιοι είχαμε γίνει όλοι μας. Χωρίς καθυστέρηση πιάνουμε ξανά όλοι μας θέσεις στην πρώτη γραμμή, παίρνουμε όσο το δυνατό πιο καλύτερα μέτρα κάλυψης, τηρούμε αυστηρή ακινησία. Κι ενώ αναμέναμε στα σίγουρα καινούργια επιθετική προσπάθεια, κάτι τέτοιο δε συνέβη μέχρι το τέλος της ημέρας.

Έμεινε ανεξήγητη για μας αυτή η συμπεριφορά του αντιπάλου. Σιγά-σιγά σκορπίζει η καταχνιά, επικρατεί μια καθαρή ζεστή καλοκαιριάτικη μέρα. Η απόσταση απ' την εχθρική διάταξη ήταν περίπου 600-700 μέτρα. Μας χώριζε ένας γυμνός αυχένας. Δεν μας ενοχλούν. Μονάχα, όταν γινόταν αντιληπτή η παραμικρότερη κίνηση από τη μεριά μας, ακολουθούσε αμέσως ομοβροντία πυροβολικού. Απ' τις θέσεις που βρισκόμαστε, η προσοχή μας στρέφεται σε μια μεγάλη μαύρη αρκούδα που ερχόταν από Δυσμάς, απ' την πλευρά της Πλεκάτης και κινούνταν προς Ανατολάς. Περιπατούσε ήσυχα, άφοβα, με σιγανά βήματα. Στην πορεία συχνά σταματούσε, κοιτούσε δεξιά-αριστερά, μύριζε το έδαφος, αφουγκράζονταν. Μ' αυτή τη συμπεριφορά το πελώριο αυτό άγριο θηρίο, πέρασε το γυμνό αυχένα που χώριζε τους δυο αντίπαλους στρατούς. Και οι δυο την παρακολουθούσαν χωρίς να την πειράξει κανένας. Έφτασε και μπήκε στο δάσος προς την κατεύθυνση της Πέτρας Μούκας.

Η αυγουστιάτικη μέρα είναι μεγάλη και δεν περνούσε. Κουρασθήκαμε να είμαστε συνεχώς καρφωμένοι στις θέσεις μας και υποχρεω-

μένοι να τηρούμε απόλυτη ακινησία. Κάναμε το παν να μην λάβει χώρα ούτε το παραμικρό σάλεμα που θα μπορούσε να προκαλέσει υποψίες στα παρατηρητήρια του αντιπάλου, που συνεχώς αγρυπνούσαν και ελλοχεύαν. Οι συνθήκες γίνονται όλο και πιο δυσμενείς και βασανιστικές, μια και δεν μπορούσαμε να κάνουμε ακόμα και ένα ασήμαντο κούνημα που ήταν τόσο αναγκαίο να μας απαλύνει τους πόνους του αποξενωμένου σώματός μας, που ολοκληρωτικά είχε κοκκαλώσει απ' το μούδιασμα. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθούν η δίψα, η αποπνικτική ατμόσφαιρα, οι καυτερές αυγουσπάτικες ηλιακές ακτίνες που αδιάκοπα και ανεξέλεγκτα έπεφταν απάνω μας, ο πολύς ιδρώτας, από τον οποίο είχαμε γίνει κυριολεκτικά μούσκεμα. Όλες αυτές οι δυσχέρειες συγκροτούσαν ένα σύμπλεγμα από τρομερές κακουχίες με αποτέλεσμα να δημιουργούν μια ανυπόφορη και απαίσια κατάσταση που μπορούσε να σπάσει και τα πιο δυνατά νεύρα και το ηθικό και των πιο αταλάντευτων συναγωνιστών μας. Θα πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι οι ιδιομορφίες της διάταξης που πήραμε, δεν επέτρεπαν κάποια άλλη διέξοδο, εκτός απ' την παραμονή μας σ' αυτή την κατάσταση μέχρι τον ερχομό της νύκτας. Απόπειρα σύμπτυξης προς τα πίσω ήταν καταδικασμένη. Θα σήμαινε σίγουρο θάνατο, μια και στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να περάσουμε από ένα γυμνό και επισημασμένο μέρος, που συνεχώς παρακολουθούνταν απ' τον αντίπαλο, να διανύσουμε μια απόσταση 80-100 μέτρων. Σε μια τέτοια απόπειρα θα δεχόμασταν αυτοσπγμίες τα πολυάριθμα πυρά των εχθρικών πολυβόλων και η εξότωση μας θα ήταν βέβαιη. Το περιστατικό που θα αναφέρουμε επιβεβαιώνει τόσο το αδιέξοδο που βρεθήκαμε, όσο και τις συνθήκες που επικρατούσαν. Ο μαχητής μας Γ. Παπανδρέου ήταν ένας αγωνιστής με καλό παρελθόν, κατάγονταν απ' την Αθήνα, στο τμήμα μας ήρθε απ' το Μπούλκες. Δεν άντεξε σ' αυτές τις ανυπόφορες συνθήκες και γνωρίζοντας ότι μια σύμπτυξη προς τα πίσω θα ήταν αδύνατη, χωρίς να πει σε κανέναν τίποτα, αποφασίζει να φύγει προς τα κάτω προς την κατεύθυνση της διάταξης του αναπάλου, με σκοπό, αρκεί να απαλλαχθεί απ' αυτές τις εφιαλτικές συνθήκες και ας γίνει ό,τι θέλει πιο πέρα. Από μια χαράδρα γλίστρησε απαρατήρητος προς τα κάτω. Τα εχθρικά παρατηρητήρια που τον είδαν νόμισαν ότι πήγαινε να παραδοθεί. Την ίδια γνώμη σχηματίσαμε κι εμείς, όταν τον απληφθήκαμε. Ο Μιχαλόπουλος μου πρότεινε να τον χτυπήσει με το οπλοπολυβόλο. Δεν έδωσα συγκατάθεση, παρόλο που πίστευα ότι πήγαινε να παραδοθεί. Τον βλέπαμε πώς κινούνταν σχεδόν τρέχοντας κατά μήκος της ρεμαπάς. Πλησίασε την εχθρική διάταξη και την τελευταία στιγμή στρίβει αριστε-

ρά και μπαίνει μέσα στο δάσος.

Η τελευταία του ενέργεια έμοιαζε σαν αιγυπτιακή και έμεινε ανεξήγητη για μας. Γιατί, εάν ο συναγωνιστής ήθελε να παραδοθεί θα τραβούσε ίσια στην εχθρική διάταξη. Ωστόσο για μας απ' αυτή τη στιγμή θεωρούνταν ότι πήγε και παραδόθηκε, χωρίς να γνωρίζουμε συγκεκριμένα τις πραγματικές προθέσεις και τα ελατήρια που τον οδήγησαν σ' αυτή τη διέξοδο. Αποδείχτηκε ότι τα πράγματα δεν ήταν έτσι, όπως εμείς νομίζαμε. Χρειάστηκε πολύς χρόνος για να αποσαφηνιστεί όλη αυτή η υπόθεση. Αργότερα, το 1950, τον συνάντησα στην Τασκένδη. Ήταν κι αυτός πολιτικός πρόσφυγας. Έμεινε στη 12η Πολιτεία. Μου είπε ανοιχτά: «Δεν μπορούσα να αντέξω πια άλλο σε εκείνες τις εφιαλτικές συνθήκες, σκέφτηκα στην αρχή να αυτοκτονίσω. Τελικά αποφάσισα να φύγω προς τα κάτω και ό,π θέλει ας γίνει. Γνώριζα ακόμα ότι και να σας έλεγα αυτό που αισθανόμουν σε τίποτε δε θα μπορούσατε να με βοηθήσετε». Μου διηγήθηκε επίσης ότι όταν μπήκε μέσα στο δάσος προχώρησε πιο πέρα και εκεί έκανε λούφα, ώσπου νύχτωσε. Για κάμποσες ημέρες αργότερα κρύβονταν ξεκομμένος στα μετόπισθεν του εχθρού στο Γράμμο. Ταλαιπωρημένος, νηστικός και εξαντλημένος, μόνος του πέρασε αργότερα στο ελεύθερο Βίτσι και συνέχισε να υπηρετεί στα τμήματα του ΔΣΕ.

Τις βραδινές ώρες ήρθε ένας λόχος απ' το τάγμα του Αυγερινού και μας ανηκατέστησε απ' την πρώτη γραμμή. Καταλάβαμε ότι η αντικατάστασή μας έγινε με μεσολάβηση του Ν. Σκοτίδα. Μας προειδοποίησαν ότι θα παραμείνουμε εφεδρεία κοντά στο ύψωμα 2442. Μας εξήγησαν ακόμα ότι ο Λόχος μας είναι εξίσου υπεύθυνος με τον άλλο λόχο για το κράτημα του 2442.

Πέντε αδέρφια στην πρώτη γραμμή της φωτιάς

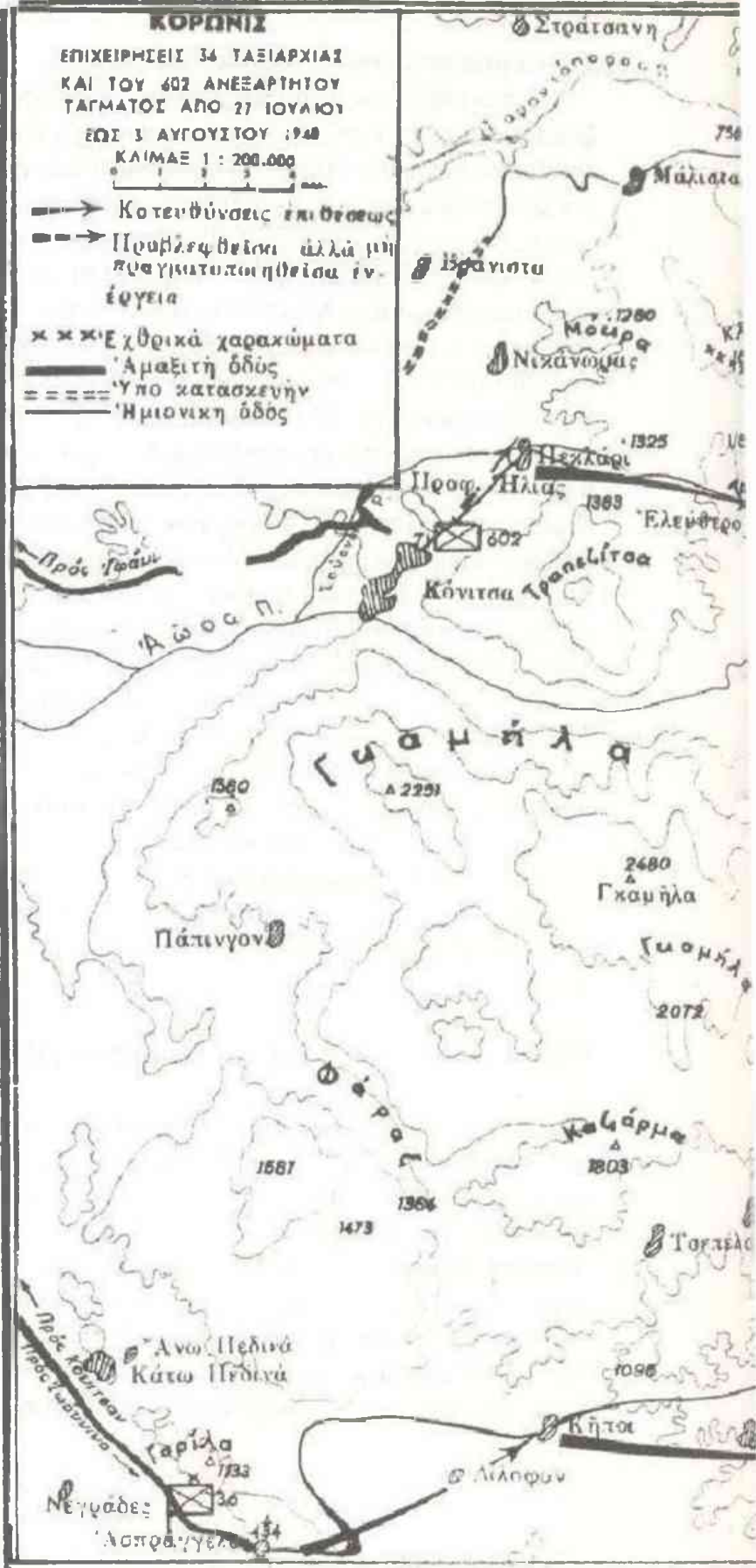
Οι μάχες, που έδιναν τα αντάρτικα τμήματα το δεύτερο δεκαήμερο, τον Αύγουστο του 1948, κατά μήκος της τελευταίας κορυφογραμμής του Γράμμου, ήταν αναγκαίες, σκληρές, πεισματάρικες, υποχρεωτικές, φονικές. Είναι οι μέρες που όλοι οι σχηματισμοί του ΔΣΕ, χωρίς εξαίρεση, συνεχίζουν να μάχονται κάτω από εξαιρετικά μειονεκτικές, τρομερές συνθήκες. Κάνουν απεγνωσμένες προσπάθειες να πετύχουν μια προσωρινή συγκράτηση της προέλασης του Κυβ. Στρατού, που ήταν, απ' τη μια μεριά απαραίτητη για να αποφευχθεί η άτακτη υποχώρησή μας, επίσης ο εγκλωβισμός και η ολοκληρωτική κατάρρευση του

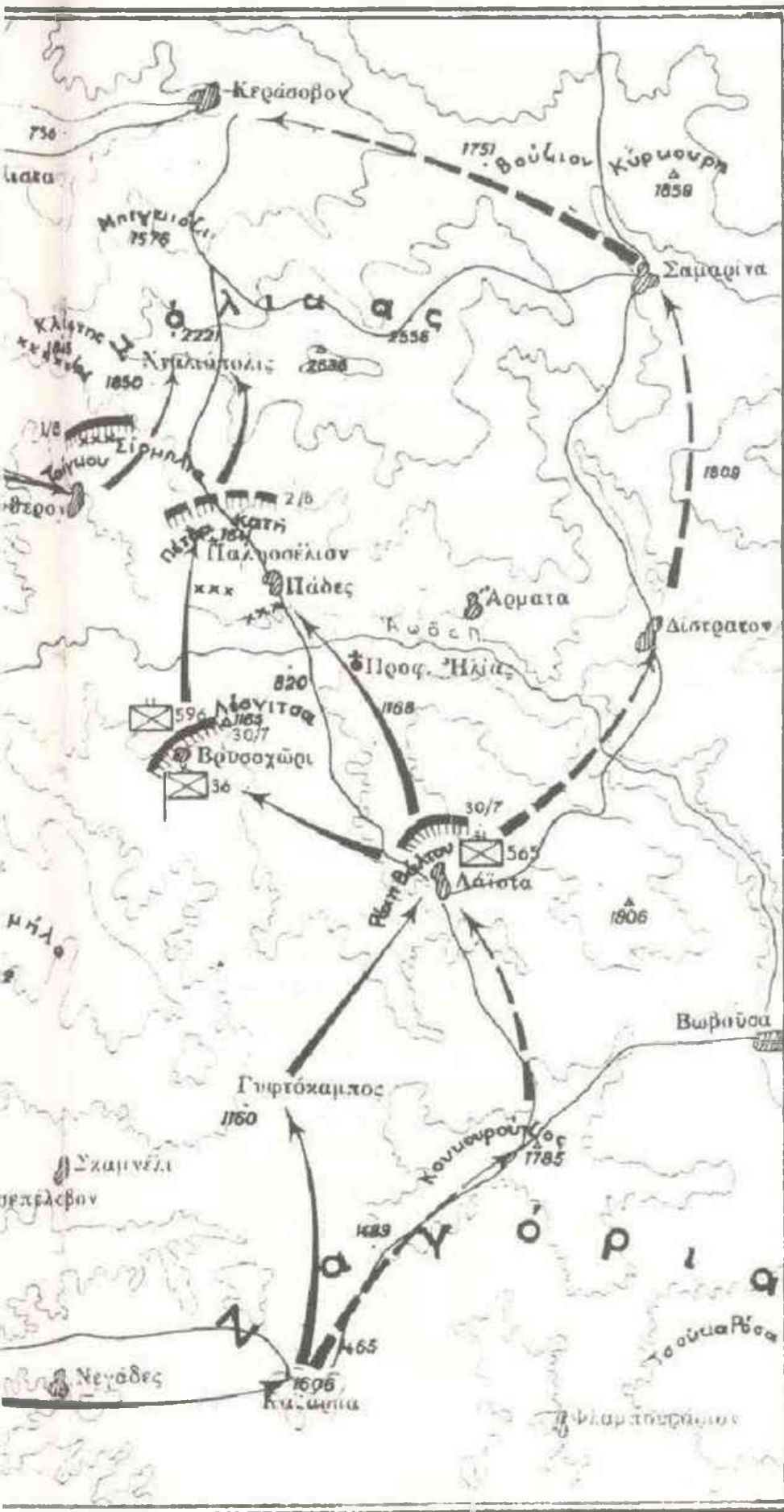
ΚΟΡΩΝΙΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ 34 ΤΑΞΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ 602 ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΥ
ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΑΠΟ 27 ΙΟΥΛΙΟΥ
ΕΩΣ 3 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1948

ΚΛΙΜΑΞ 1 : 200.000

- Κοτενθύνσεις επίθεσης
→ Προβλεφθέντι αλλά μη πραγματοποιηθείσα ενέγχεια
× × × Εχθρικά χαρακώματα
— Αμαξιτή οδός
==== Υπο κατασκευήν
— — — — — Ήμιονική οδός

μετώπου, και, απ' την άλλη, να κερδηθεί ένας μικρός χρόνος που θα επέτρεπε στην ανώτερη διοίκηση του Γενικού Αρχηγείου να κάνει μια στοιχειώδη οργανωτικοτεχνική προετοιμασία του κύριου όγκου των δυνάμεων που δρούσαν στο Γράμμο, για να μπορέσουν να ελιχθούν οργανωμένα στον ελεύθερο χώρο του Βίτσι. Σ' αυτή την υποχρεωτική αναμέτρηση, μαχητές και στελέχη, όλοι μάχονται με αυτοθυσία κι αυτοπάρνηση, προβάλλουν σθεναρή και πεισματώδη αντίσταση, στέκονται αχέρωχα στις θέσεις τους, εκπληρώνοντας συνειδητά στο ακέραιο το καθήκον, που τους ανέθεσε το Γ. Αρχηγείο, έτοιμοι να θυσιάσουν γι' αυτό. Στο πεδίο της μάχης χύνεται αίμα, πέφτουν κορμιά.

Οι ταραχώδεις και αποφασιστικές αυτές μέρες βρίσκουν στην πρώτη γραμμή της φωτιάς του μετώπου και τα πέντε αδέρφια της οικογένειάς μας. Τον Πέτρο στην Κάτω Αρένα, το Μήτσο στο Σκίριτσι – ύψωμα 2442, το Γιώργο στην Κιάφα, την Ελένη στην Άνω Αρένα, τη Βούλα στο Σούφλιακα. Μια τέτοια ομαδική συμμετοχή δεν έμεινε χωρίς «αμοιβή». Ο αδερφός μας Πέτρος ήταν ο πρώτος που με το αίμα του έβαψε τη γη αυτής της κορυφογραμμής του Γράμμου. Υπηρετούσε στη Γ' σειρά της Σχολής Αξιωματικών του ΓΑ του ΔΣΕ.

Σης 17 Αυγούστου ένα θραύσμα βλήματος όλμου του σπάζει το κρανίο στο δεξιό μέρος του κεφαλιού του και τον αφήνει επιτόπου σε πλήρη αφασία. Ευτυχώς, που οι συναγωνιστές του τον περιέβαλαν αμέσως με πόνο και σιοργή και τον μετέφεραν έγκαιρα στο Σταθμό Επίδεσης (ΣΕ). Ο Η. Καλότυχος που κι αυτός υπηρετούσε μαζί του στον ίδιο λόχο, μόλις πληροφορήθηκε τον τραυμασμό του τρέχει στο ΣΕ να τον ιδεί με τα μάπα του σε τι κατάσταση βρίσκονταν. Λόγω του σοβαρού τραυματισμού του οι νοσοκόμες δεν τον αφήνουν να πλησιάσει. Επιμένει, φιλονικεί, τους λέει ότι είναι εξαδελφός του και έτσι τελικά του επιτρέπουν. Να τι μας είπε: «Στο ΣΕ υπήρχαν τέσσερα φορεία με βαριά τραυματίες, καλυμμένους με γάζες, έτοιμα να τα προωθήσουν για πίσω. Σηκώνω τη γάζα, τον βλέπω, τον γνώρισα. Είχε τα μάτια κλειστά. Του φωνάζω: «Πέτρο, τι κάνεις;» Δεν απαντάει. Τα μάπα μένουν κλειστά. Κατάλαβα ότι τα πράγματα είναι πολύ σοβαρά. Μια φλέβα που λειτουργούσε στο αριστερό μέρος του λαιμού του, με ενθαρρύνει, μου δίνει κάποιες ελπίδες. Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, μια νοσοκόμα που στεκόταν δίπλα μου μ' αυτά που μου είπε, μου σφάζει τη ψυχή: «Μην τον κοιτάς, πάει αυτός ξέγραψε τον!».

Πιο δραματική εξέλιξη πήραν τα πράγματα, όταν αργότερα, σ' αυτή την κατάσταση τον συνάντησε η αδερφή μου Βούλα, όταν τον έφεραν, στο δάσος του Σούφλιακα, που βρισκόταν το Γ. Νοσοκομείο που υπη-

ρετούσε η αδερφή μου Βούλα. Κάθε φορά που έρχονταν τραυματίες απ' το μέτωπο, έτρεχε να δει ποιοι είναι και από ποιο τμήμα, να ρωτήσει για την τύχη των άλλων τεσσάρων αδερφών της. Αυτή τη φορά δε χρειάστηκε να μάθει από κάποιον άλλο, όταν τη φώναξαν και της είπαν: «Βούλα, τρέξε, τον αδερφό σου έφεραν!». Με κομμένη την ανάσα και με δάκρια στα μάτια φτάνει στα σκεπασμένα φορεία. Σηκώνει τη γάζα και μπροστά της βλέπει ένα μικρό μέρος απ' το πρόσωπο του αδερφού της Πέτρου, το υπόλοιπο ήταν καλυμμένο με επιδέσμους. Τον γνώρισε αμέσως. Του μιλάει: «Πέτρο μου, τι κάνεις;». Αυτός παραμένει αδιάφορος με τα μάτια κλειστά, δεν απαντάει στην αδερφή. Η συγκίνηση φτάνει στο κατακόρυφο, τα δάκρυα απ' τα μάτια δε σταματούν. Σ' αυτή την κατάσταση τον μετέφεραν στο νοσοκομείο Κορυτσάς. Απ' αυτό τον τραυματισμό του έμεινε ανάπηρος εφόρου ζωής και δε ξαναγύρισε στα τμήματα.

Την άλλη μέρα, στις 18 Αυγούστου, στη θέση Άνω Αρένα την ίδια τύχη είχε και η αδερφή μου Ελένη. Σκοπευτής οπλοπολυβόλου αυτή τη φορά, μάχεται με πείσμα. Με τα εύστοχα πυρά της χτυπάει αδιάκοπα τον πολυάριθμο αντίπαλο που επιτίθενταν. Σε μια τέτοια κρίσιμη στιγμή της μάχης, ένα θραύσμα βλήματος όλμου την τραυματίζει σοβαρά στο στήθος, που πλημμυρίζει από αίμα. Δε ζητάει κάποια βοήθεια απ' τη διμοιρία της. Μονάχα όταν έγινε αντιληπτό το σπατάλημα της βολής του οπλοπολυβόλου, προκάλεσε υποψίες και στο μέρος αυτό έφτασε ο ΠΕ της διμοιρίας Κώστας Τζούρας (Μουργκανιώτης). Διαπιστώθηκε ο τραυματισμός της. Να πώς ο τελευταίος μας διηγήθηκε αυτή την περίπτωση. «Πλησίαζε το μεσημέρι. Ο αντίπαλος με σημαντικές δυνάμεις πέρασε στην επίθεση, μας πλησίασε αρκετά κοντά. Οι δικοί μας αντιστέκονται σθεναρά, αμύνονται γενναία. Και να τώρα σε μια τέτοια στιγμή ανυψηθήκαμε ότι σίγησε το οπλοπολυβόλο μας. Μου προκάλεσε υποψίες κι αμέσως τράβηξα ίσια για εκεί. Βλέπω την Ελένη τραυματισμένη, δύσκολα μιλούσε, ένιωθε πάρα πολύ εξαντλημένη.

Δεν μας επιτρέπει να την επιδέσουμε στο στήθος, που είχε το τραύμα. Δύσκολα μιλούσε. Εξαντλημένη απ' την αιμορραγία άρχισε να χάνει τις αισθήσεις της. Προσπαθώ να την καθυσοχάσω, να την ενθαρρύνω. Δείχνει αδιαφορία για όσα της έλεγα. Φαινόταν ότι αυτές τις στιγμές δε σκεφτόταν πια για τον εαυτό της. Εκείνο που σκέφτονταν ήταν η τύχη των άλλων αδερφών της. Άρχισε να δακρύζει, να θυμάται τ' αδέρφια της, να τα ονομάζει: «Αχ, τ' αδέρφια μου! Τι κάνουν τ' αδέρφια μου, τι θα πουν όταν θα μάθουν για μένα; Εμένα μη πειράζε-

ται, εγώ τελειωσα». Με τη βοήθεια άλλων δυο μαχητών της κάναμε μια πρόχειρη εξωτερική επίδεση και με τους ίδιους την προωθήσαμε στο ΣΕ. Είχα ακούσει για την επαναστατική οικογένεια Κατσιή, για τα άλλα αδέρφια της Ελένη που τόσο τα αγαπούσε, τα πονούσε και δεν τα ξεχνούσε ακόμα και σ' αυτές τις κρίσιμες σαγμές της ζωής της. Επιθυμία μου ήταν να τους γνωρίσω και προσωπικά. Όταν αργότερα ο πόθος μου αυτός πραγματοποιήθηκε στην Τασκέντη, πείστηκα ότι δεν είχε άδικο η αδερφή σας που τόσο σας αγαπούσε και σας πονούσε».

Την ίδια βραδιά την μεταφέρανε στο Γ. Νοσοκομείο, όπου συναντήθηκε με την αδερφή μας Βούλα. Εκεί καινούργια συγκίνηση, λυγμοί, δάκρυα, αγκαλιές, φιλιά.

Δυο μέρες αργότερα, το βράδυ, στις 20 Αυγούστου, στην επίθεση κατά του υψώματος Γκίνοβα τραυματίζεται ο αδερφός μας Γιώργος. Στο νοσοκομείο της Κορυτσάς που μεταφέρθηκε συναντήθηκε με τα άλλα δυο τραυματισμένα αδέρφια, τον Πέτρο και την Ελένη.

20 Αυγούστου. Η αεροπορική επιδρομή άρχισε σήμερα νωρίς. Ο ήλιος είχε ανεβεί στον ουρανό μια αξάλη, όταν ο επιμελητής μας Τ. Περδικής μας έφερε διαταγή για σύμπτυξη. Μας φάνηκε σαν κάτι το απίθανο. Λες και το είχαμε οριστικό βίωμά μας ότι δεν πρόκειται να έρθει μια τέτοια ώρα που θα σταματούσε η μάχη του Γράμμου. Στα γρήγορα γίνεται η απαραίτητη προετοιμασία κι αμέσως πήραμε τον κατήφορο. Πέρασαμε τις βόρειες και δυσκολοπάτιες πλαγιές του Σκίρτσον

Τζούρας Κώστας (Μουργανιώτης), απ' το Λια Φιλιατών. Μέλος του ΚΚΕ. Στο ΔΣΕ απ' το 1947. Ανθ'γός, πολεμικός ανταποκριτής του ΔΣΕ.

Μερικά απ' τα λάθη κατά την προετοιμασία της μεγάλης μάχης του Γράμμου

1. Η προετοιμασία για τη μεγάλη μάχη του Γράμμου (εξασφάλιση εφεδρειών, οχύρωση, εκπαίδευση κ.λ.π.) άρχισε με μεγάλη καθυστέρηση. Το έργο αυτό έπρεπε να ξεκινήσει απ' το Σεπτέμβριο του 1947, αμέσως μετά την 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ.

2. Δεν πάρθηκαν εκείνα τα απαραίτητα πρακτικά μέσα για να εκμεταλλευτεί ο ΔΣΕ όλες εκείνες τις δυνατότητες που υπήρχαν για να εκπληρωθεί το κύριο καθήκον που έβαζε η 3η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, που πρόβλεπε ότι μέχρι την έναρξη των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων, το καλοκαίρι του 1948, να στρατολογηθούν συμπληρωματικά 20-25 χιλιάδες καινούργιοι μαχητές.

3. Οι μεγάλες δυνάμεις των ανταρτών, που είχαν συγκεντρωθεί το φθινόπωρο του 1947 στο χώρο της Βόρειας Πίνδου αντί να εφαρμόσουν μια ενεργητική και ευέλικτη παριζάνικη τακτική πραγματοποιώντας διεισδύσεις στα βαθιά μετόπισθεν του αντιπάλου, καταφέροντάς του συγκεντρωτικά χτυπήματα σε αδύνατους και λιγότερα οχυρωμένους στόχους, εκεί που ο αντίπαλος δεν τα περίμενε. Αντί να μπουν στα κεφαλοχώρια, στις πόλεις και τους κάμπους της Δ. Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Ρούμελης κ.λ.π., που πραγματικά θα τους επέτρεπε να επιστρατεύσουν χιλιάδες καινούργιους μαχητές, ο Μ. Βαφειάδης σε αντίθεση μ' αυτά κρατούσε δεσμευμένες 4 ολόκληρους μήνες στο χώρο του Σμόλικα πάνω από 5 χιλιάδες αξιόμαχα τμήματα και τα χρησιμοποίησε σε μια σειρά αμελέττες και πρόχειρες επιχειρήσεις. Τα έμπλεξε σε άσκοπες μετωπικές μάχες για την κατάληψη ισχυρά οχυρωμένων κατοικημένων χώρων, όπως ήταν το Μέτσοβο, η Κόνιτσα. Οι απερίσκεπτες αυτές επιθετικές ενέργειες όχι μονάχα δεν συνέβαλαν στην εκπλήρωση του γνωστού κύριου καθήκοντος της ΚΕ του ΚΚΕ αλλά και μας κόσπασαν σημαντικές απώλειες. Για όλες τις παραπάνω συνέπειες την κύρια ευθύνη τη φέρνει ο Μ. Βαφειάδης. Είναι εξηγήσιμοι οι λόγοι, γιατί αποφεύγουμε να καταλογίσουμε ευθύνες στο Γ. Αρχηγείο, μια και η ύπαρξη αυτού του επιτελικού μηχανισμού την περίοδο εκείνη ήταν τυπική. Όλα τα σοβαρά ζητήματα τα αποφάσισε αυτοκέφαλα κι ανεξέλεγκτα ο αρχηγός, αγνοώντας τη γνώμη των άμεσων συνεργατών του, τους ειδικούς στραπωτικούς του επιτελείου του. Τα αποτελέσματα των μαχών του Μετσόβου και της Κόνιτσας επιβεβαιώνουν πλήρως αυτή την αρχηγική πρακτική του Μ. Βαφειάδη. Γι' αυτό η μια κουτουράδα του ακολουθούσε την άλλη.

Ακριβώς αυτά τα εξώφθαλμα και απαράδεκτα στρατιωτικά λάθη του αρχηγού του ΔΣΕ ήταν και τα κύρια αίτια να μην καταληφθεί η Κόνιτσα, να έχουμε σοβαρές απώλειες, να μην εκπληρωθούν οι όροι που μας έβαζαν οι φίλοι μας απ' το εξωτερικό, προκειμένου να αναγνωρίσουν την Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση. Όλα αυτά μαζί οδήγησαν στο να ξεχειλίσει το ποτήρι, να βγουν στο φως τα πραγματικά κότσια και η επιζήμια αρχηγική πρακτική του αρχηγού του ΔΣΕ, να μην μείνουν όλα αυτά απαρατήρητα απ' την ανώτερη πολιτική ηγεσία του ΚΚΕ. Και αποφασίστηκε το όλο αυτό θέμα να εξεταστεί σε ειδική συνεδρίαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ.

Με την απόφαση του ΠΓ, που πάρθηκε στη συνέχεια, τονίζονταν πρώτα απ' όλα η ανάγκη να δημιουργηθούν οι συνθήκες για την ομαλή λειτουργία όλου του μηχανισμού του Γ. Αρχηγείου, να ενισχυθεί το δυνάμωμα της συλλογικής δουλειάς των στρατιωκών επιτελείων, να υπάρχουν στον κάθε κρίκο συγκεκριμένος καταμερισμός αρμοδιοτήτων και οι ξεχωριστές ευθύνες για τον κάθε εκτελεστή. Να παρθούν μέτρα για το δυνάμωμα της συνειδητής στρατιωτικής πειθαρχίας σε όλους τους τομείς της ζωής και συμπεριφοράς των μαχητών και διοικητών. Τονίστηκε ιδιαίτερα ο ρόλος που έπρεπε να παίξουν σ' αυτό το έργο οι Π. Επίτροποι. Το ΠΓ προειδοποίησε το Μ. Βαφειάδη και τον καθιστούσε προσωπικά υπεύθυνο για την εκπλήρωση αυτών των καθοδηγητικών κατευθύνσεων. Και πραγματικά ύστερα απ' αυτή την απόφαση άρχισε να φυσάει ένας άλλος αέρας, που άλλαξε ριζικά την τακτική και τη συμπεριφορά των αντάρτικων σχηματισμών.

Μερικά απ' τα βασικότερα λάθη κατά τη διάρκεια της μάχης του Γράμμου

1. Η γρηγόρη και ανεπάντευτη πώση του Πύργου Στράτσανης στις 23-6-48, μόλις τρεις μέρες μετά την έναρξη των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων στο μέτωπο του Δ. Γράμμου. Πρόκειται για ένα φυσικό οχυρό πρωταρχικής στρατιωτικής σημασίας, πλαισιωμένο με σημαντική θωράκιση του εδάφους. Θεωρούνταν το προπύργιο των ανταρτών, το οποίο προορίζονταν να κρατήσει κλειστή την κύρια πύλη προέλασης του Κυβ. Στρατού προς το Δ. Γράμμο.

Σ' αυτό τον τομέα ο Πύργος της Στράτσανης από άποψη στρατηγικής σημασίας ήταν ισοβάθμιος με εκείνη του Κλέφτη στο μέτωπο του Σμόλικα. Η πώση του Πύργου Στράτσανης ήταν και η πρώτη εντυπω-

σιακή επιτυχία του ανηπάλου σε όλο το μέτωπο του Γράμμου. Το στάμπημα της απειλητικής κατάστασης που δημιουργήσε η απρόοπτη και γρήγορη πτώση αυτής της τοποθεσίας ανάγκασε το Γ. Αρχηγείο να στείλει επείγοντως στον τομέα αυτό ένα τάγμα της Σχολής Αξιωματικών. Την κύρια ευθύνη γι' αυτή την εύκολη πτώση αυτού του οχυρού δεν την έφερε, όπως θέλησαν να υποστηρίξουν μερικοί, ο διοικητής του τάγματος που είχε διάταξη σ' αυτό τον τομέα, αλλά ο διοικητής της 670ης Μονάδας Γ. Βοντίσιος (Γούσιος) που άφησε ακάλυπτο αυτόν τον εξαιρετικής στρατιωτικής σημασίας τομέα με τις απαραίτητες δυνάμεις. Είναι ξεκάθαρο ότι όταν σ' αυτόν τον τομέα επιτίθενταν μια ολοκληρη πάνοπλη μεραρχία του Κυβ. Στρατού, δεν μπορούσε να κρατηθεί μ' ένα τάγμα.

2. Η εύκολη διάρρηξη της κύριας εξωτερικής γραμμής της άμυνας στον τομέα του Τάλιου, που έδωσε τη δυνατότητα στον Κυβ. Στρατό, εύκολα και ανεμπόδιστα να διεισδύσει βαθιά στη διάταξη του κεντρικού τομέα του μετώπου και από εκεί με μεγαλύτερη ευκαιρία να χτυπήσει τα τμήματά μας από πιο ευνοϊκές θέσεις.

Την ευθύνη τη φέρουν εξίσου και οι δυο διοικήσεις, το Γ. Αρχηγείο και το ΑΔΜ, που είχαν αφήσει σχεδόν ακάλυπτο αυτόν τον τομέα.

3. Η εγκατάληψη του Απ-Λια Πενταλόφου αμαχητί, ενός υψώματος με γερή οργανωμένη αμυντική θωράκιση του εδάφους και το οποίο θεωρούνταν ένα απ' τα πιο φυσικά ισχυρά φρούρια στον κεντρικό τομέα. Η φρουρά αυτού του υψώματος με επικεφαλής το λοχαγό Αχιλλέα Πιστόλα εγκατέλειψε τις θέσεις της, με εντολή του διοικητή του ΑΔΜ Δ. Γκανάτσιου χωρίς να ρίξει ούτε μια ντουφεκιά.

Ολοκληρωτικά την κύρια ευθύνη τη φέρνει ο Δ. Γκανάτσιος.

4. Ο αιφνιδιασμός της 102ης Ταξιαρχίας που έγινε τη νύχτα στις 14-15 Αυγούστου στη θέση Όρλα του Δ. Γράμμου. Ο απρόβλεπτος αυτός νυκτερινός αιφνιδιασμός που υπέστη η 102η Ταξιαρχία είχε σαν αποτέλεσμα όλα τα τμήματά της να μην προκάνουν να προτάξουν καμιά απολύτως ουσιαστική αντίσταση, να ακολουθήσει μια άτακτη κι ανοργανώτη υποχώρηση, να σκορπίσουν και να συμπυχθούν όπως μπορούσε το καθένα, να υπάρχουν απώλειες, να παστούν αιχμάλωτοι. Η κύρια αιτία που προκάλεσε αυτό τον καταστροφικό νυκτερινό αιφνιδιασμό ήταν η εγκληματική αμέλεια των διοικήσεων της ταξιαρχίας και των ταγμάτων που δεν είχαν πάρει τα απαραίτητα μέτρα ασφάλειας, που θα επέτρεπαν να αποφευχθεί ο αιφνιδιασμός ή σε τελευταία ανάλυση να μειωθούν οι συνέπειές του. Την κύρια ευθύνη έφερε ο διοικητής της 102ης Ταξιαρχίας Γ. Γιαννούλης.

5. Στο μέτωπο του Γράμμου έπρεπε να υπάρχει μια ενιαία διοίκηση κι όχι δυο. Την ευθύνη τη φέρνει το Γ. Αρχηγείο του ΔΣΕ.

Ο Γράμμος όμως μπορούσε και έπρεπε να κρατηθεί

Μια βαθιά μελέτη της εξέλιξης των γεγονότων σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της μάχης του Γράμμου σαν σύνολο και ιδιαίτερα με την πρώτη φάση της, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες και πρώτα απ' όλα με μια πιο σωστή χρησιμοποίηση του πολεμικού δυναμικού, που διέθετε ο ΔΣΕ σ' όλη τη χώρα, θα του έδιναν τη δυνατότητα να κρατήσει αυτόν τον ορεινό όγκο, να τον κάνει απόρρητο, να κερδίσει αυτή τη μεγάλη μάχη του 1948. Και η νίκη αυτή θα ήταν πιο μεγάλη και αποφασιστική, θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για μια θετική έκβαση του Εμφύλιου πολέμου προς όφελός μας.

Ας επιχειρήσουμε μια συνοπτική ανάλυση. Η αντίσταση των ανταρτών στην αρχική φάση της μάχης, όπως πραγματικά εκφράστηκε, ήταν τόσο σθεναρή που είχε σαν αποτέλεσμα απ' την πρώτη στιγμή να σπάσει την κύρια επιθετική γροθιά του Κυβ. Στρατού, να τον σταματήσει και να τον καθηλώσει στη βάση εξόρμησης, να του προκαλέσει μεγάλες απώλειες, να του χαλάσει τα σχέδια, να τον βάλει μπροστά στο δίλημμα τι θα κάνει πιο πέρα. Να μερικά απ' τα παραδείγματα που επιβεβαιώνουν τις παραπάνω εκτιμήσεις. Η Αλεβίτσα που σύμφωνα με το Σχέδιο «Κορωνίς» προβλέπονταν να καταληφθεί την πρώτη μέρα της επίθεσης, στις 16 Ιούνη και να γίνει η βάση εξόρμησης απ' τον «Βορρά εμβόλου» όχι μονάχα δε πέφτει, αλλά και μεταβάλλεται σ' ένα απόρρητο φρούριο και απ' τις θέσεις της οι αντάρτες συνεχίζουν να αμύνονται 59 ολόκληρες μέρες. Με το ίδιο πείσμα και για πολλές μέρες δεν κάνουν ρούπι πίσω απ' τις θέσεις τους οι υπερασπιστές των υψωμάτων του Κλέφτη, Πουλιάνας, Γύφασσας, Γούπατα, Κοιάνκα, Νικολέρι, Σκούρτζα κι αλλού. Η σχεδιαζόμενη συνένωση των δυο μεραρχιών στην υψηλή κορυφή του Γράμμου σε προθεσμία δυο-τριών ημερών απότυχε παταγώδικα. Πέρασε η προθεσμία των τριών εβδομάδων, εκείνο το χρονικό διάστημα που είχε καθοριστεί απ' το Σχέδιο «Κορωνίς» να τερματιστεί ο πόλεμος του Γράμμου, χωρίς να σημειωθεί κάποια σημαντική αλλαγή στην εξωτερική άμυνα των ανταρτών. Στο θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων συνεχίζεται να υπάρχει μια στασιμότητα, να διαμορφώνεται μια κατάσταση που συγκέντρωνε όλα τα χαρακτηριστι-

κά μιας εικόνας ότι στο μέτωπο επικράτησε μια προσωρινή ισορροπία δυνάμεων.

Η ισορροπία αυτή θα μπορούσε να διαρκέσει για πολύ καιρό, να μείνει απαραβίαστη, εάν οι αντάρτες είχαν τη δυνατότητα να ενισχύσουν συμπληρωματικά το μέτωπο του Γράμμου με 3-4 Ταξιαρχίες, μιας αριθμητικής δύναμης 4-5 χιλιάδες μαχητές. Σ' αυτή την περίπτωση θα γινόταν δυνατό να επιτευχθεί: α) Να ενισχυθεί σημαντικά η εξωτερική γραμμή άμυνας, να μην υπάρχουν σ' αυτή ασθενείς κι ακάλυπτοι τομείς, όπως ήταν ο Τάλιαρος, ο Πύργος Σιράτσανης κ.λ.π., να αποφευχθούν τα γνωστά αρνητικά περιστατικά που έλαβαν εκεί χώρα αργότερα. β) Θα εξασφάλιζε συνθήκες να υπάρχουν παντού εφεδρείες σε ταξιαρχία, τάγμα, λόχο, διμοιρία. γ) Το μέτωπο του Γράμμου θα μεταβάλλονταν σ' ένα αρραγές, απροσπείλαστο μέτωπο. Και το βασικότερο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι τέτοιες δυνάμεις μπορούσαν να βρεθούν, υπήρχαν και έπρεπε να μεταφερθούν έγκαιρα στο μέτωπο του Γράμμου.

Παίρνοντας υπόψη την αρχική αμυντική διάταξη, που είχαν πάρει στο μέτωπο οι 7 ταξιαρχίες του ΔΣΕ (14, 16, 102, 103, 105, 107, Δημ. Νοελ.), η πιο σωστή τοποθέτηση των 4 συμπληρωματικών ταξιαρχιών θα μπορούσε κατά τη γνώμη μας, να είναι η παρακάτω:

1η ταξιαρχία — στον τομέα του Α. Γράμμου (τομέας της 107ης και 14ης Ταξιαρχίας).

2η Ταξιαρχία — στον κεντρικό τομέα (τομέας της 16ης Ταξιαρχίας και της Δημ. Νοελ.).

3η Ταξιαρχία — στον τομέα του Σμόλικα (τομέας της 103ης και 105ης Ταξιαρχίας).

4η Ταξιαρχία — στον τομέα Δ. Γράμμου (τομέας της 102ης Ταξιαρχίας).

Μια τέτοια ενίσχυση του μετώπου του Γράμμου με 4 συμπληρωματικές ταξιαρχίες, θα αύξαινε την παρατακτή δύναμη του ΔΣΕ κατά 57%. Στους παραπάνω παράγοντες θα πρέπει να υπολογιστεί και μια άλλη διαπίστωση, το γεγονός ότι το ηθικό των φαντάρων, ύστερα απ' τις επανειλημμένες φονικές μάχες, που έλαβαν χώρα βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο. Πρόκειται για ένα πραγματικό γεγονός που έγινε προφανές και το αναγνώριζαν και οι ίδιοι οι διοικητές του Κυβ. Στρατού. Οι φαντάροι έμπαιναν στη μάχη χωρίς καμιά διάθεση να πολεμήσουν. Γίνεται κατανοητό π θα γινόταν μ' αυτόν τον κόσμο, εάν οι αντάρτες συνέχιζαν να κρατούν απαραβίαστες τις αρχικές αμυντικές τους θέσεις καμιά 20-25 μέρες ακόμα. Το επόμενο αναμενόμενο φαινόμε-

νο που θα ακολουθούσε, θα ήταν η πλήρης ηθική αποσύνθεση του Κυβ. Στρατού.

Δυο είναι τα κύρια συμπεράσματα που βγαίνουν απ' τα παραπάνω: α) Το κλειδί για να κρατηθεί ο Γράμμος και να κερδηθεί αυτή η αποφασιστική μάχη ήταν υπόθεση μιας συμπληρωματικής δύναμης 3-4 ταξιαρχιών και β) Σ' αυτή την περίπτωση η ισορροπία που επικράτησε στο μέτωπο μέχρι τις αρχές του Ιουλίου θα έμενε χωρίς αλλαγή. Και ήταν δυνατό να συνεχιστεί για πολύν καιρό. Και μια παραπέρα διατήρησή της 20-25 ημέρες θα ήταν αρκετή να οδηγήσει στα σίγουρα στην ανατροπή της καλοκαιρινής εκστρατείας με απρόβλεπτες συνέπειες για τον Κυβ. Στρατό. Σε όλες τις περιπτώσεις οι τελευταίες θα ήταν πολύ πιο τρομερές από εκείνες που ένοιωσε ο αντίπαλος μετά την ανατροπή των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων το φθινόπωρο του 1947, όταν κινδύνευαν να καταληφθούν τα Γιάννενα.

Η διατήρηση της κυριαρχίας του ΔΣΕ στον ορεινό όγκο της Β. Πίνδου, θα του επέτρεπε να ολοκληρώσει μελλοντικά τα οχυρωματικά του έργα, να δυναμώσει και να κλιμακώσει σε βάθος την αμυντική θωράκιση του μετώπου, πλαισιωμένου με τα απαραίτητα αμυντικά, πολυβολεία, χαρακώματα, συρματοπλέγματα, ναρκοπέδια κ.λ.π. Θα δημιουργούνταν σταθερές προϋποθέσεις για να μεταβληθεί αυτός ο ορεινός όγκος σ' ένα απόρρητο φρούριο, σε μια στέρεη ελεύθερη γωνιά που πρώτη θα συμβόλιζε καθοριστικά την ύπαρξη σ' αυτή του καινούργιου κράτους της Λαϊκής εξουσίας, της πρώτης, δημοκρατικής, ελεύθερης και ανεξάρτητης Ελλάδας.

Το θέμα της ενίσχυσης του μετώπου του Γράμμου με την μεταφορά καινούργιων δυνάμεων από άλλες περιοχές της χώρας συζητήθηκε την άνοιξη του 1948 σε ειδική μικτή συνεδρίαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ και του Γ. Αρχηγείου του ΔΣΕ. Στη συνεδρίαση αυτή αναγνωρίστηκε η αναγκαιότητα ενός τέτοιου μέτρου και προτάθηκε η ενίσχυση αυτή να προέρχεται από δυο πηγές, απ' τους σχηματισμούς του ΚΓΑ-ΝΕ που θα ήταν και η βασικότερη και απ' τα τμήματα των Αρχηγείων Κ. και Α. Μακεδονίας. Με το πρώτο σκέλος της πρότασης διαφώνησε ο διοικητής του ΚΓΑΝΕ Κ. Γυφτοδήμος (Καραγιώργης), προβάλλοντας διάφορα επιχειρήματα και ισχυρισμούς και πάνω απ' όλα την προσωπική του υπόσχεση ότι «Εμείς θα μεταβάλουμε το μέτωπο του ΚΓΑ-ΝΕ σε καινούργιο Γράμμο». Μ' αυτό τον τρόπο πέτυχε να πείσει όλη την πολιτικοστρατιωτική ηγεσία του κινήματος να μην επιμένει στην μεταφορά δυνάμεων απ' το ΚΓΑΝΕ στο Γράμμο. Αργότερα όταν ο Κ. Καραγιώργης επέστρεψε στην έδρα του ΚΓΑΝΕ, καυχιόταν γι' αυτό το

επίτευγμά του μπροστά στα στελέχη του λέγοντας: «Κατόρθωσα να πείσω το ΠΓ να μην στείλω ούτε ένα αντάρτη στο μέτωπο του Γράμμου».

Μετά από μια τέτοια εξέλιξη των πραγμάτων η πολυπλοκρατική ηγεσία αρκέστηκε να περιοριστεί στη μεταφορά στο Γράμμο μονάχα των σχηματισμών των Αρχηγείων της Κ. και Α. Μακεδονίας. Για το σκοπό αυτό στάλθηκε ειδικά σ' αυτές τις περιοχές ο Ηλιάδης (Σοφιά-νός). Ωστόσο κι αυτό το μέτρο σκόνταψε μια και πάρθηκε με μεγάλη καθυστέρηση και δεν έγινε δυνατό να υλοποιηθεί. Η εντολή για τη μεταφορά αυτών των δυνάμεων έπρεπε να γίνει πολύ πιο νωρίτερα, τους μήνες Γενάρη-Μάρτη, που οι καιρικές συνθήκες του χειμώνα απ' τη μια μεριά ευνοούσαν να μην γίνει αναληψή η μετακίνηση των τμημάτων, να τα προφυλάξει απ' τις αεροπορικές επιδρομές, και απ' την άλλη τα τμήματα θα είχαν στη διάθεσή τους τον απαιτούμενο χρόνο που θα τους επέτρεπε να φτάσουν έγκαιρα στον προορισμό τους. Εδώ προστέθηκε και ένα άλλο ακόμα κακό, όταν οι σχηματισμοί των Αρχηγείων Κ. και Α. Μακεδονίας πήραν την εντολή να κινηθούν προς το Γράμμο στο χώρο αυτό άρχισαν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Ακολουθούν τα κυνηγητά. Η αεροπορία τους πήρε κατά πόδι, δεν τους αφήνει να σταθούν σε κληρό κληρί, επανειλημμένα τους εγκλωβίζουν, τους στριμώχνουν, τους προκαλούν σημαντικές απώλειες. Οι ελπίδες να περάσουν στην κίνησή τους μέσω του Γιουγκοσλαβικού εδάφους ναυάγησαν απ' την πρώτη προσπάθειά τους.

Ορισμένοι δεν θεωρούν αυτή τη συμπεριφορά του «φίλου» μας Τίτο σαν «πισώπλατο χτύπημα». Ο αναγνώστης ας βγάλει τα δικά του συμπεράσματα γι' αυτό.

Το αποτέλεσμα ήταν μονάχα ένα μικρό τμήμα δύναμης τάγματος να μπορέσει να φτάσει στα τέλη Αυγούστου στο Βίτσι, όταν οι μάχες του Γράμμου είχαν ήδη τελειώσει.

Σ' ό,τι αφορά τους ισχυρισμούς και την υπόσχεση του Κ. Καραγιώργη ότι «Εμείς θα μεταβάλουμε το μέτωπο του ΚΓΑΝΕ σε καινούργιο Γράμμο» αυτό το σύνθημα δεν ήταν μονάχα ουτοπικό, ανεδαφικό, μα και πέρα για πέρα παράλογο και έκρυβε μέσα του κάποιες φανερές εσκεμμένες επιδιώξεις. Ήταν άραγες δυνατόν να πιαστούν, να οχυρωθούν όλα τα τσουγκάρια, όλα τα κατσάβραχα και οι χαράδρες της κορυφογραμμής της Κεντρικής Πίνδου, απ' το Μέτσοβο μέχρι τον Παρνασσό, σε μια απόσταση περίπου 400 χλμ. και να μεταβληθούν σε καινούργιο μέτωπο.

Συνοπτικά για τις απώλειες του τμήματός μας στη μάχη του Γράμμου.

Δεν διαθέτουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που θα μας επέτρεπαν να κάνουμε ένα λεπτομερειακό απολογισμό για τις απώλειες που είχε η Διλοχία μας κατά τη διάρκεια της μάχης του Γράμμου. Ωστόσο ένας μικρός και φτωχός απολογισμός μπορεί να γίνει. Όταν συγκροτήθηκε η Διλοχία μας, η αρχική της δύναμη αποτελούνταν από 214 άτομα. Μετά τις απώλειες που είχαμε στις μάχες του Σμόλικα ενισχυθήκαμε με άλλους 36 μαχητές. Σύνολο 250 άτομα. Απ' αυτούς: α) 4 έφυγαν μόνοι τους αυθαίρετα και πήγαν στα τμήματα της Νότιας Ελλάδας. β) 8 μετατέθηκαν σε άλλα τμήματα και γ) Ένας πιάστηκε αιχμάλωτος στη μάχη του Ελευθερού. Σύνολο 13. Όταν στις 20 Αυγούστου πήραμε εντολή να εγκαταλείψουμε το ύψωμα 2442 είχαμε απομείνει 59 άτομα. Απ' τα παραπάνω φαίνεται ότι ο αριθμός των απωλειών σε νεκρούς και τραυματίες έφτανε στα 75%. Αυτό σήμαινε ότι οι 3 απ' τους 4 βγήκαν εκτός μάχης. Παρόμοια αιμορραγία παρατηρείται και στο διοικητικό προσωπικό της Διλοχίας μας. Απ' τα 18 στελέχη, που κατείχαν διοικητικές θέσεις πάνω από διμοιρία, έμειναν σώοι 5. Η μεγαλύτερη έλλειψή μας είναι ότι δεν έχουμε σαφή αντίληψη για τον αριθμό των τιμημένων νεκρών μας. Απλώς, κατά προσέγγιση μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτός κυμαίνονταν γύρω στα 16-18%. Ανάμεσα στους τιμημένους νεκρούς μας συγκαταλέγονταν ο διοικητής της Διλοχίας μας ταγματάρχης Μενέλαος Τυπάδης και ο διοικητής του 1ου Λόχου λοχαγός Γιώργος Σιούλας.

Κλείνοντας το δεύτερο τόμο, θεωρήσαμε σκόπιμο να αναφέρουμε τα ονόματα ορισμένων διοικητών που διακρίθηκαν στη μεγάλη μάχη του Γράμμου, που ήταν από τους καλύτερους ανάμεσα στους καλύτερους. Ανάμεσα στους ταξίάρχους αυτοί ήταν: οι Ζυγούρας Μήτσος (Παλαιολόγος), Ρόσιος Αλέκος (Υψηλάντης), Τουμπουλίδης Παύλος. Ανάμεσα στους ταγματάρχες αυτοί ήταν: οι Αλευράς Ηλίας, Ζάρας Παναγιώτης, Τυπάδης Μενέλαος, Καπετάνιος Ευρυπίδης (Πάνος), Νικητίδης Νίκος (Κόλιας), Παλαιολόγος Κώστας, Παπαϊωάννου Αχιλλέας. Πρέπει να υπογραμμιστεί ακόμα ότι όλοι από τους παραπάνω επιζώντες διοικητές μετά τη μάχη του Γράμμου προήχθηκαν σε ανώτερες διοικητικές θέσεις. Οι ταξί αρχοι ανέλαβαν διοικητές μεραρχιών. Οι ταγματάρχες διοικητές ταξιαρχιών.

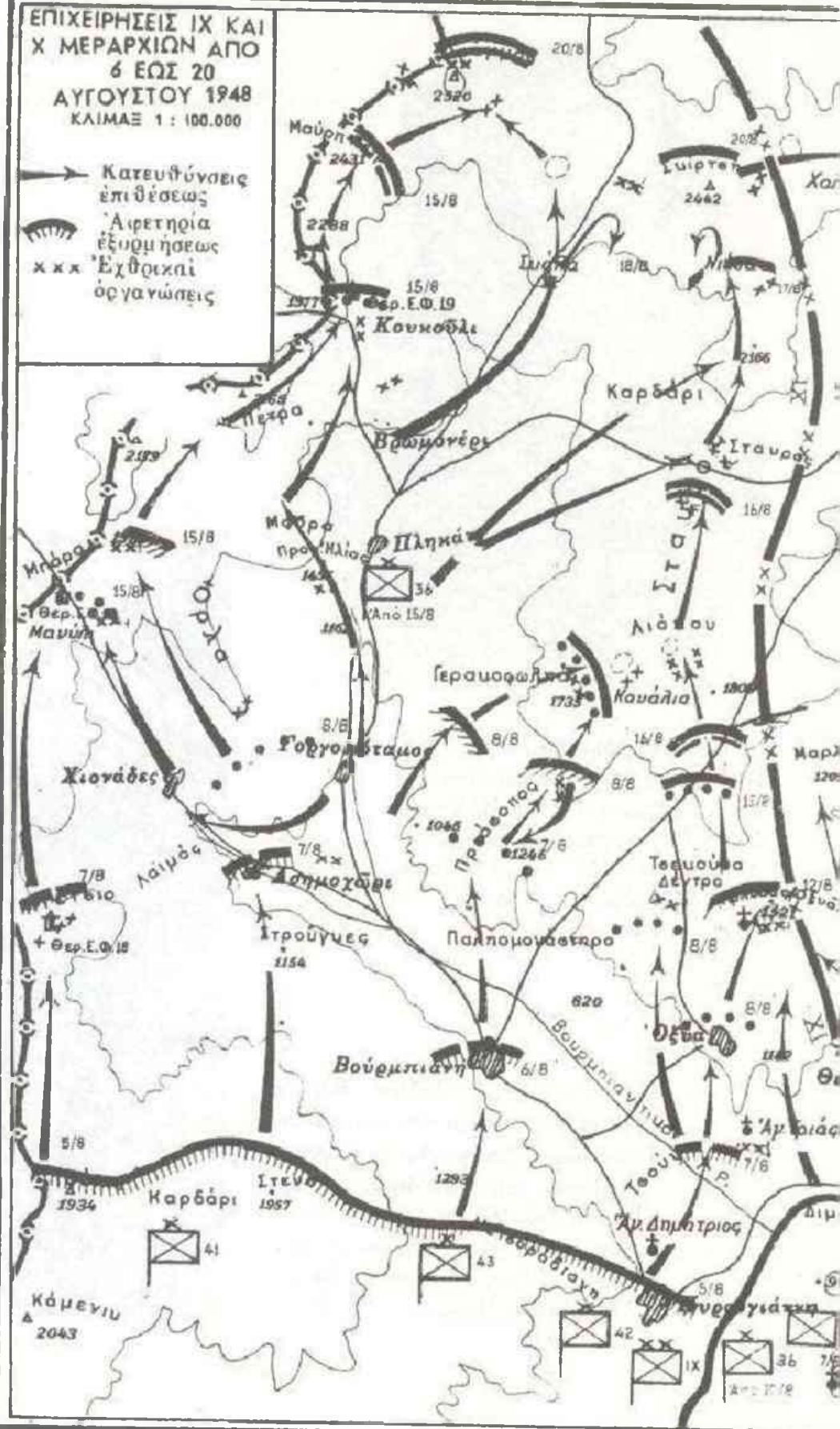
Ζυγούρας Μήτσος (Παλαιολόγος) απ' το χωριό Βουχωρίνα Κοζάνης. Έφεδρος αξ/κός. Μέλος του ΚΚΕ. Ταγματάρχης του ΕΛΑΣ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Διοικητής της 1-Χης Μεραρχίας, υποστράτηγος του ΔΣΕ.

Τουμπολίδης Παύλος. Εύελτης αξιωματικός. Διοικητής λόχου στο Αλβανικό Μέτωπο. Αξιωματικός του επιτελείου της 1ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Στο ΔΣΕ απ' το 1946. Επιτελάρχης του Αρ. Θεσσαλίας. Διοικητής της 105ης Ταξιαρχίας. Διοικητής της 10ης Μεραρχίας του ΔΣΕ.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΙΧ ΚΑΙ
Χ ΜΕΡΑΡΧΙΩΝ ΑΠΟ
6 ΕΩΣ 20
ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1948
ΚΛΙΜΑΞ 1 : 100.000

→ Κατευθύνσεις
επιθέσεως
Αιρετήρια
έξυμνήσεως
x x x Έχθρικοί
οργανώσεις

της λεπτομερειακές πληροφορίες που δίνεις και αφορούν την περιοχή των δικών μας γειτονικών χωριών. Αυτή η πολύπλευρη και επίμονη εργασία σου είναι ένα αδιάψευστο ντοκουμέντο που εξιστορεί τα γεγονότα, όπως ακριβώς αυτά διαδραματίστηκαν και εκφράστηκαν στην πράξη. Διαβάζοντας το βιβλίο σου μου έφερε στη μνήμη μου ζωντανές εικόνες και μαρτυρίες απ' τη зоφeρη κατάσταση των ημερών εκείνης της θυελλώδους περιόδου. Για τον καθέναν από μας τους παλιούς αγωνιστές ξεφυλλίζοντας και διαβάζοντας τις σελίδες του βιβλίου σου βλέπουμε παραστατικά σ' αυτές και ένα κομμάτι της δικής μας ξεχωριστής ιστορίας.

Αγαπώ τα βιβλία που γράφουν για το καινούργιο αντάρτικο, δεν αφήνω έκδοση που να μην την αγοράσω, εκπιάω αυτούς τους συναγωνιστές που τα γράφουν και εκπληρώνουν ταυτόχρονα και μια πημπική υποχρέωση. Ωστόσο θέλω να τονίσω, κι αυτό το κάνω χωρίς κάποια προκατάληψη και επιφύλαξη σαν το δικό σου βιβλίο δεν συνάντησα. Θέλω ακόμα να επισημάνω ότι εκείνο που ιδιαίτερα πμάει τη δική σου εργασία και που προκαλεί πραγματική συγκίνηση είναι η αναφορά που γίνεται στα ονόματα των αξέχαστων συντρόφων μας της περιοχής μας που έπεσαν στο βωμό της λευτεριάς και της δημοκρατίας.

Η υπενθύμιση που γίνεται είναι ακόμα και ένας μικρός φόρος τιμής στους ίδιους τους πημημένους νεκρούς μας, αλλά και μια παρηγοριά και περηφάνεια στους κοντινούς τους συγγενείς, φίλους και συμπατριώτες.

Αγαπητέ Μήτσο, πολύ χάρηκα που ένα τέτοιο αξιόλογο βιβλίο γράφτηκε απ' το γιο του αείμνηστου φίλου μου και πατέρα σου Νίκου Κασιή. Οι ρίζες γνωριμιάς με την οικογένειά σου είναι πολύ παλιές. Εγώ εργάστηκα στο σπίτι σου και έφαγα για πολλούς μήνες ψωμί. Οι δεσμοί φιλίας έγιναν αργότερα πιο γεροί στα χρόνια της Εθ. Απ. πάλης και του Εμφύλιου πολέμου. Θυμάμαι αργότερα το φθινόπωρο του 1942, ανάμεσα στους άλλους που είχε ανατεθεί το φκιάξιμο των καινούργιων Εθ. Απ. Οργανώσεων στα γύρω χωριά μας ήμουν κι εγώ. Στο δικό σας σπίτι πραγματοποιήθηκε μυστική συνεδρίαση, στην οποία και αποφασίστηκε η δημιουργία της πρώτης τριμελούς επιτροπής του ΕΑΜ της Δρανίστας, που την αποτέλεσαν οι Γ. Παπαδογιάννης, Β. Κόκκινος και Ν. Κασιής. Συζητήσαμε και για το Κάτω Χωριό και βρήκαμε σαν κατάλληλους γι' αυτή τη δουλειά τους Η. Γώγου και Ν. Σούλιο. Οι επαναστατικοί δεσμοί με την οικογένειά σου συνεχίστηκαν αργότερα με μεγαλύτερη έμφαση στις σκληρές στιγμές, τότες που οργίαζε η ασύδοτη τρομοκρατία του μοναρχοφασιστικού μεταβαρκιζιανού

Μανάφας Γιώργος.

παρακράτους. Τα σπίπα μας ήταν οι μόνιμες παράνομες γιάφκες-στηρίγματα των καταδιωκόμενων αγωνιστών και των πρώτων ανταρτοομάδων.

Αγαππτέ Μήτσο, περιμένω με λαχτάρα πς εκδόσεις και των τριών επόμενων τόμων σου. Επιθυμία μου είναι να συνταμεύσεις την έκδοσή τους, να προλάβω να τους διαβάσω τώρα που τα μάπα μου με βοηθούν.

Εύχομαι να γραφτούν και άλλα τέτοια βιβλία».

Γ. Μανάφας, Αθήνα, 1991

Ραντεβού κάθε χρόνο στα ΤΕΜΠΗ. Παράδειγμα για μίμηση

Κάθε χρόνο το Σεπτέμβριο μήνα, στην όμορφη κοιλάδα των Τεμπών, έχει καθιερωθεί και πραγματοποιείται μια απ' τς μεγαλύτερες γιορταστικές αγωνιστικές εκδηλώσεις, αφιερωμένες στα μαζικά σαμποτάζ και στα ηρωικά κατορθώματα των γενναίων μπουρλοπέρηδων του Ολύμπου που έδρασαν σ' αυτό το χώρο κατά τη διάρκεια της φασιστικής κατοχής 1942-1944. Αυτή την ημέρα, για να τιμήσουν τη δράση του Τάγματος Μηχανικού Ολύμπου, εδώ στα ιστορικά στενά καταφύγιουν απ' τς περιοχές της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας, απ' την Αθήνα,

τη Θεσσαλονίκη και από άλλες γωνίες της Ελλάδας αγωνιστές της Εθ. Αντίστασης, μαχητές του ΔΣΕ, οπαδοί της αριστεράς, επαναπατρισθέντες πολιτικοί πρόσφυγες. Συχνά τιμούν με την παρουσία τους αυτό τον πανηγυρικό εορτασμό μια σειρά διοικητές και καπεταναίοι του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας όπως οι Αγραφιώτης Γιώργος (Βορείας), Ζαρογιάννης Γιώργος (Καβαλλάρης), Καλλίνος Θόδωρος (Αμάρμπης), Τάσιος Δημήτριος (Μπουκοβάλας), Τερζόγλου Νίκος (Πύραυλος) και άλλοι. Αυτή η ανδρεία γενιά των παλαίμαχων αγωνιστών, οι φλογεροί πατριώτες της χώρας μας συγκεντρώνονται εδώ στα Τέμπη για να γιορτάσουν πανηγυρικά όλοι μαζί αυτή την ιστορική επέτειο, αλλά και να εκφράσουν ακόμα μια φορά την πίστη τους στον δίκαιο αγώνα του λαού μας για τη λευτεριά και τη δημοκρατία. Δεν είναι μονάχα ο σκοπός και το περιεχόμενο αυτής της ωραίας πανηγυρικής εκδήλωσης, αλλά και οι έντονες οργανωτικές προετοιμασίες που προηγούνται. Σε εμφανές μέρος δεσπόζουν τα πελώρια πορτραίτα του θρυλικού πρωτοκαπετάνιου του ΕΛΑΣ Άρη Βελουχιώτη, του αείμνηστου στρατηγού Στ. Σαράφη, στρατιωτικού αρχηγού του αθάνατου ΕΛΑΣ. Για την ηλικία και τους παλαίμαχους αγωνιστές αυτής της γενιάς δεν μπορεί να υπάρχει κάτι το πιο ευχάριστο, που να τους προσφέρει μεγαλύτερη ηθική και αγωνιστική ικανοποίηση από μια τέτοια συνάντηση. Γενικά, η ατμόσφαιρα που πάντα επικρατεί αυτή την ημέρα είναι ευχάριστη, ρωμαλέα, αγωνιστική.

Η επίσημη εκδήλωση γίνεται την καθορισμένη ώρα μπροστά στην αναμνηστική πλάκα με τα ονόματα των πεσόντων μπουρλοπερήδων, πημμένων νεκρών μας του Ολύμπου. Αρχίζει με την μνημόσυνη δέηση. Ρίγη συγκίνησης σκορπούν τα επαναστατικά τραγούδια της Εθ. Αντίστασης που εκτελούνται απ' τη χορωδία, όπως:

«Τρία γράμματα μόνο φωτίζουν...»,

«Με το ντουφέκι μου στον ώμο...»,

«Είμαστε εμείς, Ελλάδα τα παιδιά σου...».

Με συνεχή χειροκροτήματα συναντούν την εμφάνιση στο βήμα του κύριου ομιλητή της συγκέντρωσης που πάντα είναι ο ίδιος, ο διοικητής του Τάγματος Μηχανικού Ολύμπου, ο πασίγνωστος έλληνας μπουρλοπερης Αντώνης Βρατσάνος.

Ανάμεσα στους πρώτους που αυτή την ημέρα δίνουν το παρόν σ' αυτή την πανηγυρική εκδήλωση είναι οι επιζώντες σαμποταριστές του ΕΛΑΣ και του ΔΣΕ. Η πρωτοβουλία για να γίνεται κάθε χρόνο ένα τέτοιο γενικό ραντεβού όλων των σαμποταριστών εδώ στα Τέμπη πάρθηκε και συμφωνήθηκε από το 1984. Γι' αυτό από τότε η όμορφη κοι-

λάδα των Τεμπών είναι ένας συνηθισμένος ιερός τόπος όλων αυτών των παλαιμάχων συμπολεμιστών. Αυτό το γεγονός γίνεται πιο εντυπωσιακό ακόμα και από μια άλλη άποψη από το ότι όλοι τους αυτοί δεν ξεκινούν μόνοι τους γι' αυτή την γιορταστική εκδήλωση, αλλά μαζί τους παίζουν και όλη την οικογένειά τους, πς γυναίκες τα παιδιά τους, τους γαμπρούς τους, τα εγγόνια τους.

Αυτό το είδος ραντεβού των παλαιμάχων σαμποταριστών ας αποτελέσει παράδειγμα για μίμηση.

Τέμπη 1988. Απ' τ' αριστερά, Λ. Παπαϊωάννου, Α. Βρατσάνος, Δ. Κατσής, Α. Κωνσταντινίδης.

Τέμπη 1988. Απ' ε' αριστερά, Α. Πανασόπουλος, αντιστασιακός, σιδηροδρομικός, Α. Κατσάνος, Α. Βρατσάνος, Γ. Κουσιώρας, Κ. Ζαγκουντάνης, Δ. Κατσής.

Τέμπη 1989. Όρθιος δεύτερος από ε' αριστερά, Ν. Σλήμης, Δ. Κατσής, Α. Βρατσάνος, Στ. Μπατόλα, Θ. Μπατόλας, Α. Χαλάτσι, Β. Χαλάτσις, Θ. Κοσμάδελος, Ν. Μπλιγάκης, Καθιστός, Γ. Φελεκίδης.

Τέμπη 1989. Απ' τ' αριστερά, Γ. Μπακογιάννης, Γ. Μπακογιάννη, Α. Κωνσταννίδη, Ζ. Κατσή, Α. Βρατσάνος, Α. Κωνσταννίδης, Θ. Κοσμάδελος. Καθ. Κ. Ζαγκουντιάνης, Γ. Φελεκίδης, Π. Φελεκίδη, Δ. Κατσής.

Τέμπη 1989. Ο αρχιεπίσκοπος Αντώνης Βρατσάνος στο βήμα.

Τέμπη 1990. Άνδρες και γυναίκες, μικροί και μεγάλοι συμμετέχουν στη μεγάλη αυτή γιορτή.

Τέμπη 1990. Απ' τ' αριστερά, Γ. Μπακογιάννης, Α. Κωνσταντινίδης, Δ. Κατσής, Α. Βρατσάνος, Κ. Ζαγκουντάνης, Θ. Κοσμαδέλος. Καθιστός, Γ. Φελεκίδης.

Τέμνη 1991. Απ' τ' αριστερά, Ν. Καμήτσος, Γ. Μπακογιάννης, Α. Κωνσταντίνιδης, Β. Μαυρίδου, Δ. Κατσής, Α. Βρατσάνος, Βλαδίμιρος, Κ. Χιονίδης, Θ. Κοσμάδελος. Καθιστοί, Ν. Νταούλας Κ. Ζαγκουντάνης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σαν πρόλογος	7
Εισαγωγή	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ. Η ΣΧΟΛΗ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ	15
Εισαγωγικό σημείωμα. Συνοπτική σύγκριση	15
Σύντομη ιστορική περιγραφή της ΣΑΓΑ	17
Η β' σειρά της ΣΑΓΑ	23
Η γ' σειρά της ΣΑΓΑ	24
Η δ' σειρά της ΣΑΓΑ	26
Η ε' σειρά της ΣΑΓΑ	26
Η στ' σειρά της ΣΑΓΑ	28
Πορεία προς την έδρα της β' σειράς της ΣΑΓΑ	31
Η Αερομηλίτσα του Γράμμου – έδρα της β' σειράς της ΣΑΓΑ ..	33
Συνοπτικά για τη ζωή, για την εκπαίδευση	35
Απ' την Αερομηλίτσα του Γράμμου στο Λαιμό της Πρέσπας	40
Αθάνατες μορφές απόφοιτων αξιωματικών της ΣΑΓΑ, ημνημένων νεκρών του ΔΣΕ	54
(Αυτά τα ονόματα που έγινε δυνατόν να εξακριβωθούν)	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ. Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΔΕΝ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΓΙΝΕΙ	96
Η σκοπιμότητα και η αντίφαση της επιχείρησης	96
Συσχεσμός δυνάμεων και μέσων του αναπάλου και του Δημοκρατικού Στρατού	100
Σχέδιο επιχείρησης κατανομή δυνάμεων και αποστολών	101
Διεξαγωγή της μάχης για την κατάληψη της Κόνιτσας και γέφυρας Μπουραζάνη	107
Αιτίες της αποτυχίας	115
Γνώμες και κρίσεις για τα αίτια της αποτυχίας	118

Ο σχηματισμός της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης (ΠΔΚ)	118
Η σύνθεση της ΠΔΚ και οι αδύνατες πλευρές της	123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ. Η ΣΧΟΛΗ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ — ΣΑΜΠΟΤΕΡ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ (ΣΑΜΣΓΑ) ΤΟΥ ΔΣΕ	124
Η α' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ του ΔΣΕ	124
ΔΙΑΤΑΓΕΣ, 1η, 2η	125
α) Από το Αρχηγείο Βοίου — Γράμμου. β) Από το Απόσπασμα Πάνου. γ) Απ' το Αρχηγείο Βίτσι. δ) Από το Αρχηγείο Χασίων. ε) Απ' το λόχο Ασφάλειας του Αρχηγείου Κ. και Δ. Μακεδονίας	126
Μαθητής στη β' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ του ΔΣΕ	127
Εκπαιδευτής στη γ' σειρά της ΣΑΜΣΓΑ	138
Ξανά πορεία προς Γράμμο	142
Το δράμα της τρομερής πείνας συνεχίζεται	149
Δείσδυση στο χώρο των Γρεβενών για επιμελητειακή εκμετάλλευ- ση	151
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ. ΔΙΜΟΙΡΙΤΗΣ ΣΤΗ ΔΙΛΟΧΙΑ ΣΑΜΠΟ- ΤΕΡ ΤΗΣ 670η ΜΟΝΑΔΑΣ	155
Γνωριμία με το τμήμα	155
Τμήμα της γενιάς της ΕΠΟΝ και των Αετόπουλων	157
Η αρχική οργανωτική συγκρότηση	159
Η πολύπλευρη και εντατική εκπαίδευση συνδυάζεται με μαζικές ψυχαγωγικές εκδηλώσεις	162
Πορεία προς Ζαγόρια	165
Απρόσμενο σαμποταριστικό ατύχημα	169
Η ανατίναξη του Υδραγωγείου των Γιαννίνων	175
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΑΣΠΡΑΓΤΕ- ΛΟΥΣ	187
Ο στόχος, οι δυνάμεις που έπαιρναν μέρος	187
Οι νεαροί μαχητές μας δίνουν την πρώτη μάχη και αντέχουν	190
Δύο τα βάζουν με ένα λόχο και νικούν	196
Απ' τα δημοσιεύματα του δικού μας Τύπου	201
«Η Διλοχία μηχανικού στη μάχη των Ασπραγγέλων»	201
«Μια μονομαχία ανθυπολοχαγών»	203
Ο φασίστας έμεινε παρασύνθημα	203
Στη γενική συνέλευση της Διλοχίας	206
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΜΑ- ΧΗ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1948	207

Καινούργιος προσανατολισμός	207
Όλα μπαίνουν στην υπηρεσία του ένοπλου αγώνα	209
Η χάραξη της κύριας γραμμής άμυνας του μετώπου	212
Η οργάνωση και η οχύρωση του εδάφους	214
Οι κυριότερες μονάδες του ΔΣΕ που πήραν μέρος στη μάχη του Γράμμου	217
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ. ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ	219
Η ξενόδουλη δεξιά υποκινούμενη απ' τους αμερικανούς αφέντες απορρίπτει τις ειρηνευτικές προτάσεις του ΚΚΕ και της ΠΔΚ ..	219
Άθλια συμπεριφορά, εσκεμμένη διαστρέβλωση	222
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ. ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΖΑΓΟΡΙΑ	225
Αποστολή για σαμποταριστική δράση	225
Την ημέρα αυτή η Δρανίσια θρήνησε ένα απ' τα καλύτερα παιδιά της	231
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ. ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ	235
Οι στρατηγικές επιδιώξεις και τα σχέδια των ανταπάλων	235
α) Κυβερνητικός Στρατός. β) Δημοκρατικός Στρατός	235
Συσχετισμός δυνάμεων	239
α) Κυβερνητικός Στρατός β) Δημοκρατικός Στρατός	239
Παίρνουμε διάταξη στην πρώτη γραμμή του μετώπου	241
Μια απρόοπτη συνάντηση	241
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ. ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΑΡΡΑΓΕΣ	255
Πλήρης μεταίωση των πρώτων επιθετικών προσπαθειών του Κυβ. Στρατού	255
Η σταθερή αντίσταση των ανταρτών στο Γράμμο προκαλεί κρίση στους κόλπους της Δεξιάς	256
Μια πρώτη ενθάρρυνση	258
Ο Κλέφτης — το ύψωμα που έγινε θρύλος	261
Ποια τμήματα υπεράσπισαν τον Κλέφτη	263
Δuo αδερφία — υπερασπιστές του θρυλικού Κλέφτη	267
Η Αλεβίτσα — προμαχώνας των ανταρτών στον Αν. Γράμμο ..	273
Η Διμοιρία μας ανατρέπει με επιτυχία επίθεση ενός ολόκληρου τάγματος	276
Η διμοιρία του Θανάση Πάνου δίνει σήμερα μιά σκληρή μάχη	287
Η νύκτα μετά τη μάχη	290
Η έλλειψη εφεδρειών υποχρεώνει τους αντάρτες να περάσουν σε παθητική άμυνα	292

Και σήμερα ο εχθρός δεν μπόρεσε να περάσει για τον Κλέφτη ..	295
Σε εξαιρετικά δύσκολες και κρίσιμες στιγμές αναλαμβάνω διοικη- τικής λόχου	298
Αναπροσαρμογή του σχεδίου «ΚΟΡΩΝΙΣ». Η διάρρηξη του με- τώπου στον κεντρικό τομέα	304
Πώς οργανώθηκε η άμυνα και η οχύρωση του Αν-Λια Ζούπιανης (Πενταλόφου)	306
Ποιος έδωσε τη διαταγή να εγκαταλειφτεί αμαχητί αυτό το οχυρό, ο Αν-Λιας Ζούπιανης (Πενταλόφου)	309
Ήνσιος αγώνας να αντιμετωπιστεί η επικίνδυνη κατάσταση που δημιούργησε το ρήγμα στον κεντρικό τομέα του μετώπου	310
Με αγριολούλουδα ποπισμένα με δάκρια σκεπάζω τον τάφο της αξέχαστης φιλενάδας μου	312
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ. ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕ- ΤΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΚΥΡΙΟ ΓΡΑΜΜΟ	314
Γρήγορη και σημαντική προώθηση του αναπάλου στον τομέα του Δ. Γράμμου	315
Δείγματα ανοργάνωτης υποχώρησης τμήματος του ΔΣΕ	316
Μια αβάσιμη, επιπόλαια και ανεύθυνη διαταγή	318
Η Διλοχία μας δίνει μια σειρά επιμονες και επιτυχείς μάχες στον τομέα της Οξυάς	321
Ένα αντάρτικο ποίημα απ' το Μέτωπο του Γράμμου	325
Ολοήμερη σφοδρή μάχη. Ο προφήτης Ηλίας Οξυάς πέφτει ..	326
Η τροφοδότηση των τμημάτων μας γίνεται πολύ καλή	336
Σημαντική επιδείνωση της κατάστασης στο μέτωπο της 670ης Μον- νάδας	337
Προκηρύξεις στο μέτωπο. Ακόμα μια φορά ξεσκεπάζεται ο ρόλος του Τίτο	338
Ο αιφνιδισμός των τμημάτων της 102ης Ταξιαρχίας	339
Στο λόχο μας ανατίθεται να εκπληρώσει μια έμπιστη και ηχηρή μαχητική αποστολή	341
Ο λόχος μας εκπληρώνει στο ακέραιο το ηχητικό καθήκον του ..	342
Εντολή: «Ούτε ένα βήμα πίσω χωρίς διαταγή»	347
Το φαινόμενο της πολέμιδας	349
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ. Ο ΛΟΧΟΣ ΜΑΣ ΔΙΝΕΙ ΣΥΝΕΧΕΙΣ ΣΚΛΗΡΕΣ ΜΑΧΕΣ. ΟΙ ΜΑΧΗΤΕΣ ΜΑΣ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΑΠΑΡΑΜΙ- ΛΛΗ ΑΝΔΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΡΩΙΣΜΟ. ΠΟΛΕΜΟΥΝ ΜΕ ΑΥΤΟΘΥ- ΣΙΑ. ΠΕΦΤΟΥΝ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΚΑΙ ΔΕΝ ΥΠΟΧΩΡΟΥΝ. ΠΑ ΤΕΣ- ΣΕΡΑ ΟΛΟΚΛΗΡΑ ΕΙΚΟΣΠΕΤΡΩΡΑ ΚΡΑΤΟΥΝ ΑΠΟΡΘΗ-	

ΤΟ ΤΟ ΥΨΩΜΑ 2442	351
Διάταξη στα υψώματα 2442 και Σκίρτσιν	351
Πολεμάμε και τραγουδάμε για τον δίκαιο αγώνα μας, για τη λευ- τεριά	353
Πόλεμος από διαφορετικές θέσεις και δυνατότητες. Τρεις γνώμες ..	355
Είναι υποχρέωση του Β. Μπαρτζιώτα	357
Ακόμα μια επιτυχή μάχη. Ξανά διοικητής λόχου	359
Μια σημαδιακή μέρα	361
Εκ θαύματος έμεινα ζωντανός. Τύχη βουνό	364
Ολοήμερος πόλεμος χωρίς ανάσα. Άνισος αγώνας για ζωή ή για θάνατο	368
Η νύκτα μετά την ολοήμερη θυελλώδη μάχη. Φροντίδες και προ- βληματισμοί	378
Τραγούδια και χοροί πριν απ' τη μάχη	381
Η ομάδα Χρ. Σέπου πιστή στο χρέος και στο καθήκον. Παράδειγ- μα ηρωισμού	385
Πέντε αδέρφια στην πρώτη γραμμή της φωτιάς	391
Μερικά απ' τα λάθη κατά την προετοιμασία της μεγάλης μάχης του Γράμμου	399
Μερικά απ' τα βασικότερα λάθη κατά τη διάρκεια της μάχης του Γράμμου	400
Ο Γράμμος όμως μπορούσε και έπρεπε να κρατηθεί	402
Συνοπτικά για τις απώλειες του τμήματός μας στη μάχη του Γράμ- μου	406
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	410
Συνοπτική ενημέρωση	410
Να γραφτούν και άλλα τέτοια βιβλία	410
Ραντεβού κάθε χρόνο στα ΤΕΜΠΗ. Παράδειγμα για μίμηση	412

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙ ΚΑΤΣΗ
«ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΑΝΤΑΡΤΗ ΤΟΥ ΔΣΕ
1946-1949»

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Δ. ΤΟΥΜΑΖΑΤΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΣΟΛΩΝΟΣ 69, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 3613112

ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1998

Ο Μήτσος Κατσής του Νικολάου γεννήθηκε το 1925 στην Άνω Κτιμένη Καρδίτσας. Μέλος του ΚΚΕ απ' το 1943. Γραμματέας της ΕΠΟΝ του χωριού του. Σαν εφεδροΕΛΑΣίτης πήρε μέρος σε μια σειρά μάχες και σαμποτάζ ενάντια στους γερμανούς κατακτητές, κοντά στο χωριό του, στους Πέντε Μύλους, στο Σταθμό Καϊτσας κ.λ.π.

Για την αντιστασιακή του δράση το μεταβαρκιζανό καθεστώς τον κυνηγάει, τον καταδιώκει. Σης 28 Ιούνη του 1945 συλλαμβάνεται απ' την παρακραπική συμμορία του

Βουρλάκη και μια ολόκληρη μέρα ξυλοκοπείται ανελέητα. Ο πατέρας για να τον σώσει έσφαξε ένα κριάρι και τον έβαλε στην προβιά του.

Σης 20 Γενάρη του 1946 συλλαμβάνεται απ' την χωροφυλακή και μια ολόκληρη εβδομάδα κάτω από αυστηρή απομόνωση βασανίζεται απάνθρωπα στον αστυνομικό σταθμό Καϊτσας.

Στο ΔΣΕ απ' ης 16 Ιούλη του 1946. Πολέμησε 1154 εικοσιτετράωρα με το όπλο στο χέρι. Έδωσε 137 μεγάλες μάχες. Τέσσερις φορές τραυματίστηκε και χρειάστηκε να νοσηλευτεί στα νοσοκομεία: Σκόπια της Γιουγκοσλαβίας, Κοριτσά, Σουκ, Τύρανα, Ελμβασάν της Αλβανίας. Απόφοιτος της Β' σειράς της Σχολής Αξιωματικών του ΔΣΕ. Αναδείχτηκε διαδοχικά διμοιρίτης, λοχαγός, διοικητής τάγματος. Πήρε μέρος στις μεγάλες μάχες του Γράμμου και του Βίτσι 1948-1949. Τιμήθηκε με δυο Μετάλλια Ανδρείας και Εξαιρετικής Σαμποταριστικής Δράσης. Έκανε 38 χρόνια πολιτικός πρόσφυγας στην Τασκέντη. Στην αναγκαστική προσφυγιά 10 ολόκληρα χρόνια εργαζόταν την ημέρα και τα βράδια σπούδασε. Πτυχιούχος πολιτικός μηχανικός. Χρημάτισε αρχιμηχανικός και διευθυντής μεγάλης οικοδομικής επιχείρησης. Τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις και μετάλλια στην παραγωγή. Επαναπατρίστηκε με την οικογένειά του το 1987. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα εξέδωσε το πρώτο βιβλίο του «Τεράστια Συμβολή των Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων στην Οικοδόμηση του Σοσιαλισμού του Ουζμπεκιστάν».